בעזה"י

# מדרש
# פסיקתא רבתי דרב כהנא

המדרש הקדוש הזה, מימיו נאמנים, ממקום קדוש יהלכו, מן המקדש הם יוצאים, מהלכים לו בין העומדים ברומו של עולם, חז"ל בעלי המשנה והתלמודים, כלילת יופי ביד התנאים האלהיים, המה כללו יופי אמריו, צבי תפארת בכף האמוראים הקדושים, המה כננו פאר דבריו, מגדל עוז בנוי לתלפיות, יפה כתרצה נאוה כירושלים, מקראי קודש יסודותיו, מדרשי חכמי העודה כותליו, יראת ה' ואהבתו שמשותיו, דת ודין תומיו ואוריו, דרכי האל ומדותיו עליותיו, ממפתן פתחיו יצאו מעיני ישועה לנחם אבלינו, מבין שורותיו יזהירו בשורות ונחמות לרפא ולחזק שברי לבבינו, ותחת היותו מקדש קו מדה ביד מישרי דרך ה', תוספות ומרדכי פוסקים ראשונים ואחרונים, ובפרט ספר הרוקח ברובי הלכותיו, והפייטנים, הן עתה שלטו בו מעתיקים טועים, ונטו עליו קו תוהו, מקדש אבן החן ביד בוני דת ודין, ועתה נפל בידי דפוסים מפסידים ורגמו בו אבני בוהו, החסירו הותירו החליפו עירבו השחיתו דים, מטו יסודותיו, נטו כותליו, חשכו שמשותיו, כהו אוריו, והנה נתן ה' בלב יתום כמוני, לחזק יסודותיו, ולתמוך כותליו, ולהבהיק שמשותיו, וחיזק ידי הקנרים והחלושים, לשבצו במקראי קודש, לתקנו ולהגיהו, מספיר הש"ס, מנופך הירושלמי, מפטדת המדרשים, מיהלום הילקוטים, ליד שעריו להודיע סדרו, לפי קרת בפתחו להשמיע ענינו, על מה הטבעו אדניו, על מה נתיסדו יסודותיו, בשמחה ידפקו דלתיו, ברנה יבואו פתחיו, יתענגו עיני רואים מזיו שמשותיו ואוריו, וישמחו לבבים בתפוצה מעיניו, ישמח ישראל בבשורותיו, יגל יעקב בנחמותיו, יעלזו ישורון בדרשותיו, ישישו בפרשיותיו, יצהלו בהפטרותיו, ינוחמו בכפלים, בבנין ציון וירושלים, אמן ·

ואלו הם מעלות הדפוס הזה על הדפוסים הקודמים

**א** ציוני הפוסקים, **ב** ציוני הסימנים, **ג** ציוני המאמרים מקומו אי',
**ד** ההגהות, **ה** הפירוש והביאור, **ו** שנדפס באותיות מרובעים בהידור ויופי ·

---

# ברעסלויא

בבית ובדפוס המרומם כ"ה ליב זולצבאך ובנו נ"י לבית קא"ב ·

בשנת שש מעלות הם לכסא לפ"ק ·

# הסכמות



### כבוד אדמו"ר הרב הגאון הגדול המפורסם שלשלת היוחסין כש"ת מו"ה זלמן טיקטין נ"י, אב"ד ור"מ דפה ק"ק והמדינה יע"א, בן לאותו צדיק התייר הגדול מרנא ורבנא גאון ישראל המנוח מו"ה אברהם טיקטין זצוק"ל האב"ד ור"מ דפה ק"ק ברעסלויא והמדינה יע"א.

העיר ה' את רוח איש יקר ונכבד הרבני המופלג בתורה ויראה מו"ה זאב וואלף נ"י מק"ק ווילנא יע"א, נשאו לבו בחכמה לקרב אל מלאכה נכבדה, להביא אל מכבש הדפוס ספר פסיקתא רבתי דרב כהנא, ועוד הגדיל לעשות, לבקר כרם חמד הזה מכל הקמשונים רבים מספר, אשר עלו בדפוסים הראשונים, וגם טרח ויגע הרבה לבאר וללבן הדברים עפ"י הפשט, ומצא כדי מדתו, להוציא לאור מדרש זה מבואר ומזוקק שבעתים. והנה תהלת ספר קדוש הזה נודע לכל רואי שמש, מצבו בהדרי קדש, בתוך אבני אש מדרשי חכמינו ז"ל, סולם מוצב ארצה לעלות בו על רום למעלה.

לזאת מחזיקנא מלא ספני טיבותא למהרז"ו הנ"ל, ואבטח כי כמוני כן כל בני עמינו ישמחו ויגילו בו, ויקנו ממנו ספר הזה במחיר כסף מלא, ברב תשואות חן.

ובשם ה' אזהרה אל כל המדפיסים אשר בכל המדינות, חלילה וחלילה, לא יעלה על רוח איש, להדפיס הפסיקתא במשך עשרה שנים, בלתי רשות והרמנא מוהרז"ו הנ"ל, ורק נוצר תאנה יאכל פריו.

דברי המדבר לכבוד התורה ולומדי' פה ברעסלויא יום ה' י"ג שבט תקצ"א לפ"ק.

זלמן בהגאון מו"ה אברהם זצוק"ל.

### מרנא ורבנא הגאון אמתי החסיד המפורסם קדוש ה' מופת הדור נ"י ע"ה פ"ה מו"ה עקיבא איגר נ"י אב"ד ור"מ דק"ק פוזן יע"א.

גם ידי תכון עם האי גברא הרב המופלג מו"ה זאב וואלף נ"י מק"ק ווילנא וספרו בידו הפסיקתא דרב כהנא אשר צריך תיקון רב בהגה"ה ולבאר מקור הדברים עפ"י מאמרים מפוזרים, בירושלמי ומדרשים, אשר העידו גדולי הרבנים דק"ק הנ"ל ה"ה הרב הגאון המפורסם כי"ב מו"ה אברהם אבלי נ"י והחבורה הקדושה המאוה"ג ה' עליה' יחיו על הרב הנ"ל שטרח ומצא ויגע כדי מדתו להעמיד ספר הקדוש על בוריו ומכונו, ולזה כשיגמור ה' בעדו להוציא לאורה אקח ספר אחד במחיר כספי בל"ג, ונתתי לו לפי שעה חצי ר"ט, ועל מבוקשת הרב הנ"ל נ"י ממני ליתן הסכמה על הגהותיו וביאוריו, מלבד שכבר גדרתי בעדי שלא ליתן הסכמות, גם אינו מהצורך לזה כבר לו סמוכות מגדולי הרבנים הנ"ל, ועל חששתו שיבוא אחר בגבולו להדפיס הספר ויבא לידי הפסד לא נחשדו ישראל על כך ושארית ישראל לא יעשו עולה ח"ו,

היום יום ג' י"א תשרי תקצ"א פה ק"ק פוזן

הק' עקיבא במוהר"ר משה גינז זצ"ל.



# הסכמת

### הרב המאור הגדול חריף ובקי הצדיק המפורסם לשם ולתהלה כש"ת מהור"ר יעקב יהודא ליב במו"ה יהושע פלק זצ"ל שהיה מקדם אב"ד דק"ק דיהרנפורט ולע"ע מורה צדק דקהלתינו ק"ק ברעסלויא יע"א.

הנה הרב המופלא בתורה וביראה הרוז מהו' וואלף מק"ק ווילנא איזן וחיקר ספר הקדוש פסיקתא דרב כהנא בהגהותיו הנחמדים כמבואר בהסכמות שבידו מגאוני ארץ ואין צריך להסכמתי אבל מפני שמדפיסים כאן ספרו בא אלי להסכים גם אנכי עמהם ובוודאי שארית ישראל לא יעשו עולה להדפיס ספרו פעם שנית כי הוא בכלל ארור מסיג גבול רעהו אבל אחר עשרה שנים הסכים בעל המחבר להדפיס ספרו שנית והשומע יונעם.

פה ק"ק ברעסלויא יום א' ט"ו שבט תקצ"א לפ"ק.

הק' יעקב יהודא ליב במהור"ר פלק זצ"ל שהי' אב"ד דק"ק ד"פ.

# הסכמת

הרב הגאון הגדול המפורסם בדורו בחריפות ובקיאות סיני ועוקר הרים מהור"ר

## אברהם אבלי נ"י מק"ק ווילנא יע"א ·

לפעלא טבא אמינא יישר, ביתרון דעת החכמה והכשר, להגות המסילה והדורים לישר, ולהגיה אופל השגיאות והשיבושים אשר בספר הקדוש **פסיקתא רבתי** דרב כהנא, והנה קם ונתעודד ידידי הרב המופלג בתורה ויראת חטא ותיק מה"ר זאב וואלף במהו"רר ישראל איסר, ידוע לרבים עבודתו בעבודת הקודש, יגע ומצא טוב זו תורה והעמיד בקרן אורה, לחפש בחיפוש נרות בש"ס בבלי וירושלמי ובכל המדרשים בכדי לשקל המסילה ולהרים מכשולי הטעיות, וגם העמיד ציונים במקומות שהפסוקים שם, ואשר הובא בכל המקומות, לזאת מהראוי להומכו בימין צדק, ולהחזיק בידו, להפיץ ענן אור ספר הקדוש הלז ולהביאו לבית הדפוס, וחפץ ה' בידו יצליח, וברכה אל בית המחזיק בידו להניח, עד ביאת המשיח, הכ"ד המדבר לכבוד התורה ולומדי' יום א' ג' אדר שני, תקפ"ט לפ"ק פה ק"ק ווילנא יע"א ·

נאום **אברהם אבלי** בלאא"מ הרב הג' מוהדר"א שלמה זלה"ה ·

# הסכמות

הרב הישיש המאו"הג נודע בשערים לשם ולתהלה החכם הכולל מו"ה **יחזקאל פייוויל** נ"י אשר הי' מקדם מ"מ דק"ק דרעטשין לע"ע מ"מ דק"ק ווילנא ·

**ה"ה** ידידינו הותיק המופלג בתורה מו"ה זאב וואלף במהו"רר ישראל מקהלתינו יע"א שם על לבו לברר וללבן ספר **פסיקתא רבתי**, מחלאת השיבושים ומזוהמת הטעיות אשר באו אל תוכו מסכלות המעתיקים ומשגגות המדפיסים, גם נתן אל לבו לחקור ולהבין מצפוני רמיזותיו, וסתרי רעיונותיו, ועמקי מחשבותיו, והנני מודיעם הודעה נאמנה לכל מכירי ויודעי כי האיש המופלג הזה מלבד רוחב בקיאותו במדרשי קדמונינו ז"ל, ידעתיו כי שוקד הוא על העיון לא יעף ולא ייגע על החקירה, לא ישקוט ולא ינוח עד עמדו על עיקרי הדברים על בורים, ועל המקורות שלהם המנבעות ממקומות אחרים, ממדרשי חכמינו ז"ל, ומבטיח אני לכל אוהבי ובני גילי הנאהבים והנעימים, כי הספר הק' הזה יהי' מצופה בשלוש עשרה כסף ומזוקק מבאורים של הבל, והגהותיו תהיינה מטוהרות ורוחצות מחלאת השקר וכובסות מכתמי השאו והתוהו, ומיוסדות על אדני האמת, ובהגלות ספרו לעיני המעיינים הישרים יראו עיניהם וישמחו לבבהם, אלה דברי המדבר לאהבת התורה ולומדיה לאמיתתה ·

**יחזקאל פייוויל** בא"א מו"ה זאב ז"ל מ"מ דמתא קרתא קדישא ווילנא אי"ע ·
יום ג' י"ט כסליו תק"נדי"ק לפ"ק ·

הרב המאוה"ג חריף ובקי סיני ועוקר הרים החכם הכולל המפורסם לשם ולתהלה מו"ה **ישכר דוב** נ"י יושב על כסא ההוראה דק"ק ווילנא ·

**זה** ימים דברתי עם מאהב נפשי, גבר חכם בעוז ותושי', רב וחכם אתקרי, מהור"ר זאב וואלף נ"י, יען ידעתיו כי מלא רוח חכמה ודעת, ויראת ה' מרבים ובמצותיו חפץ מאוד, ומעודו לא מש מאוהל תורה, ולא זז מחבב דברי חז"ל באגדות ומדרשות ולמשמש בהם, ויודע לצרף אגדות מפוזרות במדרשים שונים לעשותן אגודה אחת, ובקי בהם ובשמותיהם וסידור דבריהם, ולשון ערומים אשר בחרו להשתמש בהם באגדה, כי לשון חכמים בתלמוד לחוד ובאגדה לחוד, שחתי עמו על אודות מדרש פסיקתא דרב כהנא, אשר הוא כדברי הספר החתום אשר יתנו אותו אל יודע ספר וידיו רב לו בחכמה ובתבונה לאמר קרא נא זה, ואמר לא ידעתי כי עד לא שזפתו עין שום מחבר, לטהרו מכל סיג וחלאה אשר מלאוהו המדפיסים ולשום לו דרך ומסלול, והנה שמח לבי כשמחת בקציר בהביאו אלי לראות מוגהים המדרש פסיקתא מזוקק שבעתיים כשמש בצהרים כי העביר חלודתו וגרשו כצרוף הכסף ובחנו כבחון הזהב, ראיתי ואשמח למראה עיני, כי אשר קויתי מצאתי ראיתי בעת ה' גואל לקדוש ה' מכובד מחכמי האמוראים הקדמונים, ואף כי נקלותי בעיני להשמיע בחוץ קולי על תפארת מעשי ידי פועלו, אכן כשרון המעשה ואהבת הפעולה הישרה היא העומדת לנגד עיני לקלס התורה, ובלי לכבוש עדותי נגד זקני העדה וגדולי התורה והש"ית יאיר פניו אתנו ויעמידינו בקרן אורה להאיר עינינו במצפוני תורתו וללכת בדרכיו לעבדה ולשמרה לשמור את דרך עץ החיים ויטע בלבבינו אהבתו ויראתו יראת ה' טהורה בנפש כל איש בר לבב ונפש בחוזם יום ג' ה' אדר שני תק"ץ לפ"ק פה ק"ק ווילנא ·



נאום **ישכר בער** בא"מ הרב הג' מוהר"ר נחום זלה"ה ·

# יהוה

## יגמר בעדי יהוה חסדך לעולם מעשי ידיך אל תרף׃

### יהוה צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה.

יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יהוה צורי וגואלי:

# הקדמה

**שם המדרש** הקדוש הזה, **פסיקתא רבתי דרב כהנא**, תיבת פסיקתא פי' הפסק והפרש שבין ענין לענין, וכן נקראים עניני תורה שבכתב, בשם פסוקים ופרשיות, על שם הפסק וההפרש, ועניני המשנה בשם פרקים, שנפרק ונחתך ענין מענין, וזהו ג"כ טעם של ספר הקדוש פרקי דר' אליעזר, גם יתכן שנקרא בשם פסיקתא על שם פסקי דינים שברובי פרשיותיו.

ותיבת רבתי, כי יש ספר אחר נקרא ג"כ בשם פסיקתא רק שדברי המדרש הקדוש הזה כולם מדברי תנאים ואמוראים ומחברו אמורא רב כהנא, ודברי אותו הספר הק' יש בהם מאסיפת דברי גאונים גם כן ומחברו אחד מן הגאונים ר' טוביה בר אלעזר, על כן חלקו כבוד למדרש הקדוש הזה לכנותו בשם פסיקתא רבתי, ולספר הק' הנ"ל בשם פסיקתא זוטרתי.

ושם מחברו אמורא **רב כהנא**, שהוא אסף וקבץ דברי תנאים ואמוראים, שדרשו בעניני הפרשיות שכיון עליהם ויסד בהם מדרשו, והמאמרים שלא נזכרו שם אומרם, סתמם כפירושם, שהם דברי רב כהנא, שנקרא הספר על שמו.

והנה לא נוכל לידע, איזה רב כהנא הוא זה, ובאיזה דור הי', כי הרבה אמוראים נמצאים בתלמוד בבלי וירושלמי ומדרשים נקראים בשם רב כהנא, ובעירובין דף ח' ב' איתא רב כהנא בר תחליפא, בשם ר' כהנא ב"ר מניומא, בשם רב כהנא בר מלכיו, בשם רב כהנא רבי' דרב, אמר רב כהנא הואיל ומטעתא דכהני הוא ע"ש, ובא ה' אלהים כל קדושיו עמו לא יכנף עוד מורינו מחבר המדרש הק' הזה, והיו' עינינו רואות את מורינו.

המדרש הקדוש הזה, מיוסד על הפרשיות והפטורות, שתקנו לנו חז"ל לקרוא בשבתות ובחגים ובמועדים וזמני קודש של כל השנה, מלבד סדרי שבתות ה' התמידים, ומלבד פרשיות הסדרים הקבועים, וכדאיתא במסכתא מגילה דף כ"ט, ל', ל"א, במשנה ובברייתא וגמרא שם.

ועוד נוסף עליהם במדרש הקדוש הזה, וממנו יצאה הוראה לכל ישראל, המנהג הקדוש של הפטורת דפורענותא דנחמתא ודתשובה, כמבואר בהדי' בתוספות מגילה ל"א, ובאבודרהם בסדר הפרשיות וההפטורות, ובתרומות הדשן שאלה י"ט, ע"ש שהמנהג הק' הזה נובע ממקור הפסיקתא.

וסדרו והלוכו בקודש, על סדר השנה, והיינו שבת ור"ח, חנוכה, ארבע פרשיות, פסח, שבועות, פורענותא וט"ב, דנחמתא, ר"ה, תשובה, ויוה"כ.

וכולל ארבעים ושבע פרשיות, וזהו פרטם, אחת דשבת ור"ח, שמונה דחנוכה, ששה של ארבע פרשיות, אחת של ר"ה, שלשה של פסח, ששה של שבועות, ארבע דפורענותא וט"ב, שמונה דנחמתא, ששה דר"ה, אחת של תשובה, שלשה של יוה"כ, ועיין פרשה ט', ט"ז, ל"ח, מ"ו, בהגהות ופי' בהתחלות הפרשיות [ולפי דברי הפוסקים הנ"ל צ"ע על הפטורה ג' מג' דפורענותא והיא חזון ישעי' ועל הפטורה ב' דתשובה היא דרשו שאינם בדפוסים שלנו, גם צ"ע על פרשיות של סוכות].

וסדרו הנכון, ועריכתו היפה, מכריז וקורא לאמר, עם ה' דרשו פרשיותי בזמנם, הפטורותי במועדם, דבר בעתו מה טוב, ענין בזמנו מה נעים, **אך דרשוני** וחיו.

וענין

# הקדמה

וענין מלאכתי במדרש הק' הזה בס"ד הם המה הששה מעלות שנזכרו בפתח השער ·

א ציוני הפסוקים באיזה פרשה בתנ"ך, שהוא ענין הכרחי מאוד במדרשים כידוע, ורבים מהם ציינתי בס"ד ג"כ איזה פסוק הוא בפרשה ו' או י' וכדומה וככלל בזה ג"כ תקוני הטעיות של הפסוקים שנפלו בדפוסים ישנים, שהיו רבים מאוד, ואין הכוונה בזה להשלים הפסוקים שהובאו בקצרה, כי כן דרך התלמודים והמדרשים לקצר בפסוקים, ולדלג ראש הפסוק או באמצע או בסוף תיבה אחת או כמה, וכן דרך המדרש הקדוש הזה גם כן ·

ב ציוני הסימנים, וצורך גדול יש בזה, כי בכל פרשה נמצאים ענינים רבים ודרושים שונים, ונכון ליתן הפרש בין ענין לענין, ודבר זה למדנו מתו"הק שבכתב ושבע"פ ואם אלהי עולם נהג כן עם אדון הנביאים ליתן לו ריוח והפרש שיתבונן בין פרשה לפרשה, ובין פרק לפרק, כדאיתא בריש תורת כהנים הובא בילקוט ריש ויקרא, ובמדבר רבה סוף פרשה י"ד, ק"ו לנו, וכן נהג הגאון בעל יפה תואר במדרש רבה ולהיות כי דבר חדש הוא במדרש הק' הזה, לא ראיתי לעשות הפרש גדול בין ענין לענין, כ"א ציינתי בס"ד בא' ב' ג' באותיות גדולים ולמטה בהגהות ופי' ציינתי סימן א' סימן ב' סימן ג' ·

ג. ציוני המאמרים מקומם אי', בתלמוד בבלי, בירושלמי, במדרש רבה, בחמש מגילות [ולפעמים ציינתי בראשי תיבות, ב"ר בראשית רבה, שמ"ר שמות רבה, ויק"ר ויקרא רבה, במ"ר במדבר רבה, ד"ר דברים רבה, שי"ר שיר השירים רבה שהוא מדרש חזית, שמתחיל בפסוק חזית] בתנחומא, בילקוט, ולפעמים ג"כ, במכילתא, וספרי, ושוחר טוב, ותנא דבי אלי', ומדרש כהן, וזרובבל ·

ד ההגהות, היא הסיבה העקרית שנתעוררתי בס"ד לקרבה אל מלאכת הקודש, במדרש הקדוש הזה, כי שלטו בו מעתיקים טועים, ודפוסים מקולקלים, והכניסו בו טעיות ושיבושים, על ארבעת אופניהם, א' חסר כי לפעמים יחסר כמה תיבות או חצי המאמר, ב' יתר ג"כ באופן הנ"ל, ג' חילוף תיבות או שורות או מאמרים משורה לשורה ומדף לדף, ד' מאמרים נשחתים וערבובי דברים, ובס"ד יגעתי וחפשתי להעמיד הגרסאות על מכונם, והנוסחאות על מעמדם, כפי מה שמצאתי במקורות המאמרים, בתלמוד בבלי, ירושלמי, במדרשים וילקוטים, וכו' כנ"ל בציוני המאמרים, להשלים החסר, ולהחסיר היתר, ולהסדיר החליף, וזה לא עשיתי בפנים המדרש, כי הנחתי הגירסא והנוסחא כאשר מצאתי בדפוסים ישנים, רק ציינתי בס"ד על מקום ההגהה בא' ב' ג' ולמטה בהגהות ופי' כתבתי הגירסא והנוסחא כפי מה שמצאתי בספרי קודש הנ"ל. וציינתי ג"כ בציוני א' ב' ג' למען יקל על הקורא למצא בלי חיפוש, והנה כל הגהה שמצאתי בס"ד בספרי קודש הנ"ל, כתבתי אלה הכי גרסינן או בר"ת ה"ג, או כן הגירסא שם, אם הוא במקום אחד, ואם הוא בשני מקומות, שם ושם, [נ"ל צריך להיות, כנ"ל כן צריך להיות], ובאיזה מקומות שהאיר ה' עיני להגיהה ומה שלא מצאתי בשום מקום, כתבתי בס"ד אולי צריך להיות או בר"ת א"צ"ל, והכל למטה בהגהות ופי', ולא שלחתי ידי להגיהה בפנים המדרש [לבד הפסוקים וכנ"ל א'] אלא מה שדרך הפועלים של המדפיסים להגיהה מדעתם חסרון אות ויתרון, ואלו הטעיות היו רבים מאוד ג"כ ·

ה הפירוש והביאור בס"ד כפי קוצר בינתי, ובכלל זה ביאורי המילות על פי הערוך ומתנת כהונה, גם לפעמים העתקתי דברי הגאונים המפרשים במקומות הנ"ל ·

ו הדרתי בס"ד שנדפס באותיות מרובעים כי זהו הידור גדול לדברי חז"ל, ובעז"ה נדפס בדפוס יפה והאותיות שנעשו עתה מחדש ובהגהה טובה בשקידה ועיון כפי השגת ידי הקצרה ·

את זה חזיתי להבטיח לקורא ישר, שלא יקוץ בהגהותי ופי' בעבור אריכות הלשון, כי בזה אמרתי לבחור דרכי לבלתי הטוא באריכות לשוני, כי יראת השגיאה לנגדי ופחד הטעות לעיני, כי טוב אמור עלי קצרתי משיאמר עלי האריכתי, ובאמת שכן הוא טבעי לקצר בדברים, ומצורף לזה הוצאות הדפוס כי רבו, ומטעמים אלו לא האריכתי בדקדוקים וקושיות על הגרסאות והנוסחאות הישנות, להראות טעותם ושיבושם שיהא נראה בעליל, וסמכתי בזה על הקורא משכיל וישר שלא יבזי' המדרש הקדוש הזה בעיניו בקראו בו

כקורא

# הקדמה

בקורא באגרת ה"ו, רק שישמע באזניו, ובלבבו יבין מה שמוציא מפיו כראוי לקורא בדברי חז"ל בוודאי בהשקפה ראשונה ירגיש בטעות הנוסחא הישנה, ושב ורפא לו בהגהותי ותקוני בס"ד.

מורי ורבותי, קוראים משכילים, אם שגיתי הבינו לי, אם טעיתי תקנו, אם קצרתי וחסרתי השלימו, לטובה נתכוונתי כן תדינוני בהסדכם, למדוני ואודה, הורוני ואמהר לשמוע, חסד זה גמלוני נא, אם יעלה בידכם לתקן דבר מה בעז"ה, ובפרט במקומות שהנחתי בצ"ע מקוצר השגתי, הודיעוני והי' זה שכרי, אם לא על שכמי אשאנו, עטרות לראשי אענדנו, כמו אשכר אקרבנו וארצנו.

נאמנה אודיע, שמסר לי הרב הגדול מו"ה יעקב משלאנים, חצי הראשון מהמדרש הק' הזה כתיבת יד מאביו הרב המאוה"ג מוהר"ר אברהם זלה"ה בנו של הרב הגאון אמתי החסיד האלהי רשכבה"ג רבינו אליהו מווילנא. [עיין פרשה י"ד סימן ו' אות ב' שהעתקתי משמו הגדול והקדוש פי' על מאמר א' בפלא ופלא] וכמה הגהות נכונות העתקתי מכתיבת יד ק' הנ"ל.

ועתה אשתחוה אכרעה לפני עם ה' ואחוי קידה לפני מורי ורבותי גדולי הדור, ורחושי מרחשן שפוותי, וארתותי מרתת כולא גופאי מהדר גאונם, דברי המביא לבית הדפוס:

זכריני אלהי בישועתך: והביאני ותגמליני אדון לשמור פקודיך: בקודש נאדר: אחלי בתורתך ידעני:
מלמדי ומדריכי רצון ישביעני: ישרני שמרני רנתי אליך לרצון: אלהי ישעי סמכני רצני: בגבורה נאזר:
ארוחת מנחתי יערב: מהר וקרב רחמיך תלמידי יראתך: עורה לקראתי קומה הושיעני:
זכור לברכה הבני החייני: מלאכת הגהותי וביאורי רצה אל דלני נשאני אזרני:

**אמן כן יהיה רצון בטובך יה לפ"ק.**

# מודעה רבה

מודעת זאת בכל הארץ בכל מקום שנמצא בספר זה לשון עכו"ם או גוי היינו עובדי כוכבים ומזלות והם העובדים ע"ז בעשותם דמות אחד משבעה כוכבי לכת או דמות המזלות ומכחישין השגחתו יתברך והן הטליסמאות שזכר הרמב"ם ז"ל בהלכות ע"ז ואין זה נוגע כלל אל העמים אשר אנחנו מפוזרים ביניהם כי הם מאמינים בהשגחתו יתברך והם בעלי דת כמ"ש גדולי הפוסקים לכן אל יעלה על לב לחשוב שענין לשון עכו"ם או גוי או הנכרי הנמצא בספר הזה נוגע בשום פנים אל העמים אשר אנחנו בתוכם ואמנם אנו חייבין להתפלל תמיד בשלומה של מלכות והשרים ה' יתן בלבם רחמים על כל ישראל אמן.

# פרשה א

*(א) ילמדנו רבינו אדם מישראל שבירך על המזון בר"ח ושכח ולא הזכיר של ר"ח כיצד הוא צריך לעשות למדנו רבותי' שכח ולא הזכיר של ר"ח [א] ומשגמר ברכת המזון ונזכר מיד [ב] עד שלא הסיח דעתו מן הברכה אין צריך לחזור לכתחילה אלא גומרה ברכה קטנה בסוף בא"י אמ"ה אשר נתן ראשי חדשים לישראל עמו [ג] בא"י מקדש ישראל וראשי חדשים • שמעון בן אבא בשם רבי יוחנן אמר [ד] וצריך בחולו של מועד לומר והשיאנו יי אלהינו הרי למדנו שראשי חדשים שקולין כמועדות שנאמר (במדבר י' י') וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ואפילו כשבת שקולין הן ראשי חדשים נמצאת אומר שראשי חדשים שקולים כנגד המועדות והשבתות ומניין שהם שקולים אף כנגד השבתות ממה שהשלים בנביא (ישעיה ס"ו) והי' מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבא כל בשר להשתחות *(ב) כך פתח ר' תנחומא (תהלי' מ"ב) צמאה נפשי לאלהים לאל חי מתי אבא ואראה פני אלהים [א] זאת מפרנס בפתח הזה השיטה בתחילת פ' אחרי מות ר"א צמאה נפשי לאלהים כשתעשה [ב] את הדין (בע"ה) [בא"ה] (שמות כ"ב כ"ז) אלהים לא תקלל ר"א לאלהים כשתחזור אותה האלהים אלהות שעשיתני בסיני (תילי' פ"ב) אני אמרתי אלהים אתם • ר"א לאלהים שתלבוש אלהים כשם שלבשת בסיני הקרב הקץ ותייחד אלהותך בעולמך (זכרי' י"ד ט) והיה יי למלך על כל הארץ [ג] כמה שהוא דורש ביעקב (בראשית כ"ז) ויתן לך האלהים מטל כשיטול האלהים, ר"א לאלהים שהוא [ד] חי וקים לעולמי עולמים • ר"א לאלהים שהוא [ה] מבטיח על גבי חיינו להוריד גשמים בעונתם ולהפריח טללים בזמנם בשביל חיינו : ר"א לאלהים לאל חי לאל שהוא חי וקים בדברו א"ר פנחס הכהן בן חמא אף על פי שמתו המבטיחין אלו הנביאים אבל האלהים שהבטיח חי וקיים • צמאה נפשי לאלהים לאל חי מתי אבא אמרו לו ישראל רבונו של עולם אימתי אתה מחזיר לנו את הכבוד שהיינו עולין בשלשת פעמי רגלים [ו] ורואין פני השכינה א"ר יצחק כשם שהיו באין לראות כך היו [ז] באין להראות שנאמר מתי אבא ואראה [ח] א"ר יהושע בן לוי למה היה קורי' אותו שמחת בית השואבה שמשם היו שואבין רוח הקודש אמרו אימתי את מחזרנו לאותו הכבוד הרי כמה זמן שחרב בית חיינו הרי שבוע הרי יובל הרי שבע מאות ושבעים ושבע ועתה הוא כבר אלף ומאה וחמישים ואחד מתי אבא ואראה פני אלהים אמר להם בני בעולם הזה כמה פעמים הייתם עולים בשנה לא שלשה פעמים בשנה כשיגיע הקץ אני בונה אותו ואין אתם עולים שלשה פעמים בשנה אלא כל חודש וחודש ובכל שבת אתם עתידים להיות עולים בו כמה שנאמר והיה מדי חודש בחדשו ומדי שבת בשבתו • *(ג) ר"א והיה מדי חדש בחדשו [א] והיאך אפשר שיבוא כל בשר בירושלם בכל חודש ובכל

## הגהות ופירוש

**פרשה א** הפטורת פרשת שבת וראש חודש • *(א) סימן א' [א] ומשגמר ברכת המזון ונזכר מיד עד שלא הסיח דעתו מן הברכה. מאמר זה בירושלמי ברכות פרק ג' שאכלו הל' ד' ולפי מה שאמר בגמרא דלן ברכות מ"ט צריך לפ"ש ומשגמר ברכת המזון דאוריתא, היינו הג' ברכות, ומ"ש ולא הסיח דעתו מן הברכה, פי' ברכת בונה ירושלים • והיינו שלא פתח עדיין ברכת הטוב והמטיב, וכן פי' שם בירושלמי הגאון בעל פני משה [ב] משמע מכאן שאם גמר והסיח דעתו דצריך לחזור • ובגמרא דלן ברכות מ"ט איתא בהדיא דאין צריך לחזור בברכת המזון ור"ח אבל הוא שיטת בירושלמי הנ"ל ברכות פרק ג' שאכלו הל' ד' דצריך לחזור, [ג] בא"י מקדש ישראל ור"ח, שם ברכות מ"ט דין זה בספק אם חותם אם לאו וכאן בפשיטות דחותם • ובדוקא הלכות ר"ח הביא דברי הפסיקתא ופסק כן דחותם וכן פסק בהלכות גדולות דחותם ועיין בטור א"ח סי' קפ"ח ועי' בביאורי הגאון סימן הנ"ל [ד] וצריך בחש"מ לומר והשיאנו א"ע חוש"מ מאי בעי הכא כי בר"ח מדבר כאן ולא בחש"מ • ע"כ נ"ל דל"ל וצריך כחוש"מ לומר והשיאנו, פי' דצריך בראש חודש לומר והשיאנו במוסף כמו בחוש"מ, וכן הוא בהדיא בירושלמי פרק הרואה, והוא דעת שמואל שם, וכך נ"ל, וצריך כחוש"מ לומר והשיאנו ה' אלהינו, שנאמר וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם, הרי למדנו שראשי חדשים שקולים כמועדות ואפילו כשבת שקולין הן וכו' וכבר השכימו על הנהגה זו עמודי עולם • *(ב) סימן ב' [א] זאת מפרנס, פי' פסוק זה צמאה נפשי עם הפתיחה והדרשה, יהכו לפתוח ולדרוש בתחלת פרשה אחרי מות, והיינו שהכהן גדול בא פעם אחת בשנה בק"ק והי' אומר כל השנה צמאה נפשי וגו' מתי אבא וגו', ועיין סוף הספר פרשה מ"ז סימן ג' שדורש שם פרשה אחרי מות ומביא לפתיחה פסוק שדומה לזה, אלהים אלי אתה אשחריך צמאה לך נפשי • [ב] את הדין, והיינו לאלהים, כשעושה הדין מידת הדין, והביא ראי' פסוק אלהים לא תקלל שפירושו דיינים, [ג] כמו שהוא דורש ביעקב, כדאיתא בבראשית רבה פרשה ס"ו • ויתן לך האלהים, יתן לך אלהותו, ובמדרש הנ"ה דורשו מתיבת מטל, מלשון התנשאות שינשא אלהותו עליך, [ד] שהוא חי וקים, דריש סיפא דקרא לאל חי • [ה] שהוא מבטיח ע"ג חיינו, דריש לאל חי שהוא מספיק לנו לצרכי חיינו [ו] ורואין פני השכינה, דריש ואראה בלא הניקוד, וכאלו כתיב ואראה, וזהו שאמר ורואין פני השכינה [ז] באין להראות, שנאמר מתי אבא ואראה, עיין בריש חגיגה • [ח] אריב"ל, ירושלמי סוכה פרק החליל, בראשית רבה פרשה ע' • *(ג) סימן ג' [א] והיאך אפשר, כלל בזה שני שאלות, א' איך תחזיק ירושלים כל באי עולם ביחד, והב' אי אפשר שיבואו בכל חודש ובכל שבת מסוף העולם וכמ"ש לתעה, ור' לוי בא לתרץ השאלה הא' שאמר שתהי'

ובכל שבת א"ר לוי עתידה ירושלים להיות כארץ ישראל וארץ ישראל ככל העולם כולו, והיאך הם באין ראש חודש ושבת מסוף העולם אלא העבים באין וטוענים אותם ומביאין אותם לירושלים והם מתפללים שם בבוקר והוא שהנביא מקלסן (ישעי' ס' ח') מי אלה כעב תעופנה וגו' ד"א והיה מדי חדש והרי שאירע ר"ח להיות בשבת ואמר הכתוב מדי חדש [ב] ומדי שבת היאך א"ר פנחס הכהן בן חמא בשם ר' ראובן באים שני פעמים אחד של שבת ואחד של ר"ח והעבים טוענין אותן בהשכמה ומביאין אותן לירושלים והם מתפללין שם בבקר והן טוענין אותן לבתיהן, מי אלה כעב תעופנה הרי של בוקר [ג] וכיונים אל ארובותיהן הרי של מנחה אינו אומר יבואו כל ישראל אלא בשר א"ר פנחס מהו כל בשר כל מי [ד] שבשר יצרו בעולם הזה זוכה לראות פני שכינה כדכתיב (ישעי' ל"ג ט"ו) עוצם עיניו מראות ברע מה כתב אחריו מלך ביפיו תחזינה עיניך, ד"א יבא כל בשר אפי' עכו"ם ולא כל עכו"ם אלא אותן שלא שעבדו בישראל משיח מקבלן· *(ד) [א] ובוכות מה ישראל זוכין לכל הכבוד הזה בזכות ישיבה של ארץ ישראל שהיו יושבין ומצטערין בין האומות בעולם הזה וכן אתה מוצא באבות העולם אין סוף על מה שנצטערו על קבורת ארץ ישראל א"ר חנינא כל השקלים שכתוב בתורה סלעים ושל נביאים ליטרין בכתובים [ב] קינטירין ר' אבא בר יודן בשם רבי יהודה בר סימן חוץ מן השקלים ששקל אברהם לעפרון בקבורה שלקח הימנו שאינן אלא קנטרין [ג] (שקל בגמטריא קנטירין) (בראשית כ"ג ט"ו) ארץ ארבע מאות שקל כסף בא וראה ארבע מאות קנטרין של כסף נתן בקבורה [ד] וכן יעקב כל זהב שסיגל מימיו וכל ממון שהיה לו מסר לו כדי ליתן לפני עשו בקבורתו שלא יכנס עשו בקבורה להוכה שנאמר (בראשית נ' ה') בקברי אשר כריתי לי וגו'· וכן אתה מוצא בשעת סילוקו מן העולם משביע ליוסף ואומר לו (בראשית מ"ז כ"ט) אל נא תקברני במצרים [ה] ולמה כן רבי חנינא אומר דברים בגו· רבי יוסי אומר דברים בגו· אמר ריש לקיש בשם רבי אלעזר הקפר [ו] מפני שמתיה חיים בימות המשיח כמו שדוד אמ' (תילי' קט"ז) אתהלך לפני יי בארצות החיים· וכי ארץ ישראל ארץ החיים היא [ז] והלא בני אדם מתים בתוכה [ח] והלא חוצה לארץ היא ארץ החיים [ט] אלא ארץ ישראל מתים מצויין בתוכה [י'] וכיון שדוד אמר בארצות החיים, שמתיה החיים לימות המשיח· *(ה) שאל רבי יוסי לריש לקיש אפי' כגון ירבעם בן נבט אמר לו גפרית ומלח· שאל רבי חלבו לר' אמי כגון ירבעם בן נבט אמר לו שאלתי לריש לקיש ואמר לי גפרית ומלח, שאל ר' ברכי' לר' חלבו כגון ירבעם בן נבט אמר לו שאלתי לר' אמי ואמר לי שאלתי לריש לקיש וכן השיבני ואמר לי גפרית ומלח· א"ר ברכי' אין אנו אומרים כהרה מהו שהשיבו גפרית אלא כלום עתיד הקב"ה ליפרע מרשעי' בגיהנם אלא בגפרית ומלח [א] אלא שחרב בית המקדש א"ר יהודה ברבי אלעאי שבע שנים היתה ארץ ישראל בוערת בגפרית ואש כמה שנאמר (דברים כ"ט כ"ב) גפרית ומלח שריפה כל ארצה· א"ר יוסי בן חלפתא חמישים ושתים שנים לאחר חורבן הבית לא עבר אדם בארץ ישראל כמה שכתב (ירמיה ט' ט') מעוף השמים עד בהמה נדדו הלכו ולמה מפני שהיתה בוערת באש שהושלך עליה כמ"ש (איכה א' י"ג) ממרום שלח אש בעצמותי וגו': [ב] למה לאלהים· ליפרע מן ירבעם

## הנהות ופירוש

מתני' גדולה כל כך החזיק, ועיין לקמן פרשה כ"א סימן א' אות ב' שכן הוא · [ב] ומדי שבת האיך, פי' איך יבאו ידי חובתם בשביל ראש חדש ובשביל שבת [ג] וכיונים היינו לעת ערב שהם נאספים למקומם לקיניהם ולארובותיהם · [ד] שביפיו יראו, לשון מאום וביזיון וכמ"ש בירושלמי ברכות פרק ג' הלכה א', בר נש דאימיה מבזרי לי' ואתתא דאבוה מיקרא לי' · וכן בירושלמי נדרים פרק ו' הלכה א' הלאתא בעי מבזרהון, השוואה ריש פרשה עקב, שאת מפני שהם מתוקים מדבש בפרותי בהן הם נבלום · *(ד) סימן ד' [א] ב"ר פרשה כ"ח ובירושלמי קדושין פרק א' [ב] קנטרין, פי' ככרים כדאיתא פרשה י"ח סימן ו' בהדיא · [ג] שקל, בגימטרי' קנטרין כן הוא בהגהה בדפוס ישן, ואינו בדקדוק בחדי חסר אחד, ועוד כי בב"ר פ' כ"ח וכן כאן הגירסא קנטרין בחד יו"ד, [ד] וכן יעקב, בראשית רבה פרשה ק' ע"ש [ה] ולמה כן, כל זה בירושלמי כלאים פרק ט', ובירושלמי כתובות פרק י"ב, בראשית רבה פרשה צ"ו · [ו] מפני שמתיה חיים תחילה כלש"ל ירושלמי שם וכן בכל ענין זה שהוזכר כאן שהם חיים פירושו שהם חיים תחילה, [ז] והלא בא"י מתים מלווים בתוכה, פי' כמו בשאר ארצות [ח] והלא חוץ לארץ היא ארץ החיים · המן בוצעא המן זולא, ירושלמי שם, [ט] אלא א"י מתים מלווים בתוכה, אפשר שרמז בזה למ"ש יחזקאל ל"ו יען אומרים לכם אוכלה אדם את וגו' [י"ד] וכיון שדוד אומר, פי' על איזה חיים היתה כוונתו *(ה) סימן ה' [א] אלא שחרב ביה"מק, ה"ג בירושלמי שם · כיון שנשרפה ארץ ישראל נעשה בהם מידת הדין, הנא בשם ר' יהודה, שבע שנים היתה ארץ ישראל נשרפה שנאמר והגביר ברית לרבים שבוע אחד · וכהב היפה מראה שם ז"ל בפרק יאל"ו לו אמר ר' יוחנן מיש דאמי ברית בריה כתיב הכא והגביר ברית לרבים וכתיב התם על אשר עזבו את ברית מה התם שבוע אחד אף כאן שבוע אחד ע"ש, והפסוק הזה על אשר עזבו הוא סוף הפסוק ונפרית ומלח (דברים כ"ט) [ב] נראה דה"ג למה ליפרע מן ירבעם

ירבעם בן נבט וחביריו (מהן) באותן שבע שנים שהית' ארץ ישראל בוערה באש הוי אפי' ירבעם בן נבט וחביריו חיים הם לימות המשיח ומי גרם להם להנצל מדינה של גיהנם ולחיות, קבורת ארץ ישראל· *(ו) א"ר הונא הכהן בן אבין בשם ר' אבא בן ימינא [א] ורבי חלבו ורבי חמא בר חנינא: [ב] ר' חלבו אמר המת בחוצה לארץ והנקבר בח"ל שתי צרות בידו: צרות המיתה צרות הקבורה· למה שכתב בפשחור (ירמי' כ' ו') ואתה פשחור וכל יושבי ביתיך וגו' ובבל תבא ושם תמות ושם תקבר· ורבי חמא בר חנינא אמר המת בח"ל כיון שיבא מח"ל ונקבר בארץ אין בידו אלא מיתה אחת· ומה מקיים ר' חמא בר חנינא שם תמות ושם תקבר שקבורת א"י מכפרת לו· ר' ברוקיא ור' אלעזר בן פדת היו מטיילין באילפס ובאו ארונות מח"ל א"ר ברוקיא לר' אלעזר מה הועילו אילו בחייהן הניחו אותם ובמיתתם באו להם· א"ל ר' אלעזר לא היא כיון שהן נקברין בא"י וניתן להם גוש עפר של א"י מכפרת להם שנאמר (דברים ל"ב) וכפר אדמתו עמו, וא"כ הצדיקים שבח"ל הפסידו לאו למה א"ר אלעזר בשם ר' סימאי האלהים עושה להם מחילות בארץ והם מתגלגלים כנארות ובאין לא"י וכיון שהן באין לא"י האלהים נותן להם נשמותיהן שנ' (ישעיה מ"ב ה') נותן נשמה לעם עליה ויש מקרא מלא ביחזקאל (יחזקאל ל"ז) וידעתם כי אני יי בפתחי את קברותיכם והבאתי אתכם אל אדמת ישראל· אותה שעה (שם) ונתתי רוחי בכם וחייתם, הא למדת שמתי א"י לחיים לימות המשיח· והצדיקים שבח"ל לבאין לתוכה וחיים עליה· ואם כן אומות העולם שקוברין בארץ אף הם חיים לאו, אמר ישעיה [ג] (ישעיה ל"ג) ובל יאמר שכן [ד] חליתי העם היושב בה נשוא עון· בל יאמרו שכיני הרעים נתערבנו אף אנו חיים עמהם אלא מי שהיה העם היושב בה· איזה עם, נשוא עון, אות' שאמור עליהם (מיכה ז') מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע לשארית נחלתו *(ז) [א] וכמה הם ימות המשיח ר' עקיבא אומר מ' שנה שנאמר (דברים ח') ויענך וירעיבך וכתב (תילים צ') שמחינו כימות עניתנו, מה עינוי להלן מ' שנה אף עינוי האמור כאן מ' שנה· א"ר אבין מה טעמו של רבי עקיבא (מיכה ז') כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות· ר' אליעזר אומר ד' מאות שנה דכתב (בראשית ט"ו) ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה וכתיב (תילים צ') שמחינו כימות עניתנו ר' ברכיה בשם ר' דוסא הגדול אומר שש מאות שנה דכתיב (ישעיה ס"ה) כימי העץ ימי עמי איזה [ב] עץ הסדן העושה שש מאות שנה· ור' אליעזר ברבי יוסי הגלילי אומר אלף שנים דכתיב (תילים צ') כי אלף שנים וכתיב (ישעיה ס"ג) יום נקם בלבי: ויומו של הקב"ה אלף שנים· ור' יהושע אומר ב' אלפים שנה כימות עניתנו ואין ימות פחות משני ימים ויומו של הקב"ה אלף שנים ור' אבהו אומר שבעת אלפים שנאמר (שם ס"ב) כמשוש חתן על כלה ישיש עליך אלהיך וכמה משוש חתן על כלה שבעת ימים ויומו של הב"ה אלף שנים ור' אומר [ג] אין את יכול למנות (ישעיה ס"ג) כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה וכמה הם ימות המשיח שלש מאות וששים וחמשת אלפים שנים הם ימות המשיח· ומתי ארץ ישראל בני ישראל חיים בהם ואוכלים אותם וכל הצדיקים שבחוצה לארץ באים במחילות לתוכה וכיון שהם באים לתוכה מיד הקב"ה נותן להם את נפשותיהם והם [ד] אומרים ואוכלים אותם עמהם שנאמר (ישעיה מ"ב ה') רוקע הארץ וצאצאיה נותן נשמה לעם עליה· אימתי מלך המשיח בא א"ר אלעזר סמוך לימות המשיח עשרה מקומות נבלעים עשרה מקומות נהפכין עשרה מקומות נהרגין· ור' חייא בר אבא אמר אין מלך המשיח בא אלא בדור [ה] שפניו של כלב רבי אלעזר אומר בדור שראוי כלייה מלך המשיח בא· ור' לוי אמר סמוך לימות המשיח דבר גדול בא לעולם· סליק פרשתא·

## הגהות ופירוש

ירבעם וקאי על מאמר ר' יודא בר"א ומאמר ר"י בר"ח הובא דרך אגב ובירושלמי שם ושם לא הובא, ופי' למה הבעירה ה' בגפרית ואש והירדן כדי לפרע מירבעם וחביריו באותן שבע שנים· *(ו) סימן ו' [א] ר' חלבו ור' חמא בר חנינא ולא גרסינן ור' חלבו ופי' דר"ה אמר שבדבר זה פליגא ר' חלבו ורחב"ח [ב] ה"ג ר' חלבו אמר המת בחוצה לארץ ונקבר בחוצה לארץ שתי צרות בידו צרת המיתה וצרת הקבורה· למה שכתוב בפשחור ואתה פשחור, וכל יושבי ביתך וגו' ובבל תבא ושם תמות ושם תקבר· המת בחוצה לארץ כיון שיבא מחוצה לארץ ונקבר בארץ אין בידו אלא מיתה אחת ור' חמא ב"ר חנינא אמר מת שם ונקבר כאן אפילו אחת אין בידו, ומה מקיים רחב"ח שם תמות ושם תקבר שקבורת א"י מכפרה לו עיין ירושלמי כלאים פרק ט' כתובות פרק י"ב כי כן הוא [ג] בל יאמר וכו' כתובות קי"א וילקוט פסוק זה, [ד] חליתי נ"ל שדורשו מלשון המורגל במשנה חל להיות *(ז) סימן ז' [א] וכמה הם, סנהדרין צ"ט תנחומא פרשה עקב [ב] עץ הסדן העושה בארץ שש מאות שנה כצ"ל עיין בבראשית רבה פרשה י"ב [ג] אין את יכול, פי' שעולה לסך עלום מאוד עד שקשה למנות [ד] והם אומרים ואוכלים צ"ל והם עומדים ואוכלים· [ה] סנהדרין צ"ז מדרש שיר השירים רבה פסוק התאנה·

# פרשה ב

*(א)ב(תהלים ל' א') מזמור שיר חנוכת הבית לדוד: ילמדנו רבינו נר של חנוכה מאימתי היא מצותו. שנו רבותינו [א] משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק. ולהיכן הן מדליקין היה דר בעלייה ובה חלון נוטה לרשות הרבים מדליק ובשעת הסכנה [ב] מדליק בתוך ביתו, אסור לראות לאורו ולמה מדליק נרות בחנוכה אלא בשעה שנצחו בניו של חשמונאי הכהן הגדול למלכות יון שנא' (זכריה ט' י"ג) ועוררתי בניך ציון על בניך יון נכנסו לבית המקדש מצאו שם שמונה שפודין של ברזל וקבעו אותם [ג] והדליקו בתוכם נרות ולמה קורין את ההלל מפני שכתב (תהלים קי"ח כ"ז) אל יי ויאר לנו. ולמה אין קורין בפורים [ד] כתב (אסתר ג') להשמיד להרוג ולאבד, ואין קורין אלא על מפלת' של מלכות. ומלכות של אחשורוש הייתה קיימת לכן אין קורין אבל במלכות של יון שכילה אותה הקב"ה התחילו נותנים [ה] הימנון ושבח [ו] ואומר לשעבר היינו עבדים לפרעה עבדים ליון ועכשיו עבדיו של הקב"ה אנו (תהלים קי"ג) הללו עבדי יי. *(ב) וכמה חנוכות הם שבע חנוכות הם. ואילו הן חנוכת שמים וארץ שנ' (בראשית ב') [א] ויכולו השמים והארץ. ומה חנוכה היה שם. (שם א' י"ז) ויתן אותם אלהים ברקיע השמים להאיר. וחנוכת החומה שנא' (נחמי' י"ב כ"ז) ובחנוכת חומת ירושלים: וחנוכת של גולה שנא' (עזרא ו' י"ז) והקריבו לחנוכת בית אלהינו דנא וגו'. וחנוכת הכהנים זו שאנו מדליקין. וחנוכת העולם הבא שנא' (צפניה א' י"ב) אחפש ירושלים בנרות. וחנוכת הנשיאים (במדבר ז') זאת חנוכת המזבח. וחנוכת המקדש מה שקראו בעניין מזמור

שיר חנוכת הבית לדוד: *(ג) כך פתח רבי תנחומא בר רבי אבא (תהלים קמ"ט) [א] יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם באיזה כבוד בכבוד שהקב"ה עושה לצדיקים בשעת פטירתן מן העולם בנוהג שבעולם אדם מת אם יש לו בנים בניו מטפלין בו. [ב] אבל (הקב"ה) אינו כן. אלא אמר רבי יצחק הקדוש ברוך הוא מטפל בצדיקים [ג] מניין (ישעי' נ"ח ח') והלך לפניך צדקך [ד] זה צדיקו של עולם. [ה] שנא' (שם) וכבוד ה' יאספך. (וכן) בשעה שהצדיק נפטר מן העולם: אמר ר' חייא הגדול שלש כיתות של מלאכים מטפלין בו אחת אומרת (ישעיה נ"ז ב') יבא שלום ואחת אומרת ינוחו על משכבות' [ו] ואחת הולכת לפניו ורוממת שנאמר (שם) הולך נכחו. א"ר יהודה בר סימון בשם רבי יאשיה. הקב"ה כביכול אומר לו יבא שלום, מן הרשעים את למד שהקב"ה אומר אין שלום לכם. כמה שכתב (ישעיה מ"ח כ"ב) אין שלום אמר ה' לרשעים, ואם לרשעים הוא אומר בפיו אין שלום קל וחומר לצדיקים שיאמר להם יבא שלום לכך נאמר (תהלים קמ"ט) יעלזו חסידים בכבוד. בכבוד שהוא עושה להם בשעת סילוקן מן העולם. ד"א מה ירננו על משכבותם שהם מקלסים להקב"ה שם א"ר חמי בר' יוסי [ז] אין בין החיים לצדיקים המתים אלא הדיבור בלבד והם מקלסים להקב"ה שם [ח] נפשותם בצרור החיים כמה שכתב (שמואל א' כ"ה כ"ט) והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים לכך נאמר ירננו. אין ירננו אלא לשון קילוס דכתיב (תלים קי"ח) קול רינה וישועה באהלי צדיקים. *(ד) ד"א ירננו מהו, אמר רבי יוחנן [א] בשעה שהזקן יושב ודורש ואומר כך אמר רבי עקיבא, כך אמר רבי שמעון בן יוחי שפתותיהם רוחשות שם כמה שנאמ' (שיר ז' י') דובב שפתי ישנים לכך נאמר ירננו על משכבותם

## הגהות ופירוש

פרשה ב מענין חנוכה. *(א) סימן א' [א] משתשקע החמה, שבת דף כ"א ע"ב, [ב] מדליק בתוך ביתו, היינו על שולחנו, כדאיתא שם בגמרא בהדיא, [ג] והדליקו בתוכם נרות. והנס ידוע שלא היה בו אלא כדי להדליק יום אחד והדליקו ממנו ח' ימים וכדאית' שם בשבת כ"א [ד] כתוב להשמיד וכו' וכדאיתא במגילה י"ד ערכין י"ד. ומה משעבדי לחירות אמרינן שירה, ממות לחיים לא כל שכן אי הכי הלל נמי נימא ע"ש בתוס', ופי' ומה במצרים לא הי' כ"א משעבוד לחירות אמרינן הלל וכאן שכתוב להשמיד להרוג ולאבד לא כ"ש שצריך לומר הלל. וכן כאן, וע"ז תירץ ואין קורין וכו' ואולי שצריך להיות שאין קורין, [ה] הימנון. הוא ג"כ מענין שיר ושבח [ו] ואומר צ"ל ואומרים. *(ב) סימן ב' [א] ויכולו השמים. ואין ויכולו אלא לשון חנוכה, שנאמר ותכל כל עבודת המשכן וגו' והיתה שם חנוכת הנשיאים, וכן כאן חנוכה העולם כן הגי' סוף הפרשה סימן ז'. וכדעת ר' נחמי' בראשית רבה פרשה ג' שהעולם נברא תחילה, והמאורות נבראו לעטרה ובכלול ע"ש. *(ג) סימן ג' [א] יעלזו חסידים בכבוד, ילקוט תהלים קמ"ט [ב] אבל הקדוש ברוך הוא, צריך להיות אבל הצדיקים ילקוט שם, [ג] מנין וכו' צ"ל מנין שנאמר והלך וגו' [ד] זה צדיקו של עולם קרי בי' צדיקך, [ה] שנאמר וכבוד ה' יאספך וכן בשעה שהצדיק נפטר מן העולם אר"א וכו', היינו שנאמר מקומו למעלה וכמ"ש בתוס' ג'. וכן צ"ל וכבוד ה' יאספך אמר ר' חייא הגדול בשעה שהצדיק נפטר מן העולם שלש כיתות של מלאכים וכו' כן הוא בילקוט שם [ו] ואחת הולכת לפניו ורוממות שנאמר הולך נכחו. גירסת המגדל כהוצאת ק"ד ואחת אומרת הולך נכחו. וגירסת הילקוט תהלים קמ"ט ואחת הולכת לפניו ורוממות שנאמר הולך נכחו. [ז] אין בין, לקמן פרשה י"ב סימן א', [ח] נפשותם אולי צ"ל ונפשותם. *(ד) סימן ד' [א] בשעה שהזקן, ירושלמי שקלים פרק ב', סנהדרין צ', יבמות צ"ז, במדרש שיר רבה פסוק דובב שפתי ישנים

משכבותם לפיכך אמר דוד (תילים ס״א) אגורה באהלך עולמים· וכי עלתה על דעתו של דוד שהוא חי לעולם אלא מהו הדבר הזה שאמר אגורה באהלך עולמים· אמר יהי רצון שיאמרו בשמי לעולם בבתי כנסיות ובבתי מדרשות: [ב] אמר לו הקב״ה חייך אע״פ שאתה מת אין שמך זז מביתי לעולם אלא על כל קרבן וקרבן הם מזכירים שמך ואומרים שירים משלך מזמור לדוד ולא עוד הואיל ואתה חשבת לבנות בית המקדש אע״פי ששלמה בנך בונה אותו, בשמך אני כותבו (שם ל׳) מזמור שיר חנוכת הבית לדוד· *(ה) דבר אחר מזמור שיר חנוכת הבית לדוד כתוב אחד אומר (שמואל ב, ז׳ ה׳) [א] האתה תבנה לי הבית וכתוב אחד אומר (ד״ה א׳ י״ז) לא אתה תבנה לי הבית מה כך היאך אני מקיים שני הכתובים אלא לא אתה תבנה לי הבית שאין אתה בונה אותו· האתה תבנה [ב] שבנך יבנה אותו· ר״א לא אתה תבנה שאין אתה בונה אותו· האתה תבנה שאילולי אתה לא ירדה האש כיצד אלא כיון שנבנה כמה תפילות כדי [ג] שלא ירדה האש· [ר״א האתה תבנה שאתה מיכרו לא אתה תבנה שאין אתה [ד] משכללו]· [ה] א״ר חלבו בשם דבי רבי שילא והביא ארונו של דוד אביו אמר לו רבון העולמים אם אין לי מעשים עשה בשביל חסדיו של דוד אבי· מיד ירדה האש כמה שכתוב (ד״ה ב׳ ו׳ מ״ב) ה׳ האלהים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך· מה כתב אחריו (ד״ה ב׳ ז׳ א׳) וככלות שלמה להתפלל והאש ירדה וגו׳· ואם אין אתה למד מכאן שהביא שלמה ארונו של דוד מן קברו· א״ר ברכיה בשם ר׳ חלבו בשם דבי רבי שילא כתוב מלא הוא (תילים ל׳) ארוממך ה׳ כי דליתני וגו׳ (שם) ה׳ העלית מן שאול נפשי לפיכך אמר שלמה הואיל ובזכות דוד אבי עשה הקב״ה הריני אומר שירת חנוכת הבית לשמו· מזמור שיר חנוכת הבית לדוד· *(ו) דבר אחר מזמור שיר חנוכת· בוא וראה שלמה בונה את הבית· והוא נקרא לשמו של דוד· אלא דוד היה ראוי לבנותו ובשביל דבר אחד לא בנה אותו ואע״פ שחשב לבנותו בא נתן הנביא ואמר לו (ד״ה א׳. כ״ב) לא תבנה לי הבית למה כי דמים רבים שפכת ארצה כיון ששמע דוד [א] נתיירא אמר הרי נפסלתי מלבנות בית המקדש אמר רבי יהודה בר אלעאי אמר לו הקב״ה דוד אל תירא חייך כך הם לפני כצבי ואיל לכך נאמר שפכת ארצה ואין ארצה אלא צבי ואיל שנאמר (דברים י״ב) על הארץ תשפכנו כמים [ב] אמר לו הקב״ה חייך כל דמים ששפכת היו לפני קרבנות שכן כתיב (ד״ה א׳ כ״ב) כי דמים רבים שפכת לפני· אמר ר״ש בן יוחאי אין לפני [ג] אלא קרבנות שנא׳ (ויקרא א׳) ושחט את בן הבקר לפני ה׳· אמר לו דוד א״כ ולמה איני בונה אותו אמר לו הקב״ה שאם אתה בונה אותו הוי קיים ואינו חרב אמר לו והרי יפה· אמר לו הקב״ה גלוי וצפוי לפני שעתידים לחטא ואני מפיג חמתי בו ומחריבו וישראל ניצולין שכן כתב (איכה ב׳, ד׳) באהל בת ציון שפך כאש חמתו: אמר לו הקב״ה חייך הואיל וחשבת לבנותו אע״פ ששלמה בנך בונה אותו לשמך אני כותבו מזמור שיר חנוכת הבית לדוד· *(ז) ד״א מזמור שבע חנוכות הם חנוכת בריתו של עולם דכתיב (בראשית ב׳) ויכלו השמים ואין ויכלו אלא לשון חנוכה דכתיב (שמות ל״ט ל״ב) [א] ותכל כל עבודת· חנוכת משה דכתיב (במדבר ז׳ א׳) ויהי ביום כלות משה להקים: וחנוכת הבית דכתיב (תילים

## הנהות ופירוש

יבנים [ב] א״ל הקב״ה ילקוט תהלי׳ למ״ד· *(ה) סימן ה׳ [א] האתה תבנה, שמשמעו שהוא יבנה, כי יש תמיהות המתקיימות כאלו כג.יב אתה תבנה, וכמ״ש רש״י שם שכל תמי׳ שהיא בסוף פתח איננה מתקיימת, וכל התמי׳ שהוא בלא הטף הוא תמי׳ שמתקיימת וכאן הוא בלא חטף· וע׳ ילקוט שמואל ב׳ ו׳ [ב] שבנך יבנה אותו· וכאלו אתה בעצמך הבונה· וכן צ״ל שבנך יבנה אותו, ר״א האתה תבנה שאתה מיכרו, לא אתה תבנה שאין אתה משכללו· [ג] משכללו כן נקרא גמר הבנין ותקונו· [ד] שלא ירדה האש, כאן צ״ל א״ר חלבו דבי ר׳ שילא, גבמאמר המוסגר, ד״א וכו׳ עד משכללו מקומו למעלה כמ״ש באות ב׳ ע׳ שמות רבה פרשה ח׳, [ה] כך צ״ל א״ר חלבו דבי ר׳ שילא, הלך והביא וכו׳ אם אין לי מעשים טובים, והגירסא בהקנה וכאשר כתבנו פה, בילקוט שם בשם הפסיקתא· *(ו) סימן ו׳ [א] נתיירא אמר הרי נפסלתי מלבנות, וזה ראיה שאינו לרצון לפני ה׳, ועוד ענש עליהם ח״ו ונתיירא מן העונש, והשיב לו הקב״ה שלא יענש [ב] כצ״ל ד״א אמר לו הקב״ה חייך ילקוט שמואל ב׳ ז׳ [ג] אלא קרבנות· וכמ״ש חז״ל במדבר רבה פרשה כ״א שכל השופך דמן של רשעים כדין הקורה נחשב לפני הקב״ה כקרבן, וכן מה שפך דם אויבי ה׳ ודבקו בכל התועבות אשר שנא ה׳ בדברים אשר בין אדם למקום ב״ה ובדברים אשר בין אדם לחבירו, והיו כחיות רעות, ומפסידים קבוץ הכללי· ובני אדם כאלו מיתתם טוב לעולם מחייהם, וע״ז נאמר למכה מצרים כל״ח לסיחון כל״ח ולעוג כל״ח· *(ז) סימן ז׳ [א] ותכל כל עבודת המשכן, וכמו שהיתה שם חנוכה המזבח וכן כאן חנוכת העולם, וכמ״ש למעלה סימן ב׳ ווה חנוכה היתה שם ויתן אותם אלהים ברקיע השמים, עי׳ לעיל סימן ב׳ השלמות המאמר וכאן חסר וצ״ע על השגות המאמר בפרשה אחת פעמים, ואפשר מפני שבנה להתגש בפסוק של ברכה וזה ג״כ טעם שלא השלים המאמר·

(תילים ל') מזמור שחה"ל. וחנוכת בית שני (נחמי' י"ב כ"ו) ובחנוכת חומת ירושלים וזו של עכשיו של בית השמונאי וחנוכת העולם הבא שאף היא יש בה נרות כדכתיב (ישעי' ל' כ"ו) והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים. סליק.

# פרשה ג

*(א) (במדבר ז') ביום השמיני נשיא לבני מנשה [א] ילמדינו רבינו נר של חנוכה [ב] שהותר שמן מהו צריך לעשות לו למדנו נר של חנוכה שהותר שמן ביום הראשון מוסיף עליו שמן ומדליקו ביום השני ואם הותר ביום שני מוסיף עליו ומדליקו ביום השלישי וכן בשאר כל הימים אבל אם הותר ביום השמיני עושה לה מדורה ושורפה בפני עצמה למה כיון שהוקצה למצוה אסור להשתמש הימנו לא יאמר אדם איני מקיים מצות זקינים הואיל ואינם מן התורה. אמר לו הקב"ה לאו בני אלא כל מה שהם גוזרים עליך קיים שנאמר (דברים י"ז) על פי התורה אשר יורוך. למה שאף עלי הן גוזרין שנא' (איוב כ"ב כ"ט) ותגזור אומר ויקם לך תדע לך יעקב מהו אומר בשעה שהיה מברך אפרים ומנשה (בראשית מ"ח) וישם אפרים לפני מנשה עשה את הקטון קודם לגדול ונתקיימה גזירתו אימתי בקרבנות הנשיאים הקריב שבט אפרים התחילה שנ' (במדבר ז') ביום השביעי נשיא לבני אפרים: (שם) ביום השמיני נשיא לבני מנשה. *(ב) ד"א ביום השמיני את מוצא שאפרים קרב תחילה שבכור וגדול ואח"כ מנשה: וכך פתח ר' תנחומא בר אבא. (קהלת י"ב) [א] דברי חכמים כדרבונות מהו כדרבונות אלא מה דרבן זה מכוין את הפרה לחרוש בהלם שלה כך דברי חכמים מכוונים את האדם הזה לדרכיו של הקב"ה הוי יפה אמר שלמה דברי חכמים כדרבונות דבר אחר המשנה קראה אותו מרדע והמקרא קורא אותו דרבן ומלמר דכתיב (שופטים ג' ל"א) במלמד הבקר וכן (שמואל א' י"ג כ"א) ולהציב הדרבן א"ר נתן למה נקרא שמו מרדע שמורה דעה לפרה ולמה נקרא שמו דרבן שמדיר בינה בפרה: מלמד שמלמד את הפרה לחרוש בהלם שלה [ב] כך דברי חכמים דרים בינה בבני אדם ומלמדים דעה אותם דרכיו של הקב"ה הוי דברי חכמים כדרבונות. ד"א מהו כדרבונות אמר רבי ברכיה כדור של בנות כהדא [ג] ספירא דמינוקייתו שהן מלקטות בם. זו זורקות לכאן וזו זורקות לכאן כך הם חכמים נכנסים לתלמוד ועוסקים בתורה זה אומר טעמו וזה אומר טעמו [ד] וזה אומר טעם אחר [ה] (ודבריהם של אלו ואלו כולם נתנו ממשה הרועה ממה שקיבל מיחידו של עולם (קהלת י"ב) נתנו מרועה אחד) מפני שזה אומר טעם אחד וזה אומר טעם אחר. שמא דבריהן [ו] פורחין ת"ל (שם) וכמסמרות נטועים בעלי אסופות לא אמר וכמסמרות קבועים אלא נטועים למה [ז] אלא מפני שעשה אותם מסמרות נטועים והמסמר שיש לו [ח] שושנה [ט] נחה לשלוף לכן אמר וכמסמרות נטועים שרשיו של אילן הנטועים (יו"ד) קשין לעקור אבל אין להם כח ככחו של ברזל והמסמר של ברזל יש לו כח נתן לדברי תורה כחו של ברזל וכמטעי נטועים שרשיו של אילן: ד"א [יא] כשם ששרשיו של אילן משתי' לכל מקום כך דברי תורה נכנסים ומשתי' בכל הגוף. [יב] דברי חכמים כדרבונות אימתי הם נטועים באדם הזה כמסמרות אימתי בזמן שבעל תורה נכנס לתלמוד והם נאספים לשומעו. ד"א מה הדרבן מטלטל יכול אף הם כן ת"ל וכמסמרות נטועים. מהו בעל אסופות

## הגהות ופירוש

**פרשה ג** מעניין חנוכה. *(א) סימן א' [א] ילמדנו רבינו, תנחומא פרשה זאת כל הסימן, ולקמן פרשה ו' סימן א' [ב] שהותיר שמן וכו', הותיר ביום השמיני, לשון הב"י בש"ע א"ח סימן תרע"ז סעיף ד', הנותר ביום השמיני מן השמן הצריך לשיעור הדלקה עושה לו מדורה ושורפו בפני עצמו שהרי הוקצה וכו'. *(ב) סימן ב' [א] במדבר רבה פרשה י"ד ע' ירושלמי סנהדרין פרק יו"ד. [ב] כצ"ל כך דברי חכמים דרים בינה בבני אדם, ומורים דעה בהם, ומלמדים אורח דרכיו של הקב"ה, כן הוא במ"ר פר' י"ד. [ג] כפירא דמינוקייתא, לשון הרב בעל מתנות כהונה במ"ר י"ד. כפירא כלה שהוא מין פרי עגול ככדור, כדתנן במסכתא כלאים השול והספיר עכ"ל. [ד] וזה אומר טעם אחר, תיבות אלו אינם במדרש, והם מיותרים [ה] מן תיבה ודבריהם עד מרועה אחד הנסגרים פה צריך להעתיקו להלן באות ע"ו ע"ש וכצ"ל וזה לומר טעמו, יכול מפני שזה אומר טעם וכו' [ו] פורחים אינם קבועים אלא בספק. [ז] אלא מפני שעשה אותם כמסמרות ותיבת נטועים מיותר ובמדרש שם אינו. [ח] שושנה ראש אב [ט] נוח לשלוף אעפ"י שקבוע [יו"ד] כצ"ל קשין לעקור, ולמה נמשלו דבריהם כמסמר לפי שהמסמר של ברזל שיש לו שושנה נוח ליעקר. ושרשים של אילן הנטועים אע"פי שקשין לעקור אבל אין בהם כח ככחו של ברזל לכך נאמר וכמסמרות נטועים נתן לדברי תורה כח של ברזל וכמוטע שרשים של אילן, וכן הוא שם במדבר רבה י"ד ומלה מל"ב מקות הוא, דבר השוקה לבתי מקות אתה נותן לו כח היפה שבשתיהן, ובילקוט קהלת הגיר' כמו כאן אך גירסת המדרש מבואר היטב ככ"ל. [יא] ד"א כשם ששרשים של אילן כשרשים וכו' כך דברי תורה נכנסים ומשרשים בכל הגוף, ילקוט שם, ובמ"ר שם הגי' משתרשים וכן במשל משתרשים. [יב] דברי חכמים כדרבונות אימתי וכו' כצ"ל.

אסופות אימתי הם נטועים באדם הזה אימתי בזמן שבעליהן נאספין מהם כל זמן שרבו קיים הוא [יג] היה מפליג כל זמן שנצרך הרי רבי לפני ואני שואלו מת רבו הרי יגע ביום ובלילה לקיים תלמודו [יד] אדם שאין לו למי לשאול הרי אימתי נטועים באדם הזה בזמן שבעליהן נאספין מהן [טו] אילו ואילו ניתנו מיחידו של עולם· ויותר מהמה בני הזהר מהו· ויותר מדברי תורה· הוי זהיר בדברי סופרים [טז] למה שאילו באים דבריהם לכתוב לא היה קץ לספרים: עשות ספרים הרבה אין קץ· א"ר אבא כרונגליא אם אדם לכתוב ספרים עוד לדבריהם מהו מהמה בני מהומה נכנסת בך: ויותר מהמה בני וגו' א"ר ברכיה הכהן אנו קורין מסמרות בסמ"ך ואין כתיב אלא משמרות מה משמרות כהונה עשרים וארבע אף ספרי תורה עשרים וארבעה הם וכל מי שקורא ספר חוץ מעשרים וארבע כאילו קורא בספרים חיצונים שאמרה התורה יותר מהמה בני הזהר ר' אומר הזהר בדברי סופרים יותר מדברי תורה למה שהם כדרבונות: ר' יוחנן הוה מברך יום טוב הראשון של חג ברוך אתה יי' אמ"ה אקב"ו על מצות לולב [יז] ושאר כל הימים על מצות הזקינים ור' יהושע בן לוי מודה לר' יוחנן שי"ט הראשון דבר תורה שנ' (ויקרא כ"ג) ולקחתם לכם ביום הראשון ושאר כל הימים מדבריהם א"ר שמעון בן חלפתא בשם רבי אחאי מפני שכתב דברי חכמים כדרבונות, נתנו מרועה אחד דברי תורה (ודברי) ודבריהם· *(ג) ד"א דברי חכמים [א] ר' חייא בר אבא נכנס לבית ושמע שהיה קורין (בראשי' כ) ויסע משם אברם אמר יפה שנו [ב] חכמים הוי זהיר בגחלתן שלא תכוה שנשיכתן נשיכת שועל ועקיצתן עקיצת עקרב ולחישתן לחישת שרף ולמה אמר הדבר הזה מפני שכתב למעלה (בראשית י"ג)

ותהרין שתי בנות לוט מאביהם שאיה מוצא בשעה שבא אברהם לארץ הי' בא לוט עמו ועל ידי שהיה דבוק לאברהם העשיר כשם שהעשיר אברהם שנאמר (בראשית י"ג) ויעל אברם ממצרים הוא ולוט עמו הנגבה· (שם) ואברם כבד מאד וגו' (שם) וגם ללוט וגו' ראה היכן העשירו עד שלא היתה הארץ יכולה לשאת את שניהם כאחת (שם) ולא נשא אותם הארץ וגו' ואם תמה על הדבר שלא היתה הארץ יכולה לשאת אותם· מפני רכושם שהיה רב, לאו: מפני הדינים שהיו בין הרועים כמה שכתוב (שם) ויהי ריב בין רועי וגו' ולמה היו מדיינים אילו עם אילו אלא כשאדם צדיק אף בני ביתו כמותו צדיקים וכל מי שידבוק בו· וכשאדם רשע אף בני ביתו כמותו רשעים [ג] בהמותיו של אברהם היו הרועים מוציאם אותם וגולו לבריות ובהמותיו של לוט לא היו רועים זוממין אותן התחילו רועים של אברהם מדיינין עם רועים של לוט ואומר להם למה אתם משיאים ללוט שם רע ומוציאים בהמתו שלא זמומה אמרו להם רועים של לוט אנו הם שאנו צריכים למחות בידכם שאתם זוממין את הבהמה שע"י שאתם יודעים שסוף בהמתן של אברהם לחזור ללוט מפני שאינו מוליד אין אתם זנין אותה כראוי מפני שאתם יודעים שאין לאברהם בן ולמחר הוא מת ולוט יורשו אתם עושים עצמיכם צדיקים מבהמותיו של אחר ביותר מה שבהמתו רועה [ד] היא גוזלת לא משלה היא רועה· לא כך אמר הקב"ה לאברהם (בראשית י"ב) לזרעך אתן את הארץ הזאת הרי למחר הוא מת בלא בנים ולוט שהוא בן אחיו יורשו: ומי לחשך שע"י דברים הללו היו מדיינים א"ר יהודה בר סימן קרא סופו של פסוק (בראשית י"ג) והכנעני והפריזי אז יושב בארץ מה הדבר הזה אלא מתוך

שהיו

## הנהות ופירוש

כצ"ל בעלי אסופות· אימתי הם נטועים באדם הזה כתמרוזה בזמן וכו' ול"ג אימתי פעם שני, כן הוא במ"ר שם· [יג] הי' מפליג, פי' לא הי' עוסק על תלמודו כל כך שהי' אומר כל זמן שאצטרך הרי רבי לפני· [יד] אדם שאין לו ממי לשאול ובמדרש וב לקוט הגירסא יודע הוא שאין לו למי לשאול· [טו] אלו ואלו נתנו וכו' במדרש שם בזמן שבעליהן נאספים מהם, נתנו מרועה אחד אעפ"י זה אומר טעמו וזה אומר טעמו דבריהם של אלו ושל אלו נתנו מן משה הרועה מה שקיבל מיחידו של עולם וכן הוא לנוסחא אות ה' ואין שם מקווין אלא כאן· [טז] הוי זהיר בדברי סופרים, ר"ל ויותר מהמה בני הזהר אמר ר' אבא כרוניא אם יאמר לך אדם למה לא ניתן בכתב דברי סופרים כשם שנתנו דברי תורה, אמור לו מפני שא"א לכתוב כל דבריהם הה"ד ויותר מהמה בני הזהר מהו מהמה מה נכנס בך אם באת נכתוב דברי ספרים, למה שאם באת לכתוב דבריהם אין קץ וסוף לדברים לעשות ספרים, הה"ד לעשות ספרים הרבה אין קץ· [יז] ושאר כל הימים על מצות זקנים כו' יסד וכצ"ל וריב"ל הי' מברך בכל יום על נטילת לולב· וריב"ל מודה וכו' ושאר כל הימים מדבריהם ומה טעם עבד כן [ולמה הי' מברך בכל יום כמו ביום א'] אמר ר' שמעון בן חלפתא, מפני שכתוב דברי חכמים כדרבונות וגו' נתנו מרועה אחד, דברי תורה ודברי חכמים נתנו מרועה אחד כן הוא במדרש שם ועיין בירושלמי סוכה פרק לולב הגזול והמגיהים רבים·
*(ג) סימן ג' [א] ב"ר פרשה נ"ג· [ב] שנו חכמים, אבות פרק שני משנה י"ד· [ג] ה"ג בבהמותיו, של אברהם אבינו היו הרועים מוליכים אותם זמומים ובהמותיו של לוט לא היו הרועים זוממים אותם וגזלו לבריות· ע' ב"ר ס' מ"א כל הענין· [ד] היא

גוזלת

שהיו טריינים על כך שנאמ' ויהי ריב בין רועי אמר להם הקב"ה הכנעני והפריזי אז יושב בארץ • [ה] הן שאמרתי לאברהם שאני נותן לבניו את הארץ לבניו לא לרשע הזה שאתם סבורים ואפילו מה שאמרתי לאברהם שאני נותן לבניו את הארץ אימתי כשאגרש את הכנעני ואת הפריזי מתוכה: לאברהם עדיין לא נתתי בנים והכנעני והפריזי להוכה, עד עכשיו בעלים עליו • ואתם אומרים כן א"ר עזריה כשם שהיתה תחרות בין הרועים • כך היתה תחרות בין אברהם ללוט מנין שכן כתיב (בראשית י"ג) אל נא תהי מריבה ביני ובינך וגו' הבדל נא מעלי אין כתיב כאן אלא הפרד א"ר חלבו כשם שהפרדה הזה אינו קולטת ומקבלת עובר [ו] כך אין זרעי מתערב בזרעך מיד (בראשית י"ג) וישא לוט את עיניו שנתן עיניו בזנות כמה שנא' (בראשית ל"ט) ותשא אשת אדוניו וגו' • את כל הככר כדכתיב (משלי ו' כ"ו) כי בעד אשה זונה עד ככר לחם • כי כולה משקה שהיו כולן זונות וראויות להיבדק כסוטות [ז] כך דרש ר"ש בן יוחי א"ר אלעזר בן פדת בשם ר' יוסי בן זמרא ראה כמה קיפח לוט הרשע את אברהם הצדיק מן הדיבור, שכל זמן שהיה לוט דבוק בו לא היה הקב"ה עם אברהם כיון שפירש לוט הימנו קפץ הדיבור על אברהם שנא' (בראשית י"ג י"ד) וה' אמר אל אברם אחרי הפרד לוט מעמו לפיכך כשהמלאכים היו הופכין את סדום ומצילים אותו בזכות אברהם מה אמרו לו (בראשית י"ט) ההרה המלט פן תספה: בזכותו של אותו [ח] ההר הגדול אברהם נמלטתה • לך אצלו אמר להם איני יכול שכבר אמר לי לפרד (עס) לא אוכל להמלט ההרה וגו' • ד"א (כס) פן תדבקני הרעה כל הימים שהייתי בסדום היה הקב"ה מחשב מעשי עם מעשיהם והייתי עומד שהייתי צדיק אצלם אלך לי אצל אברהם הצדיק שישקול הקב"ה את מעשי עם מעשיו לא אוכל למה פן תדבקני הרעה • א"ר יוחנן שני בני אדם אמרו הדבר הזה הצרפית (מלכים א' י"ז) כי באת אלי להזכיר עוני ולהמית את בני • אמרה לו עד שלא באתה אצלי היה הקב"ה שוקל מעשי עם בני מקומי והיתי עומדת שהייתי כשירה אצלם ועכשיו באתה אצלי וע"י שהית צדיק שקל הקב"ה מעשי עם מעשיך והזכרת עונותי ומית בני [ט] לענין שאנו צריכים דברי חכמים כדרבונות

*(ד) [א] ואף יעקב כיון שהגיע זמנו למות ושמע יוסף שחולה הוא התחיל מהרהר דברים בלבו: ר' אליעזר אומר הירהר ג' דברים יוסף בלבו ור' שמואל בר נחמן אמר חמשה בניי נולדו במצרים תאמר שמברכם • תאמר שיעשה אותם שבטים • תאמר שיעשה אותי בכור • תאמר שירחה את ראובן מן הבכורה • ועל מה לא נכנסה רחל לקבורה • לכך כשהלך אצלו נטל את שני בניו עמו • לכהן שהלך לגורן ונטל את שני בניו עמו להודיע לכל שהן בניו שיש להם חלק כמותו • (בראשית מ"ח) ויאמר ליוסף הנה אביך חולה מי אומר לו שאביו חולה יש אומר ברוח הקודש ראה • ויש אומר בלהה אמרה לו שהיתה משמשת יעקב כיון שחלה באה ואמרה ליוסף ויש אומרים בנימין הודיעו: ויש אומרים [ב] קריוסי הושיב יוסף בפלטרין כיון שהרגישו ביעקב שחולה באו והודיעו ליוסף והרי כל שבחו של יוסף שהיה מפליג על כבוד אביו ולא נכנס אצלו בכל שעה שאילולי שבאו אחרי' ואמרו לו אביו חולה לא היה יודע אלא להודיעך צדקו שלא רצה להתייחד עם אביו שלא יאמר לו [ג] היאך עשו כך אחיך ומקללים את יוסף אני יודע צדקו של אבא כל דבריו גזירות הן אמר ללבן (בראשית ל"א) עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה ומתה אמו ואני לומר שיקללם יקללם ונמצאתי מחריב את כל העולם שלא נברא העולם אלא [ד] בשביל השבטים לפיכך לא היה הולך אצל אביו בכל שעה • (בראשית מ"ח) הנה בנך יוסף בא אליך מיד ויתחזק ישראל וישב על המטה ולמה נתחזק אמר רבי יהושע בן לוי הראה לו עמיד'

אמר

## הגהות ופירוש

בנז'ת בהמי'. [ה] הן שאמרתי, אמת הדבר שאמרתי לאברהם. [ו] כך אין זרעי מתערב בזרעך, וזהו מה שהקדים, דברי חכמים וכו' הוי זהיר בגחלתן וכו'. [ז] להבדק בסוטות, כמד"א והשקה את האשה את מי המרים, כן הוא בב"ר פ' מ"א. [ח] ההר הגדול, אברהם. בראשית רבה פרשה נ' ע"ש. [ט] לענין שאנו צריכים, פי' כי למעלה התחיל לדרוש דברי חכמים כדרבונות ר' חייא וכו' ויסע משם אברם ע"י שלא הי' נוהר לוט באברהם הפרידו, וזהו דברי חכמים כדרבונות שנתקיימו דברי אברהם שאמר הפרד נא מעלי שאין זרעו מתערב בזרעו וכמ"ש בזרעו של לוט לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' אלא שצריך בדרוש דרך אגב כדרך המדרשים. *(ד) סימן ד' [א] ואף יעקב, ג"כ נתקיים בו דברי חכמים כדרבונות במה שנוה על אפרים ומנשה וכמ"ש בסוף הסימן אלא שצריך בדרוש. [ב] קריוסי הושיב, ופי' מגברי סמוכות עי' ערוך ערך קריוסאות ויקוין פ' ח' סימן ב'. [ג] היאך עשו אחיך בך ומקללים את יוסף אני יודע, אולי כצ"ל היאך עשו אחיך בך ומקללם: אתה יוסף אני יודע צדקו של אבא, וכן מצאתי מוגה בכ"י של הרב ר' אברהם ביגאון דווילנא. [ד] בשביל השבטים, לקמן פרשה

אמר הקדוש ברוך הוא עשה אותו [ה] קומיקרטור ואני איני חולק לו כבוד לכך ויתחזק ישראל: דבר אחר למה נתחזק כדי שיראו השבטים היאך אני ראה ליוסף אפי' בשעת חליו ועמד מלפניו ויהי חולקים לו כבוד דבר אחר למה נתחזק ועמד וישב לו רבי אחא אמר שלא אברך אותם מיושב ויאמרו מתנות שכיב מרע היו ברכותיו ולא היה יודע מה עשה לכן נתחזק ועמד וישב שידעו שמתנותיו היו מתנות בריא ר"א ויתחזק אמר רבי פנחס בן חמא בשם רבי אחא חיזק עצמו בתפלה אמר כשאבא לברכם תשרה עלי רוח הקדש שאברך אותם כראוי כיון שראה בניו עמו אמר לו הרי שבע עשרה שנה הייתם שואל שלומי ולא היו באין אלא עכשיו באו עמך יודע אני מה בלבך· אם אברך אותם [ו] אני עושה דברו של הקדוש ברוך הוא שאמר לי שנים עשר שבטים אני מעמיד ממך: [ז] ואם לא אברכם הרי רע לך [ח] ומברך אני אותם ולא תהא סבור שמא בשבילך שהאכלת אותי אני מברך אותם אלא כבר אמר לי עד שאיני בבית אל לברכם שאמר לי (בראשית מ"ח) אל שדי נראה אלי בלוז ויאמר אלי הנני מפרך והרביתיך ונתתיך לקהל עמים: [ט] ר"א שיקר לו כאן שלא אמר ונתתיך לגוי ולקהל עמים שכן אנו מוציאים כשנגלה עליו בבית אל בבאו מפדן ארם וכו' עד (בראשית ל"ה) ויאמר אלי אני אל שדי פרה ורבה גוי וקהל גוים יהיה ממך והיה צריך לומר ליוסף הנני מפרך והרביתיך ונתתיך לגוים לקהל עמים ולמה לא אמר לו אלא לקהל עמים בלבד אלא אמר יעקב כשאמר לי הקב"ה [יוד] הדבר הזה היה לי אחד עשר שבטים [יא] וכיון שנולד בנימין אמרתי הרי מה שאמר לי קהל גוים והוא שאומר לו שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים עד בואי אליך מצרימה לי הם אמר לו אינם שלך אלא שלי שאמר לי (בראשית ל"ה) גוי וקהל גוים ולא נתן לי אלא את בנימין הרי אינן שלך אלא שלי הרי אפרים ומנשה שבטים הם כראובן ושמעון ומה שאתה מוליד אחריהן שלך הם נקראים אבל אילו לשמי הם שנא' (בראשית מ"ח) ומולדתך אשר הולדת אחריהם לך יהיו הרי נתבשר יוסף על שני דברים [יב] שהדיבור בירך את שני בניו המלאך הגואל אותי מכל רע יברך את הנערים ועשאם שבטים אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי אף על פי שהיצר הקדים אפרים למנשה ומה שאמר נראה אלי בלוז היא בית אל כדכתיב (בראשית ל"ה) לוזה היא בית אל: אמר רבי ברכיה הכהן בש"ר ברכי' בשם ר' לוי בשם ר' שמואל בר נחמן דרש יעקב לעשות אפרים ומנשה שבטים אמר שנראה הקדוש ברוך הוא אלי ואמר לי אני אל שדי וגו' ומלכים מחלציך יצאו אילו אמר לי ומלכים ממך יצאו הייתי אומר [יג] על השבטים אמר· לא אומר לי אלא מחלציך על בני בניי אמר על אפרים ומנשה: אמר רבי יהודה הלוי ברבי שלום [יד] אם אין אתה למד מכאן שהם קהל גוים מן הפרשה אתה למד· ויאמר אלי הנני מפרך והרביתיך ונתתיך לקהל עמים· דבר אחר גוי וקהל גוים זה בנימין קהל גוים זה אפרים ומנשה ומלכים מחלציך יצאו זה שאול המלך שעמד מבנימין תחילה למלכים שנאמר (שמואל א' ט') ויהי איש מבנימין ושמו קיש בן אביאל וכיון שבירכם ועשאם שבטים התחיל אומר על עסק רחל אמר לו למה לא נכנסה לקבורה אמי שהיה יוסף מיצר על הדבר מאוד התחיל אביו משיבו עליה אני בבואי מפדן אין כתיב כאן אלא ואני בבואי מפדן מהו ואני אמר לו חייך כשם שהיית מבקש שתכנס אמך לקבורה כך אני הייתי מבקש הדא היא דכתיב ואני וגו' מתה עלי מהו עלי· עלי הייתי טרחות'· דבר אחר עלי שחסרתי שלא היתה לי נחת רוח אלא היא מתה עלי שחסרתני' אמר לו שמא מה שלא הכנסת אותה לקבורה שמא עונת גשמים הייתה אמר לו לאו בעוד כברת ארץ לבוא אפרתה· בין פסח לעצרת היה בזמן שהארץ מנופה והולכת ובאה ככברת °[יד] שיכולים הלו'· אמר לו

## הגהות ופירוש

פרשה ד' סימן א' · [ה] קומיקרטור, פי' מושל גדול · [ו] אני עושה אולי צ"ל איני עושה, שאומר לי שנים עשר ולא שלשה עשר, [ז] ואם לא אברך איני עושה דבריך ורע לך, [ח] ומברך אני אותם, פי' אעפי"כ אני אברך אותם, ועם כל זה לא אעבור על דברו של הקב"ה כי יש לי ללמוד שזהו רצונו, [ט] ר"א שיקר לו כאן, הראשי תיבות ר"א דבר אחר, והכוונה שמלה חלילה כשקר שחיסר ממנו דבר אחד והיינו תיבת לגוי · [יו"ד] הדבר הזה גוי וקהל גוים · [יא] וכיון שנולד בנימין אמרתי הרי מה שאמר לי גוי: וקהל גוים זה מנשה ואפרים כך צ"ל כדאיתא בב"ר פרשה פ"א, גוי זה בנימין וקהל גוים זה מנשה ואפרים, וכן איתא לקמן בסימן זה לכך חיסר ממנו תיבת לגוי שאין בזה רמז על בניו של יוסף אלא על בנימין והרמז על בניו של יוסף הוא מתיבות קהל גוים · [יב] שהדיבור, פי' רוח הקודש · [יג] על השבטים, אפשר שהכוונה על בנימין שילא ממנו אחר הדיבור ול"ע · [יד] אם אין אתה למד מכאן פי' מפסוק גוי וקהל גוים וכמ"ש לעיל אם אין לך הוכחה ברורה, מן הפסוק הזה בעצמו, הנה מפרשה זו היא פרשה ויחי שאנו דורשים עתה אתה למד שיעקב בעצמו פי' כן · °[יד] שיכולים הלו'

לו יוסף גזור עכשיו ואני מעלה אותה וקוברתה אמר לו יעקב אין אתה יכול בני. שלא קברתיה שם אלא על פי הדיבור שאף אני בקשתי להעלותה ולקוברה ולא הניחני הקדוש ברוך הוא שנאמר ואקברה שם מהו שם על פי הדיבור ולמה שגלוי וצפוי לפניו שסוף בית המקדש עתיד ליחרב ובניו עתידים לצאת בגולה והם הולכין אצל אבות ומבקשים מהם שיתפללו עליהם ואינם מועילין להם וכיון שהם הולכין בדרך הם באין ומחבקין קבורת רחל והיא עומדת ומבקשת רחמים מן הקדוש ברוך הוא ואומר' לפניו רבונו של עולם שמע בקול בכייתי ורחם על בני [טו] או תן לי האוני' שלי מיד הקדוש ברוך הוא שומע בקול התפילה מנין שכן כתב (ירמי' ל"א ט"ו) בכי תמרורים רחל מבכה על בניה וכתב (שם) ויש תקוה לאחריתך ושבו בנים לגבולם הרי פייסו למה לא נכנסה אמו לקבורה. ועשה את בניו שבטים, התחיל יוסף מקרב את בניו אצל אביו כדי שיברכם שנאמר (בראשית מ"ח) ויקח יוסף את שניהם אפרים בימינו ולמה עשה יוסף כן אלא כיון שראה שהזכיר לאפרים תחילה אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי נתיירא שמא ידחה מנשה מן הבכורה לפיכך הגישם אצלו והעמיד מנשה בימינו ואפרים בשמאלו. אמר הקדוש ברוך הוא ואיני מודיע ליעקב מה עתיד לעמוד מאילו ירבעם בן נבט מאפרים [טז] ומנשה שהכניס צלם בהיכל. אמר רבי חמא צפה הקב"ה שירבעם בן נבט עומד מן אפרים ועושה שני עגלים מהו מי אלה. (שמות ל"ב) אלה אלהיך ישראל (מלכים א' י"ב) ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב מיד סילק הקדוש ברוך הוא הימנו רוח הקודש. (בראשית מ"ח) ועיני ישראל כבדו מזוקן א"ר יהודה כמשמעו של מקרא שריפי עיניו כבדו מזוקן והיו דבוקים זה לזה וכשהיה מבקש לראות היה [יז] תולה אותם. אמר לו רב נחמן [יח] חס ושלום מהו לא יוכל לראות שנסתלקה ממנו רוח הקודש התחיל יעקב אמר לו מי אלה הרי [יט] שבע עשרה שנה ישבו אצלו והוא אומר לו מי אלה אלא שצפה ב' עגלין של ירבעם שהוא החטיא את ישראל ואומר להם אלה אלהיך ישראל. ד"א מהו מי שצפה שעתיד ליפול מבניו חמשים רבוא מ' ארבעים י' עשרה הרי חמישים ריבוא אילו חמש מאות אלף [כ] שהלך ישראל במלחמה התחיל יוסף מבקש ואמר לו אבא בניי צדיקים הם כמותי בני הם: מה בורה שהביא את אסנת אמם לפני אביו ואמר לו אבא בבקשה ממך אפילו בשביל הצדקת הזו. אמר לו קחם נא אלי ואברכם הביאם אצלו התחיל מגפפן ומנשקן ושמח בהם אמר שמא מתוך שמחה תשרה עלי רוח הקודש ואברכם ולא חזרה עליו רוח הקודש וכיון שראה יוסף צרתו נטלם ויצא לו לחוץ ונפל על פניו והרביצם על פניהם ומבקש רחמים. א"ר מיד אמר הקב"ה לרוח הקודש עד אימתי יהיה יוסף מצטער הגלי במהרה והכנסי ביעקב שיברכם שאין הקב"ה יכול לראות את השבט נופל על פניו אף יהושע בן בנו נופל על פניו מיד קפץ עליו הדיבור ואמר לו (יהושע ז' י') קום לך למה זה אתה נופל על פניך הוא שהנביא אומר (הושע י"א ג') ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועותיו, [כא] תרגלתי ריגלתי ברוח הקודש לברך אפרים אימתי קחם על זרועותיו, כשאמר יעקב ליוסף קחם נא אלי ואברכם בזכותו של מי (הושע י"א) [כב] בחבלי אדם אמשכם בזכותו של יוסף ולא ידעו כי רפאתי': כיון שהעמיד את אפרים משמאלו ואת מנשה בימינו, עשה יעקב שכל את ידיו מהו שכל אמר [כג] רבי שכל. אמר רבי יהודה שכל ידיו של יעקב בבכורתו של מנשה: ורבי נתמיה אמר שיכל השכילו ידיו של יעקב ברוח הקודש

## הנהות ופירוש

הלו' אולי צ"ל שיכולים להלוך, הוא מלשון אומרה מה שהוא ודייוו אותה ע"י לאה וכדאיתא בזהר בפתיחתא דאיכה רבתי בפסוק משה ג' מזיון שואת היא עצמה של רחל אמנו שהיא כששה האותה וקראתה כנגד לאה, והקב"ה כביכול לא כבש כעסו וקראתו כנגד בני' ע"ש והוא שכיון בכאן כנ"ל ולקוין פרשה מ"ב סימן א' אות ע', אנה ויצא שרה הוכה עלמה ונטלה שכרה, פי' שהוגת עלמה במה שנהגה שפחתה בחיק אוני' וכן רחל בקשה שכרה בעבור ה אוני' שלה שהקה וכבשה קנאתה והאותה, [טז] ומנשה שהעמיד צלם בהיכל ל"ע שהרי מנשה משבט יהודה בן חזקי' מלך יהודה ואים הוא צ"ל ויהו בן מיסי מומשה שהלך ג"כ בכל העאת ירבעם, וכדאיתא לקמן סימן ה' ובמ"ר פרשה י"ד, [יז] הולה אותם, ומגבי' אותם. [יח] חס ושלום שהקב"ה יספר בגנותו ובמוומו שבגוף יעקב אבינו, וכמ"ש בב"ר פ' ע' שהקפיד ר' יוחנן על ר"י בדרש ועיני לאה רכות כפשוטו, שהוא מוש ללאה אמנו וכן בשמות רבה פרשה א' אצל משה והנה נער בוכה ע"ש וכן כאן, [יט] שבע עשרי שנה ישבו אצלו, ומ"ש למעלה ולא היו באים אלא עכשיו באו עמך, אפשר שהכוונה שלא היו רגילים לבא עמו כי אם הוא בעצמו והם בעצמם, כי ישבו עמו המיד, [כ] שהלך ישראל במלחמה, פי' שהלכו ויישראל דיילחמה והכוונה שספרו וויהו מהם חמש מאות אלף במלחמות אבי' וירבעם ד"ה ב' ג'. [כא] הרהי רגלתי, פי' הרהי מלשון ויתורו את ארץ כנען, ולא ההודו אחרי לבבכם. [כב] בחבלי אדם אמשכם, בזכותו של יוסף כמ"ש בב"ר פ' פ"ו שהפסוק הזה נדרש ביוסף ובילקוט הושע י"א. [כג] א"ר שיכל, לשון משכלה ועקרה, זוג שכול, וכדמפרש ר' יודא, [כד] ידי אתה

מבקש

הקודש כמה שכתב (תילים פ"ט) משב ל לאיתן האזרחי כיון שראה יוסף כן היצר (מ״) רהמך ידיו של אביו להעבירה מעל ראשו של אפרים ולהניחה על ראשו של מנשה אמר לו ליוסף (כה) ידי אתה מבקש להעבירה שלא בטובתי המלאך שלישי של עולם יש בו· אמר רבי ברכיה ברבי והאיך זו הפסה לשר צבא של מעלה ואתה סבור להעבירה שלא בטובתי וימאן אביו אלא [כה] מה אמרת זה ידעתי [כו] אלא מה אתה סבור מפני שהייתי שואלך בכל עת מה עשו בך אחיך ולא הייתה אומר לי מה אתה סבור שלא הייתי יודע ידעתי בני ידעתי· התחיל מברכם ויברכם ביום ההוא לאמר וישם את אפרים לפני מנשה אומר הקדוש ברוך הוא הואיל וגזר יעקב שיהא אפרים ראשון אף קרבנות הנשיאים כשבאים להקריב אפרים מקריב קודם מנשה (במדבר ז) ביום השביעי נשיא לבני אפרים ולאחרי כן (שם) [כו] ביום השמיני נשיא לבני מנשה· *(ה) דבר אחר ביום השביעי אתה מוצא בכל דבר אפרים קודם למנשה בשופטים וברגלים ובמלכים ובקרבנות· יהושע ואחר כך גדעון בן יואש משבט מנשה· ברגלים (במדבר ב׳) רגל מחנה אפרים ואחר כך ועליו מטה מנשה: ובמלכים ירבעם בן נבט משל אפרים ואחרי כן [א] יהוא בן מנשה משבט מנשה: ולמה זכה אפרים לכך מפני שהיה ממעיט עצמו שהקדוש ברוך הוא אוהב כל מי שמשפיל עצמו (תילים קל"ח ו׳) כי רם יי ושפל יראה ומי לחשך שהיה משפיל את עצמו שנאמר (בראשית מ"ח) על ראש אפרים והוא הצעיר שהיה ממעט את עצמו· אבל מנשה היה יוצא ונזקק [ב] עם אביו לענקים· אמר הקדוש ברוך הוא הואיל ומעט עצמו זכה לכבוד הזה: [ג] ומה אם קטן שהיה ממעט עצמו זכה לכבוד הזה גדול שממעט את עצמו על אחת כמה וכמה: ביום השמיני נשיא לבני מנשה·

סליק פרשתא

# פרשה ד

*(א) (מלכים א׳ י"ח) ויקח אליהו שתים עשרה אבנים· ילמדנו רבינו [א] ראש חודש שחל להיות בחנוכה הואיל שאין תפילות המוספין בחנוכה מי שהוא מתפלל תפילת המוספין מהו שיהא צריך להזכיר של חנוכה למדנו רבותינו אמר רבי סימון בשם רבי יהושע ראש חודש שחל להיות בחנוכה אף ע"פ שאין מוסף בחנוכה אלא בר"ח צריך להזכיר של חנוכה בתפילת המוספים שבת שחלה להיות בחנוכה אע"פ שאין מוסף בחנוכה אלא שבת צריך להזכיר של חנוכה בתפילת המוספין והיכן הוא מזכיר בהודאה את טוצא כל הניסים שעשה הקדוש ברוך הוא לישראל ועתיד לעשות להם [ב] בזכות השבטים אף בית המקדש עתיד להיבנות בזכות השבטים שנא׳ (תילים קכ"ב) ירושלים הבנויה מה כתב אחריו (שם) ששם עלו שבטים וכן כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בזכות השבטים [ג] בראשית אתה מוצא שנים עשר חודש בשנה שנים עשר מזלות ברקיע שתים עשרה שעות ליום ושתים עשרה שעות לילה· אמר הקדוש ברוך הוא אפי׳ העליונים והתחתונים לא בראתי אלא בזכות השבטים שכך כתב (ישעי׳ ס"ו) את כל אלה ידי עשתה בזכות (בראשית מ"ט) כל אלה שבטי ישראל שנים עשר· לכך שנים עשר מזלות· שתים עשרה שעות· לכך כיון שבא אליהו לקרב את ישראל תחת כנפי השכינה נטל שתים עשרה אבנים למספר השבטים ובנה אותן מזבח מניין ממה שהשלים בנביא (מלכים א׳ י"ח) ויקח אליהו שתים עשרה אבנים למספר שבטי בני יעקב· *(ב) כך פתח ר׳ תנחומא [°א] (בירושלמי) (הושע י"ב) ובנביא העלה ה׳ את ישראל ממצרים זה משה ובנביא נשמר זה אליהו אתה מוצא שני נביאים עמדו להם לישראל [א] משבטו של לוי· משה ראשון [ב] ואליהו אחרון גואלן ישראל בשליחות משה גואלם

## הגהות ופירוש

מבקש, ב"ר פ׳ ל"ז· [כה] מה אמרת, פי׳ מה שאמרת כי מנשה הבכור זה ידעתי, [כו] אלא מה אתה סבור, בא לדרוש ידעתי אחרת מכופל לכון, ידעתי בני ידעתי· [כו] ביום השמיני נשיא לבני מנשה. ועליו כאמר דברי חכמים כדרבונות· אל הקרא כדרבנות אלא כדרבנה, כשיעקב גזר שתהא הדבנות לאפרים קיים הקב"ה דבלו כמס׳ור הנטוע כן הגי׳ במ"ר י"ד ע"ש, *(ה) סימן ה׳ [א] יהו בן מנשה כ"ל בן נמשי· [ב] עם אביו לענקים, פי׳ לגבורי מלחמה שהי׳ אביו ממונה עליהם, [ג] ומה הקטן, ב"ר פרשה ו׳ ופ׳ ל"ו·

**פרשה ד** מענין חנוכה· *(א) סימן א׳ [א] ר"ח שחל להיות בחנוכה, שבת דף כ"ד יום הוא שנתחייב בד׳ תפילות, [ב] בזכות, לעיל פ׳ ג׳ סימן ד׳ ב"ר פ י"ב· [ג] בראשי׳ כ"ל ברא· *(ב) סימן ב׳ [°א] בירושלמי, תיבת בירושלמי ל"ג גם בפסיקתא כתיבת יד לא מצאתי תיבה זאת [א] משבטו של לוי פנחס זה אליהו כהן משבט לוי· [ב] ואליהו אחרון, ושניהם גואלים את ישראל בשליחות כן הוא בילקוט מלכים י"ז· [ג] משה נקרא איש אלהים אשר ברך משה איש האלהים דברים

גאלם ממצרים בשליחות (שמות ג׳) ועתה לך ואשלחך אל פרעה וגו׳ ואליהו גואלם לעתיד לבא בשליחות (מלאכי ג׳) הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא וגו׳ משה שגאלם ממצרים תחלה עוד לא חזרו ונשתעבדו במצרים: ואליהו כשיגאל אותם מן הרביעית מארום עוד אינם חוזרים ומשתעבדים אלא תשועת עולם• ואת מוצא שמשה ואליהו שוין זה לזה בכל דבר• משה נביא אליהו נביא [ג] משה נקרא (דברים ל״ג) איש האלהים ואליהו נקרא (מלכים ב׳ א׳) איש האלהים משה עלה למעלה ואליהו עלה למעלה שנא׳ (מלכים ב׳ ב׳) ויהי בהעלות אליהו• משה הרג את המצרי [ד] אליהו הרג את חיאל (הושע י״ג) ויאשם בבעל וימת [ה] משה נתבלבל על ידי אשה על ידי בתו של יתרו (שמות ב׳) קראן לו ויאכל לחם ואליהו נתבלבל על ידי הצרפית (מלכים א׳ י״ז) קחי נא לי פת לחם משה ברח מפני פרעה ואליהו ברח מפני איזבל משה ברח ובא לבאר ואליהו ברח ובא לבאר דכתיב (מלכים א׳ י״ט) ויקם וילך וגו׳• ויבא באר שבע משה (שמות כ״ד) ויכסהו הענן ששת ימים ואליהו עלה בסערה (מלכים ב׳ ב׳) ויהי בהעלות וגו׳• [ו] במשה נאמר (במדבר ט״ז) אם כמות אדם ימותון אלה ובאליהו (מלכים א׳ י״ז) חי ה׳ אלהי ישראל אם יהיה טל ומטר כי אם לפי דברי במשה (שמות ל״ד) ויעבור ה׳ על פניו ובאליהו (מלכים א׳ י״ט) והנה י״י עובר: במשה (במדבר ז׳) וישמע את הקול ובאליהו (מלכים א׳ י״ט) והנה אליו קול וגו׳• משה כינס את ישראל להר סיני ואליהו כינסם להר הכרמל משה ביער עובדי ע״ז (שמות ל״ב) שימו איש חרבו על ירכו וגו׳• ואליהו ביער ע״ז ותפש נביאי הבעל ושחטם משה קנאי (שם) מי לה׳ אלי ואליהו קנאי (מלכים א׳ י״ח) ויאמר אליהו לכל העם גשו נא אלי משה נטמן במערה (שמות ל״ג) ושמתיך בנקרת הצור ואליהו נטמן במערה ולן שם כדכתיב (מלכים א׳ י״ט) ויבא אל המערה וילן שם במשה (שמות ג׳) ויבא אל הר האלהים ובאליהו (מלכים י״ט) ויבא אל הר האלהים• משה בא למדבר ואליהו בא למדבר (שם י״ט) והוא הולך במדבר• משה השיח עמו על ידי מלאך (שמות ג׳) וירא אליו מלאך ה׳ ואליהו על ידי מלאך (מלכים י״ט) והנה זה מלאך משה שהה מ׳ יום ומ׳ לילה שלא אכל ושלא שתה וכן אליהו (שם) וילך בכח האכילה ההיא ארבעים יום• משה העמיד גלגל החמה (דברי׳ ב׳) [ז] ביום הזה אחל תת פחדך וגו׳• ואליהו העמיד גלגל החמה (מלכים א׳ י״ח) היום יודע כי אתה אלהים בישראל• משה התפלל על ישראל (דברים ט׳) אל תשחת עמך ונחלתך: ואליהו נתפלל על ישראל (מלכ׳ א׳ י״ח) ענני ה׳ ענני משה כשנתפלל על ישראל ותפש זכות אבות (שמות ל״ב) זכור לאברהם ליצחק ולישראל וכן אליהו (מלכים י״ח) ה׳ אלהי אברהם יצחק משה קיבלו ישראל על ידו אהבתו של מקום (שמות כ״ד) כל אשר דבר ה׳ נעשה ונשמע ואליהו קבלו על ידו אהבתו של מקום שנאמר (מלכים י״ח) ה׳ הוא האלהים משה עשה ס[ח] משכן בתורה בית סאתים זרע ואליהו עשה [ח] דכסומני (פירוש שביל) בתוך (שם י״ח) בית סאתים זרע בדבר אחד מצינו משה גדול מאליהו שלמשה אמר (דברים ה׳) ואתה פה עמוד עמדי ולאליהו (מלכים י״ט) מה לך פה אליהו• משה הוריד את האש ואליהו הוריד את האש• משה כשהוריד את האש היו כל ישראל עומדים ורואין אותם [ט] (ויקרא ט׳) וירא כל העם וירונו• משה בנה מזבח ואליהו בנה מזבח [י] משה קרא שם ה׳ מזבח (שמות י״ז ט״ו) ויקרא שמו ה׳ ניסי ואליהו שם• •

## הגהות ופירוש

דברים ל״ג א׳, ובאליהו כתוב איש האלהים המלך דבר וגו׳ מלכים ב׳ א׳ [ד] ואליהו הרג את חיאל, שנטמן תחת המזבח של הבעל ורצה להדליק האש, ונהרג שם כדבר אליהו כמבואר בילקוט מלכי׳ שם, [ה] משה נתבלבל ר״ל נתכלכל, ואליהו נתבלבל ר״ל נתכלכל ילקוט שם [ו] במשה נאמר אם כמות באליהו כו׳ פי׳ משה גזר על מוסדות הבל והבקע האדמה, וכן אליהו גזר על מוסדות הבל שלא יהא מטר וירדו לפי דברו ועוד יש לומר במשה נאמר אם כמות, שנכנס לאותם שהרהרו אחר נבואתו ויצא זה השנים לקרח וכל עדתו, וכן אליהו השנים לאחאב שהרהר אחר נבואת משה שאמר נבואת יהושע נתקיימה על חיאל ונבואת משה רבו לא נתקיימה ועל זה עכבו בעצירת טל ומטר וכדאיתא סנהדרין קי״ג א׳ ולשון נראה יותר [ז] ביום הזה אחל תת וכתיב ביהושע אחל גדלך מה יהושע העמיד גלגל חמה אף משה העמיד גלגל חמה• ע״ז דף כ״ה ילקוט יהושע יו״ד, ס[ח] משכן בתורה בית סאתים זרע, אולי צ״ל בתוך בית סאתים זרע וכמ״ש ואליהו עשה דכסומני בתוך בית סאתים זרע וזה ידוע שחצר המשכן היה על ימושים שבעים אמה ושירים על ע׳ אמה ושירים, והוא שיעור בית סאתים זרע וכמ״ש עירובין כ״ג ב׳ ובאליהו נאמר בפירוש בית סאתים זרע מלכים א׳ י״ח, [ח] דכסומני (פירוש שביל) ב׳ תיבות אלו בדפוס ישן ומוסגרים כמו כאן וכן יותר פי׳ המוסף ערוך שפירושו בלשון יוני מקום בית קבול מים• [ט] וירא כל העם וירונו וכן אליהו שנאמר ויפול האש וגו׳ וירא כל העם וגו׳ [יוד] משה קרא שם המזבח ה׳ שנאמר ויקרא שמו ה׳ ניסי ואליהו קרא שם המזבח ה׳ שנאמר

שבם מובחות ה' (מלכים א' י"ח) ויתן את האבנים בשם ה' כשה כשבנה את המזבח בנה אותו של שתים עשרה אבנים למספר בני ישראל ואליהו כשבנה את המזבח בנה אותו למספר שבטי ישראל שנאמר (שם) ויקח אליהו שתים עשרה אבנים ג וש"ה [א] לישראל (ישעי' ס"ו) השמים כסאי והארץ הדום רגלי [ב] בסוף נבואתו של ישעיה נתנבא הפסוק הזה ואימתי נתנבא אותו בימי מנשה שכיון שהכניס מנשה את הצלם להיכל התחיל מתנבא ישעיה לישראל ואמר להם מה אתם מתגאים לי בבית הזה שבניתם לי העליונים והתחתונים אינם מחזיקים כבודי והבירה הזה שבניתם לי אני צריך (ישעי' ס"ו) איזה בית אשר תבנו לי הרי נבוכדנצר עולה ומחריב אותו ומגלה אתכם מיד כעס עליו מנשה ואמר להם תפשוהו רצו אחריו לתופשו ברח מפניהם פערה החרובית עצמה [ג] ובלעה אותו אמר רבי יצחק בר חנינא בר פפא בר יצחק והוא מביא חרשים ונוסר את החרובות והיה הדם שותת חרא הוא דכתיב (מלכים ב' כ"א) וגם דם נקי שפך מנשה עד אשר מלא את ירושלים פה לפה [ד] אפשר לדבר הזה אלא שהרג את ישעיה שנדבר עמו כמה שכתוב (במדבר י"ב) פה אל פה אדבר בו התחיל ישעיה מוכיחן השמים כסאי והארץ הדום רגלי והבית הזה שנבנה לא תהיו סבורים שבשביל כן נבנה אלא בשביל אחרים ובשביל מי נבנה רבי יהודה הלוי ברבי שלום אומר [ה] בשביל התורה והיא היא שאומר איזה בית אשר תבנו לי ובשביל מה נבנה בשביל (ישעיה ס"ו) את כל אלה ידי עשתה בשביל התורה (ויקרא כ"ו) אלה החוקים והמשפטים והתורות ורבי יהושע הכהן ברבי נחמיה אמר בשביל השבטים (בראשית מ"ט) כל אלה שבטי ישראל כיון שראה אליהו כח וכוחם של שבטים שאפילו ב"ה לא זכו ישראל שיבנה להם אלא בזכות השבטים כיון שבא להר הכרמל לקרב ישראל תחת כנפי השכינה [ו] היא י"ב אבנים למספר השבטים ובונה אותם מזבח ויקח אליהו שתים עשרה אבנים׃ סליק

# פרשה ה

א (במדבר ז') ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן׃ ילמדנו מהו שיהא [א] המתרגם קורא בתורה מהו שיתרגם ויסתכל בכתב כך שנו רבותינו המתרגם אסור להסתכל בכתב ואסור לקורא לתת עיניו חוץ מן התורה שלא ניתנה תורה אלא בכתב שנאמר (שמות ל"ד א') וכתבתי על הלוחות ואסור למתרגם ליתן עיניו בתורה אמר רבי יהודה בן פזי מקרא מלא הוא (שמות ל"ד כ"ז) כתב לך את הדברים האלה הרי המקרא שניתן בכתב (שם) כי על פי הדברים האלה הרי התרגום שניתן על פה׃ אמר רבי יהודה ברבי שלום ביקש משה שתהא המשנה בכתב וצפה הקדוש ברוך הוא שהאומות עתידין לתרגם את התורה ולהיות קוראים בה יוונית [ב] ואומר אי' הם ישראל אמר לו הקדוש ברוך הוא הא משה עתידין האומות להיות אומרי' אנו הם ישראל אנו הם בניו של מקום וישראל אומרי' אנו הם בניו של מקום ועכשיו המאזנים מעויין אמר הקדוש ברוך הוא לאומות [ג] מה אתם אומרי' שאתם בניי [ד] איני יודע אלא מי שמסטירין שלי בידו הוא בני אמרו לו ומה הם מסטירין שלך אמר להם זו המשנה והכל היאך לדרוש אלא אמר רבי יהודה הלוי בי רבי שלום אמר הקדוש ברוך הוא למשה מה אתה מבקש שתהא המשנה בכתב ומה בין ישראל לאומות מניין כך הוא אומר (הושע ח' י"ב) אכתוב לו רובי תורתי ואם כן כמו זר נחשבו׃ ב דבר אחר אכתוב לו רובי תורתי [א] זה אחד משלשה דברים שנתן משה נפשו עליהם וקראם הקדוש ברוך הוא לשמו של משה׃ הדינים והתורה והמשכן׃ התורה מניין (מלאכי ג') זכרו תורת משה עבדי׃ והדינים מניין (דברים ל"ג) [ב] צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל

## הגהות ופירוש

שנאמר וכו'׃ ג סימן ג' [א] וש"ה לישראל תיבת לישראל בכאן צ"ע כי אין זה רגילות המדרש רק להתחיל וש"ה וכן הוא בכל הדפוסות ונמשכה תיבה זו לכאן משורה שלפני' או מסוף הפסוק של שתים עשרי אבנים וגו' ישראל יהי' שמך׃ [ב] בסוף נבואתו ילקוט ישעי' ס"ו׃ [ג] ובלעה אותו, ירושלמי סנהדרין פרק יו"ד ע"ש נפלאות מתורתינו הקדושה, [ד] אפשר הדבר הזה, ירושלמי שם גרס וכי אפשר לצ"ו למלאות ירושלים דם נקי מפה לפה אלא שהרג את ישעי' שהי' שקול כמשה דכתיב בו פא"פ אדבר בו ע"כ׃ [ה] בשביל התורה, ילקוט ישעי' ס"ו, [ו] היא, צ"ל הביא׃

פרשה ה מענין פרשה שקורין בחנוכה׃ א סימן א' [א] המתרגם, שמות רבה פרשה מ"ז והגיהותא פרשת כי תשא כל הענין עיין שם, [ב] ואומרים אף הם ישראל, כן הגי' בילקוט הושע ח'׃ [ג] מה אתם אומרים צ"ל׃ [ד] איני יודע פי' איני צריך להודיע בפירוש וכאלו איני יודע אלא ע"י סימן יהודע הדבר׃ ב סימן ב' [א] זה אחד מג' דברים, במדבר רבה פרשה י"ב [ב] צדקת ה' עשה, הפסוק הזה ידרש במשה עיין במדבר רבה פרשה י"ט ובכמה מקומות

ישראל • והמשכן מניין שנתן משה נפשו עליו • רבי חייא בן יוסף אמר כל שבעת ימי המלואים היה משה מפרקו שני פעמים בכל יום וקבעו • רבי חנינא הגדול אומר שלשה פעמים בכל יום מפרקו וקובעו • ואם תאמר שהיה אחד משבטו של לוי נותן לו יד אמרו רבותינו הוא בעצמו היה מפרקו ולא היה מסייעו אחד מישראל: מנין ממה שקרינו בעניין (במדבר ז') ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן •

ג כך פרח רבי תנחומא בי רבי אבא (משלי ל') מי עלה שמים וירד וגו' • הפסוק הזה נדרש באלהים ובמשה [א] כיצד מי עלה שמים זה הקדוש ברוך הוא (תהלים מ"ז) עלה אלהים בתרועה • כמלך בשר ודם כשהוא עובר ממקום למקום מביאין [ב] סלפירין ותוקעים לפניו כך עשו לפני הקדוש ברוך הוא כמה שכתוב (תהלים צ"ח) בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה': וירד זה הקדוש ברוך הוא כמה דכתיב (שמות י"ט) וירד ה' על הר סיני: מי אסף רוח בחפניו זה הקדוש ברוך הוא כמה שכתב (איוב י"ב) אשר בידו נפש כל חי: (משלי ל') מי צרר מים בשמלה זה הקדוש ברוך הוא, כמה שכתב (איוב כ"ו) צורר מים °[ג] (בחפניו) מי הקים כל אפסי ארץ זה הקדוש ברוך הוא שהוא מחיה מתים כמה שכתב (ישעיה כ"ו) יחיו מתיך נבלתי יקומון וכן (שמואל א' ב') ה' ממית ומחיה: מה שמו אל שדי צבאות יה: מה שמו ה' כמה שכתב (ישעי' מ"ב) אני ה' הוא שמי ומה שם בנו אלו ישראל שנאמר (שמות ד') כה אמר ה' בני בכורי ישראל: [ג] מי עלה שמים וירד מי הוא זה שתפילתו עולה לשמים ומוריד גשמים [ד] זה שמחלק מעשרותיו בחופניו מן צרר מים בשמלה שאינו מחלק מעשרותיו כראוי [ה] עוצר הגשמים • דבר אחר מי עלה שמים זה אליהו שנאמר (מלכים ב' ב' י"ב) ויעל אליהו וגו' וירד (מלכים ב' א' ט"ו) רד אתו אל תירא מי אסף רוח בחפניו (מלכים א' י"ז) חי ה' צבאות אשר [ו] עמדתי לפניו מי צרר מים (מלכים ב' ב') ויקח אדרתו ויגלום מי הקים כל אפסי ארץ ויאמר אליהו [ז] (מלכים א' י"ז) ראה חי בנך • דבר אחר מי עלה שמים זה משה שנאמר (שמות י"ט) ומשה עלה אל האלהים וירד זה משה ויאמר ה' אל משה (שם ל"ב) לך רד: מי אסף רוח בחופניו זה משה (שמות ט') כצאתי את העיר אפרוש כפי אל ה' [ח] מי צרר מים בשמלה (שמות ט"ו) וברוח אפך נערמו מים מי הקים כל אפסי ארץ זה משה אמר רבי אבא בר כהנא אילו הרגלים [ט] שהעמידו משה (במדבר ב') איש על דגלו באותות: ורבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי אמר [י] זה המשכן (במדבר ז') ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן: שנו רבותינו [יא] על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים ואתה מוצא עשרים וששה דורות שעמדו משנברא העולם עד [יב] שנתנה התורה היה הקדוש ברוך הוא מנהיג אותם בחסד וכנגדם אמר דוד עשרים וששה פעמים (תהלים קל"ו) כי לעולם חסדו: אמר רבי הונא הכהן בן אבין בשם רבי אחא ברמז רמז אותם משה להם בים (שמות ט"ו) נחית בחסדך אילו עשרים וששה דורות שעמדו משנברא העולם עד שניתנה תורה: נהלת בעזך זו התורה שנקראת עוז שנאמר (תהלים כ"ט) ה' עוז לעמו יתן: למה היה העולם דומה באותה שעה לטרסקל של שני רגלים ולא היה יכול לעמוד כיון שעמד המשכן כמה שכתב אל נוה קדשך עמד העולם: ויהי ביום כלות משה להקים המשכן אין כתיב כאן אלא את המשכן [יג] את העולם כבריאת שמים וארץ (ישעיה מ') וימתחם כאהל לשבת •

ד דבר אחר ויהי ביום כלות [א] זה שאמר הכתוב

## הגהות ופירוש

מקומות • ג סימן ג' [א] כיל"ד, במ"ר פר' י"ב כל הענין, [ב] סלפירין, מיני חלילין וחצוצרות, °[ג] בחפניו צ"ל בעביו, איוב כ"ו • [ג] מי עלה, נ"ל ר"א מי עלה • [ד] זה שמחלק, ובזכותו רוחות טובות מנשבות לגדל עשבים שנאמר מי אסף רוח בחפניו זה שמחלק מעשרותיו בחפניו כן הוא במ"ר י"ב ע"ש • [ה] עוצר הגשמים, כן הגירסא במ"ר י"ב מי שאינו מחלק מעשרותיו בחופניו אין תפלתו עולה לשמים ואינה מורדת את הגשמים אלא צורר המים בעבים, ואינם יורדים לארץ, מי הקים כל אפסי ארץ, כמה דתימא יתן ה' מטר ארצך אבק ועפר, מה שמו ומה שם בנו כי תדע מה שמו אברהם הפרים מעשר תחילה שנאמר ויתן לו מעשר מכל וכו' ומה שם בנו זה יצחק שנתן מעשר ובהבדך שנאמר ויזרע יצחק וגו' מהו ויימצא בשנה ההיא מאה שערים ומאה שמדד לעשרן, כי תדע, וכן הזהיר הקב"ה לישראל שאם יעשרו תבואתם יברכם בעושר שנאמר עשר תעשר, עשר בשביל שתתעשר, [ו] עמדתי לפניו, אם יהי' השנים האלה טל ומטר, ומטר בא ע"י הרוח • [ז] ראי חי בנך, שהקימו מן הארץ וכמ"ש למעלה מפסוק נבלתי יקומון • [ח] אל ה', וסיפא והקולות יחדלון והיינו ג"כ ע"י הרוח, [ט] שהעמידו משה ארבעה דגלים לארבע רוחות העולם וזהו הקים כל אפסי ארץ ועיין פרשה מ"ז סימן ב' ושם נכמן ועיין שם ג"כ אות ו' עיקר המאמר • [יו"ד] זה המשכן ובהקמת המשכן הוקם העולם וכמו ברורם והולך וכן במדרש שם • [יא] על ג' דברים, אבות פרק א' • [יב] שנתנה תורה, ע"ש במ"ר י"ב הוספת דברים • [יג] את העולם • ה"נ במ"ר י"ב מהו את • העולם שנקרא אהל הוקם עמו, וזהו בשמים כאן וימתחם כאהל לשבת • ד סימן ד' [א]

גש"ר

הטרוב (שיר ד' ט"ז) עורי צפון ובואי תימן · עורי צפון אילו העולות שהן נשחטין [ב] בצפון רבי אליעזר בן פרת אמר הקריבו בני נח שלמים מנין (בראשית ד' ד') והבל הביא מבכורות צאנו ומחלביהן מהו מחלביהן דבר שחלבו קרב לגבי המזבח: ורבי יוסי ברבי חנינא אמר עולות הקריבו בני נח ומה מקיים רבי יוסי ומחלביהן משמניהם השיב [ג] רבי יוסי ברבי חנינא · אמר לו והרי כתב (שמות י"ח) ויקח יתרו חותן משה עולה וזבחים אמר לו כמאן דאמר לאחר מתן תורה בא יתרו רבי ינאי אמר לאחר מתן תורה בא · רבי חייא הגדול אמר קודם מתן תורה אמר לו רבי אלעזר הרי כתב (שמות כ"ד ה') וישלח את נערי בני ישראל ויזבחו שלמים ויעלו עולות אמר לו אין למדין מן התורה שהדרוש דבר היה [ד] אף על פי שנה [נ"א על פי שעה] חוקידה בי רבי חייא, ויזבחו זבחי שלמים בעורותיהן הקריבו את העולות ולא הפשיטום ולא נירתחום · אמר רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי המקרא מסייע את רבי יוסי בר חנינא ראה מה כתב (ויקרא ו' ז') זאת תורת המנחה היא המנחה אין כתיב כאן זאת תורת האשם, הוא האשם אין כתיב כאן אבל כשהוא בא לעולה מה הוא אומר (ויקרא ו' א') זאת תורת העולה מה, הוא היא העולה שהקריבו מראש: אבל כשהוא מזכיר את השלמים מה הוא אומר · (ויקרא ז' י"א) וזאת תורת זבח השלמים אשר הקריבום לה' אין כתיב כאן אלא [ה] אשר יקריבו לה' אף המקרא זאת מסייע לרבי יוסי ברבי חנינא [ו] עורי צפון ובואי תימן אין אומר עורי אלא לדבר שהיה ישן ובואי תימן אלו השלמים שהן נשחטים בדרום אמר רבי סימון בשם ר' שמואל ברבי נחמן כתב (שמות כ' כ"א) מזבח אדמה תעשה לי [ז] וזבחת עליו· רבי ראובן אומר במקום כשר לעולות וכשר לשלמים מחציו לצפון כשר לעולות מחציו לדרום כשר לשלמים (שיר ד' ט"ז) °[ח] הפיחי גני יזלו בשמיו זו הקטורת · יבא דודי לגנו א"ר נחוניא: לימדת תורה דרך ארץ שלא יהא חתן נכנס עד שתהא הכלה נותנת לו רשות · ויאכל פרי מגדיו אלו הקרבנות · ה (שיר ד') באתי לגני אחותי כלה · למה הדבר דומה למלך שאמר לבני המדינה שיבנה פלטין ובנו אותו והיו בני המדינה על פתח פלטין ומצעקין ואומרים יכנס המלך בפלטין מה עשה המלך נכנס בפישפש ושילח את הכרוז ואמר להם אל תצעקו שכבר בארתי לפלטין כך כשעמד המשכן היו ישראל אומרין יבא דודי לגנו · [א] שלח הקדוש ברוך הוא ואמר להם מה אתם יריאים כבר באתי לגני אחותי כלה· דבר אחר באתי לגני אמר רבי שמעון בר יוסני באתי לגן אין כתיב כאן אלא לגני מהו לגני לאותו הגן שנסתלקתי הימנה כמה שכתב [ב] (בראשית ג') מתהלך בגן· אריתי מורי עם בשמי · אכלתי יערי עם דבשי אילו קדשי הקדשים וקדשים קלים · שתיתי ייני עם חלבי אילו הנסכים והחלבים· דבר אחר אכלתי יערי אילו שלשה דברים שעשו הנשיאים שלא כהוגן וקיבלם הקדוש ברוך הוא שהיחיד אינו מתנדב קטורת והביא כל נשיא קטורת כמה שכתב (במדבר ז') כף אחת עשרה זהב מלאה קטורת ושאין יחיד מביא חטאת אלא אם כן הודע לו שנאמר (ויקרא ד') או הודע אליו חטאתו והביא כל נשיא ונשיא שלא הודע לו כמה שכתב (במדבר ז') שעיר עזים אחד לחטאת ושאין קרבנו של יחיד דוחה את השבת וקרבנו של נשיא דוחה את השבת כמו שכתב (במדבר ז') ביום השביעי נשיא לבני אפרים· אכלו רעים שתו ושכרו דודים אילו ישראל שנקראו ריעים שנאמר (תילים קכ"ב) למען אחי ורעי: דבר אחר יבא דודי לגנו אל תהי קורא כן אלא לגנונו · אימרתי (במדבר ז') ויהי ביום כלות משה· אמר רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי ביום שנכנסה הכלה לחופתה ויהי ביום כלת משה כלת כתיב: ו דבר אחר ויהי ביום [א]

## הגהות ופירוש

[א] עורי צפון ב"ר פ' כ"ב ופ' כ"ד ויק"ר פ' ט', במ"ר פ' י"ג, שיר פסוק זה· [ב] בצפון, חסר וכצ"ל ובואי תימן אלו שלמים שנשחטים בדרום, ר' אליעזר וכו', ר' אליעזר אית ליה שבני נח הקריבו בין עולות ובין שלמים, ור"י ב"ח סבר עולות לבד· [ג] ר"י ב"ח כצ"ל השיב ר"א לר"י ב"ח· [ד] על פי שנה, על פי שעה, כן הוא ב' נוסחאות בדפוס ישן והאחרונה עיקר· [ה] אשר יקריבו, מכאן ולהבא· [ו] עורי צפון, זו עולה שנשחטת בצפון, אין אומר עורי אלא דבר שהי' ישן ונתעורר, ובואי תימן אלו שלמים שנשחטים בדרום, ותימן ובואי דבר של חידוש, כצ"ל שם· [ז] וזבחת עליו, וסיפא דקרא את עולותיך ואת שלמיך· [ח] הפיחי גני, זה המשכן כצ"ל במ"ר י"ג· ה סימן ה' [א] שלח הקב"ה, כן הגירסא במ"ר י"ג שם לפי שמלאכת המשכן נגמרה בכ"ה בכסליו ועמד המשכן מקופל עד ר"ח ניסן והיו ישראל אומרים הרי עשינו המשכן, מתי תבא השכינה ותשרה ביניהם וכשהגיע ר"ח ניסן וצוה הקב"ה להקים המשכן, שלח להם הקב"ה ע"י משה ואמר להם מה אתם יריאים וכו' עי"ש· [ב] מתהלך בגן, כאן כצ"ל אמר ר' אבא ב"ר כהנא מהלך, אין כתיב כאן אלא מתהלך בגן, מקפץ ועולה כן הוא שם במ"ר י"ג, בשביל שאלה הוא שהשכין שנסתלקה שכינה ובבנין המשכן חזרה והוא באתי לגני·

ו סימן ו'

# פסיקתא רבתי

[א] זה שאמר הכתוב (קהלת ב׳ כ״א) כי יש אדם שעמלו בחכמה ובדעת ובכשרון זה בצלאל שעשה המשכן בחכמה ובדעת כמה שכתב (שמות ל״א ג׳) ואמלא אותו רוח אלהים בחכמה ובתבונה ובדעת · ולאדם שלא עמל בו יתננו חלקו זה משה שלא עמל במשכן ונקרא על שמו שנאמר ויהי ביום כלות בצלאל אין כתב כאן אלא (במדבר ז׳) ביום כלות משה הוי ולאדם שלא עמל בו יתננו חלקו · ז ויהי מה שאמר ועשה אמר רבי יהושע בן לוי תנאים עשה הקדוש ברוך הוא עם ישראל עד שהם במצרים שאינו מוציאם משם אלא על מנת שיעשו לו משכן וישרה שכינתו בהם כמה שכתוב (שמות כ״ט מ״ו) וידעו כי אני ה׳ אלהיהם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים לשכני בתוכם וכיון שהוקם המשכן וירדה השכינה ושרתה בתוכה באותה שעה נתקיימו כל אותן התנאים לפיכך הוא אומר ויהי מה שאמר עשה · דבר אחר רב אמר דבר שלא היה נברא בעולם אלא עכשיו משנברא העולם לא שרתה השכינה בתחתונים אלא משה הקים המשכן שרתה השכינה בתחתונים · ורבי שמעון בן יוחאי אומר מאי ויהי דבר שהיה ופסק וחזר להיות כמה שהיה שכן אתה מוציא [א] מתחילת בריתו של עולם היתה השכינה בתחתונים כמה שכתוב (בראשית ג׳ ח׳) וישמעו את קול ה׳ אלהים מתהלך בגן חטא אדם הראשון נסתלקה השכינה לרקיע הראשון עמד קין והרג לאחיו נסתלקה לרקיע השני · עמד דור אנוש וחטאו (בראשית ד׳ כ״ו) אז הוחל לקרא בשם ה׳ ונסתלקה לרקיע השלישי : עמדו דור המבול וחטאו כמה שכתוב (בראשית ו׳ ה׳) וירא ה׳ כי רבה רעת האדם [ב] ונסתלקה השכינה לרקיע החמישי עמדו הסדומים ונסתלקה לששי שהיו חוטאים (בראשית י״ג י״ג) ואנשי סדום רעים וחטאים באו [ג] פלשתים וחטאו (בראשית כ׳ ב׳) וישלח אבימלך מלך גרר ויקח את שרה ונסתלקה לשביעי · בא אברהם וסיגל מעשים טובים וירדה השכינה מן הרקיע השביעי לששי בא יצחק ופשט צוארו על גבי המזבח וירדה מן הששי לחמישי · בא יעקב ונטע אהלי להורה כמו שכתב (בראשית כ״ה כ״ז) ויעקב איש תם יושב אהלים וירדה השכינה מחמישי לרביעי בא לוי והורידה מרביעי לשלישי בא קהת והורידה משלישי לשני בא עמרם והורידה לראשון · [ד] [אשריהם הצדיקים שהם משכינים השכינה בארץ · שכן כתיב (משלי ב׳ כ״א) כי ישרים ישכנו ארץ] · בא משה והורידה למטה כמה שכתוב (שמות מ׳ ל״ד) ויכס הענן את האוהל וכבוד ה׳ מלא את המשכן · כתיב (מלכים א׳ ח׳ כ״ז) הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך וכאן כתב וכבוד ה׳ מלא את המשכן [ה] · אמר רבי יהושע דסכינן בשם רבי לוי למה הדבר דומה למערה פתוחה על שפת הים געש הים ונתמלא המערה והים לא חסר · כך אף על פי שכתב וכבוד ה׳ מלא את המשכן אלא העליונים והתחתונים לא חסרו מזיו כבודו של הקדוש ברוך הוא כשם שכתב (ירמי׳ כ״ג כ״ד) הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאם ה׳ לפיכך כתב כאן ויהי שכשם שהיתה השכינה מתחילת ברייתו של עולם למטה ונסתלקה למעלה אלא חזרת עכשיו להיות למטה כשם שהיתה ויהי ביום כלות משה · ח [א] דבר אחר ויהי ביום אמר רבי חייא ברבי אבא בשם רבי יוחנן המדרש הזה עלה בידינו מבבל כל מקום שכתב ויהי אין צרה כיוצא בה אמר רבי שמעון ברבי אבא בשם ר׳ יוחנן משמש [ב] זו וזו בכל מקום שכתב ויהי בימי אין צרה כיוצא בה (אסתר א׳) ויהי בימי אחשורוש יש צרה גדולה מזו · (רות א׳) ויהי בימי שפוט השופטים יש צרה גדולה מזו וכן כולם · ובכל מקום ויהי אין שמחה כיוצא בה (בראשית א׳) יהי אור ויהי אור יש שמחה גדולה מזו · (ויקרא ט׳) ויהי ביום השמיני יש שמחה גדולה מזו וכאן (במדבר ז׳ א׳) ויהי ביום כלת משה יש שמחה גדולה מזו את מוצא אמר רבי שמואל בן נחמן בכל מקום שכתב ויהי אין צרה כיוצא בה וכל מקום שכתוב והיה אין שמחה כיוצא בא · השיבו את רבי שמואל בן נחמן אמרו לו והרי כתב (בראשית א׳) ויהי אור מה צרה יש בזו אמר להן שאורו עתיד ליגנז מפני המאורות אמרו לו והרי כתב (ויקרא ט׳) ויהי ביום השמיני מה צרה יש בזו אמר להן שנדב

וא.ביהו

## הגהות ופירוש

ו סימן ו׳ [א] בוי״ר י״ב · ז סימן ז׳ [א] מתחילת בריתו, במ״ר י״ג ובשיר פסוק באתי לגני · [ב] כל״ל ונסתלקה השכינה לרקיע הרביעי, חטא דור הפלגה נסתלקה לרקיע החמישי · [ג] באו פלשתים, ובמ״ר שם הגי׳, חטאו המצריים נסתלקה לרקיע השביעי, וכן בשי״ר שם הגירסא המצריים בימי אברהם · [ד] אשריהם הצדיקים, כל המאמר המוסגר אין מקומו כאן אלא למטה באות ה׳ · [ה] כאן צ״ל המאמר המוסגר למעלה אשריהם הצדיקים וכו׳ עד הובא ארץ וכן הוא שם במ״ר ובשי״ר שם · ח סימן ח׳ [א] ר״א בראשית רבה פרשה מ״ב, במדבר רבה פרשה י״ג, ריש רות, ריש אסתר, והשינויים רבים · [ב] זו וזו פי׳ בכל מקום שנאמר ויהי ומשמעו פעמים צרה ופעמים שמחה, וכל מקום שנאמר ויהי בימי אין צרה כיוצא בה, ולפי גרסא א צ״ע מ״ש לקמן ובכל מקום שנאמר ויהי אין שמחה כיוצא בה, אבל בב״ר מ״ב ובוי״ר י״א וכן לקמן

ואביהו עתירים למות • אמרו לו והרי כתב (במדבר ז') ויהי ביום כלות אמר להן מפני שעתיד ליגנז מפני בית המקדש • אמר לו והרי כתב (ירמי' ל"ח כ"ח) והיה כאשר נלכדה ירושלים אמר להן אין שמחה כיוצא בה שלא נתן הנביא [ג] אנוכי לישראל אלא הוא כמה שכתב (איכה ד' כ"ב) תם עונך בת ציון • ט דבר אחר ויהי ביום כלות משה מי אמר ווי • אמר רבי אבא כביכול הקדוש ברוך הוא אמר ווי למה הדבר דומה למלך שהיה לו מטרונה [א] חנונית ואמר לה המלך עשי לך פורפירא כל ימים שהייתה עסוקה באותה פורפירא לא הייתה מרנונית אחר ימים גמרה הפורפירא ונתנה אותה לכבס ועשאת והביאה למלך כיון שראה אותה המלך התחיל צווח ווי אמרה ליה מרי המלך פורפירא שלך עשויה ואת צווחת ווי אמר לה שלא תחזור לרוננית' (פי' הערוך מדבר בלחש כמו לשון קרבנות) כך אתה מוצא שהיה ישראל בכל שעה מרננים כמה שכתב (שמות ט"ז כ"ד) על משה ועל אהרן וכן (שמות ט"ו) וילונו כל עדת בני ישראל וכן (במדבר י"ז ו') אתם המתם את עם ה'• תבע הקדוש ברוך הוא בידם שיעשו את המשכן כמה שכתב (שמות כ"ה) ועשו לי מקדש וגו': ואת מוצא כל ימים שהיו עסוקים במלאכת המשכן לא היו מרננים לא עשה אלא כיון שנגמרו את המשכן התחיל הקדוש ברוך הוא צווח ווי ויהי ביום כלות אמת רבונו של עולם המשכן עשוי ואת צווח ווי אמר להם אומר לכם למה אני צווח ווי שלא יחזרו וירננו כשם שהיו מרננים • דבר אחר ויהי ביום מי קרא ווי הבכורות אמרו ווי שניטלה מהם הכהונה • שנו רבותינו עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות ועבודה בבכורות וכן כתב (שמות י"ט כ"ד) והכהנים והעם אל יהרסו וגו'• עד עכשיו לא ניתנה תורה ולא ניתנה כהונה לאהרן והוא אומר והכהנים והעם אל יהרסו: רבי יהושע בן קרחה ורבי אחד מהם אומר הכהנים אלו הבכורים [ב] וחביריו אומרים אלו נדב ואביהו וכן (ישעיה י"ד ה') שבר ה' מטה רשעים: אמר רבי אבא בר ממל [ג] אילו הבכורות לפיכך כשהוקם המשכן צווחו ווי• ויהי ביום• דבר אחר ויהי מי אמר ווי המלאכים אמרו ווי אמרו עכשיו מניח הקדוש ברוך הוא את העליונים ויורד ודר בתחתונים אף על פ"כ פייסן הקדוש ברוך הוא את העליונים ואמר להן חייכון העיקר למעלה כמה שכתב (חבקוק ג') כסה שמים הודו ותהלתו מלאה הארץ: אמר רבי סימן בשם רבי שמעון בשם רבי יהושע שחק עליהם הקדוש ברוך הוא על שאמר העיקר למעלן שכן כתב (תהלים קמ"ח) הודו על ארץ ושמים וירם קרן בתחלה על ארץ ואחר כך שמים לפיכך אמר ווי• ויהי ככלות משה• דבר אחר מי אמר ווי אומות העולם אמרו ווי למה אמרו ווי אלא אמרו עד שלא היה הקדוש ברוך הוא דר עמהם היה מתקיים עליהם ועושה מלחמותיהם ועכשיו שעשו לו משכן ודר עמהם על אחת כמה וכמה לפיכך אמרו ווי• ויהי ביום כלות משה: י דבר אחר [א] מה כתב למעלה מן העניין ברכת כהנים: [ב] (במדבר ו' כ"ד) יברכך ה' אמר רבי יהושע דסיכנין למה הדבר דומה למלך שקידש את בתו ועשה לה קידושין גדולים ושלטה בהם עין רעה עבר המלך להשיא את בתו מה עשה נתן לה קמיע אמר לה יהי הקמיע הזה עלייך כדי שלא ישלוט בך עין רעה עוד: כך כשבא הקדוש ברוך הוא ליתן תורה לישראל בסיני עשה להם פומבה גדולה כמה שכתב (שמות כ' ט"ו) וכל העם רואים את הקולות ולא היו אלא קידושין כמה שנאמר (שמות י"ט י') לך אל העם וקדשתם ושלטה בהם עין הרעה ונשתברו הלוחות כמה שכתב (שמות ל"ב י"ט) וישבר אותם תחת ההר לא עשה אלא כיון שבאו ועשו את המשכן נתן להם הקדוש ברוך הוא את הברכות תחילה כדי שלא תשלוט בהם עין רעה לפיכך כתב תחילה [ב] יברכך ה' ואחר כך ויהי ביום• דבר אחר למה כתב תחלה יברכך ואחר כך ויהי• [ג] אמר רבי אבהו אין מדותיו של הקדוש ברוך הוא כמדת בשר ודם• מלך בשר ודם נכנס למדינה משבני המדינה מקלסין אותו ומשבחין ומכבדין אותו ואחר כך עושה להם כל צרכיהם בונה להם דימוסיאות עושה להם נתת רוח במדינה• אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן אלא עד שלא עשו ישראל המשכן נתן להם הברכות תחלה כמה שכתב יברכך ה' ואחר כך ויהי ביום כלות:

דבר

## הנהות ופירוש

לקמן פ' ו' סימן ו' אמר ר' שמעון בר אבא בשם ר' יוחנן בכל מקום שנאמר ויהי, משמש צרה ושמחה, אם צרה אין צרה כיוצא בה ואם שמחה אין שמחה כיוצא בה ולפי גירסא זו ניחא • [ג] אנוכי, צ"ל אפוכי, ופירושו נקיון עון כדאיתא שם ושם • ט סימן ט' [א] רוננית, פי' מתלוננת ומריבה, וע"ש ובפירוש המ"כ ומה שהובא כאן בשם הערוך ל"ע, והמאמר במ"ר י"ב • [ב] וחביריו אומרים, צ"ל וחביריו אומר • [ג] אלו הבכורות, שחטאו בעגל, לפיכך נטלה מהם הכהונה, וזה לשון הזהב במ"ר ו"ב, אלו הבכורות שהקריבו לפני העגל אבדו הכהונה וכו' עי"ש • יוד סימן יו"ד [א] מה כתב, במ"ר י"ב • [ב] יברכך ה' וישמרך, מן הענין הזה ואח"כ ויהי ביום כצ"ל שם במ"ר • [ג] אר"א ג"כ שם במ"ר • [ד] באהלן, שם במ"ר

דבר אחר ויהי ביום כלות משה א"ר יהודא ברבי שלום בשם רבי לוי אין רובע בארץ שאין בו תשעה קבין מזיקין: אמר רבי יוחנן כשהוקם המשכן כלו המזיקים מן העולם דכתיב (תהלים צ"א י') לא תאונה אליך רעה ונגע לא יקרב [ד] באהלך כשהוקם המשכן אמר ריש לקיש מה לי ולספר תהלים דבר תורה הוא• יברכך ה' וישמרך מן המזיקים אימתי ויהי ביום כלות משה: דבר אחר ויהי ביום הקים משה אין כתב כאן אלא ביום כלות יום שכלו המזיקים מן העולם• יא ד"א ויהי ביום כלות משה [א] פותח בו (שיר ג' י"א) צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה ונתברכנו כשם שהוא אומר בשיר השירים• ד"א ויהי ביום כלות משה זה שאמר הכתוב (תלים פ"ה ט') אשמעה מה ידבר האל ה' כי ידבר שלום אל עמו ואל חסידיו אתה מוצא בשעה שעשו ישראל אותו המעשה וכעס עליהם הקב"ה כדכתיב (שמות ל"ב ט') ראיתי את העם הזה וגו' מיד עמד משה ובקש רחמים מלפני הקדוש ברוך הוא שיתרצה לישראל כמה שכתב (שם ל"ב י"א) ויחל משה את פני ה' אלהיו: למה ה' וגו'• מיד נתרצה להם הקדוש ברוך הוא כמה שכתב (שם) וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו• [ב] הלך משה והיה מרבץ ראשו במשכן תאמר שיש בלבו של הקדוש ברוך הוא על ישראל כמה שכתב אשמעה מה ידבר האל ה' [ג] מה ידבר האל• תאמר עד עכשיו הוא עומד בכעסו כנגדם אלא ה' אומר אלא רחמים הוא נוהג עמהם• (שמות ל"ד ו') ה' ה' אל רחום וחנון מיד פייסו הקדוש ברוך הוא שאין בלבו על ישראל כמה שכתב (שם) ויעבור ה' על פניו ויקרא ה' ה' אל רחום וחנון• אמר רבי סימון למה כתב שני פעמים ה' ה' אלא שפייסו האלהים, ואמר לו משה לשעבר הייתי נוהג עמהם במדת רחמים עד שלא עשו אותו מעשה כך אף עכשיו אני נוהג עמהם במדת רחמים• [ד] והיה משה עומד והיה הדיבור בא לתוך אזנו כמין סילון ולא היה אחד מישראל שומע אבל כשהיה פניו של משה מאדימות היו יודעים שהדיבור בא אצלו• אמר רבי ברכיה הכהן בשם רבי יהודה בר רבי סימון אמר לו הקדוש ברוך הוא משה לשעבר היתה איבה ביני ובין בניי שנאה ביני ובין בניי תחרות ביני לבין בניי אבל עכשיו אהבה ביני ובין בניי אחוה ביני ובין בניי ריעות ביני ובין בניי הוי (תהלים פ"ה) כי ידבר שלום אל עמו ואל חסידיו: דבר אחר כי ידבר שלום [ה] אל עמו אמר רבי יהושע הכהן בי רבי נחמיה כך אמר רבי אלעזר עד שלא היה הוקם המשכן היתה התחרות בעולם אבל משהוקם נעשה שלום בעולם מניין (שם פ"ה) כי ידבר שלום אל עמו ואל חסידיו אימתי (שם פ"ה) אך קרוב ליריאיו ישעו לשכון כבוד בארצנו: אמר ריש לקיש מה לי ולספר התהלים• דבר תורה הוא: (במדבר ו') ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום אימתי (במדבר ז') ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן• דבר אחר ויהי ביום כלות משה [ו] אמר רבי יהושע בן לוי ברמז אמר הקדוש ברוך הוא לישראל כשיעשו את המשכן שהוא נותן להם את הברכות מניין הוא שכתב (שמות כ' כ"א) מזבח אדמה תעשה לי בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך לפיכך כשעשו המשכן נתן להם דקדוש ברוך הוא את הברכות יברכך ה' וישמרך אימתי ויהי ביום כלות משה• אמר רבי סימון בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא לישראל להקים את המשכן רמז שהוקם המשכן למטה הוקם המשכן למעלה שנאמר ויהי ביום כלות משה להקים המשכן אין כתיב כאן אלא את המשכן זה המשכן

## הגהות ופירוש

במ"ר הגירסא באהלך זה אוהל מועד• **יא סימן י"א** [א] פותח בו, פי' הדורש פרשה זו ויהי ביום פותח בו בדרוש פסוק זה לאגה ודאגה ומפרש בו כל מה שנדרש שם בשי"ר על פסוק זה ובמ"ר י"ב ע"ש עד וביום חתונתו זה אוהל מועד וביום שמחת לבו זה בית עולמים ומגין לאוהל מועד שחיתונין היו, דכתיב ויהי ביום כלות משה כלת כתיב ביומא דעאלת כלה לחופה• [ב] הלך משה, כאן חסר וכצ"ל לעשות לעמו, אעפי"כ הי' בלבו עליהם, שנאמר וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם כיון שנעשה המשכן אמר ר"י בר"ס הלך משה והרכין אזנו במשכן אמר משה האמר וכו' במ"ר י"ב• [ג] מה ידבר, כצ"ל מהו האל ה', אמר משה עד עכשיו הוא עומד בכעסו כנגדם והוא בקושי עמהם ואין האל אלא לשון חוזק כמה דתימא ואת אילי הארץ לקח או הוא מתרצה להם והוא נוהג במדת הרחמים עמהם הה"ד ה', ואין ה' אלא מדת רחמים שנאמר ה' ה' אל רחום וחנון מיד פייסו הקב"ה שאין בלבו על ישראל כלום כמה דתימא ויעבור ה' על פניו שהעביר זעמו ועבר על פשעיהם א"ר סימון וכו' שם במ"ר• [ד] והי' משה, ה"ג שם במ"ר אמר ר"י בר"ס באוהל שהיה שמע משה קול נאה קול משובח לשעבר הי' משה עומד והי' הדיבור בא לתוך אזנו כמין סילון ולא הי' אחד מישראל שומע אבל כשהי' פניו מאדימות היו יודעים שהדיבור בא אצלו, וכיון שנעשה המשכן שמע קול נאה קול משבח מה שמע כי ידבר שלום אל עמו ואל חסידיו• [ה] ה"ג שם במ"ר אל עמו אלו ישראל על שעשו המשכן, ואל חסידיו זה שבט לוי שכתוב בו וללוי אמר תומיך ואוריך לאיש חסידך ומנין אתה אומר שבמשכן הכתוב מדבר שכן כתיב אחריו אך קרוב ליראיו ישעו לשכון כבוד בארצנו, אימתי היתה שלום בישראל בזמן ששכן כבוד הקב"ה במשכן כמה דתימא וכבוד ה' מלא את המשכן• [ו] אריב"ל ע"ש במ"ר י"ב

המשכן של מעלה· [ו] ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן אמר הקדוש ברוך הוא בעולם הזה כשעמד המשכן צויתי את אהרן ובניו שיהיו מברכים אתכם אבל לעתיד לבא אני בכבודי מברך אתכם שכן כתב (תילים קל"ד ג') יברכך ה' מציון עושה שמים וארץ: סליק

# פרשה ו

א (מלכים א' ז' נ"א) ותשלם כל המלאכה· ילמדנו רבינו נר של חנוכה שהותיר שמן מהו צריך לעשות לו למדונו רבותינו נר של חנוכה שהותיר שמן כו' [א] כדלעיל עד אסור להשתמש בו הימנו את מוצא זאת החנוכה שאנו עושים זכר לחנוכת בית חשמונאי על שעשו מלחמה ונצחו לבני יון ואנו עכשיו מדליקין וכן בשעה שנגמרה מלאכת המשכן עשו חנוכה כמו שכתב (במדבר ז') זאת חנוכת המזבח ואף בית המקדש בשעה שנבנה עשו לו חנוכה כמה שכתב (מלכים א' ח' ס"ג) ויחנכו את הבית וגו' אימתי חינכו בשעה שנגמרה כל מלאכתו מנין ממה שקראו בנביא ותשלם כל המלאכה אשר עשה המלך שלמה בית ה'·

ב כך פתח רבי תנחומא בי רבי זה הוא שאמרה רוח הקודש על ידי שלמה [א] (משלי כ"ב כ"ט) חזית איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתייצב בל יתייצב לפני חשוכים· חזית איש מהיר במלאכתו זה יוסף (בראשית ל"ט) ויהי כהיום הזה ויבא הביתה לעשות מלאכתו· רבי יהודה אומר יום [ב] זבול נילוס היה והכל יצאו לזיבול נילוס והוא נכנס [ג] לעשות מלאכתו· רבי נחמיה אומר יום [ד] תיאטרון וקורקסיו אמר לו הקדוש ברוך הוא נזדרזתה במלאכתך חייך לפני מלכים יתיצב (בראשית מ"א) ויוסף בן שלשים שנה בעמדו לפני פרעה מלך מצרים ובל יתיצב לפני חשוכים בל יתיצב [ה] (לפני פרעה החשוך)· דבר אחר חזית איש מהיר במלאכתו זה משה מנהיג את הצאן אחר המדבר מזדרז במלאכתו [ו] כן ברמזים עשה שלום ביניהם וכן בנותיו של יתרו שדלה והשקה לצאנם של אילו ודלה והשקה לצאנם של אילו (שמות ב' י"ט) וגם דלה דלה אמר רבי יהודה אמר לו הקדוש ברוך הוא נזדרזת במלאכתך חייך לפני מלכים יתיצב· [ז] (שמות ח' ט"ז) השכם בבקר והתייצב לפני פרעה אמר לו רבי נחמיה עשית את הקודש חול לא כשם שדרשת לפני פרעה אלא אמר לו הקדוש ברוך הוא נזדרזת במלאכתך לפני פרעה [ח] בא ועשה סרבור ביני ובין בניי שנקראים מלכות שנאמר (שמות י"ט) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגו' ובל יתייצב לפני חשוכים [ט] זה פרעה החשוך·

ג דבר אחר חזית איש מהיר במלאכתו זה דניאל (דניאל ח' כ"ז) ואקום ואעשה את מלאכת המלך אמר לו המלך נזדרזת במלאכתך לשעבר הייתה יושב ומשמר שערי ב"ו (דניאל ב' מ"ט) ודניאל בתרע מלכא יתיב עכשיו שנזדרזת במלאכתך בוא והזקק לבית מקדשי (עזרא ה') [א] אדין ששבצר יהב אשיא דבית אלהא ולמה נקרא שמו ששבצר שבאו [ב] שש צרות בימיו צרתו בבור וצרות חנניה וחביריו בכבשן האש (דניאל ג' ג') ודהא נפקת וחכימו וגו' ובעי דניאל והבחורי להתקטלא וגלות יהויכין וגלות יהויקים גלות צדקיה· דבר

## הגהות ופירוש

ב כל המאמר הזה מאלוה ילק והולא נ"ת · [ז] שם במא"ר י"ב א"ר סימון בשעה שאמר הקב"ה לישראל להקים את המשכן רמז למלאכי השרת שיעשו אף הם משכן ובשעה שהוקם למטן הוקם למעלן והוא משכן הנער ששמו מיטטרון שבו מקריב נשמותיהם של צדיקים לכפר על ישראל בימי גלותם ולכך כתוב את המשכן משכן אחר הוקם עמו · וכן הוא אומר מכון לשבתך פעלת ה' ·

פרשה ו מענין חנוכה · א סימן א' [א] לעיל ריש פרשה ג' סימן א' והנחומא הלא · ב סימן ב' [א] חזית איש מהיר, שמות רבה פ' י"א ובריש שיר השירים רבה · [ב] זבול נילוס, פי' זבח שמזבחין לנילוס כדאיתא בירושלמי פרק הרואה סוף הלכה א' הרואה מקום שמזבלין וכו' ועיין מ"כ ריש שיר ושמ"ר י"א · [ג] לעשות מלאכתו, לחשוב חשבונות של רבו שיר שם · [ד] תיאטרון וקורקסוי כן נקראים בתי שיר והשחוק הידועים · [ה] לפני פרעה החשוך, ע"ש ולדין להיות ה' פוטיפר החשוך שהחשיך הקב"ה עיניו ומדכו, שיר שם · [ו] כן ברמזים עשה שלום ביניהם וכן בנותיו של יתרו, אולי כן צ"ל וכן בנותיו של יתרו ברמזים עשה שלום ביניהם שדלה והשקה וכו' פי' בזה שדלה והשקה לבנות יתרו וגם לרועים בזה עשה שלום ביניהם שכל מחלוקתם על דליית המים, וע"י זה נתבטלה מחלוקתם, וכל זה ע"י זריזותו, ע' שמות רבה פ' א' · [ז] כלו"ל זה פרעה שנאמר השכם בבוקר והתיצב לפני פרעה בל יתיצב לפני חשוכים זה יתרו, כן הוא בשו"ר שם · [ח] בא ועשה, ושם באופן אחר זה ממ"ה הקב"ה, שנאמר ויהי שם עם ה' ארבעים יום · [ט] פרעה החשוך, שנאמר ויהי חושך אפילה ...ם בשו"ר ובילקוט משלי גם, שנאמר ובהתפכם השך היום, (יחזקאל למ"ד י"ח) · ג סימן ג' [א] עיין ע' ילקוט ...יאל · [ב] שם לרוה · (א) לרהו בבור · (ב) לרת חנני' וכו' · (ג) והאי נפקה וכו' · (ד) גלות יהויכין · (ה) גלות

יה. קים

# פסיקתא רבתי

ד דבר אחר הזית איש מהיר במלאכתו זה שלמה באיזה מלאכה במלאכת בית המקדש אתה מוצא כשבנה ביתו הוא בונה אותו לשלש עשרה שנה וכשבנה בית המקדש הוא בנה אותו לשבע שנים (מלכים א׳ ט׳) [א] ויהי מקץ עשרים שנה וגו׳ וכן (מלכים א׳ ו׳) בשנה האחת עשר לירח בול וגו׳ (שם ז׳ א׳) ואת ביתו בנה שלמה וגו׳ שלש עשרה שנה · מי ששומע שבנה ביתו לשלש עשרה שנה וביתו של הקדוש ברוך הוא לשבע שנים סבור שמא ביתו גדול היה משל הקדוש ברוך הוא לאו אלא שנתעצל בביתו ובביתו של הקדוש ברוך הוא לא נתעצל ולא עוד אלא שהקדים כבודו של הקב״ה לכבודו לכך נתן אומר לאביו (שמואל ב׳ ז׳) האתה תבנה הבית וכתב אחר (ד״ה א׳ י״ז) לא אתה תבנה אמר לו אהבה הקדמת כבודך לכבודי שמשראית עצמך יושב בבית ארזים תבעת בנין בהמ״ק (שמואל ב׳ ז׳ ב׳) ויאמר דוד אל נתן הנה אנכי יושב בבית ארזים וארון אלהים יושב בתוך היריעה: אבל שלמה מקדים כבודו לכבודו (מלכים א׳ ו׳) ובשנה האחת עשרה לירח בול כלה הבית לכל דבריו ולכל משפטיו וגו׳ · ואחר כן (מלכים א׳ ז) ואת ביתו בנה שלמה ולפי שנזדרזו במלאכת המקדש זכה להתייחד עם המלכים הצדיקים · ולמה אמר רבי יהושע בן לוי ראוי היה שלמה להימנות עם שלשה מלכים וארבע הדיוטות שאין להם חלק לעה״ב שנאמר (מלכים א׳ י״א) ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו ועל שנזדווג במקדש לא נתייחס עמהם שימנה עם אילו מלכים החשוכים ירבעם ואחאב ומנשה· אלא זכה להתייחס עם מלכים הצדיקים · חזית איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתיצב ובל יתיצב לפני חשוכים [ב] בקיר׳ של ירבעם ושל אחאב [ג] ולא עוד אמר ר״ל שנעשה ראש ליחסים (רות ד׳) אלה תולדות פרץ פרץ הוליד את חצרון עד וישי הוליד את דוד ודוד הוליד את שלמה כן היה צריך לומר ואינו אומר אלא [ד] (ד״ה א׳ ג׳ י׳) ובן שלמה רחבעם · מי גרם לו לכך, על ידי שנזדרז במלאכת המקדש ומלאכת המקדש היא פירשה שלום עליו: כמה שכתב ותשלם כל המלאכה ותהי שלום · כל המלאכה

ה דבר אחר ותשלם כל המלאכה זה שנאמר הכתוב [א] (תילים צ״ב) מה רבו מעשיך ה׳ מאד עמקו מחשבותיך · בא וראה נפלאותיו של הקדוש ברוך הוא בורא עולמות לתוך עולמות ברא עולמות וברא לתוכו בני אדם ברא עולמו ברא בו בני אדם והמזיקין ומלאכי השרת ומלאכי השרת רואין את המזיקים והמזיקים אינם רואין למלאכי השרת · ברא מלאכי השרת והמזיקים ובני אדם · רואה את הכל ואין כל ברייה רואים אותו מה גדלו מעשיך ה׳ · מהו מאד עמקו מחשבותיך אמר רבי תניטא [א] בעשרים וחמשה בכסליו נגמרה מלאכת המשכן ועשה מקופל עד אחד בניסן שהקימו משה אחד בניסן כמה שכתב (שמות מ׳ ב׳) וביום החודש הראשון באחד לחודש תקים משכן אהל מועד וכל זמן שהיה מקופל היו ישראל [ב] מלמלאין על משה לומר למה לא הוקם מיד שמא דופי אירע בו [ג] שחשב לערב שמחת המשכן בחודש שנולד בו יצחק שבניסן נולד יצחק ומניין אלא כשהמלאכים באים אצל אברהם מהו אומר (בראשית י״ח) למועד ועשי עגות שהיה פסח ואמרו לו (שם) שוב אשוב אליך כעת חיה והנה בן לשרה אשתך: מהו כעת חיה · אמר ר׳ זברי בן לוי שריטה סרטו לו על כותל כשתבא השמש לכאן· לא עשה אלא כיון שבא ניסן והוקם המשכן, עוד לא לימלם אדם אחר משה ומעתה הפסיד כסליו שנגמרה המלאכה בו · לאו [ד] מהו ותשלם אמר הקדוש ברוך הוא עלי לשלם לו מה שילם לו הקדוש ברוך הוא

## הגהות ופירוש

יתאיקים . (ו) נלוה לנקי׳ . **ד סימן ד׳** [א] ויהי מקץ עשרים שנה, אשר בנה שלמה את שני הבתים את בית ה׳ ואת בית המלך, הרי שני הבתים נעשו בעשרים שנה, והיינו בית ה׳ שבע שנים וביתו י״ג שנים וכמ״ש מלכים א׳ ו׳ ל״ח ובשנת האחת עשרה בירח בול הוא החודש השמיני כלה הבית לכל דבריו ולכל משפטיו ויבניהו שבע שנים ואת ביתו בנה שלמה שלש עשרה שנה ויכל את כל ביתו . [ב] בקירו, אפשר שהכוונה לבון מחילה בל יהילב במחילת ירבעם אחאב מנשה . [ג] ולא עוד ה״ג בי״ר שם אמר ר״י בר״ס ולא עוד אלא שנתיחס ראש לשלשלת היוחסין . [ד] ובן שלמה רחבעם, והולך ומונה כל היחס עד זרובבל, ובמגלת רות לא מנה אלא עד דוד, ובדברי הימים חלק כבוד לשלמה לעשותו ראש היחס . **ה סימן ה׳** [א] מה רבו מעשיך ה׳ וצריך להיות מה גדלו מעשיך ה׳ מאוד עמקו מחשבותיך, שמודם לפלן והוא בתילים צ״ב והפסוק מה רבו הוא בתהלים ק״ד, ובילקוט הובא מאמר זה על פסוק מה רבו כאשר הוא כאן והוא פלאי, והנה המאמר בעצמו אין בו הבנה כלל, ובפסיקתא שבשבהי כהיבה יד מהרב הג׳ מוהר אברהם בהגאון רבינו אליהו מווילנא, מלאתי שם הגירסא כך, בא וראה נפלאותיו של הקב״ה וכו׳ ברא בו בני אדם ומזיקים ומלאכי השרת בני אדם רואים את המזיקים ומזיקים אינם רואים את מלאכי השרת, ומלאכי השרת אינם רואים להקב״ה והקב״ה רואה את הכל ואין כל ברי׳ רואה אותו ע״כ . [א] בעשרים וחמשה ילקוט מלכים סוף פ׳ ו׳ . [ב] מלמלמין, פי׳ מתלוננים וחושדין . [ג] שחשב ה״ג בילקוט והקב״ה חשב לעכב שמחת המשכן וכו׳ . [ד] מהו והשלם, ב׳ תיבות אלו ליתא בילקוט שם כי הפסוק הזה והשלם שהוא דורש, כתוב אצל בית המקדש ולא אצל המשכן שהוא

הוא חנוכת בית חשמונאי [ה]• אף שלמה גמר מלאכת המקדש בחודש מרחשון (מלכים א' ו') ובשנה אחת עשרה בירח בול כלה הבית• מהו בירח בול בירח שהביא הקדוש ברוך הוא את המבול ונעשה נעול שנים עשר חודש והיו הכל מלמלאין על שלמה לומר לא בנה של בת שבע הוא היאך הקדוש ברוך הוא משרה שכינתו לתוך מעשה ידיו [ו] בית המקדש והאלהים שחשב לערב שמחת בית המקדש בחודש שנולד בו אברהם בירח האיתנים זה חודש תשרי ולמה הוא קורא ירח האיתנים החודש שנו"ד בו אברהם שנאמר (תהלים פ"ט) משכיל לאיתן האזרחי: וכל אותם שנים עשר חודש שנעשה נעול אף על פי שהיתה כל מלאכת המקדש גמורה הואיל והיה נעול כמי שלא עשה בה כלום כיון שנפתח בחודש המועדות והקריב הקרבנות וירדה האש• אמר הקדוש ברוך הוא עכשיו שלמה המלאכה ותשלם כל המלאכה והפסיד מרחשון לאו, אמר הקב"ה עלי לשלם לו ותשלם כל המלאכה: ו ד"א (מלכים א' ז') ותשלם כל המלאכה המלאכה אין כתיב כאן [א] אלא כל המלאכה• מלאכת ששת ימי בראשית (בראשית ב') מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות ועשה אין כתיב כאן אלא לעשות עדיין יש מלאכה אחרת• כיון שבא שלמה ובנה בית המקדש אמר הקדוש ברוך הוא עכשיו שלמה מלאכת השמים וארץ• ותשלם כל המלאכה לכך נקרא שלמה שהשלים הקדוש ברוך הוא מלאכת ששת ימי בראשית לתוך מעשי ידיו• ז דבר אחר ותשלם ותהי שלום כל האומנים שהיו בונים לא מת אחד מהם ולא חלה אחד מהם [א] לא מגרופות ולא קורדום לא חש עינו ולא נפסקה אזורי מנעלו ולא נפסק [ב] כלי המלחמה ולא כלו ולא נשבר אחד מהם [ג] לא כך והוי שלום כל המלאכה• ואם תמיה את אמר רבי אלעזר לכבודו של בשר ודם כך נעשה [ד] כל מצרים שעלה עם יעקב לקבורתן עליו עם יוסף (בראשית נ' ז') ויעל יוסף וגו' לא נפסק של אחד מהם ועל בנין של הקדוש ברוך הוא את תמיה שנעשה כן• דבר אחר ותשלם כל המלאכה כיון שהשלימו האומנין את המלאכה שלמה נפשם עכשיו דרשתה שלא חלה אחד מהם ולא חש בעיניו ועכשיו אתה אומר כיון ששלמה המלאכה מתם מתו• אמר הקדוש ברוך הוא שלא יטלו אותם אומות העולם ויבנו' עמהם בנינים ויהיו אומרי' אילו הן שבנו עם שלמה בנין האלהים ומהו ותשלם אמר הקדוש ברוך הוא עלי לשלם להן מתן שכר ותשלם• דבר אחר ותשלם כל המלאכה• [ה] מהו כל המלאכה מאיליה היתה נבנת ופורחות ועולה• והבית כשהיה נבנה אין כתיב כאן אלא (מלכים א' ו') והבית בהבנותו אבן שלימה נבנה מהו מסע נבנה אמר רבי ברכיה האבן נוסעה עצמה ועולה ונבנית מעצמה הוא ששלמה אמר בשירתו (מלכים א' ח') (בנה) בניתי בית זבול לך אינו אומר כן אלא בנה בניתי בניין היתה בונה והאבנים היו פורחות ועולות מעצמם ואם תמיה אתה לצדיק אחר עשה הקדוש ברוך הוא כן (דניאל ו' י"ח) והתיית אבן חרא ושומת על פום גובא ומאיכן היה להם כבכל אבן ורבותינו אמרו מארץ ישראל נתגלגלה ובאה לשעה קלה ומה אם בשביל בשר ודם עשה המקום כך על בנין ביתו של הקדוש ברוך הוא אתה תמיה שהיא נעשה כן• דבר אחר והבית בהבנותו אמר רבי הונא בשם רב יוסף הכל מסייעים את המלך אפילו הרוחות אפילו המזיקים ותשלם כל המלאכה מה כתיב למעלה [ו] (מלכים א' ז' נ') והפותות אשר לדלתות הבית מה כתב אחריו ותשלם כל המלאכה• רבי יצחק מגדלים ורבי סימון רבי יצחק מגדלים אמר [ז] הבלוטין שבפותחות היו של זהב ורבי סימון אומר אף [ח] הפותות שתחת הציר היו של זהב ואילו היתה הפותות חסירה בלוט אחד לא היתה המלאכה שלמה והפותות אשר לדלתות הבית מה כתב אחריו ותשלם כל המלאכה• (מלכים א' ז' נ"א) ויבא שלמה את קדשי דוד אביו ולמה צריך להם יש דורשין לשבח יש דורשין לגנאי דרוש לשבח דוד ביקש על הדבר אמר לו רבון העולמים צופה אני בנבואתי שסוף בית המקדש עתיד ליחרב וכל מה שהפרשתי מבתי עכו"ם שהייתי מחריב שלא יהיו האומות העולם אומרים מה דוד סבור החריב בירת אלהינו ועשה בית לאלהים ניערו אלהינו וגבו נקמתם והחריבו

## הגהות ופירוש

[ה] שבוא ג"כ בכ"ה בכסליו • [ו] בימא"ק אולי צ"ל לתוך בית המקדש מעשי ידיו ובילקוט ליתא תיבת בימ"ק • ו סימן ו' [א] ילקוט מלכים א' ח'• ז סימן ז' [א] מגרופית, צ"ל לא נשבר מגרופית ילקוט שם וככתב שם בגד בילקוט פי' כלי זיין • [ב] כלי המלחמה, צ"ל המלאכה ילקוט שם • [ג] ה"ג אחד מהם, לכך, ולא גרסי' ולא, ילקוט שם • [ד] כל מצרי שעלה עם יעקב לקוברו, ה"ג בילקוט שם • [א] מהו כל המלאכה, ויש ס"ר רבה עיין עוד במאמר וי"ד • [ו] והפותות, במדבר רבה י"ב, ילקוט מלכים א' ז'• [ז] הבלוטין, הבלוטות והסיניים שבפתחות • [ח] הפותות בתחת הכיר הוא

והחריבו בית אלהים לכך נתפלל שלא יצטרך להם שלמה ומי שדורש לגנאי שבא הרעב בימי דוד שלש שנים והיה לדוד כמה הסבריות צבורין בכסף וזהב מה שהיה מתקן לבניין בית המקדש והיה צריך להוציאו להחיות את הנפשות ולא עשה כן אמר לו האלהים בניי מתים ברעב ואתה צובר ממון לבנות בו בניין לא הייתה צריך אלא להחיות בו נפשות לא עשירת כן חייך אין שלמה נצרך ליטול הימנו כלום (מלכים א' ז') ויבא שלמה (המלאכה) ולא היה צריך שלמה ותשלם כל המלאכה׃ ח דבר אחר ותשלם כל המלאכה [א] את מוצא כשנעשה המשכן שני שבטים היו שותפים במלאכתו, א"ר לוי בשם ר' חמא ב"ר חנינא שבטו של דן ושבטו של יהודא שבטו של יהודא בצלאל ושבטו של דן (שמות ל"א) אהליאב בן אחיסמך למטה דן וכן במלאכת בית המקדש שני שבטים הללו היו שותפין (מלכים א' ז') וישלח המלך שלמה וגו', בן אלמנה הוא ממטה דן, וצלמח בן דוד שהיה משבטו של יהודא, א"ר לוי ב"ר חמא ב"ר חנינא מכאן שאין אדם צריך להיות מחליף בצירו (איוב כ"ב) והי' שדי בצריך את הוא אלהינו ובצירינו אנו עמך אמר דוד (תהלים צ"ה) כי הוא אלהינו ואנחנו עם מרעיתו וצאן ידו היום אם בקולו תשמעו׃

# פרשה ז

א (במדבר ז' י"ב) ויהי המקריב ביום ראשון׃ ילמדנו רבינו העולה למזבח להיכן הוא הופך פניו׃ כך [א] שנו רבותינו כל העולה למזבח עולים דרך הימין ומקיפים ויורדים דרך השמאל שהיה לו כבש א"ר יולימנא בן עבדי בשם ר' יצחק [ב] בששים קנטרים של זהב היה עומד לכ"ג בכל שנה למה שהמזבח היה כפרתם של ישראל (הוא) אתה מוצא כשאמר הקב"ה שיעשו משכן מיד נדרו בו כמו שכתוב (שמות ל"ו ח') ויעשו כל חכם לב וגו' וכיון שרוקם המשכן באו הנשיאים לקרב ואמרו לו משה מי יקריב תחלה אמר רשב"י אמר לו הקב"ה [ג] מי שקידש בי יקריב תחלה זה היה נחשון ומיד הקריב תחלה מניין ממה שקרינו בענין ויהי המקריב ביום הראשון נחשון בן עמינדב וגו'׃ ב כך פרתח רבי תנחומא בי ר' אבא [א] זה שאמר הכתוב רוח הקודש על (משלי כ"ט כ"ג) גאות אדם תשפילנו ושפל רוח יתמוך כבוד׃ גאות אדם תשפילנו זה היה אדם הראשון שעבר על ציוויו של הקב"ה ואכל מן האילן ביקש הקב"ה שיעשה תשובה ופתח לו פתח ולא ביקש אדם (בראשית ג' כ"ג) ויאמר ה' אלהים הן היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע ועתה פן ישלח ידו וגו' אמר ר' אבא בר כהנא [ב] מהו ועתה אלא שאמר לו הקב"ה אפי' עכשיו עשה תשובה ואני מקבלך ואמר אדם אי אפשי, הקב"ה אומר ועתה, ואדם אומר פן, אי אפשי, אמר ר"ש בן לקיש כיון שיצא אדם מן הדין התחיל מחרף ומגדף נאמר כאן כרובים (בראשית ג' כ"ד) ויגרש את האדם וגו' את הכרובים ונאמר בסנחריב (מלכים ב' י"ט) ה' צבאות יושב הכרובים מה כרובים להלן חירופים וגידופים [ג] היו גאות אדם תשפילנו מי שנתגאה על הקב"ה מעשות תשובה השפיל אותו ויתגרש מגן עדן׃ [ד] ושפל רוח יתמוך כבוד זה אותו (יהושע י"ד) האדם הגדול בענקים שהיה גדול מן אדם הראשון שהשפיל עצמו ואמר (בראשית י"ח) ואנכי עפר ואפר לפיכך קרא הקב"ה אותו אדם הגדול בענקים׃ ג ד"א גאות אדם תשפילנו זה פרעה שנתגאה על משה ואמר (שמות

## הגהות ופירוש

ח סימן ח' [א] אתה הוא כמין כוס קטן הפה הליר שיסוב בו הליר בקלות, לשון הרז בעל מהגת כהונה במ"ר י"ב. ומלא, שמות רבה סוף פרשה ארבעים ע"ש ובדפוס שקלאוו חסר כאן מאמר שלם ומלאתיו בשלימות בדפוס ישן וכמו שנדפס כאן [ב] בצירו הוא ענין הריכה וקצירה כמו בציר ענבים, והכוונה המקום שנבצר ונחתך ממנו וכך פי' אל יהבי"ם אדם שאינו מיוחסת יקרה ואל יחליף שם משפחתו לומר שהוא ממשפחה אחרת יקרה, כי הכל מעשי ה' המה ובאים ממנו והוא ובי' שדי בצרך הוא אלהינו ובצירינו׃

פרשה ז מענין חנוכה א סימן א' [א] שנו רבותינו, יומא מ"ג ב', פי' רש"י שם׃ [ב] ששים קנטרים, הוא ככרים, כדאיתא פ' י"א סימן ו' בהרי'. והמאמר הזה לצ"ע, כי הנה פשטות לשון המדרש מבמע שהיו עושין רדיים בכל שנה וזה צ"ע כי איך יתכן לנתן הכבש הישן ולבטלו שהרי אסור לעשות כן כמ"ש לא תעשון כן לה' אלהיכם, וחפשתי ולא מצאתי רמז למאמר הזה ושאלתי לגדולי ארץ ואין פותר, ולקמן פרשה י"ד סימן י"א אבל פרה אדומה, שבכל עת שהיו עושים פרה אדומה היו הכהנים הגדולים עושים כבש חדש, ע"ש׃ [ג] כמ"ש לקמן סימן ה' במ"ר י"ב שקפץ תחלה לים׃ ב סימן ב' [א] אולי, כצ"ל ונוסח ברוח הקודש על ידי שלמה׃ וכן הלשון לקמן פרשה יו"ד סימן ב' עיין שם, ועוד בכמה מקומות, ועיין במ"ר י"ב כל הענין׃ [ב] מהו ועתה, ה"נ בבראשית רבה פרשה כ"א אין ועתה, אלא לשון תשובה, שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך עד כאן, והענין שנרמזה התשובה במלת ועתה, כמאמר ההגא ואם לא עכשיו אימתי, ואמר ר' אליעזר ישוב היום שמא ימות למחר, וכן בכל שעה וכל רגע׃ [ג] ה"נ אף כרובים, שנאמר כאן חרופים וגידופים, שם במ"ר י"ב׃ [ד] ושפל רוח יתמוך כבוד, ה"נ במ"ר י"א ושפל רוח וגו', זה אברהם שהשפיל רוחו ואמר אנכי עפר ואפר לכך קרא אותו הקדוש ברוך הוא האדם הגדול בענקים, שם זה גדול מן אדם הראשון, ג סימן ג' [א] והשפילו הקדוש ברוך הוא, שנאמר וינער פרעה וחילו שם במדרש רבה׃

(שמות כ') מי ה' אשר אשמע בקולו [א] ושפל רוח יתמוך כבוד זה משה (שמות ח') למתי אעתיר לך (שם ט') כצאתי את העיר אפרוש כפי וגו': גאות אדם תשפילנו זה עמלק שנתגאה על הקב"ה בחירופיו ובגידופיו [ב] ובזמורה שהיה נוטל זמורתם ס"א זכרותם של ישראל וזרק כלפי מעלה ומחרף ואמר בזו בחרת• ושפל רוח יתמוך כבוד זה יהושע [ג] ואלעזר• ד"א גאות אדם תשפילנו זה תבור וכרמל שבאו מסוף העולם מתגאים לומר שאנו גבוהים ועלינו הקב"ה נותן את התורה• ושפל רוח יתמוך כבוד זה סיני שהשפיל עצמו לומר שאני נמוך וע"י כן תמך הקב"ה כבוד עליו וניתנה עליו התורה וזכה שירד עליו הקב"ה ועומד עליו שנאמר (שמות י"ט כ') וירד ה' על הר סיני וגו'• ד"א גאות אדם תשפילנו [ד] שביל גדול הוא אלא נבא לענוים [ה] זה יהודה שהשפיל עצמו לפני יוסף בשביל בנימין (שם ל"ג) ידבר נא עבדך דבר באזני אדני ועתה ישב נא עבדך תחת הנער א"ר ברכיה בשם ר' לוי אמר לו הקב"ה אתה השפלת עצמך לפני אחיך הקטן ממך בשביל אחיך הקטן שבקטן הימך חייך שיוקם המשכן ויבואו השבטים להקריב קרבנות אין אדם מקריב ראשון לפניך הריני חולק לך כבוד ואתה מקריב ראשון ויהי המקריב ביום הראשון נחשון בן עמינדב למטה יהודה הוי ושפל רוח יתמוך כבוד• ד ד"א ביום הראשון א"ר שמואל בר אבא מהו ביום הראשון [א] מן היום הראשון שברא הקב"ה את העולם נתאוה לדור עם בריותיו בתחתונים ראה מה כתב בברייתא יום ראשון (בראשית א') ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד יום ראשון אין כתיב כאן אלא יום אחד וכשם שיאמר יום שני יום שלישי [ב] אלא למה אמר יום אחד שעד שהקב"ה יחידי בעולמו נתאווה לדור עם בריותיו בתחתונים עד לא עשה אלא כיון שהוקם המשכן והשרה בו הקב"ה את שכינתו ובאו הנשיאים להקריב אמר הקב"ה יכתב שביום הראשון נברא העולם: ויהי ביום שהוקם המשכן אין כתיב כאן אלא ביום הראשון ראשון לבריאות העולם• ר"א ביום הראשון ראשון למעשה בראשית ראשון לכהונה ראשון לנשיאות ראשון (שמות כ"ט מ"ה) ושכנתי בתוך בני ישראל ראשון לעבודה ראשון לראשי חדשים ראשון לאיסור במה ראשון לשחיטת צפון ראשון לירידת האש ה ד"א [א] ויהי [ב] א"ר שמעון בר אבא בשם רבי יוחנן כל מקום שכתב ויהי יש בו שמחה ויש בו צרה ואימתי שהקריבו הנשיאים והיה שמחה למקום, כיום שנברא בו העולם, למה אומר ויהי מפני שהיה צפוי לפני המקום שהם הולכים עם קרח במחלוקתו לכך נאמר ויהי• [ג] א"ר יהודה בי רבי סימא בשם ר' לוי בן פרטא לבן [ד] פולטומין שגנב במרחץ והיה מתיירא הבלני לומר לו שמו אעפ"כ פרסמו בתור אחר נאה לבוש לבנים כך אע"פ שלא פירש שמותם של נשיאים שחלקו עם קרח והלכו עמו אלא פרסם ברמז (במדבר ט"ז ב') נשיאי עדה קריאי מועד אנשי שם לכך כתיב ויהי• ו [א] ד"א המקריב, וקרבנו וכולם וקרבנו למה וגו' א"ר ברכיה הכהן בי ר' בשביל

## הגהות ופירוש

[ב] ובזמורה, שהי' משליך זמורה אל אפו, [פי' שהי' מוציא רוח מלמטה ודרך כינוי וכבוד אמר אל אפו] והי' נוטל זכרותם של ישראל וזורק כלפי מעלה הש"י ויזנב בך כל הנחשלים אחריך שהכה מכת זנב כן הוא במ"ר י"ב עיין לקמן פרשה י"ב סימן י"ב בהגה"ה • [ג] ה"ג שם במ"ר זה יהושע שהרגו, שנאמר ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב והביא ואליעזר ליתא שם • [ד] שביל גדול הוא, אלא נבא לענוים נ"ל שצ"ל לענוי', ופירושו שביל גדול, דרך גדול הוא, אדרש בו כמה אופנים בפסוק זה על הרבה צדיקים ורשעים באופן שדרש למעלה אלא נבא לענוי', אלא שאנו צריכים לקצר הדרוש ולהחזיר ולבא לעניינינו על דרך שאמר למעלה פרשה ג' סוף סימן ב' לענין שאנו צריכין ע"ש, ולקמן פ' ל"ג, סימן ב' אות ד', כלשון הזה ממש נבא לענוי', פי' נחזור לעניינינו שדורש ג"כ כמה אופנים בפסוק אחד ומחזר לענינו, [ה] כאן חסר וכצ"ל גאות אדם השפילנו זה יוסף שהנהיג שררה שהיו אומרים אחיו לפניו עבדך אבינו והי' בוהק לפיכך נקרא עצמות בחייו שנאמר והעליתם את עצמותי מזה, ושפל רוח יתמוך כבוד זה יהודה וכו' • [ו] הקטן שבקטן, פי' הקטן שבקטנים והיינו בנימין •

ד סימן ד' [א] מן היום כו', בראשית רבה פ' ג' ובמ"ר פ' י"ג • [ב] כצ"ל יום שני יום שלישי, כך הי' לך לומר יום ראשון, אלא למה אמר יום אחד במ"ר י"ג • [ג] ה"ג שם לבריאות עולם, מלמד שאחד בשבת הי' נטלה אומר עשר עטרות נטל אותו יום • (א) ראשון למעשי בראשית, (ב) ראשון לכהונה, (ג) ראשון לנשיאות, [ד] ראשון לשכינה וכו', (ה) ראשון לעבודה, (ו) ראשון לברכת כהנים, (ז) ראשון לראשי חדשים, (ח) ראשון לאיסור במה, (ט) ראשון לאכילת קדשים, (יו"ד) ראשון לירידת האש וכו', וכאן חסר ראשון לברכת כהנים, ובשמקום ראשון לאכילת קדשים כתוב כאן ראשון לשחיטת צפון ובב"ר פרשה ג' גירסא אחרת ועי"ש במ"כ וכן במ"ר י"ג במ"כ שם •

ה סימן ה' [א] עיין לעיל פ' ה' סימן ח' • [ב] כצ"ל א"ר שמעון ב"ר אבא בשם ר' יוחנן כל מקום שכתוב ויהי משמש צרה ושמחה, אם צרה אין צרה כיוצא בה אם שמחה אין שמחה כיוצא בה אתא ר' שמואל בר נחמן ועבדה פלגא בכל מקום שנאמר ויהי צרה והי' שמחה ע"ש בארוכות עד והכתיב ויהי המקריב ולר' שמואל ב"ר נחמן פריך • [ג] במ"ר פרשה י"ח ע"ש • [ד] פולטמין, פי' הבושים •

ו סימן ו' [א] כצ"ל ד"א המקריב וגו', וקרבנו • וכולם קרבנו, פי' המקריב ביום הראשון כתוב בו וקרבנו, ואצל כולם

בשביל יהודה שהקריב ראשון אמר הקב"ה שאם בא להתגאות על אחיו ולומר אני מכובד מכם שאני הקרבתי תחלה הם משיבים אותו ואומרי' לו אתה הוא שהקרבת אחרון : ד"א למה הראשון כתיב וקרבנו [ב] אמר ר' יודן מפני שכולם קרבו כאחת : ד"א ויהי המקריב נחשון. למה נחשון הקריב ראשון מפני שקידש שמו של הקדוש ברוך הוא וירד בנחשלו של ים תחלה. שכל השבטים היו עומדים על הים כשנקרע ומכולם בנימן נתן נפשו ליכנס בתוכו ולקדש שמו של הקב"ה (תהלים ס"ח כ"ח) שם בנימן צעיר רודם אל תהי קורא אלא רד ים [ג] כיון שראה אותו יהודה מה עשה התחילו מרגמים אותו שירד ראשון אמר הקב"ה הואיל ויהודה ירד תחילה לים ושמי קידש הוא יקריב ראשון ויהי המקריב ביום ראשון.

ז ד"א ויהי ביום הראשון [א] ז"ש הכתוב (שיר ד' ז') כולך יפה רעיתי מדבר בישראל היאך אלא כשקיבלו ישראל את התורה היו כולם שלימים שלא היה בהם לא חיגר ולא סומא ולא אילם ולא חרש כיון שחטאו באותו מעשה מיד נעשו כולם זבין ומצורעים כמה שכתב (שמות ל"ב כ"ה) וירא משה את העם כי פרוע הוא (ויקרא י"ג מ"ה) והצרוע אשר בו הנגע בגדיו יהיו פרומים וראשו יהיו פרוע וגו' : ד"א כולך יפה רעיתי מדבר בשבטים ואם [ב] תאמר הרי יעקב אביהן קומקנתר לראובן ושמעון ולוי והיאך אתה אומר, א"ר אליעזר אע"פ שבירך את השבטים האחרונים וקינתר את הראשונים אלא חזר וברכם כמה שכתב (בראשית מ"ט כ"ח) כל אלה שבטי ישראל שנים עשר מהו וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם אמר רבי אלעזר עשה אותם יונקים זה מזה לפיכך אמר רב הונא ורבי לוי שהוא מונה אותם לעצמן בספר אלה שמות ומייחסן אצל משה ואהרן (שמות ו' י"ד) אלה ראשי בית אבותם בני ראובן ובני שמעון ובני לוי כך דרש רבי הונא ורבי לוי ולא פירשו ולמה הוא מייחסם אצל משה ואהרן מה אתה אומר בשביל שקינתרם אביהן ומנה את שלשתן לעצמם הרי יפה ולמה הוא סומכם למשה ולאהרן וידבר ה' אל משה ואל אהרן וגו'. אמר רבי בי רבי סימון בשם רבי שמואל ברבי יצחק לפי שקיבלו הוכחות אביהם זכו להתייחס אצל משה ואהרן לקיים מה שנאמר (משלי ט"ו ל"א) אזן שומעת תוכחת חיים בקרב חכמים תלין: ד"א כולך יפה רעיתי בא וראה היאך כל השבטים חביבים לפני הקב"ה [ג] מן קרבנות את יודע היאך כולם חביבים ושוים יהודה מקריב תחילה והוא אומר וקרבנו ואח"כ הוא אומר קרבנו ולא היה צריך לומר כן אלא שמקריב תחילה יאמר קרבנו ומי שיקריב אחרון יאמר וקרבנו ולמה אין כתב כן א"ר ברכיה הכהן בי רבי שאם בא להתגאות אני שקרבתי ראשון אומרין לו אתה הוא אחרון [ד] וכן אתה מוצא בסוף וזאת חנוכת המזבח אחרי המשח אותו אין כתב כאן אלא (במדבר ז') ביום המשח אותו כולהם כאלו קירבו ביום אחד למה כולך יפה רעיתי ומום אין בך [ה] ד"א לפי שירמיה אמר (ירמיה ו' ל') כסף נמאס קראו להם ויחזקאל קורא אותם סיגים שנאמ' (יחזקאל כ"ב) היו לי בית ישראל לסיג בא זכריה ואמר (זכריה ד') והנה מנורת זהב כולה. כולה של זהב היא למה כולך יפה רעיתי ומום אין בך. סליק

# פרשה ח

א (צפניה א') והיה בעת ההיא אחפש את ירושלים בנרות ילמדנו רבינו מהו שידליק אדם נר שישתמש בו מן הנר של חנוכה תלמוד למדנו רבותינו א"ר אחא בשם רב אמר [א] אסור להדליק נר שישתמש בו

## הגהות ופירוש

כולם שהקריבו אחרונים כתוב קרבנו ועיין לקמן סימן ז' אות ב'. [ב] כ"ב במ"ר י"ג אמר ר' יודן העלה עליהם הקב"ה כאלו כולם הקריבו ביום ראשון וביום אחרון, שאין זה גדול מזה ע"כ. ועיקר מקומו של מאמר זה הוא לקמן בסימן ז' אות ג' וד' על פסוק כולך יפה ונעתק שם המאמר של ר' ברכי' דרך אגב, ועיקר הכוונה על מאמר ר' יודן לדרוש פסוק כולך יפה וכו', והוא נחסר שם ע"ש במ"ר כי כן הוא, כמו שכתבתי. [ג] כיון שראה וכו', ולפי גירסא זו צ"ע שהי' לו לבנימין להקריב תחילה, שהוא נתן נפשו תחילה ויהודה נתקנא בו והאמת שחסר כאן. ועיקר המאמר הוא בסוטה ל"ז א' הובא ילקוט תהלים ס"ח, והכי איתא שם. אלא רד ים, לפיכך זכה בנימין ונעשה אושפיזין לשכינה וכו', ושבט יהודה זכה למלוכה וכו', אמר ר' יהודה לא כך הי' המעשה אלא זה אומר אני יורד תחילה, וזה אומר אני יורד תחילה, מיד קפץ נחשון בן עמינדב וכו' ע"ש ולפי זה אתי שפיר הגירסא הנ"ל, ובמ"ר י"ג שם למה נקרא שמו נחשון, על שם שירד תחילה לנחשול של ים, אמר ר' שמעון בשם אמר הקב"ה למשה מי שקדש בי יקריב תחילה. ז סימן ז' [א] שם במ"ר י"ג. [ב] ואם תאמר, איך היו כולם יפים הרי יעקב אביהם בירך לשבטים וקינטר לראובן ושמעון ולוי, והאיך אתה אומר כולך יפה רעיתי כן הוא שם במ"ר ב'. [ג] מן הקרבנות, עיין אות ד'. [ד] כאן חסר מאמר ר' יודן אשר נזכר למעלה סימן ו' אות ב' וכו', שכתבתי שם בשם המדרש וכאן הוא עיקר מקומו לדרוש בו פסוק כולך יפה רעיתי, שהעלה עליהם הקב"ה כאלו כולם הקריבו ביום ראשון וכו', שכולם חביבים ושוים, ומאמר ר' ברכי' דרך אגב. [ה] ג"כ שם במ"ר י"ג.

פרשה ח מענין חנוכה א סימן א' [א] אסור להדליק משום בזוי' מצוה, ולא משום אכחושי מצוה, שבת

כו מנר של חנוכה אבל נר של חנכה מותר להדליק מנר של חנוכה ומהיכן למדו שמותר להדליק מנר של חנוכה א"ר יעקב בן אבא מן המנורה [ב] שהיתה בבית קדשי הקדשים למדו, ששנו רבותינו מצאם שכבו מדשנם ומדליקן מן הדולקין מה אם המנורה שהיתה לפניי ולפנים אם מצאו נר שכבה היה מדליקנן מן חבירו כ"ש נר של חנוכה מותר להדליק מנר של חנוכה• אמר הקב"ה כשם שבעולם הזה היו הנרות דולקות [ג] בבית קדשי הקדשים כך עתיד אני לעשות כשאבנה את ירושלים מניין ממה שמשלים בנביא אחפש ירושלים בנרות• ב כך פתח ר' תנחומא בר רבי (משלי ך) נר אלהים נשמת אדם חופש כל חדרי בטן א"ר אהא כשם שמלכי בשר ודם יש [א] קיריוסים הם מודיעים למלך כל דבר ודבר כך יש לפני הקב"ה קיריוסים ומגידים כל דבר ודבר שאדם עושה במטמוניות בחשך בגלוי ואלו הן הקיריוסין של הקב"ה זו הנפש שמגדת למלאך ומלאך לכרובים והכרוב להקב"ה מניין שכן הוא שלמה אומר (קהלת יו"ד ך) עוף השמים יוליך את הקול ובעל כנפים יגיד דבר: [ב] ודיפתראות כותבות לפני הקב"ה כל מה שבני אדם עושין לעתיד לבא המקום מוכיח לכל אחד ואחד מעשיו והם עומדים תמיהים לאחד שהיה נשוי בתו של מלך והוא משכים ושואל שלומו של מלך בכל יום והמלך אומר לו כך וכך עשית בביתך כך וכך כעסתה כך הכית עבדיך כך כל דבר ודבר והיה יוצא ואומר לבני פלטין מי אמר שכך עשיתי מניין הוא יודע אמרו לו שוטה את בתו אתה נשאוי ואתה אומר מניין הוא יודע בתו היא מגדת לו כך האדם הזה עושה כל מה שמבקש ונפשו מגדת הכל להקדוש ברוך הוא והקב"ה דן את האדם ואומר לו כך וכך עשית והוא עומד ותמיה ואומר מי הודיעו שעשיתי כל אילו והם משיבין אותו ואומרי' לו שוטה שבעולם בתו את נשאוי ורוחו עליך שנ' (בראשית ב' ז') ויפח באפיו נשמת חיים ואתה אומר מניין הוא יודע מה שאתה חושב בלבך נפשך מגדת לו כל הדברים (משלי כ') נר אלהים נשמת אדם חופש כל חדרי בטן מחפש כל מה שבמטמוניות ומגדת להקב"ה אמר דוד (תהלים ע"ז ז') אזכרה נגינתי בלילה עם לבבי אשיחה ויחפש רוחי עם לבבי אני אשיח [ג] ורוחי ומגיד להגיד להקב"ה ויחפש רוחי נר אלהים נשמת אדם חופש כל חדרי בטן• לכך (צפניה א') והיה בעת ההיא אחפש ירושלים בנרות• ג ד"א והיה בעת ההיא [א] בנרות אתה מחפש ולא לאור הלבנה ולא לאור החמה [ב] שאינם מבערים את החמץ בפסח לא לאור הלבנה ולא לאור החמה אלא מדליק נרות ומפשפש את החמץ בפסח כך עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות אינו מפשפש את ירושלים אלא בנרות לבער משם עבודת עכו"ם ולעקר יצה"ר לכך נאמר אחפש ירושלים בנרות• ד"א והיה ביום אמרו לו ישראל רבונו של עולם אימתי אתה עושה כך אמר להם [ג] מה שעשה מה שכתב למעלה (צפניה א') והיה בעת ההיא קול צעקה משער הדגים זו עכו שהיא נתונה [ד] בחיקם של דגים וילדה מן המשנה זו לוד שהי' משנה לירושלים ושבר גדול מהגבעות זו [ה] ציפורי שנתונה בגבעות• הילילו יושבי המכתש זו טבריה שעמוקה כמכתשת אמר הקדוש ברוך הוא עשיתי את הדין בד' מקומות הללו מה שעשו בהם עכו"ם: באותו שעה אחפש את ירושלים בנרות ד"א והיה בעת ההיא אחפש א"ר אחא לא תהא קורא [ו] סמ"ך אלא שי"ן אחפש את ירושלים אמר הקב"ה מוציא אני אותה לחירות כשם שהכתבתי בתורה (שמות כ"א) וכי יכה איש את עין עבדו או עין אמתו ושחתה לחפשי ישלחנו אני הכיתי את שתי עיניהם של בניי שנא' (ישעיה כ"ט) נסך ה' עליכם רוח תרדימה ויעצם את עיניכם אינו בדין שיצאו לחפשי הוי אומר אחפש את ירושלים א"ר ברכיה הכהן בי רבי אחפש את ירושלים מוציא אני אותה לחפשי למה הכתבתי בתורה (שמות כ"א) כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבד ובז' יצא לחפשי הוי אחפש ירושלים ד ד"א אחפש את ירושלים אמרו לו ישראל רבון העולמים הרי כל [א] הפרוקפי שלנו אחפש את ירושלים בנירות והיכן הוא הבטחת נביאים שהבטחתנו (ישעי' ס') לא יהיה לך השמש לאור יומם וגו'• (ישעי' ס' י"ט) והיה ה' לך לאור עולם ואומר (ישעי' ס' א') קומי אורי כי בא אורך וכבוד ה' עליך זרח ואת אומר אחפש את ירושלים בנרות אמר להם הקב"ה

## הגהות ופירוש

דף כ"ב א', לפיכך מנר חנוכה לנר חנוכה מותר, ע' טור ס"ע סימן תרע"ד • [ב] שהיתה בבית ק"ק, פי' בהיכל לפני ק"ק • [ג] דולקות בבית ק"ק, פי' בהיכל לפני ק"ק • ב סימן ב' [א] קריוסי, מבשרי שמועות, לעיל פ' ג' סימן ד' • [ב] ודפתראות, פי' מגילות, עי' ילקוט משלי שם • [ג] ורוחי, ומגיד להקב"ה, אולי כך צ"ל ורוחי מחפשת להגיד להקב"ה וכמ"ש ויחפש רוחי • ג סימן ג' [א] ילקוט צפניה הקס"ו • [ב] שאין מבערין, פסחים ז' א' • [ג] מה שעשה, כ"ל מה שעשה ילקוט שם • [ד] בחיקם של דגים, על שפת הים היא עומדת • [ה] לצפורי וכו', טברי' וכו', מגילה דף ו' א' • [ו] סמך אלא שין, פי' לא תהא קורא שין שמאלית אלא ימנית • ד סימן ד' [א] הפרוקופי, פי' מהגה •
[ב]

הקב"ה [ב] למה שאתם סבורים אינו כך אלא כשם שהראיתי לזכריה כמ"ש (זכרי' ד') והנה מנורת זהב כלה זו כנסת ישראל (שיר ד') כלך יפה רעיתי [ראיתי והנה מנורת זהב כולה וגולה על ראשה (ישעי' מ"ג י"ד) למענכם שלחתי בבלה] וכך הראה למשה ועשית מנורת זהב טהור זו כנ"י (שמות כ"ה ל"א) מקשה תעשה המנורה ירכה וקנה גביעיה כפתוריה ופרחיה מהו כך אלא ירכה זה הנשיא וקנה אלו התלמידים ופרחיה אילו התינוקות הלמדים בבירת הספר ממנו יהיו כלך יפה רעיתי [ג] ד"א וגולה על ראשה (מיכה ב' י"ג) ויעבר מלכם לפניהם וה' בראשם ושבעה נירותיה עליה היא זכות השבת [ד] שיש משמרים אחד לז' ימים שבעה ושבעה מוצקות ז' כנגד ז' ימי בראשית [ה] (משלי ט' א') חצבה עמודיה שבעה וז' כנגד ז' האבות [ו] אברהם יצחק ויעקב קהת עמרם משה ואהרן· ד"א ושבעה נרותיה עליה כנגד ז' מצות האמורות בתורה תרומות ומעשרות שמיטות ויובלות והמילה וכבוד אב ואם ות"ת כנגד כולם· הרי של ג"פ יש כאן שבעה נרותיה עליה שבעה וז' מוצקות הרי עשרים ואחד ושבעה שהם ז' הרי מ"ט ועשרים ואחד כנגד ע' הזקנים ושנים זתים עליה אילו שני המשיחים אחד משוח מלחמה ואחד משוח למלך על ישראל אמר הקב"ה שלא ההא מעוטה בפניהם הרי בדברים הללו אני אחפש ירושלים והיה בעת ההיא אחפש ירושלים בנירות ד"א (צפניה א' י"ב) והיה בעת ההוא ופקדתי על האנשים [ז] הקופאים על שומריהם זש"ה (זכריה י"ד ו') והיה ביום ההוא לא יהיה אור יקרות וקפאון אלא מה, (שם ז') והיה יום אחד הוא יודע לה' לא יום ולא לילה לא יום לרשעים ולא לילה לצדיקים אלא מה, (שם) והיה לעת ערב יהיה אור (תילים כ"ז) ה' אורי וישעי ממי אירא ה' מעוז חיי ממי אפחד ד"א

ה' אורי וישעי · ה כך פתח רבי תנחומא בי רבי (תילים קי"ט) נר לרגלי דבריך ואור לנתיבתי [א] (נר לרגלי דבריך כך היה צריך לומר ואומר ואינו אומר כן אלא נר לרגלי דבריך) ולמה הרשעים דומים לאדם המהלך באפילה הגיע באבן ונכשל בה הגיע [ב] לגומץ ונפל בה הוא שכתב (משלי ד' י"ט) דרך רשעים כאפילה ולא ידעו במה יכשלו אבל צדיקים דומים לאדם המהלך ונר לפניו הגיע לגומץ מיכר הימנו שלא יפול בה הגיע לאבן משמר עצמו שלא יכשל בה כך אמר דוד באתי לחלל את השבת והאירה התורה (שמות ל"א) ושמרתם את השבת מחלליה מות יומת באתי לנאוף האירה לי התורה (ויקרא כ' ח') ושמרתם (שם י') מות יומת הנואף והנואפת למה שהתורה נר לפני הרא היא נר לרגלי דבריך ואור וגו' [ג] ד"א נר למאור ואם אור למה נר אמר דוד כשאני מתחיל בדברי תורה כמעט אני מתחיל בהם וכשאני נכנס לתוכה שערים הרבה נפתחים לי לכך אומר נר תחילה ואחר כך אור נר לרגלי ואור ו ד"א נר לרגלי ואור אימתי אמר הפסוק הזה כשהלך לעמק רפאים אע"פ שלא היה הולך למלחמה עד שהיה נשאל באורים ותומים בשעה שהלך שמואל למשוח את דוד היו מלאכי השרת מקטרגים לפני הקב"ה אמרו לו למה אתה נוטל את המלכות ונותנה לדוד אמר להם הקב"ה אומר לכם ומה בין שאול לדוד שאול עומד ונשאל לאורים ותומים והפלשתים באים עליו והניח את האורים ואת התומים שהיה עומד ונשאל בהם וברח לא עשה אלא זמן אחד היה עומד ונשאל באורים ובתומים באו הפלשתים עליו אמר לכהן (שמואל א' י"ד י"ט) אסוף ידיך כמה שכתב (שם) ויהי עד דבר שאול אל הכהן וגו'· ולא המתין עד שיגמור [א] ודוד עליו הפלשתים התחיל שאול באותה שעה היה עומד בעמק

## הגהות ופירוש

[ב] למה שאתם, ה"ג בילקוט לפני' א' לא מה שאתם סבורים אלא כשם שהראיתי לזכרי', ראיתי והנה מנורת זהב כולה זו כנסת ישראל, כולך יפה רעיתי, וכך הראה למשה ועשית מנורת זהב טהור, זו כנסת ישראל, ירכה, זה הנשיא, וקנה זה אב ב"ד, גביעיה, אלו חכמים, כפתורי', אלו התלמידים, ופרחי', אלו התנוקות, ממנה יהיו כולך יפה רעיתי, ומום אין בך, והמאמר המוסגר אין מקומו כאן אלא בסוף הענין באות ג'· [ג] כאן הוא מקומו של המאמר המוסגר באות ב' וכצ"ל, ראיתי מנורת זהב טהור וגולה על ראשה למענכם שולחתי בבלה, ד"א ויעבור מלכם לפניהם וה' בראשם וכו', וכן הוא ילקוט זכרי' ד' בשם הפסיקתא ושני הפירושים כמ"ש במדרש שיר השירים רבה פסוק כולך יפה רעיתי, על פסוק וגולה על ראשה, חד אמר גולה שגלו לבבל וגלתה שכינה כמ"ש למענכם שולחתי בבלה, וחד אמר גאולה, וזהו ויעבר מלכם לפניהם וה' בראשם, והוא שכיוונו ג"כ כאן. [ד] שיש, צ"ל שישראל משמרים, שם בילקוט· [ה] כמ"ש ויקרא רבה פרשה י"א, חצבה עמודי' שבעה, אלו ז' ימי' בראשית· [ו] אברהם, יצחק, ויעקב, לוי, קהת, עמרם, משה, שם בילקוט· [ז] ונישא זקרא וכו' בעת ההיא אחפש את ירושלים בנירות ופקדתי על האנשים הקופאים וגו', הקופאים, פי' הם הרשעים השלוים כיין שקופא על שמריו, וכן זורם וקפאון ג"כ על הרשעים הנ"ל· ה סימן ה' [א] המאמר ל"ע, ובילקוט תילים פסוק זה ליתא כלל אלא מתחיל למה הרשעים דומים, גם בפסיקתא כתיבת יד לא מצאתי מאמר זה· [ב] גומץ, הוא בור· [ג] ד"א נר למאור, כצ"ל ד"א אם נר למה אור ואם אור למה נר, וכן הוא בכתיבת יד הנ"ל· ו סימן ו' [א]

בעמק רפאים אמר לו הקב"ה אל תעלה אלא מאחריהם ואין לך רשות לפשוט יד בהם אפי' קוראים לך עד שתראה ראשי הבכאים מנענעים כמה שכתוב (שמואל ב' ה' כ"ג) ויוסיפו פלישתים ויחנו בעמק רפאים וישאל דוד בה' ויאמר לו וגו' ממול הבכאים ולמה נתן לו סימן להראו' מראשיהם ולא מאחוריהם א"ר ברכיה בי רבי שכלם מליאים קוצים מראשיהם כלומ' הואיל שאתם בצרה אף אני עמכם (תילים צ"א ט"ו) יקראני ואענהו עמו אנכי בצרה (שמואל ב' ה') והי' כשומעך את קול הצעדה בראשי הבכאים אז תחרץ דבר חתוך כמ"ש (איוב י"ד ה') אם חרוצים ימיו וגו' כיון שיצא היו הפלשתים קרובים ובאים וישראל רואים אותם שלא היו רחוקים מהם אלא ד' אמות אמרו לו ישראל דוד מה אנו עומדים אמר להם מצווה אני מן האלהים שלא לפשוט עד שאראה ראשי אילנות מנענעים אמר להם אם פושטים אנו יד אנו מתים ואם אין אנו פושטים יד בהם אנו מתים מוטב לנו נמות צדיקים ולא נמות רשעים אמר להם אני ואתם נתלה עינינו בהקב"ה מיד כיון שתלו עיניהם מיד נענענו האילנות ומיד פשטו יד כמ"ש (שמואל ב' ה') ויעש דוד כאשר צוה אלהים וגו' אמר הקב"ה למלאכי השרת ראו מה בין דוד לשאול מי גרם לדוד להינצל הוא וישראל הדיבור שהאיר להם נר לרגלי דברך: ז ד"א (תילים כ"ז) ה' אורי וישעי כנגד מי אמר דוד ר' אלעזר בן פדת אמר כנגד מלחמת מצרים ור' שמואל בר נחמן אמר כנגד גליות אמר ורבותינו אמרו ור' יב"ל כנגד גדוד עמלק אמר כמ"ש (שמואל א' ל') ויהי בבוא דוד ואנשיו צקלג ביום השלישי ועמלקי פשטו וישבו כל אשר בה וגו' (שם) וישאל דוד בה' הארדוף אחרי הגדוד הזה וימצאו איש מצרי ויורידהו והנה נטושים על פני וגו' ויכם דוד מהנשף ועד הערב למחרתם. למחרת אין כתיב כאן אלא עד למחרתם שהיה מכה בהם ג' ימים שנא' ויכם דוד מהנשף ועד הערב הרי אחד עד למחרת הרי שני ימים. לדוד ה' אורי וישעי [א] דה' אורי וישעי (תילים י"ח) כי אתה תאיר נרי (כי בך ארוץ גדוד) וישעי (שם) מגיני וקרן ישעי ממי אירא (שם) כי בך ארוץ גדוד בקרוב עלי מריעים לאכול את בשרי אלו נשיו שהציל כמ"ש (בראשית ב') ודבק באשתו והיו לבשר אחד אמרו לו ישראל רבש"ע כל מלחמה שתעמוד עלינו [ב] אינו מתייראים הימנה למה שעליך אנו בטוחים שאתה מציל אותנו כמ"ש (תילים כ"ז) אם תחנה עלי מחנה לא יירא לבי אם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח: סליק

# פרשה ט

א [א] (תילים ס"א) למנצח על הנגינות לדוד שמעה אלהים וגו' רנתי מקצה הארץ אליך אקרא בעטוף לבי ילמדינו רבינו אדם מישראל מהו שיהא רשאי לברך על הכוס כשאינו מודח: א"ר אחא בשם ר' יוחנן כוס של ברכה מצוותו שיהא מודח ושיהא עטור ושיהא מלא מניין (דברים ל"ג) ולנפתלי אמר שבע רצון ומלא ברכת ה' [ב] אלו ג' [ג] ברכות צריך שיהא בכוס של ברכה אמרו בשם ר' יוחנן וצריך שיהיו עיניו בכוס ושיהי' בידו של ימין ושתהא ידו מן [ד] הטבלא טפח ושיהא מברך באימה ולא בקלות ראש א"ר אבא בשם רבי חייא ורבי חייא בשם רבי יוחנן [ה] עומד ואוכל יושב ומברך יושב ואוכל מסיב ומברך מסיב מתעטף ומברך מהו מתעטף שאם היתה זרועו גלוי' מכסה אות' ומברך כדי שיהא עושה את המצוה

## הגהות ופירוש

[א] ודוד עלו הפלשתים התחיל שאול, אולי כן צ"ל ודוד באו עליו הפלשתים התחיל לשאול וכמ"ש למעלה אצל שאול.

ז סימן ז' [א] כצ"ל ה' אורי כי אתה תאיר נרי וישעי מגיני וקרן ישעי ממי אירא כי בך וגו' [ב] אינו, אולי צ"ל איננו או אין אנו.

פרשה ט מענין חנוכה א סימן א' [א] צ"ע מה שייכות לפרשה הזאת לכאן, כי עד הנה דיבר בענין הפרשיות של חנוכה, ואפשר מפני שדורש על פסוק למנצח על נגינות ומביא על זה דרשה רב, סוף סימן ב' מודים אנחנו לך על שאנו מודים לך, ובחנוכה אומרים הלל כל ח' ימים, ועל דרך האמת נ"ל שחסר כאן באמצע המאמר שבראש הפרשה, כי כל הענין הוא בירושלמי ברכות סוף פרק שלשה שאכלו בסופו, וכאן הובא ראש המאמר וסופו ודלג אמצעיה המאמר שידבר בענין חנוכה וז"ל שם ר' זריקן ב"ר חמוי דר' זריקן, הזכיר של חנוכה בארץ (פי' בברכת הארץ) וקלסו אותו, ואגב הועתק כאן כל הסוגיא והעיקר חסר ככ"ל. [ב] ה"ג בירושלמי שם שבע עיטור, רצון מודח, מלא כמשמעו, כי העיטור הוא שמעטרו בכוסות רבים וזה מרומז בתיבת שבע, שהוא שבע בכוסות, ובתיבת רצון מרומז שיהי' מודח ואז הכוס לרצון לאדם ואם לא יהי' מודח הוא מאוס בעיניו ואינו לרצון ומלא כמשמעו, [ג] אלו ג' ברכות צ"ל ג' דברים ירושלמי שם. [ד] הטבלא, דף של שולחן. [ה] עומד ואוכל, ברכות כ"א ב', ובירושלמי סוף ג' שאכלו, והכי גרסינן בירושלמי שם, אכל מהלך עומד ומברך, אכל עומד יושב ומברך, אכל יושב מיסב ומברך, אכל מיסב מתעטף ומברך, אם עשה כן הרי הוא כמלאכי השרת, מה עטפה, בשתים יכסה פניו בשתים יכסה רגליו, ובדברי ירושלמי אלו נראה לי ליישב מה שאמרו בשבת דף כ"ה ב', על ר' יודא ב"ר אלעאי שהיו מביאין לו עריבה מלאה חמין וכו', ומתעטף ויושב בסדינין המצוייצין ודומה למלאך ה' צבאות, וצריך ביאור באיזה ענין דומה למלאך, כי כשם שהמלאכים נאמר עליהם שמכסים פניהם ורגליהם מאימת השכינה, כך הי' ר' יודא

המצוה באימה אין לך שהיה זהיר במצוות וירא שמים כדוד שכן הוא אומר (תילי' קי"ט) וחבר אני לכל אשר יראוך והדע לך אע"פ ששנו רבתינו הבא מן הדרך פטור מן התפלה [ו] וכן אם היה במקום סכנה בדרך אבל דוד לא היה עושה כן אלא אפילו בכל מקום שהיה הולך לא היה מונע עצמו מן התפילה מניין ממה שקראו בעניין למנצח על הנגינות לדוד שמע' אלהים רנתי מקצה הארץ אליך אקרא ב (תילים ס"א) למנצח על הנגינות לדוד שמעה אלהים רנתי כך פתח ר' תנחומא בי ר' (תילים ע"א) תרננה שפתי כי אזמרה לך ונפשי אשר פדית אתה מוצא אין לך כל אבר ואבר שלא קילס להקב"ה בו [א] (קילוסו בראשו) [ב] ואומרים כולם כאחד וחוזר ופרט קילסו בראשו (תילים כ"ג) דשנת בשמן ראשי קילסו בעיניו (תילים כ"ה) עיני תמיד אל ה' (תילים קכ"ג) אליך נשאתי את עיני קילסו בפיו (תילים קמ"ה) תהלת ה' ידבר פי קילסו בלשון (שם ל"ה) ולשוני תהגה צדקך קילסו בשפתיו (שם ע"א) תרננה שפתי קילסו בגרונו (שם ס"ט) יגעתי בקראי ניחר גרוני· קילסו בלבו (שם פ"ד) לבי ובשרי ירננו אל אל חי· קילסו בקרבים (שם ק"ג) וכל קרבי את שם קדשו קילסו בידיו (שם קמ"ד) המלמד ידי לקרב קילסו ברגליו (שם כ"ו) רגלי עמדה במישור סוף דבר (שם ל"ה) כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך· אמר דוד אע"פ שקילסתיו בכל אלה עד עכשיו איני יודע לקלס כמו שכתב (שם ע"א) פי יספר צדקתך וגו' כי לא ידעתי ספורות (שם ל"ה) כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך· מציל עני מחזק ממנו אילו ישראל שהם נכנסים בידי או"ה והקב"ה מצילם ואין עני אלא ישראל שנאמר (צפניה ג') והשארתי בקרבך עם עני ודל וחסו בשם ה' אמר דוד כבש בין שבעים זאבים מה יכול לעשות ישראל בין שבעים אומות חזקים מה הם יכולים לעשות אילולי אתה עומד להם בכל

שעה ושעה הוי מציל עני מחזק ממנו אילו ישראל· [ג] ד"א מציל עני מחזק ממנו זה יצר הרע יש גזלן מזה כמה יצר טוב יגע עד שלא מצאה ולשעה קלה בא יצר הרע ומאבדה הימנו אין גזלן יותר מזה הוי מציל עני מחזק ממנו עני ואביון מגוזלו זה יצר הרע אמר לו הקב"ה דוד עשרה בני אדם אמרו הספר וקילסו אותי לרבוכו ומכולם אין הקילוס [ד] נאמר אלא לך: אמר לו דוד [ה] הואיל והקילוס נאה אני מקלסיך שנאמר (תילים ס"א) למנצח על הנגינות מהו על נגינות [ו] אלא נצח הוא נותן קילוס בפיהם של צדיקים לקלסו לכך כתב למנצח על הנגינות· [ז] רב אמר מודים אנחנו לך על שאנו מודים לך· ג ד"א [א] למנצח למי שהנצח שלו: דבר אחר למנצח נצח למי שהוא נותן הנצח לבניו· דבר אחר למנצח נצח למי שמבקש להינצח כביכול: [ב] ד"א למנצח נצח למי שהנצח שלו· (ד"ה א' כ"ט י"ב) לך ה' הגבורה והתפארת והנצח וההוד וכן (שמות ט"ו) ה' איש מלחמה וכן (זכריה י"ד) ויצא ה' ונלחם וכן (ישעיה מ"ב) ה' כגבור יצא· למנצח נצח· למי שעושה הנצח לבניו עשה מלחמות האמורי כמה שכתב (יהושע י"ד) ויהי בנוסם מפני בני ישראל וה' השליך עליהם אבנים גדולות וגו'· למנצח מי שמבקש להינצח כמה שכתב (ישעיה נ"ז ט"ז) כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף אל תהי קורא כן [ג] אלא לנוצח אריב למה אמר הקב"ה כשאני נוצח אני מפסיד וכשאני נצוח אני משתכר נצחתי את דור המבול לא אני הפסדתי שהחרבתי עולמי שנאמר (בראשית ז') וימח את כל היקום· וכן דור הפלגה ודור המגדל וסדומיים [ד] ואת אומר בדעת הזו של מעלן אבל בימי משה שנוצחתי עשיתי שכר שלא כליתי את ישראל הוי למנצח למי שהוא מבקש להינצח· ד ד"א למנצח על נגינות שמעה אלהים תפלתי אמר לו רבונו של

דבר

## הגהות ופירוש

צד אלפנאי ג"כ יראת ה' של פניו, וכבודו לנגד עיניו תמיד, ומגודל היראה והבושת הי' מתעטף וכמ"ש בכאן כדי שיעשה המצות באימה, [ו] וכן אם הי' במקום סכנה, כדאיתא בברכות כ"ט ע"ב במשנה, ההולך במקום סכנה מתפלל תפילה קצרה וכו'. ב סימן ב' [א] ג' תיבות קילוסו בראשו המוספים ע"ש, ובכתיבת יד ג"כ לא העתיקם, ובאו לכאן מטעות שלאחרי ובם ויקומו· [ב] ואומרים כולם כאחד, ואומרים צ"ל ומ"ש כולם כאחד, אפשר שרמז בזה על פסוק כל עצמותי, שכולל כל האברים יחד, ואחר כך אחרים פורט האברים כל אחד בפני עצמו· [ג] ר"ל בראשית רבה פ' נ"ד· [ד] נאמר, אלא נאה כמו ש לקיים. הואיל והקילוס נאה, פי' הואיל והקילוס נאה· [ה] הואיל והקילוס שאני מקלסך מתקבל עליך, על דך זה דעלמו אני מקלסך ונותן לך שבח שזכיתני שיערב לך קילוסי· [ו] אלא נצח הוא, אולי צ"ל שהוא ופי' אלא נצח שאנו צריכים לנצח ולהודות לו על הנגינות שהוא נותן קילוס בפיהם של צדיקים, שנותן להם רשות לקלסו ומקבל מהם הקילוס [ז] רב אומר, ירושלמי פרק תפלת השחר· ג סימן ג' [א] דרש תחילה ג' אופנים בהידה נצח דרך כלל, ואח"כ פרט אותם ופרשם, ודרש כמו לשון נצחון· [ב] ד"א, עתה, מתחיל לפרש הג' אופנים שהקדים וחוזר על כל אחד ומפרש וג' אותיות ד"א או שצריך לגרוס כן בכל הג' אופנים כמו למעלה או שאין צריך לגרסו כלל, [ג] אלא לנוצח אריב, כ"ל כך, לנוצח אקצוף, פי' לא לנצחון שאנצח לישראל לאבדם אלא אקצוף עי' לקמן פ' מ' סימן א' וסימן ד'· [ה] ואתם אומר, בדעת הזו של מעלן צ"ל, ופי' בכל אלה הדורות נצחתי ואבדתים והפסדתי שאבדתי עולמי כמזכר למעלה,

ד סימן ד'

עולם עד אימתי יהיו בניך משועבדים ואין אתה שומע תפילת' ואי חדשה לך לא כבר במצרים קרינו אותך ועניתה אותנו כמה שכתב (שמות ב') ויאנחו בני ישראל מן העבודה [א] ויזעקו ועד שלא עמדו להתפלל אומר להם מה אתם צועקים כבר שמעתי תפילתם כמה שכתב (שמות י"ד) ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי וכן בעמלק קראו המקום ומיד ענה אותם [ב] כמה שכתב (במדבר כ"א) וידר ישראל נדר לאמר אם נתן (שם) וישמע ה' בקול ישראל וכן בימי שמואל כשבאו פלישתים עלינו קראנו אותך ועניתָ אותנו כמה שכתב (שמואל א' ז') ויצעק שמואל אל ה' בעד ישראל ויענהו ה' וכן בימי שלמה כשנתפלל לפניך מיד ענית אותו באש כמה שכתב (ד"ה ב' ז') ויהי ככלות שלמה להתפלל אמר לו דוד רבונו של עולם כשהיו בניך בבית המקדש היו קוראים אותך ואתה עונה להם עכשיו משאנו מפוזרים בגולה אתה [ג] עונה אותנו כמ"ש (תילים ס"א) מקצה הארץ אליך אקרא רבונו של עולם בנה ביתך ושכינה בתוכ' מקצה הארץ אליך אקרא מה כתב אחריו אגורה באהלך עולמים : סליק

# פרשה יוד

**א** (שמות ל') כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם: ילמדינו רבינו כמה פעמים בשנה תורמין את הלשכה כך שנו רבותינו [א] בשלשה פרקים בשנה [ב] ולהיכן היתה תרומת הלשכה, לוקחין בה תמידים משל כל ישראל מן השקלים שהיו שוקלים למה כדי שיהיו כל ישראל שותפים בו: היו מתחילים מן אדר מראשו של אדר לגבות והורמין בראשו של ניסן כדי שלא לדחוק את ישראל היו [ג] מחזירין את ישראל מראש חדש אדר: אמר שלמה (משלי ט"ו י"ט) דרך עצל [ד] כמשוכת חדק: א"ר יעקב בן יוסי באלהים ובעשו הכתוב מדבר דרך עצל זה עשו, מהו כמשוכת חדק אלא כשם שהסוכה הזה של קוצים [ה] מתחדקת בבגדיו של אדם והוא [ו] מפשר אותם מצד זה והיא מתחדקת מצד אחר כך הוא מלכותו של עשו גובה את [ז] הארנון ועד שלא יגבה את הארנון הרי הגולגולת באה עליהם ועד שזאת נגבת באים עליהם טירבוס · אבל הקב"ה אינו כן אלא (שם ט"ו י"ט) אורח ישרים סלולה כבושה לפני ישראל משמיעים אותם באחד באדר ונגבי' באחד בניסן הוי ואורח ישרים סלולה · א"ת נגבים יותר מכתם לא היו נגבים דבר גדול אלא מחצית השקל · א"ר חנינא חצי הסלע וא"ת חצי הזה [ח] לחנויות בית המקדש היה נגבה לא היה נגבה אלא על כפרתם של ישראל שהיו לוקחים בהם תמידים אמר הקב"ה צפוי לפני שכל מניין שעתידין ישראל להימנות שיש בהם חסרון אלא מה אני עושה הריני מתקן להם רפואה שכל מניין שיהיו נמנים שיהא להם כפרה ומה היית' כפרת' זה כפרת שקלים מניין שקראו בעניין כי תשא : **ב** כי תשא את ראש בני ישראל כך פתח ר' תנחומא בי רבי אבא זה הוא שנאמרה ברוח הקודש על ידי שלמה [א] (ש"ר ז) שררך אגן הסהר אל יחסר המזג וגו' מה שררך, זו סנהדרין גדולה שהיתה בירושלים דנה דיני נפשות ולמה הוא מושלה כטיבור שררך אלא מה העיבור הזה נתון באמצע של אדם כך היתה סנהדרין יושבת בירושלים שירושלים היא אמציעתו של עולם : ד"א שררך אגן הסהר מה הטיבור הוא [ב] חיין של תינוק כך כל העם הזה [ג] היה בזכותם של סנהדרין שהיו יושבים ועוסקים בהלכות התורה אגן הסהר אבין בן חסדא אמר קורין לירח סיהרא זו סנהדרין שלא היו יושבים [ד] בוטרגונין שורה ארוכה אלא אסטרונגילון כחצי גורן עגולה כדי שיהיו רואין זה את זה שאם היו יושבין בוטרגונין היושבין בזויות מצטערים

## הגהות ופירוש

ד סימן ד' [א] ויזעקו והעל שועתם, ועל הים עד סלה עמדו וכו', ה"ג בילקוט תילים ס"א · [ב] כמ"ש וידר ישראל וגו', את הכנעני, והכנעני שבפסוק זה הוא עמלק, כמ"ש במדבר רבה פ' י"ט, וברש"י בחומש שם · [ג] עונה, אולי צ"ל ענה לשון תפלה וכמ"ש בפסוק שהוא מביא ·

פרשה י"ד פרשת שקלים · **א** סימן א' [א] בשלשה פרקים, שקלים ריש פרק ג', תנחומא ריש פרשת תשא · [ב] ולהיכן היתה, פי' מה היו עושין בה · [ג] מחזירין, צ"ל מזהירין · [ד] משוכות, הוא גדר וכן הסוכה שאמר לקמן · [ה] מתחזקת, שהם נתפסים בבגד מתוך שהם חדים · [ו] מפשר, פי' לוקחם מן הבגד בנחת · [ז] ארנון, גלגולת עירבים ובתנחומא גם טורפין הכל מיני מסים הם · [ח] לחנויות ביהמ"ק, החנויות הם שמוכרים בהם לצרכי בני אדם, ואולי תאמר שהשקלים באים לצרכי ביהמ"ק, ומקום הי' שם ששמו חנויות לכך הפס בלשון זה ועדיין צ"ע · **ב** סימן ב' [א] שררך, תנחומא פ' הלא, ומדרש שיר השירים פסוק זה, ובמדבר רבה פרשה א', [ב] שכל מזון, שהתינוק נהנו במעי אמו פיו סתום ומן השרר הוא אוכל תנחומא שם, כך כל העם הזה חיים בזכותם של סנהדרין, ילקוט · [ג] בוטרגוני, כן נקרא דבר מרובע, שכל ארבעה הצלעות הם ארוכות, אסטרונגילון כן נקרא דבר עגול ·

מצטערים לראות אילו את אילו ואינן יכולין לשאול זה את זה הוי אגן הסהר · מהו אגן הסהר אגן זה הספל כדכתיב (שמות כ"ד) ויקח משה חצי הדם וישם באגנות מה הספל הזה עגול איכטרונגילון כך היו יושבים מה הסהר שבשעה שהיו יושבים [ה] הסחורה והשכר היו בעולם· אל יחסר המזג שהיו יושבים ומוזגים ההלכות זה אסור וזה מותר זה טמא וזה טהור: ד"א אל יחסר המזג· המוזג [ו] כשאומן נותן שלישי של כוס יין ושנים חלקים של מים כך לא היתה סנהדרין חסרים לעולם מעשרים ושלשה כיצד שבעים סנהדרין היו יושבים בה וכיון שהיו מבקשים לילך ולאכול לא היו בולהם נפנים כאחד אלא מהם היו הולכים ואוכלין ומהם היו משתמרים עד שיהיו אותם באים ואח"כ היו הולכים [ז] ולא חסרה מקציי' חסר מעשרים ושלשה [ח] אל יחסר המזג אל ההי קורא כן אלא המוזג [ט] זה הקב"ה שבזכותם לא חסר עולמו אלא היה כבודם שרוי ביניהם כיון שבטלה סנהדרין נסתלקה השכינה: ג בטנך ערימת חיטים· אלו ישראל ולמה נמשלו ישראל כחיטים שהם סרוקות באנצעיתם מה שאין את מוצא לא בעדשים לא בשאר כל הפירות ולמה החיטים סרוקות [א] שכל טפילה להם· ד"א בטנך ערימת חיטים א"ר הונא בשם ר' אידי והלא ערימת אסטרובלית או ערימות פלפלים יפה משל חטים הואיל והקב"ה מחבבם יקרא אותם ערימת פלפלין אלא [ב] אי אפשר לעולם בלא איסטרובלית ובלא פלפלין ואי אפשר לעולם בלא חיטים ואם יחסר העולם איסטרובלית ופלפלין [ג] איכפת להם אבל אם חסר הוא חיטים אין להם חיים אפילו שעה אחת· ד"א בטנך ערמת חיטים א"ר יוחנן ערימת חטאים כיצר בא לפני ישראל המהוי של פיגולים ושל נותרות ושל חלב והוא בא לאכול כבור שהוא שומן ואומר לו חלב הוא מיד כילה ידו מלאכול מי מעכבו שלא לאכול איזה סייג בינו לבין התנחוי אלא שנכהכל בדברי תורה סוגה בשושנים אין המקרא אומר אלא דרשני יש אדם גורר בשושנים דרך בני אדם גודרים כרמיהם או שרותיהם בקוצין ובדרדרים בסירים ובתוחים שמא ראית אדם מימך שהוא גודר שרה בשושנים אלא

אילו הן דברי תורה שהם רכים כשושנים כיצד היה מתאוה לראות חופתו אין לו יום גדול הימנו ששמח עם אשתו הוציא יציאתו והציע חופתו בא להיזקק עם אשתו אמרה לו שושנה אדומה ראיתי מיד פירש הימנה זה הפך פניו לכאן וזו הופכת פניה לכאן מי הפרישן הימנה איזה נחש עוקצו איזה עקרב עקצתו איזה גדר עמד בפניהם אלא אלו הם דברי תורה שרכים הם כשושנה· בטנך ערימת חיטים סוגה בשושנים: ד דבר אחר בטנך ערימת א"ר לוי למה נמשלו כנכת ישראל בחיטים הלא בעל הבית יש לו בן בית כשבא לחשוב עמו מה הוא מחשב מה הוא אומר לו תן דעתך כמה משפלות של תבן אתה מכנים לאוצר או כמה משפלות קש או כמה משפלות של קוצים אתה מכנים לאוצר להיכן הוא נותן את הקוצים באש הוא משליך את הזבל מכניסים לאשפה להיכן הוא זורה את התבן לרוח אבל מהו אומר לבן ביתו תן דעתך כמה חיטים אתה מכנים לאוצר למה שהם חיותם של עולם כך הקב"ה בעל הבירה שכל העולם כולו שלו שנאמר (תילים כ"ד) לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה· ובן ביתו זה משה (במדבר י"ב) בכל ביתי נאמן הוא אמר לו הקב"ה תן דעתך למנות את האומות לאמור שהם נמשלו כקש מי היו אילו המצרים (שמות ט"ו) תשלח חרונך יאכלמו כקש· (עובדי' א') ובית עשו לקש מה עושים לקש מציפים אותם למים (תילים קל"ו) וניער פרעה וחילו בים סוף נמשלו כקוצים שנאמר (ישעי' ל"ג) והיה עמים משריפות סיד קוצים וגו' מה עושים לקוצים משליכין אותו לאש (סס) קוצים כסוחים באש יוצתו: נמשלו כתבן מה עושין לתבן זורין אותו לרוח שנאמר (איוב כ"א) יהיו כתבן לפני רוח כמוץ גנבתו סופה אבל ישראל נמשלו לחיטים שהם דגנו של עולם בטנך ערימת חיטים לפיכך אמר לו הקב"ה משה תן דעתך למנות את ישראל לידע כמה יש בהם· כי תשא ראש בני ישראל השיבולים של חיטים מתמרת ועולה והקנים ארוך ועליה רחבים וארוכים והשיבולת בראש הקנה והקנה שלה מתגאה ואומר בשבילי נזרעה השדה אמרה להם השיבולי' [א] הכי הגורן בא [ב] והכל מתפייסי' בשביל מי נזרעה השדה באתה הגורן מכניסין את הקש

## הגהות ופירוש

[ה] הסחורה, דרים הספל לשון סחורה· [ו] כשאומן, פי' כשהוא אומן· [ז] אולי, כצ"ל ולא חסרה אקלתם מעשרים ושלושה· [ח] ד"א אל יחסר המזג· [ט] זה הקב"ה, שמזג העולם ולשון המדרש בשיר רבה לא נחסר מוגא דעלמא כד"א ה' רועי לא אחסר· ג סימן ג' [א] טפלה להם, אפשר שהכוונה כמ"ש במדרש שם מה חטה הולכת כופנה, פי' שהזנב ע"י כדק שלה כופנת מסקין, כמ"ש פסחים דף מ"ם א' כך כופנין ככסיהם של וכו'· [ב] ה"ג אלא אפשר לעולם· [ג] איכפת להם בהווי'· ד סימן ד' [א] הת הגורן, כן הגי', בילקוט שי"ר· [ב] והכל מתפייסין, ידעו הכל בלא מחלוקה

הקש לאור זורין את המוץ לרוח ומשיירים את החטים לגורן וכל העובר נוטל ומנשקם כך או"ה אומרין לישראל בעולם הזה בשבילם נברא העולם לעתיד לבא (ישעי' ל"ג) והיו העמים משרפות סיד אבל ישראל (דברים ל"ג) ה' בדד ינחנו וגו' (יואל ד') שלחו מגל כי בשל קציר לכך נמשלו כחיטים: ד"א רבי יצחק אומר למה כחיטים אלא מה עיסקן של חטים הללו כשהן נכנסין לאוצר הם נכנסין במדה וחשבון באו ליטול אותם מן האוצר מוציאין אותן בחשבון ובמידה בא לזרוע אותם זורעים אותם בחשבון ובמידה כך כשנכנסו במצרים מנאם הקב"ה (דברים י' כ"ב) בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה (בראשית מ"ו) כל הנפש הבאה מצרימה שבעים באו לצאת מנאם שנאמר (שמות י"ב) ויסעו מרעמסס סכותה כשש מאות אלף רגלי וכן יצאו למדבר שוב מנאם (במדבר א') וידבר ה' אל משה במדבר סיני שאו את ראש בני ישראל ואף כאן (שמות ל') כי תשא את ראש: ה ד"א אמר ר' לוי למה מנה אותם בכל שעה למלך שהיו לו [א] תכבריות ולא היה משגיח עליהם למנות היו לו [ב] פלומטרין אחד של זהב קטן והיה בכל שעה נוטלו ומונה אותן כמה יש בו ומניחו אחר כך כמה ימים מוצאו ומונה אותן אמרו לו מרי מכל תכבריות שיש לך ואין אתה משגיח עליהם למנותם אלא לזה הקטן אמר לו כל אלו אינן שלי יורדין לטמיון של טמיון הם אבל זה עמד לי בכמה צער עד שלא סיגלתי אותן לפיכך איני נזקק לכל אילו אלא לזה שסיגלתי כך הקב"ה כמה אומות יש בעולם כמה אוכלוסים של אומות ואינו משגיח עליהם אמר לו מרי רבונו של עולם כמה אומות יש לך בעולם ואין אתה משגיח עליהם למנותם אלא בכל שעה שאו את ראש בני ישראל: אמר לו הקדוש ברוך הוא כל אילו אוכלוסים שאתם רואים אותם אינם שלי של טמיון הם ושל גיהנם הם (ישעי' ל"ג) והיו עמים משרפות סיד אבל אלו ישראל שאני מונה אותם בכל שעה סגלתי הם שנאמר (שמות י"ט) והייתם לי סגולה מכל העמים וכמה סגולתו של אדם חביבין עליו כך הם חביבין עלי בצער שעמדו לי בכמה יציאה עמדו לאל (דברי' ד' ל"ד) או הנסה אלהים לבא לקחת לו גוי [ג] מקרב גוי אמר הקב"ה (ירמי' ל"א כ') הבן יקיר לי אפרים הבן שעמד לי ביזקר לפיכך איני נזקק לכל האומות למנות אלא לישראל: כי תשא את ראש בני ישראל ו ד"א כי תשא את ראש כך פתח ר' יונתן דבית גברין (ישעי' ב') [א] וישח אדם וישפל איש ואל תשא להם מהו וישח אדם אלו ישראל שנקראו אדם שנאמר (יחזקאל ל"ד ל"א) ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם אימתי שחו וישפלו בשעה שעשו אותו מעשה השפילם הקב"ה [ב] כשעמדו בסיני ואמרו (שמות כ"ד) נעשה ונשמע ניתן להם עטרה בראשם א"ר אבא בר כהנה בשם ר' לוי כיון שקיבלו ישראל עשרת הדברות ירדו מאה ועשרים ריבוא מלאכי השרת וזוניאות ועטרות בידיהם והיו שנים מהן נזקקים לכל אחד ואחד אחד נותן עטרות ואחד חוגרו בזוניאות וכיון שעשו אותו מעשה ירדו המלאכים והעבירו את העטרות והתיכו את הזוניאות (שמות ל"ג) ויתנצלו בני ישראל וינצלו אין כתב כאן אלא ויתנצלו [ג] בטובתם ושלא בטובתם מהו עדיים לשון תכשיט (יחזקאל ט"ז) ואעדך עדי אותה שעה נעשו ישראל שפלים (ישעיה ב') וישח אדם אילו ישראל (יחזקאל ל"ד) אדם אתם וישפל איש זה משה (במדבר י"ב) והאיש משה עניו מאד למה שבשעה שעלה להוריד הלוחות מלמעלה קילקלו ישראל למטה מיד עמדו המלאכים להורגו מה עשה לו הקב"ה אמר עמוד [ד] כאן אין בכוחך להם (דברים ט') קום רד מהר מזה כי שחת עמך וגו' ס[ד] כשזכו ונתעלו אתה נתעליתה עמהם שנא' (שמות י"ט) ומשה עלה עכשיו שחטאו הם בירידה אף אתה לך למטה בהם אתה תלוי מיד ירד משה נטל את העגל ושחקו והיר' את הסרוחים ואחר כך מלמד סנגוריא (שמות ל"ב) למה ה' יחרה וגו' (שם) ולמה יאמרו מצרים וגו' ואם את הורגם האיך אתה מקיים מה שהתנית עם האבות (שם) זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך כיון שנתקבל משה ונתרצה לו הקב"ה התחיל משה אומר לו רבש"ע (שמות ל"ג) הודיעני נא את דרכיך אמר לו במה הושעתנו וזכיתנו השיבו הקב"ה (שמות ל"ג) ויאמר ה' אל משה גם את הדבר אשר דברת אעשה למה כי מצאת חן בעיני כיון שנתקבל בראשונה התחיל תובע אחרת (שם) הראני נא את כבודך אמר לו אין אתה יכול (שם) ויאמר לא תוכל לראות את פני דחק משה בתפלה וקיבלו הקב"ה אמר לו הואיל

## הגהות ופירוש

ה סימן ה' [א] הסבריות, אוצרות. [ב] פולמטרין, תיבה קטנה. [ג] מקרב גוי במסות ובאותות ובמופתים, והוא ביזקר ויקרא רבה פ' ב' ע"ש. ו סימן ו' [א] ילקוט ישעי' ב' [ב] לקמן פ' כ"א סימן ז' פ' ל"ב סימן י"ד. [ג] ברצונם ושלא ברצונם. [ד] כאן, נ"ל מכאן. ס[ד] כמ"ש ויחן לשון יחיד כולם בלב אחד מיד ומשה עלה. [ה] שוקפת, אולי צ"ל כמם שוקפת את ראשי וכו'. מחלוקת וספק. סימן ו'.

האיל ורחקת בזו ואני נותנך בנקרת הצור והיאך שאני עובר אני מכסך את ידי עליך מפני מלאכי הזעף שלא יפגעון בך (שם) והיה בעבור כבודי ושמתיך בנקרת הצור וסכותי כפי עליך עד עברי מה עשה משה ישב לו בנקרת הצור עד שהקב"ה עובר באו מלאכים לפגוע במשה מה עשה הקב"ה הגין ידיו עליו ומשם נטל משה קרני ההוד שנאמר (חבקוק ג' ב') וקרנים מידו לו וכיון שירד משה לקראת ישראל ראו אותו דבר מעולה משובח כמה שאין אדם יכול להסתכל ביום כשהוא עולה כך לא היה אדם יכול להביט במשה אלא א"כ נותן סודר על פניו שנא' (שמות ל"ד ל"ג) ויתן על פניו מסוה באותה שעה היה רע על ישראל אמרו אנחנו בירידה מפני שעשינו אותו מעשה ואף הקב"ה נתרצה לנו וכלוח לעונותינו ואף אתה משה היתה עמנו וקרניו של משה זקף וקרנינו שפלות מיד בא לו משה אצל הקב"ה אמר לו רבש"ע כשהשפלת אותם אף אני נשפלתי עמהם שנא' (ישעיה ב') וישח אדם וישפל איש זה משה ועכשיו שזקפת ראשי אף כך רומם ראשם אמר לו הקב"ה לך רומם ראשם א"ר יונתן דבית גברין אמר לאו רבוני אלא כשם [ה] שזקפת כך אתה תלה ראשם של בניך מניין שנא' (ישעי' ב') ואל תשא להם אל תהי קורא ואל אלא ולו אתה תשא להם את ראשם אמר לו הקב"ה לאו אלא אני זקפתי את ראשך לך אף אני אזקיף את ראשם של בניי כי תשא את ראש בני ישראל: ז ד"א (שמות ל') כי תשא את ראש כי תפקיד אין כתב כאן אלא כי תשא מהו לשון נטילת ראש למה הדבר דומה לבן מלכים שסרח על אביו אמר המלך לכו שאו את ראשו לכו תלו את ראשו שמעו [א] הקומטנרי' ונטלוהו להתוך את ראשו כיון ששמע פידגוגו אמר לו אתה מארי מאבד את בנך מן העולם לא הוא שיש לך [ב] מונגינוס הוא· אין אתה צריך לעשות כך א"ל המלך והיאך אני עושה שכבר הוצאתי [ג] קילוונים עליו שישאו את ראשו ויתלו אותו אמר לו יכולה קילוילוסי' שלך קיימת ובנך במקומו ואינו נזוק· אמר לו בלשון הזה שהוצאת עליו בו אתה מגדלו בעולם מה אמר' לכו שאו את ראשו ילכו ירוממו את ראשו ממה שהיא ונמצא קלווסים שלך קיימת ולבנך הגדולה· אמר לו המלך חייך הואיל ולימדת אותי סנגוריא ונתת לו נפשו על ידך אני זוקפו ותולה לו את ראשו· כך הבן אילו ישראל (דברים י"ד) בנים אתם לה' אלהיכם כרחו על הקדוש ברוך הוא והכעיסוהו אמר הקב"ה מאבדם אני מן העולם (דברים ט') הרף ממני ואשמידם כיון ששמע משה כך חגר את מתניו בסנגוריא ובא לו אצל הקדוש ברוך הוא אמר לו רבונו של עולם מאבד אתה את בנייך מן העולם הזכיר כמה טרחתי בהם עד שהוצאתם ממצרים ולא עוד הזכיר לאבותיהם כיון [ד] שלימד עליהם התנחם הקדוש ברוך הוא וכבר [ה] יצתה בגזירה שינשאו את ראשם הפוך את הלשון ורומם את ראשם אמר לו הקב"ה חייך הואיל ואתה לימדת עליהם סנגוריא על ידיך אני מרומם ונושא את ראשם כי תשא את ראש בני ישראל· ח כי תשא את ראש בני ישראל כך פתח ר' תנחומא בי רבי יונה ממצוצרא (תילים ע"ה) כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים· מהו כי אלהים שופט אלא בשעה שעשו ישראל אותה המעשה מיד ירד משה ושחקה וזירה אותו (שמות ל"ב) על פני המים וישק וגו'· אמרו רבותינו כל מי שהיה לו עדים והתראה היה נהרג עדים ולא התראה היה שותה (אותה) מאותם המים ונבדקו כסוטות וכל מי שלא היה עדים ולא התראה היה מת במגפה שנאמר כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים משפיל לכל מי שנשתתף במעשה העגל ומרומם לכל מי שלא נשתתף במעשה העגל כי תשא· ט ד"א פתח ר' תנחומא בי ר' מנחם בן יעקב שאמר בשם אביו זש"ה (איוב ל"ג) אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף וגו'· איוב מדבר כנגד בני אדם בשעה שעונותיהם גורמים והם תולין (שם) רוטפש בשרו מנוער ישוב לימי עלומיו (שם) ותקרא לשחת נפשו וחיתו לממתים מהו כן אלא שמיד מלאכי חבלה באים ומקטרגים אותו והקב"ה אמר אין מלאך שילמד עליו זכות שנא' אם יש עליו מלאך אחד מני אלף [א] רבותינו אמרו אפילו יש שם תשע מאות ותשעים ותשעה מחייבין וא' מזכה הקב"ה כביכול מטה לזכות [ב] ור' אליעזר בי ר' יוסי

## הגהות ופירוש

ז סימן ז' [א] קומטניר, המה המוכנים לעשות הדין והעונש · [ב] מונגינוס, פי' לפי הענין נענועים · [ג] קלונים, פי' גוירס · [ד] שלימד עליהם סנגוריא · [ה] ילהה בגזירה, ילאה הגזירה · ט סימן ט' [א] רבותינו אומרים, ירושלמי קדושין סוף פרק א' · [ב] ה"נ בירושלמי שם, אמר ר' יוחנן אם שמעת דבר מר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי נקב אזניך כאפרכסת הזה ושמע דאמר ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אפילו תשעה מאות ותשעים מלאכים מלמדים עליו חובה ומלאך אחד מלמד עליו זכות הקב"ה מכריע לכף זכות, ולא כוף דבר כל אותו המלאך אלא אפילו תשעה מאות ותשעים ותשעה גרדים מאותו המלאך מלמדים עליו חובה ולד אחד מאותו המלאך מלמד עליו זכות, הקב"ה מכריע לכף זכות, מה טעה

יוסי הגלילי אומר אפילו יש באותו מלאך המזכה תשע מאות ותשעים ותשע חלקים מחייבין ואחד מזכה הקב"ה כביכול מטה לזכות [ג] ולמה א"ר יוחנן כשהוא שומע הדבר משם ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי [ד] הרעישה אזנך כאפרכ' הזו לקבלו מיד (איוב ל"ג) ויחננו ויאמר פדעהו מרדת שחת מצאתי כופר מהו פדעהו אלא אותו המלאך שמלמד עליו זכות אמר להקב"ה פדעהו ביסורים ואתה מביאו לתשובה ותקרב לשחת נפשו מדבר כנגד ישראל בשעה שעשו את העגל באו המלאכים והיו מקטרגים אותם באותו שעה והוא שמשה אמר (דברים ט') כי יגורתי מפני האף והחמה מיד עמד משה באותו שעה חגר מתניו בתפלה והיה מלמד זכות על ישראל ומבקש רחמים לפני הקב"ה ואיוב מפרשו אם יש עליו מלאך מליץ ואין מלאך אלא משה שנאמ' (במדבר ך) וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים ומה רחמים בקש עליהם אלא אמר לפני הקב"ה רבון העולמים (שמות ל"ב) למה ה' יחרה אפך בעמך ויחוננו ויאמר פדעהו מרדת שחת סרהו כן אלא אמר לו משה רבון העולמים יודע אני שהם חייבים מיתה שכך אמרת לי (שמות כ"ב) זובח לאלהים יחרם אלא בבקשה ממך פדה אותם ממלאכי חבלה הזכר זכות אבותם (שמות ל"ב) זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בך: י כי תשא את ראש כך פתח רבי תנחומא בי ר' בשם רבי שמואל (תילים ג') רבים אומרים לנפשי אין ישועתה לו באלהים סלה (שם) ואתה ה' מגן בעדי כבודי ומרים ראשי רבים אומרים כשנכשל דוד באותה מעשה היו שונאים שמחים עליו ואומרים אין לזה ישועה מעתה הוא אומר על עצמו רבים אומרים לנפשי אין ישועתה לו [א] ואתה ה': ועוד שאמרת בתורה (ויקרא ך' יו"ד) מות יומת הנואף והנואפת וכיון שבא נתן ואמר לו גם ה' העביר חטאתך לא תמות ידעתי שהוגנת בעדי ואתה ה' מגן בעדי ולא עוד אלא כבודי ומרים ראשי כבודי זה מלכות ומרים ראשי זה שמן המשחה • ד"א רבים אומרים לנפשי מדבר בישראל אימתי כשעשו העגל התחילו כל אומות העולם שמחים עליהם ומשיחים בהם לומר מעתה אין לאלו עמידה ולא ישועה רבים אומרים לנפשי אין ישועתה לו ואתה ה' ועוד אתה עמהם שכתבת בתורה (שמות כ"ב) זובח לאלהים יחרם וכיון שאמר משה (שמות ל"ב) זכור לעבדיך שוב מחרון אפך והנחם, ונתנחם: (שם) וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו ידעתנו שהגנת בעדינו ואתה ה' מגן בעדי ולא עוד אלא כבודי ומרים ראשי כבודי זה המשכן ועשו לי מקדש ומרים ראשי כי תשא את ראש: יא ד"א כי תשא אנו מוצאים שבמקומות הרבה שהקב"ה אמר למשה (במדבר א) שאו את ראש בני ישראל (שמות ל) כי תשא את ראש ולמה כן אלא אמר הקב"ה למשה משה כל מה שאתה יכול לרומם את האומה הזו רוממה שכאילו לי אתה רומם שנ' כי תשא את ראש בני ישראל כי תשא בני ישראל אין כתב כאן אלא את ראש ואין ראשם של ישראל אלא הקב"ה שנא' (מיכה ב יג) ויעבר מלכם לפניהם וה' בראשם (א) למה הדבר דומה למי שהיה יושב ועושה עטרה ומקביע בה אבנים טובות ומרגליות עבר אחד וראה אותו אמר לו כל מה שאתה יכול לקבוע בו קבע שהיא עתידה להינתן בראשו של מלך • משל לזקן שהי' לו טלית אחת והיה מנערה בכל שעה ומקפלה אמר לו בוו אני זהיר שבשביל שהלבישני לכשניתמניתי זקן לבשתי באותו שעה כך אמר הקב"ה למשה הוי זהיר באומה זו מכל האומות שבראתי בעולמי היא המליכה אותי תחילה שנא' (שמות ט"ו) זה אלי ואנוהו • למלך שהיה לו פורפראות הרבה והיה לו עוד פורפירא אחת והיה מפקיד בכל שעה את [ב] הבסתייר שלו על אותו [ג] הפורפירא אמר לו אדוני המלך כמה פורפריאות יש לך ועל זו אתה מצווני יותר מכולם אמר לו בזו אני זהיר [ד] שבשביל זו נשאתי בת מלך היא לבשתי באותה שעה כך אמר הקב"ה למשה הוי זהיר באומה זו שהמליכה אותי תחילה על הים לכל האומות ואמרה לי (שמות ט"ו) זה אלי ואנוהו לפיכך רומם את ראשם כי תשא את ראש יב ד"א כי

## הגהות ופירוש

טעס, אם יש עליו מלאך אחד מאלף אין כתיב כאן, אלא אחד מני אלף, מאלף למדים של אותו מלאך, ווה כתיב בהדי' ויחננו, ויאמר פדעהו מרדת שחת מצאתי כופר • [ג] ולמה אמר ר"י לפי גירסת הירושלמי הנ"ל באות ג', מתוקן הכל וכאן בסיבוב וטעות • [ד] הרעישה אזניך, כאפרכסת הזו לקבלו, פי' אפרכסת נקראת כן הכלי עץ שעל גבי אבן של רחיים שמקבלת התבואה להוליך מכלי עץ הגדול שעל גבה ומהנה לרחיים, והיא רועשת ודופקת תמיד • יו"ד סימן יו"ד [א] ואתה ה', פי' ואתה נ"כ מכניס שהרי אמרת בתורה מות יומת הנואף והנואפת, וכמ"ש בילקוט תילים • יא סימן י"א [א] למה הדבר דומה, ויקרא רבה פרשה ב' כל המשלים • [ב] בכהייר, לפי הענין שומר הבגדים • [ג] פורפירלות בגדי מלוכה • [ד] אולי, צ"ל שבשביל שכנשאתי מלך היא לבשתי באותה שעה וכמ"ש בויקרא רבה פרשה ב' שאותו לובשי בוץ מלוהי

כי תשא את ראש א"ר שמואל בן נחמן [א] שלש הרומות יש כאן תרומה הראשונה של אדני המשכן אמר הקב"ה למשה אמור להם שיביאו שקלים מיד הביאו ועשו אדנים כיון שנעשו אדנים נעשו הקרשים ואחר כך חיפו את היריעות ולמה כן אמר הקב"ה בשקלים שהביאו ישראל עשו אדני המשכן וכל כך למה אלא שהשכינה באה לתוך המשכן והם נושאים אותה: כי תשא את ראש [א] ואין אתה למד מכאן יש לך מניין ללמד (במדבר ז) כי עבודת הקודש עליהם בכתף ישאו: [ב] ד"א יתנו [ג] כמה עודפין שאמר לו הקב"ה זה יתנו ששה גרמיסין של כסף אמר הקב"ה הם חטאו משש שעות ולמעלה (שמות ל"ב) כי בשש משה לפיכך יביאו ששה גרמיסין · ורבותינו אמרו הם חטאו מחצי היום ולמעלה יביאו מחצית השקל ויתכפר להם זה יתנו מחצית השקל: וכמה הוא מחצית השקל עשר מעין אמר הקב"ה זה יתנו עשר מעין שהם מחצית השקל כדי שיכפרו על עשרת הדברות שעברו עליהם זה יתנו כל העובר: ד"א זה יתנו נטל הקב"ה כמין מטבע של סערה של אש ואמר לו כזה יתנו כל העובר יג ד"א זה יתנו בא וראה חיבתם של ישראל שעבירותיהם מביאות אותם לידי מעלות גדולות כ"ש זכיותיהן כשיוסף נשתלח מאביו לילך אצל אחיו כיון שראו אותו חשבו עליו להרגו שנא' (בראשית ל"ז) ויאמרו איש אל אחיו ועתה לכו ונהרגהו והם עומדים ומשליכין אותו לבור ואומרים נאכל ונשתה ואחר כך אנו מושכים אותו ומעלים והורגים אותו אכלו ושתו באו לברך אמר להם יהודה באים להרוג ומברכים להקב"ה אין אנו אלא מנאצים מהו (שם) כי נהרוג את אחינו אמר להם יהודה תילים י"ד ג') בוצע בירך ניאץ ה' אלא לכו ונמכרנו לישמעאלים · [א] וישבו לאכל לחם א"ר יהודה הלוי בי רבי שלום הסיבה אתה שישבו השבטים ונטלו עצה על יוסף למכרו זיכה את כל העולם כולו שנמכר למצרים וכלכל את כל העולם בשני הרעב · וישבו לאכול לחם להאכיל לחם לכל העולם ואם עבירתם שלהם גרמה לכל העולם שיחיו זכותם על אחת כמה וכמה אף כאן מי גרם לפרשת שקלים העבירה של עגל ואם עבירתם למצוה, זכותם על אחת במה וכמה (שיר ד') כולך יפה רעייתי ומום אין בך: יד ד"א כי תשא [א] בעשרה מקומות נימנו ישראל אחת בירידתם למצרים שנא' (בראשית מ"ו) כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים ואחת בעלותם ממצרים שנא' (שמות י"ב) כשש מאות אלף רגלי ואחת כאן כי תשא [ב] ושני פעמים בספר וידבר · ושני פעמים בימי שאול (שמואל א' י"א) ויפקדם בבזק · (שמואל א' ט"ו) ויפקדם בטלאים · ואחת בימי דוד (שמואל ב' כ"ד) ויתן יואב את מספר מפקד העם · [ג] ואחת לעתיד לבא (ירמי' ל"ג) · עוד תעבורנה הצאן על ידי מונה אמר ה' וכל זמן שנימנו מפי הדיבור לא נגע בהם מגפה וכל זמן שנמנו שלא מפי הדיבור נגעה בהם מגפה ואימתי נימנו שלא מפי הדיבור ונגעה בהם מגפה בימי דוד שנא' (ד"ה א' כ"א) ויעמוד שטן לישראל ויסת את דוד מיד נגע בהם המגפה שנא' (שם י"ד) ויתן ה' דבר בישראל: ומה שחסרו בימי דוד [ד] נתמלאו בימי שלמה (מלכים א' ד') · יהודה וישראל רבים כחול אשר על שפת הים ממה שקראו בענין [ה] ור' תנחומא בי ר' פותר (שיר ו') אל גינת אגוז ירדתי לראות באיבי הנחל · טו ד"א כי תשא ונתנו איש כופר נפשו אמר לו הקב"ה משה מיתה הם חייבים על שעשו את העגל אלא יתנו כפרת נפשם ונתנו איש כופר נפשו כיון ששמעו ישראל היצירו אמרו על חנם היינו יגיעים ובוזזים בתי מצרים ונוטלים את ממונם ולהשליך את ממונם כתב בתורה שיתן קנס (דברים כ"ב) וענשו מאה כסף ואנחנו אנסנו את הדבור חבלנו אותו ועברנו עליו עכשיו צריך כל אחד ואחד ממנו ליתן חמשים כסף כאונס אשה אלא כמי שמפתה את הבתולה (שמות כ"ב) כי יפתה איש בתולה אשר לא אורשה מהו קטריקי שלו כסף ישקול כמהר הבתולות הרי כל אחד ואחד מישראל צריך ליתן לו חמשים סלע שנעשינו כמפתה ופתינו את הדבור ולא שמרנו אותו (תילים ע"ח) ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו ולבם לא נכון עמו ולא זו ולא זו

אלא

## הגהות ופירוש

ילכותי ולפי זה הוא דומה אל המשל · **יב סימן י"ב** [א] פי' ואם אין אתה לומד מכאן · [ב] ירושלמי שקלים פרק ב' ע"ש · [ג] כמה עודפין, איזה עודף ומן הרבה יש בזה שהוצרך לומר זה יתנו, אלא שיש בזה רמז לאיזה ענין · **יג סימן י"ג** [א] וישבו ב"ר פ' פ"ד · **יד סימן י"ד** [א] בעשרה מקומות, במ"ר פ' ב' ובתנחומא פרשת תשא ע"ש השינויים · [ב] ושני פעמים בספר וידבר, אחד בדגלים, ואחד בחלוקת הארץ, במ"ר פ' ב' שם · [ג] כאן חסר ואחד בימי עזרא כל הקהל כאחד ארבע רבוא וגו', עזרא ב' שם במ"ר ב' · [ד] כצ"ל נתמלאו בימי שלמה ממה שקראו בענין יהודה וישראל רבים כחול אשר על שפת הים · [ה] ור' תנחומא, פי' שר"ת דורש על הענין שדרש למעלה מפסוק אל גינת אגוז לקמן פ' י"א סוף סימן ב' ע"ש :

אלא מי שיש לו שור נגח ונגח אדם עבד מהו עונשו אדונו נותן (שמות כ"א) שלשים שקלים יתן לאדוניו ואנחנו עשינו שור (תילים ק) וימירו כבודם בתבנית שור אוכל עשב עכשיו כל אחד ואחד מישראל צריך ליתן שלשים שקלים של כסף אלא כמוציא שם רע (דברים כ"ב) וענשו אותו מאה כסף· ואנחנו הוציאנו שם רע על הקב"ה שהוא העלנו מארץ מצרים ואמרנו לעגל זה אלהיך אשר העלוך מארץ מצרים ידע הקב"ה מה בלבם אמר למשה אמור להם אתם מתייראים איני מבקש מכם שתתנו לי לא כאונס לא כמפתה ולא כמוציא שם רע ולא כשור נגח אלא זה יתנו : א"ר מאיר נטל הקב"ה מטבע של אש קטן וקרא לו למשה ואמר לו זה יתנו · כיון שראה דור שבזה כפרה יש להם התחיל אומר בואו וראו נפלאותיו של הקב"ה ומעשיו שבדבר שהכעיסוהו בו בדבר נתן להם כפרה · (תילים ע"ה) כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים זה שהשפיל ישראל לבאר שחת זה אלהיך ישראל וזה ירים שרומם קרנם בזה (שמות ל') זה יתנו : סליק

# פרשה יא

א (מלכים א' ד') יהודה וישראל רבים כחול אשר על שפת הים · ילמדנו רבינו מאימתי משמיעים [א]על השקלים כך שנו רבותינו [ב] באחד באדר משמיעים על הכלאים ולמה באחד באדר שכל החדשים הזרעים קטנים הם ואינם ניכרים מה הם אם חטים אם שעורים לפיכך היו משמיעים מאחד באדר שכשם שאסור לזרעו כלאים כך אסור לקיים אתה מוצא שאין ישראל עומדים בעולם אלא בזכות המצות שהם עושים [ג] בארץ · אמר בלעם (במדבר כ"ג) מי מנה עפר יעקב מי יכול למנות מצות שישראל עושים זורע ומקיים (ויקרא י"ט) לא תזרע כרמך כלאים וחורש בשור ומקיים (דברים כ"ב) לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו · העמיד הכרי נותן תרומה כך מי יכול למנות מצות שישראל עושים בעפר לפיכך הם מתרבים בארץ כך הוא אומר (דברים י"א) למען תחזקו ובאתם ורביתם וירשתם את הארץ שאפילו ישראל באים לידי חסרון והקב"ה כועס עליהם ומביא עליהם מרדות והם באים לידי חסרון אלא חוזרים ומתרבים כן אתה מוצא בימי דוד שמנה יואב את ישראל והלך מהם [ד] שבעים איש וחזרו ורבו בימי שלמה יותר ממה שהיו· מניין ממה שהשלים הנביא (מלכים א' ד') יהודה וישראל כחול על שפת הים לרוב· ב כך פתח רבי תנחומא בי ר' אבא זה שאמר רוח הקודש על ידי שלמה (שיר ו') אל [א] גינת אגוז ירדתי לראות באיבי הנחל · למה נמשלו ישראל כאגוז אמר רבי יהושע דסיכנן בשם רבי לוי כל האילנות בשעה שהם לוקים מכסים עיקריהם והם חיים אבל האגוז הזה כשלוקה מגלה שרשו והוא חי כך ישראל (משלי כ"ח) מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועוזב ירוחם : ד"א למה כאגוז מה האגוז הזה [ב] עשוי ארבע אגורות כך כשיצאו למדבר עשאם משה ארבעה דגלים והשכינה באמצעים שנא' (במדבר ב) ונסע אהל מועד בתוך המחנות מה האגוז הזה שחוק לתינוק ותענוג למלכים כך ישראל כשהם זוכין (ישעי' מ"ט) והיו מלכים אומניך וכשהם חוטאים (איכה ג') הייתי שחוק לכל עמי : דבר אחר האגוז הזה עצו משמר פריו כך ישראל עוסקים בתורה וחבריהם שלהם [ג] עוסקים בגמילות חסדים : ד"א האגוז הזה כל זמן שעצו דבוק לפריו הוא משומר פירש הימנו משליכים אותו לאשפות כך ישראל כל זמן שחביריהם דבוקי' לחכמים ושומעים דבריהם הם זוכים לקנות שני עולמים העולם הזה והעולם הבא פרשו מהם אבדו מן העולם : דבר אחר האגוז הזה נקלף שני קלפים לכך משל ישראל בו א"ר אבין שהם מוהלים ופורעי' : ד"א למה כאגוז אלא כל הפירות שנופלין בארץ אין להם קול והאגוז כשנופל לארץ קולו הולך כך הצדיק מרת קולו הולך בכל העולם : ד"א כל הפירות יכול אדם ליטול מהם מתוך השק ואין חביריהם מרגישים בין תמרים בין תותים בין תאנים אבל האגוז כיון שאתה נותן ידיך ונוטל מהם מעט כולם מתרעמים ומרגישים כך הם ישראל איש אחד חוטא כולם מרגישים (במדבר טז) האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף : ד"א כל הפירות נופלים לארץ מתלכלכים ונפשו של אדם חתה מהם לאוכלן

## הגהות ופירוש

פרשה י"א מענין פרשת שקלים א סימן א' [א] על השקלים, נ"ל על הכלאים, כי אינו ענין ראוי אלא על הכלאים ולא על השקלים, וכן הטעם שהוא נותן וכל הדרשה שמביא הוא בענין כלאים · [ב] באחד באדר, ברים שקלים, [ג] בארץ, במ"ר פ' ך' הגירסא בעפר · [ד] שבעים איש, נ"ל שבעים אלף איש · ב סימן ב [א] שיר השירים רבה פסוק זה ע"ש · [ב] כנ"ל עשוי ארבע מטרות והסירה באמצע כך היו ישראל שרוים במדבר ד' דגלים ד' מחנות ואהל מועד באמצע שנאמר ונסע אהל מועד בתוך המחנות, כן הוא בשי"ר שם, ופירושו שהאגוז חלוק לארבע חללים והפרי וגם שם והסירה באמצע הוא הקו האמצעי, שהוא מפסיק לארבע מחיצות וממנו בבאים וע' יפה שם בשי"ר · [ג] עוסקים בגמילות

# פסיקתא רבתי

לאוכלו אבל האגוז אם נופל ומתלכלך מרחיצו ואוכלו כך ישראל אפילו מתלכלכים בעונות כל ימות השנה יום הכיפורים בא ומרחיצים מעוונותיהם שנא' (ויקרא ט"ז) כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם וגו': ד"א האגוז הזה נותן בקופה אם מבקש אדם שומשין ליתן או פילפלין ביניהם מחזיקים הם מה שאין אתה מוצא בשאר הפירות שאין אתה יכול לעשות כן בתמרים ובתאנים אלא באגוזים כן ישראל מקבלים כל מי שבא להתגייר: א"ר לוי האגוז הזה יש בו שלשה מינים אגוזי פרך ובינונים [ד] וקטרונים של פרך שניפרך מעצמו והבינונים אתה מקיש עליו והוא נשבר והקטרונים יש מתקשה לשבר ואתה מקיש עליו באבן ושיברו אעפ"כ אין בו תוחלת כך הוא ישראל יש ברבים בני אדם שהם עושים מצוה מעצמם אילו של פרך ויש בהן שאתה תובעם למצוה ומיד הם נותנים אילו הם הבינונים ויש בהם שאפילו אתה מקיש עליו כמה פעמים אין מועיל הימנו כלום (אעפ"כ) אמר ר' לוי הפתח שאינו פתוח למצוה פתוח לרופא: ד"א אל גינת אגוז האגוז הזה חלוק מי שאינו אומן לעלות בו מיד הוא נופל שצריך לשמור עצמו שלא יפול הימנו כך כל מי שמשרת את ישראל צריך לשמור עצמו שלא יטול את שלו מתחת ידיהם כגון משה וישעיה ואליהו: משה אמר (במדבר כ') שמעו נא המורים ונאמר (שם) לא תביאו את הקהל הזה ישעיה אמר (ישעי' ו') ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב מיד (שם) ובידו [ה] רצפה: אליהו (מלכים א' י"ט) כי עזבו בריתך בית ישראל ונאמר (שם) ואת אלישע בן שפט תמשח לנביא תחתיך· ד"א צריך לשמור שלא יאבד כדואג ואחי תופל: ד"א אל גינת אגוז האגוז הזה שחוק לתינוקות ותענוג למלכים כך ישראל כשעושים רצונו של מקום מתחטאים על המלכים (דניאל ב' מ"ו) באדין מלכא נבוכדנצר נפל על אנפוהי ולדניאל סגיד וכן מתחטא (דניאל ה' י"ז) מתנתך לך להויין וכשאינם עושים רצונו של מקום נעשים שחוק לאומות (איכה ג') הייתי שחוק לכל עמי: ד"א אל גינת אגוז אמר ר' יהושע בן חנינא שאני גוזז אותה כל שעה אומות העולם חוטאים

ואני מאריך רוחי עמהם אבל ישראל איני [ו] מקיף להם אלא חטאו מיד אני גוזזם אף על פי כן כל דבר שהוא נגזז מיד הוא מחליף ומשבח אמר הקב"ה אע"פ שגזזתי אותם מיד הרביתי אותם יותר ממה שהיו וכחול שאין לו מניין (מלכים א' ד') יהודה וישראל רבים אמר הקב"ה ישראל סגולתי הם (שמות י"ט) והייתם לי סגולה [ז] ומה עיסקא של סגולה זו אין ערב לבעליה ליגע בה ואם נרחקה יד ונטל הימנה מיד הוא טרוד להחזיר כל מה שנטל הימנה כך אמר הקב"ה אע"פ שעונות גורמים ומתמעטים ישראל, עלי לעשות הרבה ממה שהיו יהודה וישרא' רבים

ג ד"א יהודה וישרא' רבים מהיכן נתמעטו ישראל כיון ששמואל אמר לשאול שילכו למחות שמו של אגג עברו על הדבר ישראל מאתים ועשרת אלפים שנאמר (שמואל א' ט"ו) ויפקדם בטלאים מאתים אלף רגלי ועשרת אלפים איש יהודה באותה שעה נתחייבו כלייה אמר הקב"ה אם הולכים בבת אחת אין עמידה לישראל הריני נוטלם קימע' קימע' ושבעים אלף מתים מהם בדבר והשאר בהר הגלבוע עם שאול ובימי דוד האן מתו אלא מהו (שמואל ב' כ"ד) ויוסף אף ה' לחרות בישראל [א] והאך חרה אף אלהים בישראל· אלא מה כתב כשבא דוד למנות גיבוריו היה מונה והולך כיון שהגיע אוריה החיתי (שמואל ב' כ"ג ל"ט) כל שלשים ושבעה מיד ויוסף אף ה' לחרות בישראל ואתה מוצא שלא מנה עוד שבעה עשר גיבורים לך קרא [ב] בדברי הימים ואתה מוצא אותם עוד שבעה עשר אלא כיון שהגיע אורי' החיתי מיד ויוסף אף ה', למלך שהיה יושב וקורא [ג] בדיפתר' כל גיבוריו היה קורא [ד] פלוני ופלוני היה קורא והולך כיון שהגיע עוד פלוני אמרו לו מת מיד השליך הדיפתר' והעלה חמה כך הקב"ה היה קורא ועונה גיבוריו [ה] כאן שהזכיר אוריה החיתי מיד ויוסף אף ה' ויסת את דוד למנות: (שמואל ב' כ"ד) ויאמר המלך דוד אל יואב שר החיל לך מנה את ישראל מדן ועד באר שבע אמר לו (שם) יוסף ה' על העם כהם וכהם מאה פעמים ולמה לא אמר כברכת משה רבו משה אמר (דברים א') יוסף עליכם ככם אלף פעמים ויואב אמר מאה פעמים

## הגהות ופירוש

בגתילות הסדים, ומשוויה את התאנה בגתילות הסדים שלהם · [ד] וקטרונים, וכן לקמן והקטרונים צ"ל קטרנים, ולשון הקטור ופי' אגוזים רעים מדרש שם, [ה] רצפה, והכוונה צ"ל רץ פה דכוון פה שאמר לקטורה על בני · [ו] מקיף, כמ"ש והחזוני מקיף, [ז] ומה עיסקה לקמן סימן נ' אות א' · ג סימן ג' [א] והאיך, פי' למה חרה בהם אף אלהים · [ב] בדברי הימים א' סוף פרשה י"א · [ג] בדפתרא, פי' במגילה · [ד] קורא פלוני ופלוני, והמכוון ידוע שבהם נומנים סביבותיו וכל אחד עונה, שידעו שהוא שם ובשקורא ואין עונה שואל הקורא עליו מה טיבו · [ה] כאן שהזכיר, צ"ל כיון שהזכיר כמ"ש כאן במשל, ובילקוט שמואל כ"ג, והפסוקים הובאו כאן בטעות ובשיבוש וכצ"ל ויוסף אף ה' לחרות בישראל ויסת

פעמים אלא ברכתו של יואב היתה טובה משל משה [ו] אמר (שמואל ב' כ"ג) ועיני ארוני המלך ראות אמר לו בימיך יהא כן: [ז] אמר יואב מניין שהוא לצורך אין בו חסרון מניין שאינו לצורך יש בו חסרון [ח] ואתה מוצא חכם יושב ראשו של סנהדרין היה (שמואל ב' כ"ג) יושב בשבת תחכמוני הוא היה יואב שהיה גדול בתורה וגיבור במלחמה (ד"ה א' כ"א) למה יבקש ארוני למה יהיה לאשמה על ישראל (ד"ה א' כ"א) ודבר המלך חזק על יואב אמר לו דוד או אתה מלך ואני שר צבא או אתה שר הצבא ואני מלך כיון שראה כן יצא שלא בטובתו ואעפ"כ הלך לשבט גד אמר יודע אני שהם קשים שמא יזרקו עלי אבנים ונמצא הדבר בטל ואעפ"כ [ט] לא סיי' אותה שעה אחר כך הלך לו לשבט דן אמר יודע אני שהם עובדי עכו"ם שמא תפגע השעה בבני אדם עובדי עכו"ם כיון שלא עמד אחד מהם בפניו הלך לו אצל כל ישראל [י] אע"פ שלא היה חפץ בדבר נשתהא תדע לך ממה שבא אתה יודע (שמואל א' כ"ד) ויבואו מקצה תשעה חדשים וכ' יום מדן ועד באר שבע מקצה תשעה חדשים אלא שעשה משתהא• (שם כ"ד) ויתן יואב את מספר מפקד העם אם מספר למה מפקד אלא אמרו רבותינו שהי אפונראות עשה אחת גדולה ואחת קטנה והניח את הגדולה בפונדתו אמר הריני נותן את הקטנה אם יעלה חימה או אומר הרי כולהם הריני נותן לו את הגדולה• ד"א את מספר מפקד אלא כיון שהמלך למנות היה משלח למי שהיה לו חמשה בנים לך והטמין וספור מה שאתה מבקש ומה שהיה אומר היה כותב לפיכך את מספר מפקד העם• ותהי ישראל למה אמרו לשון נקבה אמר הקב"ה לא עמד אחד מכם כנגד יואב לומר לו למה אתה סופר אותי אלא עשיתם עצמיכם כנשים (שמואל ב' כ"ד) [יא] ותהי ישראל שמונה מאות אלף איש ואיש יהודה (ארבע מאות ושבעים אלף איש שולף חרב) ובדברי הימים כתב (ד"ה א' כ"א) אלף אלפים א"ר יהושע ב"ל [יב] הכתובים מכזבים מה שחיכרם כאן שמתו אותה שעה (ד"ה א' כ"א) ולוי ובנימין לא פקד בתוכם למה כן אלא אמר יואב אם יאמר לי למה לא ספרתה אותם אומר לו משה רבינו לא סיפר אותם שנא' (במדבר א') אך את מטה לוי לא תפקד לפיכך לוי לא פקד בתוכם ואת בנימן אמר יואב אתמול הלך מהם כמה אלפים בפלגש בגבעה ואני מונה אותם לפיכך לוי ובנימן לא פקד• ד"א לוי שמשו של הקב"ה ובנימן בעל אכסניא שלו ואני מונה אותם לפיכך לוי ובנימן לא פקד• (ד"ה א' כ"א) כי נתעב דבר המלך מהו נתעב שלא ערב עליו הדבר באותה שעה בא גד הנביא אצלו ואמר לו מה אתה מבקש שלש שנים רעב או שלשה חדשים בורח מפני שונאיך או שלשה ימים חרב ה' ודבר שנאמר (ד"ה א' כ"א) אם שלש שנים רעב וגו' ומיד השיבו דוד צר לי מאד למי [יג] שאמרו לו היכן אתה מבקש [יד] ליתנך אצל אביך או אצל אמך אוי להם לאזנים שכך שומעים כך היה דוד כשנאמר לו שלש אני נוטל עליך וגו'• ולמה שלש אמר לו שלשה דברים אמרת על שאול (שמואל א' כ"ו) כי ה' יגפנו או יומו יבא ומת או במלחמה לכך שלש כנגד שלש: ד"א (ד"ה א' כ"א) שלש שנים וכתב אחד אומר (שמואל ב' כ"ד) התבוא לך שבע שנים אם שבע למה שלש ואם שלש למה שבע אלא אמר לו מה אתה מבקש [טו] שלש למלחמה או שבע לבצורת אמר דוד אם אני אמר רעב ישראל אומרים מפני שהוא מלך ואוצרותיו מליאים אם אומר אני נכפה מפני צר ישראל אומרי' מפני שיש לו גיבורים שיעמדו עליו הריני שואל את המות שמשוה לגדולים ולקטנים (ד"ה א' כ"א) אפלה נא ביד ה' כי רבים רחמיו וביד אדם אל אפולה הוי שלש שנים ואחר כך נעשו שלשה חדשים ואחר כך שלשה ימים ושלש ימים עושים שלשים ושש שעות באו סניגורים טובים לישראל באו שבעת ימי השבת ושמנה ימי המילה הרי חמשה עשר חמשה ספרי תורה ושלשה האבות הרי עשרים ושלשה• א"ר תנחומא בי ר' אבא עוד עשרת הדברות ושני לחות הברית הרי ל"ה כנגד ל"ה שעות ורבי אבין הלוי בי רבי י"ב שבטים נשתייר שם שעה א' וראה כמה אוכלוסים באותה שעה מתו (שמואל ב' כ"ד) ויתן ה'

דבר

## הגהות ופירוש

ויסת את דוד בהם לאמר לך מנה את ישראל ואת יהודה ויאמר המלך אל יואב שר החיל שוט נא בכל שבטי ישראל מדן ועד באר שבע ופקדו את העם וידעתי את מספר העם • [ו] אמר בילקוט איתא שאמר לו • [ז] אמר יואב מניין וכו', במ"ר פרשה ב' • [ח] ואתה מוצא חכם יושב ראשו של סנהדרין אולי צ"ל ואתה מוצא יואב חכם ויושב בראשן של סנהדרין היה, ועיין ירושלמי מכות פרק ב' הלכה ו' • [ט] לא סניי' אותה שעה, לשון עבר וכיוצא ילקוט שמואל כ"ב• [יו"ד] אעפ"י, צ"ל ולפי ילקוט שם • [יא] צ"ל והיי ישראל שמונה מאות אלף איש • ואיש יהודה חמש מאות אלף וגו', ובדברי הימים כתוב אלף אלפים • ואיש יהודה ארבע מאות ושבעים אלף איש שולף חרב • [יב] בילקוט שמואל ב' כ"ג הגירסא אין הכתובים מכזבין • [יג] למי, בילקוט הגירסא לאוהבו שאמרו וכו' • [יד] להנך, פי' לקברך • [טו] שלש למלחמה, פי' שלש שנים רעב מחמה ונכוונה

# פסיקתא רבתי

דבר בישראל מהבקר ועד עת מועד: מהו מהבקר ועד עת מועד רבי חייא הגדול אומר משחיטת התמיד ועד זריקת דמו ורבותינו אמרו משהאיר המזרח ועד הנץ החמה ור' שמואל בר נחמן אומר משיתחיל גלגל החמה לעלות עד שיגמור כולם מתו באותה שעה הקטנה שבעים אלף איש. מה כתב בסוף גד אמר לדוד (שמואל ב' כ"ד) עלה והקם מזבח לה' בגורן ארוני ומיד עלה ויעל דוד כדבר גד וכיון שבנה מזבח וקירב מה כתב (שמואל ה' כ"ד) ויעתר ה' לארץ ותעצר המגפה מעל ישראל מהו ויעתר אמר רבי יהודא בי רבי סמון אני לא שמעתי אותה מאבי החבירים אמרו אותה לי ר' יהודה בי רבי סימון בשם ריש לקיש כתב ביצחק (בראשית כ"ה) ויעתר לו ה' ותהר רבקה אשתו וכתב כאן ויעתר ה' לארץ מה עתירה שנאמר להלן תאומים אף עתירה האמור כאן [טו] תאומים. מה שחסרו בימי דוד נתמלאו בימי שלמה הה"ד (מלכים א' ד') יהודה וישראל רבים כחול. ד א"ר מנחמא בי ר' חייא הגדול בשם רבי אליעזר בן יעקב נמשלו ישראל כחול שנא' (הושע ב') והיה מספר בני ישראל כחול הים. מה עסקו של חול הזה אתה חופר גומץ בו מבערב ובשחרית אתה מוצא אותה שנתמלאת כך ישראל מה שחסרו בימי דוד נתמלאו בימי שלמה שנא' יהודה וישראל רבים כחול אשר על שפת הים לרוב וכן הוא אומר והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד ולא יספר [א] מהו ולא יספר אלא שהראה הקב"ה להושע כשם שהראה לאברהם (בראשית ט"ו) הבט נא השמימה וספור הכוכבים אם תוכל לספור אותם משאמר לו ספור חזר ואמר לו אם תוכל לספור להודיעך שהראה אותו במספר חזר והראה לו שלא במספר כיצד מתחילה הראה לו מזל אחד ואח"כ הראה לו שנים ואח"כ הראה לו שלשה ואח"כ שנים עשר ואח"כ שבעים ואח"כ הראה לו מזלות שאין להם מספר ולמה הראה לו כך אלא סימן הראה לו היאך הוא מרבה אותם בעולם הראה לו אחד שמתחילה היה יחידי בעולם (יחזקאל ל"ג) אחד היה אברהם שבא לחסות תחת כנפי השכינה תחילה חזר והראה לו שנים כנגד אברהם ויצחק חזר והראה לו שלשה כנגד אברהם יצחק ויעקב חזר והראה לו שנים עשר שבטים ואח"כ שבעים ואח"כ הראהו מזלות שאין להם סוף שישראל עתידים לפרות ולהרבות עד שאין להם סוף שישראל עתידים לפרות ולהרבות עד שאין להם מספר (שמות א') ובני ישראל פרו וישרצו ואף להושע שהראהו במספר ושלא במספר שתחילתם היו מספר וחזרו ורבו עד שהיו שלא במספר. ה (הושע ב) והיה מספר בני ישראל כחול הים נמשלו כחול נמשלו בעפר נמשלו ככוכבים למה בכוכבים אברהם נמשל בחמה ויצחק °[א] נמשל בחמה ויעקב נמשל בכוכבים ולעתיד לבא החמה והלבנה בושים והכוכבים אין להם בושה כך אברהם ויצחק פניהם [א] מתכרכמות בשביל בניהם אברהם בשביל ישמעאל ובני קטורה ויצחק בשביל עשו ואלופיו. הכוכבים אין להם בושת כך יעקב אין לו בושה (ישעיה כ"ט כ"ב) לא עתה יבוש יעקב למה כי בראותו ילדיו מעשה ידיו שכולם צדיקים (שיר ד') כולך יפה רעיתי ומום אין בך: ר"א מה הכוכבים אינן שולטין אלא בלילה כך ישראל אינן מושלין בתורת אלא [ב] בלילה. ר"א מה הכוכבי' חולקים כבוד זה לזה ושלום ביניהם (איוב כ"ה) עושה שלום במרומיו כך הצדיקים חולקים זה לזה ואוהבים זה לזה: כשם שהכוכבים אין להם מריבה כך הצדיקים יצר טוב ביניהם. ר"א מה הכוכבים יכול אחד מהם לשרוף את כל העולם כך הם הצדיקים כגון אליהו שהיתה האש יורדת בדיבורו (מלכים ב' א') אם איש האלהים אני תרד אש מן השמים ותאכל אותך ואת חמישך וגו' ונמשלו כחול והאומות בסיד (ישעיה ל"ג י"ג) והיו עמים משרפות סיד ואבן אין אתה נותן חול בסיד אינו עומד כך אם אין ישראל אין האומות יכולים לעמוד אילולי יוסף המצרים מתו ברעב וכן אילולי דניאל [ג] חכימי אבודים; והיה מספר וגו' מושלם בעפר מושלם בחול מושלם בכוכבים בעולם הזה משולים בעפר מה עפר עשוי דייש לכל באי עולם. כך ישראל עשויים דייש לכל באי עולם. (מלכים ב' י"ג) כי איבדם מלך ארם וישימם כעפר לדוש. ר"א מה עפר הארץ אם אינו אין העולם מתקיים אם אין עפר אין אילנות ואין תבואה כך אם אין ישראל אין אומות העולם מתקיימים (בראשית כ"ב) והתברכו בזרעך כל גוי הארץ בעולם הזה הם משולים כעפר הארץ לימות המשיח הם משולים כחול הים מה דרכו

## הגהות ופירוש

מלחמה, או שבע שנים רעב בלא מלחמה והיינו בצורת • [טו] התאומים, פי' שפרו ורבו ישראל מאד ויצאו כמו ישראל שנים שנים • סימן ד' [א] מהו ולא יספר, לשון המדרש במ"ר פ' ב' מתחלה נתן קצבה והי' מספר חוזר ואומר אין להם קצבה אשר לא ימד ולא יספר ע"כ • סימן ה' °[א] נמשל בחמה, במ"ר בפ' ב' הגי' יצחק נמשל כלבנה וכדומיים ואזיל • [א] מתכרכמות נהפכים למראה כרכום • [ב] בלילה מפני עול מלכות במ"ר ב' שם • [ג] אלולי דניאל חכימי בבל אבודים

דרכו של חול מקהה שיני אדם כך ישראל לימות המשיח מכלים את כל האומות (במדבר כ"ד) וירד מיעקב והאביד שריד מעיר· וכן (יחזקאל כ"ה) ונתתי נקמתי באדום ביד עמי ישראל לעתיד לבא משולים בכוכבים מה הכוכבים מזהירים ברקיע כך הם לעתיד לבא (דניאל י"ב) והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע וגו': ר"א למה משולים כחול הים מה חול הים אדם נוטל הימנו מלא קומצו ונותן לתוך העיסה או לתוך התבשיל ואין בריה יכולה לטעמה שמקהה שיניו כך ישראל כל מי שגוזלם או בוזזם בעולם הזה הוא מקהה שיניו לעתיד לבא למה מפני שהם קודש וכל הנוגע בהם מתחייב ד"א כחול הים מה דרכו של חול אדם מכניסו לאור ומוציאו בולוס ועושה הימנו כלי זכוכית כך ישראל נכנסים לאור ויוצאים חיים (דניאל ג') עבדוהי די אלה עילאה פוקו ואף לעתיד לבא ישראל נכנסים לגיהנם ואומות העולם ואלה הם בתוכם ואובדים וישראל יוצאים מתוכה בשלום (ישעיה מ"ג ב') כי תלך במו אש לא תיכוה ולהבה לא תבער בך למה (ישעיה מ"א י"ג) כי אני ה' אלהיך מחזיק ימינך לכך מושלם כחול: ו (הושע ב') והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם והיכן נאמר להם כשעשו אותו מעשה קרא אותם עמו של משה (שמות ל"ב) לך רד כי שחת עמך מיד חגר עצמו בתפלה (שם) ויחל משה את פני ה' אלהיו ויאמר למה ה' למלך שנכנס לבירתו וראה לאשתו מנשקת [א] לשרים אמר לשושבינה מגרשה אני טורפה אני הלך לבית אביה אמר לו מארי למה אמר לו שמצאתי אותה מנשקת [ב] לשרים אמר לו עכשיו מעמדת לך בנים נאים וגבורים ויורדים עמך למלחמה אמר לו [ג] אין הימנה תוחלת אלא מוולדות אמר ועל דבר שאין בה הנאה אתה כועס כך אמר לו משה [ד] זה שעשו ישראל עכשיו מורד נשמים עמך ועונה חיות אמר לו הקב"ה אין בו ממש הוא אומר לו למה ועל מה אתה כועס· למה ה' יחרה אפך· למה יאמרו מצרים זכור לעבדיך מה כתב אחריו וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו של משה אין כתיב כאן אלא לעמו הוי (הושע ב') במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם כי שחת עמך יאמר להם בני אל חי· על הרעה אשר דבר לעשות לעמו· ז אמר ר' יהושע דסכנין בשם רבי לוי [א] נקראו ישראל סגולתו של הקב"ה ממה שכתב (שמות י"ט ו') והייתם לי סגולה מה הסגולה הזאת בשעה שהיא חסירה בעלה רואה היאך למלאותה כך ישראל קשה לפני הקב"ה ליגע בהם תדע מה שחסרו בימי דוד נתמלאו בימי שלמה שנאמר (מלכים א' ד') וישראל רבים כחול: מה הסגולה הזו חביבה על אדם יותר מכל מה שיש לו כך ישראל חביבין לפני הקב"ה מכל האומות שנאמ' (דברים כ"ח) ונתנך ה' עליון על כל גויי הארץ וכן הוא אומר (שם) ברוך תהיה מכל העמים אר"י בן קרחה [ב] או שמא תפקע האוזן של שומע יכול שהעבד מסגל מאחר רבו והבן מאחר אביו והאשה מאחר בעלה כן אתם [ג] מסוגלים לי [ד] ת"ל (שמות י"ט) כי לי כל הארץ· א"ר אבין בשם ר' יהושע והייתם לי למ"ד גדולה מכל האותיות יו"ד קטנה מכל האותיות נאה לגדול מדבק בקטן (תילים קמ"ז) גדול אדונינו ורב כח (דברים ז') כי אתם המעט מכל העמים נאה לגדול מדבק בקטן: בעה"ז היו ישראל דבקים להקב"ה שנא' (דברים ד') ואתם הדבקים בה' אבל לעת"ל הם הווים ודומים מה הקב"ה אש אכלה אש כמה שכתב (דברים ד') כי ה' אלהיך אש אכלה הוא אף הם הווים אש אכלה כמה שכתב (ישעיה י') והיה אור ישראל לאש וקדושו ללהבה: סליק

# פרשה יב

א (דברים כ"ה) זכור את אשר עשה לך עמלק· ילמדינו רבינו העובר בין הקברות [א] כיצד הוא חייב לברך ברוך היודע מספר כולכם אע"פי שיש מרבותינו אומר כך, הוא חייב לברך ברוך אשר ברא אתכם בדין והמית אתכם בדין ועתיד להעמיד אתכם בדין· מעשה בר' חייא ור' יונתן שהיו מהלכים בבית הקברות ובירך אחד מהם ברוך היודע מספר כולכם אמר לו חבירו וכי יודעים המתים מאומה אמר לו חבירו [ב] אין בין המתים לחיים אלא דיבור בלבד שנאמר

## הגהות ופירוש

אבודים, ילקוט מלכים א' ד'· סימן ו' [א] לשרים, ל"ל לשרים במ"ר ב' שם· [ב] לשרים ל"ל לשרים שם במ"ר· [ג] אין הימנה תוחלת אלא מולדות כך כ"ל אין הימנו תוחלת אינו מוליד· [ד] זה שעשו פי' זה העגל שעשו· סימן ז' [א] עיין לעיל סימן ב' אות ז'· [ב] או שמא תפקע האוזן של שומע, פי' או שמא יקשה על השומע לשמוע דבר גדול כזה שבורא עולם לקח אותנו לו לסגולה ואוצר החביב מן הכל, וירצה השומע להקטין הענין שהכוונה כמו שהאשה והעבד והבן מסגלים דבר קטן בגניבה מאחרי אדונם מידיעתם אותם· [ג] מסוגלים לי מאחורי, כן גי' הילקוט פרשה יתרו וכמ"ש במשל· [ד] ת"ל כי לי כל הארץ, פי' הכל שלי ואין עלי אדון שאירא ממנו ואתם חביבים לי מכל:
**פרשה יב** פרשת זכור· סימן א' [א] כיצד הוא חייב לברך, ברכות דף נ"ח ע"ב· [ב] אין בין, לעיל פרשה ב' סימן

שנאמר (תילים קמ״ט) יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם הרי צריך אדם אם היה עובר בין הקברות והיה יודע שצדיק קבור שם צריך להזכירו במעשיו · אמר שלמה (משלי יו״ד) זכר צדיק לברכה [ג] אמר ריש לקיש כשהקב״ה מזכיר לצדיק הוא מזכירו לטובה שנאמר (בראשית י״ח) וה׳ אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עושה מהו אומר ואברהם היו יהיה [ד] וכן משה כשהקב״ה מזכירו, מזכירו לטובה (ישעי׳ ס״ג) ויזכור ימי עולם משה עמו אבל כשבא להזכיר הרשע הוא מזכירו לרעה ומי היה זה, זה היה עמלק שבשעה שבא לעשות מלחמה עם ישראל מה הקב״ה אמר למשה (שמות י״ז) כתוב זאת זכרון בספר אמר לו משה רבון העולמים הצדיקים [ה] כתב בהם זכרון אמר לו הקב״ה חייך זכרונם של צדיקים כדי ליתן להם מתן שכר לעתיד לבא זכרונם של רשעים כדי ליפרע מהם ולמחות את שמם ממה שקראו בעניין (דברים כ״ה) זכור את אשר וגו׳ תמחה את זכר עמלק · ב כך פתח רבי תנחומא בי ר׳ אבא בשם רבי הנחום בר חנילאי [א] זה שאמר הכתוב (איוב י״ג) זכרוניכם משלי אפר לגבי חומר גביכם איוב אמר הפסוק הזה כנגד כל חביריו בשעה שאירעו בו אותן הייסורים והיו מקשים כנגדו דברים קשים אמר להם איוב זכרוניכם משלי אפר מה אתם מתעים את הבריות שהם רואים אתכם וסבורים שאתם צדיקים כאברהם שמשל עצמו באפר שנאמר (בראשית י״ח) אנכי עפר ואפר ואין אתם אלא לגבי חומר גביכם כדור [ב] המבול וכאותם שכתב בהם (בראשית י״א) והחמר היה להם לחומר : ד״א זכרוניכם משלי אפר מדבר כנגד ישראל שאמר להם הקב״ה אני מצווה לכם שתהיו מזכירי׳ [ג] שנים זכרונות שנאמר זכור את אשר עשה וגו׳ תמחה זכר עמלק וגו׳ הרי שנים [ד] אלא הוו יודעים שאם אין אתם עתידים להיות זוכרים אותם וקוראים בכל שנה שאני מחזיר אתכם לשיעבודם של מצרים לגבי חומר גביכם כעניין שנאמר (שמות א׳) בחומר [ה] ובלבנים

זכור את אשר עשה לך עמלק : ג ד״א זכור כך פתח רבי תנחומא בי רבי בשם רבי איבו זה שאמר הכתוב (תילים ל״ב) אל תהיו כסוס כפרד אין הבין במתג ורסן עדיו לבלום בל קרוב אליך הקב״ה אומר לישראל ישראל יהא בכם בינה אל תהיו כסוס שאין בינה בו מה עסקו של סוס אדם הולך ליתן עליו תכשיטים או ליתן לו מאכל והוא עוקם צוארו ומבעטו וכן אף הפרד ואתם אל תהיו כן אלא יהי בכם בינה [א] כשנכנסו לארץ היו זכורים לפרוע לטוב טובתן ולרע את רעתן כיצד כתב (דברים כ״ג) לא תתעב אדומי למה כי אחיך הוא בין טוב ובין רע אחיך הוא (שם) לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו בין טובים בין רעים עשיתם אצלם כמה שנים : אבל עמלק זכור את אשר עשה לך עמלק : ד ד״א זכור פתח בן רבי תנחומא בי רבי [א] זש״ה (תילי׳ ק״ט) יזכר עון אבותיו אל ה׳ וחטאת אמו אל תמח [ב] אינו אומר עון אביו אלא עון אבותיו אתה מוצא עשו הרשע שלא חטא על ישראל בלבד אלא הרבה חטא על הקב״ה חטא על ישראל חטא על אחיו חטא על אמו חטא על אברהם יזכר עון אבותיו · כיצד חטא על הקב״ה שרף את התורה ושרף את דבירת המקדש חטא על ישראל שרף הרג והגלה חטא [ג] על אחיו (בראשית כ״ז) יקרבו ימי אבל אבי וברח מפניו חטא [ד] על אמו הלך ונשא עובדות עכו״ם והיו מעשנות לפני עכו״ם ויצחק מריח וכהו עיניו שנאמר (בראשית כ״ז) ותכהין עיניו מראות · חטא על אברהם זקינו שאמר לו הקב״ה (בראשית ט״ו) ואתה תבא אל אבותיך בשלום [ה] והיה אברהם ראוי להזקין ולהאריך שנים ומפני עשו הרשע נתקצרו ימיו · א״ר אבהו יצא עשו לשדה בן חמש עשרה ובא על נערה מאורסה ושפך דמים (בראשית כ״ה) ויבא עשו מן השדה וכתיב (דברים כ״ב) אם בשדה ימצא האיש הנערה המאורסה (בראשית כ״ה) והוא עיף ששפך דמים דכתיב (ירמיה ד׳ ל״א) עייפה נפשי להורגים כיון שעשה כן נסתלק אברהם [ו] למה אלא

## הגהות ופירוש

סימן ג׳ · [ג] אמר ריש לקיש, ב״ר פ׳ מ״ט · [ד] וכן משה, וסיפא דקרא אי׳ המעלם מים וזה לטובה · [ה] הצדיקים כתוב בהם זכרון והרשעים כתוב בהם זכרון ומה הפרש ביניהם · סימן ב׳ [א] תנחומא הלא וילקוט שם · [ב] כדור המבול, בתנחומא הגירסא כדור הפלגה שכתוב בהם והחמר הי׳ להם לחומר · [ג] שנים וזכרונות, המחה את זכר עמלק סוף פרשה הלא כי מחה אמחה את זכר עמלק סוף פרשה בשלח, ילקוט שם · [ד] ומשלי אפר, אם זכיתם הרי אתם בניו של אברהם שהמשיל עצמו כאפר, שנאמר ואנכי עפר ואפר תנחומא וילקוט שם · [ה] בחומר ובלבנים, בתנחומא איתא ס״א לשעבוד מלכיות שנאמר על גבי חרשו חורשים ע״כ · סימן ג׳ [א] כשנכנסו נ״ל כשהכנסו · סימן ד׳ [א] זש״ה ילקוט ובתנחומא הלא · [ב] ה״ג שם ושם וכי אבותיו של עשו רשעים היו, והלא צדיקים היו אברהם זקינו יצחק אביו והכה אומר יזכר עון אבותיו אל ה׳, אלא מה שחטא על אבותיו · [ג] על אחיו, יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי, והולך בעבור זה לברוח מפניו · [ד] על אמו, נ״ל על אביו תנחומא שם · [ה] והי׳ אברהם, ב״ר פרשה כ״ב תנחומא

אמרתי ואתה תבא אל אבותיך בשלום תקבר בשיבה טובה איזה שיבה טובה זו שיהא אברהם עומד ורואה בן בנו מגלה עריות ושופך דמים לפיכך מיד שעשה נסתלק אברהם· יעקב היה יושב ומבשל עדשים בא עשו ואמר לו מה ראית להיות יושב ומבשל עדשים ואמר לו מפני שמת זקיני ואני יושב ומתאבל ומצטער כדי שיהא יודע היאך נצטערתי עליו וכשיחיו המתים לעתיד לבא יהא אוהבים אמר לו שוטה כך אתה סובר משאדם מת וכלה בקבר שעתיד לחיות והוא כפר בתחית המתים (בראשית כ"ה) הנה אנכי הולך למות, אמר לו ועוד הבכורה שאתה סבור יש בה כלום תן לי קערה אחת מן העדשים האלו ואני נותנה לך (שם) ויעקב נתן לעשו לחם ונזיד עדשים ויבז עשו את הבכורה, מה עשה [ז] אלא שמכרה לו התחיל מבקש להורגו וקבל לאביו (בראשית כ"ז) הכי קרא שמו יעקב את בכורתי לקח הרגישה רבקה שהוא שוטנו ואמרה ליעקב (שם) ועתה בני שמע בקולי וקום ברח לך הרי יעקב עומד ומניח את אביו ואמו ויצא בגולה מפניו במקומות שלא היה מכיר ועושה עשרים ושתים שנה חוץ מאביו נמצאת אומר כשם שחטא [ח] על אמו ועל זקינו כך חטא על אחיו אמר דוד רבש"ע (תלים ק"ט) יזכר עון אבותיו וחטאת אמו אל תמח: מהו חטאת אמו רבי יהודה אומר שעה שהוא יוצא ממעי אמו חתך [ט] מיטרים שלה (עמוס א') כה אמר ה' על שלשה פשעי אדום ושיחת רחמיו [יו"ד] ור' נחמיה אומר מהו וחטאת אמו שהוציאו אותה בלילה כשמתה, מפניו, והיא ציותה כן אמרה יעקב הצדיק בני אינו כאן יצחק הצדיק בעלי יושב בבית מפני שכהו עיניו יוציאני ביום ויהיה רשע הזה הולך לפני מיטתי ויהיו אומרים אוי מן הדד שזה הניק לכך ציותה להוציאה בלילה מפני שכשהיו האמהות מתות היו יוצאות ביום והיה נעשה להם [יא] פומבי והיה הכל באים וגומלים להם חסדים: א"ר יוסי בן חנינא וזו מפני שהוציאוה בלילה לא נכתבה מיתתה כשל שרה שנא' (בראשית כ"ג) ותמת שרה וגו' (בראשית ל"ה) ותמת דבורה מנקת רבקה דבורה נתפרסמה מיתתה· [יב] א"ר אבא בשם ר' יוסי בן חנינא לפי שלא נעשית לה פומבי כאימהות לא נתפרסמה מיתתה אף הכתובים לא פירסמו מיתתה וחטאת אמו אל תמח ווכר חטאת אמו, אמר הקב"ה [יג] הכל שלימי לו כל רע אביו שילם לו כל רע אמו שלימו' לו כל רע זקינו שלימו לו כל רע אחיו שילם לו כל רע אני שילם לו כל רע שעשה בביתי הוו זכורים לו למחות את שמו מן העולם:

זכור את אשר עשה לך עמלק תמחה את זכר עמלק:

ה דבר אחר זכור זהו שאמר הכתוב (תלים ט') גערת גוים אבדת רשע שמם מחית לעולם ועד גערת גוים אלו האומות שהם יועצים עצות רעות בכל שעה על ישראל והקדוש ברוך הוא מבטל עצתם: איבדת רשע זה המן הרשע שנשתייר מזרעו של עמלק ובקש לכלות את ישראל שמם מחית לעולם ועד· המחה את זכר עמלק· זכור את אשר עשה לך עמלק· (שמות י"ז) ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים [א] מכאן שצריך אדם לחלוק כבוד לתלמידיו כמותו אנשים צדיקים כמה דאת אמר (במדבר י"א) וישארו שני אנשים במחנה וגו': ד"א אנשים גבורים וצא והלחם בעמלק מחר אנכי נצב על ראש הגבעה: משה אמר ליהושע צא והלחם בעמלק ואנכי נצב על ראש הגבעה א"ר יצחק לליסטים שנכנסו לעיר יצאו חיל להלחם עמהם היה שם בן אלמנה אחת אמר להם הריני עולה לראש הגג ואהיה צופה ואתם נלחמים צא הלחם ואנכי נצב על ראש הגבעה: ד"א ואנכי עומד, אין כתיב כאן ואני, אלא ואנכי בזכות אנכי בזכות התורה, עומד בזכות הדינים, דכתיב (ישעי' ג' י"ג) נצב לריב ה' ועומד לדין עמים, ראש בזכות האבות (במדבר כ"ג) כי מראש צורים אראנו· הגבעה אילו האימהות שנאמר (שם) ומגבעות אשורנו· ומטה בזכות משה· והאלהים [ב] אילו נוכל לעמוד בו למה כשאנו באים בזכות האבות כך הם באים בזכות האבות [ג]· ד"א למה אמר משה ליהושע צא הלחם

מפני

## הגהות ופירוש

הגהותא וילקוט שם · [ו] למה אמרתי, ה"ג במדרש שם אמר הקב"ה כך הבטחתי את אברהם ואמרתי וכו' · [ז] אלא שמכרה, פי' ההר שמכרה · [ח] על אמו, צ"ל אביו כמ"ש לעיל באות ד' וחטאת אמו מפרש ואזיל · [ט] מטרין, רחם בלשון יון · [יו"ד] רחמיו, הרחם שנולד בו ויצא ממנו · [יא] פומבי גדולה, פי' פרכוס גדול · [יב] דבורה, נתפרסמה מיתתה ומיתת רבקה לא פרשו הכתובים אלא מן הלד ודרשו כמ"ש ויקרא שמה אלון בכות (במיתת דבורה כתוב) לשון יוני הוא אלון אחר (פי' בכי' אחרת) עד שבאת הבשר אבלה של דבורה בא לו בשורתא דאמי' בבראשית רבה סוף פרשה פ"א והגהותא הלא, ובילקוט הלא אלון הרי שתי בכיות · [יג] הכל שלים וכו' נ"ל להגיה אודות אחופל הבידובים ונל"ל הכל שלים להון כל רע, אביו שילם לו כל רע, אמו שילם לה כל רע, וקינו שילם לו כל רע, אחיו שילם לו כל רע, אני שילם לי כל רע, שעשה בביתי, הוו זכורים למחות את שמו מן העולם עי' הגהותא שם · סימן ה' [א] הגהותא וילקוט בשלח, [ב] אילו נוכל לעמוד בו, אולי כצ"ל אלו יתבע לעמוד בהם, פי' בזכות אבות ואמהות בלבד יכולים לעמוד בהם, שיש להם חלק בהם, לכן צירף עמהם זכות התורה והדינין והמעש,

והיבה

מפני שהוא מבני בני' [ד] של רחל אשר קרך בדרך ויזנב בך כל הנחשלים אחריך ולא ירא אלהים ד"א למה עשו נפל ביד יוסף אלא יוסף קטן (בראשית ל"ו) בן זקונים ועשו (עובדי' א') הנה קטן נתתיך בגוים יבא עשו הקטן שקראתי ויפול ביד יוסף הקטן · ד"א כל השבטים [ה] נשתתפו במכירתו של יוסף לפיכך אין אחד מן השבטים יכלו להזדווג לו שאינם יכולים לישא וליתן עמו: ד"א עשו היה בכור ובמעשיו הרעים איבד את בכורתו יוסף הוא היה הקטן ובמעשים הטובים זכה לבכורה יבואו מעשיו הטובים ויפרעו מן עשו שהיה בכור ואיבד את בכורתו במעשים הרעים: [ו] ד"א יוסף הודה בתחיית המתים (בראשית נ') פקוד יפקוד אלהים אתכם והעליתם את עצמותי מזה אתכם [ז] ועשו כפר בתחיית המתים (בראשית כ"ה) הנה אנכי הולך למות וגו'· אמר הקב"ה יבא יוסף שהודה בתחיית המתים ויפרע מן עשו שכפר בתחיית המתים· ד"א יוסף גדל בין שני רשעים בין [ח] פוטיפרע ולא למד ממעשיהם עשו גדול בין ב' [ט] צדיקים ולא למד ממעשיהם אמר הקב"ה יבא יוסף שגדול בין ב' רשעים ולא למד ממעשיהם ויפרע מן עשו שלא למד ממעשיהם· דבר אחר יבא יוסף ששילם לאחיו טובה תחת רעה ועשו שילם רעה תחת טובה אמר הקדוש ברוך הוא יבא יוסף וגו': דבר אחר יוסף נתן נפשו על כבודה של אמו ועשו ביקש להרוג את אמו והיכן מצינו ביוסף שנתן נפשו על כבודו של אמו אלא כשחזר יעקב לבא לבית אביו כיון שבא לפגוע בעשו מה עשה העביר את בניו ואת האמהות והיתה כל אחת ואחת היא ובניה עוברת ומשתחוים לפני עשו שנאמר (בראשית ל"ג) ותגשן השפחות וילדיהן ותשתחוין ותגש גם לאה וילדיה וישתחוו אבל ברחל ראה מה כתיב (שם) ואחר נגש יוסף ורחל ותשתחוין רחל ויוסף אין כתיב כאן אלא [י] יוסף ורחל למה כן אמר אין אשה בעלת נוי כאמי והרשע הזה חשוד על העריות נתן עצמו ראשון ועמד לו לפניה שלא יראנה עשו הוא שאביו מקלסו (בראשית מ"ט) בן פורת יוסף בן פורת עלי עין מהו עלי עין שכיסתה עינו של אותו רשע מאימך ד"א עשו טינף עצמו בעריות ובשפיכות דמים [יא] מה שדרש ר' אבהו בן שבע עשרה שנה וגו' ויוסף גדר עצמו מן העבירה ומן שפיכת דמים· מן הערוה (בראשית ל"ט) וימאן ויאמר אל אשת אדוניו וגו' ומן שפיכת דמים שנאמר (בראשית נ') אתם חשבתם עלי רעה וגו' ולפיכך יפול זה ביד זה דבר אחר עשו ביקש להרוג את אחיו (עמוס א') על רדפו בחרב אחיו ויוסף מנחם את אחיו וזנם וכילכלם (בראשית נ') וינחם אותם וידבר על לבם אנכי אכלכל אתכם לפיכך יפול זה ביד זה [יב] ד"א בעמלק כתב (דברים כ"ה) ולא ירא אלהים וביוסף כתיב (בראשית מ"ב) את האלהים אני ירא: ו א"ר יהושע בן לוי אף לעתיד לבא עתידין ראשי השבטים להזדווג עם שרו של עשו ואינו נופל בידם וכיון ששרו של יוסף בא ומזדווג לו מיד הוא נופל לפניו למה שכל אחד ואחד כשבא להזדווג לו מיד הוא מסלקו בתשובות: לראובן אומר נחשדת על אשת אביך לשמעון וללוי אומר אף אתם הרגתם את שכם· וליהודה אומר אף אתה נחשדת על כלתך ולכל השבטים הוא מסלק לומר אתם מכרתם את אחיכם כיון ששרו של יוסף בא להזדווג לו מיד נופל לפניו שאין לו מה להשיבו: (עובדי' א') והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה· ומיד (שם) ודלקו בהם ואכלום ולא יהיה שריד לבית עשו (ישעיה מ"ז) הנה היו כקש אש שרפתם עם שרי כל השבטי' יכול שרו של עשו לישא וליתן אבל עם יוסף אינם יכולים (שם) להציל נפשם מיד להבה· ז (שמות י"ז) ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים וגו' עד ויבן משה מזבח ויקרא שמו ה' ניסי [א] ניסית אינו אומר כאן אלא ה' ניסי בזכותו נעשו הניסים: ד"א את ניסי ואנא ניסיהון דבניך: דבר אחר ה' ניסי שגדלם כנס הזה של הספינה: ד"א ה' ניסי אמר ר' יהושע הכהן ברבי נחמי' למלך שהכעיסתו אשתו כעס עליה וירד לשוק והלך לו אצל הזהבי עשה לה [ב] קוזמין ומה בשעה שהכעיסתו עשה לה קוזמין כשהיא עושה רצונו על אחת כמה וכמה כך אבם בשעה שהיו מכעיסים ואומרין (שמות י"ז) היש ה' בקרבינו אם אין, עשה להם ניסים ה' ניסי, בשעה

שהם

## הגהות ופירוש

והיצה והאלהים לי"ע ואולי כצ"ל, ומצה האלהים, בזכות משה, [ג] ד"א, ב"ר פרשה ע"ג · [ד] של רחל, שכתוב ב ו את האלהים אני ירא, ואלל עשיו כתוב ולא ירא אלהים, ולזה הביא הפסוק אשר קרך וגו', וכמ"ש בסוף הסימן בהדיא, [ה] נשתתפו, לקמן סימן ו' · [ו] ד"א יוסף הודה וכו', כדאיתא לעיל פרשה א' סימן ד', מפני מה החבוה מתכבים קבורת א"י, מפני שמהי' חייס החילה ליזוות המשיח, והוא לוה שיקברו אותו בא"י מטעם זה, [ז] ועשיו כפר וכו' כמ"ש בב"ר פ' ס"ג ולעיל סימן ד' בהדיא · [ח] בין פוטיפר, נ"ל בין פרעה לפוטיפר, [לקמן סוף הפרשה · [ט] ב' לדיקים, יצחק ורבקה, לקמן סוף הפרשה · [יו"ד] יוסף ורחל, ב"ר פרשה ע"ח · [יא] מה שדרש ר' אבהו, לעיל סימן ד' ילא עשיו לשדה וכו', [יב] ד"א, שמות רבה פרשה כ"ו ע"ש · סימן ז' [א] ניסית נ"ל ניסים אינו אומר אלא ניסי, פי' אלו

שהם עושים רצונו על אחת כמה וכמה · **ח** וידי משה כבידים ר' הושע אמר יקרו ידיו של משה מרוב עונותיהם של ישראל שאמרו (שמות י"ז ז') היש ה' ורבי אבהו אמר [א] שהיו ידיו של משה כבידות כשתי כדים של מים ותלויות בהם · א"ר ברכיה הכהן בי רבי אמר הקב"ה [ב] כבדותיהם עלי ידיו של משה הם קבלו את התורה הם קבלו את לוחות הברית הם קבלו עשרת הדברות הם הביאו על פרעה עשר מכות הם קרעו את הים והוליכו את ישראל וידי משה כבידים · ויקחו אבן לא היה כסת או כרים יקרים ליתן תחתיו אלא אבן א"ר אחא להודיעך כשישראל בצרה אף גדוליהם מצטערים עמהם · (שמות י"ז) ואהרן וחור תמכו בידיו אהרן בזכות הכהונה [ג] וחור בזכות המלכות: מזה אחד ומזה אחד בזכות הדברות שכתב (שמות ל"ב ט"ו) מזה ומזה הם כתובים: ויהי ידיו אמונה מהו אמונה בזכות ידיו של משה ובצער שנצטערו עמלק נופל לפניהם [ד] ואין שמשו שוקעת ומשתייר מזרעו (ואימתי שמשו שוקעת ומשתייר מזרעו) ואימתי שמשו שוקעת וביצתו מתקעקעת וזרעו משתרש מן העולם כשתבוא אותה שכתב בה (אסתר ב') ויהי אומן את הדסה הה"ד ויהי ידיו אמונה מהו עד בא השמש כשתבוא אומן שמשו באה, וישרש יהושע אינו אומר כן אלא ויחלוש יהושע את עמלק כזה שחולש ומשתייר · **ט** ויחלוש יהושע את עמלק ויאמר כי יד על כס יה [א] א"ר אלעזר בן יעקב נשבע הקדוש ב"ה בכסאו שאינו מקבל גר מזרעו של עמלק לפיכך כשבא מבשר אצל דוד והוא שואל ואמר מי אתה ואמר (שמואל ב' א') בן איש גר עמלקי אנכי ולא קיבלו דוד א"ר יצחק [ב] דואג האדומי היה · ד"א כי יד על כס יה א"ר אבא בר כהנא כל זמן שזרע של עמלק קיים כביכול כאילו הפנים מכוסות נעקר זרעו מן העולם נתגלו הפנים שהיו כאילו מכוסות (ישעי' ל') ולא יכנף עוד מוריך והיו עיניך רואות את מוריך: ד"א כי יד א"ר יהושע ב"ל בשם רבי אלכסנדרוס [ג] כיון שפשט ידיו של עמלק בכסאו של הקב"ה (ירמיה ג' י"ז) והיתה ירושלים כסא ה' מיד הוא נעקר מן העולם · כתוב אחד אומר (שמות י"ז) מלחמה לה' בעמלק וכתוב אחד אומר (דברים כ"ה) תמחה את זכר עמלק עד שלא פשט ידו בירושלים תמחה את זכר עמלק כיון שפשט ידו מלחמה לה' בעמלק: ד"א על כס יה [ד] ה' אינו אומר כן אלא יה א"ר לוי משם ר' חמא בי רבי חנינא כביכול כל זמן שזרעו של עמלק בעולם לא השם שלם ולא הכס שלם נעקר זרעו של עמלק הכסא שלם והשם שלם אמר דוד (תילים ט') האויב תמו חרבות לנצח וערים נתשת אבד זכרם המה מה כתב אחריו (שם) וה' לעולם ישב כונן למשפט כסאו: **י** ד"א זכור כך פתח ר' תנחומא בי רבי (תילים ע"ט) השב לשכנינו שבעתים אל חיקם חרפתם אשר חרפוך ה' [א] ירמיהו אומר (איכה ג') תשיב להם גמול ה' כמעשה ידיהם ודוד אמר (תילי' עט) השב לשכנינו שבעתים אל חיקם ר' יהודה ור' נחמיה ר"י אומר אמרו ישראל רבון העולמים מה שעשו לנו תשיב להם כמעשה ידיהם ומה שעשו במקדשך השב לשכנינו שבעתים אל חיקם: אמר ר' שונ' אין חיק אלא בית המקדש (יחזקאל מ"ג י"ד) ומחיק הארץ עד העזרה התחתונה ורבי נחמיה אומר אמרו ישראל רבש"ע מה שעשו בנו תשיב להם גמול ה' כמעשה ידיהם ועל ששרפו תורתו שכתב בה (תילים י"ב) מזוקק שבעתים השב לשכנינו שבעתים אל חיקם א"ר חנינא בן שלום ור' יהושע דסיכנן בשם ר' יהושע ב"ל מהו שכתב אל חיקם חרפתם מלמד שהיו מחתכים את המילה שנתונה [ב] בחיק ומזרקים אותה למרום ומחרפים ומגדפים ואומר כלפי מעלה בזו חפצת הרי היא מושלכת לך לפניך · ומניין אתה למד ממה שכתב למעלה מן הענין (דברים כ"ה) ושלחה ידה והחזיקה במבושיו ומה כתב אחר הענין זכור את אשר עשה לך עמלק: **יא** ד"א זכור רבותינו בשם ר' שמואל [א] מן הדרוש פותחים בפרשה (ישעי' מ) הלא ידעת אם לא שמעת (שם מ"ח) גם מאז לא פתחה אזנך כי ידעתי בגוד תבגוד מדבר כנגד עמלק וכנגד המן שבא מחלציו של עמלק אמר הקדוש ב"ה רשע שבעולם

## הגהות ופירוש

אלו פי' כתיב נסים הי' משמעו ה' שעושה נסים, ועכשיו שכתוב נסי, משמעו שעושה נסים בשבילו וכמ"ש בילקוט א"ר אליעזר המודעי הנס הזה שעשה המקום בגיני עשה, [ב] קומיו, שם תכשיט: סימן ח' [א] שהי' ידיו של משה כבידות, כאדם שתלויים בידו שתי כדים של מים, המחוורת בשלח · [ב] כבודתם עלי, יקרותם ונחלתם · [ג] וחור בזכות המלכות, כמ"ש שמ"ר פרשה א', ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור, ומנין שדוד בא ממרים דכתיב ודוד בן איש אפרתי, ע"ש כל הענין שאפרת זו מרים · [ד] ואין שמשו, פי' עדיין אין לו מפלה שלימה ועדיין משתייר מזרעו · סימן ט' [א] א"ר אליעזר, מכילתא וילקוט בשלח [ב] דואג האדומי, בהגהות הגי' בנו של דואג האדומי · [ג] כיון שפשט, ילקוט בשלח ע"ש · [ד] ה', פי' השם בן ד' אותיות · סימן יו"ד [א] ירמי' אמר, מדרש איכה שם פסוק זה תשיב להם ובילקוט תילים עיין ע"ש. [ב] בחיק, לקמן פרשה י"ג סימן א' · סימן י"א [א] מן הדרוש פותחים, הדרשנים כשדורשים בפרשה זכור היו פותחים

שבעולם מזרווגת לבניי גם לא ידעת בניסים שעשיתי להם במצרים היאך כמה דכתיב (שמות י"ד) וידעו מצרים כי אני ה' גם לא שמעת בניסים שעשיתי להם בים (שם ט"ו) שמעו עמים ירגזון גם מאז לא פתחה אזנך לא שמעו שירה שאמרו לי בניי בים (שם) אז ישיר משה ובני ישראל אמר לו הקב"ה ידעת ושמעת אלא שאתה קשה עורף כי ידעתי בגוד הבגוד ולא מעכשיו אתה קשה עורף אלא עד שאתה במעי אמך ופושע מבטן אלא בחייך [ב] אומן מכור לך ומה אני מכין לך לתלות אותך בקורה שנאמר קורא לך: א"ר ושל חמשים אמה ומניין קורא ל"ך ל' שלשים ך' עשרים הרי חמשים הוי זכור את אשר עשה לך עמלק:

יב ד"א זכור [א] אמר ר' ברכיה בי ר' למה הדבר דומה למלך שהיה לו פרדס והיה לו כלב אחד יושב ומשמר את הפרדס בא בנו של אוהבו של מלך לגנוב מתוך הפרדס עמד אותו הכלב ונושכו כשהיה המלך מבקש (לבנו) שלא להזכיר לבנו של אוהבו שרצה לגנוב מתוך הפרדס שלו היה אומר לו זכור מה שעשה לך אותו הכלב כך ישראל חטאו ברפידים ואמרו (שמות י"ז) היש ה' בקרבנו ומיד בא הכלב ונשכו זה היה עמלק שנא' (שם) ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים וכשהיה הקדוש ב"ה מבקש להזכיר ישראל החטא שחטאו ברפידים היה אומר זכורים אתם לאותו עמלק שבא עליכם זכור את אשר עשה לך עמלק.

יג אשר קרך ר' יהודה ור' נחמיה ורבותינו ר' יהודה אומר אשר קרך בדרך מה עשה עמלק הרשע [א] סיפר ייחוס שמותם של ישראל ממצרים והיה עומד לו לחוץ ענני כבוד וקורא לכל אחד ואחד בשמו ואומר פלוני בן פלוני צא שאני מבקש לעשות עמך כחורה ומיד ויצא והוא הורגו זה אשר קראך. ורבי נחמיא אומר אשר קירך אשר טימאך כעניין שנא' (דברים כ"ג) אשר לא יהיה טהור מקרה לילה ורבותינו אמרו אשר קירך הפשירך עשה אותך קר כמים כעניין שנאמר (משלי כ"ה) מים קרים על נפש עיפה א"ר הונא למה"ד לאמבטי רותחת שהיו הכל בורדים הימנה בא אחד וקפץ לתוכה והפשירה מיד באו הכל ורחצו לתוכה כך ישראל כיון שיוצאים ממצרים היו בורחים מהם (שמות ט"ו) שמעו עמים ירגזון אז נבהלו וגו' בא עמלק והפשירה מהו ויזנב בך מכת הזנב לשון נקי משמואל אתה למד (שמואל א' ט"ו) וישסף שמואל את אגג ר' יצחק אמר סירסו (שם) כאשר שיכלה נשים חרבך כן תשכל מנשים אמך אמר לו כשם שעשית [ב] לישראל במצרים כך עשיתי לך שהיית מסרס אותם ומשיב את נשיהם עגונות. ד"א וישסף ר' אבא בר כהנא אומר היה מחתך מגופו כזתים ומאכיל לנעמיות הוא שהכתוב אומר (איוב י"ח) יאכל בדי עורו יאכל בדיו בכור מות [ג] שהבכיר לו מיתה ור' לוי אומר סרוג וישסף שקבע ארבע קונדיסים וקשר את שרתי ידיו ואת שתי רגליו הוא שכתב (שמואל א' ט"ו) אכן סר מר המות [ד] הוא שכתב ממך סר. ורבותינו דורשים אותו [ה] שאין סר אמר לו אגג לשמואל וכי כך ממיתים את השרים אמר לו שמואל כאשר שכלה נשים, כל הנחשלים אחריך [ו] ר' יהודה ור' נחמיה אחד מהם אומר כל מי שהיה הענן מניתו ומשילו וחבטו שבטו של דן שהיו עובדים עכו"ם שכתב בהם (במדבר ב') לאחרונה יסעו לדגליהם. ר' יצחק אומר מהו כל הנחשלים אחריך כל מי שהיה קורא תגר אחר הקב"ה (שמות י"ז) היש ה' בקרבנו ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים. ר' תנחומא בי רבי אומר כאן חמש פנים למה נזדווג יהושע שהוא בן בנו של יוסף הצדיק לעמלק שהוא בן בנו של עשו שזה נקרא קטן וזה נקרא קטן: עשו (עובדי' א') הנה קטן נתתיך בגוים ויוסף (בראשית ל"ז) והוא נער: זה גדול בין שני צדיקים ולא למד ממעשיהם בין יצחק ורבקה וזה גדול בין שני רשעים ולא למד ממעשיהם בין פרעה לפוטיפרע עשו בא על העבירה ויוסף ברח מן העבירה עשו ביזה על אמו שנאמר (עמוס א') ושיחת [א] רחמיו ויוסף חס על כבוד אמו שנאמר (בראשית ל"ג) ואחר ניגש יוסף ורחל יוסף ירא אלהים שנאמר (בראשית מ"ב) את אלהים אני ירא ועשו הרשע (דברים כ"ה) ולא ירא אלהים:
(גם

## הגהות ופירוש

פותחים בפסוק זה הלא ידעת, [ב] אומן, בילקוט ישעי' מ"ח ה"ג אומה זו מכורה לך. סימן י"ב [א] ילקוט הלא ולקמן פרשה י"ג סימן ז'. סימן י"ג [א] מה עשה עמלק הרשע, עמד ויחד לארכיון של מצרים (פי' ממשלת מצרים) ונטל עומניהם של שבטים פי' שמות חקוק עליהם במהכונת הלצניים, התנחומא וילקוט הלא. [ב] לישראל במצרים, בילאהם מוולדים, [ג] שהבכיר לו מיתה גדולה והשה כבכור שהוא הגדול שבאחים. [ד] הוא *שכתב *ממך *סר ד' תיבות אלו ל"ע וגם ליתא. [ה] *שאין *סר, ב' תיבות אלו ל"ע ואולי צ"ל לשון סר, וכמ"ש וכי כך ממיתים השרים. [ו] ר"י ור"נ כאן חסר ומשובש, ובילקוט והתנחומא שם ה"ג ר"י אומר כל מי שהי' נמוח הי' ניפול (הרים נחשלים נמוח וניפול) ר' נחמי' אומר כל מי שהי' הענן פולטו הי' ניפול (פי' אחריך היינו אחרי המחנה חוץ לענן) ודנין אמרי שבטו של דן שפלטן הענן שהיו עובדין ע"ז, וכמ"ש כאן שכתוב בהם לאחרונה יסעו ועיין ג"כ תיבה אחריך כנ"ל. סימן י"ד [א] ושיחת רחמיו

(שם כ"ה) והיה בהניח ה' אלהיך לך מכל אויביך מסביב רבי עזריה ורבי יהודה בי ר' סימון בשם ר' יהודה בי ר' אלעאי שלשה דברים נצטוו ישראל בכניסתן לארץ להקים עליהם מלך ולבנות להם את בית המקדש ולמחות את זכר עמלק אמרו ישראל לפני הקב"ה רבון העולמים אתה אומר לנו הוו זכורים את זכר עמלק בשר ודם אנו לשעה אנו, אתה שאתה חי וקיים לעולמי עולמים הוי זכור אמר להם הקב"ה בני אין לכם אלא להיות [ב] קוראות פרשת עמלק בכל שנה ומעלה אני עליכם כאילו אתם מוחים שמו מן העולם: אמר רבי יצחק אנו מוצאים שביקש יהושע למחות את זכר עמלק שנאמר (שמות י"ז) ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב אמר הקב"ה חייך עד עכשיו שאול המלך עתיד לעמוד מבנימין ולשרש ביצתו של עמלק שנאמר (שופטים ה') מני אפרים שרשם בעמלק אחריך בנימן בעממיך וגו'. סליק

# פרשה יג

א (שופטים ה') מני אפרים שרשם בעמלק: ילמדינו רבינו מהו שיהא אדם צריך לברך בשעה שהוא קורא מגילת אסתר. תלמוד למדנו רבותינו בשעה שהוא בא לקרות את המגילה אומר בא"י אמ"ה אקב"ו על מצות קריאת מגילת אסתר וכיון שגומר' ר' זכריה טבחא בשם רבי יוחנן אומר [א] צריך לומר בא"י אמ"ה האל הרב את ריבנו והנוקם את נקמתינו הגואל מכף עריצים בא"י האל המושיע. ולמה אלא זכר לישועה שעשה הקב"ה בימי המן על ידי מרדכי ואסתר בשעה שביקש המן לכלות את ישראל שנאמר (אסתר ג') להשמיד להרוג ולאבד וגו' [ב] ולא לעצמו הוא נזדווג על ישראל אלא אף עמלק זקינו מתחלה נתגרה על ישראל בשעה שיצאו ממצרים שנא' (שמות י"ז) ויבא עמלק ומה היה עושה להם עמלק הרשע: א"ר יהושע דסיכנן בשם ר' לוי היה [ג] מחתך את זכרותם והיה משליך אותם למעלה ואמר בזו חפצת הרי היא נתונה לך מניין דכתיב (תילים ע"ט) השב לשכנינו שבעתים אל חיקם זה המילה שהיא נתונה בחיק חרפתם אשר חרפוך ה' וכן הוא אומר (דברים כ"ה) ויזנב בך מכת זנב לא עשה אלא כיון שהקב"ה מצווה את ישראל ואמר זכור אמר לו את הוי זכור שנ' (תילים קל"ז) זכור ה' לבני אדום את יום ירושלים אמר להם הקב"ה [ד] עשו את שלכם תמחה את זכר עמלק ואני אעשה את שלי (שמות י"ז) כי מחה אמחה את זכר עמלק לא עשה אלא כיון שמת שאול אמר הקב"ה אין זרעו של עמלק נופל אלא ביד בנה של רחל כן אתה מוצא ברפידים נפל ביד יהושע שנאמר (שמות ח"ס י"ז) ויחלוש יהושע את עמלק אמר הקב"ה לעולם השבט הזה מוכן להיפרע מן עמלק מניין ממה שהשלים בנביא (שופטים ה') מני אפרים שרשם בעמלק אחריך בנימין: ב מני אפרים כך פתח ר' תנחומא בי ר' (במדבר כ"ד) וירד מיעקב והאביד שריד מעיר מהו וירד אמר הקב"ה כשיעמוד השליט העתיד לעמוד מיעקב אותה שעה והאביד שריד מעיר. מהו וירד זה מלך המשיח שנא' (תילים ע"ב) וירד מים ועד ים כעניין שנאמר (מלכים א' ד') כי הוא רודה בכל עבר הנהר הוי אין השליטה נותנת ביד אומה הרשעה אלא עד שיבא משיח וירד מיעקב: ד"א וירד אמר הקב"ה לא מן הבנים הגדולים של יעקב אלא מן הבנים הירודים של יעקב מי היה ירוד מכל השבטים וקטן מכולם זה יוסף ובנימן: אמר הקב"ה ביד הירודים וביד הקטנים של יעקב אני מוסר את המלכות הרשעה ולמה כן אלא אמר הקב"ה אני יודע מה אני עושה, אני יעצתי את העצה הזאת שנאמר (ישעי' כ"ג) מי יעץ זאת על צור אני הוא שיעצתי עליהם ה' צבאות יעצה ד"א מני אפרים מהו מני אפרים רבותינו אומרים אמר הקב"ה ממני היה הדבר מימיו של משה שנא' (שמות י"ז) ויאמר משה אל יהושע בחר. וכי מרעת עצמו אמר לו לאו אלא מפי הדיבור יכול היה יהושע למחות זרעו של עמלק מאותה שעה מני אפרים שרשם בעמלק. ג ד"א מני אפרים למה בניו של יוסף פורעים מן עשו אלא יוסף היו אחיו שונאים אותו שנאמר (בראשית ל"ז) וישנאו אחיו והפך השנאה לאהבה ועשו הפך את אהבתו של יעקב לשנאה אמר הקב"ה יבא יוסף ויפרע ממנו: דבר אחר יוסף חטאו לו אחיו וישטמוהו והיו אחיו סבורים ששוטמם כשם שעשו לו (בראשית נ') לו ישטמנו יוסף ולא עשה להם כן אלא פרע להם

## הנהות ופירוש

דאמו, האחס סמלך בו וילא וומנו, לעיל סימן ה'. [ב] קורלות, אולי צ"ל קורלים עיין לקמן פ' י"ג סימן א'.

פרשה י"ג פרשת זכור סימן א' [א] מגילה כ"א ב'. [ב] ולא לעלמו, ולא הוא בלבד. [ג] מחתך, בפרשה י"ב בי' י"ג ע"ש. [ד] עשו את שלכם, סוף פרשה דלעיל. סימן ה' [א] הנחומא הלא: [ב] כך בגירסת

להם טובות החת רעות אבל עשו כששטמו ליעקב
(בראשית כ"ז) וישטום עשו ליעקב לא עשה לו יעקב
כן אלא אמר לו אותה הברכה אתה שוטנני הרי
היא נהונה לך : (בראשית ל"ג) קח נא את ברכתי
אשר הובאת לך אעפ"כ לא עקר השנאה מתוך
לבו : אמר הקב"ה יבא יוסף שעקר השנאה מתוך
לבו ויפרע מן עשו שהטמינה האיבה בלבו מני
אפרים שרשם : ר"א למה יוסף שעשו לו אחיו כל
אותם הרעות כיון שראה אותם עומדים בצרה לא
יכול לכבוש רחמיו עליהם אלא יזלו עיניו דמעות
עליהם (בראשית מ"ג) ולא יכול יוסף להתאפק כי
נכמרו רחמיו אל אחיו ויבקש לבכות ויבא החדרה
ויבך שמה אבל עשו לא נכמרו רחמיו על אחיו
שנאמר (עמוס א') על רדפו בחרב אחיו מני אפרים
ד ר"א מהו מני אפרים אלא שמימיו של יעקב היה
השבט הזה מתוקן להיפרע מן עשו אימתי אלא
כשהיה יעקב בא מפדן ארם התחיל עשו מקריבם
אותו ואת בניו להרוג אותם וכיון שראה יעקב התחיל
מיצר (בראשית ל"ב) וייראה יעקב מאוד ויצר לו באותה
שעה נגלה הקב"ה עליו ואמר לו הא בנים של רחל
עמך ואתה מתיירא חייך הם עתידים להיפרע הימנו
בכל שעה שיהא עומד על בניך כיון שראה יעקב כך
עכר והיה משמר לרחל ולבנה ומן הדבר שעשה
יודע אתה שכך הוא אמר לו הקב"ה שעושה אותם
מחנות שאם יבא עשו אל המחנה והיה המחנה
הנשאר לפליטה והוא עושה אותם ארבע מחנות
ונותן לרחל לפנים מכולם שנא' (בראשית ל"ב) וישם
את השפחות ואת ילדיהן ראשונה אתה רואה
שהשפחות היו תחילה ואח"כ בניהם ואח"כ את לאה
וילדיה אחרונים ואח"כ ואת רחל ואת יוסף אמר
יעקב אם יהרגו כל בניו וישתייר בנה של רחל שאני
ניצל על יד בנה של רחל והוה המחנה הנשאר
לפלטה ולמה כך אלא שנימנו בני רחל להיפרע מן
הזרע הרע הזה, מני אפרים שרשם בעמלק : ר"א
מני אפרים מהו אחריך בנימין אמר הקב"ה לעולם
אחריך בנימין להבוע מן זרעו של עמלק · והרע לך
איש מזרעו של עמלק עמד ונזדווג לישראל ולא
עמד כנגדו אלא מזרעו של בנימין ומי היה זה זה
המן הרשע שנא' (אסתר ג') גדל המלך אחשורוש את
המן בן המדתא האגגי אמר לו הקב"ה חייך של
בנימין מוכן לך לבא ולקעקע את שרשיך ומי הוא
זה זה היה מרדכי שנא' (אסתר ב') איש יהודה היה
בשושן הבירה ושמו מרדכי בן יאיר בן שמעי בן
קיש איש ימיני · ה מני אפרים · כך פתח רבי
תנחומא בי רבי בשם רבי [א] (משלי כ') אבן ואבן
איפה ואיפה תועבת ה' גם שניהם (משלי י"א) מאזני
מרמה תועבת ה' מה כתב אחריו (שם) בא זדון
ויבא קלון : בזמן שישראל שוקלים מאזני צדק ובאבני
צדק ובמשקלות של אמת אין שום אומה ומלכות
שולט בהם ובזמן שהם נחשדים על המשקל מיד
השונאים באים עליהם מאזני מרמה תועבת ה' ומה
כתב אחריו בא זדון ויבא קלון [ב] : ו ר"א זש"ה
(תהלים ל"ה) ובצלעי שמחו ונאספו בשעה שישראל
באים לידי מינות מיד אומות העולם שמחין ונאספין
להרוג אותם בצלעי שמחו ונאספו · מהו נאספו עלי
נכים ולא ידעתי בעליות בית נתוה בלוד אמרו
כשאני מצלעת הם שמחים ונאספים להתגרות שהם
נכים ותגרים יש עושים את הדין במי שצולע ובצלעי,
קרעו ולא דמו [א] קריעה אחר קריעה אמרו לו
ישראל רבונו של עולם נכים עושים את הדין בצולעים
יושבים ומצפים שאבא לידי הצלע לבוא עלי :
ובצלעי שמחו ונאספו באהרן (במדבר כ') ויראו כל
העדה כי גוע אהרן מה כתיב אחריו (במדבר כא)
וישמע הכנעני מלך ערד אף בשעה שיצאנו ממצרים
מה כתב (שמות י"ז) על ריב בני ישראל היש ה'
בקרבנו [ב] ר' יהודא אומר כך אמרו אם ארון הוא
על כל האומות כשם שהוא אדון עלינו בקרבנו
נעבדנו ואם לאו לא נעבדנו : [ג] ורבי נחמיה אומר
מהו היש ה' בקרבנו אמרו אם מספיק לנו מזונות
נעבדנו ואם לאו לא נעבדינו : ר"א היש ה' בקרבנו
א"ר אבהו אם מרחישים אנו בקרבנו דברים היש ה'
בקרבנו והוא יודע מה מרחישים בקרבנו נעבדנו ואם
אין לא נעבדנו כמ"ש (ויקרא א') והקרב והכרעים
ירחץ במים · ראה שטות שהיה בירם השכינה היתה
סובלת אותם טעונים על ענני כבוד ומוקפין בהם
ועמוד הענן מהלך לפניהם · (דברים א') ובמדבר
אשר ראית אשר נשאך ה' אלהיך והם אומרים היש
ה' בקרבנו · אמר ר' ברכיה הכהן בי ר' לגיבור
שהיה

## הגהות ופירוש

הגירסא בתנחומא וילקוט הכא, אמר ר' לוי אף משה רמזה להם בתורה לא יהי' לך בכיסך אבן ואבן, מה כתוב אחריו
זכור וגו'· סימן ו' [א] קריעה אחר קריעה, פי' קרעו ולא דמו, לא שתקו מלקרוע, [ב] עמ"ש פרשה כ"ו היש ה'
בקרבינו, מיד ויבא עמלק· [ג] ור' נחמיה אומר אם מספיק לנו מזונות כמלך שהוא שרוי במדינה ואין בני המדינה צריכין
לו, נעבדנו, ואם לאו לא נעבדנו, ורבנן אמרי אם מהרהרים אנו בקרבינו והוא יודע מה אנו מהרהרים וכו' עמ"ד פ' כ"א
וילקוט

שהיה מהלך בדרך ובנו על כתיפו והיה מוליכו בשוק והיה הבן רואה דבר של חפץ ואומר לאביו קח לי והוא לוקח לו פעם הראשון והשני והשלישי ובנו על כתפו בסוף ראה אחד אמר לו ראית לאבא מיד נטלו והשליכו לארץ · אמר לו [ד] כך הדרך הייתי טוענך על כתיפי ועכשיו אמרת ראיתה לאבא · כך ישראל היו טעונים על ענני כבוד (דברים ח') ובמדבר אשר ראית אשר נשאך ה' אלהיך כאשר ישא איש את בנו והם אומרים (שמות י"ז) היש ה' בקרבנו מיד (שם) ויבא עמלק: ז והואיל ומפני חטייא של עונותיהם בא עמלק אומר להם (דברים כ"ה) זכור את אשר עשה לך עמלק לא היה לו לומר כן אלא זכרו מה שעשיתם ברפידים ולמה אמר להם זכור אלא א"ר אחא [א] לאחר שנכנס בלילה לגנוב ענבים מן הכרם והיה השומר אוהבו כיון שצפה אותו השומר ראה שאוהבו היה מה עשה גירה בו הכלב שהיה עומד שם עמד [ב] ופשרו הימנו וכשהיה השומר מבקש להזכיר לאורהו אוהבו שבא לגנוב ענבים היה אומר לו זכור אתה היאך פישרתי הימך את הכלב כך היה צריך לומר זכרו מה עשיתם ברפידים מהו זכור משמיעם מן הצד אמר הקב"ה אף על פי שהכעסתם אותי ובא הרשע להתגרות לכם אלא עלי לשרש ביצתו מן העולם (שופטים ה') מני אפרים שרשם בעמלק: ד"א שרשם בעמלק זש"ה (משלי א') ויאכלו מפרי דרכם מה ראה הקב"ה לנהוג עם עמלק במדת אכזריות (דברים כ"ה) תמחה את זכר עמלק (שמואל א' ט"ו) והמתם מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק אלא אמר הקב"ה הקדים לו ממה שעתיד לעשות גלוי וצפוי לפני היאך הוא עתיד לגזור (אסתר ג') מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד לכך והמתה מאיש ועד אשה · תמחה את זכר עמלק למה (משלי א') ויאכלו מפרי דרכם הוא שכתוב (אסתר ט') כי המן בן המדתא האגגי צורר כל היהודים הפיל פור הוא הגורל להומם ולאבדם ובבואה לפני המלך לפני טמ"ה הקב"ה אמר עם הספר ישוב איזה ספר (שמות י"ז) כתוב זאת זכרון בספר כי מחה אמחה את זכר עמלק למה ויאכלו מפרי דרכם וממועצותיהם ישבעו ממה שיעצו וחשבו עלינו ח אמר לו דוד רבש"ע עשו בנו מה שאפשר, גינו המילה מה שבתרת בה ושרפו את ביהך ואת תורתך והכתבת בתורה ואמרת זכור אשר עשה לך עמלק את הוי זכור שאין לפניך שכחה ואם אין אתה מבקש להיזכר מה שעשו בנו היזכר מה עשו בירושלים יום אשר נכנכו לתוכה (תהלים קל"ז) זכור ה' לבני אדום את יום ירושלים אמר הקב"ה אני אין לפני שכחה וזכור אני מה עשו, אתם שאתם בשר ודם ואתם שכיחים הוי זכורים מה עשה לכם עמלק כדי שתמחה שמו מן העולם (דברים כ"ה) זכור את אשר עשה לך עמלק (שם) תמחה את זכר עמלק אמרו לו רבש"ע למי הוא למחות את שמו אמר להם אין גלוי וצפוי לפני כשאמכור את עמלק ביד שאול מלככם שעתיד לשייר מזרעו שהיה חס עליו (שמואל א' ט"ו) ויחמול על אגג לכך אני מצוה אתכם תמחה ואע"פ שחס שאול על אגג אלא בא שמואל והמיתו במיתה משונה (שם) וישסף שמואל את אגג אמר לו אגג במיתה זו הנביאים ממיתים אמר לו שמואל (שם) כאשר שיכלה נשים חרבך מהו כאשר שיכלה אמר לו כשם שעשה עמלק זקינך והשחית את זכרותם והושיב את נשיהם שכולות ואלמנות כאשר שיכלה כן תשכל מנשים אמך אמר הקב"ה בעה"ז אמרתי להם למחות את שמו של עמלק אבל לעתיד לבא השבט שהכינותי לו הוא פורע ממנו ומשרש ביצתו מן העולם (שופטים ה) מני אפרים שרשם בעמלק אחריך בנימין · סליק

# פרשה יד

א (במדבר י"ט) זאת חוקת התורה אשר צוה ה' לאמר ויקחו אליך פרה אדומה תמימה אשר אין בה מום אשר לא עלה עליה עול ילמדנו רבינו פרה אדומה כשהיתה נעשית אם היה מותר לישראל ליקח מן הגוי כך שנו רבותינו [א] אין לוקחים פרה אדומה מן הגוי כדברי ר' אליעזר וחכמים אומרים לוקחים ומה טעמו של ר' אליעזר שאמר אין לוקחין פרה אדומה מן עכו"ם מפני שהעכו"ם חשודים על [ב] העבירות ולהחטיא את ישראל א"ר פנחס הכהן בן חמא שאמר בשם רבותינו מעשה היה שנצטרכו ישראל לפרה אדומה ולא היה מוצאים ואח"כ מצאו אותה אצל עכו"ם אחד הלכו ואמרו לו מכר לנו את הפרה שיש לך שאנו צריכים לה אמר להם תנו את דמיה

## הגהות ופירוש

וילקוט תהלים · [ד] כך הדרך, ל"ע כל הדרך · סימן ז' [א] לאחר, לעיל פרשה י"ב סימן י"ב · [ב] ופשרו, פי' והשקו ולקחו לכלב מן הגנב ·

פרשה י"ד פרשת פרה סימן א' [א] אין לוקחין, פרה פרק ב', ע"ז דף כ"ג · [ב] העבירות, היינו לרבעה, כדאיתא בבבלית בסוגיא שם ור' פנחס מביא המעשה ראי' לדברי חכמים שאם לא הכינו בה שעלה עליה עול, היו

דמיה וטלו אותה וכמה הם דמיה בשלשה זהובים או בד' זהובים אמרו לו ואנו נותנים עד שהם הולכים להביא את דמיהם הרגיש אותו העכו"ם להיכן הם צריכים את הפרה וכיון שבאו והביאו את דמיה אמר להם איני מוכרה לכם אמרו לו שמא להוסיף על דמיה אתה מבקש ואם אתה מבקש אנו נותנים לך כל מה שתבקש ואותו רשע כל שהיה רואה אותם רחוקים עילה היה עליהם אמרו לו טול לך ה' זהובים והוא לא היה מבקש טול עשרה טול ד' עד שהגיע לק' והוא לא היה מבקש ויש מרבותינו אומרים עד שהגיעו ליתן לו אלף זהובים כשקיבל עליו ליתנה להם באלף זהובים והתנו עמו והלכו להביא לו הזהובים מה עשה אותו הרשע אומר לגוי אחד חבירו בא וראה היאך אני משחק ביהודים חללו כלום הם מבקשים אותה ונותנים לי כל הדמים אלא מפני שלא עלה עליה עול הריני נוטל את העול ונותנו עליה ומשחק אני עליהם ואטול את ממונם כן עשה נטל את העול ונתן עליה כל הלילה וזה היא סימנה של פרה שלא עלה עליה עול שתי שערות יש בצוארה במקום שעול נתון וכל זמן שלא עלה עליה עול שתי שערות זקופות הם ניתן עליה עול מיד שתי השערות נכפפים ועוד סימן אחר יש בה עד שלא עלה עליה עול עיניה שוות עלה עליה עול עיניה שורות והיא מתחלפת פוזלת ומסתכלת בעול כיון שבאו ליקח אותה ממנו וכל אותו הזהב בידם והראו לו הזהב מיד נכנס והעביר את העול מן הפרה והוציאה להם כיון שהוציא להם התחילו מסתכלים בה ורואין את סימנה אותם ב' שערות שהיו זקופות שנכפפו ועוד עינים מן העול שנפלו אמרו לו טול את פרתך אין אנו צריכין לה שחוק באמך כיון שראה רשע שהחזירו לו פרתו ויצא ריקם מכל אותם הזהובים אותו הפה שאמר אני משחק בהם התחיל אומר ברוך שבחר באומה הזו ונכנס לו לתוך ביתו ותלה את החבל ותנק את עצמו (שופטים ה') כן יאבדו כל אויביך ה' הא למדת שמכל מקום לוקחים פרה בין מישראל בין מגוי [ג] שלא תאמר כתוב בתורה שאין ליקח פרה אלא מישראל. אלא אפילו מן הגוי מניין ממה שקראו בעניין (במדבר י"ט) דבר אל בני ישראל ויקחו אליך וגו'

ב ילמדינו רבותינו קודם לכמה ימים היו מפרישים כהן השורף אותה מביתו ללשכה שעל פני הבירה [א] שנו רבותינו ז' ימים קודם שריפת הפרה מפרישין כהן השורף את הפרה מביתו ללשכת שעל פני הבירה [ב] ואמרינן עלה מה בירה ר' יוחנן ור"ל ר' יוחנן אמר מגדל היה עומד [ג] בהר הזיתים והיה שמו בירה וריש לקיש אמר [ד] כל העיר נקראת בירה שנא' (ד"ה א' כ"ט י"ט) ולבנות הבירה אשר הכינותי ומפני מה לא היו שורפים [ה] פר שקרב על גבי המזבח אלא פרה [ו] אמר רבי לוי כל מה שהקב"ה רוצה הוא עושה כשביקש קרא לקרבנות לשון זכר [ז] שור או כבש או עז וכשביקש קרא הקב"ה להם לשון נקיבה ויקחו אליך פרה אדומה אמרו רבותינו מעשה היה בישראל אחד שהיה לו פרה אחת חורשת נתמעט ידו ומכרה לו לגוי אחד כיון שלקחה הגוי וחרש עמה ששת ימים של חול בשבת הוציאה שתחרוש עמו ורבצה לו תחת העול היה הולך ומכה אותה והיא אינה זזה ממקומה כיון שראה כן הלך ואמר לאותו ישראל שמכרה לו בא טול פרתך שמא צער יש בה שהרי כמה אני מכה אותה והיא אינה זזה ממקומה אותו ישראל הבין לומר בשביל של שבת והיתה למודה לנוח בשבת א"ל בא ואני מעמידה כיון שבא ואמר לה באזנה פרה פרה את יודעת כשהיית ברשותי היית חורשת ימי החול בשבת הייתה נינוח עכשיו שגרמו עונותי ואת ברשות גוי בבקשה ממך עמדי וחרשי ומיד עמדה וחרשה א"ל אותו הגוי אני מבקשך טול פרתך עד עכשיו אני בא ומיסב אחריך שתהא בא ומעמידה [ח] על אחת [ט] חוץ מזו ומזו ואיני מניחך עד שתאמר לי מה עשיתה לה באזנה
אני

## הגהות ופירוש

אין לוקחין אותה, וכדמסיים בסוף המאמר, הא למדת. [ג] שלא תאמר פי' דר"א היה לי' תרי טעמא, חד דהרבעה, וחד טעמא דבני ישראל ויקחו, ולא מהני שאינו ישראל, ורבנן להרבעה לא חיישא, והדרשה לא סבירא להו, דאית להו, ויקחו אליך מ"מ, והו שאמר ולא תאמר כדאית לי' לר' אליעזר וכמ"ש לעיל. סימן ב' [א] שנו רבותינו מס' פרה, [ב] ואמרינן עלה מאי בירה, ירושלמי פסחים פרק כיצד צולין ועיין רש"י בגמרא דלן פרק הנ"ל. [ג] בהר הזיתים, נ"ל בהר הבית ירושלמי שם. [ד] כל העיר נ"ל כל הר הבית, ירושלמי שם. [ה] פר שקרב ע"ג מזבח, פי' פר זכר שאינו חשוב שקרב ע"ג מזבח לעולה. [ו] א"ר לוי וכו' שמות רבה פרשה ל"ח. [ז] שור לכפר על מעשה העגל כמ"ש ויקרא רבה פ' כ"ו ע"ש וכשביקש קראה פרה ג"כ לכפר על מעשה העגל וה"ל המדרש שא"ר ל"ח לקח פר בן בקר הה"ד גדולים מעשי ה' דרושים לכל חפציהם, כשהוא רוצה קראה בלשון נקבה, שנאמר ויקחו אליך פרה אדומה, וכשהוא רוצה הוא קוראה בלשון זכר, שנאמר לקח פר בן בקר לכפר עליהם על מה שעשה, שנאמר ויאמר ה' אל אהרן קח לך עגל בן בקר לחטאת, לכך נאמר גדולים מעשי ה' דרושי' לכל חפציהם, והוא שכיון ג"כ בכאן לדרוש בפסוק הנ"ל ולכן אמר כשביקש וכו'. [ח] על אחת, שני תיבות אלו נ"ע. [ט] חוץ מזו ומזו לבד מה שאתה מוכרת
ליטול

אני נתייגעתי בה והכיתי אותה ולא עמדה התחיל אותו ישראל מפייסו ואומר לו לא כשוף ולא כשפים עשיתי אלא כך וכך השתתי לה באזנה ועמדה וחרשה מיד נתיירא הגוי אמר ומה אם פרה שאין לה לא שיחה ולא דעת הכירה את בוראה ואני שיצרני יוצרי ברמותו ונתן בי דעת איני הולך ומכיר את בוראי מיד בא ונתגייר ולמד וזכה לתורה והיו קוראים שמו יוחנן בן [יוד] תורתה ועד עכשיו רבותינו אומרים הלכה משמו ואם תמיה אתה שעל ידי פרה נתקרב אדם אחד לכנפי שכינה הרי על ידי פרה היא טהרתו של כל ישראל ממה שקראו בענין זאת חקת התורה׃

ג כך פתח ר' תנחומא בר אבא (משלי ך) מתהלך בתומו צדיק זה היה אברהם (בראשית ט"ו) התהלך לפני והיה תמים, אשרי בניו אחריו: א"ר אלעזר בשם ר' סימון [א] כל מה שעשה אברהם למלאכים פרע הקב"ה לבניו הוא אמר (בראשית י"ח) ואקחה פת לחם ופרע הקב"ה לבניו (שמות ט"ז) הנני ממטיר לכם לחם מן השמים הוא אמר (בראשית י"ח) והשענו תחת העץ פרע הקב"ה לבניו (ויקרא כ"ג) כי בסוכות הושבתי את בני ישראל הוא ליוה למלאכים (בראשית י"ח) ואברהם הולך עמם לשלחם והקב"ה ליוה לבניו (שמות י"ג) וה' הולך לפניהם יומם א"ר יהושע הכהן בי ר' נחמיה הוא הביא לפני המלאכים מים שנא' (בראשית י"ח) יוקח נא מעט מים ורחצו רגליכם וכן ואל הבקר רץ אברהם אמר לו הקב"ה היא טהרתם של בניך יהיו נותנים מן אפר פרה לתוך המים ומזים ומטהרים׃

ד (במדבר י"ט) ויקחו אליך פרה אדומה [א] זהו שאמר הכתוב (תילים י"ב) אמרות ה' אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ. מהו אמרות ה' אמרות טהורות אלא אמרות ה' אמרות בשר ודם אומר הבר ואינו עושה למה שאין ספיקה בידו לעשות ואע"פ שספיקה בידו לעשות ואינו עושה [ב] ואיפשר לדבר הזה האך, אלא מפני שבשר ודם הוא עובר אומר היום שהוא עושה דבר ואינו עושה אלא ישן ולא עמד בטל אותו דבר שאמר לעשות נמצאת בטל דברו ומאמרו מפני שהיום הוא כאן ומחר איננו היום חי ומחר מת אבל הקב"ה מאמריו מאמר, דברו דבר וגוזר ועושה למה מפני שהוא חי וקיים לעולם: אמר ירמיה (ירמיה י') וה' אלהים אמת למה כל מה שהקב"ה מדבר הם דברים של אמת מפני שהוא חי וקיים לעולם• [ג] וה' אלהים אמת למה מפני שהוא אלהים חיים ומלך עולם הוי (תילים י"ב) אמרות ה' אמרות טהורות:

ה מהו טהורות אלא כל מאמרו של הקב"ה בקדושה ובטהרה אתה מוצא בשעה שנתחייב דורו של נח שהביא מבול עליהם אמר הקב"ה לנח• נח נתחייב דורך כלייה ואני עתיד להחריב את העולם ואעפ"כ עתיד אני [א] להטיב על עולמי ברחמים ולהפרותו ולהרבותו מניין הוא פרה ורבה אלא עמוד עשה את התבה וקח לך מכל מין ומין לתיבה שבשעה שתצא מן התיבה יהא לעולם מוכן להתקיים ומוכן להפרות ולהרבות• (בראשית ז') מכל הבהמה הטהורה וגו' ומהו אומר על הבהמה טמאה• (שם) מן הבהמה אשר לא טהורה היא [ב] א"ר יוחנן עקם הקב"ה כמה מקראות ומן הבהמה אשר לא טהורה היא למה כל הגיעה הזה וכל התוספות האילו לא היה צריך לומר אלא ומן הבהמה טמאה אלא שלא להזכיר דבר של טומאה אלא הכל בקרושה ובטהרה הוי אמרות ה' אמרות טהורות• א"ר יהודה בי ר' מנשה אף בשעה שביקש הקב"ה ליתן למשה סימני בהמה וחיה הטמאות והטהורות פתח (ויקרא י"א) כל מפרסת פרסה ושוסעת שסע פרסות אם בשנים האילו הרי זו טהורה ומותר לאכילה שנ' (שם) אותה תאכלו הרי סימני הטהורה ואחר כך הוא בא לסימני הטומאה ואומר סימנים (שם) אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה ומפריסי הפרסה כך פורט כל אחד ואחד בפני עצמו א"ר יהודה בי ר' מנשה הגמל והחזיר והשפן והארנבת הוא מטמא כאן והואיל שבא לאוסרו על ישראל יתחיל מן סימני הטומאה שלהם [ג] כך היה ראוי ואינו כן אלא מה הוא עושה מתחיל בסימני הטהרה שלהם מניין את הגמל כי מעלה גרה הוא הרי סימן של טהרה שיש בו ואח"כ מהו אומר פרסה לא יפרים כך את החזיר היה צריך לומר כי איננו מעלה גרה והוא אינו אומר כן אלא ואת החזיר כי מפרים פרסה הוא והוא גרה לא יגר כך את הארנבת ואת השפן כי מעלה גרה לא היה צריך לומר כן, כי אינם מפריסים פרסה ואח"כ וגרה הם מעלים

## הגהות ופירוש

ליטול פרתך בחזרה עוד אתה מוכרח להודיעני מה עשית עמה • [יו"ר] בן תורתא, הודתא הוא תרגום של פרה שע"י פרה נתגייר• סימן ב' [א] כל מה ב"ר פ' מ"ח • סימן ד' [א] תנחומא פ' חוקת • [ב] מפסר לדבר הזה, פי' אם ספיקה בידו לעשות למה אינו עושה אתו ברשיעי עסקינן ואין זה שבח להקב"ה שאינו עושה מעשי רשעים • [ג] וה' אלהים אמת, ויקרא רבה סוף פרשה ו' • סימן ה' [א] להטיב, פי' לחזור • [ב] ארי"י, במ"ר י"ט ובב"ר פ' ל"ב ובתנחומא חוקת, הגירסא א"ר יהושע ב"ר לוי מלינו שביקש הקב"ה שמש ושלושה היבות, [ג] כך הי' ראוי, כי הדבר שהוא עיקר צ"ל תחילה והטפל

מעלים ואינו אומר כן אלא פרוח בטהרה כדי שלא יוציא דבר טומאה מפיו הוי אמרות ה' אמרות טהורות· ו מהו (תילים י"ב) כסף צרוף אלא כשם שהכסף צרוף נכנס לכור ומצרף ומטהרנו עד שהוא עומד ביופיו כך היא התורה מתהוננת ומזוקקת ארבעים ותשע פנים· מזוקק שבעתים מהו מזוקק שבעתים א"ר [א] יוחנן בן פזי שהתורה נדרשת ארבעים ותשע פנים ואף הפרשה זו מזוקק שבעתים יש בה ארבעים ותשע טהרות כיצד אלא יש בה [ב] שבע פרות ושבע הזיות ושבעה כהנים טמאין ושבעה טהורים ושבעה כבוסים ולא עוד אלא כיון שהיו מבקשים לשרוף פר החטאת מה היו עושין מזין עליו כל שבעת הימים ושבעת הזיות בכל יום הוי נמצאת אומר ארבעים ותשע הזיות מזוקק שבעתים ולמה כך אלא כשם שהתורה נדרשת בארבעים ותשע פנים ואף זו יש בה ארבעים ותשע פנים שהיא שקולה כנגד כל התורה כולה· אמר רבי אחא בשם רבי יוסי בר חנינא בשעה שעלה משה למרום מצא להקדוש ברוך הוא עוסק וספרו בידו ועוסק וקורא הפרשה זו בפרשת פרה אדומה זאת חוקת התורה ולמה, אמר הקדוש ברוך הוא איני עוסק אלא בטהרתו של ישראל מניין (תילים ל"ז) פי צדיק יהגה חכמה ולשונו תדבר משפט פי צדיקו של עולם יהגה חכמה הוגה בתורה באיזו תורה בזאת חוקת התורה· ז ד"א זאת חוקת התורה אמר שלמה (קהלת ז' כ"ג) כל זה נסיתי בחכמה בכל חכמה ובכל דעה שבעולם כל זה נסיתי בחכמה ואחר כך חזר בדבריו ועבר על דעתו הראשונה ואמר אחכמה והיא רחוקה ממני מה ראה שלמה לומר כן אלא אמר שלמה בכל פרשיות של תורה ובכל עמקי החכמה נכנסתי ועמדתי עליהם

כל זאת נסיתי בחכמה ומהו שהוא חוזר ואומר (קהלת ז' כ"ז) אמרתי אחכמה אלא על הפרשה זו צווח אחכמה ושמא תאמר שמשהיה גדול ונכנס בבנים ונכנס בשנים [א] אתן לו החכמה לאו אלא שהוא נער ניתן לו החכמה: שנאמר (מלכים א' ד') ויתן אלהים חכמה לשלמה ורוחב לב מהו ויתן אלהים הכמה לשלמה ותבונה [ב] א"ר יוחנן בשם ר' שמעון בן יהוצדק למה הדבר דומה למלך שהיה לו אוהב והיה המלך אוהבו יותר מדאי אמר לו שאל לך [ג] פרוקפי ואני נותן לך כל מה שתשאל לפני אותו האוהב היה פיקח הרבה אמר מה פרוקופי אשאל מן המלך אם אומר שיעשה לי אפרכוס היא [ד] הוא שיוצאה בידי ואם אומר לו שיעשה אותי דוכס היא היא שיוצאה בידי אלא הריני שואל דבר שכל הדברים טפילים לו הכבוד והפרוקופי טפלים לו אמר לו מרי הואיל שהגנסתה את לבי ואמרת לי שאשאל לך לפניך שואל אני לך שתשיאני את בתך ושנעשה חתנך אמר לו חייך כך אני עושה, כן כש..לה הקב"ה על שלמה ואמר (מלכים א' ג') שאל מה אתן לך אמר שלמה מה אשאל כסף וזהב היא שיצאה בידי אשאל כבוד היא היא שיצאה בידי אמר שלמה רבון העולמים חכמה אני שואל שתתן לי חכמה ומדע אמר לו הקב"ה הואל ששאלת את החכמה חייך כל הדברים טפלים לחכמה (מלכים א' ג') החכמה והמדע נתון לך ועושר ונכסים וכבוד אתן לך (מלכים א' ד') ויתן אלהים חכמה לשלמה ותבונה שנתן לו את החכמה [ה] מתנה· ח ויתן אלהים חכמה לשלמה ורוחב לב כחול אשר על שפת הים מהו כחול אלא שהיתה חכמתו של שלמה כנגד כל ישראל שנמשלו כחול שנאמר (הושע ב') והיה מספר בני ישראל כחול הים

## הגהות ופירוש

והעפל למוף· סימן ו' [א] ר' יוחנן בר פזי במ"ר י"ט, ובתנחומא חוקת ר' חנן בר פזי, [ב] פירוש מאמר זה העתקתי מפירושו של הגאון החמיתי רשכב"ה רבינו אליהו מווילנא על התורה וזה לשונו הקדוש בפרשת חוקת [וכאן חסר וכל"ל] שכל מעשי הפרה הם ז' ז', ז' כהנים, ז' הזאות, ז' טומאות, ז' טהרות, ז' כבוסים, ז' פרות, ז' שריפות· ז' כהנים, ונתתם אותה אל אלעזר הכהן, ולקח אלעזר הכהן, וטמא הכהן, וכבס בגדיו הכהן, הרי חמשה ומשה ואהרן ג"כ שני כהנים, כמו שכתוב משה ואהרן בכהניו, ז' הזאות, והזה מדמה שבע פעמים, ז' טומאות, כל הבא אל האהל וכל אשר באוהל, וכל כלי פתוח, בחלל חרב, או במת, או בעצם אדם, או בקבר, וכן טהרות והזה על האהל, ועל כל הכלים, ועל הנפשות, ועל הנוגע בעצם, או בחלל, או במת, או בקבר, הרי ז', ז' כבוסים, וכבס בגדיו הכהן, קאי על ג"פ הכהן שכתוב למעלה, ונתתם אל אלעזר הכהן, ולקח אלעזר הכהן, ולקח הכהן עץ ארז, הרי ג' כבוסים, והשורף אותה יכבס בגדיו, וכבס האוסף וגו', והזה הטהור כו' וחטאו ביום השביעי וכבס בגדיו, ומזה מי הנדה יכבס בגדיו, ז' פרות כמ"ש ז"ל מסכתא פרה פרק ג' משה ה' ורמוזים כל הז' בפסוק, פרה אדומה, ושרף הפרה, אל תוך שרפת הפרה, את אפר הפרה, וכבס האוסף את הפרה, חטאת הוא, ולקחו לטמא מעפר שריפת החטאת, ז' שריפות, את עורה, ואת בשרה, ואת דמה, על פרשה ישרוף, עץ ארז, ואזוב, ושני תולעת, הרי ז' פעמים ז', עכ"ל הק', ועי' שם ושם ובילקוט תילים· [ג] מזין עליו, פי' על הכהן השורף את הפרה, כמ"ש למעלה בריש סימן ב' שהיו מפרישין אותו ז' ימים קודם שריפה· סימן ז' [א] אתן לו, אולי צ"ל איתן לו, וכמ"ש לקמן עד שהוא נער ניתן לו, וכן מצאתי בפסיקתא כתיבת יד· [ב] אר"י, תנחומא חוקת· [ג] פרוקופי, פי' מתנה· [ד] היא שיוצאה בידי, פי' אם לבד אשיג ולא יותר· [ה] מתנה,

לא

הים [א] כיצד החכמים יש בהם דעת לפי זקנתם הסופרים יש בהם דעת בני תורה יש בהם דעת כל אחד ואחד יש בו דעת ואם תקים את כל ישראל ותעמידם לעבר אחד ותעמיד את שלמה לעבר אחד שקולה היא חכמתו של שלמה כנגד כל ישראל הוי כחול· ר"א מהו כחול א"ר לוי אילולי שהחול הזה מקיף את אוקיינוס ועשוי לה כייג היה עולה אוקינוס והציף את כל העולם ומחריבו אלא שהחול עומד לפניו כטיכוס וכחומה ואינו מניח לעלות על העולם כך היתה חכמתו של שלמה מקפת אותו כטיכוס נכחומה וכחול שמקיף את הים למה אלא בשעה שהיה אדם מבקש לעשות דבר שלא כהוגן ואין חכמתו מקפת יצרו ועומדת בפניו כחומה הזו כל רע מצוי בתוכו אמר שלמה לה"ד לעיר שהיא עשויה פירצות ואין לה חומה (משלי כ"ה כ"ח) עיר פרוצה אין חומה איש אשר אין מעצור לרוחו· והעיר אשר היא פרוצה כל דבר רע יש לה בתוכה הליסטין נכנסים בתוכה חיה רעה נכנס לתוכה כך מי שאין חכמתו מקפת את יצרו כמה דברים הוא עושה שלא כהוגן כמה [ב] מדינות הוא עושה עיר פרוצה איש אשר אין מעצור לרוחו אבל שלמה כשהיה מבקש לעשות שלא כהוגן מה היה עושה היתה חכמתו עומדת בפני יצרו כשם שהחול עומד בפני אוקינוס (מלכים א' ד') ורוחב לב כחול אשר על שפת הים· ט ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם מהו חכמת בני קדם אלא שכל בני קדם בקיאים במזל וחכמים בכל דיעה באיסטרוגילא בא וראה מה היתה חכמתו של שלמה שנצחה דעתו וחכמתו חכמתם של בני קדם הוי מחכמת כל בני קדם ומכל חכמת מצרים מה חכמה נמצא במצרים אלא בשעה שהיה שלמה עסוק ובנה בית המקדש שלחו אצל פרעה מלך מצרים ואמר לו שלח לי אומנים חרשים ובנאים לבית המקדש מה עשה פרעה מלך מצרים כיון שקיבל כתביו שלח וקרא לכל חרטומים ומכשפין אמר להם ראו לי בכשפים מי עתיד למות בשנה זו מן האומנים האלו ואני בא עליו בהרעשמות ואמר לו תן לי דמיהם מן האומנים שהרגת מיד הביאו לפניו בני אדם שהיו להם למות באותה שנה עמד פרעה ושילחם לשלמה כיון שבאו אצל שלמה נסתכל בהם וראה אותם שהן עתידים למות והוא עומד ומחזירם לו וכותב לו בידם אם לתכריכין היתה צריך [א] לא היה צריך לך הרי תכריכים וארונות לך קבור את מתיך ונתן להם תכריכים ושלחום הוי מכל חכמת מצרים ויחכם מכל האדם זה אדם הראשון [ב] ומה היתה חכמתו של אדם הראשון אלא בשעה שבקש הקב"ה לבראות אדם הראשון נמלך במלאכי השרת אמר להם (בראשית א') נעשה אדם אמרו לפניו רבון העולמים (תילים ח) מה אנוש כי תזכרנו וגו'· אמר להם אדם זה שאני מבקש לבראות בעולמי חכמתו מרובה משלכם· מה עשה כינס כל בהמה חיה ועוף והעבירם לפניהם אמר להם מה שמותם של אילו ולא היו יודעים וכיון שברא אדם הראשון כינס כל בהמה חיה ועוף והעבירם לפניו אמר מה שמותם של אילו אמר לזה נאה לקרותו שור ולזה נאה לקרותו סוס ולזה גמל ולזה נשר ולזה אריה הה"ד (בראשית ב') ויקרא האדם שמות לכל אמר לו ואתה מה שמך אמר אדם אמר לו למה אמר לו מפני שנבראתי מן האדמה אמר לו ואני מה שמי י"י אמר לו ולמה שאתה אדון על כל מעשיך א"ר אחי אמר הקב"ה (ישעיה מ"ב) אני י"י [ג] הוא שמי שקרא לי אדם הראשון הוא שמי שהתניתי בינו ובין עצמי הוא שמי שהתניתי ביני למלאכי השרת· (מלכים א' ד') איתן, זה אברהם אבינו (תילים פ"ט) משכיל לאיתן האזרחי, הימן, זה משה בכל ביתי נאמן הוא, וכלכל זה יוסף (בראשית מ"ז) ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו אמרו המצריים כלום מלך העבד עלינו אלא בחכמתו [ד] מה עשו נטלו שבעים פתקין וכתבו עליהן שבעים לשונות והיו משליכים אות' לפניו והיו קורא כל אחד ואחד בלשונו ולא עוד אלא שהיה מדבר בלשון שלא היו יודעים לשמוע אותו הה"ד (תילים פ"א) עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים שפת לא ידעתי אשמע, ודרדע, זה דור המדבר ולמה היו קורא אותו דרדע דור שהיו כולם מלאים דיעה, בני מחול, בני ישראל שמחלה להם שכינה על מעשה העגל (מלכים א' ד') וידבר שלשת אלפים משל א"ר שמואל בר נחמיני חוזרני על כל המקרא ולא מצינו שנתנבא שלמה אלא קרוב לשמונה מאות פסוקים ואתה אומר שלשת אלפים משל אלא מלמד שכל פסוק ופסוק שנתנבא יש בו שנים ושלשה טעמים כר"א (משלי כ"ה) נזם זהב וחלי כתם וגו' ורבנן אמרין שלשת אלפים משל על כל פסוק ופסוק אלף

## הגהות ופירוש

א בעבור שום שכר וקיון זכיותיו גם נתן לו החכמה במתנה שלא ישכח אותה· סימן ח' [א] כילד, הנחומא שם ע"ש· [ב] ומיגוה, פי' מריבות, ובזה מבואר יפה הכתוב האומר לא הראו וגו', אשר שמתי חול גבול לים וגו' ולעם הזה הי' לב סורר ומורה וילכו· סימן ט' [א] לא הי' צריך, אפשר שהכוונה לא הי' צריך לך לשלחם אלי בעצמם אלא לשלוח עבור תכריכים, [ב] ומה היתה חכמתו, בראשית רבה פרשה י"ז, ובמ"ר י"ט· [ג] לקמן פ' י"ז סימן א': [ד] נטלו שבעים פתקין, והי'

אלף וחמשה טעמים על כל משל ומשל [ה] ויהי שירו של משל, וידבר על העצים, וכי אפשר לו לאדם לדבר על העצים אלא אמר שלמה מן הארז אשר בלבנון ועד האזוב אשר יוצא בקיר מפני מה מצורע מטהר בגבוה שבגבוהים ובנמוך שבנמוכים בעצי ארז ואזוב ושני תולעת ע"י שאדם מגביה כארז לוקה בצרעת וכיון שהוא משפיל עצמו כאזוב מתרפא באזוב (מלכים א' ד'). וידבר על הבהמה ועל העוף וכי אפשר לאדם לדבר על הבהמה ועל העוף אלא כך אמר שלמה מפני מה הבהמה ניתרת בשני סימני' והעוף בסימן אחד אלא שהבהמה נבראת מן היבשה והעוף מן הים כתוב אחד אומר מן היבשה (בראשית ב') וייצר י"י אלהים מן האדמה וגו' וכתוב אחד אומר מן הים (בראשית א') ויאמר אלהים ישרצו חיה ועוף יעופף על הארץ וגו' בר קפרא אומר מרקק שבים נבראו העופות רבי אבין בשם שמואל קפודקיא אומר אעפ"כ רגולוי דתרנגוליכם דמיין [ו] לחרכפותיי' דנוני, ועל הרמש, וכי אפשר לאדם לדבר על הרמש אלא אמר שלמה מפני מה שמנה שרצים שבתורה הצדן והחובל בהן חייב ושאר שקצי' ורמשים הצדן והחובל בהן פטור מפני שיש בהן עורות, ועל הדגים וכי אפשר לאדם לדבר על הדגים אלא אמר שלמה [ז] מפני מה כל חיה ובהמה ועוף טעונים שחיטה הורה יעקב איש כפר נבוריין בצור על הדגים שטעונים שחיטה שמע רבי חגי אייתיני' א"ל מנין הוריתה א"ל מן הד"ד (בראשית א') ויאמר אלהים ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף וגו' מה העוף טעון שחיטה אף הדגים טעונים שחיטה אמר [ח] ארביעינו' דילקי א"ל וב"נ דאמר מילי דאורייתא ילקי א"ל לא הרית טבית א"ל מן הן א"ל מן הדא (במדבר י"א) הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם אם את כל דגי הים יאסף להם ומצא להם באסיפה בעלמא א"ל חבוט חביטך שהיא טבא [ט] בקליטי [י] הורה יעקב נובראי בצור על בנה של נכרית שנימול בשבת שמע רבי חגי ואייתיני' א"ל מנן הורית אמר ליה' הד"ד (במדבר א') ויתילדו על משפחותם לבית אבותם וכתב (בראשית י"ז) ובן שמנת ימים ימול לכם וגו': א"ר חגי ארבועני' דילקי' אמר ובר נש דאמר מילי דאורייתה ילקי א"ל [יא] הורית טבית א"ל מה הן א"ל [יב] רביע ואת שמע א"ל אם אתי בר עממיא לגבך ואמר לך אנא בעי [יג] יהודאי על מנת [יד] למגזריני' ביומא דשבתא או ביומא דכיפורים מחללין עליו את השבת או אין מחללין עליו את השבת ויום הכיפור הוי אומר אין מחללין עליו את השבת ויה"כ אלא על בנה של ישראל בלבד מן הן אמר ליה מהר' הוא דכתיב (עזרא י"ז) ועתה נכרות ברית לאלהינו להוציא כל הנשים והנולד מהם בעצת י"י א"ל ומן הקבלה אתה מלקיני א"ל וכתב תמן (שם) וכתורה יעשה א"ל מאיזה תורה א"ל [טו] מההוא דאמר (דברים ז' ג') לא תתחתן בם בתך לא תתן לבנו וגו' למה כי יסיר בנך מאחרי בנך מישראלית קרוי בנך ואין בנך הבא מן העכו"ם ומן השפחה קרוי בנך [טז] אלא בנה א"ל חבוט חביטא דהיא טבא בקליטה • אמר שלמה על כל עמדרתי ופרשה הזו של פרה כיון שהייתי מגיע והייתי דורש בה וחוקר בה (קהלת ז' כ"ו) אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני יו"ד (קהלת ח' א') מי כהחכם ומי יודע פשר דבר חכמת אדם תאיר פניו ועוז פניו ישונא מי כהחכם זה הקב"ה שכתוב (משלי ג') ה' בחכמה יסד ארץ ומי יודע פשר דבר שפירש תורה למשה חכמת אדם תאיר פניו א"ר יודן גדול כוחם של נביאים שהם מדמים דמות גבורה של מעלה לדמות אדם שנאמר (דניאל ח' ט"ז) ואשמע קול אדם: א"ר יודן בר סימן אית קראי אחורי מחוור יותר מן הדין (יחזקאל א') ועל דמות הכסא כמראה אדם עליו וגו' ועוז פניו ישונה ממידת הדין למדת רחמים על ישראל [א] מי כהחכם זה אדם הראשון שכתב בו (יחזקאל כ"ח י"ב) וארה חותם תכנית מלא חכמה וגו' ומי יודע פשר דבר שפירש שמות לכל שנאמר (בראשית ב') ויקרא האדם

שמות

## הגהות ופירוש

והי' לחוק במלכים שלא ימלוך אדם עליהם אלא א"כ יכול לדבר בשבעים לשון, כמבואר בספר היסר • [ה] ויהי שירו חמשה ואלף, שירו של משל חמשה ואלף • [ו] לחרכפוי' במ"ר י"ע הגירסא לחספניתא, והם קשקשים של דגים וע' מ"כ שם ובתנחומא הגי' לפרלופי' דנוגא, והכוונה ג"כ על הקשקשים • [ז] מפני מה חי' ועוף טעונים שחיטה ודגים אינם טעונים שחיטה אלא מן הדין קרא הלא; ובקר ישחט להם ומצא להם ואם את כל דגי הים יאסף להם, כדלקמן ובמ"ר י"ע שם • [ח] ארבעוני דילקי, פי' השכיבוהו לארץ, כדי שיכוהו • [ט] בקילעי, טוב לקלוע המכות • [יוד] ירושלמי קדושין סוף פרק ג', ירושלמי יבמות פרק ב' • [יא] א"ל אמר לו לא הורית טב • [יב] רביע ואת שמע, פי' שכב לארץ כדי שילקו אותך, ואח"כ אומר לך טעמיו של דבר • [יג] בעי יהודאי, כצ"ל אני בעי מתגייר יהודאי ב"ר פ' מ"ו והנחומא שם ובמ"ר י"ע ה"ג למהוי יהודאי • [יד] למגזריני, למול אותו • [טו] מההוא, דאמר ר' יוחנן משום ר"ש ב"י • [טז] אלא בנה, שנאמר וגם את בן האמה, הנחומא שם • סימן יו"ד [א] מי, כצ"ל ד"א מי ועי' לעיל סימן ע' • [ב] מ"ר טי ויקרא רבה פ' ך' קוהלה רבה שם

שמורת לכל הבהמה ולכל עוף השמים וגו׳ חכמת אדם תאיר פניו [ג] א״ר לוי בשם ר׳ שמעון בן מנסיא תפוח עקיבו של אדה״ר היה מכהה גלגל חמה ואל תתמה מנהגו של עולם אדם עושה לו שני דיסקרין אחד לו ואחד לבן ביתו של מי הוא עושה נאה לא שלו כך אדה״ר נברא לתשמישו של הקב״ה וגלגל חמה נברא לתשמישו של בריות [ג] לא כ״ש שיהא תפוח עקיבו של אדה״ר מכהה גלגל חמה ומה תפוח עקיבו של אדה״ר מכהה גלגל חמה קלסתר פניו על אחת כמה וכמה: רבי בשם ר׳ בר חנינא אמר [ד] שלשה עשרה חופות קשר לו הקב״ה לאדם הראשון בגן ערן הה״ד (יחזקאל כ״ח) בעדן גן אלהים היתה כל אבן יקרה מסוכתך וגו׳ ר״ש בן לקיש אומר אחת עשרה ורבנן אמרין עשרה ולא פליגי מאן דאמר י״ג עביד כל אבן יקרה וזהב מסוכתך תלתי מ״ד אחת עשרה עביד להו חדא ומאן דאמר עשרה לא עביד להון ולא חדא מינייהו ואחר כל השבח הזה (בראשית ג׳) כי עפר אתה ואל עפר תשוב, ועוז פניו ישונה בשעה שאמר (שם ג׳) האשה אשר נתת עמדי וגו׳: אף הקב״ה שינה פניו וטירדו מגן עדן שנאמר (שם) וישלחהו יי אלהים מג״ע וגו׳: ר״א (קהלת ח׳) מי כהחכם אלו ישראל דכתיב (דברים ד׳) רק עם חכם ונבון וגו׳ ומי יודע פשר דבר שיודעים לדרוש את התורה ארבעים ותשע פנים טמא ומ״ט פנים טהור• חכמת אדם תאיר פניו ר׳ ינאי דשאב בשם רבי שמואל בר נחמן אתה מוצא כיון שעמדו ישראל על הר סיני ואמרו (שמות כ״ד) כל אשר דיבר יי׳ נעשה ונשמע [ה] ויתן עליו מזיו שכינה של מעלה הה״ד (יחזקאל ט״ז י״ג) ויצא לך שם בגוים ביופיך כי כליל הוא בהדרי אשר שמתי עליך וכיון שאמרו לאותו מעשה העגל (שמות ל״ב) אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים נעשו שונאים להקב״ה הה״ד (קהלת ח׳) ועוז פניו ישונא [ו] ישונה בסמ״ך אף הקב״ה שונה עליהם את הדברים (תילים פ״ב) אכן כאדם תמותון ר״א מי כהחכם זה ת״ח ומי יודע פשר דבר שיודע לפרשו את משנתו חכמת אדם תאיר פניו בשעה שהוא נשאל ומשיב ועוז פניו ישונא בשעה שהוא נשאל ואינו משיבו [ז] ר׳ הוה יתיב ומתני

מנין שאין ממירין בבכור הבהיקו וצהלין אפוי דכר פריון אמר [ח] הכין ידע מה אנא יתיב ומתני [ט] גוי אחד ראה את רבי יהודה בר אלעאי חמיתי׳ אפוי נהורין אמר הדין גברא חד מג׳ מילי אית ביה או שהוי דחמר הוא או מוזיף בריבי׳ הוא או מרבי חזירים שמע קלי׳ ר״י בר אלעאי אמר ליה תיפח רוחיה דההוא גברא דחדא מנהון לית בי לא מרבי חזירים אנא דאסיר ליה לבר ישראל למרבי חזירים דתנינן לא יגדל אדם חזירים בכל מקום ולא מוזיף בריבותא אנא דכתיב (דברים כ״ג) לא תשיך לאחיך נשך כסף נשך אוכל נשך כל דבר אשר ישך ולא שתוי דחמר אנא דארבעתי׳ כסי דחמרי דאנא שתי בלילא דפסחא אנא [יוד] תזיק רישיה מן פסחא ועד עצרת רבי מנא חזיק רישיה מן פסחא לחגא א״ל ועל מה [יא] אפיך הידין א״ל אורייתא היא דמנהרא אפיי דכתב (קהלת ח) חכמת אדם תאיר פניו ר׳ אבהו אזיל לקיסרי׳ ואתא מתמן אפוי נהירין חמירתי׳ תלמידי ואתו ואמרו ליה לר׳ יוחנן הא רבי אבהו אשכח סימא אמר להון למה אמרו ליה דאפיי נהיריא אמר להו דילמא אורייתא חדתא שמע סליק לגביה• א״ל ר׳ יוחנן מה אורייתא חדתא שמעת א״ל תוספת׳ עתיקתא אמר׳ וקרא עליו חכמת אדם תאיר פניו• ר״א (קהלת ח) מי כהחכם זה משה דכתב ביה (משלי כ״א כ״ב) עיר גבורים עלה חכם, ומי יודע פשר דבר שפירש את התורה לישראל, חכמת אדם תאיר פניו רבי מנא דשאב בשם רבי יהושע דסכני׳ משם רבי לוי על כל דבר ודבר שהיה [יב] הקב״ה אומר לו טומאתו וטהרתו וכיון שהגיע לפרש׳ (ויקרא כ״א) אמור אל הכהנים בני אהרן וגו׳ אמר לפניו רבש״ע ואם נטמא במה היא טהרתו ולא השיבו באותה שעה [יג] נתכרכמו פניו הה״ד ועוז פניו ישונא וכיון שהגיע לפרשת פרה אמר לו הקב״ה משה אמירה שאמרתי לך אמור אל הכהנים ואמרת לי אם נטמאו במה טהרתו ולא השיבותיך [יד] אלא זו (במדבר י״ט) ולקחו לטמא מעפר שריפת החטאת• יא (תילים נ״ט) משה ואהרן וגו׳ [א] רבי יודן בשם רבי יוסי ברבי יהודא בר ברכיה בשם רבי יהושע בן קרחה כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא נמנעה משה

מלשמש

## הגהות ופירוש

שם• [ג] לא כ״ש בקהלת רבה תני׳ לא בדין הוא• [ד] י״ג חופות ויק״ר פ׳ ך׳ קהלת רבה פסוק הנ״ל• [ה] ניתן עליהם כ״ל, שם• [ו] ישונה בסמך, פי׳ בשין שמאלית• [ז] ר׳ חייא כן הוא בקוהלת רבה• [ח] הכין, שם ה״ג הדין ידע, פי׳ וזה יודע• [ט] גוי אחד, קהלת רבה פסוק הנ״ל ירושלמי שבת פרק ח׳ ירושלמי שקלים פרק ג׳• [יוד] חזיק רישי׳ פי׳ מחמת הכתב שני צריך לקשור ראשו, [יא] אפיך הדין, פי׳ על מה פניך כולת במראה אחמים המיד• [יב] שהי׳ הקב״ה אומר למשה פי׳ אומר לו טומאתו וטהרתו, שם במ״ר• [יג] נתכרכמו, נשתנה פניו למראה כרכום ג״ל• [יד] אלא זו טהרתו• סימן י״א [א] ר׳ יודן, ויק״ר רבה פרשה י״א• [ב] אבל משה בגלמו הי׳ כהן ולא מבניו• [ג] שע״י כהנים נעשים בלפני פרה

מלשמש בכהונה גדולה הה"ד משה ואהרן בכהניו דרבי ברכיה בשם רבי סימן שמע לה מן הדא. (ד"ה א' כ"ג) בני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים וגו' ומשה איש האלהים אבל בניו יקראו על שבט הלוי [ב] אמר רבי אליעזר ברבי יוסי פשוט הוא לן שבחלוק לבן שימש משה במדבר א"ר תנחום ברבי יודן ותנינו עלה כל שבעת ימי המילואים היה משה משמש בכהונה גדולה ולא שרתה שכינה על ידיו וכיון שבא אהרן ושימש ושרתה שכינה על ידיו הה"ד (ויקרא ט) כי היום יי נראה אליכם (תילים צ"ט) קוראים אל ה' והוא יענם זה קורא ונענה וזה קורא ונענה (סס) בעמוד ענן ידבר אליהם שמענו במשה שנדבר עמו בעמוד ענן דכתיב (שמות ל"ד) וירד י"י בענן, ובאהרן שנדבר עמו בעמוד דהענן דכתיב (במדבר י"ב) וירד בעמוד ענן אבל בשמואל לא שמענו והיכן שמענו מן הדין קרא (שמואל א' ט') ותענינה אותם ותאמרנה יש הנה לפניך רבי יודן בשם מארי יעקב אמרו להם הנשים אין אתם רואין ענן שהוא קשור למעלה ואין יש אלא ענן דכתיב (במדבר ט') ויש אשר יהיה הענן וגו' (תילים צ"ט) שמרו עדותיו וחק נתן למו שמענו במשה שנכתבה התורה לשמו (מלאכי ג') זכרו תורת משה עבדי ובשמואל נכתב לו ספר (שמואל א' יו"ד כ"ה) ויכתב בספר וינח לפני ה' אבל באהרן לא שמענו אלא מלמד שנתנה לו פרשה הזאת שלא תזוז ממנו [ג] ולא מבניו ולא מבני בניו עד סוף כל הדורות (במדבר י"ט) זאת חוקת התורה וגו'. יב ר' יהושע בשם ר' לוי [א] ארבעה דברים יצר הרע משיב עליהם ובכולהם כתב בהו חוקה· ואילו הן אשת אחיו וכלאים ושעיר המשתלח ופרה אדומה: אשת אחיו מניין (ויקרא י"ח ט"ז) ערות אשת אחיך לא תגלה מת בלא בנים מותרת לו וכתב ביה חוקה (ויקרא י"ח ס') ושמרתם את חוקותי וגו': כלאים מניין (דברים כ"ב) לא תלבש שעטנז סדין בציצית מותר וכתיב בידה (ויקרא י"ט י"ט) את חוקותי תשמרו בהמתך לא תרביע כלאים וגו' [ב] שעיר המשתלח מניין (ויקרא ט"ז) והמשלח השעיר לעזאזל יכבס בגדיו הוא עצמו מכפר על אחרים וכתיב ביה חוקה (סס) והיתה זאת לחוקת עולם וגו'· פרה אדומה דתנינן תמן כל העוסקים בפרה מתחילה ועד סוף מטמאין בגדים והיא עצמה מטהרת אחרים וכתב ביה חוקה (במדבר י"ט) זאת חוקת התורה וגו': יג ויקחו אליך רבי לולייאני בר כוברי' בשם ר' יצחק קטריקי ר' עזריה אמר רבי יצחק ורבי יוסי ברבי אמר לו הקב"ה משה לך אני מגלה טעמי תורה אבל לאחרים חוקה דאמר רב הונא (תילים ע"ה) כי אקח מועד אני מישרים אשפוט [א] (זכריה י"ד) והיה ביום ההוא לא יהיה אור יקרות וקפאון [ב] יקפאון כתיב הדברים שהן מכוסים מכם בעולם הזה עתידים שיהיו צפין לשם [ג] כהדין בוליס דכתיב (ישעיה מ"ב ט"ז) והולכתי עורים בדרך לא ידעו וגו' (סס) אלה הדברים אעשה אין כתב כאן אלא עשיתים כבר עשיתים לר' עקיבא וחבריו א"ר אחא דברים שלא נגלה למשה נגלו לר' עקיבא (איוב כ"ח) וכל יקר ראתה עינו [ד] זה ר"ע א"ר יוסי בר' חנינא שכל הפרות בטלות [ה] ושלך קיימת: ר' אחא בשם ר' יוסי בר חנינא בשעה שעלה משה לשמים שמע קולו של הקב"ה שהוא יושב ועוסק בפרשת פרה ואומר הלכה בשם אומרה ר' אליעזר אומר עגלה בת שנתה ופרה בת שתים אמר משה לפני הקב"ה רבון העולמים העליונים והתחתונים ברשותך ואתה יושב ואומר הלכה משמו של בשר ודם אמר לו הקב"ה משה צדיק אחד עתיד לעמוד בעולמי ועתיד לפתוח בפרשת פרה תחילה ר' אליעזר אומר עגלה בת שנתה ופרה בת שתים אמר לפניו רבון העולמים יהי רצון מלפניך שיצא מחלציי אומר לו הקב"ה חייך שהוא מחלציך· (בראשית י"ח) ושם האחד אליעזר ושם אותו המיוחד אליעזר· יד [א] תמן תנינן אבא שאול אומר כבש פרה כהנים גדולים עושין אותן משל עצמן ולא היה אחד מהן מוציא פרתו בכבשו של חבירו אלא סותר וחוזר ובונה אותו משלו א"ר אחא בשם ר' חנינא יותר מששים ככרי זהב היה מוציא עליו [ב] שחצירת והא תני שמעון הצדיק [ג] הוציא שתי פרות ולא בכבש שהוציא את הראשונה הוציא את השנייה אית לך למימר על אותו

## הגהות ופירוש

פרה ושלהם היא התורה הזאת· סימן י"ב [א] במ"ר י"ט ותנחומא חוקת· [ב] וסיפא דקרא ובגד כלאים· סימן י"ג [א] במ"ר י"ט ותנחומא חוקת וצ"ל וכתיב והי' ביום ההוא· [ב] יקפאון כתיב, משמע לעתיד ודרש יקפאון מלשון וילך הברזל ובתרגומו' וקפא פרזלא שלף למעלה ונגלה לכל· [ג] כהדין בוטים, כך הוא גירסת הילקוט פ' חוקת ונכתב בצידו פירושו מראה של זכוכית ובמ"ר י"ט והנחומא איתא כהדין סמיא דלפי, [ד] וכל יקר ראתה עינו, זה ר' עקיבא נ"ל דנפקי להו מקרא שלפניו בחלמיש שלח ידו, הפך משורש הרים ומשלחו של ר' עקיבא שהי' עוקר הרים· [ה] ושלך קיימת זהו ויקחו אליך· סימן י"ד [א] תמן תנינן ירושלמי שקלים פרק רביעי· [ב] שחלית, גירסת הילקוט חוקת וכולם שחלים היו, פי' בעלי גאוה היו הכהנים לכך עשו חדשים שלא להוציא בכבש שעשה חבירו, ובירושלמי שקלים פרק ד' ה"ג שחלית גדולה היתה בבני

אורתו הצדיק שחין היה ר' אבין בשם ר' אליעזר משום [ד] סילסול פרה: גוי אחד שאל את רבן יוחנן בן זכאי אמר אילין מילין דארתון עבדין נראין כמין כשפים מביאין פרה ושורפין אותה [ה] וכובשין אותה ונוטלין אפרה אחר מכם מטמא למת ומזין עליו שתים ושלש טיפין ואומר טהרת אמר לו לא נכנסה רוח תזזית באותו האיש מימיך אמר לו לאו [ו] ולא ראית מה עושים לו מביאין עיקרין ומעשנים תחתיו ומרביצין עליו מים והיא בורחת אמר לו ולא ישמעו אזנך מה שפיך מדבר כך רוח הזו רוח טומאה היא דכתיב (זכריה י"ג) וגם את הנביאים ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ [ז] וכיון שיצא אמרו לו תלמידיו ר' לזה דחית בקנה ולנו מה אתה משיב אמר להם לא המת מטמא ולא המים מטהרים אלא גזירתו של מקום היא אמר הקב"ה חוקה חקקתי וגזירה גזרתי אין אתה רשאי לעבור על גזירותי · מפני מה כל הקרבנות באים זכרים וזו באה נקבה אמר רבי אייבו לבן שפחה שטינף בפלטין של מלך אמר המלך תבא אמו ותקנח את הצואה בחיקה · כך אמר הקב"ה תבא פרה ותכפר על מעשה העגל: טו פרה זו מצרים (ירמיה מ"ו) עגלה יפיפיה מצרים: אדומה זו בבל: (דניאל ב' ל"ח) אנת הוא רישא דדהבא: תמימה זו מדי, תמימים היו אין לו להקב"ה עליהם אלא שעברו עכו"ם שקיבלו מאבותיהם בלבד: אשר אין בה מום זו מלכות יון: אלכסנדרוס מוקדין כד הוי חמי לשמעון הצדיק הוי קאים על רגליו ואמר ברוך אלהים של שמעון הצדיק אמרו ליה בני פלטוי דידי' מקמי יהודאי את [א] קיים אמר להון כד אנא נחית לקרבא ברמותי' אנא חמי ונצח: אשר לא עלה עליה עול זו אדום: שלא קבלה עליה עולו של הקב"ה ולא די שלא קיבלה אלא מחרפת ואומר' (תהלים ע"ג) מי לי בשמים וגו', ונתתם אותה אל אלעזר הכהן והוציא אותה אל מחוץ למחנה שהוא עתיד להחות את שרה מכרך גדול ממחיצתו, ושחט אותה לפניו (ישעיה ל"ד) כי זבח לה' בבצרה וטבח גדול בארץ אדום [ב] אמר רבי ברכיה טבח גדול בארץ אדום, ושרף את הפרה· (דניאל ו' י"א) ויהיבת ליקידת אשא את עורה ואת בשרה וגו' הוא דוכסים ואפרכים ואיהטרטיליטי' (יחזקאל כ"ז כ"ו) הונך ועזבוניך ומערביך וכל אנשי בדקך: אמר רבי שמואל בר יצחק אפילו אותם שהם מקהלי' ובאו ונדבקו בקהלך אף הם (שם) יפלו בלב ימים·

טז ד"א פרה אילו ישראל (הושע ד' ט"ז) כי כפרה סוררה סרר ישראל: אדומה (איכה ד' ז') אדמו עצם מפנינים: [א] אין בו מום (שיר ד) כולך יפה רעייתי ומום אין בך: [ב] אשר לא עלה עליה עול שלא קבלו עליהם עולו של הקב"ה: ונתתם אותה אל אלעזר הכהן זה ירמיה (ירמיה א) מן הכהנים אשר בענתות: והוציא אותה אל מחוץ למחנה (עזרא ה' י"ב) ועמי' הגלי לבבל: ושחט אותה לפניו (ירמיה כ"ב) ואת בני צדקיהו שחטו לעיניו: ושרף את הפרה לעיניו (שם) וישרוף את בית ה' ואת בית המלך· את עורה וגו' (שם) ואת כל בתי ירושלים ואת כל הבית הגדול שרף באש ולמה הוא קורא אותה בית גדול אלא זה בית מדרשו של ר' יוחנן בן זכאי ששם היו [ג] נותנים גדולתו של הקב"ה, ולקח, זה נבוכדנצר הרשע, עץ ארז ואיזוב ושני תולעת, זה חנניא מישאל ועזריה, והשליך אל תוך שרפת הפרה (דניאל ג' כ"ג) קטל המון שביבא דנורא, ואסף איש טהור את אפר הפרה זה הקב"ה, שכתב בו (ישעיה י"א) ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל וגו', איש, זה הקב"ה דכתיב ביה (שמות ט"ו) ה' איש מלחמה, טהור זה הקב"ה (חבקוק א') טהור עינים מראות ברע וגו', את אפר הפרה אילו גליותיהם של ישראל, והניח מחוץ למחנה במקום טהור זה ירושלים שהיא טהורה, והיתה לעדת בני ישרא' למשמרת לפי שבעולם הזה [ד] מטהרי' ומטמאים מפי כהן אבל לעתיד לבא אינו כן אלא הקדוש ברוך הוא עתיד לטהרם מכל חטאתיהם ומכל טומאותיהם כמה שנאמר (יחזקאל ל"ו כ"ה) וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טומאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם:

חסלת פרשת פרה אדומה

## הגהות ופירוש

בבני כהנים גדולים· [ג] הוציא שתי פרות, ה"נ עשה שתי פרות, ילקוט חוקת· [ד] סלסול פרה, להראות גדלותה ויקרותה· [ה] וכובשין, במ"ר והנחומא הגירסא שכותשין אותה, פי' שכותשין לאפר [ו] כצ"ל, אמר לו שמא ראית אדם שנכנס בו רוח תזזית, א"ל הן, א"ל ולא ראית מה עושים לו· [ז] ה"ג מזין עליו מי הנדה והוא בורח, שם ושם· סימן ט"ו כל זה בילקוט חוקת· [א] קיים, בילקוט ה"ג קאים· [ב] א"ר ברכי' כדאיתא בב"ר פרשה ס"ה על פסוק ויקרא את עשיו בנו הגדול, א"ר ברכי' לפום הורא טבחא עי' לקמן פ' ע"ו סימן כ"ו· סימן ט"ז [א] תמימה, אלו ישראל, יונתי תמתי· [ב] אשר לא עלה עליה עול, זה דורו של ירמי' ילקוט חוקת· [ג] נותנין, גי' הילקוט חוקת· מתנין ופי' מספרים· [ד] בילקוט שם מטמאים ומטהרים·

פרשה ט"ו

# פרשה טו

א (שמות י"ב) החודש הזה לכם (תילים ק"ד) עשה ירח למועדים שמש ידע מבואו · [א] אמר רבי יוחנן לא נברא להאיר אלא גלגל חמה · (בראשית א) יהי מאורות [ב] מארת כתיב וא"כ למה נבראת לבנה אלא לקדש בה ראשי חדשים וראשי שנים רבי שילא איש כפר תמרתא בשם ר' יוחנן [ג] אע"פ שמש ידע מבואו מכאן שאין מונין ללבנה אא"כ שקעה חמה ושנו חבריא בשם ר' ברכיה שנא' (במדבר ל"ג) ויסעו מרעמסס בחדש הראשון אם ללבנה אתה מונה עד כדון לית בה אלא ארבעה עשר משוקעות מכאן שאין מונין ללבנה אלא אם כן שקעה חמה רבי זעירא בשם רבי חנניא לא נברא להאיר אלא גלגל חמה בלבד (בראשית א') יהי מאורת מארת כתב אם כן למה נבראת לבנה צפה הקב"ה אומות העולם שעתידים לעמוד ולעשות אותן אלהות ואמר אם בשעה שהם שנים והם מכחישים זה את זה אומות העולם עושים אותם אלהות אילו היה אחד עאכ"ו: רבי ברכיה בשם רבי סימון שניהם נבראו להאיר (בראשית א) והיו למאורות (שם) ויתן אותם אלהים ברקיע השמים להאיר על הארץ והיו לאותות אלו השבתות: שנאמר (שמות ל"א) כי אות היא וגו' · [ד] ולמועדים אלו ימים טובים: ולימים אלו ראשי חדשים: ושנים אלו ראשי השנים: [ה] שיהיו אוה"ע מונין לחמה וישראל ללבנה החדש הזה לכם:

ב (תילים מ' ו') רבות עשית אתה ה' אלהי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו וגו', ר' חנניא בר פפא אמר כל נפלאותיך [א] ומחשבותיך כדי שיקבל אברהם אבינו את המלכיות אלינו בשבילנו כדי שנעמוד [ב] בעולם · [ג] שכי בר אבא בשם ר' יוחנן ארבעה דברים הראה הקב"ה לאברהם אבינו, תורה וקרבנות גיהנם ומלכיות: [ד] תורה (בראשית ט"ו) לפיד אש · קרבנות (שם) קחה לי עגלה · גיהנם (שם) תנור עשן · [ה] מלכיות (שם) הנה אימה חשיכה, אמר לו הקב"ה אברהם כל זמן שבניך עוסקים בשתים הן ניצולין משתים · כל זמן שבניך עוסקים בתורה ובקרבנות הן נצולין מגיהנם ומלכיות [ו] ועתיד בהמ"ק ליחרב וקרבנות ליבטל במה אתה רוצה, שירדו בניך לגיהנם או שישתעבדו למלכיות, רבי חנינא בר פפא אמר אברהם בירר לו את המלכיות ומה טעם (דברים ל"ב) אם לא כי צורם מכרם, זה אברהם כמה דאת אמר (ישעיה נ"א) הביטו אל צור חצבתם (דברים ל"ב) וי"י הסגירם שהסכים הקב"ה עמו · ר' ברכיה בשם ר"ל כל אותו היום היה אברהם יושב ותמי' בלבו ואמר איזה אברור לבני זו קשה וזו קשה אמר לו הקב"ה אברהם עד מתי אתה יושב ותמה פסוק הדא [ז] מלכי ליבך הדא הוא דכתיב (בראשית ט"ו) ביום ההוא כרת את אברהם ברית לאמר [ח] מה לאמר אמר ר' חנינא בר פפא אברהם בירר לו את המלכיות באנו

## הגהות ופירוש

פרשה ט"ו פרשת החודש, סימן א' [א] ירושלמי ר"ה פרק ב' בסוף, בראשית רבה פרשה ו' · [ב] מארת כתיב, חסר א' לאורות שמה שכתוב סוף הפסוק להאיר על הארץ אין הכוונה על שני המאורות, כי אחד מהשמים אך שהיא מאירה אין התכלית להאיר אלא לדבר אחר · [ג] אעפ"י, ה"ג שם בב"ר פ' ו' אעפ"י שעשה ירח למועדים שמש ידע מבואו, פי' שאין מונין תחילת החודש בעת מולד הלבנה למשל שאם נולדה הלבנה ביום רביעי אחר חצות היום ואם היינו מונים ללבנה היינו עושים ר"ח ביום רביעי והיינו בתחילת ליל ד' ודרש ר' שילא בשם ר"י שאינו כן אלא ממתינין שיעבור המולד שקיעה אחת מן השמש ומקדשין את החודש יום ה' היינו בתחילה ליל ה', והביא ר' ברכי' ראי' מדכתיב ויסעו בני ישראל מרעמסס בחודש הראשון בחמשה עשר יום לחודש והיינו ביום ט"ו בבוקר ואין כאן מן החודש אלא ארבעה עשר שקיעות, שהרי ביום שנסעו עדיין לא שקעה החמה, ולקמן פרשה זו סימן כ"א שהמולד מחודש ניסן שבו יצאו ישראל ממצרים, היה ביום ד' אחר חצות היום, ור"ח הי' בתחילת ליל ה' ע"ש ויום שיצאו בו הייתי ג"כ יום ה' יום ט"ו מר"ח ומדקרא אותו חמשה עשר, והיינו י"ד שקיעות חוץ מיום זה, מכלל שאין מונין ממולד הלבנה אלא אחר שקיעת החמה, שאם היינו מונים ממולדה היה לנו לחשוב גם השקיעה ראשונה מיום ד' שבו נולדה הלבנה ובו הי' ראוי להיות ר"ח, וא"כ יצאו ביום ה' היינו יום ששה עשר, ובכל עברו חמשה עשר שקיעות לבד יום שיצאו בו, וזהו שאמר ואם ללבנה אתה מונה, פי' היינו ממולדה עד כדון לית בה אלא ארבע עשר משקעות בתמי', והרי כבר יש בה חמשה עשר משקעות · [ד] ולמועדים, אלו ימים טובים, דכתיב אלה מועדי ה', ולימים, אלו ראשי חדשים, דכתיב עד חודש ימים, ושנים, אלו ראשי שנים, ילקוט בראשית · [ה] לקמן סימן ו' · סימן ב' [א] וממחשבות שחשבת, ילקוט תילים מ' · [ב] בעולם הבא · [ג] שני, צ"ל שמעון בר אבא, בראשית רבה פ' מ"ד · [ד] תורה לפיד אש, ובנתינת התורה כתוב ואת הלפידים, מימינו אש דת למו · [ה] מלכיות, והנה אימה חשיכה נופלה עליו, ד' תיבות אימה, חשיכה, גדולה, נופלת, רמז לד' מלכיות, ב"ר פ' מ"ד · [ו] גי' הילקוט תילים מ"ם ועתידה תורה לבטל ובהמ"ק עתיד ליחרב וכו' · [ז] מלכיא, כן גירסת הילקוט וגרסב בלידו מלכיא ליבר ובב"ר פ' מ"ד הגירסא קשה הדין מוציאה מן כדו פי' פסוק ובחור לך מעבש זאת מן כאן והדמי שיבחור לו המלכיות וגירסת הספר מלכי לבך אולי צ"ל מלבך, וכן מצאתי בכתיבת יד הנ"ל מלבך, ועי' דברים רבה פ' ו' סוף הלכה ושם איתא להלוויו של רופא שגלה מלכיא לראותו ופי' המעריך שם שהוא מן עבע ופי' ג"כ פסוק לך הנגע הזאת מלבך

באנו למחלוקת רבי יודן רבי אידי רבי חמא בר חנינא וזקן אחד בשם רבי, הקדוש ברוך הוא בירר לו את המלכיות מה טעם (תילים ס"ו) הרכבת אנוש לראשנו · ארכבת אומים על רשינן, באנו באש ובמים, ר' חנינא בר פפא אמר כל הנפלאות ומחשבות שחשבת כדי שיהא אדם נזקק לביתו הדא היא דכתב (בראשית ד) וידע אדם עוד את אשתו: [ט] מה עוד שנתוסף תאוה על תאותו לשעבר אם לא היה אדם רואה לא היה מתאוה ועכשיו בין רואה בין אין רואה הוא מתאוה ר' אבא בר יודן בשם ר' אחא רמז [יו"ד] לפרגמטטיא ולמפרישי ימים שיהיו נזכרים ובאים במהרה לבתיהם ר"ח בר פפא [יא] אמר אתר חורי רבי חנינא בר פפא אמר כל הנפלאות ומחשבות שהשבת כדי [יב] שיקבלו אומות העולם את תורתך וכבר גלוי וידוע לפניך שאין מקבלים אותו ולמה נראיתה כמחזיר עליהם כדי לכפול לנו מתן שכרינו · ואמר רבי סימן חשבונותיך אלינו כל אותם שני אלפים וארבע מאות וארבעים ושמונה שנים עד שלא יצאו ישראל ממצרים היה הקב"ה יושב וחושב חשבונות ומעבר עיבורים ומקדש את השנים ומקדש החדשים עד שיצאו ישראל ממצרים ומסרם להם שנאמר (שמות י"ב) ויאמר י"י אל משה ואל אהרן לאמור החודש הזה מהו לאמר אמר להם מכאן ואילך הרי ראשי חדשים מסורים לכם · ג רבי חייא בר אבא פתח (משלי י"ג) תוחלת ממושכה מחלת לב · זה הוא שאמרס אשה ונוטלה לאחר זמן · (שם) ועץ חיים תאוה באה זה הוא שמארס אשה ונוטלה מיד · ד"א תוחלת ממושכה זה דוד שנמשח ומלך לאחר כמה שנים ועץ חיים תאוה באה זה שאול שנמשח ומלך מיד בזכות מי בזכות מע"ט שהיו בידו [א] שהיה עניו, שהיה אוכל חולין בטהרה [ב] שהיה מבזבז את ממונו של ישראל [ג] ששקל כבוד עבדו ככבוד עצמו הורה ר"נ בשם ר"ל שהיה בו תורה (משלי ח') בי מלכים ימלוכו [ד] תני ר' ישמעאל עד שלא יחטא אדם נותנים לו אימה ויראה שלא יחטא וכיון שהוא חוטא נותנים עליו אימה ויראה כך עד שלא חטא אדם הראשון היה שומע את הקול [ה] בנחת אימרון וכיון שחטא היה שומע את הקול [ו] (ועומד) בזעף אגראן עד שלא חטא אדם הראשון היה שומע את הקול ועומד [ז] על רגליו [ח] [הה"ד (בראשית ג') וישמעו את קול ה' מתהלך בגן: אמר רבי אבא בר כהנא מהלך אין כתב כאן אלא מתהלך מקפץ וסלק]. וכיון שחטא היה שומע את הקול ומתחבא שנאמר (בראשית ג') ויתחבא האדם ואשתו · א"ר אייבו באותה שעה נגרעה קומתה של אדה"ר ונעשית מאה אמה · עד שלא חטא ישראל מה כתב (שמות כ"ד) ומראה כבוד ה' כאש אוכלת בראש ההר לעיני כל ישראל: אמר רבי אבא בר כהנא שבע מחיצות של אש היה [ט] בוססות זו בזו והיו ישראל רואים ולא היו מתייראי' ולא מתפחדים כיון שחטא ישראל אפי' פני השליש הסרסר לא היו יכולין להסתכל הדא הוא דכתיב (שמות ל"ד) ויראו מגשת אליו רבי יצחק בר אבין בשם רבי חנינא אף הסרסור [יו"ד] הרגיש בעבירה (תילים ס"ח) מלכי צבאות ידודון ידודון: רבי יודן אומר בשם רבי אייבו מלאכי צבאות אין כתיב כאן אלא מלכי צבאות [יא] מלכיהון דמלכיא אפי' מיכאל ואפילו גבריאל לא היו יכולין להסתכל בפניו של משה

## הגהות ופירוש

מלבך, ומי לך להלטיא ובחר לך המלכיות · [ח] לאמר, ה"ג בב"ר פרשה מ"ד מהו לאמר, באנו למחלוקת, ר' חנינא ב"ר פפא אמר אברהם בירר לו המלכיות ר' יודן ור' אידי וכו' · [ט] מה עוד, ב"ר פ' כ"ג · [יוד] רמז לפרגמטטיא פי' סוחרים ולכך מוסיף לו תאוה כשאינו רואה בשביל הסוחרים שמטעים ריוק מעבדיהם, ולא הוא בלה"ז · [יא] אמר חורי, פי' דבר אחר ותיבת אתר ל"ע · [יב] ילקוט תילים וילקוט משלי גרסינן כדי שלא יקבלו · סימן ג' [א] פסי' עניו כמ"ש אם קטן אתה בעיניך ושחרפו אותו ויהי כמחריש, עי' במ"ר פ' י"א · [ב] פסי' מבזבז ממונו של ישראל ר"ל על ישראל והיינו במה שלקח לאיל בקר ונתחייבו שמואל א' י"א ובמ"ר י"א הגירסא וחס על ממונם של ישראל, והיינו במה שפקדם בבזק פי' בטלאים · [ג] ששקל כבוד עבדו וכו', והיינו במה שאמר ויחב לנו שמואל א' ט' · [ד] תני וכו', שיר רבה פסוק הנה מטתו, ובמדבר רבה פרשה י"א ה"ג נותנין לו אימה ויראה והבריות מתפחדין ממנו כיון שהוא חוטא מתנין עליו אימה ויראה ומתפחד הוא מאחרים, ול"ג שם שלא יחטא כ"ש שני · [ה] בנחת אימירון, תיבת בנחת הוא פי' על תיבת אימירון, וכן הוא במ"ר י"א אימירון בנחת · [ו] ועומד בזעף אגראן, תיבת בזעף הוא פירוש על תיבת אגראן וכן הוא במ"ר י"א, אגראן בזעף, ותיבה ועומד מקומו בשורה שלאחריה · [ז] על רגליו, פי' ויכול לעמוד בו גירסת במ"ר י"א וגירסת שיר רבה שם ולא פי' מהירא · [ח] הה"ד כל המאמר התוסבר, ל"ג לא במ"ר ולא בשי"ר שזה הי' אחר החטא ואו"י צריך לגרסו אחר תיבת ומתחבא, וכך צ"ל וכיון שחטא היה שומע את הקול ומתחבא הה"ד וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן לרוח היום ויתחבא האדם ואשתו, ומאמר אמר ר' אבא הוא דרך אגב של הפסוק · [ט] בוססות מעורבות ונוגעות זו בזו, בפירוש מתנת כהונה שם · [יוד] הרגיש בעבירה, ה"ג בשי"ר רבה הרגיש עמהם באותה עבירה עד שלא חטאו ישראל מה כתיב מלכי צבאות ידודון ידודון · [יא] מלכיהון דמלכיא, צ"ל מלכיהון דמלאכיא שם ושם · [יב] משה רבינו, ה"ג בילקוט בא עדיין פקידה היא עדיין פקידה

# פסיקתא רבתי

משה וכיון שחטאו אפילו פני הגוליירין לא היה משה יכול להסתכל (דברים ט' י"ט) כי יגורתי מפני האף והחימה עד שלא אירע אותו מעשה לדוד, מה כתב (תהלים כ"ז) ה' אורי וישעי ממי אירא ומשאירע אותו מעשה כתיב (שמואל ב' י"ז) ואבוא עליו והוא יגע ורפה ידים עד שלא חטא שלמה רודה בשדים דכתב (קהלת ב') בני האדם שדה ושדות שדי' ושדות כיון שחטא הביא ששים גיבורים שהיו משמרים את מטתו של שלמה (שיר ג') ששים גיבורים סביב לה מפחד בלילות עד שלא חטא שאול מה כתב ביה (שמואל א' י"ד מ"ז) ושאול לכד המלוכה על ישראל וגו' (שם) בכל אשר יפנה ירשיע, נצח, וכיון שחטא מה כתב (שמואל א' כ"ח) וירא שאול מחנה פלשתים ויירא ויחרד לבו מאד. ד"א (משלי י"ג) תוחלת ממושכה מחלת לב. א"ר חייא בר אבא אלו ישראל עד שלא נגאלו אתה מוצא כיון שבא משה אצל ישראל ואמר להן אמר לי הקב"ה לך אמור לישראל (שמות ג') פקד פקדתי אתכם אמרו לו [יב] משה רבינו לא עדיין זמן פקודה (איוב ו') מה כחי כי אייחל אם כח אבנים כחי. אם כתרה של אבנים היא כחנו ואם בשרינו של נחשת היא וכיון שאמר לו בחדש הזה נגאלים אמר הא סימן טוב (משלי י"ג) ועץ חיים תאוה באה. **ד** החדש הזה לכם יהודא בר נחמן בשם ר"ל פתח (תהלים מ"ג) שלח אורך ואמתך המה ינחוני. אורך זה משה (שמות ל"ד) כי קרן עור פניו. ואמתך זה אהרן (דברים ל"ג) תומיך ואוריך לאיש חסידיך, ואית דמחלפין לה, אורך זה אהרן [א] (מלאכי ב) כי מלאך ה' צבאות הוא, ואמתך זה משה (במדבר י"ב) בכל ביתי נאמן הוא. א"ר יצחק מן הכא צפה משה שאינו נכנס לארץ ישראל (משלי ל"א) צופיה הליכות ביתה, תביאנו ותטענו אין כתיב אלא (שמות ט"ו) תביאמו ותטעמו והא כתיב (תהלים מ"ג) יבואוני על הר קדשך ואל משכנותיך אלא ספר ארץ ישראל שהן קדושים כארץ ישראל. ד"א שלח אורך ואמתך זה משה ואהרן שעל ידיהם שלח הקב"ה אורה לישראל ונגאלו ממצרים

אימתי בחדש הזה לכם: **ה** רבי לוי פתח (ויקרא ך) והייתם לי קדושי' כי קדוש אני ה' (מקדישכם) רבי יודן בשם רבי חמא בר חנינא [א] ורבי ברכיה בשם רבי אבהו אלו מבדיל אומות עכו"ם מכם לא היתה תקומה לאומות עכו"ם אלא [ב] (שם) ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי כזה שהוא בירר את היפה מן הרע והוזר ובורר אבל כשהוא בורר את הרע מן היפה ושוב אינו בורר א"ר לוי של ישראל משונים מאומות העולם בחרישתן ובזריעתן ובקצירתן ובעומרי' ובדישתן ובגרוניהם וביקביהם ובמניינם ובחשבונם. בחרישתם (דברים כ"ב) לא תחרוש בשור וחמור וגו' בזריעתן (שם) לא תזרע כרמך כלאים ובקצירתן (ויקרא י"ט) ולקט קצירך לא תלקט ובעומרין (דברים כ"ד) ושכחה עומר וגו' ובדישתן (דברים כ"ה) לא תחסום שור בדישו וביקביהם (דברים ט"ו) הענק תעניק לו מצאנך מגרנך ומיקבך, ובמניינם ובחשבונם שאומות העולם מונים לחמה וישראל מונים ללבנה (שמות י"ב) החודש הזה לכם: **ו** (שיר ה') אני ישנה וגו' אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבון העולם אני ישנה מבית המקדש ולבי ער בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. [א] אני ישנה מן הקרבנות ולבי ער [ב] במצות וצדקות אני ישנה מן המצוה ולבי ער לעשותן אני ישנה מן הקץ ולבי ער לגאולה: אני ישנה מן הגאולה [ג] ולבי ער להקב"ה לגאלני: אמר ר' חייא בר אבא היכן מצינו שנקרא הקדוש ברוך הוא לבו של ישראל שנאמר (תהלים ע"ג) צור לבבי וחלקי אלהים לעולם, קול דודי דופק [ד] זה משה. (שמות י"א) כה אמר ה' כחצות הלילה, פתחי לי אמר ר' יוסי אמר הקב"ה פתחו לי פתח [ה] כחרירה של מחט ואני פותח לכם פתח שיהיו [ו] אהלים ובצוצריות יכולים נכנסים בו, אחותי במצרים שנתאחו לי בשתי מצות בדם פסח ובדם מילה; רעייתי בים שנתרעו לי בים ואמרו (שמות ט"ו) ה' ימלוך לעולם ועד [ז] יונתי במרה שנצטיינו בים כיונה. תמתי במצות, המתי בסיני שנותמו לי בסיני ואמרו לי נעשה ונשמע רבי ינאי אומר תמתי [ח] תיומתי לא אני.

## הגהות ופירוש

פקידה בעלמא היא לא גאולה שלימה. סימן ד' [א] כי מלאך ה', שאף כולו אור. סימן ה' [א] ר' ברכי' בשם ר' פ' יו"ד ילקוט פרשת קדושים בסוף, ובפרשת בא. [ב] ואבדיל, פירוש לקרא של והייתם קדושים. סימן ו' [א] שיר רבה פסוק זה. [ב] שם הגירסא ולבי ער בקב"ש ובתפילה שהיא במקום קרבנות כמ"ש בברכות ט"ו א' כל הנפנה ונוטל ידיו וקורא ק"ש ומתפלל מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן. [ג] ולבי ער, ה"ג התם בשי"ר ולבו של הקב"ה ער לגאליני וזה שמהם, והיכן מצינו שנקרא הקב"ה לבן של ישראל, ולפי גירסת הספר לא יתכן. [ד] זה משה, ה"ג שם ע"י משה פי' קולו של הקב"ה ע"י משה. [ה] חרירה, פ' פתח קטן כחור של מחט, וכמ"ש מסכת כלים פרק י"ג מחט שניטל חרירה או עוקצה. [ו] אהלות ובצוריות, שם הגי' עגלות וקרונות. [ז] יונתי, במרה, שמשם נסעו ונצטיינו בכל המצות וצדקות ומע"ט כיונה שמצויינת הה"ד שם שם לו חוק ומשפט: תמתי, שנתממו עמי בסיני, ואמרו כל אשר דיבר ה' נעשה

אני גדל הימנה ולא היא גדולה ממני רבי יהושע דסכני' בשם רבי לוי מה התאומים הללו חש לאחד מהם את ראשו חבירו מרגיש כך אמר הקב"ה (תילי' צ"א) עמו אנכי בצרה, [ט] שראשי נמלא טל (תילים ס"ה) אף שמים נטפו מים • ואימתי בחודש הזה לכם ז [א] (שיר ב') קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות • רבי יודן ורבי נחמן ורבנן ר' יהודא אומר קול דודי הנה זה בא זה משה בשעה שבא ואמר לישראל בחדש הזה נגאלים אתם אמרו משה רבינו היאך אנו נגאלין לא כך אמר הקב"ה לאברהם אבינו (בראשית ט"ו) ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה והלא אין בידינו אלא מאתים ועשר ואמר להם הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט בחשבונו' [ב] אלא מדלג ע"ה (מדלג ע"ה מדלג אל ההרים) מדלג על הקצים ומקפץ על החשבונות והעיבורים ובחודש הזה אתם נגאלים החדש הז"ל [ג] ר' נחמן אומר קול דודי הנה זה באזה משה בשעה שבא ואמר לישראל בחדש הזה אתם נגאלים אמרו לו רבי' משה [ד] האיך אנו נגאלים וארץ מצרים מליאה מטנופת עכו"ם שלנו אומר להם הואיל והוא חפץ לגאולתכם אינו מביט במעשים שלכם אלא מדלג על ההרים ואין הרים אלא בתי עכו"ם כד"א (הושע ד') על ראשי ההרים יזבחו וגו' ורבנן אומרים קול דודי הנה זה בא זה משה בשעה שבא ואמר לישראל בחודש הזה אתם נגאלים אמרו לו רבי' משה האיך אנו נגאלים ואין בידינו מעשים אמר להם משה הואיל והוא חפץ לגאולתכם אינו מביט במעשים שלכם אלא מדלג על ההרים ואין הרים אלא בתי עכו"ם כמ"ש (הושע ד') על ראשי ההרים יזבחו וגו' ורבנן אומרים קול דודי הנה זה בא זה משה בשעה שבא ואמר לישראל בחדש הזה אתם נגאלים אמר לו ר' משה האיך אנו נגאלים ואין בידינו מעשים א"ל משה הואיל והוא חפץ לגאולתכם אינו מביט למעשיכם הרעים ובמי הוא מביט בצדיקים שבכם כגון עמרם ובית דינו ואין הרים וגבעות אלא בתי דינים כד"א (שופטים י"ח) ואלכה וירדתי על ההרים אמר רבי יודן עבדות וגרות בארץ לא להם, ארבע מאות שנה [ה] אפילו של איספטלי' שלהם רבי יודן ורבי דמא בשם רבי אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי ורב הונא בשם רבי אליעזר בן יעקב אומר קול דודי הנה זה בא זה מלך המשיח בשעה שהוא בא ואמר לישראל בחודש הזה אתם נגאלין אמרו לו רבי' מלך המשיח האיך אנו נגאלין לא כך אמר הקב"ה שהוא משעבדינו בשבעים אומות• והוא משיבנו שני תשובות ואומר להם א' מכם גולה לברברייא וא' מכם גלה לברטניא כגון שגליתם כולכם ולא עוד אלא שהמלכות היא מכתב' טירוני' מכל אומה ואומה [ו] כותי א' בא ומשעב' באחד כגון ששיעבדה כל אומתי • [ז] בחדש הזה נגאלו החדש הזה לכם • ח (שיר ב') דומה דודי לצבי דומה דודי דידי לצבי [א] א"ר יצחק אם אומר לנו דימו דימו את לגבן • אתה את לגבן קדמותי אמר רבי יצחק מה הצבי הזה מדלג ומקפץ מאילן לאילן ומסוכה לסוכה ומגדר לגדר כך הקדוש ברוך הוא מדלג מן מצרים לים ומן הים לסיני במצרים ראו אותו (שמות י"ב) ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה בים ראו אותו (שמות י"ד) וירא ישראל את היד הגדולה • (בסיני ראו אותו שנאמר ויראו את אלהי ישראל) [ב] בסיני ראו אותו (דברים ל"ג) ויאמר ה' מסיני בא• או לעופר האילים ר"י בר' חנינא

## הגהות ופירוש

נעשה ונשמע, שם • [ח] תיומתי, פי' תאומתי • [ט] כצ"ל, שראשי נמלא טל, על שם ארץ רעשה אף שמים נטפו, קווצותיו רסיסי לילה ע"ש שנאמר גם עבים נטפו מים, שם • סימן ז' [א] קול דודי, שיר רבה פסוק זה, ר' יהודה ור' נחמי' ורבנן • [ב] אין הרים האמור כאן אלא קיצים ועבורים כצ"ל מדרש שם • [ג] צ"ל ר' נחמיה • [ד] היאך אנו נגאלין ערבוביא גדולה יש כאן, ודברים כפולים ומיותרים וכצ"ל בדברי ר' נחמיה כפי גרסת שיר רבה האיך אנו נגאלין ואין בידינו מעשים טובים, אמר להם משה הואיל וחפץ בגאולתכם אינו מביט במעשיכם הרעים, ובמי הוא מביט בצדיקים שלכם ובמעשיהם, כגון עמרם ובית דינו, מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות, אין הרים אלא בתי דינין, כמד"א אלכה וירדתי על ההרים, ובחודש הזה אתם נגאלים • רבנן אמרי קול דודי הנה זה בא, זה משה, בשעה שבא ואמר לישראל בחודש הזה אתם נגאלים, אמרו לו משה רבינו האיך אנו נגאלים וכל מצרים מטונפה מע"ז שלנו, אמר להם הואיל וחפץ בגאולתכם אינו מביט בע"ז שלכם אלא מדלג על ההרים, ואין הרים אלא ע"ז כמד"א על ראשי ההרים יזבחו ועל הגבעות יקטרו ובחודש הזה אתם נגאלים, אמר ר' יודן עבדות וגירות וכו' • [ה] אפילו של אספטילא, ועי' בילקוט לך לך בב"ר פ' מ"ד ובמ"כ שם גרסאות שונות ופירושים שונים ואין בירור לדברים וגירסת בראשית רבה פרשה מ"ד אמר ר' יודן גירות בארץ לא להם עבדות ועינוי לאספטיא שלהם וכתב המ"כ בשם הערוך בעיר המוכן להם הוא במצרים והכל ביחד יהי' ארבע מאות שנה • [ו] כותי אחד או ברברי אחד בא ומשעבד בכם כגון ששעבדה בכם כל אומות וכאלו נשתעבדתם בשבעים אומות שי"ר שם • [ז] כצ"ל ובחודש הזה אתם נגאלים הכ"ד החודש הזה לכם: סימן ח' [א] הג"ה במ"ר י"א אמר ר' יצחק אמרו ישראל לפני הקב"ה רבון העולמים אין אנו אתא לגבן תחילה, פי' כצבי המתחבר כן מיהרת • [ב] בסיני ראו אותו שנאמר פנים בפנים וידבר

חנינא אמר לאורוליהון דאיילתא : [ג] הנה זה עומד (שמות י"ט) כי ביום השלישי ירד ה', משגיח מן החלונות (שמות י"ט) וירד ה' על הר סיני על ראש ההר, מציץ מן החרכים [ד] בשעה שאמר (שמות כ') אנכי ה' אלהיך, ענה דודי ואמר קומי לך רעייתי יפתי ולכי לך • ומה אמר לי אנכי ה' אלהיך • ט ד"א דומה דודי לצבי אמר ר' יצחק מה הצבי הזה מדלג ומקפץ מאילן לאילן מסוכה לסוכה ומגדר לגדר כך הקב"ה מדלג מבית הכנסת זו להבכ"נ זו ומבית המדרש זה לבהמ"ד זה בשביל מה בשביל לברך את ישראל בזכות מה בזכות שהיה יושב באלוני ממרא דכתיב (בראשית י"ח) וירא אליו ה' באלוני וגו' ר' ברכיה בשם ר' לוי [א] ישב כתיב אמר לו הקב"ה אברהם כ"ז שבניך נכנסים בבכ"נ ובבתי מדרשות יהיו יושבים וכבודי עומד ומה טעם (תילים פ"ב) אלהים נצב בעדת אל ר' חגא בשם ר' יצחק אלהים עומד אין כתיב כאן אלא נצב [ב] איטימוס רבי שמואל ברבי חייא בר יהודה בשם ר' חנינא כל קילוס וקילוס שישראל מקלסין לפני הקב"ה בכודו יושב ביניהם (תילים כ"ב) ואתה קדוש יושב תהלות ישראל • או לעופר האילים א"ר יוסי בר חנינא לאורוליהון דאיילתא • הנה זה עומד אחר כתלינו אחר כתלי בתי כנסיות ובתי מדרשים, משגיח מן החלונות מבין כתפיהם של כהנים • מציץ מן החרכים מבין אצבעותיהם של כהנים, ענה דודי ואמר לי (במדבר ו') יברכך ה' וישמרך • יוד ד"א דומה דודי לצבי אמר רבי יצחק מה הצבי נגלה וחוזר ונכסה [א] כך משיח הראשון נגלה להם וחוזר ונכסה מהם • כמה נכסה יהודה בר' אומ' שלשה חדשי' הה"ד (שמות ה) ויפגעו את משה ואת אהרן נצבים לקראתם • או לעופר האילים א"ר יוסי ב"ר חנינא (ב) לאורוליהון דאיליתא [ג] [הנה זה עומד אחר כתלינו זה כותל מערבי של בית המקדש שאינו חרב לעולם • משגיח מן החלונות זה זכות אבות מציץ מן החרכים זה זכות אימהות ללמדך שכשם שיש הפרש בין חלון לחלון כך יש הפרש בין זכות אבות לאימהות] • ר' ברכי' בשם ר' לוי אומר כגואל הראשון כך גואל האחרון נגלה להם • וחוזר ונכסה מה ראשון נגלה להם וחוזר ונכסה מהם כך גואל האחרון נגלה להם וחוזר ונכסה מהם וכמה הוא נכסה מהם רבי תנחומא בשם רבי חמא בשם רבי יהושע ר' מנחמא בשם ר' חמא בר חנינא ארבעים וחמשה יום הה"ד (דניאל י"ב) מעת הוסר התמיד ימים אלף ומאתים ותשעים ואומר (שם) אשרי המחכה ויגיע לימים אלף ושלש מאות ושלשים וחמשה אילין מותריי' דהכא מה איטן אילו ארבעים וחמשה יום שהמשיח נגלה להם וחוזר ונכסה מהם להיכן הוא מוליכם אית דאמרין למדבר יהודה • ואית דאמרי למדבר סיחון ועוג • הדא הוא דכתיב (הושע ב') לכן הנה אנכי מפתיה והולכתי' המדבר • מי שהוא מאמין בו אוכל מלוחין ושרשי רתומי' • הדא הוא דכתיב (איוב ל"ה) הקוטפים מלוח עלי שיח ושורש רתמים לחמם • ומי שאינו מאמין בו הולך אצל אומות עכו"ם והורגים אותו • אמר ר' יצחק ברבי מוריון לסוף ארבעים ותמשה הקב"ה נגלה להם ומוריד להם את המן למה אין כל חדש תחת השמש (הושע י"ב) ואנכי ה' אלהיך וגו' עוד אושיבך [ד] ענה דודי ואמר לי קומי לך רעייתי יפתי ולכי לך, אמר רבי עזריה [ה] לא היא אמירה אלא ענה לי על ידי משה ואמר לי על ידי אהרן ומה אמר לי קומי לך זרזי גרמיך רעייתי בתו של אברהם שריע' אותי בעולם • יפתי בתו של יצחק שייפה אותי שמי בעולמי בשעה שהעקידו אביו על גבי המזבח • ולכי לך בתו של יעקב ששמע לאביו ולאמו שנאמר (בראשית כ"ח) וישמע יעקב אל אביו ואל אמו וילך וגו' • כי הנה הסתיו עבר אילו ארבע מאות שנה שנגזרה על אבותינו במצרים • הגשם חלף הלך לו אילו מאתים ועשר שנים • יא דבר אחר כי הנה הסתיו עבר אילו מאתים ועשר שנים • הגשם חלף והלך לו זה השיעבוד לא הוא הגשם לא הוא הסתיו • אמר רבי תנחומא עיקר טרחותא מטרא :

עיקר

## הגהות ופירוש

ידבר ה' עמכם וכתיב ה' מסיני בא שם • [ג] ה"ג בפי"ר רבה שם הנה זה עומד אחר כתלינו, אחר כותלינו של סיני הה"ד כי ביום השלישי • [ד] מציץ מן החרכים, וידבר אלהים את כל הדברים האלה, ענה דודי ואמר לי מה אמר אנכי ה' אלהיך שה"ר שם וכצ"ל כאן • סימן ט' [א] ישב כתיב בא אברהם לעמוד אמר לו הקב"ה שב אתה סימן לבניך מה אתה יושב ואני עומד כך יהיו בניך בשעה שנכנסו לב"כ ולבתי מ' וקורין ק"ש והם יושבים וכבודי עומד ביניהם • [ב] איטימוס, פי' מוכן ומזומן והכוונה מוכן לקבל תפלתם וכדמסיים בשי"ר שם איטימוס האומ"ה ונצבת לי שם על ראש ההר וכתיב וגו' טרם יקראו ואני אענה • סימן יו"ד [א] כך משיח גואל האחרון, שם • [ב] לאורוליהון דאיילתא אילת קטנה וילדה • [ג] מאמר המוסגר הזה אין מקומו כאן אלא בסוף הדרשה באות ו', כי שם מדבר בגאולת גואל אחרון וזהו שאמר כותל מערבי וכן הוא בשיר רבה ובמ"ר י"א ע"ש • [ד] עוד אוסיפן בתהלים כימי מועד ואומר מועד כאהן מאמרים במ"ר י"א וכאן הוא מקומו של מאמר זה המוסגר למעלה עד כשם שיש הפרש בין חלון לחלון וכן צריך להיות כשם שיש הפרש

עיקר שיעבודו של ישראל לא היה אלא שמונים ושש שנים משעה שנולדה מרים : ולמה הוא קורא אותה מרים אמר ר' יצחק לשון מירור הוא כמה דאת אמר (שמות א') וימררו את חייהם : הנצנים נראו בארץ עת הזמיר הגיע [א] הנצנים נראו בארץ זה משה ואהרן : עת הזמיר הגיע [ב] הגיע זמנה של ערלה שתיזמר הגיע זמנם של מצרים שיזמרו הגיע זמנם של עכו"ם שלהם שתעקר מן העולם (שמות י"ב) ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ה' : הגיע זמנו של ים שיבקע (שמות י"ד) ויבקעו המים ; הגיע זמנה של שירה שתאמר (שמות ט"ו) אז ישיר משה ובני ישראל הגיע זמנה של תודה שתנתן (שם) [ג] עזי וזמרת יה : אמר רבי ביבי (תילים קי"ט) זמירות היו לי חקיך : אמר ר' תנחומא הגיע הזמן שיעשו ישראל זמירה להקדוש ברוך הוא עזי וזמרת יה : קול התור נשמע בארצינו אמר ר' יוחנן קול תייר טב נשמע בארצינו זה משה (שמות י"ב) ויאמר משה כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים : התאנה חנטה פגיה אילו שלשת ימי אפילה שבהם כלו רשעי ישראל הגפנים סמדר נתנו ריח אילו הנשארים שעשו תשובה ונתקבלו אמר להון משה כל הדין ריחא טבא אית בהון ואהון יתבין הכא קומי לך רעייתי יפתי ולכי לך : יב ד"א ענה דודי ואמר לי אמר רבי עזריה לא היא ענייה ולא היא אמירה אלא ענה דודי על ידי יהושע ואמר לי על ידי אלעזר ומהו אמר לי קומי לך רעייתי יפתי ולכי לך : כי הנה הסתיו עבר אילו ארבעים שנה שעשו ישראל במדבר הגשם חלף והלך לו אילו שלשים ושמנה שנים שהיה כעס על ישראל : [א] הנצנים נראו בארץ (אילו מרגלים (במדבר י"ג) איש אחד איש אחד למטה) : עת הזמיר הגיע הגיע זמנה של ערלה שתזמר הגיע זמנה של כנעניים שיזמרו הגיע זמנה של א"י שתחלק (במדבר כ"ו כ"ד) לאלה תחלק הארץ : קול התור נשמע בארצנו אמר רבי יוחנן קול תייר טב נשמע בארצינו זה יהושע (יהושע א') ויצו יהושע את שוטרי העם לאמר :

התאנה חנטה פגיה אילו סלי בכורים . והגפנים סמדר נתנו ריח [ב] אילו הגפנים יג ד"א ענה דודי ואמר לי אמר רבי עזריה לא היא ענייה לא היא אמירה אלא ענה לי' על ידי דניאל ואמר לי על ידי עזרא מה אמר לי קומי לך רעייתי יפתי ולכי לך כי הנה הסתיו עבר אילו ע' שנה שעשו ישראל בגולה [א] והלא אינם אלא נ"ב שנה • א"ר לוי צא מהם י"ח שנה שהיתה בת קול יוצאת ומפוצצת בפלטין של נבוכדנצר ואומרת לו עבדא בישא פוק חורב ביתא דמרך דבני מרך לא שמעין לידה [ב] הגשם חלף והלך לו זה השיעבוד • הנצנים נראו בארץ כגון דניאל וחביריו • מרדכי וחברותו עזרא וחברותו עת הזמיר הגיע זמנה של ערלה שתיזמר הגיע זמנם של רשעים שישברו הה"ד (ישעיה י"ד) שבר ה' מטה רשעים הגיע זמנם של בבליים שיזמרו הגיע זמנו של בית המקדש שיבנה (חגי ב') גדול יהיה כבוד הבית האחרון מן הראשון • וקול התור נשמע בארצינו זה כורש (עזרא א') כה אמר כורש מלך פרס כל ממלכות הארץ נתן לי אלהי השמים והוא פקד עלי לבנות לו בית בירושלים אשר ביהודה : התאנה חנטה פגיה אילו סלי הביכורים והגפנים סמדר נתנו ריח אילו הנסכים • יד דבר אחר ענה דודי ואמר לי א"ר עזריה לא היא ענייה לא היא אמירה אלא ענה לי ע"י אליהו ואמר לי ע"י משיח מה אמר לי קומי לך רעייתי יפתי ולכי לך : כי הנה הסתיו עבר זו מלכות הרשעה הזו שהיא מתעה את הבריות כד"א (דברים י"ג) כי יסיתך אחיך בן אמך : הגשם חלף והלך לו זה השיעבוד [א] הנצנים נראו בארץ • אמר רבי יצחק כתיב (זכריה ב') ויראני ה' ארבעה חרשים אילו הן אליהו ומלך המשיח ומלכי צדק ומשוח מלחמה עת הזמיר הגיע הגיע זמנה של ערלה שתזמר : הגיע זמנם של רשעים שישברו (ישעיה י"ד) שבר מטה רשעים הגיע זמנה של מלכות הרשעה הזאת שתעקר מן העולם הגיע זמנה של מלכות שמים שתיגלה (זכריה י"ד) והיה

## הגהות ופירוש

הפרש בין אלון לארז, אלון הוא גדול, ארז הוא קטן • [ה] כצ"ל לא היא עניה ולא היא אמירה שי"ר שם • סימן י"א [א] הנצנים נראו בארץ, הגלויות נראו בארץ אלו משה ואהרן, שם • [ב] הגיע זמנם של ישראל שיגאלו הגיע זמנה של ערלה שתזמר שם • [ג] ועוז הוא התורה כמ"ש ה' עוז לעמו יתן, ורב ביבי נפקא ליה מותיבת וזמרת יה • סימן י"ב [א] הנצנים נראו בארץ אלו המרגלים, ה"ג בשי"ר הנצנים נראו בארץ הגלויות נראו בארץ אלו הנשיאים שנאמר נשיא אחד נשיא אחד וממטה הקרו לגורל את הארץ, במדבר ל"ד האמור בחלוקת הארץ וכן הוא בילקוט בשם הפסיקתא הנצנים אלו הנשיאים • [ב] אלו הגפנים כצ"ל הנסכים • סימן י"ג [א] ה"ג בשי"ר שם הגשם חלף הלך לו אלו נ"ב שנים משחרב הבית עד שנעקרה מלכות כשדים ולא שבעים שנה הן אמר ר' לוי לא נוהם י"ח שנה וכו', ע' ילקוט שיר השירים שהגירסא כמו כאן וצריך עיון גדול וחיפוש רב לברר הדברים ולענ"ד גי' המדרש עיקר • [ב] הגשם חלף הלך לו זה השעבוד, מאמר זה לא גרס ליה שם בשי"ר שכבר פי' הגשם וגו' אלו נ"ב שנה ובילקוט כמו כאן • סימן י"ד [א] הנצנים נראו בארץ, הגלויות נראו בארץ מי הם וכו', בשי"ר שם • [ב] מלך המשיח, המכריז ואומר, שכן בשי"ר • [ג] בי"ר

והיה ה' למלך על כל הארץ • וקול התור נשמע
בארצינו אמר רבי יוחנן זה תייר טב נשמע בארצינו
זה [ב] מלך המשיח: (ישעיה נ"ב) מה נאוו על ההרים
רגלי המבשר: התאנה חנטה פגיה אמר ר' חייא בר
אבא [ג] בר סימון לימות המשיח דבר גדול בא
הרשעים כלים בו: והגפנים סמדר נתנו ריח אילו
הנשארים (ישעיה ד') והיה הנשאר בציון והנותר
בירושלים קדוש יאמר לו: טו ורבנן אמרי [א] שבוע
שבן דוד בא בו שנה ראשונה (עמוס ד') והמטרתי
על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר: שנה שנייה
חצי רעב משתלחין שלישית רעב גדול יהיה ומתים
בה אנשים ונשים [ב] והטף וההורה משתכחת
מישראל וברביעית רעב ולא רעב שובע ולא שובע
בחמישית שובע גדול ואוכלים ושותים ושמחים והתורה
חוזרת לחידושה ובשישית קולות ובשביעית מלחמות
ובמוצאי שביעית בן דוד בא • אמר [ג] אבוה כמה
שביעין אהן כהדא ולא אתת אלא כי האי דאמר ר'
יוחנן דור שבן דוד בא תלמידים חכמים מתים
והנשארים כלות עיניהם ביגון ואנחה וצרות רעות
באות על הציבור וגזירות קשות מתחדשות עד
שהראשונות קיימת אביא אחרת ואסמכה לה: א"ר
אבון דור שבן דוד בא בו בית וועד לזנות יהיה
והגליל יחרב והגבלון ישם ואנשי הגליל יסובבו מעיר
אל עיר ולא יתחוננו • ואנשי אמת נאספו והאמת
נעדרת והולכת לה להיכן היא הולכת רבי ר' ינאי
אמרין הולכת ויושבת עדרים עדרים במדבר כד"א
(ישעיה נ"ט) ותהי האמת נעדרת • א"ר נהוראי דור
שבן דוד בא בו נערים ילבינו זקינים וזקינים יעמדו
מפני נערים (מיכה ז') בת קמה באמה כלה בחמותה
אויבי איש אנשי ביתו בן לא יבוש מאביו חכמת
סופרים תסרח והגפן תתן פריה והיין ביוקר: אמר
רבי אבא בר כהנא אין בן דוד בא אלא בדור
שכולו חייב כלייה: א"ר ינאי אין בן דוד בא
אלא בדור שפניו דומות לכלב א"ר לוי אם ראית
דור אחר דור מחרף צפה רגליו של מלך המשיח
ומה טעמיה (תהלים פ"ט) אשר חרפו אויביך ה'
אשר חרפו עקבות משיחך ומה כתב בתריה (שם)
ברוך ה' לעולם אמן ואמן • טז ר' יונה פתח (הושע
ג') ואכרה לי בחמשה עשר כסף בחומר שעורים
ולתך שעורים • א"ר יוחנן ואכרה לי בחמשה עשר
כסף [א] הרי חמשה עשר בניסן בחומר שעורים הרי
שלשים ולתך שעורים הרי ששים אלו ששים מצות
שכתב לנו משה בתורה [ב] דא"ר יוחנן בשם ר'
שמעון בן יוחאי שלש פרשיות כתב לנו משה בתורה
וכל אחת ואחת יש בה מששים ששים מצות ואלו
הן פרשת פסחים פרשת נזיקים פרשת קדושים ההיו'
רבי לוי בשם ר' שילא דכפר תמרתא משבעים
שבעים מצות א"ר תנחומא ולא פליגא מאן דעבר
פרשת פסחים שבעים כולל עמה פרשת תפילין מאן
דעבר פרשת נזיקים שבעים כולל עמה פרשת שמיטה
מאן דעביד פרשת קדושים שבעים כולל עמה פרשת
ערלה • ר"א ואכרה לי בחמשה עשר כסף [ג] אימתי
בחדש הזה החדש הזה לכם • יז ר' ברכיה בשם ר'
יודן בר' שמעון [א] אמר הקב"ה לישראל בני חידוש
גאולה יש לכם כאן (לעתיד לבא) לשעבר לא גאלתי
אומה מתוך אומה ועכשיו אני גואל אומה מתוך
אומה הה"ד (דברים ד') או הנסה אלהים לבא לקחת
לו גוי מקרב גוי וגו' רבי יהושע בר נחמיה בשם ר'
חנן בן פזי, גוי מקרב גוי, עם מקרב גוי אין כתיב
כאן אלא גוי מקרב גוי שהיו אלו ערלים ואלו ערלים
אלו מגדלי בלורי' ואלו מגדלי בלורי' א"כ לא היה
מדת הדין נותנת שיגאלו ישראל ממצרים לעולם •
שמואל בר נחמן אמר אילולי שאסר הקב"ה עצמו
בשבועה לא היו נגאלים ישראל ממצרים לעולם מאי
טעמא (שמות ו') לכן אמור לבני ישראל וגו' אין לכן
אלא שבועה כד"א (שמואל א' ג') ולכן נשבעתי לבית
עלי וגו' • אמר ר' ברכיה כתיב (תהלים ע"ז) גאלת
בזרוע עמך וגו' • ס[ב] בטרוניא [ג] א"ר יודן (דברים ד')
מלבא לקחת לו גוי עד ובמוראים גדולים שבעים ושתים
אותיות ואם יאמר לך אדם שבעים וחמשה הם אמור
לו צא מהם גוי שני שאינו מן המנין • א"ר אבין
בשמו גאלם ששמו של הקב"ה שבעים ושתים אותיות
א"ר

## הגהות ופירוש

[ג] ב"ר סימן ע"ם וצריך להיות אמר ר' חייא בר אבא סמוך לימות המשיח דבר גדול בא לעולם והרשעים כלים • סימן ט"ו [א] כל דברי הסימן הזה הוא בסנהדרין צ"ז ובשי"ר שם פסוק התאנה חנטה פגי' • [ב] והטף, וחסידים ואנשי מעשה מתמעטים שם ושם • [ג] אמר אביי' כן הוא בשי"ר שם ועי' סנהדרין שם באופן אחר • סימן ט"ז [א] אולי כך צ"ל הרי חמשה עשר [והיינו בניסן ל"ג לי' עד אות ב'] בחומר שעורים הרי שלשים [שהחומר הוא כור שלשים סאה] ולתך שעורים ע"ו [שהלתך חצי הכור עין כאה] הרי ששים [פי' הכל ביחד ששים עם החמשה עשר הכתובים בהדיא, וכאן לא נחית אלא לחשבון ששים לנחות על שלשה פרשיות שיש בהם ששים מצות • [ב] ויק"ר פ' כ"ד • [ג] כאן צ"ל זה חמשה עשר בניסן כנ"ל • סימן י"ז [א] המאמר הזה צ"ל שנחלק לשנים ותשלומו הוא לקמן בסימן כ"ג וכאן לא גרסינן כצתיב לבוא עד בחלי מאמר השני גרסינן לי' בדעה בני', ס[ב] בטרוני' פי' בעלילה ובחוזקה • [ב] ב"ר פרשה מ"ד • [ג] אפשרי'
חשבון

א"ר יהושע למלך שנשבה בנו ולבשה נקמה למלך והלך ופדה את בנו ואמר היו מונים לי רמוי [ג] איפטייה לפריון בני כך הקב"ה היה מונין איפטיירה ליציאת מצרים [ד] א"ר לוי בשם רבי חמא בר חנינא למלך שנשא נשים הרבה ולא כתב להם [ה] כתובה גהיקן ולא אפטייה כיון שנשא בת טובים ובת גינסון כתב גהיקן ולאפטוי' [ו] כיון שנשא אסתר בת גינסין כתב לה גהיקן (אסתר ב') בחודש העשירי הוא חדש טבת וכתב [ז] (להב) לה אפטיי' (שם) בשנת שבע למלכותו• [ח] (א"ר ברכיה גאלת בזרוע עמך) [ט] החדש הזה לכם (תילי' פ"ט) כירח יכון עולם כהדין סיהרא אם זכיתם אתם מונין למליאתו ואם לאו אתם מונין לפגמו• הרי אתם מונין למליאתו אברהם יצחק יעקב יהודה פרץ חצרון רם עמינדב נחשון שלמון בועז עובד דוד ישי שלמה (ד"ה א' כ"ט כ"ג) וישב שלמה על כסא ה' למלך הא סיהר' על מליאתה• לא זכיתם אתם מונין לפגמו רחבעם אביה אסא יהושפט יהורם אחזיה יואש אמצי' עוזיהו יותם אחז יחזקיהו מנשה אמון יאשיהו צדקיהו (מלכים ב' כ"ה, ירמיה נ"ב) ואת עיני צדקיהו עור הא סיהרא על פיגמא• ין החודש הזה לכם מסור הוא לכם [א] אמר ריב"ל למלך שהיה לו אורולוגין וכיון שעמד בנו מסר לו אורולוגין שלו אמר רבי יוסי בר חנינא למלך שהיה לו [ב] שומרים וכיון שעמד בנו מסר לו שומרין• אמר רבי אחא למלך שהיה לו טבעת וכיון שעמד בנו מסר לו את טבעתו• א"ר למלך שהיו לו אוצרות והיה מפתח לכל אחד ואחד וכיון שעמד בנו מסר לו המפתחות• א"ר חייא בר אבא [ג] (למלך) שהיה לו כלי אומנות וכיון שעמד בנו מסר לו כלי אומנתו• ורבנין אמרין לרופא שהיה לו נרתיק של רפואות כיון שעמד בנו מסר לו את נרתיקו• יט [א] תני ר' הושיעה גזרו בית דין למטה ואמרו היום ראש השנה הקב"ה אומר למלאכי השרת העמידו בימה ויעמדו סניגורים ויעמדו מלאכי חובה פקידים [ב] סקפטורים שגזרו בית דין למטן ואמרו היום [ג] ולמחר ראש השנה נשתהו העדים מלבא אי שנמלכו ב"ד להעבירם למחר הקב"ה אומר למה"ש העבירו בימה ויעברו סניגורים ויעברו הקפטורים שגזרו ב"ד למטן למחר ראש השנה ומה טעם (תילים פ"א) כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב• אם אינו חוק לישראל הוא אינו משפט לאלהי יעקב כביכול• [ד] ר' פנחס ר' חלקיהו בר' סימן אמר [ה] מתכנסים כל מלאכי השרת אצל הקב"ה ואמרו לפניו רבון העולמים אימתי הוא ראש השנה והוא אומר להם לי אתם שואלים אני ואתם נשאל לב"ד של מטן• ומה טעם (דברים ד') כה' אלהינו בכל קראנו אליו• כשאנו קוראים המועדות אליו ואין קוראינו אלא מועדות כד"א (ויקרא כ"ג) מקרא קודש רבי קריספא בשם רבי יוחנן לשעבר (שם) אלה מועדי ה' מקראי קודש מיכאן ואילך אשר תקראו אותם• רבי לוי אמר אם קריאתם אתם מועדי ה' ואם לאו אינם מועדי ה': כ (שמות י"ב) החודש הזה לכם אתם מונין לו ואין אומות עכו"ם מונין לו• ר' לוי בשם ר' יוסי ברבי אלעאי [א] דרך ארץ הוא הגדול מונה לגדול והקטן מונה לקטן: עשו שהוא גדול מונה לחמה יעקב שהוא קטן מונה ללבנה שהוא קטן ואמר רב נחמן והוא סימן טוב מה הגדול שליט ביום ואינו שליט בלילה כך עשו הרשע שליט בעולם הזה ואינו שולט לעולם הבא ומה הקטן שליט ביום ובלילה כך יעקב שליט בעה"ז ובעה"ב רב נחמן אמר חורי רב נחמן אמר כל זמן שאורו של גדול מבהיק בעולם אין אורו של קטן מתפרסם• שקע אורו של גדול נתפרסם אורו של קטן כך כל זמן שאורו של עשו הרשע מבהיק בעולם אין אורו של יעקב מפורסם שקע אורו של עשו מתפרסם אורו של יעקב שנאמר (ישעיה ס) קומי אורי כי בא אורך וגו': כא תני ר"ש בן יוחי [א] בג' דברים נתקשה משה והראה לו הקב"ה כאילו באצבע• במנורה ובשרצים ובלבנה• במנורה

## הגהות ופירוש

אפטון וע' שמ"ר ע"ו• [ד] במ"ר פרשה א' ולקוט בא• [ה] כתובה גהיקן תיבת כתובה הוא פירוש על תיבת גהיקן והא"ל בהיפוך גהיקון ופי' כתובה• [ו] שם הגירסא כשם שכתוב באסתר והלקח וגו' ה"ג בילקוט כך כל הנשים שנשא אחשורוש לא כתב להן כשנשא אסתר כתב לה כך אמר הקב"ה כיון שבראתי את עולמי היו אומרים לא נתתי להם לא חודש ולא שבת וכיון שעמדו ישראל נתתי להם ראשי חדשים ועיבור שנים לכך נאמר החודש הזה לכם• [ז] להב תיבה זו ל"ע• [ח] ר' ברכי' ע"ס ה"א כאן ול"ל למעלה קודם ר' יודן ובמ"ש לעיל• [ט] שמ"ר ע"ו• סימן י"ח [א] ירושלמי פרק קמא דר"ה כל הענין• [ב] שם הגירסא שומרה והיא הסוכה שבכרם• [ג] למלך, שם ה"ג לנגר• סימן י"ט [א] פ' שמ"ר ע"ו• [ב] סקפטורין, ולקמן איתא הקפטורים לפי הענין פי' ממונים לעמוד בשעה שיושבין הב"ד: [ג] למחר, תיבה זו נ"ל שהוא טעות ונתבלבל מסורה שאחרי' שאם לא נשתהו העדים אין ב"ד גוזרין שני ימים רק נוהגין כן בגולה מחמת ספק כמ"ש בילה פ' ע"ש• [ד] ר' פנחס דברים רבה ב'• [ה] מתכנסין נ"ל כשמתכנסין שם• סימן ך' [א] ב"ר פ' ו'• סימן כ"א [א] שמ"ר ע"ו ובמ"ר ע"ו• [ב] כאן חסר ונ"ל ואותו החודש שאמר הקב"ה למשה נולד חשש שעוה ולמעלה ולא הג'

# פסיקתא רבתי

במנורה (במדבר ח׳) זה מעשה המנורה וגו׳ בשרצים (ויקרא י״א) וזה לכם הטמא וגו׳ בלבנה (שמות י״ב) החדש הזה לכם ר׳ שמאי תני בשם שמואל כל חודש שלא נולד קודם לשש שעות אין כח לעין לראותו[ב]. רבי שמואל בר נחמן אמר שנה שיצאו ישראל ממצרים היו חדשי השנה וחדשי התקופה שוים: שנה שיצאו ישראל ממצרים היתה התקופה בליל ה׳ בתחילת הלילה ומולד הלבנה היה ביום ד׳ בחצות היום והתחילו חודש הלבנה וחודש התקופה בלילה. ר׳ ברכיה ר׳ חייא בשם ר׳ יוחנן נתעטף בטלית מצויצת והעמיד למשה מכאן ולאהרן מכאן וקרא למיכאל ולגבריאל ועשה אותם כשלוחי החודש ואמר להם באיזו צד ראיתם את הלבנה לפני החמה או לאחר החמה לצפונה או לדרומה כמה היא גבוה ולאין היתה נוטה וכמה היתה רחבה אמר להם כסדר הזה שאתם ראיתם כך היא בני מעברים את השנה למטן ע״י זקן וע״י עדים וע״י טלית מצויצת. כב ר׳ נחמן רבי אליעזר בן יוסי ור׳ אחא חד אמר אמר הקב״ה לישראל בניי חידוש גאולה [א] יש לכם כאן לעתיד לבא וחד אמר יש לכם כאן חידוש הוא לעתיד לבא מה לעתיד לבא (ישעיה ל״ה) אז תפקחנה עיני עורים ואזני חרשים תפתחנה אף הכ׳ (שמות י״ט) ויאמרו כל אשר דבר ה׳ נעשה (שמות כ׳) וכל העם רואים את הקולות מה לעתיד לבא (ישעי׳ ל״ה) אז ידלג כאיל פסח אף הכא (שמות י״ט) ויוצא משה את העם לקראת האלהים וגו׳: מה לעתיד לבא (ישעיה ל״ה) ותרון לשון אלם אף הכא (שמות י״ט) ויענו כל העם יחדיו וגו׳. כג (שמות י״ב) דברו אל כל עדת בני ישראל לאמור בעשור לחודש הזה והלא אינו יפה [א] אלא מדירות ואתה אומר מבעשור אלא מלמד שהיו קשורים לכרעי מטותיהם של ישראל מבעשור והיו המצריים נכנסים ורואים אותם ונפשם פורחות מעליהם[ב]: רבי חייא ברי׳ דרבי אחא דיפו (שם) משכו וקחו לכם צאן למשפחתיכם שיהא כל אחר מכם מושך אלוהות של מצרים ושוחטו לפניו [ג] ודרגשה לא ימלל ר׳ חלבו בשם ר׳ יוחנן הכא איתמר (שם) בעשור לחודש הזה. ולהלן הוא אומר (יהושע ד) והעם עלו מן הירדן בעשור לחדש הזה. ר׳ חייא בשם ר׳ יוחנן לקיחתו עמדה להם בירדן ואכילתו עמדה להם בימי המן (שמות י״ב) ואכלו את הבשר בלילה הזה (אסתר ו׳) בלילה ההוא נדדה שנת המלך: כד ר׳ ברכיה בשם ר׳ אבהו דרש נחום בר׳ סימאי בטריסי׳ (שמות י״ב) ויקחו להם איש זה הקב״ה דכתב ביה (שמות ט״ו) ה׳ איש מלחמה שאהה לוקחו [א] בשני התמידים. שה זה קרבן תמיד כד״א (במדבר כ״ח) את הכבש האחד תעשה בבקר: (שמות י״ב) איש לבית אבות שה לבית א״ר יודן ברבי סימון מימיו לא היה לן אדם בירושלים ובידו עון הא כיצד תמיד של שחר היה מכפר על עבירות של לילה תמיד של בין הערבים היה מכפר על עבירות שנעשו ביום מ״מ לא לן אדם בירושלים ובידו עון מה טעם (ישעיה א׳) צדק ילין בה. צדיק ילין בה. כה רבי ברכיה בשם רבי יצחק החדש הזה חדשו מעשיכם [א] שעדיין ראש וראשון לבא. ראש זה נבוכד נצר הרשע דכתב ביה (דניאל ב) אנת הוא רישא דדהבא ראשון זה עשו הרשע דכתב ביה (בראשית כ״ה) ויצא הראשון אדמוני. [ב] מי יפרע לכם, ראשון (ישעיה מ״א) אני ה׳ ראשון ואת אחרונים אני הוא. מי פורע לכם ממדי: [ג] בעשור (ככרי כסף) (אסתר ג) עשרת אלפים ככר כסף וגו׳ אמר ר׳ אבהו בא עשור של המן ועשרתו בנוי מי פורע להם שני [ד] בלקטירים מרדכי ואסתר: [ה] מרדכי מבחוץ ואסתר מבפנים: מי פורע לכם מיון בני חשמנאי שהם [ו] מקריבים שני התמידין בכל יום מי פורע לכם מעכו״ם [ז] נטרונא (שמות י״ב) והיה לכם למשמרת עד ארבעה עשר [ח] אמר הקב״ה

אביו

## הגהות ופירוש

פי׳ כח בעין לראותו והראה לו הקב״ה באצבע ואמר לו החודש הזה לכם, ילקוט בא. סימן כ״ב [א] יש לכם כאן, בא ג״כ לפרש הפסוק החודש הזה לכם הגאולה באופן הזה הוא רק לכם כמ״ש למעלה סימן י״ז לשעבר לא גאלתי אומה מתוך אומה וכו׳, וב׳ היצות לעתיד לבא אולי הוא ט״ס ומקומו לקמן. [ב] הוא לעתיד לבוא, פי׳ שאעשה לכם חדושים מעין לעתיד לבוא ואולי צ״ל שהוא לעתיד לבוא, וכבר כהגהתי לעיל סימן י״ז שנ״ל שהמאמר הזה נחלק לשני מאמרים ומקומו למעלה בסימן י״ז. סימן כ״ג [א] אלא מדירות, שבהמה עובה יותר לאכילה כשלוקחין אותה מן הדיר וכן מצאתי נכתב בכל הילקוט. [ב] שרואין אלהיהם קשורים ואין יכולים למחות בידם שהמצרים עובדי טלה היו וכמ״ש לקמן ובשמות רבה פ׳ ט״ז כל הענין להדיא. [ג] ודרגשה לא ימלל פי׳ מי שמרגיש ולב לו דבר זה לא יוכל לדבר דבר ובילקוט בא ה״ג ודרגשא לי׳ ימלל, ופירושו מי שמרגיש ידבר מי שמוקא ויכעום ע״ז ימחה בידכם אם יוכל. סימן כ״ד [א] בשני תמידין שכתוב ב׳ פעמים שה כמ״ש שה לבית אבות שה לבית. סימן כ״ה [א] שעדיין פי׳ לפי שעתידין אלו לבוא עליכם ע״כ הוהרו שתחדשו מעשים טובים ולא יבואו אלו עליכם. [ב] מי יפרע לכם, פי׳ מבבל ראשון בא לדרוש הפסוק, ראשון הוא לכם, ודרשו על הקב״ה שנקרא ראשון. [ג] בעשור גירסת הילקוט בעשור בא עשור שנכרה המן ופשרת בניו. [ד] בלקטירין לפי הענין פירושו מיני שררות. [ה] מרדכי מבחוץ זהו שה לבית אבות ואסתר מבפנים והוא שה לבית. [ו] מקריבין שאין כהנים ובזמן הבית והו ג״כ פי׳ של פסוק שה לבית אבות שה לבית

שני

אביו קורא אותו גדול (בראשית כ"ז) ויקרא את עשו בנו הגדול ואמו קראה אותו גדול (שם) ותקח רבקה את בגדי עשו בנה הגדול ואני קורא אותו קטן (עובדיה א') הנה קטן נתתיך בגוים הואיל והם קוראים אותו גדול [ט] נפול תורה טבחא (ישעיה ל"ד) כי זבח לה' בבצרה: וטבח גדול בארץ אדום: אמר ר' ברכיה וטבח גדול בארץ אדום, אל תאכלו ממנו נא [יוד] לא תבעירם מהבהבה, ובשל מבושל במים כי אם צלי אש וגו' [יא] הוא ודוכסים ואפרכים ואיכטרטילי' (יחזקאל כ"ז) הונך ועזובנך וגו' [י"ב] א"ר יצחק אפי' אותם שהם מקהלי ובאו ונדבקו בקהלך אף הם יפלו ביום מפלתך • (שמות י"ב) וככה תאכלו אותו מתניכם חגורים נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם ואכלתם אותו בחפזון פסח הוא לה': א"ר שמואל בר נחמן לפי שבעולם הזה אכלתם אותו בחפזון אבל לעתיד לבא מה כתיב (ישעיה נ"ב) כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכון כי הולך לפניכם ה' ומאספכם אלהי ישראל: סליק

# פרשה טז

א (במדבר כ"ח) את קרבני לחמי לאישי [א] וש"ה (תהלים נ') אם ארעב לא אומר לך כי לי תבל ומלואה א"ר סימון י"ג מידות רחמים כתובים בהקב"ה הה"ד (שמות ל"ד) ויעבר ה' על פניו ויקרא ה' ה' אל רחום וחנון ארך אפים וגו' נצר חסד לאלפים נושא עון ופשע וחטאה ונקה • וכי יש רחמן שמוסר מזונותיו לאכזרי הוי אם ארעב לא אומר לך א"ר יודא בר' סימון אמר הקב"ה לישראל בניי עשר בהמות טהורות נתתי לכם שלש [ב] נתתי לכם ושבע אינם ברשותכם [ג] (דברים י"ד) שור שה כשבים ושה עזים ואילו הן שאינם ברשותכם איל וצבי ויחמור ואקו ודישון ותאו וזמר: שמא הטרחתי עליך שתהא מחזר בהרים ובגבעות שתביא לפני קרבן [ד] מאיל שאינם ברשותך והלא לא אמרתי לך שתביא אלא ממה שברשותך ומן הגדול על אבוסך הוי אם ארעב לא אומר לך •

ב א"ר יצחק כתב את קרבני לחמי וכי יש לפני אכילה ושתיה אם אומר אתה שיש לפני אכילה ושתיה [א] למד ממלאכיי למד ממשרתיי דכתיב (תהלים ק"ד) משרתיו אש לוהט מהיכן הן ניזונים ר' יורן בשם ר' יצחק אומר מזיו שכינה דכתיב (משלי ט"ז) באור פני מלך חיים • ור' חגי בשם ר' יצחק אומר כתיב (נחמיה ט') אתה הוא ה' לבדך אתה עשית את השמים ושמי השמים וגו' (שם) ואתה מחיה את כלם ואתה מחיה לכולם • אמר ר' שמעון בן לקיש כתיב (במדבר כ"ח) עולת תמיד העשויה בהר סיני לריח ניחח אשה לה' • [ב] וכי יש אכילה ושתייה לפני ואם אומר שיש אכילה ושתייה לפני למד ממה דכתיב (שמות ל"ד) ויהי שם ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה וגו' והרי דברים קל וחומר ומה אם משה שהלך בשליחותי מ' יום ומ' לילה לחם לא אכל ומים לא שתה ולפני יש אכילה ושתייה הוי אם ארעב לא אומר לך: א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן אמר הקב"ה בריותי אינם צריכים לבריותי ואני אצרוך לבריותי שמעת מימיך אומרים [ג] השקו את הזית הזה שהוא עושה שמן הרבה [ד] בריותי אינן צריכים לבריותי ואני מצריך לבריותי הוי אם ארעב לא אומר לך:

ג א"ר ינאי בנוהג שבעולם זה שהוא עובר על גב הנהר איפשר לו שלא ישתה ב' או ג' לוגין [א] ואנא על לוגין דחמרא כתבית דאנא שתי דאנא רוי דאנא שבע: [ב] תני ר' חייא (במדבר כ"ח) בקודש הסך נסך שכר לה'

## הגהות ופירוש

שני שיות • [ז] מרגלא שם אדם ואת תרגום של תיבת משמרת ומרומז בפסוק והי' לכם למשמרת, ואפשר שהכוונה על מפיח לזקינו שהקב"ה משמרו לגאלינו • [ח] אמר הקב"ה ב"ר פרשה ס"ה • [ט] נפל תורה צ"ל נפוש הורה ובב"ר ס"ה הגי' לקבל הורה פי' כנגד השור כשהשור גדול צריך ג"כ טבח גדול • [יוד] לא תבעירם מהבהבה צ"ע ובילקוט ה"ג לא תבעיני ונהבהבה ונכתב בליתו שאוחזת הב הב ועדיין צ"ע • [יא] הוא, לעיל פ' י"ד סימן ע"ו • [יב] ר' יצחק בא לדרוש סוף הפסוק של מגלה, הונך ועזובניך פסוק זה נאמר בצור שדרשו חז"ל שהוא אדום וסיפא דקרא ובכל קהלך אשר בתוכך יפלו בלב ימים ביום מפלתך •

**פרשה ט"ז** פרשת ראש חודש • ומשום דאיירי לעיל מפרשת החודש סמיך לי' פרשת ר"ח, סימן א' [א] במדבר רבה פרשה כ"א כל הענין ובתנחומא פנחס וילקוט שם • [ב] שלש נתתי לכם צ"ל שלש ברשותך שם ושם • [ג] ואלו הן שברשותך שור שה כשבים וכו' כצ"ל • [ד] מאיל צ"ל מאלו • סימן ב' [א] שם ה"ג למד ממלאכי השרת • [ב] ה"ג בתנחומא פנחס וכי בהר סיני עשו עולה אלא אם תאמר יש לפני אכילה ושתי' למד ממשה דכתיב וכו', ופי' הפסוק כך הוא עולת תמיד העשוי' ואם תאמר שצריך אכילה, למד ממי שהי' בהר סיני שלא אכל ושתה ומזה הבין הכוונה של ריח ניחוח אשה לה' וכמ"ש לקמן • [ג] צ"ל השקו את הגפן הזאת יין שהוא עושה יין הרבה השקו את הזית הזה שמן שהוא עושה שמן הרבה וכו' • [ד] בריותי אינם צריכים לבריותי היוצא מהם בעצמם ואני צריך לבריותי הבאים ממני • סימן ג' [א] ואני כל הימים נולא שעלי שנאמר מי מדד בשעלו מים ואנא על לוגן וכו' • [ב] הגי' ר' חיי' טובה דף מ"ט ע"ב •

לה' לשון שתייה לשון רווייה לשון שביעה לשון שכרות: ר' יוסי בן מנסיא בשם ר"ש בן לקיש אומר צריכים כפלים שיהיו פקוקים בשעת הניסוך א"ר יוסי בר' אבין מלתיה דר"ש בן לקיש אמר לעכב: ד בהמה אחת מסרתי לך ולא היית יכול לעמוד בה ואיזה בהמה (תילים נ') בהמות בהררי אלף ר' יוחנן ור' יהושע ב"ל ורבנן ר' יוחנן אומר בהמה א' רבוצה על אלף הרים ואלף הרים [א] מגדלים מזונות והיא אוכלת מאי טעמא (איוב מ') כי בול הרים ישאו לו וכל חית השדה ישחקו שם ר"ש בן לקיש ור' יהושע ב"ל אמר בהמה אחת היא רבוצה על אלף הרים ואלף הרים מגדלים לה כל מיני מאכל לאכילתן של צדיקים לעתיד לבא ומה טעם (ישעיה ס"ה) והיה השרון לנוה צאן ועמק עכור לרבץ בקר לעמי אשר דרשוני • ורבנין אמרין בהמה אחת רבוצה על אלף הרים ואלף הרים מגדלים לה [ב] מזונות בהמות והיא אוכלת ומה טעם (איוב מ') חית השדה ישחקו שם: ואיפשר כן אית בעיר אכל בעיר: אמר ר' תנחומא גדולים מעשה אלהינו • מה משונים הם מעשיו של הקב"ה ומהיכן הוא שותה ר' יהושע ב"ל אומר כל מה שירדן מכנים לששה חדשים הוא עושה אותה [ג] גמיאה ומה טעם (איוב מ') כי יגיח ירדן אל פיהו: ורבנן אמרין כל מה שהירדן מכנים לשנים עשר חדשים הוא עושה אותו גמיאה אחת ומה טעם כי יגיח ירדן אל פיהו [ד] ויש בהם ליחלוך פה: ומהיכן היה שותה תני רבי שמעון בן יוחי נהר יוצא ושמו יובל ומשם הוא שותה שנאמר (ירמיה י"ז) על יובל ישלח שרשיו וגו' תני בשם רבי מאיר (איוב י"ב) ואולם שאל נא בהמות ותורך זה בהמות בהררי אלף: (שם) ועוף השמים ויגד לך [ה] זה זיז (שם) או שיח לארץ ותורך זו גן עדן (שם) ויספרו לך דגי הים זה לויתן: מי לא ידע בכל אלה כי יד ה' עשתה זאת ה מלך אחד מסרתי לך ולא היתה יכול לעמוד בו וזהו שלמה ב"ד (מלכים א' ד') ויהי לחם שלמה ל' כור סלת א"ר יצחק בר שמואל אילו מיני [א] מלטוכים היו אבל לסעודתו לא היית' בריה יכולה לעמוד: (שם) עשרה בקר בריאים [ב] אפוטמים (שם) ועשרים בקר רעי ומאה צאן מן המרעה לבד מאיל וצבי ויחמור וברבורים אבוסים רבי ברכיה בשם רבי יהודא אומר מיני ציברייה ורבנין אמרין עוף גדול מעולה ומשובח היה עולה וניתן על שלחנו של שלמה בכל יום • א"ר יהודא בר זבדא אלף נשים היו לשלמה וכל אחת ואחת היתה עושה סעודה כסעודה זו כסבורה שמא אצלה הוא סועד (תילים נ') הוי אם ארעב לא אומר לך • [ג] אפוי אחד מסרתי לך ולא הייתה יכול לעמוד בו ואיזה זה [ד] נהמין הפיחה (נחמיה ה') ואשר היה נעשה ליום אחד צאן שש ברורות וצפרים נעשו לי ובין עשרת ימים יין להרבה ועם זה לחם הפיחה לא בקשתי כי כבדה העבודה על העם הזה מהו לחם הפיחה חונא בר יוקו אמר [ה] הקקבטין: (במדבר כ"ח) ריח ניחוחי תנא אין מביאין את המוגמר אלא לאחר הסעודה כלום האורחים נהנים ממנו אלא הריח [ו] ריח ניחוחי תשמרו להקריב לי במועדו: ו (משלי י"ג) צדיק אוכל לשובע נפשו ובטן רשעים תחסר • צדיק אוכל לשובע נפשו זה אליעזר עבד אברהם שאמר לאמנו רבקה (בראשית כ"ד) הגמיאיני נא מעט מים מכדך גמיאה אחת • ובטן רשעים תחסר זה עשו הרשע שאמר לאבינו יעקב (בראשית כ"ה) הלעיטני נא מן האדום הזה: אמר רבי יצחק בר' אליעזר פער פיו אותו רשע כגמל ואמר אנא פתחי לפומי ואנת הוי משלח ואזיל כההיא דתנינן תמן [א] אין אובסין את הגמל ולא דורסים אצל מלעיטים אותו • ר"א צדיק אוכל לשובע נפשו זו רות המואבי' • דכתיב (רות ב') ותאכל ותשבע ותותר א"ר יצחק את ש"מ תרתי או ברכה שרתה בידו של צדיק או ברכה שרתה במעיה של צדקת [ב] • ובטן רשעים תחסר אלו או"ה [ג] א"ר מאיר שאלתי את רבי דוסתאי אחד מן כוכבה אמר לו מהו ובטן רשעים תחסר אמרתי לו גוי אחד היה בעירנו ועשה סעודה לכל זקני העיר וזימנני עמהם והביא

## הגהות ופירוש

ד'. סימן ד' [א] ואלף הרים היא רועה בכל יום כצ"ל תנחומא שם. [ב] מיבח מזונות ליתא שם ובש. [ג] גמיאה אחת כצ"ל. [ד] בילקוט שם ה"ג וכי יש בהם לבלוע פה א"ר הושעיא בשם ר' יוסף אין בהם כדי לבלוע פה ועי' במ"ר שם. [ה] זה זיז שדי. סימן ה' [א] מיני מלטוכים בילקוט הגי' מיני מלטמיא מאכל העשוי מקמח ודבש. [ב] אפוטמים מפוטמים. [ג] אפוי, בילקוט הגירסא שבוי אחד, כי נחמיה הי' שבוי אצל מלך ארתחשסתא ועבד אצלו. [ד] נהמין הפיחה, צ"ל זה נחמי' הפחה. [ה] הקקבטין כ"ל שכן נקרא פת בג המלך וכמ"ש בתרגום ירושלמי על פסוק ושלשה סלי חורי על ראשי דפתא קקבעא ואפשר שמאותו הענין הוא מה שאמרו לקמן סימן ח' אות יו"ד למלך שהי' יושב על האוקרטין שלו והכניסו לו תבשיל וכו' ע"ש. [ו] כך אמר הקב"ה לישראל בני מכל הקרבנות שאתם מקריבים לפני כלום אני נהנה מהם אלא הריח ריח ניחוחי תשמרו להקריב לי במועדו. סימן ו' [א] אין אובסין שבת דף קנ"ה. [ב] ממה דכתיב ותאכל ותשבע והותר נראין הדברים שהברכה שרתה במיעי' של אותה צדקת ילקוט ומדרש רות רבה. [ג] אמר ר' מאיר שאלתי גירסת הילקוט משלי

והביא לפנינו מכל מה שברא הקב"ה בששת ימי בראשית ולא היה שולחנו חסר אלא אגוזי פרך בלבד: מה עשה נטל את הטבלא מלפנינו שהיתה יפה כששה ככרי זהב ושברה אמרתי לו מפני מה עשית כן אמר לי רבי אתם אומרים העולם הזה שלנו והעולם הבא שלכם ואם אין אנו אוכלים עכשיו אימתי אנו אוכלים וקראתי עליו הפסוק הזה ובטן רשעים תחסר· ד"א צדיק אוכל לשובע נפשו זה חזקיהו מלך יהודא שתי אגודות של ירק וליטרא אחת של בשר היו מעלים לפניו בכל יום [ד] והיו ישראל מליזים אחריו ואמר זה מלך [ה] ורצין בן רמליהו מלך (ישעי' ח') ומשוש את רצין ובן רמליהו יאי מלכות [ו] לרצין הדא היא דכתיב (שם) יען כי מאס העם הזה את מי השילוח ההולכים לאט ומשוש את רצין ובן רמליהו: מה ההולכים לאט בר קפרא אמר חזרנו על כל המקרא ולא מצינו ששמו לאט אלא זה חזקיהו מלך יהודא שהיה מטהר את ישראל במקוה של ארבעים סאה מנין לאט· אמר להם הקב"ה אוכלים אתון בעיין (שם) ולכן הנה ה' מעלה עליהם את מי הנהר העצומים והרבים· את מלך אשור ואת כל כבודו ועלה על כל אפיקיו והלך על כל גדותיו ובטן רשעים תחסר זה (מלכים ב' ג') ומישע מלך מואב היה נוקד מה נוקד רועה והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אילים צמר: מה הוא אלף אילים צמר ר' אבא בר כהנא אמר [ז] פרומטוי ד"א צדיק אוכל לשובע נפשו אמר להם הקב"ה בניי מכל קרבנות שאתם מקריבים לפני כלום אני נהנה מהם אלא הריח: (דברים כ"ח) ריח ניחוחי ...רו להקריב לי במועדו· ז (תילים קי"ט) אתה ...יתה פיקודיך לשמור מאוד: [א] והיכן צוה בחומש ...ים לשמר מאוד· תשמרו להקריב לי במועדו ...א הפרשה [ב] האמורה להלן היא הפרשה האמורה לכאן [ג] ולמה היא אומרת ושונה ר' יהודא ור' נחמיה ורבנין ר' יהודא אומר לפי שהיה ישראל אמר לשעבר [ד] היו המסעים נוהגים התמידים פסקו המסעים פסקו התמידים אמר הקב"ה למשה לך אמור להם שיהיו נוהגים בתמידים ורבי נחמיה אומר לפי שהיו ישראל [ה] מגללים בתמידים אמר לו הקב"ה למשה לך אמור לישראל [ו] שלא יהו מגללים בתמידים ורבנן אמרין להלן לתלמוד וכאן למעשה רבי אחא בשם רבי חנינא בר פפא [ז] לפי שהיו ישראל אומרים לשעבר היינו מקריבים קרבנות ומתעסקים בהם ועכשיו שאין אנו מקריבים מהו להתעסק בהם אמר להם הקב"ה הואיל ואתם מתעסקים בהם כאילו אתם מקריבים אותם: רב הונא אמר אין גליות הללו מתקבצות אלא בזכות משניות מה טעם (הושע ח') כי יתנו בגוים עתה אקבצם· רב הונא אמר חורי (מלאכי א') כי ממזרח שמש ועד מבואו גדול שמי בגוים ובכל מקום מוקטר מוגש לשמי ומנחה טהורה וכי יש מנחה בבבל אלא אמר הקב"ה הואיל ואתם מתעסקים בהם כאילו אתם מקריבים קרבנות· ושמואל אומר (יחזקאל מ"ג) ואם נכלמו מכל אשר עשו צורת הבית ותכונתו וגו' וכי יש צורת הבית עכשיו אלא אמר הקב"ה הואיל ואתם מתעסקים בו כאילו אתם בונים אותו· א"ר יוסי מפני מה מתחילות לתינוקות מתורת כהנים [ח] א"כ יתחילו להם מבראשית אלא אמר הקב"ה מה הקרבנות טהורים אף התינוקות טהורים יבואו טהורים ויתעסקו בטהורים ר' אבא בר כהנא ור' אבון תרויהון בשם ר' עוריה דכפר חטיי' למלך שהיה לו שני (ט) מגריפי' בישל לו הראשון תבשיל ואכלו והיה ערב לו בישל לו השני ואכלו והיה ערב לו ואין אנו יודעים איזה ערב לו ביותר אלא ממה שהוא אומר לשני כתבשיל הזה עשה לי אנו יודעים של שני ערב לו יותר כך הקריב נח קרבנות וערב לו להקב"ה שנאמר (בראשית ח') וירח ה' את ריח הניחוח· הקריבו ישראל קרבן וערב לו להקב"ה ואין אנו יודעים איזה מהם ערב ביותר אלא במה שמצוה את ישראל ואומר להם (במדבר כ"ח) ריח ניחוחי תשמרו להקריב לי במועדו אנו יודעים שישראל ערב לו ביותר· [יוד] ר' אבין אומר למלך שהיה על [יא] הקובטים שלו והכניסו לו תבשיל ראשון [יב] ואכלו והיה

## הגהות ופירוש

משלי י"ג בשם הפסיקתא אמר ר' מאיר שאלני ר' נוסתאי מהו ובטן רשעים תחסר אמרתי לו וכו'· [ד] כ"ג ובטן רשעים תחסר זה פקח בן רמליהו שהי' אוכל שלש מאות גוזלות בקנוח סעודה ילקוט משלי י"ג· [ה] ל"ל ופקח בן רמלי' מלך· [ו] יאי מלכות לפקח כ"ל· [ז] פרומטוי לא מלאתי פי' בערוך· סימן ז' [א] ילקוט פנחס· [ב] האמורה להלן, שמות כ"ט ל"ח וזה אשר תעשה על המזבח כבשים בני שנה שנים ליום תמיד· [ג] ולמה הוא אומרה ושונה כצ"ל ילקוט פנחס שם· [ד] היו המסעות נוהגין והתמידין נוהגין שם· [ה] מלגלגין בתמידים כ"ל לקוט· [ו] שלא יהיו מלגלגין· כ"ל שם [ז] שלא יהי' ישראל אומרים ילקוט פנחס בויקרא רבה פרשה ז'· [ח] א"כ בילקוט לא גרס לוי'· [ט] מגריפין כ"ל מגדיסין ופי' נחתומים מבשלי מאכלות מ"כ שם· [יוד] ר' אבין אמר תרתי גי' הילקוט· [יא] הקובטין שלו ע' לעיל סימן ה' אות ה' מ"ש· [יב] ואכלו וערב לו הכניסו לו תבשיל שני ואכלו וערב לו התחיל ממחה בקערה, כך עולות מחים אעלה לך כזה שנא'

היה מחיה כזה שהוא ממחה את הקערה• רבי אבין אומר חורי למלך שהיה מהלך בדרך הגיע לבורגנים הראשון ואכל לבורגני השני ואכל שם ושתה שם ולן שם [יג] למה מתני על העולה (ויקרא ו') היא העולה אלא מלמד שהעולה כליל לאישים (במדבר כ"ח) כבשים, ב"ש אומר שהן כובשים עונותיהם של ישראל כד"א (מיכה ז') ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו וגו' וב"ה אומרים• [יד] כל דבר שהוא סופו לצוף אלא כבשים בני שנה שהם מכבסים עונותיהם של ישראל כד"א (ישעיה א') אם יהיו חטאיכם כשנים וגו' ובן עזאי אומר כבשים בני שנה שהם מכבסים עונותיהם של ישראל ועושים כתינוק [טו] בן שנה• שנים ליום [טז] בגלל היום [יז] שנים ליום פרקלי' ליום (מלאכי ג') [יח] והיו לי אמר ה' צבאות ליום אשר אני עושה סגולה וחמלתי עליהם כאשר יחמול איש על בנו העובד, שנים ליום שהם נשחטים עליהם לשם היום, שנים ליום שיהא יודע איזה נשחט בשחרית ואיזה נשחט בערבית• עולת תמיד א"ר יודא בר' סימון מעולם לא לן אדם בירושלים ובידו עון הא כיצד תמיד של שחר היה מכפר על עבירות שנעשה בלילה ותמיד של בין הערבים היה מכפר על עבירות שנעשו ביום מ"מ לא לן אדם בירושלים ובידו עון מה טעם (ישעיה א') צדק ילין בה ח ר' יהודא בר סימון בשם ר' יוחנן [א] ג' דברים שמע מפי הגבורה ונבהל ונרתע לאחוריו בשעה שאמר (שמות כ"ה) ועשו לי מקדש [ב] אמר לו הקב"ה למשה לא כשאתה סבור אלא עשרים קרש בצפון ועשרים קרשים בדרום ושמונה במערב ואני יורד ומצמצם שכינתי ביניהם למטה שנאמר (שם) ונועדתי לך שם וגו' [ג] בשעה שחטאו (שמות ל') ונתנו איש כופר נפשו אמר משה רבון העולמים מי יכול ליתן פדיון נפשו (תלים מ"ט) אח לא פדה יפדה איש לא יתן לאלהים כפרו ויקר פדיון נפשם וגו' אמר לו הקב"ה לא כשם שאתה סבור אלא (שמות ל') זה יתנו כזה יתנו א"ר מאיר כמין מטבע אש הראהו הוציא הקב"ה מתחת כסא הכבוד והראהו למשה ואמר לו זה יתנו כזה יתנו ובשעה שאמר (במדבר כ"ח) ריח ניחוחי תשמרו להקריב לי במועדו, אמר משה לפני הקב"ה רבון העולמים אם אני מכניס כל חיות שבעולם יש בהם כדי העלייה אחת או כל העצים שבעולם יש בהם כדי הבערה אחת דכתיב (ישעיה מ') ולבנון אין די בער וחיתו אין די עולה• אמר לו הקב"ה משה לא כשם שאתה סבור אלא כבשים בני שנה שנים ליום ולא שנים בבת אחת אלא אחד בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים רב הונא בשם רב אמר (איוב ל"ז) שדי לא מצאנוך שגיא כח לא מצינו כח גבורתו של הקב"ה אין הקב"ה בא בטרחות על ישראל וכיון ששמע משה כך התחיל משבח בישראל ואומר להם (תלים קמ"ד) אשרי העם שככה לו אשרי העם שה' אלהיו• סליק

# פרשה יז

א (שמות י"ב) ויהי בחצי הלילה ר' תנחום דיפו בשם ר' טניא דקיסרין פתח (תלים ע"ג) ואחשבה לדעת זאת עמל היא בעיני אמר דוד אין בריה יכולה לעמוד על חצי הלילה אלא הקב"ה אבל אני עמל היא בעיני ולפי שאין ברייה יכולה לעמוד על חצי הלילה אלא הקב"ה לפיכך ויהי בחצי הלילה• ר' אחא פתח (ישעיה מ"ב) אני ה' הוא שמי וכבודי לאחר לא אתן ותהלתי לפסילים• אני הוא שמי אמר [א] רבי אחא אמר הקב"ה (שם) אני הוא שמי שקרא לי אדם הראשון הוא שמי שהתניתי ביני לבין עצמי הוא שמי שהתניתי ביני ובין מה"ש• וכבודי לאחר לא אתן ר' נחמן בשם ר' אבון אלו השדים ר' מנחמן בשם רבי מנא אמר אין כל בריה בעולם יכולה להבחין בין טפה של בכור לטיפה שאינה של בכור אלא הקב"ה אבל אני עמל היא בעיני לפיכך ויהי בחצי הליל' ב' כתיב (ישעי' מ"ד) מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים האומר לירושלים תושב ולערי יהודה תבנינה וחרבותיה אקומם [א] רבי ברכיה בשם ר' לוי מי שהוא מקיים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים [ב] ואין

## הגהות ופירוש

שהוא ממחה בקערה• [יג] כך במה שהוא מתנה על העולה זאת תורת העולה היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבוקר מכאן שהעולה כולה כליל לאישים ויק"ר ז' ילקוט פנחס וילקוט פ' לו• [יד] ה"ג וב"ה אומרים כל דבר שהוא נכבש סופו לצוף ילקוט שם• [טו] ועושים אותו כתינוק בן שנה• [טז] בגלל היום בילקוט הגי' כגלל היום וכ"צ, זוהר, ופי' שהם מאירים ומשמחים כזוהר היום• [יז] שנים ליום ה"ג שני פרקליטין ליום ירושלמי ריש תפילת השחר• [יח] ה"ג בילקוט שם לאותו היום שנאמר והיו לי אמר וגו'• סימן ח' [א] תנחומא תשא וילקוט תרומה שם ר' ... משה• [ב] בשעה שאמר ועשו לי מקדש אמר משה רבונו של עולם הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך• [ג] ה"ג שם ר"ה ובשעה שאמר ונתנו וגו':
פרשה י"ז פרשת פסח• סימן א' [א] א"ר אחא, לעיל פ' י"ג סימן ע'• סימן ב' [א] ר' ברכי' ב"ר פ' ע"ח ופ' פ"ב• [ב] אין אנו יודעים, בניחותא כי במה שהוא מקיים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים אין לנו

אין אנו יודעים [ג] שמו אומר לירושלים תושב ולערי יהודה תבנינה אלא מלאך א' נגלה על אבינו יעקב ואמר לו (בראשית ל"ב) לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל וגו' נגלה הקב"ה לקיים את גזירתו של אותו מלאך (בראשית ל"ה) ויאמר לו אלהים שמך וגו' ירושלים שכל הנביאים מתנבאים עליה שניבנית על אחת כמה וכמה [ד] יש אומרים (ישעיה מ"ד) מקים דבר עבדו זה משה (במדבר י"ב) לא כן עבדי משה ועצת מלאכיו ישלים זה משה (שם כ') וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים : אמר הקב"ה למשה לך אמור להם לישראל (שמות י"ב) ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה הלך משה ואמר לישראל (שם) כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים אמר הקב"ה כבר הבטחתי למשה ואמרתי לו (במדבר י"ב) בכל ביתי נאמן הוא יהא משה עבדי כובן, אלא מה אמר משה בחצות הלילה אף אני פועל בחצי הלילה ג (תילים קי"ט) חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך רבי פנחס בשם רבי אלעזר ב"ר מנחם [א] מה היה דוד עושה היה נוטל כנור ונבל ונותנה מראשותיו ועומד בחצי הלילה ומנגן בהם והיו חבירי ישראל שומעים את קולו ואומרים ומה אם דוד המלך עוסק בתורה אנו על אחת כמה וכמה ונמצאו כל ישראל עוסקים בתורה אמר ר' לוי חלון היתה על מטתו של דוד פתוחה לצפון והיה הכנור תלוי כנגדה והיתה דוח צפונית יוצא בחצי הלילה ומנשבה בה והיה הכנור מנגן מאיליו הה"ד [ב] (מלכים ב' ג') כנגן כמנגן אין כתיב כאן אלא כנגן המנגן הכינור היה מנגן מאיליו והיו כל ישראל שומעים אותו • והוא שדוד אומר (תילים נ"ז) עורי כבודי עורה הנבל וכינור אעירה שחר • איתער יקרי מן קדם יקרא דברייא לית יקרי חשוב כלום קדם יקרי דברייי אעירה שחר אנא נעורר שחרא ושחרא לא עוררתני • והיה יצרו הרע מרגיזו ואמר לו דוד דרכן של מלכים השחר מעוררתם ואתה אומר אעירה שחר : דרכם של מלכים להיות ישנים עד שלשה שעות ואתה אומר (תילים קי"ט) חצות לילה : ומה הוא אומר על משפטי צדקך על משפטים שהוצאת על פרעה ועל צדקה שעשית עם שרה זקינ' הה"ד (בראשית י"ב) וינגע ה' את פרעה נגעים גדולים על דבר שרה אשת אברם • ד"א על משפטי צדקך על משפטיך שהבאת על [ג] אומו וכל צדקה שעשית עם זקיני ועם זקינתי שאילו התחיל לה קללה אחת [ד] מלמטה מהיכן הייתי עומד • אלא שנהרת בלבו [ה] ברוכה (רות ג') ברוכה את לה' בתי • [ו] ד"א משפטי צדקך על המשפטים שהבאת על המצרים במצרים • ועל צדקה שעשית עם אבותינו במצרים [ז] שלא היו בידם מצות אלא שתי מצות דם פסח ודם מילה • הה"ד (יחזקאל ט"ז) ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמייך ואומר לך בדמייך חיי זה דם פסח ודם מילה ד תני ר' שמעון בן יוחי משה לא היה יודע עיתותיו ולא רגעיו ולא זמניו של לילה לפיכך אמר (שמות י"ב) כחצות הלילה אבל הבק"ה היה יודע עיתותיו ורגעיו וזמניו של לילה לפיכך הוא נכנס בו כחוט השערה ומי חלקו ר' בנימן בר יפת בשם ר' יוחנן הלילה נחלק מאליו ורבנן אמרי יוצרו חלקו הה"א (שם) ויהי בחצי הלילה ולהלן את אמר (בראשית י"ד) ויחלק עליהם לילה א"ר תנחומא אביכם יצא בחצות ואני יוצא עם בניו בחצות ורבנן אמרים אמר הבק"ה אביכם יצא עמי מאמש ועד חצות ואני יוצא עם בניו מחצות ועד הבוקר • א"ר יצחק אין שרה של מצרים נופל אלא ביום מה טעם דכתב (יחזקאל ל') ובתחפנחס חשך היום בשברי שם את מטות מצרים ונשבר בה גאון עוזה וגו' : [א] ואומר (ישעיה י"ט) ביום ההוא יהיו חמש ערים בארץ מצרים מדברות שפת כנען ונשבעות לה' צבאות [ב] עיר ההרס • עיר השמש • [ג] נוון • אלכסנדריא • נוף מנפוח

## הגהות ופירוש

למ הוכחה שהוא אומר לירושלים תושב ומה ענין זה לזה • [ג] שמו, צ"ל שהוא • [ד] וא"א שמ"ר וא"ח • סימן ג' [א] מדרש רות רבה. ע"ש ירושלמי פרק קמא דברכות • [ב] כנגן כמנגן, פי' הפסוק הזה כתוב אצל אלישע הנביא כשלגו והתעלב על דבר יהורם מלך ישראל וצוה שיקחו לו מנגן לשמחו שתחול עליו רוח הקודש, ומדייק ר' לוי וממה שכתב והי' כנגן המנגן שאם אין הכתוב מדבר אלא ממנגן של אלישע בלבד הי' די שיאמר והי' כנגן ופירושו כאשר ניגן וכן כמנגן ולמה כפל לשונו ועוד ה' הידיעה של תיבת המנגן מיותר, לכן דרש שיש בזה רמז לדוד שהוא המנגן הידוע והוא המנגן בה"א הידיעה והא כופל הלשון להורות שהי' מנגן מאליו והכוונה ע"כ על הכינור שהכינור שלו הי' מנגן מאליו • [ג] על אותו צ"ל על עיונים ומואבים ועל צדקות שעשית וכו' שם • [ד] מלמטה, תיבת מלמטה ליתא שם ובילקוט • [ה] ברוכה צ"ל וברכה • [ו] שמ"ר פ' י"ח ורות שם • [ז] ה"ג ברות רבה שלא היו בידם מצות להתעסק בהם ויגאלו, ונתת להם שתי מצות שיתעסקו בהם ויגאלו, ואלו הם דם פסח ודם מילה, א"ר לוי באותה הלילה נתערב דם פסח עם דם מילה, שנאמר ואעבור עליך וגו' • סימן ד' [א] ואומר ביום ההוא יתכן שהכוונה להוכיח שאין שרה של מצרים נופל אלא ביום ; הוא והפסוק של מעלה ביום ההוא יהי' מצרים כנשים וחרד וגו' ואגב הביא פסוק זה ג"כ לפרשו • [ב] יתכן שכך צ"ל, עיר ההרס

מנפות: ותחפנס חופיינס· ועיר ההרס· כרק אני· ועיר שמש, אילו פילוס: אמר ר' יוחנן בן זכאי מצינו שהיום והלילה קרויים יום דכתיב (בראשית א') ויהי ערב ויהי בקר יום אחד: רבי יהושע בר נחמיה שמע לה מן הדא (תהלים קל"ט) גם חשך לא יחשיך ממך ולילה כיום יאיר כחשיכה כאורה חשיכה שהיא אורה לפני ולילה לתשמישן של בריות הוי בו ביום מתו בכוריהם של מצרים. כיצד לקו מכת מיתה מבערב והיו מפרפרים כל הלילה ומתו ביום. ומה טעם כולנו מתנו אין כתיב כאן אלא (שמות י"ב) כולנו מתים. מייתין ואזלין [ד] הכמה דארת אמר (במדבר ג') ביום הכותי כל בכור· ולהלן את אמר (במדבר ח') ביום הקדשתי לי כל בכור אמור מעתה ביום שמתו בכוריהם של מצרים בו ביום הקדשתי לי כל בכור: [ה] (שמות י"ב) וה' הכה כל בכור בכור לאיש בכור לאשה בכור לזכר בכור לנקבה הא כיצד בא אחד על עשר נשים והיו יולדות עשרה בנים נמצאו כולם בכורים אנשים הגע עצמך שאין שם בכור לא לאיש ולא לאשה לא לזכר ולא לנקבה מה אני מקיים (שם) כי אין בית אשר אין שם מת: אמר רבי אבא בר אחא אפוטרופוס של בית היה מת כמה דאת אומר (ד"ה א' כ"ו) שמרי הראש כי לא היה בכור וישימהו אביהו לראש· תני רבי נתן ביום שהיה בכורו של אחד מהם מת היה צר אוקיניים שלו בתוך ביתו אותו היום היה נידקרת ונשחקת וניזרת והייתה קשה עליו כאילו אותו היום קברו· א"ר יודן לפי שהיו המצריים קוברים בתוך בתיהם והיו הכלבים נכנסים דרך הכוכים ומשמטים את הבכור מבין הכוכים ומתעתעים בהם והיתה קשה עליהם כאילו אותו היום קברוהו מבכור פרעה מכאן שפרעה היה בכור נתכנסו כל הבכורים אצל אבותיהם ואמרו להם כיון דאמר משה (שמות י"ב) ומת כל בכור בארץ מצרים כל מה דאמר על הלין עמא אתו עליהון אלא ארתון ונפיק אילון עבראי מבניכון ואי לא הלין עמא מייתין אמרו עשרה בנים לאחד טמנו ימותו כחד מנהון [א] ולא תקים על אילין עבראי אמרין כל [ב] כמה דמילתא ניזלו לגבי פרעה דהוא בכור דילמא דאיהו חייס על נפשיה ונפוק אילין עבראי מבינינון הלכו להם אצל פרעה אמרו לו בגין דאמר משה (שם) ומת כל וגו' וכל דאמר על הדין עמא ארתא עליהון אלא קום ואפיק הלין עבראי מבינכון ואי לא הלין עמא מייתין [ג] אמר צאו וקפחו שוקיהם של אילו [ד] אנא נפשי או נפשיכון לעבראי ואתון אמרין הכדין מיד יצאו הבכורים והרגו באבותי׳ ששים רבוא הדא היא דכתב למכה מצרים בבכוריהם למכה בכורים במצרים אין כתיב כאן אלא (תהלים קל"ו) למכה מצרים בבכוריהם הבכורים הרגו ששים ריבוא· רבי אבון בשם ר' יודה בן פזי אמר בתייה בת פרעה בכורה הייתה וזכות מה ניצולה בתפילתו של משה דכתיב (משלי ל"א) טעמה כי טוב סחרה לא יכבה בלילה נרה ליל כתיב כד"א (שמות י"ב) ליל שמורים הוא לה'· עד בכור השפחה· רב הונא ור' אחא בשם רבי אלעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אפי' שפחות המוכנות לרחי' והיו אומרות רצונינו בשיעבורינו וישראל בשיעבודן· א"ר יודה בן פזי [ה] מבורת אגדה כרת בת אשר ירדה למצרים נתונה לרחים· וכל בכור בהמה אם אדם חטא בהמה מה חטאה אלא המצריים משתחוים לטלאים שלא יהו אומרים יראתינו הביאה עלינו את הפורענות קשה יראתינו שעומדת על עצמה שלא היה בה פורענות· ו [א] ר' הונא ורבי יהושע בר אבין חתני דר' לוי בשם ר' לוי אין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחילה ממי את למד מאיוב (איוב א') ומלאך בא אל איוב ויאמר הבקר היו חורשות והאתונות היו רועות על ידיהם מאי בקר היו חורשות והאתונות היו רועות על ידיהם· א"ר חמא בר חנינא נעשה לו דוגמא מעין עולם הבא כמה דאת אומר (עמוס ט' י"ג) ונגש חורש בקוצר וגו'· א"ר אבא בר כהנא יוצאות מכפר קרנים והולכות את כל האוכלים כולם וכיון שהגיעו למגדל צבעייא מתו שם· אמר ר' אחא רק מיעוט משובר ומלוקה היה· א"ר יודן (איוב א') ואמלטה רק אני לבדי להגיד לך· אף הוא כיון שהגיד בשורתו מיד הוא מת.

## הגהות ופירוש:

ההרס, עיר השמש, נא, נוף, ותחפנס, אלו הם השמות עדים שרמז עליהם הכתוב וזה שמם בלשון הקדש ועתה מפסם את השם בלשון לע"ז עיר ההרס עיר השמש אלו פילוס, וכן וולאזתי בס' שבילי עולם יענראפי' של אפריקא שעיר שמש נקראת בלשון מצרים הלי פאלים, נא אלכסנדריא: עיין לקמן פרשה למ"ד סימן א' שכן הוא וכן בב"ר פ' א' ברים ע"ש: נוף, - מנפוס: תחפנס, חופיינוס· [ג] כוון ל"ל נא· [ד] היכנו' דאת אמר אולי צ"ל הכא את אמר· סימן ה' [א] ולא תקום, פי' שלא יקויים אותה הטובה שאתם מבקשים על היהודים, ועיין כל זה ילקוט תילים קל"ו· [ב] כמה דמלתא, אנ"ל כמא דמלתא פי' תיקון הדבר והפוגתו· [ג] אמר כלו פי' אמר לעבדיו כלו· [ד] אנא נפשי או נפשיכון פי' אני אמסור נפשי וכן אתם חייבים למסור נפשכם שלא יכלו העבדים ואתם אומרים כן· [ה] מבורת אנ"ל מבורת אגדה: סימן ו' [א] ויק"ר פ' י"ז ומדרש רות רבה· [ב] הוה"ד שם ושם ליתא· [ג] ואח"כ מהה היא ל"ג שם ושם,

שהרי

מת [ג] הרא הוא דכתיב (שם) עוד זה מדבר וזה בא • ויאמר כשדים שמו שלשה ראשים וגו' • כיון ששמע איוב כן התחיל מגיים עליהם חילותיו למלחמה הרא הוא דכתיב (איוב ל"א ל"ד) אערוץ המון רבה ובוז משפחות יחיתני וארום לא אצא פתח אמר איוב אומה זו בזויה מכל אומות הוא (ישעיה כ"ג י"ג) ארץ כשדים זה העם לא היה וגו' ולואי לא היה סבור ליתן אימתו עלי וכיון שאמר לו אש אלהים נפלה מן השמים אם מן השמים הוא מה אני יכול לעשות מיר (איוב ל"א) וארום לא אצא פתח • ואח"כ (איוב ב) ויקח לו חרש וגו' אף מחלון וכיליון מתחילה מתו סוסיהם וגמליהם וחמוריהם ואח"כ מת הוא (רות א) וימת אלימלך איש נעמי ואח"כ מתו שני בניו וימותו גם שניהם וגו' [ג] ואח"כ מתה היא ואף בנגעים הבאים על אדם כן בתחילה הוא מתחיל בביתו אם חזר בו טעונים בו חליצה (ויקרא י"ד) וחלצו את האבנים אם לא חזר בו טעונים נתיצה (שם) ונתץ את הבית • ואח"כ הוא מתחיל בבגדיו אם חזר בו טעונים קריעה (ויקרא י"ג) וקרע אותו מן הבגד או מן העור וגו' ואם לא חזר בו טעונים שריפה [ד] ושרף את הבית ואח"כ הוא מתחיל בגופו אם חוזר בו [ה] (ויקרא י"ד) ובא אשר לו הבית • ואם לאו (ויקרא י"ג) בדד ישב וגו'• ובמצרים כן התחילה נגעה מידת הדין בממונם (תילים ק"ה) ויך גפנם ותאינתם (תילים ע"ח) ויסגר לברד בעירם ואח"כ (שם) ויך כל בכור במצרים • ז ר' לוי בר זכריה בשם ר' ברכיה [א] בטכסיסי מלכים בא עליהם בתחילה סכר אמת המים שלהם רם • ואח"כ הביא עליהם [ב] קלנים צפרדעים ואח"כ ירה עליהם [ג] חיצים כינים • ואח"כ הביא עליהם לגיונות ערוב ואח"כ נתן להם דורמכיות דבר כבד מאד • ואח"כ רמה בהם נפט שחין • ואח"כ השליך אבני בליסטר' ברד ואחר כך העמיד עליהם [ד] כובשים ארבה ואח"כ חבשו בפילקיות חושך ואח"כ הוציא הגדול גדול שבהם והרגו מכת בכורות בחצות הלילה • ח ר' לוי דתניה דר' זכריה בשם ר' ברכיה • (ישעיה כ"ג) כאשר שמע למצרים יחילו כשמע צור: א"ר אליעזר [א] כל צור מלא בצור המדינה הכתוב מדבר וכל צור חסר במקרא ברומי הרשעה הכתוב מדבר • [ב] ר' לוי בשם ר' חמא בי רבי חנינא מי שפרע מן הראשונים הוא יפרע מן האחרונים: מה מצרים דם אף אדום כן דכתיב (יואל ג') ונתתי מופתים בשמים וארץ דם ואש מה מצרים [ג] צפרדע אף אדום כן (ישעיה ס"ו) קול שאון מעיר • מה מצרים שחין אף אדום (זכריה ד) המק בשרו וגו' • מה מצרים ערוב אף אדום (ישעיה ל"ד) וירשוה קאת וגו' • מה מצרים [ד] כינים אף אדום (שם) ונהפכו נחליה לזפת מה מצרים דבר אף אדום (יחזקאל ל"ח) ונשפטתי אתו בדבר ובדם מה מצרים ארבה אף אדום (יחזקאל ל"ט) אמור לצפור כל כנף וגו' • מה מצרים חושך אף אדום חשך (ישעיה ל"ד) ונטה עלי' קו תוהו • מה מצרים נטל הגדול שבהם והרגו אף אדום כן (שם) וירדו ראימים, רומיים עמם • רבי אחא בר כהנא חשך ואפילה שמשו במצרים שלשת ימים אבל תהו ובהו לא שמשו בעולם הזה והיכן עתידים לשמש בכרך גדול של רומי • ונטה עליה קו תהו ואבני בהו • ורבנן אמרי אומות העולם שלא קבלו את התורה שניתנה מתוך החושך עליהם הוא אומר (ישעיה ס') כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאומים אבל ישראל שקיבלו את התורה שנתנה מתוך החושך עליהם הוא אומר (שם) ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה: סליק

# פרשה יח

א (קהלת א') מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמל תחת השמש [א] אמר רבי בנימן בר לוי בקשו חכמים לגנוז ספר קהלת שמצאו בו דברים שהם מטים לצד מינות אמרו כך הוה שלמה צריך לומר מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמל תחת השמש יכול אף עמלה של תורה בכלל חזרו ואמרו וכו' [ב] כל המדרש כדכתיב במדרש רבות עד ואין אתם מביאין לי העומר ואמר ר' אבין בא וראה כמה היו ישראל מצטערים עצמן על מצות העומר: [ג] דתנינן תמן קצורוה

## הגהות ופירוש

שהרי האריכה ימים כמבואר בכתוב • [ד] ושרף את הבגד צ"ל • [ה] כצ"ל אם חזר בו מוטב ואם לאו יוצא ובא אם חזר בו מוטב ואם לאו בדד ישב שם • סימן ז' [א] הגהות בא • [ב] קלנים פי' בעלי קול ושם איתא ר' יוסי בר חנינא אמר קרקורן הי' קשה להם ממכתם • [ג] הגהות שם אלו הכינים שנאמר ותהי' הכנם באדם ובבהמה היו נכנסות בגופן של מצרים כחילים ומכתיב באדם ולא כתיב על האדם • [ד] כובשים, ארבה כ"ע פי' ובהגהות ה"ג גירה בהם אוכלין הרבה זה ארבה • סימן ח' [א] שמ"ר סוף פרשה ט' הגירות בא • [ב] שהיא מליצה ליחזקאל צ"ל שם • [ג] לפורע שסא' קולן קשה, לעיל • [ד] כיניה והיינו שנהפך העפר לכינים כן כאן ועפרה לגפרית שנהפך העפר לגפרית:

פרשה יח פרשת העומר • סימן א' [א] קהלת רבה פסוק זה ובויקרא רבה פרשה כ"ח • [ב] במדרש שם ושם • [ג] דהכינן תמן מנחות ס"ו במשנה • [ד] והיו מסבבין אותו בפור צ"ל שם • [ה] תמן תנינן שם באותה משנה

קצרוהו ונתנוהו בקופות הביאוהו לעזרה והיו מהבהבי׳ [ד] בו את האור כדי לקיים בו מצות קלי דברי ר׳ מאיר והחכמים אומרים בקנים ובקולחות חובטים אותו כדי שלא יתמעך: נתנוהו לאבוב והאבוב היה מנוקב כדי שיהא האור שולט בכולו· תמן תנינן שטחוהו בעזרה והרוח מנשבת בו נתנוהו לרחים של גרוסות והוציאו ממנו עשרון שהוא מנופה בשלש עשרה נפה: אמר ר׳ לוי הרי שעמלת וחרשת וזרעתה וניכשרתה וכיסחתה ועידרתה נקיצרתה ועימרת ודשתה ועשית אותה ערימה אם איני מוציא לך מעט רוח שתיזורה מהיכן אורתו האיש חי הוי אין אתה נותן לי שכר הרוח (קהלת ה) מה יתרון לו שיעמל לרוח· ב אמר ר׳ אלעזר (ירמיה ה) ולא אמרו בלבבם נירא נא את ה׳ אלהינו הנותן גשם יורה ומלקוש בעתו חוקות קציר ישמור לנו: הנותן יהב לכון כולא [א] לית אתון צריכין ליה [ב] מן הדין שבועות חוקות ישמור לנו מן השרב ומן הרוחות קשים [ג] ומן הטללים הקשים: ואלו הן שבע שבתות תמימות שבין פסח לעצרת: תני ר׳ חייא (ויקרא כ״ג) שבע שבתות תמימות תהיינה· אימתי הן תמימים בזמן [ד] שאין ישוע ושכניה ביניהן: אמר ר׳ יהושע בן לוי סנטירך אנא ולית את יהיב לי סנטרותי א״ר ברכיה מגירסך אנא ולית את מטעם לי מן תבשילך דנידע לך מה אינון צריכין הוא שדוד אמר (תהלים ס״ח) גשם נדבות תניף אלהים נחלתך ונלאה אתה כוננת אם גשם היא צריכה נדבות אם טל היא צריכה תניף אלהים נחלתך ונלאה, א״ר בנאה אמר הקב״ה לישראל בניי כשהייתי נותן לכם את העומר הייתי נותן לכל א׳ וא׳ מכם (שמות ט״ז) עומר לגלגולת מספר נפשותיכם לאשר באהלו תקחו ועכשיו שאתם נותנים לי את העומר אין אתם נותנים לי אלא עומר א׳ משל כולכם ולא עוד אלא שאינו של חיטין אלא של שעורין לפיכך משה מזהיר את ישראל ואומר להם (ויקרא כ״ג) והבאתם עומר ג׳ (איוב ה׳) אשר קצירו רעב יאכל ואל מצינים יקחהו ושאף צמים חילם אשר קצירו זה נמרוד רעב יאכל זה אבינו אברהם ואל מצינים יקחוה לא בזיון ולא במגן אלא בתפלה ותחנונים שנאמר (בראשית י״ד) וישמע אברהם כי נשבה אחיו וירק את חניכיו ילידי ביתו שמנה עשר וגו׳ וירדוף עד דן ר״ש בן לקיש בשם בר קפרא או׳, [א] אליעזר לבדו היה בגמטריא שמנה עשר ושלש מאות· ושאף צמים חילם מי דחק בממונו של נמרד אברהם וכל המצומתים לו ד״א אשר קצירו זה פרעה· רעב יאכל זה משה ואהרן ואל מצינים יקחהו לא בזיון ולא במגן אלא בתפילה ותחנונין שנא׳ (שמות י״ד) ויאמר ה׳ אל משה מה תצעק אלי ושאף צמים חילם· מי דחק בממונו של פרעה הרשע משה ואהרן וכל המצומתים להם ד״א אשר קצירו זה סיחון ועוג רעב יאכל זה משה ואהרן ואל מצינים יקחהו לא בזיון ולא במגן אלא בתפילה ותחנונים שנאמר (במדבר כ״א) ויאמר ה׳ אל משה אל תירא אותו וגו׳ ושאף צמים חילם מי דחק לממונם של סיחון ועוג משה ואהרן וכל המצומתים להם דבר אחר אשר קצירו זה סיסרא רעב יאכל זה דבורה וברק ואל מצינים יקחהו לא בזיון ולא במגן אלא בתפילה ותחנונים שנאמר (שופטים ה) מן השמים נלחמו הכוכבים ממסילותם נלחמו עם סיסרא · ושאף צמים חילם· מי דחק לממונו של סיסרא דבורה וברק וכל המצומתים להם ד״א אשר קצירו זה סנחרב רעב יאכל זה ישעיה וחזקיה ואל מצינים יקחהו לא בזיון ולא במגן אלא בתפילה ותחנונים שנא׳ (ד״ה ב׳ ל״ב ך׳) ויתפלל חזקיהו המלך וישעיה בן אמוץ הנביא על זאת ויזעקו השמים, ושאף צמים חילם· מי דחק לממונם של סנחרב חזקיהו וישעיה וכל המצומתים להם ד״א אשר קצירו זה המן רעב יאכל זה מרדכי ואסתר ואל מצינים יקחהו ולא בזיין ולא במגן אלא בתפילה ותחנונים (אסתר ד׳) שק ואפר יוצע לרבים, ושאף צמים חילם מי דחק לממונם של המן מרדכי ואסתר וכל המצומתים להם · ד״א אשר קצירו אילו שלשים ואחד מלכיות רעב יאכל אילו יהושע וכלב ואל מצינים יקחהו לא בזיין ולא במגן אלא בתפילה ותחנונים שנאמר (יהושע ז׳) ויאמר ה׳ אל יהושע קום לך למה זה אתה נופל על פניך, ושאף צמים חילם מי דחק לממונם של שלשים ואחד מלכים יהושע וכלב וכל המצומתים להם וכו׳ באיזו זכות זכו ישראל ליקן את ארץ כנען בזכות העומר לפיכך משה מזהיר את ישראל (ויקרא כ״ג) והבאתם את עומר ד והניף את העומר לפני ה׳ לרצונכם כיצד היה מניפן רבי חמי בר עוקבא בשם רבי יוסי בר חנינא [א] מוליך ומביא כדי לבטל רוחות קשות· מעלה ומוריד כדי לבטל טללים קשים בשם

## הגהות ופירוש

וכזה הנ״ל ואולי הוא מיותר ב׳ תיבות תמן תנינן· סימן ב׳ [א] לית אינון צריכים לי׳ בתמי׳ · [ב] מן הדין, פי׳ וזה בכתוב אתם צריכים לו מן הדברים המבוארים בו · [ג] ומן הטללים קשים אימתי באלו שבין שבועות שבין פסח לעצרת כן הגי׳ בויק״ר כ״ח · [ד] ישוע ושכני׳, פירוש מאמר זה עיין במתנות כהונה בשם הרוקח בקהלת רבה שם · סימן ג׳ [א] אליעזר לבדו הי׳, שהוא של אליעזר בגימטרי׳ וכו׳ כן הגי׳ שם· סימן ד׳ [א] מוליך ומביא מעלה ומוריד, ועתה מפרש מוליך ומביא וכו׳

ר׳ סימון בשם רבי יהושע בן לוי אומר מוליך ומביא למי שהעולם כולו שלו מעלה ומוריד למי שהעליונים והתחתונים שלו ור׳ אבין אמר דרבי יודא ורבי נחמיא היא [ג]: רבי יעקב בר אביי בשם רבי יודא בר סימון רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש רבי יוחנן אמר לעולם לא תהא מצות העומר קלה בעיניכם שעל ידי מצות העומר זכה אברהם וירש את ארץ כנען שנא׳ (בראשית י״ז) ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך וגו׳· על מנת (שם) ואתה את בריתי תשמר ואיזה זה מצות העומר· ה׳ רבי שמעון בן לקיש אמר לעולם לא תהא מצות העומר קלה בעיניך שעל ידי מצות העומר עשה הקב״ה שלום בין איש לאשתו הדא היא דכתיב (במדבר ה) והביא האיש את אשתו אל הכהן והביא את קרבנה עליה עשירית האיפה קמח שעורים וגו׳ [ה] ואיזה זה מצות העומר: רבי אבהו ואמרי לה רבי יהושע בן לוי ורבי שמואל בר נחמני ורבנן ר׳ יהושע בן לוי אמר היא שעמדה להם בימי גדעון שנאמר (שופטים ז) ויבא גדעון והנה איש מספר חלום ויאמר הנה חלום חלמתי והנה צליל לחם שעורים מתהפך במחנה מדין ויבא עד האהל ויכהו ויהפכו למעלה ויפל האהל: מהו לחם צליל שעורים רבנין אמרין על שצליל עליהם אותו הדור מן הצדיקים ובזכות מה ניצלו בזכות לחם שעורים ואיזו זו מצות העומר [ב] ר׳ שמואל בר נחמן היא שעמדה להם בימי חזקיה· (ישעיה ל׳) והיה כל מעבר מטה מוסדה אשר יניח עליו בתופים ובמחולות ובמלחמות תנופה נלחם בם [ג] וכי יש מלחמות באותו הדור דהוי אומר [ד] זו מצות העומר ורבנין אמרין היא שעמדה להם בימי יחזקאל: (יחזקאל ד׳) ואתה קח לך חטין ושעורין ופול ועדשים ודוחן וכוסמין ונתתה אותם בכלי אחד ועשית אותם ללחם למספר הימים אשר אתה שוכב על צדך שלש מאות ותשעים יום תאכלנו [ה] מהו ללחם ריבה בה שעורים רבי שמואל בר נחמן אמר דברים שהם [ו] מצירים את בני מעים שמואל אומר תמן אמרין עבדי׳ מיניה חררא לכלבא ולא טעמאי שאלה מטרוניתא את רבי יוסי בן חלפתא אמרה לו כמה צער נצטער אותו הצדיק כמה עבדים וכמה שפחות יש לו והם מבזין בו במאכל בסוף אמר לה להודיעך שבכל מקום שישראל בצער הצדיקים הווין עמהם בצער ן׳ רבי לוי אמר היא שעמדה להם בימי המן בזמן שראה מרדכי להמן שבא לקראתו והסוס בידו אמר דומה אני שרשע זה להרגיני בא: אמר לתלמידיו בירתו לכם שלא תכוו בגחלתי אמרו בין לחיים בין למות עמך אנו מה עשה נתעטף בטליתו ועמד לו להתפלל· אתא ההוא רשע ויתיב להון גביהון אמר להון במה אתם עסוקים אמרו לו במצות העומר שהיו ישראל מקריבין בבית המקדש אמר להון ודמה הוה הדין עומרא דכסף וזהב [א] או דחיטין ושערין ואמר ליה דשערין אמר להון וכמה הוה [ב] טימי דידיה בך׳ קנטירים או בי׳ קנטירים אמרין לו כגון ביו״ד מנין אמר להון קיימון דנצחין עשרת מיניכון לעשרת אלפין קינטרי דכספא [ג] כיון דחזיל מה מצלי אמר סב לבוש הדין לבושא אמר ליה ומה את מבזה מלכותא אית בר נש דילבש [ד] כלילא דמלכא אי לא כתי אזל בעי בי בני ולא אשכח מה עבד אסר זוניתא על ואסחיי בתר דנפק אמר ליה סב לבוש [ה] הדין אמר ליה מה את מבזה מלכותא אית בר נש דילבש כלילא אי לא מספר אזל [ו] ספר ולא אשכח מה עבד אזל לבייתי׳ ואייתי מאני ספר ויתיב ליה מספר ליה ושרי מיתנח אמר ליה מה לך מתנח אמר ליה ווי ליה דאבוה, דההוא גברא מיעביד [ז] קומספנטון קומסקרטור עבד בלני וספרא אמר ליה ומה הוא [ח] שאילה לך לית אנא חמיתיה אבוה דההוא גברא עבד בלנא וספר עשרים ושתים שנה בכפר קרינוס ואת משכח דאילין מאני ספרא דידה א״ל קום רכיב על הדין סוסיא א״ל לית בי חילא דאנא גבר סב [ט] ואת הוא דגרמת לנפשך אמר ליה

## הגהות ופירוש

וכו׳ · [ב] המחלוקת שבין ר׳ חמי ור׳ סימון הכא היא ר׳ יודא ור׳ נחמי׳ פליגי בזה · סימן ה׳ [א] כצ״ל הוי אומר בזכות קמח שעורים שם ופי׳ שהוא דומה לעומר שבא מן השעורים · [ב] רשב״נ צ״ל אמר ר׳ שמואל ב״נ · [ג] ה״ג וכי יש מלחמות הנופה וכו׳ · [ד] זו מצות העומר שכתוב בו והניף את העומר · [ה] מהו ללחם, על ב׳ תיבות אלו נכתב בצד הילקוט פרשת אמור וכן הוא והכוונה במדרש הנ״ל · [ו] בילקוט יחזקאל גורס מרילין ובילקוט פרשה אמור הגי׳ מרפים והכוונה בכולם משלשלים · סימן ו׳ [א] או דחיטין ושערין, בויק״ר כ״א אינו כי כוונת המן הי׳ שהי׳ דבר גדול ויקר · [ב] טימי ידי׳, פי׳ כמה היה המקח שלו, בב׳ ככרים או לא פחות ביו״ד ככרים · [ג] ובילקוט גרס עוד ולבשרה בגוי כיון דהמשנה אסהר אפקא כרוז בכל מדינתא אמרה לא יפתח בר נש חנותא גו שוקא דפרעא דיהודאי בעי למנטבלא · [ד] כלילא ע״ש וצ״ל פורפירא דמלכא · [ה] הדין כלילא צ״ל · [ו] אזל בעי ספר צ״ל ילקוט שם · [ז] נויכי ההדוה הן · [ח] שאילה לך פי׳ אין הדבר הזה שאול לך בדרך מקרה אלא שכך ראוי לך מירושת אבין · [ט] דאנא גבר סב אמר לי׳ ולית אנא גבר סב אמר לי׳ ולאו את גרמה לנפשך ילקוט שם ·

ליה קום סק דאנא מאמיך קדלי וארת דריס עלי וסליק ורכיב למקיימא לכון (דברים ל"ג) וארתה על במותימו תדרוך: כיון שרכב על הסוס התחיל מקלס להקב"ה (תילים ל') ארוממך ה' כי דליתני ולא שמחת אויבי לי ה' אלהי שועתי אליך ותרפאני ה' העלית מן שאול נפשי חייתני מירדי בור. תלמידיו מה היו אומרים (שם) זמרו לה' חסידיו והודו לזכר קדשו כי רגע באפו חיים ברצונו בערב ילין בכי ולבקר רנה וגו'. אותו הרשע מה היה אומר (שם) ואני אמרתי בשלוי בל אמוט לעולם: ה' ברצונך העמדת להררי עוז הסתרת פניך הייתי נבהל: אסתר מה היתה אומרת (שם) אליך ה' אקרא ואל ה' אתחנן מה בצע בדמי וגו'. ישראל מהו היו אומרים (שם) שמע ה' וחנני ה' היה עוזר לי: הפכת מספדי למחול לי וגו'. א"ר יצחק אמר רבי פנחס בקריאת שמע היו עוסק ולא הפסיק שנאמר (שם) למען יזמרך כבוד ולא ידם ה' אלהי לעולם אודך. סליק

# פרשה יט

**א** (שמות י"ג) ויהי בשלח פרעה ילמדנו רבינו השולח יד בפקדונו של חבירו כיצד הוא נגבה כך שנו רבותינו [א] השולח יד בפיקדון ב"ש אומר ילקה בחסר וביתר ובית הלל אומר כשעת הגזילה רבי עקיבא אומר כשעת התביעה ואמרו רבותינו ודאי כל מי ששולח ידו בפקדונו של חבירו ראוי שתישבר זרועו ממי את למד מפרעה שהיו ישראל נתונים בידו פקדון וביקש לפשוט יד בהם ושבר הקדוש ברוך הוא את זרועו שנאמר (יחזקאל ל') בן אדם את זרוע פרעה מלך מצרים שברתי: ומניין שהיה ישראל בידו פקדון שכן הוא אומר למשה שיאמר לישראל (שמות ג') פקד פקדתי אתכם (בראשית נ') והעליתם, ולפי שהיו ישראל מתייאשים מן הגאולה אמר הקדוש ברוך הוא לך אמור להם כשם שבעל הפקדון אימתי שרוצה הוא נוטל פקדונו כך אתם אימתי שיגיע זמניכם מיד אני מוציא אתכם מידו אמרו לו ישראל רבון העולמים ראה היאך כופר בך וממאן לשלחינו שנא' (שמות ה') לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלח: אמר להם הקב"ה חייכם יש לכם לראות [ב] הפה שאמר מי ה' סופו לומר (שמות ט') ה' הצדיק: והפה שאמר לא ידעתי את ה' סופו לומר (שם) העתירו אל ה'. הפה שאמר גם את ישראל לא אשלח סופו להיות אוחז כל אחד בידו ומשלחו מניין ממה שקרינן בענין (שמות י"ג) ויהי בשלח פרעה:

**ב** כך פתח רבי תנחומא בי רבי (תילים ס"ו) אמרו לאלהים מה נורא מעשיך. [א] אמר רבי יוחנן בשם רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אמר לפעלא טבא יישר [ב] אמרו לאלהים וגו' ורבותינו אמרו הנהרגים הורגים השמידים משמידים הנצלבים צולבים המן העץ אשר הכין למרדכי להשכים ולצלוב אותו והוא משכים [ג] ונצלב עליו (הוא אומר לאלהים רבותינו אומר) יכחשו לך אויביך: יתברון קומך בעלי דבבך כשיראה הרשע בא בתוקפו להתגאות לפניך ברוב עוזו יהי נשבר ברוב עוזך וגו' והבי ברכיה יכזבו לך כמו (ויקרא ה') וכחש בעמיתו. אמר דוד רבונו של עולם כשיהיו הרשעים באים להתגאות בפניך בפיהם יהיו חוזרין ומשקרים ושוברים דבריהם כדי שיהיו מתביישים וכן אתה מוצא בהרבה רשעים נבוכד נצר התחילה כשמתעסק עם חנניה מישאל ועזריה מהו אומר להם (דניאל ג) ומאן הוא אלהא דישזבנכון מידי: אמר ליה הקדוש ברוך הוא הא רשע היתה מתגאה לעיני (האומר) ואומר מאן הוא אלהא: אמר דוד כשנעשה בך מידת הדין יש לך להיות אומרים הוא אלהא אלהים אמר דוד (תילים ס"ו) אמרו לאלהים מה נורא מעשיך ברוב עוזך יכחשו לך אויביך. סליק

# פרשה כ

**א** פרשת מתן תורה. על ידי שלמה מלך ישראל (שיר ה) לחייו כערוגת הבושם מגדלות מרקחים שפתותיו שושנים נוטפת מר עובר: כנגד מי אמרו שלמה המקרא הזה לא אמר אלא כנגד אותה שעה כשניתנה התורה לישראל נזדעזעו כל העולם כולו ונתקבצו אצל בלעם הרשע ואמרו לו שמא מבול מביא לעולם או עולם נידון [א] כבראשונה בלעם הרשע פתח.

## הנהות ופירוש

**פרשה י"ט** פרשת פסח שקורין בו' בו, סימן א' [א] ב"מ דף מ"ג. [ב] הפה שאמר שמ"ר פרשה ה'. סימן ב' [א] שמות רבה פרשה ד' ילקוט תילים ס"ו. [ב] יישר שם הגי' יישר כחך. [ג] ונצלב עליו, פרעה אמר כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו והוא הושלך ליס שנאמר מרכבות פרעה וחילו ירה בים הוי אמרו לאלהים מה נורא מעשיך מה ברוב עוזך יכחשו לך אויבך יתהברון וכו', והמאמר המוסגר סיבובו ניכר ולא גרסינן לי' שם:

**פרשה ך'** פרשת שבועות, סימן א' [א] כבראשונה כמו שהי' קודם בריאתו שהי' תוהו ובוהו ע' זבחים קט"ו, [יסתכל נא הקורא במליצת חז"ל בפי בלעם נעימותה ויפי'] . [ב] ויש לה יופי להכלה ע"כ צריך לדקדק בכבודה. [ג]

פתח לפני בליעל ודבר השיב אל תיראו מלכי אדמה ואל תבהלו רוזני ארץ שוכן שחקים בכבודו נגלה על בניו ברחמים והופיע להרת לעמו תורה וחכמה ומוסר לידידיו • ולמה ניתנה תורה בסיון ולא בשאר ירחים למה הדבר דומה למלך שעשה חופה לבתו ואמר אדם אחד מגדולי המלך נאה לה לבת המלך להרכיבה על הפיל כשהיא יושבת באפיריון ולסלסלה בכל גדולי מלכות ענה אחד ואמר פיל גבוה ואין לה הדר [ג] ויש לה יופי ונאה להרכיבה על הסוס ולהראות יופיה בכל גדולי המלכות ענה אדם אחד פיל גבוה וסוס נאה ואין להם פה לדבר וידים לכפוק ורגלים לרקוד ולהרכיבה על כתיפים להראות את יופי׳ כך הקב"ה לא נתן התורה לא בניסן ולא באייר מפני שמזל ניסן טלה ומזל אייר שור אין נאה להם לקלס ולשבח לכך נתן הקדוש ברוך הוא התורה בסיון מפני שמזל סיון תאומים ותאומים אדם הוא ואדם יש לו פה לדבר וידים לספוק ורגלים לרקוד וכשנתן הקב"ה תורה לישראל ארץ שמחה ושמים בוכים ומפני מה ארץ שמחה ושמים בוכים: למלך שעשה חופה לבתו בני כרכים לא נכנסו אצלו ולא נתנו שבח בני כפרים נכנסו ונתנו שבח למלך בנבלים וכינורים ובכל מיני זמר יצא הכרוז מלפני המלך ואמר בנוהג שבעולם בני כרכים שידעו בכבוד של מלך [ג] לא היה נאה לקלס בת של מלך: כך הקב"ה בשעה שנתן תורה לישראל ארץ נתנה שבח ושמים לא נתנו שבח, אמר הקב"ה לשמים אתם ששרוין למעלה לכם לקלס לכבודי ולבתי, יותר מן הארץ• אמרו לפניו רבון העולמים, ארץ תתן שבח שהתורה ניתנה לה ואנו שיוצאות ממנו ניתן שבח [ד] ולא נתעצב שנאמר (שופטים ה׳) ה׳ בצאתך משעיר בצעדך משדי אדום ארץ רעשה וגם שמים נטפו ב [א] מפני מה ברא הקב"ה בניסן ולא נבראו באייר לפי שבשעה שברא הקב"ה את עולמו אמר לו לשר החושך סור מלפני מפני שאני מבקש את העולם לבראות באורה ושרו של חושך דומה לשר באותה שעה אמר הקב"ה שר תושך לפני סר מלפני ואם אין אתה סר מלפני אני גוער בך שאני מבקש לבראות את עולמי [ב] באורה ואחר האורה מה אתה בורא • [ג] אמר לו חושך • ואחר החושך מה אתה בורא [ד] אמר ליה תאומים ומפני מה אתה בורא תאומים שעתיד לראות אדם באור ובחשך מפני שמזל תאומים אדם ואחריו מה אתה בורא [ה] סרטן מפני שאדם מקמיץ מן החורין [ו] ומן הסדקים ואומר ומתגבר כארי ואחריו מה אתה בורא בתולה שעתיד אדם לשמח בבתולה ואחריו מה אתה בורא [ז] מאזניים כיון שמעשיו שקולים כמאזניים אחריו מה אתה בורא [ח] עקרב כיון ששוקלים אותו ויש בו עונות מורידים אותו [ט] לגיהנם ואחריו מה אתה בורא [יו"ד] קשת שמא תאמר כיון שירד לגיהנם אין לו תעלה כיון שמבקשים עליו רחמים זורק אותו מגיהנם כחץ מן הקשת: ואחריו מה אתה בורא [י"א] גדי שמא תאמר כיון שעלה מגיהנם פניו משחירים הוא מרקד ועולה כגדי: ואחריו מה אתה בורא דגים כיון שישראל על העולם אין כל עין שולטת בהם ולא מזל אלא שעה גורמת ומפני מה ברא הקב"ה את האדם תחילה שכל העולם כולו בזיו אחד נברא ואחריו מה אתה בורא כוכב הנוגה לפי שצפה הקב"ה שעתיד דור המבול לזנות כיון שצפה בהם הבדילו זמן בפני עצמו עמד ועירבן זה בזה כוכב זה איש, הנוגה זה האשה ומפני מה ברא כוכב חמה זה אבינו אברהם שמצהיל את כל העולם כולו כחמה ואחריו מה אתה בורא שבתי שעתידים אומות העולם למשול בהם בישראל ואחריו מה אתה בורא צדק שעתיד הקדוש ברוך הוא להצדיק עליהם את הדין ושמא תאמר ניצולים מן הדין לכך ברא הקב"ה מאדים שנופלם בגיהנם שחמת היא שנאמר (דברים ה׳) כשומעכם את קול השופר ובשעה שנתן הקדוש ברוך הוא תורה לישראל מלאכים שמחים והקב"ה • וכי איפשר לומר שהקב"ה היה שרוי בחשך, והלא כבר נאמר (דניאל ב׳) ונהורא עימיה שרי למלך בשר ודם שנתן בתו לאחר מגדולי המלך והתנה עמו ואמר לו אתה יודע שאני מלך ובתי בת מלך ויודע אתה שבתי רכה ועגוגה ורוח רעה

## הגהות ופירוש

[ג] לא היה נאה בתמי׳. [ד] ולא נתעצב בחוזי׳.

סימן ב׳ [א] דפסיקתא כ״י מהרב הגדול מו״ה אברהם בהגאון הסכב״י רבינו אליהו מווילנא מלאתי השלמת חסרון מאמר זה בשם הרוקח ובס״ד אני מעתיקם הנה לפי דרכי בליונים • [ב] באורה, הוא טלה או מזל נסן • [ג] אמר לו חושך, דומה לשור מזל אייר • [ד] אמר לו התאומים מזל סיון אדם שמשמש באור ובחושך וגו אתן שני לוחות מהאיוה • [ה] [סרטן מזל תמוז]• [ו] ומן הסדקים הסרטן, ואחריו מה אתה בורא ארי׳ [מזל אב] כשאדם מקמץ אח״כ מתגבר כארי, ואחריו מה אתה בורא בתולה מזל אלול שעתיד לשמוח כבתולה • [ז] מאזניים [מזל תשרי] כיון שמעשיו שקולים כמאזניים נוסח אחר כשאדם שמן כבתולה שוקלין אותו במאזניים • [ח] [עקרב מזל חשון] • [ט] לגיהנם [מקום שנחשים ועקרבים שם]• [יו״ד] [קשת מזל כסליו] • [יא] [גדי מזל טבת] שמא תאמר כיון שירד לגיהנם ועלה אין בו כח ופניו משחירים אלא מרקד ועולה כגדי,
לאחריו

רעה אינה יכולה לסבול אל תוציאנה בלילה ונר עמה שמא יפול על בגדה ואל תתעסק בדברי עבירה שהיא שונאה וקיבל עליו כל התנאים הללו ומסר בתו לשושבינה וכיון שהביאוה לבת מלך והעמידוה בחצר החיצונה ראה חתנו של מלך שזינה וישבה לו בחיקו, וכל אחד ואחד לחבירו אמרו, מה נעשה אם אנחנו מוליכים אותה לאחורה היא אומרת לאבידה ויהרוג אותנו מה נעשה נשמוט אותה מיד שמוטה כך הקב"ה כשנתן תורה לישראל כל צבא מרום שמחים והקב"ה אמרו לפניו רבש"ע שמחה שבראתה בעולמיך לא שלך היא אמר להם אין אתם יודעים בסוף דבר שנתנה תורה על לוחות הראשונים לא יהיה לך אלהים אחרים וכיון שהביאוה משה ויהושע וראו את העגל והם משתחוים לו אמרו מה נעשה נחזור לפני הקב"ה כבר מאבד את ישראל מה נעשה נשבר אותם · ושברו אותם שנאמר (שמות ל"ב) וישבר אותם תחת ההר: ג (שיר ה') שפתותיו שושנים נוטפות מור עובר ראוי למקרא לומר מר קבוע לפי שבשעה שבנה שלמה את בית המקדש נתמלא כל העולם ריח בשמים סוף ראה שעתיד ליחרב היה שלמה בוכה אמר ריח זה לבטלה אמר לו הקב"ה אל תתעצב שאני בונה אותה בניין שלום (שיר א') בין שדי ילין לכך נאמר (שיר ה') לחיו כערוגת הבשם: תנו רבנן (שמות כ') אנכי ה' אלהיך בשעה שעלה משה למרום באותה שעה באתה ענן ורבצה כנגדו לא היה יודע משה אם לרכב עליה אם לאחז בה מיד פתחה ונכנס בתוכה שנאמר (שמות כ"ד) ויבא משה בתוך הענן (שם) ויכס הענן ונשאתו ענן והיה מהלך ברקיע ופגע בו קמואל המלאך שהיה ממונה על שנים עשר אלפים מלאכי חבלה שהם יושבים בשער הרקיע גער במשה ואמר מה לך בקדושי עליון אתה ממקום הטנופות באתה ומהלך במקום טהרה ילוד אשה מהלך במקום אש אמר לו משה בן עמרם אני שבאתי לקבל תורה לישראל כיון שלא הניחו [א] הכהו משה פצע אמר ומאבדו מן העולם והיה משה מהלך ברקיע כאדם שמהלך בארץ עד שהגיע למקום הדרניאל המלאך שהוא גבוה מחבירו ששים רבוא פרסאות וכל דיבור ודיבור שיוצא מפיו יוצאים בדיבור שנים ברקים של אש פגע במשה אמר לו מה לך במקום קדושי עליון כיון ששמע קולו נבהל מפניו וזלגו עיניו דמעות וביקש ליפול מן הענן באותה שעה נתגלגלו רחמיו של הקב"ה [ב] ועלה ויצתה בת קול ואמרה לו להדרניאל דעו שמימיכם אנשי מריבה אתם כשביקשתי לבראות את אדם הראשון עשיתם לפני קטיגור ואמרתם (תילי' ח) מה אנוש כי תזכרנו ולא עזבתם אותי עד ששרפתי מכם כתות באש ועכשיו אתם עומדים במרינה ואין אתם מניחים אותי ליתן תורה לישראל שאילמלא אין ישראל מקבלין את התורה אין דירה לא לי ולא לכם כיון ששמע הדרניאל כך אמר לפניו גלוי וידוע לפניך שלא ידעתי שברשותך בא עכשיו אני אעשה לו שליח ומהלך לפניו כתלמיד לפני רבו והיה מהלך לפניו עד שהגיעו לאשו של סנדלפון: אמר לו הדרניאל למשה עד כאן היה לי רשות להלוך מכאן ואילך אין לי רשות להלוך מפני אשו של סנדלפון שלא ישרפני: כיון שראה משה את סנדלפון נבהל מפניו וזלגו עיניו דמעות ובקש ליפול מן הענן ובקש רחמים מלפני הקב"ה ועניהו · בא וראה כמה חביבים ישראל לפני הקב"ה באותה שעה ירד הקב"ה בעצמו מן כסאו ועמד לו לפני סנדלפון עד שעבר ועל אותה שעה אמר (שמות ל"ד) ויעבור ה' על פניו וגו' · אמרו עליו על סנדלפון שהוא גבוה מחביריו מהלך חמש מאות שנה ומשתמש אחר המרכבה וקושר כתרים לקונו וכי תעלה על דעתך שיודעים מלאכי השרת היכן הוא והלא כבר נאמר (יחזקאל ג' י"ב) ברוך כבוד ה' ממקומו ואילו מקומו לא ראו אלא משביע את הכתר ועולה ויושב בראש אדונו ובשעה שיגיע כתר כל חיילי מעלה מזדעזעים וחיות דוממות ונהמות כארי באותה שעה עונין כולם ואומרים (ישעיה ו') קדוש קדוש קדוש ה' צבאות · כשעה שהגיע לכסאו מתגלגלים לגלי כסאו ומתרעשים אדני שרפרף וכל הרקיע כולם אוחזם חלחלה בשעה שהוא עובר על כל חיילי מרום וכתר שלו פותחים פיהם ואומרי' (יחזקאל ג') ברוך כבוד ה' ממקומו · בא וראה שבחו וגדולתו של הקדוש ברוך הוא בשעה שמגיע כתר לראשו מחזיק עצמו לקבל כתר מעבדיו וכל חיות ושרפים ואופנים וגלגלי המרכבה וכסא הכבוד בפה אחד אומרים (תילים קמ"ו) ימלוך ה' לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה: כיון שעבר פגע בו ריגיון נהר של אש שגחלים שורפות את המלאכים ושורפים בני אדם נטל הקדוש ברוך הוא והעבירו

## הגהות ופירוש

ואחריו מה היה בורא דלי [מזל שבט] שאני זורק עליו מים טהורים לטהרו מטומאותיו, ואחריו מה היה בורא דגים, [מזל אדר] כיון שעלה וכו' שנכנס יורש הכל שאין עין הרע שולטת בו עכ"ל ההגהה בשם הרוקח · **סימן ג'** [א] נ"ל הכהו משה פצע אחד ואבדו · [ב] ויעלה, א"צ"ל עליו · [ג] ואמר להם מלאך, אולי צ"ל שנאמר מלאך, עיין שבת פ"ח, סוכה ה', ותוספתא

והעבירו ממנו פגע בו גליצור שכתב בו (איוב ג') מפי עליון לא תצא הרעות והטוב והוא מגלה טעמי צור וכנפיו פורשים לקבל הבל החיות שאלמלא אין מקבלו נשרפים מלאכי השרת מהבל החיות ושוב מלאך אחר גליצור עומד ואומר שנה זו חיטין יצליחו ויין יזול ושוב מלאך אחר שנוטל °[ד] אורות של ברזל ועליהם גחלי ריגיון ומעמידם כנגד המלאכים וכנגד נגידים כדי שתפול אימתם בעולם נטלו הקב"ה והעבירו ממנו פגע בו גדוד של מלאכי חבלה שהם סבובים לכסא הכבוד שהם גיבורים ועצומים כיון שהגיע משה אליהם בקשו לשורפו בהבל שבפיהם מה עשה הקדוש ברוך הוא פירש עליו מזיוו והעמידו לפני כסאו ואמר משה השב להם תשובה למלאכי השרת [ג] ואמר להם (איוב כ"ו) מאחז פני כסא פרשז עליו עננו · אמר רבי נחום מלמד שפירש שדי מזיו שכינה ועננו עליו: אמר לפניו רבון של עולם מתיירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם אמר להם אחוז בכסא כבודי והחזר להם דבר מיד נתחזק והחזיר תשובה למלאכי השרת אמר להם כתוב בתורה (שמות כ') אנכי ה' אלהיך כלום [ד] אלהים יש לכם · כתוב בתורה (שם) לא יהיה לך אלהים אחרים חלוקה יש לכם שתי רשויות יש לכם · כתוב בתורה (שם) כבד את אביך ואת אמך אב ואם יש לכם כתב בתורה (שם) לא תחמוד חימוד יש לכם פתחו ואמרו (תילים ח') ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ ולא עוד אלא מלאך המות מסר לו דבר שנאמר (תילים ס"ח) עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם וגו' וכתב (במדבר י"ז) ויאמר משה אל אהרן קח את המחתה ותן עליה וגו' וכתב (שם) ויקח אהרן כאשר דבר משה וכתב (שם) ויעמוד בין החיים ובין המתים אי לאו דאגמרא מי ידע משה מאי מיבעי למיעבד מיד כשעלה משה למרום פתח הקב"ה שבעה רקיעים והראוהו בית המקדש של מעלה והראהו ארבע ציבעונים שעשה מהם משכן שנא' (שמות כ"ו) והקמות את המשכן כמשפטו אשר הראית בהר · אמר לפניו רבש"ע איני יודע דמות ארבע צבעונים אמר לו חזור [ה] לפניך חזר, וראה גדוד מלאכים שלובשים לבוש דומה לים אמר לו זו היא תכלת אמר לו חזור לשמאלך חזר, וראה אנשים לובשים לבוש אדום אמור לו מה אתה רואה אמר לו אנשים לובשים לבוש אדום אמר לו היא ארגמן חזר לאחוריו וראה גדוד שהם לובשים לבושים לא אדום ולא ירוק אמר לו זו היא תולעת שני חזר לפניו וראה לפניו גדודים שהם לבושים לבוש לבן זו היא שש משזר מיד פתח הקב"ה שבעה רקיעים ונגלה עליהם עין בעין ביופיו ובכבודו ובתוארו ובכתר שלו ובכסא כבודו כיון ששמעו (שמות כ') אנכי ה' אלהיך מיד יצתה נשמתם של צדיקים והחייה אותם שנאמר (תילים ס"ח) גשם נדבות תניף אלהים נחלתך ונלאה אתה כוננתה מה עשה הקב"ה הוריד עליהם לארץ מאה ועשרים ריבוא מלאכי השרת כל אחד ואחד מישראל אוחזים אותו שני מלאכי השרת אחד מניח את ידו על לבו ואחד מגביה את צוארו כדי שיראה להקב"ה פנים בפנים ולמה נגלה להם פנים בפנים · אמר להם ראו שנגלתי לכם בכבודי ובתפארתי שאם יש דור שמתעה אתכם ואומר נלך ונעבוד אלהים אחרים אמרו לו יש לנו אלהים שאנו עובדים אותו בזמן שאין אנו עובדים אותו מורידין בגיהנם ועתיד הקב"ה להמליך מלכותו על כל ישראל · סליק

# פרשה כא

א עשר דברים (תילים צ"ב) עלי עשור ועלי נבל עלי הגיון בכנור [א] תנא ע"ש ר' יהודה שבעה נימין יש בכנור בזמן הזה על שם שבע ביום הללתיך לימות המשיח הם שמונה (תילים ו') למנצח על השמינית על נימא שמינית לעתיד לבא הם עשרה על שם (תילים ל"ג) הודו לה' בכינור בנבל עשור זמרו לו: ב אדריינוס שחיק טמיא שאל את ר' יהושע בן חנניא אמר לו כבוד גדול חלק הקב"ה לאומות העולם (שנתן) חמשה דברות הראשונות שנתן הקדוש ברוך הוא לישראל שמו מעורב בהם כלומר שאם חטאו ישראל הוא קורא אחריהם תנר חמשה דברות האחרונים [א] שנתן לאומות העולם אין שמו מעורב בהם כלומר שאם חטאו אומות העולם אין קורא אחריהם הגר: אמר לו צא וטייל עמי במדינה ובכל מקום:

## הגהות ופירוש

והגירסא שבכאן ל"ע לפי מה דאיתא בשבת ע"ש · [ד] אלהים יש לכם וכו', דבר תימא ופלא הוא ונ"ל להגיה כך, כתוב בתורה אנכי ה' אלהיך חלוקה יש לכם, כתוב בתורה, לא יהי' לך אלהים אחרים, שתי רשויות יש לכם, פי' וכי יש ביניכם ח"ו מחלוקת בדבר זה שצריך להזהיר · °[ד] אורות, מלשון זה אור, אור שנגנז [ה] לפניך, א"ל ליוונך עין לקמן

**פרשה כא** פרשת שבועות · סימן א [א] עירובין דף י"ג, במדבר רבה פרשה י"ד, ילקוט תילים ו', ל"ג. סימן ב' [א] הדברות אחרונים, לא תרצח, לא תנאף, לא תגנוב, לא תענה, לא תחמוד, מלות שבין אדם

מקום ומקום שהיה מוליכו היה רואה אוקנים שלו קבועה אמר לו זו מה היא אמר לו איקונים שלי עד שמשכו לבית הכסא אמר לו ארוני המלך רואה אני שבכל המדינה הזו אתה שליט ובמקום הזה אינה קבועה אמר לו את הוא סבא דיהודאי כך הוא כבודו של מלך להיות איקונים שלו קבועה במקום ביזוי במקום משוקין במקום מטונף אמר לו ולא שמעו אוניך מה שפיך מדבר: כך שבחו של הקב"ה להיות שמו מעורב עם הרצחנים עם המנאפים עם הגנבים סילקו והלך לו כיון שיצא אמרו לו תלמידיו רבי לזה דחיתה לנו מה אתה משיב אמר להם כך עלה על דעתו של הקב"ה · ג בתחילה הלך לו אצל בני עשו אמר להם מקבלים אתם את התורה אמרו לפניו רבונו של עולם מה כתיב בה אמר (שמות כ) לא תרצח אמרו לו וכל עצמם של אותם האנשים לא הבטיחם אביהם אלא על החרב שנאמר (בראשית כ"ז) על חרבך תחיה אין אנו יכולים לקבל את התורה אחר כך הלך אצל [א] בני עמון אמר להם · מקבלים אתם את התורה אמרו לפניו רבונו של עולם מה כתב בה אמר להם (שמות כ) לא תנאף אמרו לו וכל עצמם של אותם האנשים אינם באים אלא מניאוף הה"ד (בראשית י"ט) ותהרין שתי בנות לוט מאביהן אין אנו יכולים לקבל את התורה: אחר כך הלך לו אצל בני ישמעאל אמר להם מקבלים אתם את התורה אמרו לפניו · רבונו של עולם מה כתיב בה אמר להם (שמות כ) לא תגנוב אמרו לו כל עצמם של אותם האנשים אינם חיים אלא מן הגניבה ומן הגזל: הדא היא דכתיב (בראשית י"ו) יהיה פרא אדם ידו בכל ויד כל בו אין אנו יכולים לקבל את התורה: ואחר כך בא לו אצל ישראל אמרו לו (שמות כ"ד) נעשה ונשמע הדא הוא דכתיב (דברים ל"ג) מימינו אש דת למו · אמרו ישראל לפני הקב"ה רבונו של עולם (שיר ח) ברח דודי ודמה לך לצבי או לעופר האילים על הרי בשמים ברח דורי ערוק מן ריחא בישא · אית לך לריחא טבא על הרי בשמים · [ב] (תילים נ"ב) עלי עשור עלינו לקבל את המצות · עשרות הדברות · (שם) עלי נבל עלינו להתנבל עליה בימי השמד: ר' שמעון בן לוי אמר בשמחה ורבנין אמרים שלא באנגרים וכיון שראה הקדוש ברוך הוא דעתם של ישראל שמבקשים לקבל את התורה באהבה וחיבה באימה ויראה ברתת וזיע · פתח ואמר (שמות כ) אנכי ה' אלהיך · ד ר' לוי בשם רבי יוחנן (תילים ע"ו) משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה · אם יראה למה שקטה ואם שקטה למה יראה: אלא אמורה הארץ מצוה אחת נצטווה אדם הראשון ועבר עליה ונתקללה בעבורו כדכתיב (בראשית ג) ארורה אדמה בעבורך כאן מאתים וארבעים ושמונה מצות עשה ושלש מאות וששים וחמש מצות לא תעשה על אחת כמה וכמה · אמר רבי יהושע דסכני' בשם רבי לוי אף על פי כן חזר הקב"ה ופייסה שנאמ' (ירמיה כ"ב כ"ט) ארץ ארץ שמעי דבר ה' שמעת שאמרתי (בראשית ג') ארורה האדמה בעבורך בעיצבון תאכלנה ולא שמעת שאמרתי (בראשית ח) לא אוסיף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם כיון ששמעה כך מיד שקטה אמר רבי חייא בר רבי אבא בשם רבי יוחנן · אם יראה למה שקטה ואם שקטה למה יראה: אלא אמרה הארץ שמא תאמר אין ישראל מקבלים את התורה ואני חוזרת [א] למימי כמה שהייתי · [ב] דאמר רבי בשם רבי אחא (תילים ע"ה) נמוגים ארץ וכל יושביה אנכי תיכנתי עמודיה סלה כבר היה העולם מתמוגג והולך אילולי שעמדו ישראל לפני הר סיני ואמרו (שמות כ"ד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע כבר היה העולם חוזר לתוהו ומי בישם העולם, אנכי תיכנתי עמודיה סלה: ד"א אמר רבי פנחס בשם רבי יוחנן אם יראה למה שקטה · ואם שקטה למה יראה · אלא אמרה הארץ תאמר שהגיע עונתם של תחיית המתים והקב"ה תובע מידי מה שהפקיד אצלי כדכתיב (ישעי' כ"ו) וגלתה הארץ את דמיה ולא תכסה עוד על הרוגיה [ג] וכיון ששמעה ה יוצא בקימפון הרבורת מכאן וחרבות מיכאן רמחים מכאן ורמחים מכאן והיו הכל אומרים מה אם בשעה שהוא יוצר בקימפון כך כשיוצא למלחמה על אחת כמה וכמה כך שמיעה אחרת השמיע הקדוש ברוך הוא את קולו בסיני והרעיש את כל העולם כלו לכשיקום להוכיח את עולמו כל באי עולם וליתן שכרם של צדיקים כמה שכתב (תילים ע"ו) בקום למשפט אלהים להושיע כל ענוי ארץ סלה על אחת כמה וכמה: אמר רבי אבהו בשם רבי יוחנן למלך שהיה עומד [א] ומכרכר על

פתח

## הגהות ופירוש

אדם לחבירו והם מצות שהשכל מחייבם ושווים בהם הכל · סימן ג' [א] הלך אצל בני עמון ומואב, ילקוט יתרו · [ב] שמות רבה פרשה כ"ט · סימן ד' [א] למימי, פי' לימים שלי · [ב] דאמר רב הונא, בראשית רבה פרשה ס"ו בנ"ל פסוק שובי השולמית ולקוט סימן כ"ב · [ג] וכיון ששמעה אנכי מיד שקטה כצ"ל ולקוט תילים ע"ו · סימן ה' [א] אולי כצ"ל הלך ב"ו יוצא לקימפון, וקימפון פי' מקום אסיפת בני אדם ועי' שמות רבה פרשה כ"ט וילקוט יתרו כי כן הוא ·

פתח פלטין שלו דוכוס אומר עמי הוא עסוק כיון שראו עסוק איסרטילוס אומר עמי הוא עסוק כיון שראו אותו אוחז ביד בנו אמרו בו עם בנו הוא עו"ק: כך היה הקדוש ברוך הוא כשעמד ומכרכר על הר סיני. שנאמר (שמות כ) וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר. מיכאל אומר עמי עסוק. גבריאל אומר עמי הוא עוסק. כיון שאמר אנכי אמרו עם בנו הוא עוסק ותורה הוא נותן לבניו. (שם) אנכי ה' אלהיך (דברים ה) פנים בפנים: אמר רבי יוחנן [א] האיקונים הזה הוא אלף בני אדם מביטים בה: כל אחד ואחד אומר בי היא מבטת כך הקדוש ברוך הוא היה מביט בכל אחד ואחד מישראל ואומר (שמות כ) אנכי ה' אלהיך. אמר ר' לוי יש לך ללמד מדרך הארץ ויש לך ללמוד מאוקינין [ב] כמעשה יש לך ללמד דרך ארץ בנוהג שבעולם קול אחד נכנס לתוך עשר אזנים שמא עשרה קולות נכנסים לתוך אוזן אחת ומה אם תפילות כל בריה הוא שומע כולם כאחת שומע תפילות אינו אומר כאן אלא (תהילים ס"ה) שומע תפלה עדיך כל בשר יבואו. ולהביט בכל אחד ואחד מישראל ולומר לו (שמות כ) אנכי ה' אלהיך על אחת כמה וכמה: אמר ר' יוסי בי רבי אבין אמר רבי מנחם בשם ר' יהושע בן לוי לגיבור שהוא מפלפל בזיינו ומראה פנים לכל צד כך (דברים ה) פנים בפנים דבר ה' עמכם אמר רבי יוסי בר אבון [ג] למורנש הזה שהוא מראה פנים מכל צד. כך פנים בפנים דבר ה' עמכם: א"ר לוי בדמויות הרבה נדמה להם לזה עומד לזה יושב לזה בחור לזה זקן כיצד שנגלה הקדוש ברוך הוא על ים סוף לעשות מלחמתן של בניו ולהיפרע מן המצריים לא נראה להם אלא כבחור שאין מלחמה נאה לעשות אלא על ידי בחור שנאמ' (שמות ט"ו) ה' איש מלחמה ה' שמו וכשנגלה הקדוש ברוך הוא על הר סיני ליתן תורה לישראל לא נראה להם אלא כזקן שאין תורה נאה ונאה אלא מפי זקן מה טעם דכתיב (איוב י"ב) בישישים חכמה ואורך ימים תבונה וכן דניאל אומר (דניאל ז') חזה הוית עד די כורסון רמיו ועתיק יומין יתיב אמר ר' חייא בר אבא אם יאמר לך ברא דזונית' תרין אלהים אינון אימר ליה אנא הוא רימא אנא הוא דסיני:

אמר ר' לוי בפנים הרבה נראה להם הקדוש ברוך הוא בסיני בפנים זועפות בפנים הרופות בפנים מוריקות בפנים שמחות משחקות בפנים מסבירות כיצד בשעה שהיה מראה להם פורענותם של רשעים היה מראה להם בפנים זועפות בפנים הרופות בפנים מוריקות וכשהיה מראה להם מתן שכרם של צדיקים לעתיד לבא היה מראה להם בפנים שמחות בפנים משחקים בפנים מסבירות. אמר רבי חייא בר אבא אם יאמר לך ברא דזוניתא תרין אלהים אינון אימא ליה (דברים ה) פנים בפנים דברו אלהים אין כתיב כאן אלא (שם) דבר ה' עמכם: רבי זניי דשאב בשם רבי שמואל בר נחמן בשעה שעמדו ישראל על הר סיני ואמרו (שמות כ"ד) נעשה ונשמע באותה השעה נירתן להם זיו מזיו שכינה של מעלה מה טעם דכתיב (יחזקאל י"ו) ויצא לך שם בגוים ביופיך כי כלול הוא בהדרי אשר שמחתי עליך וגו' אמר ר' תנחום בר חנילאי אילו נתנה התורה [ד] התוכה לא היתה עמידת רגל למורה שיורה שאם טמא יש מטמאין כיוצא בו ואם טיהר יש מטהרין כיוצא בו. אמר ר' ינאי תורה שנתן הקדוש ברוך הוא למשה נותנה לו ארבעים ותשע פנים טהור וארבעים ותשע פנים טמא מניין ודגלו עלי אהבה אמר לו האיך עבידת אמר לו רבו המטמאין טמא רבו המטהרין טהור: אמר רבי אבהו בשם רבי יוחנן תלמיד וותיק היה לו לר' עקיבא והיה יודע לדרוש את התורה בארבעים ותשע פנים טהור שלא מאותו הטעם אמרין ההוא תלמידא קטא מן טורא דסיני [ו] אמר רבי חנינא בר פפא (דברים ה') פנים בפנים אימתי למקרא פנים בינונית למשנה מסבירות לתלמוד פנים משחקות לאגדה: רבי מנחמן בשם רבי יעקב בן תרדאי (משלי כ"ז) כמים הפנים לפנים יש לך אדם שהרב רוצה ללמד ותלמיד אינו רוצה ללמוד תלמיד רוצה ללמוד והרב אינו רוצה ללמד ברם הכא הרב רוצה ללמד ותלמיד רוצה ללמוד אמר רבי יהושע בן לוי [ז] פנים כנגד הפנים חרא מתרתי או הגבוה הנמיך עצמו או הנמוך הגביה עצמו אלא אמר רבי יהושע בן לוי מן דכתיב (שמות י"ט) וירד ה' אל הר סיני אנו יודעים שהגבוה השפיל את עצמו [ח] וכן אתה מוצא

## הגהות ופירוש

[ב] ומכרכר, פי' ומרקד, שכיון שראוהו שעסוק, ג' תיבות אלו ל"צ. סימן ו' [א] איקונים פי' צורה במצוירת. [ב] כמעשה פי' שאנו רואים מעשים בכל יום שכן הוא. [ג] למורנס הוא כלי זין. [ד] ההוכה דבר ברור לא כתיב. [ה] עמידת רגל פי' לא היה יודע איך יורה כי מי זה בא בסוד ה' לידע הדעה האמיתית בכל ענין בלי נטות הנה והנה אלא הי' שום לב לדרך אחד לא כן עתה שנתנה כתומה ומובלעת פירושים לכאן ולכאן לכן המורה ישקול בדעתו ובכל אחד מוצא ראי' לדבריו. [ו] אמר ר' חנינא ילקוט ואחתן ומצבתא כופרים וה"ב שם פנים תרי בפנים הרי הא ארבע אפין: פנים של אימה למקרא וגו' ע"ש. [ז] פנים כנגד הפנים, פנים של ישראל למטה כנגד פנים של הקב"ה של מעלה ואיך יתכן זה

מוצא בשעה שהקדוש ברוך הוא נותן לצדיק אינו נוטלה הימינו עד שתרד עמו לקבר • דאמר רבי שמעון בן יוחי שאם ינקב נקב מקבורתו של משה אין כל העולם כולו יכול לעמוד באורה ואם כך נקב, קבורה מה, ואם כך קבורה, משה מה • א"ר ברכיה אמר משה לישראל בני כשהייתם בארץ מצרים הייתי אומר לכם (שמות ג׳) ה׳ אלהי אבותיכם שלחני אליכם והייתם אומרים לי מה שמו ולפי השעה הייתי אומר לכם (שם) אהיה אשר אהיה [ט] ברם הכא הא זבינא והא מזבנא הא פיגמטא הא פרגמטטא אפין באפין אפין שמעון מיניה (שמות כ׳) אנכי ה׳ אלהיך (תילים ס"ח) ז רכב אלהים ריבותים אלפי שנאן ה׳ בם סיני בקודש • [א] אמר רבי אבודימי דמן חיפא שניתי במשנתי [ב] עשרים ושנים אלף של מלאכי השרת ירדו עם הקדוש ברוך הוא על הר סיני וביד כל אחד ואחד עטרה לעטר בה כל אחד ואחד משבטו [ג] של לוי: אמר רבי לוי גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שכל השבטים אינם עומדים בשבועתם בתומיהם ושבטו של לוי עומד בתומיא לפיכך ירדו עם הקדוש ברוך הוא על הר סיני [ד] וביד כל אחד מבני שבטו של לוי • אמר ליה ר׳ ינאי בריה דרבי שמעון בן ינאי אם כן [ה] מיעטתה אלא בשעה שירד הקדוש ברוך הוא על הר סיני ירדו עמו עשרים ושנים אלף מרכבות וכל מרכבה כמרכבה שראה יחזקאל: אמר ר׳ יוחנן יום שעלה הקדוש ברוך הוא על הר סיני ליתן תורה לישראל ירדו עמו ששים ריבוא של מלאכים וביד כל אחד ואחד עטרה לעטר בה כל אחד ואחד מישראל [ו] ר׳ אבא בר כהנא בשם ר׳ יוחנן אמר מאה ועשרים ריבוא אחד מלבישו עטרה ואחד אוסרו זונא ר׳ הונא רבה דציפרין אומר זונם שנאמר (איוב י"ב) מוסר מלכים פיתח ויאסור אזור במתניהם: ח רבי אומר משם אבא בן יוסף כתוב אחד אומר (איוב כ"ה) היש מספר לגדודיו וכתוב אחד אומר (תילים ס"ח) רכב אלהים ריבותים אלפי שנאן אלא הרי זה מספר לגדוד אבל לגדודים אין מספר ורבנין אמרין אחר׳ כתוב אחד אומר (איוב כ"ה) היש מספר לגדודיו וכתוב אחד אומר (דניאל ז׳) אלף אלפים ישמשוניה ורבו. ריבון קדמוהי יקומון אלא עד שלא חרב בית המקדש היה שבחו של הקב"ה משלם משחרב בית המקדש כביכול מיעט הקדוש ברוך הוא בפמליא שלו מנלן אמר ביתי חרב וקילוסי עולה משלם• אמר ר׳ תנחום בן חנילאי [א] (כי לי אדם רכב רבותיים אלפים מי לירדם שלשון לעז) עד מקום שאין טופיסטום יכול לחשוב: רבי עזריה ורבי יהודה בי רבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי ריבותיים שאין להם מניין אלפי שאין להם מספר: ורבנין אמרים ירדו שנונים על העולם להחריבו: א"ר עזריה הן [ב] דמלכא שלמה במסורת שעלה בידם מן הגולה מצאו כתב תרתין רבון דאלפי שנאן דמלאכין ירדו עם הקדוש ברוך הוא על הר סיני ליתן התורה לישראל אמר רבי אלעזר שנאן הנאין והמשובחים היו אמר רבי יוסי בי רבי חלפתא אילו שרי אומות העולם היו ולמה ירדו ר׳ חייא בר רבא לכבודה של תורה ור׳ חייא בר יוסי אמר לכבודם של ישראל • אמר רבי אלעזר [ג] כל מקום שאתה מוצא אוכלוסים אתה מוצא רחוק ברם הכא [ד] שנאן מרווחים ר׳ אלעזר בן עזריא ור׳ אלעזר המודעי הוי יתבי עסקין בהדין פסוק (תילים ס"ח) רכב אלהים ריבותים אלפי • מתיב רבי אליעזר בן עזריה לרבי אליעזר המודעי מחזיק היה הר סיני אמר ליה חבירא הא [ה] כתיב (ירמיה ג׳) בעת ההיא יקראו לירושלים כסא ה׳ ונקבצו אליה כל הגוים א"ל מחזק היא ירושלים אלא הקב"ה אומר לה האריכי הרחיבי קבלי אוכלוסיך כדרך שאמר לסיני הארך אפרתי קבלי מלאכי • רבי ברכיה אמר בשם.

## הנהות ופירוש

זה אלא או ישראל עלו למעלה או וכו׳ • [ח] וכן אתה מוצא עד משה מה כל המאמר הזה אין לו שייכות לא למעלה ולא למטה וצ"ע מה ענינו לכאן • [ט] ברם הכא פי׳ אבל כאן אני אומר דבר ברור, כמו סחורה העומדת למכור, הא זבינא, פי׳ סחורה זאת קנה אותה, הא מזבנה, סחורה זאת אני מוכרה לך בברור, הא פיגמטא הא פרגמטטא, אפשר שכך צ"ל, הא פרגמטיא הא פרגמטוטא, פי׳ הא הסחורה, הא הסוחר, והנמשל כי שם לא שמעתם ממני דבר ברור, אלא דבר שהוא לפי שעה, שלא הייתם ראוים או לקנות סחורתי, ולדעת שמי בברור, אך עתה כבר זכיתם שאודיע לכם שמי, ולדבר עמכם, ולהראות עליכם פנים בפנים • סימן ז׳ [א] שמ"ר כ"ט ילקוט תילים ס"ח • [ב] כ"ב אלף, רבותים שני רבוא כל רבוא עשרה אלפים הרי עשרים אלף, ועוד אלפי שכאן הרי עוד שני אלפים, הרי כ"ב אלף • [ג] של לוי כי שבט לוי מספרם כ"ב אלף • [ד] וביד כל אחד עטרה לעטר בה כל אחד מבני שבטו של לוי כצ"ל • [ה] מעטתה פי׳ מעטתה המרכבה ונתת לה שיעור מועט • [ו] אי"ר אבא לעיל פרשה יו"ד סימן ו׳ ופרשה ל"ב סימן יו"ד • סימן ח׳ [א] כל המאמר המובא הוא בי"ע וה"ג בילקוט תילים ס"ח בשם הפסיקתא בראש מאמר זה רבותים אלפי שכאן שאינן מילי מליא דין עד שאין הסופיסטא יוכל לחשוב פי׳ שורש מלת שנאן כאלו נכתב שאינן והכוונה שאין להם מספר, שהסופיסטא נכתב בלא הילקוט פי׳ בעל חשבון שגם הוא אינו יכול לחשבם • [ב] הן דמלכא שלמה פי׳ דבר זה עלה בידינו מסורת מן הגולה בשם שלמה המלך • [ג] כל מקום שמ"ר כ"ט • [ד] שנאן מרווחים כמ"ש שאנן מואב מנעוריו ילקוט יחזקאל ותילים ס"ח • [ה] כתיב ב"ר פרשה ס׳

בשם רבי אבא בר כהנא כתב כדה אמר ה' אלהי צבאות ה' [ו] שמו של הקב"ה הן צבאות אמר רבי יהודה בר סימן לא סוף דבר כל שמו אלא אפילו אות אחרת משמו עושה צבא ככל שמו: רבותינו אומרים אמר הקב"ה (ישעיה מ"ב) אני ה' הוא שמי מה אני בורא עולמות ומחריב עולמות אף שמי בורא ומחריב עולמות: ט] אמר ר' יודן למלך שנשבה בנו ולבשרה נקמת המלך והלך לפדותו באו שכיניםם וקרוביו לסייעו אילו בחרבות ואילו ברמחים אמר להם עברו מן הדא ואיני צריך לכם כך כשנגלה הקב"ה לעשות מלחמתן של בניו ולהיפרע מן האומות המצרים באו מלאכי השרת [א] ולסיועו באו באבני ברד ואילו בגחלי אש אמר להם עברו מן הכין איני צריך לכם מנוגה עביו נשאו אין כתיב כאן אלא (תילים י"ח) עביו עברו ברד וגחלי אש • [ב] אמר רבי יודן נהיין בנוהג שבעולם מלך בשר ודם כשהוא יוצא לפיוס בעשרה בני אדם, כשיוצא למלחמה יוצא בגייסות ובלגיונות אבל הקב"ה אינו כן אלא כשנגלה על ים סוף לעשות מלחמתם של בניו לא נראה להם אלא יחידי (שמות ט"ו) ה' איש מלחמה וכשירד הקב"ה על הר סיני ליתן תורה לישראל ירדו עמו מיכאל ורגלו גבריאל ורגלו (זכריה י"ד) ובא ה' אלהים כל קרושים עמך: י' (תילים ס"ח) ה' בם: רבי פנחס בשם רבי יהושע בן לוי אדנותו עליהםם מיכאל מרתת גבריאל מרתת ר' פנחס בשם ר' לוי מיכאל וגבריאל ששמו מעורב בהם • [א] אמר ר' לוי טבלרין שלו חקוקה על ליבם בהדין (תילים ס"ח) סיני בקדש אין אנו יודעין אם סיני טפילה לקודש ואםם הקודש טפילה לסיני אלא מן הדא מה דכתב (שם) ה' סיני בקודש אנו יודעים שסיני טפילה לקודש: [ב] רבי הונא בשם רבי אמי אמר מפני מה מכנים שמו של הקדוש ברוך הוא וקוראים אותו מקום מפני שהוא מקומו של עולמו ואין אנו יודעים אםם הוא מקומו של עולם ואם עולמו הוא מקומו אלא מן מה דכתב (שמות ל"ג) ויאמר ה' הנה מקום אתי ונצבת על הצור אנו יודעים שהוא מקומו של עולםם ואין עולמו מקומו אמר רבי יצחק כתב (דברים ל"ג) מעונה אלהי קדם אין אנו יודעים אם הוא מעונה של עולם [ג] ואין עולמו מעונו אמר רבי יודן לגיבור שהיה רוכב על הסוס כליו משופעיםם מכאן ומכאן הסוס טפילה לרוכב ואין הרוכב טפילה לסוס וכן הוא אומר (חבקוק ג') כי תרכב על סוסיך מרכבותיך ישועה • יא רבי פנחס בשםם רבי יהושע בן לוי אמר למלך שהניח אשתו עוברה והלך לו למדינת היםם ושהה שנים הרבות ילדה בן וגידלה אותו כשבא המלך ממדינת הים הוציאה את בנו לאנפטי של מלך אביו והיה רואה דוכוס ומביט בו אפרופוס ומביט בו ואומר זה הדא זה הוא נתבונן המלך אמר לו בני מה לך מביט באלו אין הנייה מהם אלא אתה בני ואני אביך כך כשירד הקב"ה על הר סיני ירדו עמו מיכאל ורגלו גבריאל ודגלו והיו ישראל מסתכלים בכל אחד ואחד מהם ואומר זה הוא וזה הוא אמר הקב"ה לישראל בני מה לכם מביטים באילו אין לכם הנייה מהם אלא אתםם בניי ואני אביכםם שנאמר (דברים י"ד) בנים אתם לה' אלהיכם ואנו אביכםם שנאמר (ירמיה ל"א) הייתי לישראל לאב אתםם עמי ואני אלהיכםם (שמות כ') אנכי ה' אלהיך יב אנכי רב' אנא נפשי כתבית יהבית ר' יודן בי רבי סמון אומר אנכי אנא נרתתי כרתבתי יו"ד הדברות אמר רבי ברכיה אנא נהוריך כלילך [ב] יונתי תקבלון עשרת דברייא, אנכי אלף זה הקב"ה (דברים ו') שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד נון חמשים כף עשרים הם שבעים איותנטיורת שברא הקב"ה בעולמו [ג] יו"ד עשרה אילו עשרה ומכולם לא בחר אלא בישראל אנכי א' זה אברהם אבינו אחד היה אברהם נ' חמשיםם שבן חמשיםם הכיר אברהםם את בוראו: [ד] רבי חנינא ורבי יוחנן תרווייהו אמרין בן ארבעים ושמונה שנה הכיר אברהם את בוראו ריש לקיש אמר בן שלש שנים °[ד] עקב מנין אותיותיו של עקב כ' עשרים שחינך את המילה לעשרים דור י' עשרה אילו עשר נסיונות שנתנסה אבינו אברהם ועמד בכולם, אנכי א' זה ישראל (שיר ו') אחת היא יונתי תמתי (שמואל ב' ז') ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ נ' חמשיםם אלו חמשים יום שבין פסח לעצרת כ' עשרים אילו עשר מכות

## הגהות ופירוש

ב' ויק"ר פרשה יו"ד, ועיין לעיל פרשה א' סימן ג'. [ו] אפתי רומז בלשון תרגום. [ז] הן לצבאות פי' שהשם עושה לצבאות. סימן ט' [א] ולסייעו באו אלו באבני ברד וכו' כן הוא בילקוט בשם שוחר טוב. [ב] אמר ר' יודן נסיין שמ"ר כ"ט ועיין פי' נשיא ילקוט שם. סימן יו"ד [א] א"ר לוי טבלא יש על לבו של כל מלאך ומלאך שם בילקוט, וכאן ל"ע. [ב] ב"ר פרשה ס"ח. [ג] כצ"ל אם הוא מעונו של עולם ואם העולם מעונו מזה דכתיב מעון אתה היה הוי הקב"ה מעונו של עולם ואין עולמו מעונו. סימן י"ב [א] ה"ג בילקוט יתרו אנכי לשון נוטריקון אנא נפשי כתבית יהבית שבת דף קל"ה [ב] יונתי ה"ג בילקוט א"ר ברכי' אנא נהורך כלילך יאוהך איוותי כשהקבלי עשרת הדברות. [ג] יו"ד עשרה, אלו עשרה כאן חסר וצ"ע. °[ד] עקב אשר שמע אברהם בקולי.

[ד]

מכות שהביא הקב"ה על המצריים במצרים ועשר על הים י' עשרה אילו עשרת הדברות אמר רבי שמעון בן יוחי [ה] אינך אין אתה עומד [ו] במומיו רבי יהודה ורבי נחמיה רבי יהודה אמר אין זה לשון אנכי אלא לשון אהבה לשון חיבה למלך ששלח את בנו למדינת הים ולמד לשון בני הים וכשבא ממדינת הים התחיל מדבר עמו בלשונו כך לפי שהיו ישראל בארץ מצרים ולמדו לשונם כיון שבאו לפני הר סיני התחיל הקב"ה מסיח עמהם בלשון אנכי אנוך׃ ר' נחמי' אומר אין לשון הזה אנכי אלא לשון אימה ולשון יראה יג [א] לאוהבו של מלך שהיה יודע מסטיריםשלו פעם אחת נטה למות אמר לו בני בא ואני אגלה לך מסטירים של [ב] עיניו תלה עיניו והביט במלך אמר לו בני הזהר בכבודו של מלך כך (בראשית מ"ט) ויקרא יעקב אל בניו האספו ואגידה לכם וגו' תלה עיניו והביט בהקב"ה אמר להם בניי הזהרו בכבודו של הקב"ה מה ענו אותו (דברים ט) שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד אמר להם בניי סימן זה אני נותן לכם בלשון אנכי הסיח עם זקני (בראשית ט"ו) אנכי מגן לך ובלשון אנכי הסיח עם אבי (* (בראשית ל"א) אנכי האל בית אל וגו' (בראשית מ"ו) אנכי ארד עמך מצרימה וגו' ואף אתם אם בא ואמר לכם בלשון הזה אנכי דעו שהוא שלכם ואם לאו כביכול אינו שלכם כיון שבאו לפני הר סיני ופתח להם אנכי ידעו שהוא שלהם׃ יד [א] רבי יהושע בן לוי בשם רבי שמעון בן יוחי [ב] פתח של פתח להם הקב"ה לישראל [ג] (כיון שעמדו ואמרו (שמות כ"ד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע) כיון שאמרו (שמות ל"ב) אלה אלהיך ישראל ביקש להשמידם שנאמר (תהלים ק"ו) ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם לא לי לבדי אמרת (שמות ך) אנכי ה' אלהיך׃ שמא לכל ישראל אמרת אנכי ה' אלהיכם רבי יהושע דסכנים בשם רבי יהושע בן לוי אמר לו הקב"ה משה יפה לימדת סיניגוריים על בני לשעבר הייתי אומר לכם בלשון יחידי (שמות ך) אנכי ה' אלהיך מכאן ואילך אני עתיד לומר לכם בלשון רבים, אני ה' אלהיכם בלשון רבים להזהיר את כולכם׃ טו תני רבי שמעון בן יוחי אין אנכי אלא לשון ניחומים היך כד"א [א] (אנכי ה' אלהיכם) (ישעי' נ"א) אנכי אנכי הוא מנחמכם אמר רבי מנחם בשם רבי אבין אין אנכי אלא לשון תנחומים (תילים נ"ד) תנחומיך ישעשעו נפשי׃ [ב] רבי אבי בשם רבי יוחנן למלך שנשא מטרונת וכתב לה כתובה מרובה כך וכך תסבריות אני נותן לך כך וכך ספינות בים אני נותן לך כך וכך עיירות ביבשה אני נותן לך הניחה והלך לו למדינת הים והיו חברותיה מינות לה ואומרות לה [ג] (היבי ליך בעל עד דאת עלייה עד דחייליך עליך) והיתה נכנסת להוך חופתה ופותחת כתובה וקורא בה ומוציאה אותה כתובה מרובה ומתנחמה לימים בא המלך ממדינת הים אמר בתי היאך המתנתה לי כל השנים הללו אמרה לפניו אדוני המלך אילולי כתובתי מרובה שכתבת לי כבר היו חברותי מאבדות אותי ממך׃ כך האומות העולם מונין לישראל ואומרים להם עד מתי אתם מתים על אלהיכם ונהרגים עליו ונותנים נפשיכם עליו כמה פורעניות הוא מביא עליכם בוזזים מכם כמה מלכיות הוא מביא עליכם שובו לכם אצלינו ואנו עושים אתכם דוכסים ואיפרכים ואסטרטלים וישראל נכנסים להוך בתי כנסיות ולהוך בתי מדרשות ופותחים ספר תורה וקורין בו (ויקרא כ"ו) ופניתי אליכם והפריתי והרביתי אתכם (שם) ונתתי משכני בתוככם ולא תגעל נפשי אתכם ומתנחמים למחר כשיבא הקץ הקדוש ברוך הוא אומר לישראל בני תמיה אני האיך המתנהם לי כל השנים הללו וישראל אומר לפניו אילולי תורתיך שכתבתה לנו כבר היו אומות העולם מאבדים אותנו ממך הדא היא דכתיב (איכה ג) זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל׃ וכן דוד אמר (תילים קי"ט) לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי׃ [ד] רבי אבין בשם ריש לקיש למלך שכעס על מטרונת וטרדה מתוך פלטין שלו לימים בקש להחזירה אמרה יכפול לי כתובתי ואני חוזרת אצלו׃ כך אמר הקב"ה בניי בסיני אמרתי לכם אנכי פעם אחת אבל בירוש. יכם עתיד

## הגהות ופירוש

[ד] ב"ר פ' לח"ד ואסתר רבה פסוק איש יהודי הי'׃ [ה] אינך, הוא תיבת אנכי׃ [ו] במומיו שבועה בלשון תרגום מומתא׃ סימן י"ג [א] לאוהבו ב"ר פרשה ל"א׃ [ב] עיניו צ"ל מלך שם׃ סימן י"ד [א] ריב"ל שמ"ר מ"ג׃ [ב] פתח של פתח פי שנאוי לקוחו פתח ובשמ"ר מ"ג ה"ג פתח של תשובה פתח לו וכן צריך להגיה כאן כי לפי הפירוש הנ"ל יחסר עכ"פ עוד תיבת פתח והי' צ"ל כך פתח של פתח פתח לו ע"כ נראה עיקר כגירסת שמ"ר שם׃ [ג] המאמר המוסגר צ"ע דכאן ובמדרש שם אינו׃ סימן ט"ו [א] ג' ז' תיבות אלו אין להם ענין לכאן ואפשר שצ"ל ואנכי ה' אלהיך וגו' הושע י"ב וסיפא דקרא עוד אושיבך באהלים או שצ"ל אנכי ה' אלהיך המעלך תילים פ"א ולשון תנחומים הוא׃ [ב] ר' אבין מדרש איכה רבה פסוק זאת אשיב׃ [ג] ה"ג במדרש שיר ואומרות לה הניחך המלך והלך למדינת הים ושוב אינו חוזר עליך והמאמר המוסגר

(* שכר וכצ"ל שנאמר אנכי אלהי אברהם אביך, ובלשון אנכי הסיח עמו׃

עתיד אני לומר לכם שני פעמים (ישעיה נ״א) אנכי אנכי הוא מנחמכם· רבי מנחמן בשם רבי אבון אומר הנהימה שניהמתם לפני בהר סיני ואמרתם (שמות כ״ד) כל אשר דבר ה׳ נעשה ונשמע אנכי אנכי הוא מנחמכם מפני מה נאמרה עשרת הדברות בלשון יחידי מפני שהיחידים בטלו אותם (שמות כ) אנכי ביטל מיכה [ה] (שם) לא יהיה לך ביטל מקלל (שם) זכור ירבעם, לא תשא ביטל מקושש, כבר ביטל אבשלום לא תרצח ביטל יואב, לא תנאף ביטל זמרי, לא תגנוב ביטל עכן, לא [ו] תענה ביטל ציבא, לא תחמוד ביטל אחאב (מלכים א׳ כ״א) הרצחת וגם ירשת·

טז (ירמיה כ ז׳) פיתיתני ה׳ ואפתה אמרה כנסת ישראל לפני הקב״ה רבונו של עולם פיתיתני עד שנתתה לי את התורה ונתתה על צוארי עול מצות ונענשתי בהם אילו לא קבלתי את התורה הייתי כאחת האומות לא שכר ולא עונש אמרה כנסת ישראל לפני הקב״ה· רבונו של עולם שדילתני בסיני ואמרת לי (שמות כ) אנכי ה׳ אלהיך והייתי סבורה שהוא רפה חזקתני והוכל (שם) כי אנכי ה׳ אלהיך אל קנא שדילתני בסיני ואמרת לי (שם) לא יהיה לך אלהים אחרים והייתי סבורה שהוא רפה חזקתני ותוכל (שמות כ״ב) זובח לאלהים יחרם שדילתני בסיני ואמרת לי (שמות כ) לא תשא והייתי סבורה שהוא רפה וחזקתני (שם) כי לא ינקה ה׳ שדילתני בסיני ואמרת לי (שם) זכור את יום השבת הייתי סבורה שהוא רפה חזקתני ותוכל (שמות ל״א) מחלליה מות יומת שדילתני בסיני ואמרת לי (שמות כ) כבד את אביך חזקתני ותוכל (שם כ״א) מקלל אביו ואמו מות יומת שדילתני בסיני (שם כ) לא תרצח חזקתני ותוכל (בראשית ט׳) שופך דם האדם שדילתני בסיני (שמות כ) לא תענה חזקתני ותוכל (דברים י״ט) ועשיתם לו כאשר זמם שדילתני בסיני [א] (שמות כ) לא (תחמוד) והייתי סבורה שהוא רפה חזקתני והוכל (משלי ו׳) כן הבא אל אשת רעהו לא ינקה וגו׳:

יז רבי יקום ורבי יהודה רבי יקום אומר העובר לא תחמוד כאילו עובר על עשרת הדברות לא תחמוד אנכי רבי אבין הוה קרי עלי׳ עור (משלי ב׳) העוזבת אלוף נעוריה ואת ברית אלהיה שכחה, לא תחמוד ולא יהיה לך תני חזקי׳ (ירמיה ג׳) והיה מקל זנות׳ ותחנף את הארץ ותנאף את האבן ואת העץ, לא תחמוד ולא תשא עליה הכתוב אומר (במדבר ה׳) והשביע הכהן את האשה בשבועת האלה, לא תחמוד זכור: אמר רבי תנחומא הרי שזינתה בתו של כהן גדול וילדה בן וגידלה אותו עמד והקריב על גבי המזבח נמצא מחלל את השבת שאין מקריב, לא תחמוד כבד [א] גיים גיים מן הגודר ולוקים מן סוסיתה והיו מתגנבים אילו בנשותיהם של אילו (ואילו בנשותיהם) ואילו בנשותיהם של אילו לימים נפלה קטטה ביניהם זה הרג את אביו וסבור שאינו אביו: [ב] לא תחמוד לא תרצח סוף שאשתו עושה לו כשפים ורוצחתו, לא תחמוד לא תנאף תני חזקיה (ירמיה ג) והיה מקל זנותה, לא תחמוד לא תגנב עליו הכתוב אומר (משלי ט) מים גנובים ימתקו, לא תחמוד לא תענה הרי שיודע עדות לאביו סבור שאינו אביו והרי הוא אביו נמצא מעיד על אביו עדות שיקרא, [ג] לא תחמוד כמשמעו: ר׳ יהודה אומר העובר לא תחמוד עובר על שבעה לאוין שיש כאן לא יהיה לך לא תשא לא תרצח לא תנאף לא תגנוב לא תענה ולא תחמד:

יח [א] חמשה הדברות הראשונים לא תרצח כנגד אנכי אמר הקב״ה אם

## הגהות ופירוש

המוכנר שיבושו ניכר ... אינו · [ד] ר׳ אבין ילקוט ישעי׳ כ״א · [ה] כ״ג לא יהי׳ לך ביטל ירבעם, לא תשא ביטל מקלל זכור ביטל מקושש · [ו] לא תענה ביטל ציבא שענה שקר במפיבושת לפני דוד שמואל ב׳ ט״ז ובילקוט ואתכן ה״ג לא תענה ביטלו עידי נבות כמ״ש מלכים א׳ כ״א · סימן ט״ז [א] לא תהיה, ע״ס וצ״ל לא תנאף וכו׳, גם צריך להקדימו קודם לא תענה, שהרי קודם לו בעשרה הדברות, ובילקוט ירמי׳ ד׳ חשיב עד זכור, וסיים כן כל עשרת הדברות, וצ״ע להשלימו, גם כאן יחסר שתים, לא תגנוב ולא תחמוד, ולמלאות החסרון, יתכן לומר על לא תגנוב, שהוא מדבר בגונב נפשות [שדילתני בסיני לא תגנוב והייתי סבור שהוא רפה חזקתני והוכל וגונב איש וגו׳ מות יומת, ועל לא תחמוד עדיין צ״ע למצוא פסוק פרטי בתורה שהרי כל הנזכרים אלא להם מן התורה ואפשר שלזה הסמיך המאמר כל העובר על לא תחמוד כאלו עובר על עשרת הדברות ויש בזה כדאי להשלים החסרון ויהי׳ מאמרו כך שדילתני בסיני לא תחמוד והייתי סבור שהוא רפה חזקתני והוכל שהעובר על לא תחמוד כעובר על עשרת הדברות שיש בכולם עונש מיתה · סימן י״ז [א] כצ״ל ציים גיים מן הגודר ולוקים מן סוסיתא וכדמתרגם אונקלוס על פסוק גדוד יגודנו גיים אתא וכו׳ וכן כאן והכוונה שהי׳ מהקבלים חיל מן עיר גודר ובני עיר סוסיתא לקו אותם וגנבו בני גודר מנשי סוסיתא ולקחו אותם לגודר וכן בני סוסיתא מנשי גודר וילדו בנים, לאחר כמה שנים נפלה קטטה ביניהם ונלחמו עוד הפעם ובין נשי גודר היו כמה נשים שהיו מעוברות בשעה שנשבו לגודר מאנשיהם שבעיר סוסיתא וכאשר גדלו סברו שהם בני אנשי גודר והיו גם הם נלחמים באנשי סוסיתא והורגים בהם וכן בני סוסיתא כמבואר דבני גודר · [ב] אולי צ״ל עוד הפעם וזה הרג אביו וסבור שאינו אביו · [ג] לא תחמוד כמשמעו פי׳ שהקדים שהעובר על לא תחמוד עובר על כל העבירות וכבר חשב ע׳ והוי״ד הוא לא תרצח בעצמו וזה כמשמעו · סימן י״ח [א] עיין מכילתא פר׳ בח׳ ·

[ב]

אם רצחת מעלה אני עליך כאילו ממעט הדמות, לא תנאף לא יהיה לך אמר הקב"ה אם נאפת מעלה אני עליך כאילו אתה עובד ע"ז, לא תגנוב לא תשא תני רבי חייא (ויקרא י"ט) לא תגנובו לא תכחשו איש בעמיתו שאם גנבת סופך לכחש סופך לשקר סופך לשבע בשמי לשקר, לא תענה זכור אמר הקדוש ברוך הוא אם העדת עדות שקר על חבריך מעלה אני עליך כאילו העדתה עלי על שלא בראתי עולמי בששה ולא נחתי בשביעי, [ב] לא תחמוד כבר גיים מן הגדר אלקים מן סוסיתה היו מגנבים נשותיהם של אילו ואלו בנשותיהם של אלו לימים נפלה קטטה ביניהם זה הרג את אביו וסבור שאינו אביו ילד נאמרו עשרת הדברות כנגד עשרה מאמרות שבהם נברא העולם אנכי כנגד (בראשית א) ויאמר אלהים יהי אור וכתיב (ישעיה ס') והיה ה' לך לאור עולם, לא יהיה לך כנגד (בראשית א) ויאמר אלהים יהי רקיע אמר הקב"ה הוה מבדיל ביני ובין ע"ז שנקרא מכונסים כדכתיב (ירמיה ב') אותי עזבו מקור וגו', לא תשא כנגד (בראשית א) ויאמר אלהים יקוו המים אמר הקב"ה המים חלקו לי כבוד ופינו את עצמן ואין אתם חולקים לי כבוד מלישבע בשמי לשקר, זכור כנגד (שם) ויאמר אלהים תדשא הארץ אמר הקב"ה מה דתיכול בשבת מוקיר שלא נברא העולם אלא שלא יהו חוטאים ויהו חיים לעולם ואוכלים גידולי הארץ, כבד כנגד (שם) ויאמר אלהים יהי מאורות ברקיע השמים אמר הקב"ה הא בריתי לך תרין נהורים אביך ואמך הוי זהיר ביקריהון, לא תרצח כנגד (שם) ויאמר אלהים ישרצו המים אמר הקב"ה אל תהיו כדגים הללו שהגדולים בולעים את הקטנים שנאמר (חבקוק א') ותעשה אדם כדגי הים וגו'. לא תנאף כנגד (בראשית א') ויאמר אלהים תוצא הארץ. אמר הקב"ה הא בריתי לך זוגך כל חד וחד דבק בזוגיה במיניה, לא תגנוב כנגד (שם) ויאמר אלהים הנה נתתי לכם כל עשב זורע זרע וגו' אמר אחד מכם אל יפשוט ידו בגניבה ובממון חבירו אלא מן ההפקר כעשבים הללו. תני רבי חייא חנשמר בגינה אסור משום גזל ושאינו נשמר בגינה מותר משום גזל, לא תענה כנגד (שם) ויאמר אלהים נעשה אדם וגו'. אמר הקב"ה הא בריתי לך חבריך כדמותי ואת חבירך ודמיתך לבילמי לא תסהיד על חבריך סהדו דשקר, לא תחמוד כנגד (שם) ויאמר אלהים לא טוב היות האדם לבדו אמר הקב"ה הא בריתי לך זוגך כל חד וחד מינכון ידבק בזוגיה לא תחמד מנכון אתתא דחבריה [ג] נאמרו עשרת הדברות כנגד עשר מכות שהביא הקב"ה על המצרים במצרים, אנכי כנגד מכת דם (תהילים ע"ח) ויהפך לדם יאוריהם שלא תאמר כפרעה (יחזקאל כ"ט) לי יארי ואני עשיתני אל תאמר שאני בראתי עצמי, לא יהיה לך כנגד צפרדעים עלו בתנורים חמים אמר הקב"ה הצפרדעים חלקו לי כבוד ואין אתם חולקים לי כבוד, לא תשא כנגד מכת כינים שהשביעם הקב"ה ועלו, זכור כנגד מכת ערוב אמר הקב"ה לא תערוב ולידן חולא ושבתא כחדא כבד כנגד מכת דבר דכתיב (שמות כ) למען יאריכון ימיך. לא תרצח כנגד מכת שחין אמר הקב"ה אל תהי רוצח ודמו של אותו האיש בגופו, לא תנאף כנגד מכת ברד (שמות ט') ויהי ברד ואש מתלקחת בתוך הברד וכתיב (משלי ו') היחתה איש אש בחיקו וגו' כן הבא אל אשת רעהו וגו', לא תגנוב כנגד מכת ארבה כתב (יואל ב') בעד החלונות יבואו כגנב, לא תענה כנגד מכת חושך אמר הקדוש ברוך הוא אם אין עדותיך מאירה לך כאורה הזאת אל תעידנה, לא תחמד כנגד מכת בכורות שהיו המצרים שטופים בזימה [א] ונמצאו כולם בכורים: כא [א] ר' יונה בשם ר' לוי בבי"ת נברא העולם מה בי"ת זה סתום מכל צד ופתוח מצד אחד כך אין לך רשות לדרוש מה למעלה מה למטה מה לפנים [ב] מה לאחור בר קפרא שמע לה מן הדא (דברים ד') כי שאל נא לימים הראשונים אשר היו לפניך למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ, יכול מששי ולהלן ת"ל ראשונים ולאחר שריבה הכתב ומיעוט אנו למדין אותה מששי מה הששי מיוחד שהוא מששת ימי בראשית אף לא תהיה מביא לו אלא כיוצא בששי הוי אין לך לדרוש [ג] מששה ולהלן יכול לידע מה למעלה מן השמים ולמטה מן התהום תלמוד לומר (דברים ד') ולמקצה השמים ועד קצה השמים אין לך לדרוש אלא עולם שאתה עומד בו דרש רבי יודן בן פזי במעשה בראשית כהדא דבר קפרא [ד] מה בי"ת יש בו נקודה אחת מלמעלה ונקודה אחת

## הגהות ופירוש

[ב] לא תחמוד כבד, גיים גיים מן הגודר ולוקים מן סוסיתא והיו מהגנבים אלו מנשותיהם של אלו ואלו מנשותיהם של אלו לעיל סימן יו"ד אות א'. סימן ד' [א] עיין לעיל פרשה י"ז סימן ה'. סימן כ"א [א] ב"ר פ' א' ירושלמי פרק אין דורשין חגיגה. [ב] מה לאחור, אלא מיום שנברא העולם ולהבא, כן הגירסא בב"ר פרשה א' והיינו מיום שנברא ביום ראשון. [ג] מששי ולהלן, אלא מיום ראשון. [ד] מה בית בירושלמי שם איתא דר' יונה בשם ר' לוי אמרה. [ד] ר' אחד

אתת מלאתורין אומר לבי״ת מי בראך והוא מראה להן בנקודה של מעלן זה של מעלן בראני ומה שמו והוא מראה להן בנקודה של אחריו °[ד] ה׳ שמו : דבר אחר למה בבי״ת שהוא לשון ברכה ולא באלף שהוא לשון ארירה אמר הקב״ה שלא יהא פתחון פה [ה] לאותו העולם לומר היאך העולם יכול לעמוד ונברא בלשון ארירה אלא אני בורא אותו בבי״ת בלשון ברכה והלואי יעמוד רבי אבהו בשם רבי יוחנן בשני אותיות נבראו שני עולמים העולם הזה והעולם הבא ביו״ד וה״י מאי טעמא (ישעיה כ״ו) כי ביה ה׳ צור עולמים ועדיין אין אנו יודעים איזה מהם נברא ביו״ד ואיזה מהם נברא בה״י אלא מן מה דכתב (בראשית ב׳) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם בה׳ בראם הוי העולם הזה נברא בה״א והעולם הבא נברא ביו״ד מה יו״ד נקודה אחת מלמטן רמז שכל המתים יורדים לגיהנם ונקודה אחת מלמעלן רמז שהם עתידים לעלות (שמואל א׳ ב׳) ה׳ ממית ומחיה מוריד שאול ויעל מה ה״א פתוח מכל צד רמז לבעלי תשובה שיש להם פתח פתוח יו״ד כפוף רמז שכל באי עולם עתידים להיכפף דכתיב (ירמי׳ ל׳ ו׳) ונהפכו כל פנים לירקון כיון שראה דוד התחיל מקלס את הקב״ה בשני אותיות הללו ביו״ד ובה״א הללויה • (תילים ק״נ) הללו אל בקדשו כתב עד כל הנשמה תהלל יה הללויה ר׳ אלעזר בר אבונא בשם רבי אחא כל אותם [ו] עשרים ושתים דורות היה אלף קורא תגר לפני הקב״ה ואומר לפניו רבון כל העולמים אני ראשון של כל אותיות לא בראת את עולמך בי אלא בבי״ת אמר לו הקב״ה צא כל העולם כולו שלך שכל העולם לא נבראו אלא בשביל תורה שנאמר (ירמיה ל״ג כ״ה) אם לא בריתי יומם ולילה חוקת שמים וארץ לא שמתי למחר אני עתיד ליתן תורה לבני ואיני פותח להם אלא בך (שמות כ׳) אנכי ה׳ אלהיך למה בא׳ בר תוסא אמר מפני שהוא סמון לאלף (תילים כ״ה) דבר צוה לאלף דור אמר רבי שמלאי בכבוד גדול היה העולם עד שלא ניתנה התורה משניתנה התורה כביכול נעשה העולם זוללה הא כיצד את נוטל קנה מאזנים ותן שש אונקיאות מיכאן וארבעים מכאן מי מכריע לא ארבעים מכריעים ששה• כל העולם כולו לא נברא אלא לששה ימים שנאמר (שמות כ׳) כי ששת ימים עשה ה׳ את השמים והתורה ניתנה לארבעים יום (שמות ל״ד) ויהי שם עם ה׳ ארבעים יום וארבעים לילה (דברים ט׳) ואשב בהר ארבעים לילה לא כ״ש שיהיה הארבעים מכריעים את הששה. ר״א בשם ר׳ ברכיה אמר [ז] נעשה מים (ירמיה י״ח י״ד) אם ינתשו מים קרים נוזלים [ח] רבי הונא בשם רבי אחא אומר (תילים ע״ה) נמוגים ארץ וכל יושביה כבר היה העולם מתמוגג והולך אלולי שעמדו ישראל לפני הר סיני ואמרו (שמות כ״ד) כל אשר דבר ה׳ נעשה ונשמע כבר היה העולם חוזר לתוהו ומי ביסס את העולם אנכי תכנתי עמודיה סלה בזכות (שמות כ׳) אנכי ה׳ אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים : כבר חנניא בן אחי ר׳ יהושע אומר הוצאתיך כתב כביכול אני ואתם יצאנו ממצרים מבית עבדים ר׳ תנחום בר חנילאי בשם ר׳ ברכיה לא נתקלל לעבד אלא כנען (בראשית ט׳) עבד עבדים יהיה לאחיו ומנין שכל משפחותיו של חם קרוין עבדים שנאמר (שמות כ׳) מארץ מצרים מבית עבדים שאלו תלמידיו את רבי יוחנן בן זכאי ומה ראה העבד לירצע באזנו מכל איבריו אמר להם אוזן ששמעה על הר סיני (שם) אנכי ה׳ אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים וקיבלה עליה עול מלכות בשר ודם אוזן ששמעה לפני הר סיני (שם) לא יהיה לך אלהים אחרים על פני והלך זה וקנה אדון אחר לפיכך תבא האוזן ותירצע שלא שמרה מה ששמע לשעבר היו ישראל עבדים לעבדים מיכאן ואילך הם עבדיו של הקב״ה (ויקרא כ״ה) כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים וגו׳• סליק

# פרשה כב

פרשת תיניתא : א [א] (קהלת ח׳) אני פי מלך שמור ועל דברת שבועת אלהים אמר ר׳ לוי אני פי מלך שמור פי מלך מלכי המלכים הקב״ה הפה שאמר לנו (שמות כ׳) אנכי ה׳ אלהיך אותו אשמור • ועל דברת שבועת אלהים : (שם) לא יהיה לך אלהים אחרים על פני : שבועת אלהים (שם) לא תשא את שם ה׳ אלהיך לשוא [ב] כתב (ירמיה כ׳) האותי לא תיראו

## הגהות ופירוש

א״ד וכ״ה אחד ילקוט בראשית פי׳ שב״ל מרפה לתורה להאלף • [ה] לאותו העולם, אין הבנה למאמר זה, וגם אותו, שלא יכו׳ פתחון פה למינים, [ו] עשרים ושתים כ״ל • [ז] נעשה מים, פי׳ מכונסים בערך התורה בנקודת מים חיים נוזלים • [ח] ר״ה בשם ר״א, לעיל סימן ד׳ •

פרשה כב מענין פרשת שבועות • סימן א׳ [א] מדרש קהלת פסוק זה • [ב] כתיב ילקוט ירמי׳ ה׳ בשם ספר

תיראו נאם ה' ואם מפני לא תחילו אשר שמתי חול גבול לים חק עולם לא יעברנהו אמר הקב"ה ים גזרתי עליו גזירה שמא עבר על גזירתי ואמר הריני עולה ומציף את כל העולם כולו ח"ו לא עשה כן אלא קיים גזירתי היך דכתב (איוב ל"ח) ואשבור עליו חקי ואשים בריח ודלתיים ואומר עד פה תבא ולא תוסיף ופה ישית בגאון גליך והרי דברים ק"ו [ג] ומה אם הים שנברא דכתיב (ישעיה כ"ג) בושי צידון כי אמרים מעוז הים לאמר לא חלתי ולא ילדתי ולא גדלתי בחורים רוממתי בתולות קיים גזירתי ואתם אין אתם מקיימין גזירתי ב (שמות כ') לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא רבי יהודה בי ר"ש אומר למד למר אלף למר למד דברי תורה אלף אלף דברים רבי סימון בשם ריב"ל אומר אלף אלף דברי תורה למוד כרוז שרוצה לדרוש לפי שהוא גבוה מכל האותיות מ' מרין ספק ליה למי ללמר כדטפ' בסמוך והיינו דאמר הוי זהיר ואל תגרום למים מם ספק ליה הוי זהיר בלמר וקנה לך חיים אל תגרום למים שיביאו לעולם מטרונת שאלה את ר' יוסי אמרה לו מה ראה למד להיות גבוה מכל האותיות אמר לה מפני שהוא כרוז ודרכו של כרוז להיות עומד במקום גבוה ומכריז ג [א] כמה דברות שמעו ישראל מפי הגבורה [ב] רבי יהושע אומר שתי דברות ורבנין אמרין כל הדברות שמעו ישראל מפי הגבורה אחר כל הדברות מה כתב (שמות כ') ויאמרו אל משה דבר אתה עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו אלהים [ג] פן נמות [או אני אומר אחר שני הדברות ויאמרו אל משה דבר אתה עמנו וגו'] מה ענה לה ר' יהושע בן לוי פליג שאין מוקדם ומאוחר ר' עזריה ור' יהודה בי ר' שמעון ור"ש בי ר' יהושע בן לוי (דברים ל"ג) תורה צוה לנו משה מרשה קהלת יעקב כל התורה כולה שש מאות וי"ג מצות ומניין תורה אינו עולה אלא שש מאות ואחת עשרה מצות דבר עמנו משה אנכי ולא יהיה לך לא דבר עמנו משה ד לא תשא

אמר רבי זעירא אם בשבועת שוא הכתוב מדבר הרי אמר (ויקרא י"ט) לא תשבעו בשמי לשקר מהי ת"ל לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא שלא תקבל עליך שררה ואין אתה ראוי לשררה · רבי מנחמן אמר רבי יעקב מ"ד מני מייתי לה מן הדא (משלי כ"ה) אל תצא לריב מהר לרב כתב [א] לעולם אל תהי רץ אחר שררה למה כן, ומה תעשה באחריתך בהכלים אותך ריעך: למה הם באים ושואלים לך שאילו, מה אתה משיבם רבי מנחמא בשם רבי תנחום בי רבי חייא · רבי מני בשם רבי יוסי בר זבירא · מייתא לה הכי (משלי ו') נואף אשה חסר לב [ב] הא כל המקבל עליו שררה בשביל ליהנות ממנה אינו אלא כנואף הזה שהוא נהנה מגופה של אשה, משחית נפשו הוא יעשנה כמשה שאמר (שמות ל"ב) ועתה אם תשא חטאתם כיהושע שאמר (יהושע ז') בי ה' בי ולא בהן כדוד שאמר (שמואל ב' כ"ד) ה' אלהים תהי נא ידך בי ובבית אבי ובעמך לא למגפה · אמר רבי אבהו אני נקראתי קדוש ואתה נקראת קדוש הא אם אין בך כל המדות שיש בי לא תקבל עליך שררה · ה א"ר ביבי אם בשבועת שוא הכתוב מדבר והלא כבר נאמר (ויקרא י"ט) ולא תשבעו בשמי לשקר מה תלמוד לומר לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא שלא תהא תפילין נושא וטלית' עוטף והולך ועובר עבירות [א] אמר רבי ינאי תפילין צריכין גוף נקי [ב] מפני מה לא החזיקו בהם בני ישראל מפני הרמאים עובדא הוה בחדא גברא דהוה טעין ממוניה [ג] בערבות באפי רומשא על בי כנשתי אשכח גברא מצלי ותפילים על רישיא אמר ליה לית לי מפקיד הדין ממונא אלא גבי הדין דהוא עטר מצוות דברייא שצותיה נשא ואפקדיה לגביה בא לאפוקי שבתה כפר ביה אמר ליה לא לך הימניה אלא להדא שמא קדישא דהוא על רישך נתעטף טליתו ועמד ונתפלל באותו מקום אמר לפניו רבונו של עולם לא הימני' אלא לשמך קדישא דהיה על רישין

## הגהות ופירוש

ספרי · [ג] ומה אם הים שנברא, ילקוט שם לאחר שהביא מאמרים דומים לזה מהבריות שלא שינו מידתם ה"נ ומה אילו שלא ניתנו לא לשכר ולא להפסד ואם זוכים אינם מקבלים שכר, ואם חוטאים אינם מקבלים פורעניות ואינם חסים על בניהם ועל בנותיהם לא שינו מידתם אתם שאם זכיתם אתם מקבלים שכר ואם חטאתם אתם מקבלים פורעניות ואתם חסים על בניכם ועל בנותיכם על אחת כמה וכמה שאתם צריכין שלא תשנו את מדותיכם ולכוונה זאת הביא המדרש בכאן הפסוק כי אמר ים, ועיין ילקוט ישעי' כ"ג · סימן ב' אין הבנה בכל דברי הסימן הזה ולא מצאתי מקומו אי' בה · סימן ג' [א] כמה דברות שי"ר פסוק ישקני · [ב] צ"ל ר' יהושע בר לוי · [ג] פן נמות, כאן צ"ל מה ענה לה ר' יהושע ב"ר לוי פליג שאין מוקדם ומאוחר בתורה, ואח"כ גרסינן או אינו אלא אחר שנים ושלש דברות ויאמרו אל משה דבר אתה עמנו ונשמעה, פי' שאמר ריב"ל שאחר שתי דברות מוקא, שמא לאחר שלש דברות ועל זה השיב, ר' עזריה ור' יודא בר"ס בשם ריב"ל כצ"ל · סימן ד' [א] ילקוט משלי כ"ה · [ב] ילקוט משלי ו' · סימן ה' [א] עיקר מקומו של מאמר זה נקחן אות נ"א, עיין בילקוט תילים ק"ג · [ב] מפני מה ירושלמי ברכות פרק ב' · [ג] בערבות באפי דמשא, פי' בערב שבת

רישין [ד] מקום צלי [ה] נח ורמך ליה איתגלי אליהו זכור לטוב על ההוא גברא אמר זיל אמור לאיתתא דההוא גברא סימן דהוה לך עמיה, אכלין בלילי פסחא (ו) חמיר ובלילי צומא רבה מן ההוא מינא, [ז] יבולי מקמת פלן, [ח] נשהה ויהבה ליה כיון ראתא, שרי [ט] חביט עלה אמרה ליה טרה ארה חביט עלי סימנא דהוה ביני לבינך יהב לי ויהבת ליה אמר האיליל ונתפרסמו נחוור [יו"ד] לאחורינו מיכאן אמרו אל תאמין בגר עד עשרים ושתים דורות:

[יא] ר' ינאי הוה לובשן אחר חליו שלשה ימים כלומר שהחולי ממרק· (תילים ק"ג) הסולח לכל עוניכי הרופא לכל תחלואיכי ר' יוחנן בן זכאי לא הון תפילי' זייעין מיניה לא בקייטא לא בסיתוא כך נהג רבי אליעזר תלמידו אחריו [יב] רבי יוחנן בסיתוא חזיק רישין ולביש תרויהון וקייטה לביש דיצדרעיה [יג] ואינו אסור משום ערוה· אמר רבי חייא בר אבא אפיקריתים הוה לביש מבפנים [יד] כד נחית מיבתי וכיון שהיה מגיע אצל האיליר היה חולצן· [טו] אמר רבי יצחק עד יעקר הורמוסא לבשן [טז] כיון דהוה סליק מיסחי הוי יהבין ליה [יז] וכיון דהוי מעניי מן לחיתן ליה הוה אמר הדא מילתא שני ארונות היו עם ישראל במדבר ארונו של חי העולמים ואחד ארונו של יוסף והיו אומות העולם שואלים להם לישראל מה טיבם של ארונות הללו וישראל אומר זה ארון [יח] המת וזה ארון חי עולמים ואומות העולם אומרים וכי היאך לארון המת להיות מהלך עם ארון חי עולמים וישראל היו אומרים המת בארון קיים כל מה שכתוב ומונח בארון זה [יט] ומה הוה ליה למימר הדא מלתא [כ] אלא אמר רבי חנינא בגין למימר היא דאורייתא מימר [כא] אלא קנטירים הוין כלומר יוסף לא זכה למלוכה אלא על שקיום מצותיו של הקב"ה ואתון בעייה מבטלא מצוותיה מיני כיצד מברך עליהם רבי זריקא בשם רבי יעקב בר אידי כשהוא נותן של יד אומר ברוך אשר קדשנו במצותיו וציונו [כב] להניח תפילין וכשהוא חולץ אומר ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו לשמור חוקיו ואתי' כמאן דאמר בחוקת תפילין הכתוב מדבר בר ממאן דאמר בחוקת הפסח הכתוב מדבר [כג] לא ברה רבי אבהו בשם

## הגהות ופירוש

לית ערב · [ד] מקום צלי, בבית הכנסת כמ"ש למעלה · [ה] נח ורמך לי', כשנח מן התפילה ישן לו · [ו] חמיר, חמץ · [ז] יבולי מקמת פלן, פי' קח חפץ פלוני · [ח] נשהה ויהבה לי', פי' לקחה ונתנה לו · [ט] חביט, פי' הכה אותה · [יוד] שהיו גוים מתחילה והגיידו · [יא] ר' ינאי גירסת הילקוט תילים ק"ג, ר' ינאי הי' לובשן אחר חליו ג' ימים דאמר מר [היינו ר' ינאי] התפילין צריכין גוף נקי וכיון שעמד אדם מחליו גופו נקי ולאחר ג' ימים מעביר אותם, ר' יוחנן הי' לובש התפילין בכל יום לומר הסולח לכל עוונכי המשביע בטוב עדייך ועדייך היינו תפילין וכן הגיה הגאון בעל פני משה בירושלמי בשם מדרש שוחר טוב ע"ש ובילקוט הנ"ל מפורש יותר, והפסוק הסולח לכל עוונכי לפי גרסת הילקוט קאי על דברי ר' יוחנן שהסבר כאן · [יב] ר"י בסיתוא חזיק רישי' ולביש תרוויהון בקייטא דלא הוי חזק רישי' לא הוי לביש אלא דאדרעי, וזה לשון הגאון בעל פני משה שם בירושלמי, ברם בקייטא דלא הוי חזיק רישי' מחמת החמימות לא הי' מניח אלא של יד, ויש גורסין בהיפך בקייט דלא הוי חשיש ברישי' הוי לביש תרוויהון בסיתוא והוי חשיש ברישי' מחמת הקור לא הוי לביש אלא דאדרעי, ע"כ ובירושלמי שעם פי' ר' אליהו דפוס אמסטילדרם גרים, בקייטא דלא הוי חזיק רישי' הוי לביש תרוויהון ברם בסיתוא דהוי חזיק רישי' לא הוי לביש אלא דאדרעי ופי' שם ר' אליהו קייטא קיץ סיתוא חורף, חזיק רישי' מחזק בראשו שהיה מתעטפת מפני הצינה ע"כ, ויש להביא ראי' לגירסא הזאת ולפירושה מגרסי' לעיל פרשה י"ט סימן יו"ד דארביעית כסא דחמרא דאנא שתי בלילי דפסחא אנא חזיק רישי' וכו', וכן בירושלמי שם, ופירושו שמחמת היין חשש בראשו, והי' צריך להדק ראשו במעטפת, וזו ראי' אמתית · [יג] ואינו אסור משום ערוה, כתב בפני משה בירושלמי שם וז"ל לא שייך הכא שאלה הכא והילוף השיטות יש כאן וגרסינן להא לקמן בתר דקאמר וכד הוי נפיק מבתי הוי יהבין לי' לקמן באות ע"ז [יד] כד נחית מבתי כיון שהי' מגיע אצל האולירין הי' חולצן ופי' שם בפ"מ כלומר מקום שהבלנים עומדים ומקבלים לבושי בני אדם שפושטין עצמן שם הי' חולצן · [טו] א"ר יצחק עד יעקב הורמסא היו לובשן כצ"ל, שהי' בית זה של יעקב הורמסא סמוך להמרחץ ושם לובשן כשיצא אח"כ מכל רבות המרחץ כן פי' הפ"מ שם והביא ראי' · [טז] כיון דהוי סליק מבתי הוי יהבין לי' פי' כשהיו יוצא מהמרחץ מיד הי' נותנין לו התפילין וכאן גרסינן מאמר ואינו אסור משום ערוה דהא משמע מיד שהי' יוצא מלרחוץ הי' נותנין לו התפילין והרי עדיין ערום הי' ומשני ר' חייא אכרכבין הי' לביש ובפנים קודם שיצא להפסיק בין לא לערוה כ"ה בפ"מ שם · [יז] וכיון דהוי מעניא מלמיתן לי' כצ"ל פי' כשהיו מעכבים התפילין שלא נתנו כל כך במהירות · [יח] זה ארון המת בירושלמי ישנו הגירסא זה ארונו של יוסף · [יט] ומה הוי לי' למימר הדא מילתא, פי' מה שייכות יש לדבר זה לענין שהי' מעכבים מליתן לו התפילין · [כ] אמר ר"ח לא גרסינן היבת אלא עד לקמן וה"ג בירושלמי שם בגין למימר מילי דאורייתא א"ל ר' מנא והכין לא הוה לי' מילי דאורייתא הורי הלא דא, פי' דר' חנינא אמר שהטעם שהי' ר' יוחנן אומר דבר זה בילאהו כדי לומר דבר תורה ואמר לו ר' מני, וכי לא הי' לי' לר' יוחנן לאימר ד"ת שיהי' שייכות לכאן · [כא] אלא קנטירין הוה, פי' היה אומר להם דבר קנטור על שלא נהגו לו התפילין מיד, וה"ג יוסף לא זכה לכל הכבוד הזה אלא על שקיים מצותיו של הקב"ה ואנו לא זכינו לכל הכבוד הזה אלא על ששמרנו מצותיו של הקב"ה ואתון בעיי' וכו' · [כב] להניח תפילין כאן צ"ל וכשהוא מהן על הראש הי' אומר ברוך אקב"ו על מצות תפילין וע"ש עוד בירושלמי

בשם רבי יוחנן הנותן תפילין בלילה עובר בעשה מאי טעמא דכתיב (שמות י"ג) ושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים [כד] ימימה ולא בלילות פרט לשבתות וימים טובים והא רבי אבהו יתיב ומתני ברומשא והינון עליו [כה] מצדיק היה וכמין פקדון היו [כו] ואית דאמרין לא אמר אלא נותן אבל אם היו עליו מבעוד יום מותר ואית דאמר מצוותן עד שתסתלק רגל מן השוק [כז] ואית דבעי נשמעינה מן הדא והיו לך לאות פרט לימים טובים ולשבתות שכולם אות [כח] אמר רבי אבהו ולהכין כתב מימים ימימה ואתייא דאמר ר' יוחנן כל מילא דלא מחוורה מסמכינן לה מן היגים אתרין נשים מניין (דברים י"א) ולמדתם אותם את בניכם ולא את בנותיכם כל שהוא בתלמוד תורה חייב בתפלים נשיכם שאינן חייבות בתלמוד תורה אינן חייבות בתפילין התיבן והרי מיכל בת כושי היתה ובשת תפילין ואשתו של יונה היתה מעולי הרגלים ולא מיחו בידה חכמים ר' חזקיה בשם רבי אבהו אמר אשתו של יונה הושבה ומיכל בת כושי מיחו בידה חכמים· ו' אמר רבי סימון אם בשבועות שוא הכתוב מדבר והלא כבר נאמר (ויקרא י"ט) ולא תשבעו בשמי לשקר ומה תלמוד לומר (שמות ך) לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא זו היא [א] שבועות אמתי שהיא של שוא [ב] רבי תניא ר' יעקב בר אבין בשם ר' שמואל בר נחמן [ג] עשרים וארבע אלות הרבו בדרום על שבועת אמת שהיא של שוא חזקיה אמר אפילו אמר על הזית שהיא זית ועל התאינה שהיא תאינה הרי זו שבועת שוא רבי חגי ורבי מנחם בשם רבי שמעון בן לקיש זה שהוא

עובר בשוק וראה את הגשמים יורדים ואמר [ד] כלי קרי אברוכסיכם הרי זו שבועת שוא [ה] אמר רבי סימון אין מוסרים למי שהוא רץ אחר שבועה· הדא דבר תלמיון מסייעא [ו] לרבנן עוברא הוה בחד גבר דאפקיד [ז] בר תלמיון מאה דינרין אזל בעי להון אמר ליה מה דאפקידתיה גבי [ח] מסרית בידך א"ל אתא אשבעית עליך מה עבד בר תלמיון נסיב חד קניא חקקו ויהב אילין דינרין בגוו' שרי מיסתמיך עלוי כיון דעל לכנישתי א"ל [ט] צור הדין קניא בידך ואנא מישתבע לך אמר מרי [יוד] דהדין טבא מה דאפקד בידי מסרית בידך ההוא [יא] מין כובדים נסב אפקיא לארעא שרון דינרייכם מתכרריכם שרי למלקט אמר לקט לקט וסן דידך את מלקט (שמות כ"ב) שבועת ה' תהיה [יב] בין שניהם את המשביע משביע לשקר סופה לצאת עליו· אמר ר' סימון מפני מה משביעים את האדם ונותנים לפניו נורות מנופחות ותוקעים בשופרות לומר אתמול היו מלאים גידין ועצמות ועכשיו הם ריקות מכולם כך כל מי שנשבע על השקר להבירו סופו לצאת ריקם מכל נכסיו ר' יוסי אומר על השקר רבי יונה אומר אפי' על האמת ר' חגי הוה יתיב דרש על הדא דר' יונה עוברא הוה בי' בחדא איתתא דאזלת טליש גבי חבירתא והוה קטיריה בסודרא תרין דינרין [יג] שיתנהון ויהב יתהון בסודרא ונבלון בליישא אפת פתא ואזלת אמר לה בעלה יהיבו לי אילין דינרין אזלת בעיא להו לתבירת' ס[יג] אמר לא תיקבור ההיא איתתא ברה אי איתידעא להו גרמו תיבה וקברתיה אמרה אילולי דחשידא בהון לא קברתיה· אזלת תבעה להון גבה אמרה לה דילמא

חמית

# הגהות ופירוש

בירושלמי ובפ"מ שם · [כג] לא בדא פי' לא בזה, ופי' למאן דסבר דבחוקת פסח מדבר אינו סובר כן לבדק על הלילת הפילין לשמור מוקיו · [כד] ימימה, כן הוא הגירסא בירושלמי שם ימים ולא לילות ימימה פרט לשבתות וי"ט · [כה] מצדיק פי' ה"ג שם בירושלמי מצדיק הוי וכמין פקדון הוי בידו, פי' לא פי' נותן התפילין שם בלילה במקום תפילין אלא בראשו מן הצד שלא הי' במקום הפילין, והי' מכוון לשמור אותן והכנס שם לפיקדון · [כו] לא אמר שהמניחן בלילה עובר אלא כשנותן לכתחילה אבל וכו' · [כז] ואית פי' שמביאים ראי' מכאן לאסור הפילין בשבתות וי"ט · [כח] ה"ג בירושלמי שם ולא כן כתב מימים ימימה, ואתיא כדאמר ר' יוחנן כל מילא דלא מחוורא מסמכין לה מן אתרין סגין, פי' כל דבר שאינו ברור מסמיכים להביא ראיות הרבה· סימן ו' [א] על אבן שהוא אבן, ועל עץ שהוא עץ וכדמפרש לה חזקי' · [ב] ר' חוניא ירושלמי נדרים פרק ב' הלכה ב' ובירושלמי שבועות פרק ג' סוף הלכה · [ג] וה"ג שם עשרים וארבע בוליות הי' בדרום וכולן הרבו, ופי' שם המפרש בוליות עיירות · [ד] כלי קרי אברוכסים שם בירושלמי ה"ג ואמר קירי בלי ברוקאון ובערוך ערך אברוכסים גרס פלי אברוכסיכ, ופי' קירי אדון, בלי או פלי הרבה, אברוכסים מטר, ולשון שבועה הוא כמו האלהים כן הוא, כשבע, האדון שיורד מטר הרבה, וזה נ"כ שבועת שוא שהוא אמיתי · [ה] אר"ם ויקרא רבה פרשה ו' · [ו] לרבנן פי' מעשה דבר תלמיון ראי' לדברי חז"ל שאומרים שאין מוסרים שבועה למי שהוא רץ אחרי' · [ז] דאפקיד גבי בר תלמיון כ"ל · [ח] מסרית פי' החזרתי לך · [ט] צור הדין אחוז ושמור הקנה הזה · [יוד] ה"ג מארי דהדין ביתי' טבא · [יא] מן כובדי' שהקנה הי' כבד יותר משאר הקנים, השליכו לארץ לנסות · [יב] בין שניהם ירושלמי שבועות פרק חמשי הלכה וה"ג שם בין שניהם אינו זה מבין שניהם לשניהם את המשביע משביע לשקר סופה לצאת עליו, ואם הנשבע נשבע לשקר סופה לצאת עליו וכאן נ"ל כמאמר של אותו ניר הולדתיה נאום ה' עד בית הכל וכלתו ואת עליו וזה אבניו כי הוא ירושלמי שם · [יג] שיתנהון ה"ג במדרש שם נשבתהון ויהבת יתהון וכו', ס[יג] אמר לא תקבור אולי כך נ"ל אמרה לא תקבור וכו'·

[יד]

אמית אילין תרין דינריים אמרה תיקבור ההיא איתתא
ההוא ברה תורי וזה אי איתידע בהון גרמון חוברת
וקברתי' (ברתיה) אמר להבעלה לית את אזלת מנחמא
לה נסבת תרין עיגוליה דפיתא ואזלת לנחמא כיון
דקצין עיגולא נפקיה תרין אילין דינרי מיניה · הדא
דאנן אמרין בין זכאי בין חייב לידי מותרא לא
תיעול שנאמר [יד] [ (זכריה ה') הוצאתיה נאם ה'
צבאות ובאה אל בית הגנב ואל בית הנשבע בשמי לשקר
ולנה בתוך ביתו וכילתו ואת עציו ואת אבניו א"ר
שמואל בר נחמן מלאכי חבלה אין להם קפיצין מה
טעם (איוב א') משוט בארץ ומתהלך בה ברם הכא
ולנה בתוך ביתו א"ר אבא בר כהנא דברים שאין
האש שורפתן שבועת שוא מכלה אותן הדין של אש
מכלה עצים שמא אבנים ברם הכא מכלתו עציו ואת
אבניו] [טו] תני כל לאו שאין בו מעשה אין לוקין
עליו חוץ מן המימר והנשבע והמקלל את חבירו בשם
רבי יוחנן בשם רבי ינאי לית איסר דבדיבורו עביד
מעשה · ומניין שכל הנשבע על שקר לוקה ר' יוחנן
בשם ר' מאיר אמר כתיב (שמות כ) כי לא ינקה ה'
הא ב"ד [טו] של מעלה מלקין ומנקים ר"ש בן לקיש
בשם ר' יהושע כתיב (דברים כ"ח) אם לא תשמור
לעשות את כל דברי התורה הזאת והפלא ה' את
מכותך ואת מכות זרעך הדא דרבי יוחנן צריכא לר"ש
בן לקיש והדא היא דרבי שמעון בן לקיש לא צריכא
להדיא דר' יוחנן דתנא נשבע וקילל בלאו א' על
דעתיה דר' יוחנן חייב שתים על דעתיה דר"ש אינו
חייב אלא אחת · ז [א] מפני מה ישראל מתפללים
ואינן נענים ריב"ל בשם ר"פ בן יאיר מפני שאינם
יודעים סוד שם המפורש ואית ליה קריי' סגייא (ישעי'
נ"ב) לכן ידע עמי שמי לכן ביום ההוא כי אני הוא
המדבר הנני: [ב] (הושע ב) וארשתיך וגו' (תהילים
צ"א) אשגבהו כי ידע שמי יקראני ואענהו וגו' לפי
שבעולם הזה ישראל נשבעים ומשקרים אבל לעתיד
לבא הן נשבעין ומקיימין שנאמר (ירמיה ד) ונשבעת
חי ה' באמת במשפט ובצדקה והתברכו בו גוים
ובו יתהללו: סליק.

# פרשה כג

א פרשה תליתאה: (תהלים קל"ט) גלמי ראו עיניך
ועל ספרך כולם יכתבו ימים יוצרו ולא א' בהם
ר"ש בן לקיש בשם רבי אליעזר בן עזריה [א] בשעה
שברא הקב"ה את אדם הראשון גולם בראו והיה
מוטל מסוף העולם ועד סופו והיה הקדוש ברוך הוא
מעביר לפניו דור ודור וצדיקיו דור ודור ודורשיו דור
ודור ורשעיו דור ודור ומנהיגיו [ב] ואמר לו גולם
מה ראו עיניך תלמוד לומר ועל ספרך כולם יכתבו
איזה זה ספרו של אדה"ר (בראשית ה') זה ספר
תולדות אדם, יוצרו ולא א' בהם ר"א ור' יהושע
ר"א אומר [ג] יום ביומו יום של סיסרא יום של
סנחריב יומו של גוג ר"י אומר ג' מאות וששים
וחמש ימים הם ימות החמה, ליחידו של עולם א'
מהם ואיזו זה ר' לוי ור' יצחק רבי לוי אמר [ד] זה
יום הכיפורים (ישעיה נ"ח) הכזה יהיה צום אבחרהו יום
ענות אדם נפשו וגו': רבי יצחק אמר זה יום השבת ·
(שמות כ) זכור את יום השבת · (ירמיה יו"ד) ובאחת
יבערו ויכסלו מוסר הבלים עץ הוא אומות העולם
מונין חד בשבתא תרי תלתא ארבעתא חמישתא
ערובתא לא מונין שבתא אבל ישראל מונין את
השבת כמה שנצטוו כשם שנצטוו זכור את יום
השבת לקדשו הכא כתב זכור ולהלן (דברים ה' י"ב) שמור
רבי יודן רבי איבו בשם ר' שמעון בן לקיש למלך
ששלח את בנו אצל החנוני ומסר לו איסר ונתן לו
צלוחית שיבר את הצלוחית ואיבד את האיסור תלש
באזנו ותלש בשערו ונתן לו פעם שנייה ואמר לו
הזהר שלא תאבד את אילו כשם שאיבדת את
הראשונות כך על ידי שאבדו ישראל [ה] זכור במדבר
(לא) נתן להם שמור לכך נאמר זכור ושמור אמר
ר' יודן זכור נתן [ו] לאומות העולם שמור נתן
לישראל

## הגהות ופירוש

[יד] כל המאמר המוסגר אין מקומו כאן כי בכאן בשבועת אמת הוא מדבר ומקומו למעלה אצל שבועות שקר, וכמ"ש לעיל באות י"ב שכן הוא בירושלמי · [טו] הני המורה ג' א' ילקוט יתרו · [טו] הא ב"ד של מעלה כל"ל ב"ד של מעלה אין מנקין אותו אבל ב"ד של מטה מלקין אותו ומנקין אותו · סימן ו' [א] הובא מאמר זה לכאן הדורש למעלה פסוק לא תשא את שם ה' אלהיך ובא לומר שאם מתפללים בשם ה' לא יהי' לשוא כי בוודאי ישמע הקב"ה תפלתו · [ב] וארשתיך וסיפה דקרא וידעת את ה'·

פרשה כ"ג מענין פרשת שבועות · סימן א' [א] בבראשית רבה כ"ד · [ב] כמאמר גלמי ראו עיניך, גולם שראו עיניך כבר הם כתובים על ספרו של אדם הראשון הרי, זה ספר תולדות אדם כן הגירסא בב"ר שם · [ג] יום ביומו ב' תיבות אלו אין להם הבנה ובילקוט לא גרס להו · [ד] תנא דבי אליהו פרק א' ע"ש · [ה] זכור במדבר וכמ"ש ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט ותיבת לא ל"ג, ופי' שמור לא מעבור עוד ותאבד וכמ"ש בסמוך · [ו] שידעו את השבת שהוא מעיד על חידוש העולם אעפ"י שלא יקיימו המצוה במעשה · [ז] עיין ביצה דף ט"ז · [ח] אוכלין היינו בארבעה בשבת

לישראל אמר איבו זכור נתן ליורדי הים שאינם יודעים אם באיכור הם מטלטלים ואם בהיתר הם מטלטלים שמור נתן ליושבי היבשה אמר רבי שמלאי זוכריהו עד שלא יבא שומריהו משיבא הא כיצד אם נזדמן לו חפץ טוב התקינו לשבת כלי חדש התקינו לשבת· [ו] שמאי הזקן היה לוקח עצים מאחד בשבת לשבת בי הילל הזקן היתה בו מידה אחרת יתירה והיה אומר כל מעשיך יהיו לשם שמים· אמר רבי אבהו אם נזדמן לך חפץ טוב אפילו מאחד בשבת התבינהו לשבת· אמר רבי תנחומא [ח] אכלין הוינן חונהי בארבעתה ועל לקומן כותבן ואמרו יתפרשון לשבתא, לקדשו במה אתה מקדשו במאכל ובמשתה ובכסות נקיה אמר רבי חנן מיכאן צריך אדם שיהא שתי עטופים אחת לחול ואחת לשבת [ט] כך דרשה בטברי' אמרו כעטיפתינו בחול כך עטיפתינו בשבת להם צריכים אתם לשנות מן הדא (רות ג') ורחצת וסכת ושמת שמלותיך עליך [יו"ד] ומה ערטלייא הות אלא אמרה לה לבוש מאנך דשבתא· ב ששת ימים תעבר ועשית כל מלאכתך רבי יודן רבי איבו בשם רבי שמעון בן לקיש בנוהג שבעולם מלך בשר ודם כשהן [א] כילופים אומר לעבדיו עשו עמכם יום אחד ועמי ששה יום· אבל הקב"ה אינו כן אלא כך אמר הקב"ה לישראל בניי עשו עמכם ששה ימים ועשו עמי יום אחד· [ב] אמר רבי יודן זו שעה שמוסיפים מחול על הקודש שבו נגמרה מלאכתו של עולם· אמר ר' חנינא פעם אחת משכני [ג] רבי ישמעאל אצל פונדקי אחד ואמר לי כאן התפלל אבא של לילי שבת בערב שבת· אמר רבי אחא רבי יוחנן פליג ולא הוה צריך למתפלגה שכן מוסיפים מחול על הקודש. [ד] ועד דסלקיה מערב שבת לציפורי ואמרו כבר התפלל רבי חנינא בן דוסא בעירו [ה] והיו אמרה הדא דרבי מפקד לאמוריה לאבדן מכריז קמי ציבורא כל דמצלי יצלי דרמשא עד דיומא קיים: דבי רבי ינאי אמרים עלה על מיטתו אין מטריחים עליו עד שירד אמר רבי זעירא אנא כד [ו] לית אנא מצלי רומשא [ז] אנא מתחביל אמרין ליה לית לך אלא מן הדא [ח] דרבי הוה מפקד: ג כתב (שמות כ) שבת לה' אלהיך רבי תנחומא ואמרי לה רבי אליעזר בשם רבי מאיר [א] שבות כאלהיך מה אלהיך שבת ממאמר אף אתה שבות מן המאמר אמר רבי חייא בר אבא אימי' דרבי שמעון בן יותי כד הוה משתעיא מותר מילייא בשבתא הוה אמר [ב] אמא שבתא ושתקה· אמר רבי חנינה מרוחק התירו שאילת שלום בשבת: אמר רבי איבו שבותת מן המחשבה: אמר רבי ברכיא מעשה בחסיד אחד שיצא לטייל בתוך כרמו בשבת לידע מה צריך· וראה שם פירצה אחת וחשב עליה לגודרה במוצאי שבת· אמר הואיל וחשבתי עליה בשבת איני גודרה עולמית מה פרע לו הקדוש ברוך הוא אילן אחד של נצפה שגדל בתוכה וגדרה והיה מתפרנס ממנו כל ימיו· ד (שמות כ) לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך וגרך אשר בשעריך: פילסופס שאל את רבי· [א] אם חביבה המילה למה לא ניתנה לאדם הראשון אמר ליה אם כן מפני מה אותו האיש מגלח את פאת הראש ומניח פאת הזקן אמר ליה מפני שגדל עמו בשטות· אמר ליה אם כן יסמא אותו האיש את עיניו ויקטע ידיו וישבר את רגלו שגדלו עמו בשטות· אמר ליה ולאילין מילא אתינן אמר ליה להוציאך חלק אי אפשר אלא כל מה שנברא בששת ימי בראשית צריך תיקון החרדל צריך למתק התורמוס צריך למתק החיטין צריכים ליטחן אפילו אדם צריך תיקון: עקיעלס הגר שאל את ר' אליעזר אמר לו הואיל וחביבה היא מילה לפני הקדוש ברוך הוא מפני מה לא ניתנה בעשרת הדברות אמר לו קודם עשרת הדברות ניתנה· דכתיב (שמות י"ט) ושמרתם את

בריתי

## הגהות ופירוש

בשבת ונכים לפנינו כותבן הם תמרים ואמרו שיתפרשו לשבת ותיבת חונהי צ"ע · [ט] כך דרשה, במדרש רות רבה וכן בירושלמי פרק שמיני דפאה ה"ג כך דרשה ר' שמלאי בצפורא בכו חברי' אמרו כעטיפתינו בחול כך עטיפתינו בשבת אמר להם צריכים אתם לשנות · [יו"ד] ומה ערטיליא הות וכי ערומה היתה בתמי' · סימן ב' [א] כילופים, לא מצאתי פי' · [ב] ה"ג במדרש ב"ר פרשה ט' בסוף, ויהי ערב ויהי בוקר יום הששי אמר ר' יודן זו וכו' · [ג] ב"ר פ' י"ד והתם איתא ר' ישמעאל ב"ר יוסי · [ד] ועד דסלקין בירושלמי פרק תפילת השחר ה"ג ועד דסלקין חמריא מערב לציפורין ואמרו כבר שבת ר"ח בעירו · [ה] והי' אמרו הדא הכי גרסינן בירושלמי פרק תפילת השחר ויילא אמרה דא ופי' שם המפרש באיזה דבר שמעת שחולק ר' יוחנן דאמר ר' חנינא משכני ר' ישמעאל ב"ר יוסי אצל פונדק אחד אמר לי כאן התפלל של מוצאי שבת בשבת ואפילו אף עלה לא הוי צריך מיפלגא דרבי מפקיד לאבדן אמורי אכריז קומי צבורי וכו' יצלי ורמשא עד דיומא קיים, פי' יתפלל של ערבית עד שהיום עומד ועיין בירושלמי תענית פרק ד' · [ו] כד לית אנא ה"ג בירושלמי כל מה דהווינא עבד כן, הווינא מפחד בליליא, פי' כל זמן שהיית עושה כן להתפלל של ערבית ביום, הייתי מפחד בלילה · [ז] מתחביל, פי' אני ניזק · [ח] ודרבי מפקיד לאבדן אמורי יצלון דערבית עד יומא קאים דאף לכתחילה מותר לעשות כן ואין בזה שום חשש · סימן ג' [א] שבות, ירושלמי שבת פ' אלו קשרים · [ב] אימא שבתא ושתקה, מש"ה שאסור לומר בפירוש לאב ואם אסור לעשות דבר זה אלא אומר להם כך מן הלב וברמז · סימן ד' [א] אם חביבה בראשית רבה פרשה י"א ·

סימן ו'

בריתי זו ברית שבת וברית מילה· מטרונית שאלה את רבי יוסי בר רבי חלפתא אמרה לו אם חביבה מילה לפני הקדוש ברוך הוא מפני מה לא ניתנה בעשרת הדברות אמר לה כבר ניתנה (שמות ך) וגרך אשר בשעריך זה הגר שהוא משמר את השבת בברית כישראל: ה (שם) כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ· וכי ששת ימים נבראו והלא כבר נאמר (תילים ל"ג) בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם אלא להיפרע מן הרשעים שהם מאבדים את העולם שנברא לששת ימים וליתן שכר טוב לצדיקים שהם מקיימים את העולם שנברא לששת ימים· ואת הים ואת כל אשר בם · לפי שיש לו בריות בים כשם שיש לו בריות ביבשה ואומר (תילים ק"ד) לויתן זה יצרת לשחק בו: וינח ביום השביעי וכי יש עמל ויגיע והלא כבר נאמר (ישעיה מ) לא ייעף ולא ייגע וכתב (שמות ך) וינח, אדם שכתב בו (איוב ה' ו') כי אדם לעמל יולד על אחת כמה וכמה יהא צריך להיות נוח בשביעי· ו (שמות ך) על כן ברך ה' את יום (שם) השבת לקדשו שאין לו בן זוג חד בשבא ותרי ושלישי ורביעי וחמשי וששי שבת אין לו זוג· ד"א יום טוב ויום הכיפורים נרחה שבת אינו נדחה; אמרה שבת לפני הקדוש ברוך הוא לכולן יש זוג ולי אין זוג אמר לה הקדוש ברוך הוא כנסת ישראל היא בן זוגך וכיון שעמדו על הר סיני אמר להם הוי זכורים לאותו דבר שאמרתי לשבת כנסת ישראל היא בת זוגך שנאמר (שמות ך) זכור את יום השבת לקדשו: תני דבי רבי ישמעאל ברכו במן וקדשו במן שבכל יום עומר אחד ובשבת שני עומרים וקדשו במן (שמות י"ו) לא הבאיש ורמה לא היתה בו: תני רבי בשם רבי נתן קדשו בברכה מיכאן אמרו מקדשו על הכוס בכניסתו ורבי אמר קדשו בעטיפה· אמר רבי חנינא צריך להתעטף ר' אבהו אמר צריך לערב אבין בר חסדיי אמר צריך לשלשל: רבי אלעזר ורבי זעירא ורבי ירמיה ורבי זעירא הוי מהלכין תרוויהון איסתלקת גולתיה דרבי ירמיה ושלשה רבי זעירא הדא אמרה צריך לשלשל בנו של רבי ירמיה אמר קדשו בנר ובי היה המעשה פעם אחת הדלקתי את הנר בלילי שבת והיה דולק עד מוצאי שבת ובמוצאי שבת מצאתי אותו מלא שמן ולא חסר כלום רבי שמעון בן יהוד' איש כפר

עכים אמר משם ר' שמעון קדשו במאורות וברכו [א] מאור פניו של אדם ואשתו מלמד שלא ניטל זיו אדם ממנו עד מוצאי שבת [ב] ובמוצאי שבת שינה (קהלת ח) עוז פניו ישונה (איוב י"ד ך) משנה פניו ותשלחהו ואייתא כרבנן ולא אייתא כרבי יוסי דרבי יוסי אמר אדם הראשון לא לן בכבודו מאי טעמא (תילים מ"ט) אדם ביקר בל ילין, רבנן אמרין לן בכבודו עמד במוצאי שבת ניטל כבודו ממנו וטרדו מגן עדן שנאמר (בראשית ג) ויגרש את האדם: אמר רבי יהודה בי רבי סימון אותו אורה שנברא ביום הראשון היה אדם צופה ומביט מסוף העולם ועד סופו: וכיון שראה הקב"ה מעשה דור אנוש מעשה דור המבול מעשה דור הפלגה עמד וגנזו· והתקינו לצדיקים לעתיד לבא שנא' (משלי ד) ואורח צדיקים כאור נוגה [ג] רבי לוי בשם בר נזירה שלשים ושש שעות שימשה אותה אורה ואילו הן שתים עשרה של ע"ש ושתים עשרה של לילי שבת· ושתים עשרה של שבת וכיון שחטא אדם הראשון בקש הקב"ה לגונזה וחלק כבוד לשבת ומה טעמיהו, (בראשית ב) ויברך אלהים את יום השביעי במה ברכו באורה· [ד] כיון ששקעה החמה בלילי שבת המתינה אותה אורה משמשת התחילו לו הכל מקלסים להקדוש ברוך הוא· הדא היא דכתב (איוב ל"ז) כל ישרהו מפני מה ואורו על כנפות הארץ כיון ששקע החמה במוצאי שבת התחיל החשך משמש ובא נתיירא אדם הראשון: אמר אוי לי שמא נחש בא לנשכיני שמא אותו שכתב בו הוא ישופך ראש בא לנשכיני (תילים קל"ט) ואומר אך חושך ישופני מה עשה לו הקדוש ברוך הוא אמר רבי לוי זימן לו שני רעפים והקישן זה לזה ויצתה האור מהן ובירך עליו בורא מאורי האש הדא דכתב (שם) ולילה אור בעדני ואתיא כשמואל דאמר שמואל מפני מה מברכים על הנר במוצאי שבת בורא מאורי האש מפני שהיא תחילת ברייתא רב הונא בשם רבי אבהו בשם רבי יוחנן אף במוצאי יום הכפורים מברכים עליו מפני ששבתה כל אותו היום· [ה] דבר אחר קידשו ביציאת כל היום שיש בו חסרון כתב בו ברכה ואינו חסר בחמישי נבראו בו עופות ודגים ובני אדם צריך מהן ואוכלין אותן לפיכך כתב ברכה [ו] ואינן חסירים כלום אבל בשביעי מה אית לך למימרי ברכו ביציאת· דבר אחר בטעמים אמר ר'

## הגהות ופירוש

סימן ו' [א] מאור צ"ל במאור · [ב] כצ"ל ובמוצאי שבת שינה עוז פניו שנא' ועוז פניו ישונא · [ג] ר' לוי ירושלמי ברכות פרק אלו דברים · [ד] לקמן פרשה כ"ג סימן א' · [ה] ד"א ברכו כו' · [ו] ואינן חסרין כלום כאן חסר ודב"ר פ' ואת ה"ג בחמישי נבראו אדם ובהמה ובני אדם שוחטים בהמה ואוכלים ובני אדם מתים ונברך בו ברכה ואינו חסר כלום אבל בשביעי וכו' ·
סימן ז'

ר' פנחס מעשה בחסיד אחד ברומי שהיה מכבד את ימים טובים ואת שבתות הדא ערובא ואית דאמרין ערובא צומא רבה הוי סליק לשוקא מזבין כלום ולא אשכח אלא חד נון והוה טליא דאיפרכא קאים תמן והוה דין מעלי לה ודין מעלי לה זבני ההוא יהודאה ליטרתא דינר בעונתן דאריכטין אמר אפרכא לטלי לית הכא נון א"ל לא סליק יומא הדין לשוקא אלא חד נון וזבניה חד יהודאה ליטרתה דינר אמר ליה ואת חכים ליה אמר ליה אין אמר ליה איזיל צווח ליה דטימן אית ליה והוה לטלכא אזל צווח ליה אמר ליה חייטא אנא• אמר ליה ואית חייט דאכיל ליטרתא דינר (דמרי) אמר ליה מרי יהיבנא לי דשות ואני נשתעייא קדמך• אמר ליה אישתעאי; אמר ליה אית לן יומו חד והוה חביב עלינן סגיא מכל יומא שתא מכל חובים דאנו עברין ביה ההוא יומא מישהרי ומשרן לן בגין כך אנו מוקרים ליה כגי מכל יומי שתא אמר ליה הואיל והבאת ראיה לדבריך הרי אתה פטור; מה פרע לו הקב"ה זמן לו מתוכו אבן אחת טובה של מרגלית והיה מתפרנס הימנה כל ימיו• ז רבי ישמעאל בעא קומו רבי בני בבל בזכות מה חיים אמר ליה בזכות תורה• בני ארץ ישראל בזכות מה הם חיים אמר ליה בזכות תרומות ומעשרות בני סוריא בזכות מה חיים אמר ליה בזכות שהם מכבדים את ימים טובים ושבתות• א"ר חייא בר אבא פעם אחת וזמנני אדם אחד בלודקיא והביא לפני [א] תמחוי של כסף וטבעותיו ומטותיו של כסף ועשרים וארבע בני אדם סובלים בו והיו כל מיני מאכל שנבראו מששה ימי בראשית לאבילה והיו שני תינוקות עומדים על גביו אחד מימין ואחד משמאל אחד מכריז ואומר (תילים ק"ד) לי"י הארץ ומלואה ואחד מכריז ואומר (חגי ב') לי הכסף ולי הזהב אמר ה' צבאות; וכל כך למה שלא תגבה דעתו עליו אמרתי לו בני מפני מה זכית לכל הכבוד הזה אמר לי רבי אדם טבח הייתי וכל בהמה שמינה שהייתי מוצא כל ימות השבת הייתי מפרישה לשבת ועד היכן הוא כבודה של שבת• רב אמר בשרא ושמואל אמר [ב] תוכמידה אמרתי לא לחנם זכיתה לכל הכבוד הזה• ח [א] טורנוסרפוס הרשע שאל את רבי עקיבא אמר ליה מה היום מן יומין

אמר ליה ומה נברא מן גברין; אמר ליה מה אמרית לך ומה אמרת לי אמר ליה אמרת לי מה נשתנה יומא דשבתות מן כל יומיא ואטירת לך מה נשתנה טורנוכרופוס הרשע מן כל גברייא אמר ליה המלך רוצה לכבדיני אמר ליה מלך מלכי המלכים הקב"ה רוצה שיהיו ישראל מכבדים את השבת אמר ליה מנא ידע אמר ליה נהר סמבטיון יוכיח שכל ימות החול הוא מושך ובשבת אינו מושך ולא עוד שאכלי המן מעידים עליו שכל ימות החול היה יורד ובשבת לא היה יורד הה"ד (שמות ט"ז) ויאמר משה אכלוהו היום כי שבת היום לה' היום לא תמצאהו בשדה א"ל [ב] את מובלי לרוח אמר ליה בעלי אוב יוכיח וכו' [ג] עד ששלמו סדרים חזר אצלו ואמר ליה אם רוצה שיהיו ישראל מכבדים את השבת מפני מה הוא עושה מלאכה בשבת אמר ליה ומה מלאכה עושה אמר ליה משיב רוחות ומדלה עננים ומוריד גשמים ומזיל טללים ומזריח חמה ומרשן פירות ועונה חיות כל מה שעושה בחול עושה בשבת אמר ליה יודע אני שאתה בקי בתורתן של עבריים לשנים שהם דרים ואם אין זה נותן עירוב וזה נותן עירוב שמא מותרים לטלטל אבל אחד שהי' דר בחצר הוא מטלטל בכל החצר כך לפי שכל העולם כולו הוא של הקדוש ברוך הוא ואין לאחר רשות עמו לפיכך הוא מטלטל בכל העולמות ולא עוד אלא שמעלה מת בזכורים הרי הם מעידים עליו שכל ימות השבת היה עולה בידם ובשבת לא היה עולה בידם אי לא מהימנה ליה ייזל ההוא גברא יבדק באבוי שחיק טמיא אזל בתר שבא בתרייא ואוקמה בתלת בארבעי בחמשתי בערובא ואוקמה בשבתות לא קם בתר שבתא אוקמי'• אמר ליה את נטר שבתות מן דמייתית איתעבדת יהודאי אמר ליה בני כל מי שאינו משמר אצליכם כתיקונה כאן הוא משמרה על כרחו כתיקנה אמר לו ומה מלאכה יש אצליכם• אמר לו שכל ימות השבת אנו נידונים ובשבת אנו נינוחים ובמוצאי שבת עד [ד] שהסדרים שולמים וכשהסדרים שולמים מלאך א' יש ושמו דומה שהוא ממונה על הנשמות בא ונוטלם נשמות של אותם האנשים ומקלטן לארץ הדא היא דכתב (איוב י"ז) ארץ עיפתה כמו אופל צלמות ולא סדרים ותופע כמו אופל מהו צלמות צא למות

## הגהות ופירוש

סימן ו' [א] שם בד"ה הגי' ליוסקמים והוא שולחן עיין כל זה שבת פ' כל כתבי קי"ט • [ב] תוכמידה, לא מצאתי פירושו
סימן ח' [א] עי' כל זה תנחומא פרשה תשא • [ב] את מובלי לרוח, אתה מביא לי ראי' מדברים רחוקים שאין אתה יכול להראותם
לי • [ג] עד ששלמו הסדרי' חזר אצלו, פי' אחר תפלת ערבית במוצאי שבת ששלימו הקהל ס' קדושה ואתה קדוש חזר אצלו
ובאלו כי שאלה הראשונה נראה שהי' בשבת כמ"ש לעיל מה יום מיומים • [ד] שהסדרי' שולמים שמשלימים הקהל סדר קדושה ואתה
קדוש.

למות ששלמו סדרים חזר אצלו אמר לו מפני מה הוא עושה מלאכה אמר לו בני אמשול לך משל למה הדבר דומה כורה שהוא מטלטל בחצר ארבע אמות אמר ליה והא כתב (שמות ל"א) ביום השביעי שבת וינפש [ה] ר' פנחס בשם ר' הושעיא אע"פ שכתוב בו (בראשית ב) שבת מכל מלאכתו הוי אומר ממלאכת עולמו שבת אבל לא שבת לא ממעשיהם של צדיקים ולא ממעשיהם של רשעים. אלא פועל עם אילו ואילו ומראה לאילו מעין דוגמה שלהם: ומניין שפורעניתם של רשעים קרויה מלאכה שנאמר (ירמיה נ' כ"ה) פתח ה' אוצרו ויוצא כלי זעמו כי מלאכה היא לי"י וגו'. מניין שפעולתו של צדיקים קרויה מלאכה שנאמר (תהלים ל"א) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך. רבי עבד שירו לאנטונינוס ואייתי ליה תבשילים צוננים בשבתא ותבשילים רותחים בחולא. אמר ליה הלין צונני הוי חביבים עלי מן הדין רתחייא [ו] אמר ליה חד אינון חסירים. אמר ליה כלום [ז] קילירין דידי חסרי' כלום אמר [ח] ומאיין ליתן לי להוכן ויברך ויקדש:

ט רבי יוחנן בשם רבי יוסי בי רבי חלפתא אברהם אבינו שאינו כתב בו שמירת שבת לפיכך ירש את הארץ במידה (בראשית י"ג) קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה אבל יעקב אבינו שכתוב בו שמירת שבת וקבע התחומים לשבת. שנאמר (בראשית ל"ג) ויחן את פני העיר נכנס בערב עם דמדומי חמה וקבע תחומים לשבת לפיכך ירש את הארץ שלא במידה. (בראשי' כ"ח) והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה צפונה ונגבה. רבי חייא בי רבא לא ניתנה השבת אלא לתענוג. רבי חגי בשם רבי שמואל בר נחמן לא ניתנה השבת אלא לתלמוד תורה ולא פליגי. מאן דאמר רבי ברכיה בשם רבי חייא בר אבא לתענוג אלו תלמידי חכמים שהם יגיעים בתורה כל ימות השבת ובשבת הם באים ומענגים מן מה דאמר רבי חגיי בשם רבי שמואל בר נחמן לתלמוד תורה אילו הפועלים שהם עסוקים במלאכתן כל ימות השבת ובשבת הם באים ומתעסקים בתורה: רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי [א] כל שהוא מתענג בשבת שואל והקב"ה נותן לו משאלותיו מאי טעמא (תהלים ל"ז) והתענג על י"י ויתן לך משאלות לבך:

יוד פרשתא רביעייתא (תהלים קל"ח) יודוך י"י כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך: אמר רבי מנחם [א] שני דברים שמעו אומות העולם מפי הקב"ה. ועמדו מכסאיהם וקלסוהו בשעה שאמר (ויקרא ה' ט"ז) ואת אשר חטא מן הקודש ישלם ולא עוד, [ב] אמרו בנימוסות שלנו כתב כל דאכל [ג] צינורי מן קיסר יהב ביה [ד] מכה דפדן וזה מכריז ואומר ואת אשר חטא מן הקודש ישלם ולא עוד אלא שהחמיר בהדיוט יותר מבגבוה. בגבוה כתיב (שם) נפש כי תמעול מעל וחטאה בשגגה עשאו כשוגג ובהדיוט כתב (שם) נפש כי תחטא ומעלה מעל בי"י וכחש עשאו כמזיד עמדו מכסאיהם וקילסוהו אבל בשעה שאמר (שמות כ) אנכי י"י אלהיך. אמרו איזה מלך שרוצה שיהיה אחר מכחישו והקב"ה אינו רוצה שיהא אחר מכחישו בשעה שאמר (שם) לא יהיה לך אמרו איזה מלך רוצה שיהיה לו שותף בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא (שם) לא תשא אמרו איזה מלך רוצה שיהיו משביעים בשמו ומשקרים בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא (שמות כ) זכור את יום השבת לקדשו אמרו איזה מלך רוצה שלא יהיו מכבדים יום [ה] גינוסי' והקדוש ברוך הוא רוצה שיהיו ישראל מכבדים את יום השבת אבל בשעה שאמר (שם) כבד אמרו בנימוסין שלנו כל מי שהוא [ו] מכתיב עצמו שרגיון למלך הוא כופר באבותיו וזה מכריז ואומר כבד את אביך ואת אמך עמדו מכסאיהם וקילסו להקדוש ברוך הוא.

יא (משלי ה) אורח חיים פן תפלס נעו מעגלותיה לא תדע. [א] אמר ר' אבא בר כהנא שלא תהא יושב ומשקל מצותיה של תורה ורואה איזו מצוה שכרה מרובה ועושה אותה למה נעו מעגלותיה מטלטלים אינון שבילי דאורייתא תני ר' חייא למלך שהיה לו פרדס והכניס בו פועלים ולא גילה להם שכר נטיעותיו של פרדס [ב] היו רואים איזה נטיעה שכרה מרובה ונוטעים אותה ונמצאת

מלאכת

## הגהות ופירוש

קדוש. [ה] לקמן פרשה מ"א סימן ג'. [ו] בב"ר פ' י"א ה"ג א"ל תבל חד אינון חסרין תבל פי' תבלין ודומה [ז] קילורין פי' אוכלי. [ח] ומאיין לי ליתן להוכן ויברך ויקדש פי' וכי אני יכול ליתן בהוכן בחול תבלין זה, קדוש שבת, ובשבת קיימא באופן אחר והכוונה אחת היא. סימן ט' [א] כל שבות וכו' שבת דף קי"ח. סימן יו"ד פרשה רביעייתא פי' פרשה ד' של עשרת הדברות ומן הדין הי' לציין כאן פרשה בפני עצמה אך שלא ערב לבי לחלק ולשנות כל כך והיא פרשת כבד את אביך וגו'. [א] במדבר רבה פרשה ח'. [ב] לא עוד, פי' שישלם הקרן ולא יותר. [ג] צינורא הוא כלי קטנה. [ד] במ"ר שם הגירסא מכה לפדן ופי' המ"כ סכין של שני פיות שעולה בכפלי כפלים מקרן של הצנורא. [ה] גנוסיא יום שמינו אותו למלך. [ו] שגיינו להמנות בחיל של מלך. סימן י"א [א] דברים רבה פרשה ו' ילקוט יתרו בשם תנחומא. [ב] צ"ל שאילו גילה להם. שם [ג] שאילו גילה להם, ירושלמי קידושין פרק א' וירושלמי פאה פרק א'.

[ד]

מלאכת הפרדס מקצתו בטילה ומקצתה אינה בטילה: אמר רבי אבא בר כהנא לא גילה הקדוש ברוך הוא לישראל שכר מצותיה של תורה: [ג] שאלו גילה להם היו ישראל רואין איזה מצוה שכרה מרובה ועושים אותה ונמצא תורה מקצתה בטילה ומקצתה קיימת אמר רבי אחאי בשם רבי אבא בר כהנא טילטל שכר עושה מצות בעולם הזה כדי שיהיו ישראל עושים אותה משלם: תני רבי שמעון בן יוחי שתי מצות שבתורה גילה הקב"ה מתן שכרן ואילו הן קלה שבקלות וחמורה שבחמורות (דברים כ"ב) שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך למען ייטב לך והארכת ימים, וחמורה שבחמורות (שמות כ) כבד את אביך למען יאריכון ימיך וגו׳ • אמר רבי אבא בר כהנא ומה אם דבר [ד] שהוא פרוצה בעל חוב כך מדבר שהוא הפסד וחסרון נפשות על אחת כמה וכמה רבי אבא בר כהנא בשם ר"ש בן יוחי כשם שמתן שכרן מרובה כך עונשן מרובה הה"ד (משלי ל׳) עין תלעג לאב תבוז ליקהת אם יקרוה עורבי נחל ויאכלוהו בני נשר [ה] דין נקיר ודין אכיל, אלא אמר הקב"ה יבא עורב שהוא אכזרי ויקר אותה ואל יהנה ממנה ויבא נשר שהוא רחמן ויאכל ממנו (משלי ד) מכל משמר נצור לבך כי ממנו תוצאות חיים • אמר ר׳ יצחק כל מה שאמרתי לך בהורה שמור שאין אתה יודע באיזה מצוה אתה נוטל חיים אמר רבי יצחק יש מצוה שמתן שכרה בצדה ויש מצוה שמתן שכרה לעתיד לבוא: ומה שכרה של זו אריכות ימים להלן הקדים מורא אם לאב וכאן בכיבוד הקדים אב לאם ר׳ יהושע דסכנים בשם ר׳ לוי באהל מועד שאין אומות העולם שומעים הקדים אב לאם פרט לגוי שאין לו אב אזוהי מורא לא ישב במקומו ולא עומד ולא סותר את דבריו • איזה כיבוד מאכל ומשקה מרביץ מרחיץ סך ומנעיל ומכניס ומוציא [ז] דמאן הונא בר חייא אמר משל זקן ורבנין אמרים משלו לא כן אמרין רבי אבהו בשם ר׳ יוחנן [ח] יכול אפי׳ אמר השלך את הארנקי ליכם ישמע להם הדא אמרה כההיא דאית ליה תורי בעושי נתת רוח של אביו: אחר האיש ואחר האשה אלא שהאיש סיפקה בידו • והאשה אין ספקה בידה לעשות מפני שהיא ברשות אחרים: נתארמלה או נתגרשה כמי שספיקה בידה לעשות ס[ח] ר׳ ינאי ר׳ יונתן דהיו מטיילים באנטרי אתא חד סב נשק ריגלוי דרבי יונתן; א"ל רבי ינאי מה טיבו שלים לך מן יומי • אמר ליה הד זמן אתא קבל על בריה דיזוני׳ ליה ואמר לידה [ט] צור כנישתי׳ עליו ובזיתי׳ אמר ליה וכופי׳ אמר ליה ולדין את זן חזר ביה ר׳ יונתן וקבעה שמועה מן שמיה [יוד] (עד דלא חזר ביה (כהומ׳) רבה בר חייא מן דחזר ביה ברבנן) אתא ר׳ יעקב בר אחא ר׳ שמואל בר נחמן וקבעה שמועה משמיה דר׳ יונתן כופין את הבן לזון את האב • תני ר׳ שמעון בן יוחי שהשוה הקב"ה כבודן לכבודו ומוראן למוראו קללתן לקללתו • כבודן לכבודו (שמות ך) כבד את אביך וגו׳ ונאמר (משלי ג) כבד ה׳ מהונך • מוראן למוראו (ויקרא י"ט) איש אמו ואביו תיראו (דברים ו׳) את ה׳ אלהיך תירא, קללתן לקללתו (שמות כ"א) ומקלל אביו ואמו ונאמר (ויקרא כ"ד) איש כי יקלל אלהיו ונשא חטאו אבל בהכאה אי אפשר לומר כלפי מעלה וכן בדין מפני ששלשתן שותפים בו ר׳ יהודא בר דודתי בעא קומי ר׳ חייא בר אבא הדא דאמר רבי שמעון בן יוחי גדול הוא כיבוד אב ואם שהעדיפן הקב"ה יותר מכבודו שבכבודו של הקב"ה כתיב (משלי ג׳) כבד ה׳ מהונך כיצד מכבדו מהונו מפריש לקט שכחה ופאה מעשר ראשון ומעשר שני וחלה עשה שופר סוכה לולב מאכל רעיבים משקה צמיאים מלביש ערומים אם יש לך הון חייב בכולן ואם אין לך הון אי אתה חייב בא׳ מהם אבל כשאתה בא אצל כיבוד אב ואם מה כתיב (שמות ך) כבד את אביך ואת אמך וגו׳ אפי׳ אתה מסבב על הפתחים • ר׳ חנינא חבריהון דרבנן יש מאכיל את אביו פטומים ויורש גיהנם ויש טוחנו ברחיים ויורש גן עדן חד בר נש הוה קאים טחין בציפורין [יא] חד זמן אייתין זימנה על טחונים [יב] גרס בירושלמי עיפות לנוח • [יג] אמר טליא לסבא אבא טחון התותי אי כטרת

מבזיא

## הגהות ופירוש

[ד] שהיא פרוצה צ"ל פריעת בעלי חוב שם • [ה] דין נקיר ודין אוכל, בתמי׳ זה נוקר וזה אוכל • [ו] ויקר אותה צ"ל • [ז] דמאן פי׳ ההולכה והמצות של מי • [ח] יכול, ושם בירושלמי הגירסא מנין אפילו אמר • ס[ח] ר׳ ינאי ור׳ יונתן עי׳ כתובות מ"ט • [ט] צור נכסתא, בירושלמי קדושין ה"ב, צור כנישתא, פי׳ סגור בית הכנסת בשבילו לבזותו ובירושלמי פאה ה"א שם איתא לעיק בי׳ כנישתא עליו ובזיתי א"ל וכופין לי׳ א"ל ולמה לא כפיתי׳ א"ל ועדיין את צריך ללמוד דבר זה חזר בי׳ ר"י וקבעה שמועה מן שמי׳ • [יו"ד] כל המאמר המוסגר ליתא בירושלמי שם ושם ופירושו ניכר • [יא] חד זמנא איתן זמנא, פי׳ בא עת גזירה וצרה מן המלך על הטוחנים שיקחום לעבודת המלך ובירושלמי שם ושם ה"ג ולוותא, ובפירוש של רבינו אליהו הביא גרסא אחרת לימתא ופי׳ ג"כ שיאספו ויקבלו הטוחנים לעבודת המלך • [יב] גרס בירושלמי עיפות לנוח, בירושלמי ליתא שם ושם ואין לו הבנה • [יג] א"ל עלייא לסבא, פי׳ הבן הנער אמר לזקן טחון החתי

מבויא טב לי אנא ולא את אי מטת [יד] הילמי אנא טב ולא את [טו] ואית דאמרין דאסתיר בעירא קודמוי וחד סבא בגפיה נמצא טוחנו לרחיים ויורש גן עדן• חד בר נש הוה יליף למיכל לאבוי תרנגול' פטומים חד זמן אמר סבא לטליא ברי הלין מן אית לך א"ל סבא אכול ואדיש דכלביה אכלי ומדשי' נמצא מאכיל את אבא פטומות ויורש גיהנם• באמו של ר' טרפון היה מעשה שיצאת לטייל [טז] בחצירו ונפסק קורדייקון שלה מה עשה רבי טרפון נתן רבי טרפון ידיו תחת כפות רגליה והיתה מהלכת עליהם עד שהיתה מגעת למיטתה פעם אחת חלה ר"ט ונכנסו רבותי' לבקרו אמרה להם התפללו על רבי טרפון בני שהוא נוהג בי בכבוד אמרו לה [יז] מהו לך תניית להון עובדא אמרו לה אפי' עשה כן אפי' אלף אלפי פעמים כן עדיין לחצי כיבוד לא הגיע• אמו של רבי ישמעאל קבלה לפני רבותינו על רבי ישמעאל אמרה להם גערו בו ברבי ישמעאל בני שאינו נוהג בי כבוד [יח] נהכרכמו פניהם של רבותינו אמרו איפשר שרבי ישמעאל איננו נוהג בכבוד אבותיו אמרו לה אעפ"כ מה עשה אמרה להו [יט] כך הוא אתי מבית ווערא ומשזיג ריגלוי ואנא בעיא מישתי מימיה' ולא שבק לי אמרי הואיל והוא רצונה הוא כבודה• ואמר רבי ינאי יאות אילין טחונין אמרין כל אינש ואינש זכותיה [כ] בחונפיה• ס"א זכותיה גן קפותי' אימי' דר"ט אמרת להון כדון [כא] ואגיבו יתה אפילו הוא עשה אלף אלפי פעמים לך כן אפי' חצי כיבוד לא הגיע ואמו של רבי ישמעאל אמרת להין כדון ואגובו יתה כדון• רבי זעירא הוה [כב] מצלי מצטער סגין אמר הלואי הוה לי אבוי ואמו [כג] נוטר יתהון תוך גן עדן כך שמע להנהו מיליי' אמר מודיינו לך רחמנא דלית אבוי ואמו כר' טרפון לא הוינא יכיל עביד ואין כרבי ישמעאל לא הוינא [כד] יכיל עביד• א"ר אבון פטור אני מכיבוד אב ואם אמרו כיון שנתעברה בו אמו מת אביו וכיון שילדתו מתה אמו רבי אבוה בשם רבי יוחנן שאלו את ר' אליעזר עד היכן כיבוד אב ואם אמר להם אני ואתם נשאל לדמא בן נתינא דמא בן נתינא ראש [כה] פטרכולי היה פעם אחת נכנסה אמו והיתה [כו] מפרטתו לפני כולה שלה ולא אמר לה דייך אמר ולא עוד אלא שנשר קורדייקי' שלה מידה והושט ידו ונתנו לה כדי שלא תצטער• א"ר חזקי' גוי אשקלוני היה וראש פטרכולי היה והאבן שישב עליו אביו לא ישב עליו מימיו [כז] וכשמת עשה יראה פעם אחת אבדה ישפה של בנימין [כח] אמי' אית ליה מרגלא בא דכוותיה אחריו לדמא בן נתינא אזלון פסקון טימיה במאה דינרין [כט] סלק בעא לאיתון להון ואשכח אבוי ואמוי דמכין ואית דאמרין רגלוי דאבוי הוו על תיבירתו ואית דאמריתא פתיחא דתיבותא הון אצבעי דאבוהא נחת להון אמר להון לא יכילנא מיתנ' יתה לכון אמרין דילמא הוא בעי פריטות יתר, עלון ליה עד אלפא דינרין כיון דאיתע' אבוה ואימיה סליק אתת יתה להון בעא למיתן ליה [ל] כנפיק בהרייתא אמר מה אנא מובן לכון איקריה דאבוי ואמוי בפריטות איני נהנה משכר כיבוד אבותי כלום מה פרע לו הקב"ה אמר רבי יוסי בר אבין אותו הלילה ילדה פרתו פרה אדומה ושקלו לו ישראל משקלה זהב ונטלהו ר' שבתי הוה קרי עליה (איוב ל"ז כ"ג) משפט ורב צדקה לא יענה אין הקב"ה משהה שכר עושי מצות בגוים בעולם הזה• הה"ד (דברים ז' י') ומשלם לשנאיו אל פניו וגו' (תילים ע"ג כ"ד) בעצתך [לא] תנחני ואחר כבוד

## הגהות ופירוש

המחי כאן בבית ונוב שיקחו אותי לעבודת המלך • [יד] הילמי פי' מכות ובירושלמי הגירסא מילקי • [טו] אית דאמרין דאסתיר בעירא קודמוי וחד סבא בגפיה כל המאמר הזה צריך עיון ובירושלמי ליתא • [טז] בחצרו ה"ג בירושלמי קוסין לטייל להוך אלדה בשבת ונפסק קורדייקין שלה, ופי' המנעל שלה • [יז] מהו לך ה"ג בירושלמי מהו עביד לך, הניית להון פי' ספרה להם • [יח] נהכרכמו, פי' נהפכו למראה כרכום • [יט] כך הוא אתי מבית ווערא ומשזיג רגלוי ואנא בעי משתי מימיהון ובירושלמי שם ושם הגרסא כד הוא אתי מבית ווערא אנא בעי משזג רגלוי ומשתי מימיהון, ומשזיג פירושו רוחץ ומשטף • [כ] בחונפי' ס"א זכותי נו קפותי, ותיבה בחונפי' אולי צ"ל בחופני' פי' בחפניו, וכגרסת הס"א כן הוא בירושלמי שם ושם ופי' שם היפ"מ, יפה אומרים השוחנים כל איש ואיש נכרת זכותו בתוך קופתו ולפי זכותו יוצא הקמח מן הרחיים, וכן כאן לאמו של ר' טרפון השיבו אפילו יעשה ככה אלף אלפים וכו' נמצא שהקטינו מעשיו מאוד ועל ר' ישמעאל אמרו אפשר שר' ישמעאל אינו נוהג וכו' ולא אמרו לו שאינו יוצא ידי חובתו בשיעור הנ"ל • [כא] ואגיבו, פי' והשיבו וכן לקמן ואגובו פי' והשיבו • [כב] מצלי תיבה זאת צ"ע שם ושם, כי איך יתכן להתפלל על זה והפילת בוא הוא • [כג] נוטר יתהון ה"ג שם ושם דאיקרינון דנירות ג"ע פי' שאכבדם שאורים ג"ע • [כד] יכיל למעבד שם הגרסא מקבל עלוי • [כה] פטרכולית, בירושלמי שם ושם הגי' פטר בולי ופי' ראש שרי החיל • [כו] מפרעתו לפני כולם, ה"ג שם ושם והיתה מסטרהו בפני כל בולו שלו • [כז] וכשמת עשאה יראה פי' ע"ז • [כח] אמי' אית לי' מרגלא בא דכוותי' אחריו, שיבושו ניכר ושם ה"ג אמרו אמן אית לי' עבא דכוותא אחרין אית לי' לדמא בן נתינא • [כט] ה"ג שם סליק ובעי מייתא לה ואשכח אבוה דמיך אית דאמרי' מפתחא דתיבותא הוי יהיב גו אצבעתי דאבוי • [לס"ד] כנפיק בהרייתא, פי' כמקח כאחרון • [לא] בעצתך הוא בילקו ע

כבוד תקחני א"ר יהודא בן בתירא בעצתך תנחיני בעצת תורה תניחיני ואחר כבוד תקחני [לב] (בעצת) כבוד גדול שכיבד עשו הורו שאתה עתיד לעלותינו· ר' נחוניא בשם רבי תנחומא בר יורן [לג] מי איחד כבודו של יעקב בעולם הזה כבוד גדול שכיבד עשו את אביו [לד] אני כשהייתי משמש את אבא הייתי משמשו בבגדים צואים וכשהיתי יוצא לחוץ הייתי יוצא בבגדים נאים כדי שאצא לשוק מבוסם· אבל עשו כשהיה משמש את אביו היה משמשו בבגדי מלכות דכתיב (בראשית כ"ז) את בגדי עשו בנה הגדול החמודות ואין חמודות אלא בגדי מלכות אמר כדי הוא אבא שישתמש בבגדי מלכות: סליק.

# פרשה כד

דברא שתיתאי· א (שמות כ) לא תרצח [א] לא תיתרצח לא תעשה הרבה [ב] צורך עליך: [ג] מעשה באשה אחת שהיו לה שני בנים עמד אחד מהם והרג את אחיו מה עשתה נטלה דמו ונתנה בצלוחית כל זמן שהיה הדם [ד] תוסס ידעה שהוא חי וכיון שנח ידעה שהוא מת· אמר רבי אבא בר כהנא שני שערים יש לשאול אחד פנימי ואחד חיצוני כל מי שהיה נהרג בלא רשות בא ומשלים את שנותיו בחיצון הדא הוא דכתב (ישעיה ל"ח) אני אמרתי בדמי ימי וגומר אמר הקדוש ברוך הוא מי הורגו ועושקיני ועושה אותי כאכזרי לא תרצח· ב (שמות כ) לא תנאף [א] לא תהנה האף ממך לא תנאף לא הגרום לאף שיבא לעולם, לא תנאף אמר רבי שמעון בן לקיש שכל מי שהוא נואף בגופו נקרא נואף מצינו שאפילו הנואף בעיניו נקרא נואף מאי טעמא (איוב כ"ד ט"ו) ועין נואף שמרה נשף לאמר לא תשורני עין; עין הנואף הזה יושב ומשמר מתי נשף בא מתי ערב (משלי ז') בנשף בערב יום באישון לילה ואפילה והוא אינו יודע שמי שהוא יושב [ב] בסתרו של עולם יושב וצר [ג] בלקטירים שלו בדמותו בשביל לפרסמו הוא שאיוב אמר (איוב יו"ד) הטוב לך כי תעשוק [ד] זה זן ומפרנס ואתה יושב וצר בלקטירים שלו בדמות אחר היא הולכת ומקלקלת עם אחר אלא, כי תמאס יגיע כפיך מאחר שיגעת בו מ' יום אתה חוזר ומקלקל אלא (שם) ועל עצת רשעים הופעת כך היא בכבודך להיות עומד בין נואף לנואפת: אמר ליה הקדוש ברוך הוא [ה] ראוי אתה לפיו אלא יהו אומרים כשם שאמרת (שם) העיני בשר לך ואם כראות אנוש תראה אלא הריני צר בלקטירים שלו בדמות בשביל [ו] לפרסמו· אמר ר' לוי [ז] תלמידו של יוצר שגנב יצרי' ועמד רבו על גניבתו מה עשה עמד ועשה כלי ונתנה לפניו כל כך למה כדי להודיעו שעמד על גניבתו כך אמר הקדוש ברוך הוא הריני צר בלקטירי' שלו בדמותו בשביל לפרסמו רבי יהודא בר סימון אמר ר' בן לוי פרטא (דברים ל"ב) צור ילדך תשי התשת כחו של יוצר, לצייר שהוא יושב וצר בלקטירי' של שלטון עם כשהוא יושב וצר באו ואמרו לו נתחלף השלטון מיד רפו ידיו אמר של מי נצור של ראשון או של שני כך כל הארבעים יום עסק הקדוש ב"ה בצורת הוולד לסוף ארבעים יום הולכת ומקלקלת עם אחר כביכול רפו ידיו של מקום אמר של מי נצור של ראשון או של שני הוי, צור ילדך תשי התשתם כחו של צייר תשי היו"ד זעיר דלית בתורה דכוותי' אמר ר' יצחק מצינו בכל העבירות הגונב נהנה והנגנב מפסיד הגוזל נהנה והנגזל מפסיד ברם הכא שניהם נהנים ומי מפסיד כביכול הקב"ה מפסיד שהוא מאבד סממניו· ר' מיאשה בריה דר' יהושע בן לוי הרואה דבר ערוה ואינו זן עיניו ממנה זוכה להקביל פני השכינה מאי טעמיה (ישעיה ל"ג) ועוצם עיניו מראות ברע מה כתיב בתריה (שם) והוא מרומים ישכון מצודות סלעים משגבו (שם) מלך ביופיו תחזינה עיניך

## הגהות ופירוש

ילקוט תהלים ע"ג · [לב] ל"ג בילקוט שם תיבת בעצת ופי' ואחר כבוד אחר שיקבל עמו שכר הכבוד הגדול אז ועלה ויקח אותנו · [לג] מי אוחד, צ"ל מי אחר וכן הוא שם בילקוט בר"ס · [לד] שם בילקוט וב"ר ס"ה ה"ג אדבש"ג אני וכו' ·

פרשה כ"ד פרשת שבועות · סימן א' [א] לא תרצח מנקדת התי"ו דריש כאלו נכתב בשני תווין והכוונה שלא יהי' הוא הנהרג ע"י מעשה הרציחה · [ב] צורך עליך אולי צריך להיות רוצח עליך ופי' אתה בעצמך רוצח על נפשך, וזו הדם שפכת, וכמפרש ואזיל · [ג] מעשה, דברים רבה פ' ב' ע"ש · [ד] תוסס מעלה רתיחה ואינו נח עד שיעשה נקמה ברוצח · סימן ב' [א] לא תנאף, במדבר רבה פ' ט' ויק"ר פ' כ"ג ודרש ג"כ נקודת התיו כאלו כתב תתנאף ודרשו מעדיקין לא תהנה האף ממך שע"י מעשיך יחרה בך האף ויהנה ממך · [ב] בסתרו ס"ע סיפא דקרא קא דרים וסתר פנים יביט · [ג] בלקטירין, בויקרא שם גרס כלקטורין פי' צורה שלו · [ד] זה זן ומפרנס, אולי כך צ"ל זה זן ומפרנס, והיא הולכת ומקלקלת עם אחר, ואתה יושב וצר כל קטורין בדמות אחר, אלא כי התמאס וכו' · [ה] ראוי אתה לפיו, ה"נ שם בויקרא פ' כ"ג אמר הקב"ה איוב ראוי אתה לפיים · [ו] פי' זה כוונתי · [ז] תלמידו, ה"ג בויקרא רבה פרשה כ"ג א"ר לוי משל לתלמידו של יוצר שגנב בילת יוצרים והוא שהיוצר כלי חרס עושה תחילה מהחומר כמו צילום וכדומה · סימן ג'

עיניך וגו'. ג (שמות ך) לא תגנוב [א] ר"א שאל את רבי חנינא, ואית דאמרי ר"ח שאל את ר"א, ואיפשר כן רבא שאל להתלמידי' לא בעא אלא מבדקתי' מכאן, אמר ליה מה הדין דכתיב (משלי ל') שתים שאלתי מאתך אל תמנע ממני בטרם אמות שוא ודבר כזב הרחק ממני (פן אשבע וכיחשתי ואמרתי וגו' פן אורש) רש ועושר אל תתן לי הטריפני לחם חקי פן אורש וגנבתי ותפשתי וגו' [ב] יאמרו איזו קשה הראשונה או השניה אמר לו שתיהם קשות אמר לו איזו קשה מחברתה אמר לו שנייה אמר לו ולמה אמר לו מצינו שוויתר הקב"ה לישראל על ע"ז [ג] שנאמר (יחזקאל ך ל"ט) ואתם בית ישראל איש גילוליו לכו עבדו וגו' ומה כתיב אחריו ואת שם קדשי לא תחללו עוד [ד] ואל יהי מקריב בשעת איסור הבמה אמר רבי שמלאי [ה] דבורא אמר ליה דכתב (מלכים א' י"ח) וכדברך עשיתי: (שמות ך) לא תענה אמר רבי שמואל בר נחמן מצינו שהכל ברא הקדוש ברוך הוא בעולמו חוץ ממידת שקר שלא ברא ומידת שקר שלא פעל אלא הבריות בדו אותם מלבם: שנאמר (ישעיה נ"ט י"ג) הרו והגו מלב דברי שקר. לא תחמד אמר רבי הונא מצינו שלא גלו ישראל מארצם עד שעברו על הפסוק. (מיכה ב) וחמדו שדות וגזלו בתים ונשאו: (שמות ך) וכל העם רואים את הקולות. סליק עשרת דיבריא.

# פרשה כה

א ילמדנו רבינו מהו לטלטל קופה שיש בה מעשר בשבת: כך שנו רבותינו [א] מטלטלים את הדמאי ואת התרומה טהורה בשבת ולא את הטבל ולא את התרומה טמאה ולא מעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו. ולמה אינו מטלטל את המעשר בשביל התרומה שבתוכן והרי תרומה עצמה אתה מטלטל והמעשר שיש בו אחד מעשרה תרומה, אין אתה מטלטלו מפני שמעשר אסור באכילה עד שתעבור תרומתו ממנו אסור לטלטלו אבל התרומה טהורה מפני שהכהנים אוכלים תרומה אוכלים אותה בשבת מטלטלים אותה בשבת: וצריך הוא דאדם להיות מתקן פירותיו ולא מניחם [ב] שבלים בתוך ביתו בשביל הספק [ג] שאחד מג' דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשיכה עשרתם ערבתם הדלקתם את הנר הוי שכשם שאדם חייב על הדלקת הנר של שבת כך הוא, צריך להיזהר על המעשרות ולא המעשר בלבד אלא עוד הפירות טבולים אסורים לטלטל בשבת היאך, הכניס הפירות מן השדה סתם ולא הפריש מהם תרומה ומעשרות אסור ליגע בהם ולטלטלם בשבת עד שיפרוש מהם מעשרות מעשר ראשון ומעשר שני. מעשר ראשון זהו שנותן לכהנים וללוים מעשר שני זה שמפרישין אותה בשנה ראשונה ובשניה וברביעית ובחמישית ופודין בכסף מה שהיה נאכל בירושלים [ד] ובשלישית לעניים ומניין מן התורה שחייב להפריש מן גורנו שני מעשרות מעשר ראשון ומעשר שני ממה שקראו בעניין (דברים י"ד) עשר תעשר: ב עשר תעשר כך פתח רבי תנחומא בי רבי וש"ה (משלי ג') כבד ה' מהונך. אמר הקדוש ברוך הוא לא אמרתי לך כבדיני משלך אלא משלי כבד ה' ממה שחננך מהונך בן ביתי אתה אם נתתי לך ויש בידך תן לי משלי וכן הוא אומר [א] (איוב מ"א) מי הקדימני ואשלם מי מל לשמי את שלא אני הקדמתי ונתתי לו בן מי עשה לי מזוזה ומעקה שלא אני הקדמתי ונתתי לו בית מי מפריש בכורות וראשית הגז שלא אני הקדמתי ונתתי לו צאן [ב] מי עשה טלית וציצית שלא הקדמתי ונתתי לו חכמה מי אמר לי שירה עד שלא עשיתי לו ניסים שלא האמר מרבה עלינו מצות הוא אמר הקדוש ברוך הוא לא בקשתי משלכם אלא משלו בקשתי אמרתי לך שתביא לי קרבן שלא תאמר משלך בקשתי ראה מה כתבתי לך (ויקרא כ"ב) שור או כשב או עז אימתי אתה מביאו קרבן משאתן לך כי יולד. כך אמרתי לך (דברים י"ד) עשר תעשר שלא תאמר שמא משלך בקשתי ראה מה כתבתי לך (שם) עשר תעשר את כל תבואת זרעך אימתי כשאתן לך ראשון (שם) היוצא השדה שנה שנה הוי אם כיבדתם את הקדוש ברוך הוא במצוה שנתן לך אין אתה מכבדו משלך

## הגהות ופירוש

סימן ג' [א] ויק"ר פ' כ"ג ר' אלעזר תלמידו של ר' חנינא הי'. [ב] יאמרו אל"ל אמור ושם לא גרם לי'. [ג] כצ"ל מצינו שיתר הקב"ה על ע"ז ולא ויתר על חילול השם, והגונב מחלל השם כמ"ש וגנבתי ותפשתי שם אלהי. [ד] ואליבו צ"ל שם, ועי"ש בויק"ר ב"ב שיש שייכות למאמר הזה שם וכאן הובא דרך אגב בשביל הפסוק פן אורש וגנבתי ותפשתי שם אלהי להורות יומר הגניבה ושייך לדבור לא תגנב. [ה] דבור' אמר לי', פי' על פי הדיבור ברוח הקודש.

פרשה כ"ה פרשת שבועית שקורין ביום שני. סימן א' [א] מטלטלין, עיין שבת קכ"ו. [ב] שבלים, אל"ל עבלים. [ג] שאחד מג' דברים אולי כצ"ל שהוא אחד מג' דברים שאדם צריך, שבת דף ל"ד. [ד] ובשלישית, כצ"ל ובשלישית ובששית לעניים. סימן ב' [א] ילקוט איוב שם מ"א בשם תנחומא. [ב] צ"ל מי עשה מילה לפני עד שלא נתתי

משלך אלא משלו : (משלי ג') כבד את ה' מהונך ממה שחננך נתן לך בן מול אותו נתן לך בית עשה מזוזה וטעקה נתן לך חצר עשה סוכה נתן לך צאן הפרש בכורות וראשית הגז נתן לך בהמה לא תהטא בהם אלא עשה מצות שלא תחרוש בשור וחמור ולא תרביע כלאים נתן לך כסף וזהב עשה בהם מצות, עשר תעשר את כל מהו את כל אפילו ממונך [ג] אמר רבי שמעון בן לקיש בשם ר' יהודא בן חנינא נימנו באושא שיהא אדם מפריש חומש נכסיו מה טעם כדי [ד] תרומות ומעשרות [ה] מעשה במונבז המלך שהיה מבזבז ממונו לעניים שלחו לו אחיו ואמרו לו מה שכינסו אבותיך אתה מבזבז אמר להם אבותי כינסו בעולם הזה ואני כינסתי במצות שמתן שכרם לעולם הזה וקרנם קיימת בעולם הבא אבותיי כנסו למטן ואני כינסתי למעלן (דברים כ"ד) ולך תהיה צדקה • (משלי י') חכם לב יקח מצות (משלי י"א) ולוקח נפשות חכם • מעשה ברבי טרפון שנתן לרבי עקיבא מאה ושמנים [ו] קנטרים של זהב אמר לו קנה לנו [ז] אוסיא הלך רבי עקיבא עשה בהם מצות הרבה אחר ימים בא אצל רבי טרפון אמר לו מה עשית יפה היא האוסיה שקנית לנו אמר לו הן ואין שבחה בעולם והיכן היא [ח] האוני אמר לו הרי היא ביד דוד (תילים קי"ב) פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד • וקרנו תרום בכבוד בעולם הזה וצדקתו עומדת לעד לעתיד לבא הוי (משלי ג') כבד את ה' מהונך ממה שחננך כדי שימלאו אסמיך שבע לעתיד לבא • [ט] מעשה באחד שהיה לו נכסים הרבה והיתה נפשו רעה ולא נתן מצוה מימיו פעם אחת נשתטה ונטל אש והצית בבתים שלו ונטל כספו וזהבו השליכו לים נטל קורדום ושיבר את החביות של משקים שהיו לו מי גרם לו כל זאת על ידי שלא כיבד את ה' עד שהונך עליו • דבר אחר כבד את ה' מהונך שאם היית בעל נוי שלא תטעה אחר הזנות אלא כבד יוצרך וירא ממנו וקלסהו בנוי שנתן לך כבד ה' מהונך ד"א בקולך שאם היה קולך נאה והייתה יושב בבית הכנסת עמוד וכבד ה' בקולך, חייא בן אחותו של ר' אליעזר הקפר היה קולו נאה והיה אומר לו חייא בני עמוד וכבד את ה' ממה שחננך, נבות היה קולו נאה והיה עולה לירושלים והיו כל ישראל מתכנסים לשמוע קולו פעם אחת לא עלה והעיד עליו אותם הערים בני בליעל אבד מן העולם מי גרם לו על שלא עלה לירושלים בראיה לכבד את ה' ממה שחננו למה שכבר אמרה תורה (שמות ל"ד) לא יחמוד איש את ארצך אימתי בעלותך ליראות את פני ה' אלהיך ואילו עלה לא היה מובר נפשו בשביל חמדת כרמו • דבר אחר (משלי ג') כבד את ה' מהונך אמר רבי אליעזר כבד את רופאך עד שלא תצטרך לו כבד את ה' מהונך אם נתן לך שדה הפרש את המעשר ואם עשית כן וימלאו אסמיך שבע אמ' להם הואיל והטוב תלוי בך במעשרות, [יו"ד] להיות מפריש את המעשרות כדי שתבא טובה בשלם • ג (דברים י"ד) עשר תעשר מה כתב למעלה (שם) לא תבשל גדי בחלב אמו עשר תעשר • [א] כך פתח רבי תנחומא (ישעיה כ"ד) והארץ חנפה תחת יושביה לפי שהבריות מחניפים זה לזה • כיצד יוצא עמו לגורנו ורתובע מחלקו והוא מחניפו ואומר לו מארי ונכנס לבית ואני נותן לך עמד עמו בעיר ואמר לו הי' מארי בגורן עד שנתבייש אותו ושוב לא תבעו אמר הקדוש ברוך הוא חייך כשם שהיתה מחניף בפיך ואמרת לו היום מן הבית לשדה והוצאה אותו ריקם כך אני עושה לך אתה היום רואה התורף את שדך גדילה ובאה עד שנעשים שיבולים ואתה הרי בידי מה אני עושה לך הריני מבשל את הגדיות במעי אמותם ורוח קדים באה ושורפתן הוי (ישעיה כ"ד) והארץ חנפה תחת יושביה מי גרם שיתבשלו הגדיות במעי אמותם שלא הוצאת' את המעשרות (דברים י"ד) עשר תעשר את כל תבואת זרעך למה שלא תבשל גדי בחלב אמו • דבר אחר (ישעיה כ"ד) והארץ חנפה תחת יושביה כי עברו תורת אינו אומר כן אלא תורות מעשר ראשון ומעשר שני חלפו חוק הפרו ברית מהו הפרו ברית עולם [ג] אמר להם הקדוש ברוך הוא הפרתם את ברית אבותיכם

אברהם

## הגהות ופירוש

נתתי לו טלית • [ג] א"ס ירושלמי כתובות פרק ד' הלכה ח' • [ד] כדי הרומות ומעשרות, פי' ששני מעשרות מעשר ראשון וב' הן חומש מהכל ומה שחסר ממעשר שני שאינו עולה לעשרה מהכל ישלים התרומה • [ה] מעשה במונבז ירושלמי פאה פי' א' הלכה א' • [ו] קנטרים הוא ככרים עיין לעיל פרשה א' כיון ד' ראוי' לזה בפירוש שם • [ז] אוסיא, שדה • [ח] האוני הוא השער • [ט] תנחומא פ' ראה הובא ילקוט משלי ג' • [יו"ד] להיות מפריש, פי' הוי זהיר להיות מפריש וכו' ואולי שכן צ"ל הוי זהיר להיות מפריש וכו' • סימן ג' [א] עיין הגהות וילקוט ישעי' כ"ד ומה שנמצא בילקוט פרשה כ"ה בטעות הוא כי פרשה כ"ה מתחיל שם אלא פסוק ועשה ה' לכל העמים בהר הזה ע"ש • [ב] הגדיות, פי' הגרעינים בתוך הקשים שהקשים אמותיהם של הגרעינין והיא ענין הקללה שיבשלו כי כשהתבואה היא בשלה לא הנדפס הרוח וכמו"ש בהו"ה אלא נכות בדד והכפתה והשעורה וגו' והחטה והכוסמת וגו' • [ג] ילקוט פ' ראה ועיין ילקוט פ' לך לך • [ד] מגין, צ"ל

יעקב

אברהם יצחק ויעקב משל אבותיכם היא שהפרישו מאליהם אברהם הפריש מעשר ראשון (בראשית י"ד) ויתן לו מעשר מכל, יצחק הפריש תרומה גדולה. (שם כ"ו) ויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא בשנה ההיא מאה שערים, אמר רבי כל מקום שיש ברכה אין שיעור והוא אומר מאה שערים ויברכהו אלא מכאן שהיה מודד כדי להפריש תרומה ומעשר שני [ד] מנין אמר רב הונא אמר רבי אחא (שם כ"ח) וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך: א"ר סימון בר' יודה בי ר' סימון בשם רבי יוסי בן רבי אילעאי אף אבותיכם לא ברכתי אותם אלא בזכות המעשרות (שם כ"ד) ואברהם זקן בא בימים וי"י ברך את אברהם בכל: וכן ביצחק (שם כ"ז) ואוכל מכל וכן ביעקב (שם ל"ג) וכי יש לי כל אמר להם משה הואיל ואבותיכם לא נתברכו ולא זכו להתגדל בעולם אלא בכח המעשרות הוי זהירים אף אתם להוציא את הטעשרות. עשר תעשר. דבר אחר לא תבשל גדי עשר תעשר הראשון ודאי לאיסור בשר בחלב השני למה אלא כשבא הקדוש ברוך הוא ליתן תורה התחילו מלאכי השרת משליכים [ה] פורקם לפני הקדוש ברוך הוא (תהלים ח) מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו (שם) י"י אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים. אמר רבי אחא אמרו לו המלאכים אישורך הוא שמתן הודך על השמים ותתן לנו תורתך אמר להם הקב"ה אין תורתי נמצאת אצליכם (איוב כ"ח) לא תמצא בארץ החיים משל למלך שהלך ללמד את בנו סילקראות והיו אצבעותיו מקטעים ראה אותו רבו ואומר לו לך למד את בנך אומנות אחרת שכל אומנות הזו אינו מתבקשת אלא באצבעות ובאתה ללמדו סיליקראות כך אמר להם הקדוש ברוך הוא מה אתם [ו] עומדים (תהלים ח') אשר תנה הודך על השמים ואינה נמצאת אצליכם למה כתב בה (שמות כ) אנכי י"י אלהיך כופרים אתם במלכותי לא אצלי אתם ואין אתם רואים דמות כבודי בכל יום וכן כתב בה (במדבר י"ט) אדם כי ימות באהל וכי מתים אתם כתב בה (ויקרא י"א) את זה תאכלו ואת זה לא תאכלו וכי אוכלים ושותים אתם שאתם מבקשים שאתן את תורתי לכם מה עשה הקב"ה לא עשה אלא מסלק אותם ונתן תורה לישראל והכם כופרים בלא יהיה לך לסוף ארבעים יום, התחילו המלאכים אומרים לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע לא כך אמרנו לך לא תתן את התורה להם לפיכך כשביקש הקב"ה לכתוב [ז] אותם להם שנייה לא היו המלאכים מניחים [ח] אתם אומר להם הקב"ה אתם הם שמקיימים את התורה תינוק הנמול בישראל מקיימים יותר מכם יוצא מבית הספר אם היה לו לאכול בשר בחלב איפשר לו לאכול חלב עד שירחץ ידיו מן הבשר ואתם כשנשלחתם אצל אברהם הביא לפניכם בשר בחלב כאחת ואכלתם שנאמר (בראשית י"ח) ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה ויתן לפניהם והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו וכיון שסלקם הקדוש ברוך הוא בתשובה הזו אומר הקב"ה למשה עד שהשעה פנויה (שמות ל"ד) כתב לך את הדברים האלה לכך כתב לא תבשל גדי בחלב ויאמר י"י אל משה כתב לך [ט] אף על פי, שלא תבשל גדי, ר' עזריה פותח בה (תהלים קי"א) סמוכים לעד לעולם עשוים באמת וישר: סליק

# פרשה כו

א ויהי בעת שסרחה הצאן ולא שמעה לדברי אדונים [א] שנא' רועיה כבשיה ופרנסיה הטובים ורחקה מהם כצאן אילו בית ישראל שנמשלו כצאן (יחזקאל ל"ד) ואתן צאן מרעיתי וגו' שנאה רועים ומינתה עליו רועים של שקר ואף היא תועה [ב] לכם מאחר בורא ונפנה [ג] לכם אחר החטא ירמיה הנביא היה מתנבא עליהם ברוח הקודש [ד] הוא היה אחד מארבעה בני אדם שנקראו יצורים, הראשון הוא היה אדם הראשון. הה"ד (בראשית ב) וייצר י"י אלהים את האדם וגו'. [ה] השני הוא היה ישעיה דכתב (ישעי' מ"ג) כה אמר ה' בוראך יעקב ויוצרך ישראל וגו'. השלישי הוא היה ירמיה דכתב (ירמיה א') בטרם אצרך בבטן ידעתיך וגו' אילו כתב בהם יצירה יציאתו של ירמיה לעולם זעיק ועקה גדולה כבחור ואמר מעי מעי חושש אני קרבי לבי איבריו וזו עליו. שבר על שבר אני ששברתי כל הארץ ומניין שאמר ירמיה כן דכתב לישראל

## הגהות ופירוש

יעקב מנין אמר ר' הונא ועיין ב"ר פ' כ"ד ילקוט לך לך. [ה] אולי צ"ל כהקין. [ו] עומדים צ"ל אומרים. [ז] אותם להם צ"ל אותה להם. [ח] מניחים אותם, צ"ל אותו. [ט] אולי צ"ל כי על פי.

פרשה כ"ו מתלתא דפורענותא דקודם השעה באב והיא הפטרת דברי. סימן א' [א] צ"ל שנאה כמ"ש לקמן שנאה רועיה. [ב] לכם צ"ל לבם. [ג] לכם צ"ל לבם. [ד] הוא הא', ילקוט ירמי' א'. [ה] השני הוא הי' ישעי', צ"ל השני הוא הי' יעקב שנאמר כה אמר בוראך יעקב ויוצרך ישראל, והשלישי הי' ישעי' דכתיב

כה

(ירמיה ד) מעי מעי אוחילה קירות לבי הומה לי לבי וגו' פתח פיו והוכיח לאמו אמר לה אמי אמי לא עברתני כדרך הנשים ולא ילדתני כדרך היולדות שמא היו דרכיך כדרכי כל הסוטות ונתנה עיניך באחר שהסוטה אחר בעלה למה איני שותה מן המים המרים העזות פנייך מניין דאמר ירמיה כן (ירמיה ג) ומצח אשה זונה היה לך וגו' כיון ששמעה אמו דברים הללו אמרה מה ראה זה לומר לי כך שלא בעונתו פתח פיו אמר לה לא עלייך אמי אני אומר לך לא עליך אמי אני מתנבא לציון ולירושלים אני אומר שהיא מקשטה את בנותיה ומלבשתן זהורים ומעטרות אותן בזהב יבואו השודדים וישדדו אותם (ירמיה ד) ואת שדוד מה תעשי וגו' אמר לו הקב"ה (ירמיה א) בטרם אצרך בבטן עד שלא יצרתיך במעי אמך מניתיך להיות מתנבא על עמי ענה ירמיה ואמר לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם איני יכול להתנבאות עליהם איזה נביא יצא להם ולא בקשו להורגם• עמד להם משה ואהרן לא בקשו לרגום אותם באבנים• שנאמ' (במדבר י"ד) ויאמרו כל העדה לרגום אותם באבנים העמדת להם אליהו בעל קווצות והיו מלעיגים ומשחקים עליו דהרי מסלסל קווצותיו [ו] שכן איש בעל קווצות והיו מלעיגים ומשחקים העמדת להם אלישע והיו אומר לו (מלכים ב' ב') עלה קרח איני יכול לצאת על ידי ישראל (ירמיה א) הנה לא ידעתי דבר כי נער אנכי אמר לו הקב"ה הלא לנער אני אוהב• שנאמר (הושע י"א) כי נער ישראל ואהבהו שלא טעם טעם חטא וכשגאלתי את ישראל ממצרים קראתי אותן נער דכתב (שם) כי נער ישראל וגו' ובאהבת נער אני נזכר לכנסת ישראל דכתב (ירמיה ב) זכרתי לך חסד נעורייך ואף אתה (שם א') אל תאמר כי נער אנכי כי על כל אשר אשלחך טול הכוס הזה של חימה והשקה את הגוים נטל ירמיה את הכוס [ז] למי אשקה תחילה איזו מדינות תשתה אמר לו את ירושלים ואת ערי יהודה השקה תחילה שהם כאש לכל המלכיות כיון ששמע ירמיה כך התחיל פותח פיו ואורר את יומו דכתב (ירמיה כ') ארור יום אשר יולדתי וגו'• הוא היה אחד משנים שאיררו וקיללו את יומן שנולדו בהם איוב וירמיהו איוב אמר (איוב ג') יאבד יום אולד בו וגו'• ירמיה אמר (ירמיה כ') ארור היום אשר יולדתי בו וגו' : ב אמר ירמיה אומר לכם למה אני דומה לכהן גדול שעלה גורלו להשקות מים המרים וקרבו את האשה אצלו ופרע ראשה ופירכמה• בטרם נטל הכוס להשקותה נסתכל בה שהיא אמו התחיל צווח ואומר אוי לי אמי שהייתי משתדל מכבדך והריני מבזך כך היה ירמיה אומר אוי לי עלייך אמי ציון שהייתי סבור שאני מתנבא דברים טובים וניחומים והריני מתנבא עלייך דברי פורענות ירמיה היה אחד משלשה נביאים שנתנבאו באותו הדור [א] ירמיהו צפניה בתוך בתי כנסיות וחולדה אצל הנשים וירמיהו היה מתנבא ואומר אם תשובו ממעשיכם הרעים ותשמעון לדברי ירומם אתכם הקדוש ברוך הוא על כל מלכיות ואם לא תשמעו לדברי הרי הוא מוסר את ביתו ביד השונאים והם עושים בו כרצון נפשו (ירמיה ז') ולא הטו את אזנם וילכו במועצות בשרירות לבם וגו' ג [א] בשעה שבא נבוכד נצר להגלות אותם גלות ראשונה גלות יכניה חזרו רחמיו של נבוכד נצר עליהם ענה ואמר יש להם מורעם של יכניה ואמליכנו עליכם ושם היה מתני' בן יאשיהו זה מורעו של יכניה ענה נבוכד נצר ואמר לו מה שמך חשב מתני' בלבו הריני מוציא את שמי צדקיה כדי שיצאו ממני צדיקים ולא היה יודע שבימיו הקדוש ברוך הוא [ב] מצדיק את הדין על בית המקדש ששרף באש המליכו נבוכד נצר על ירושלם אמר לו השבע לי שלא תמרוד עלי אמר לו צדקיהו הריני נשבע בנשמתי אמר לו נבוכד נצר איני משביעך אלא בתורה שניתנה על הר סיני מה עשה נבוכד נצר הביא ס"ת והניחו אצל ברכיו של צדקיהו והשביעו שאינו מורד עליו ולא הספיק נבוכד נצר לילך אל ארצו עד שמרד עליו צדקיהו [ג] הוי לא חזר צדקיהו ומרד על הקדוש ברוך הוא ושריו ועבדיו עמו : והיו מסרבים בדברי ירמיה שכן כתב (ירמיה ל"ז) וישלח המלך את יוכל בן שלמיה ואת צפניה בן מעשיה הכהן לירמיה התפלל נא בעדינו שרי הכשדים מקיפות אותנו אותה שעה עלו חיל של מצרים לעזור את ישראל ושמעו הכשדים הצרים על ירושלים וברחו מלפניהם ענה ירמיה ואמר להם (שם) כה אמר י"י אלהי ישראל כה תאמרון אל צדקיהו מלך יהודה השולח אתכם אלי וגו'• חיל המצרים שעלו לעזור להם ישובו וילכו להם למצרים

## הגהות ופירוש

כה אמר ה' יולדי מצינו לעבד לו הרציעי וכו', ילקוט שם • [ו] שכן איש וכו' ה"ג שם שהוא איש בעל שער • [ז] למי אשקה צ"ל ותחזור למי אשקה • סימן ב' [א] ירמי' צפניה, צ"ל ירמי' צפניה וחולדה הנביאה ירמי' בשווקים צפניה בבתי כנסיות • סימן ג' [א] ילקוט ירמי' ל"ז • [ב] מצדיק עיין ירושלמי סוטה פרק ח' • [ג] הוי לא ב' תיבות אלו ל"ע •
סימן ד'

למצרים וישובו הכשדים ולכדו את העיר הזאת וישרפו אותה באש לא תאמרו למשפחותיהם לאמר הלוך ילכו מעלינו כי לא ילכו כי אם וגו' את כל חיל כשדים הנלחמים אתכם ונשארו בם אנשים וגו' · ממקומם הם עומדים שורפים את ירושלים ד (סס) ויהי בעלות חיל הכשדים מפני חיל פרעה וגו' · יצא ירמיה מירושלים לילך לענתות לחלוק עם אחיו הכהנים והוא היה יוצא בשער בנימין והיה שם אדם אחד ממונה על הנכנסים ועל היוצאים [א] הוא היה יראיה בן שלמיה בן חנניא בן עזור נביאי השקר משהיה מאנה את יושבי ירושלים (ירמיה כ"ח) הנה כלי בית י"י מושבים מבבלה אל תיראו כיון ששמע אותו ירמיה אמר לו אמן כן יתקיימו דבריך ויתבטלו שלי אני משתכר ואתה מפסיד אני כהן אוכל מבית המקדש ואתה גבעוני חוטב עצים ושואב מים למזבח עד שאתה מתנבא על ביתו של הקדוש ברוך הוא התנבא על עצמך שהשנה אתה מת ונקבר בשנה שנייה כשהיה עובר למות קרא לשלמיה בנו אמר לו הוי יודע שעמד ירמיה וקילל אותי ראה תמצא לו עלילה לירמיהו ותפרע הימנו היה שלמיה חוזר ומבקש ולא מצא ואף הוא כשהיה עובר למות קרא לבנו יראיה ואמר לו היאך תמצא עלילה לירמיהו ותפרע הימנו מה עשה לאבי, ראה אותו יוצא בשער בנימן הלך ואחז אותו ואמר לו (ירמיה ל"ז) אל הכשדים אתה נפל להשלים להם אמר לו ירמיהו שקר אתה מדבר ליטול חלקי עם הכהנים אני הולך ואחזו והוציאו אצל השרים אמר להם הריע לנו הרבה האיש הזה ומצאתיו יוצא אצל הכשדים להשלים עמהם רגזו עליו השרים והכוהו ונתנוהו בבית האסורים בבית יונתן הסופר שהיה קרוב לאליהו הנביא ואמר לו ראה כבוד שנתן לך אוהבך נאה בבית האסורים שאתה בתוכו איפוטונקריק הינטין שאני בתוכו : אותה השעה שלח צדקיהו והביאו אצלו ואמר לו (ירמי' ל"ז) היש דבר מאת י"י אמר לו ירמיהו דבר עתיד מלך בבל להגלותך נשתנו פניו של צדקיהו וזעף לנגד ירמיהו ירא ירמיהו שמא יהרגנו והפליגו למקום אחר ואמר לו יש לנו ללמד מן הרשעים שאינם נפרעים עד שמוצא אחריו עלילה על אחת כמה וכמה הצדיקים ולא עוד אלא שיקרא שמך צדקיהו · שאתה אדם צדיק. מה חטאתי לעם הזה שנתנו אותי בבית האסורים אותם שהיו מתנבאים ואומרים להם לא יעלה מלך בבל על ירושלים בבקשה ממך סורר אני תפילתי לפניך אל תשיבני בית יונתן וגו' · ויצוה צדקיהו על ירמיהו ונתנו בית האסורים ונתן לו לחם ליום וגו' · עד שכלה לחם מירושלים וישב ירמיהו בחצר המטרה ה (ירמיה ל"ח) וישמע שפטיה בן מתן וגדליה בן פשחור ויוכל בן שלמיהו ופשחור בן מלכיה את דברי ירמיהו מדבר אל כל העם לאמר היושב בעיר ימות בחרב ברעב ודבר אותה השעה באו להם אצל צדקיהו המלך אמרו לו הרבה האיש הזה מתנבא עלינו רעות אינו דורש שלום למקום הזה ענה ואמר להם הרי הוא בידכם עשו כטוב בעיניכם נטלו ירמיהו והשליכו אותו לבור מלכיה בן המלך והיה הבור מלא מים עשה לו הקדוש ברוך הוא נסים ירדו להם המים למטן והטיט למעלה ויטבע ירמיהו בטיט והיה יהונתן הסופר מחרפו ומונה אותו ואומר לו הרכין ראשך על הטיט שמא תבא שינה לעיניך (ירמיה ל"ח) וישמע עבד מלך הכושי [א] הוא היה אחד מארבעה בני אדם שנקראו כושים ציפורה וישראל ועבד מלך הכושי ושאול ולמה נקרא שמו כושי אלא כשם שהכושי ניכר בעורו כך היה ניכר במעשיו הטובים בתוך פלטיריו של צדקיהו בא אצל צדקיהו ואמר לו הוי יודע שאם מת ירמיהו בתוך הבור ניתנה העיר להשונאים אמר לו צדקיהו קח אתך שלשים אנשים והעלה ירמיהו מן הבור : [ב] ובקושי העלוהו נכנס עבד הכושי לבית המלך והוציא משם בלאי הסחבות ובלאי מלחים והלך ועמד לו על הבור והיה קורא ואומר ארוני [ג] (המלך) ירמיה ארוני ירמיהו אין קול ואין עונה נתן ידיו בלבושיו וקרעה והיה בוכה והולך וירמיהו היה שומע אלא שהיה מתירא שמא יונתן הסופר הרשע היה : [ד] כיון ששמע קולו בוכה אמר לו הוא עבד מלך הכושי חי אתה הייתי סבור שאתה מת · הרי התכל [ה] מניחו תחת אצילי ידיך והמלחים ויטלו את ירמיהו מן הבור וישב ירמיהו בחצר המטרה ו בעת כינסם נבוכד נצר את מחנותיו ויצאו על ירושלים · כשהגיע לרבלתה ישב לו שם שהיה מתיירא שלא יעשה לו כמו שעשה לסנחריב אותה שעה קרא לנבוזראדן ונשאו ראש על כל החילות ואמר לו לך כבוש את ירושלים הלך נבוזראדן ויצר על ירושלים

בשנת

## הגהות ופירוש

:

סימן ד' [א] ילקוט ירמי' כ"ח · סימן ח' [א] הוא הי' ילקוט ירמי' ל"ח · [ב] הנה בילקוט ירמי' ל"ח בא"ו והא
נתן קשה מכת הרעב שלוקים בי"ת העלוהו בקושי · [ג] אדוני המלך תיבת המלך ט"ס ובילקוט שם ליתא · [ד] כיון ששמע
קולו בוכה אמר מי הוא שקורא אותי ובוכה ילקוט שם · [ה] מניחו בילקוט שם הגירסא הניחו ·

סימ

בשנת תשע למלכותו של צדקיהו עד שנת אחת עשרה למלכותו ולא היו יכולים לכבש את ירושלים שלא נחתם גזר דינם עד עכשיו ברם כשהגיע קיצם של ציון וירושלים ליהרס קץ הן לכל בני אדם קץ לכל החיים שבשבעה עשר בתמוז אירעו חמש פורענות לישראל נשתברו הלוחות בוטל התמיד הובקעה העיר שרף אפוסטמוס את התורה והעמיד צלם בהיכל אבל בתשעה באב נשרף בית המקדש, ויחזק הרעב בעיר והיו בנות ציון מתברות בשווקים והיו רואות אילו את אילו ואת אומרת לחבירתה למה יצאת לשוק שלא יצאת לשוק מימיך. והיא עונה ואומר' לה מכסה אני ממך קשה היא מכת הרעב אינה יכולה לסבול והן אוחזות זו בזו וחוזרת מבקשות בתוך העיר ולא היו מוצאים והיו מנפפות את העמודים ומתות עליהם בראש כל פינה ובניהם יונקים חלבן היו מהלכין על ידם ועל רגליהם כל אחד ואחד מכיר את אמו והוא עולה ונוטל את דדה ונותנה בפיו שמא ימשוך לו חלב והוא אינו מושך ונפשו מטרפת והוא מת אל חיק אמו לקיים מה שנאמר (איכה ב) בהשתפך נפשם אל חיק אמותם באותה השעה אמר המקום לירמיהו קום לך לענתות וקח את השדה מאת חנמאל דודך וגו' אותה שעה חשב ירמיהו בלבו שמא נותן הוא המקום ונושאים ונותנים בתוכה שאומר לי המקום לך (ירמי' ל"ב) קנה לך את שדי כיון שיצא ירמיהו מירושלים ירד המלאך מן השמים ונתן רגליו על חומת ירושלים ופרצן קרא ואמר יבואו השונאים ויכנסו לבית שאדונו אינו בתוכו ויבוזו אותו ויחרבו ויכנסו לכרם ויקצצו את גפניו שהשומר הניחו והלך לו שלא תהיו משבחים ואומרים אתם כבשתם אותה קריה כבושה כבשתם עם הרוג הרגתם באו השונאים וקבעו בימה שלהם בהר הבית הלכו ועלו להם בבימה אמצעית מקום שהיה המלך שלמה יושב ונוטל עצה מן הזקנים משם שנשתכלל בית המקדש שם ישבו השונאים ונטלו עצה מן הזקנים האיך לשרוף בית המקדש עד נמלכו ביניהם נטלו עיניהם והנה ארבעה מלאכים יורדים ובידם ארבעה לפידים של אש ונתנו בארבעה זויות של היכל ושרפו אותו כשראה כהן גדול שנשרף נטל את המפתיחות וזרקן לשמים פתח פיו ואמר הרי מפתחות של ביתך אפיטורופוס של שקר הייתי בתוכו יצא לילך לו תפסו אותו שונאים ושחטו אותו אצל המזבח מקום שהיה מקריב את התמיד יצתה בתו בורחת וצווחת אוי לי אבא חמדת עיני תפשו אותה ושחטו אותה וערבו דמה בדם אביה כשראו הכהנים והלוים שנשרף בית המקדש נטלו את הכינורים ואת החצוצרות ונפלו באש ונשרפו: כשראו הבתולות שהיו אורגות בפרוכת שנשרף ב"ה נפלו באש ונשרפו שלא יענו אותן השונאים כשראה צדקי' כן יצא לברוח במחילה שהיתה הולכת לירחו מקום אמרת המים באה והירח ינע והיו בניו מהלכין ראשונים ראה אותן נבוזראדן אחזו לו ולעשר בניו ושלח אות' נבוזראדן אצל נבוכד נצר ואמר לו אמור צדקיהו מה ראית למרוד עלי באיזה דין אדונך אם בדין אלהיך חייב אתה להרוג שנשבעת בשמו לשקר אם בדיני מלכות חייב אתה להרוג שכל מי שעובר שבועתו של מלך חייב להרוג. בכן ענה צדקיהו הרגיני ראשון שלא אראה בדם בניי ובניו אומרים ומבקשים ממנו הורגינו תחילה שלא נראה דם אבינו שפוך על הארץ וכן עשה להם שחטם לפניו ואחר כך חטט את עיניו ונתנה בתנור והוליכו בבלה והיה צדקיהו צווח ואמר בואו וראו כל בני אדם שהיה ירמיה מתנבא עלי ואמר לי לבבל אתה הולך ובבבל תמות ובבבל עיניך לא יראו ולא הייתי שומע לדבריו והריני בבבל ועיני לא רואות [א] אותך ירמיה הנביא יצא מענתות לבא לירושלים נטל עיניו וראה עשן בית המקדש עולה אמר בלבו שמא חזרו ישראל בתשובה להקריב קרבנות שהרי עשן הקטורת עולה בא ועמד לו על החומה וראה בית המקדש עשוי לו גדירות גדירות של אבנים וחומת ירושלים מסוגרת התחיל צווח ואומר (ירמיה ך) פיתיתני ה' ואפת חזקתני ותוכל וגו' הלך לו לדרכו התחיל צווח ואומר באיזו דרך הלכו להם חטאים באיזו דרך הלכו האבודים אלא אני אלך ואובד היה הלך עמהם ורואה את השביל מלא דם והארץ מרובצת בדם הרוגיה מכאן ומכאן קבע פניו לארץ וראה פרסות רגלים יונקים ועוללים שהיו מהלכים בשבי היה גוחן לארץ ומנשקן כשהגיע לגלות גיפפן ונשקן היה בוכה לנגדם והם לנגדו ענה ואמר להם אחי ועמי כל כך אירע לכם עד שלא הייתם שומעים לדברי נבואת כיון שהגיע לנהר פרת ענה נבוזראדן אמר לו (ירמיה מ') אם טוב בעיניך לבוא אתי בבל חשב ירמיהו בלבו ואמר [ב] אני הולך עמהם לבבל אין מנחם לגלות הנשאר' מהם ויצא לו מהם נטלו הגליות עיניהם וראו ירמיהו שפירש מהם הגיעו כולם בבכיה בקול רם וצווחו ואמרו

## הגהות ופירוש

סימן ו' [א] תיבת אותך נ"ע. [ב] ואמר אם אני הולך וכו' ילקוט תהלים קל"ז. [ג] הריני נ"ל הרי אתה מניחינו.

סיון

ואמרו אבינו ירמיה [ג] הרי מניחינו בכו שכן כתב (תילים קל"ז) על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו וענה ירמיה ואמר להם אני מעיד שמים וארץ אלו בכייתם בכייה אחת עד שאתם בציון לא גליתם היה ירמיה הולך ובוכה וכך אמר הבל עליך יקרת המדינות ; אמר ירמיהו כשהייתי עולה לירושלים נטלתי עיני וראיתי אשה אחת יושבת בראש ההר לבושה שחורים ושערה סתור צועקת מבקשת מי ינחמנה ואני צועק ומבקש מי ינחמני קרבתי אצלה ודברתי עמה ואמרתי לה אם אשה את דברי עמי ואם רוח את הסתלקי מלפני ענתה ואמרה לי אינך מכירני אני היא שהיו לי שבעה בנים יצא אביהם למדינת הים עד שאני עולה ובוכה עליו הרי שניבא ואמר לי נפל הבית על שבעה בנייך והרגם. איני יודע על מי אבכה ועל מי אסתור שערי; עניתי ואמרתי אין אתה טובה מן [ה] עמך ציון והיא עשויה מרעית לחיות השדה ענתה ואמרה לי אני אמך ציון אני היא אם השבעה שכן כתב (ירמיה ט"ו ט') אומללה יולדת השבעה אמר לה [ו] ירמיה דומה מכתך למכת של איוב מאיוב נטלו בניו ובנותיו וממך נטלו בנייך ובנותייך מאיוב נטלתי כספו וזהבו וממך נטלתי כספך וזהבך לאיוב השלכתי לתוך האשפה ולך עשיתי אשפה של זבל וכשם שחזרתי ונחמתי את איוב. כך אני עתיד לחזור ולנחמך לאיוב כפלתי בניו ובנותיו ולך אני עתיד לכפול בנייך ובנותייך לאיוב כפלתי כספו וזהבו ולך אני עתיד לעשות כן לאיוב נערתי מן אשפה ועליך הוא אומר (ישעיה נ"ב) התנערי מעפר קומי שבי ירושלים בשר ודם בנה אותך בשר ודם החריבך אבל לעתיד לבא אני בונה אותך שכן כתב (תילים קמ"ז) בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס אמן במהרה בימינו הקב"ה יקיים את המקרא שכתב עלינו (ישעי' ל"ה) ופדויי ה' ישובון, ובאו לציון ברנה וגו' •

סליק פרשתא •

# פרשה כז

א (ירמיה ב') שמעו דבר ה' בית יעקב וכל משפחות בית ישראל • [א] הכתוב אומר (איוב ל"ו י"א) אם ישמעו ויעבדו יכלו ימיהם בטוב ואם לא ישמעו בשלח יעבורו. אם שומעים ישראל להקדוש ב"ה ועובדים אותו ממלאים ימיהם בטובה כשם שאמר דוד (תילים צ') ימי שנותינו בהם שבעים שנה וגו' וכשם שאמר משה (שמות כ"ג) מספר ימיך אמלא, אם ישמעו ויעבדו אתה מוצא שתי שנים עשתה הארץ פירות מרובים מה שלא עשתה כל ימות העולם שנה [ב] אחר כניסתן לארץ ישראל שנאמר (במדבר י"ג) ויבואו עד נחל אשכול ויכרתו משם זמורה ואשכול וגו' (יש אומר ששה עשר היו טוענים כשם שהפועלים הם טוענים ששה לארבעה ארבעה וגומר) שנה אחרת שגלו מן הארץ כן אתה מוצא שכתב שם (ירמיה מ"א) וי' אנשים נמצאו בם ויאמרו אל ישמעאל אל המיתנו כי יש לנו מטמונים בשדה חיטים ושעורים ושמן ודבש ויחדל ולא המיתם בתוך אחיהם, אלא שלא היה להם מקום היכן ליתן והיו טומנים אותם בשדה, [ג] (וכן אתה מוצא שכתב (דברים ו') ובתים מלאים כל טוב אשר לא מלאתה וגו') וכתב [ד] אחד אומר (איכה ד) טובים היו חללי חרב מחללי רעב וגו' ואלו שמעו שלהם היה• דבר אחר (איוב ל"ו) אם ישמעו ויעבדו ואם לא ישמעו בשלח יעבורו (ירמיה ט"ו) שלח מעל פני ויצאו: הוי שמעו דבר ה', ב אמר שלמה (קהלת ד) ושבח אני את המתים שכבר מתו• למה אמר להם ירמיה שמעו דבר ה' בית יעקב: אלא אמר להם שמעו עד שאתם חיים עד שלא תמותו שאני יודע שאם אין אתם שומעים את דבר ה' עכשיו עתידים אתם לשמוע בבבל משתמותו ותעשו עצמות יבישות שנאמר (יחזקאל ל"ז) העצמות היבישות שמעו דבר ה' עכשיו עתידים אתם לשמוע בבבל משתמותו ותעשו עצמות יבישות שנאמר העצמות היבישות שמעו דבר ה' הרי שמעו בחייכם עד לא תמותון [א] שמעו דבר ה'• דבר אחר שמעו דבר ה' שאם יבואו שמועות רעות עליכם לא יזיקו אתכם וכן הוא אומר (תילים קי"ב) משמועה רעה לא יירא למה נכון לבו בטוח בה', ואם לא תשמעו ראה מה שכתב (ירמיה ל') כה אמר ה' קול חרדה שמענו וכן יחזקאל אומר (יחזקאל כ"א) והיה כי יאמרו אליך על מה אתה נאנח ואמרת על השמועה כי באה ונמס

כל

## הגהות ופירוש

סימן ז' [א] עמך אין צ"ל אמך ציון כמ"ש למטה אני אמך ציון • [ב] ירמי', אלא הקב"ה, וכמ"ש למטה •

פרשה כ"ז מתלתא דפורענותא הפטורת שמעו • סימן א' [א] בילקוט ירמי' מ"א • [ב] אחר כניסתן לא"י אחד בכניסתן לארץ ובתים מלאים כל טוב, וכתיב ויכרתו משם זמורה וגו' ועשרה בני אדם טוענים אותו כן הוא בילקוט שם, והמאמר המוסגר שיבושו ניכר וצ"ע • [ג] וכן אתה מוצא, והמאמר המוסגר, כאן הוא בטעות, ומקומו למעלה וכמ"ש באות ב' • [ד] וכתוב אחד אומר וכו' וזה סותר לפסוק של ירמי' מ"א שהיו להם מטמונים בשדה, לזה תירץ שאלו שמעו וכו' והיא הקללה בגלות ר"ל • סימן ב' [א] עד לא תמותון והוא ושבח אני את המתים מן החיים שהחיים

לא

כל לב ורפו כל ידים, שמעו דבר ה׳ • ג ד״א שמעו דבר ה׳ הכתוב מדבר [א] (משלי כ״ג) שמע לאביך זה ילדך ואל תבוז כי זקנה אמך כל מה שאמר לך אביך חייב אתה לשמוע לו • שמע לאביך זה ילדך אבל אם אמר לך נשתחוה לעכו״ם זרה לא תשמע לו למה זהו ילדך שלא תכפור (שמות ט״ו) זה אלי ואנוהו, זה ילדך ד״א שמע לאביך זה ילדך כן משה אומר (דברים ל״ב) צור ילדך תשי: ד״א שמע לאביך שבשמים, זה אלי, זה ילדך ונוהג בך כבוד [ב] (יתי׳) ואם לאו נוהג בך כעבדים (שם) הלי״י תגמלו זאת עם נבל ולא חכם (שם) הלא הוא אביך קנך כשאתה עושה רצונו אביך ואתה בנו ואם לאו על כרחך שלא בטובתך קונך ואתה עבדו שנאמר (ירמי׳ ב) העבד ישראל אם יליד בית הוא: הוי שמע לו וטוב לך, שמע לאביך, שמעו דבר ה׳ בית יעקב • ד ד״א שמעו דבר ה׳ • אמר קהלת (קהלת ז׳) טוב לשמוע גערת חכם וגו׳ • אמר הקב״ה [א] אני השויתי לשמים שנאמר (ישעיה ס״ו) כאשר השמים החדשים והארץ החדשה וגו׳ • והשמים אמרתי להם בדבר וקיימו שנאמר (תילים ל״ג) בדבר ה׳ שמים נעשו ואתם אינכם שומעים • ד״א שמעו נא דבר ה׳ בית ישראל בטלתם כל הדברות אמרתי (שמות ך) אנכי ה׳ אלהיכם (ירמיה ה) כחשו בה׳ ויאמרו לא הוא אמרתי לא יהיה לך (שם ב׳) כי מספר עריך היו אלהיך יהודה אמרתי לא תשא את שם ה׳ לשוא (שם ה׳) ואם חי ה׳ יאמרו אכן לשקר נשבעו • אמרתי זכור את יום השבת לקדשו: [ב] אהן שבתותי בריתי אמרתי כבד את אביך ואת אמך • (יחזקאל כב) אב ואם הקלו בך • אמרתי לא תרצח לא תנאף לא תגנוב (ירמי׳ ז׳) הגנוב ורצוח ונאוף והשבע לשקר וקטר לבעל אמרתי לא תענה ברעך עד שקר הכתוב מדבר (תילים כז) כי קמו בי עדי שקר ויפח חמס • אמרתי לא תחמוד בית רעך (מיכה ב) וחמדו שדות וגזלו (ענין) הרי בטלתם כל הדברות אפי׳ דבר אחד אם קיימתם ואני סולח לכם ואיזה הדבר הזה יום השבת שכן הוא אומר לירמיה (ירמי׳ יז) לא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת וגו׳ • (שם) ואם לא תשמעו אלי לקדש את יום השבת כי לחרבה תהיה הארץ לכך נאמר (ירמי׳ ב׳) שמעו דבר ה׳ בית יעקב ואין דבר אלא שבת שנאמר (ישעי׳ נ״ח) ממצא חפציך ודבר דבר • וכן [ג] הכתב אומר ואתה דבר אל בני ישראל ה (ירמי׳ ל״ז) וימלך מלך צדקיהו זה הוא שאמר הכתוב (משלי יא) במות האדם רשע תאבד תקוה אוי לרשעים [א] עד שהן צווחים ווי ווי כיון שמלך צדקיהו אמרה ציון ווי עכשיו ש״ס קיצו אמר ירמיה רבון העולמים מה עוונות היה בידיי שהנביאים עמדו לפני ועתידים לעמוד אחרי לא החרבת ביתך על ידי אחד מהם אלא על ידי מה היה ירמיהו עושה היה חוזר בשערי ירושלים היה אומר כה אמר לי הקב״ה (ירמי׳ א׳) אל תאמר [ב] נער אנכי [ג] והן (ירמי׳ יא) לא תנבא בשם ה׳ והוא אומר להם אף אני איני מבקש להזכירנו ומה אני יכול לעשות והוא בלבי כאשה יושבת על המשבר (ירמי׳ כ׳ ט׳) ואמרתי לא אזכרנו ולא אדבר עוד בשמו והיה בלבי כאש בוערה עצור בעצמותי • ואין עצור [ד] אלא צרה: שנאמר (בראשית כ׳) כי עצר עצר ה׳ וגו׳ מה היה ירמיהו עושה היה חוזר וצווח (ירמי׳ ד׳) מעי מעי אוחילה קירות לבי הומה לי לבי לא אחריש וגו׳ אמר ירמיה לצרה הזו הייתי מתוקן אמר לו עד שלא בראתי את העולם היית מתוקן לדבר (ירמי׳ א׳) בטרם אצרך בבטן • ואין טרם אלא עד שלא נברא העולם • שנאמר (בראשית ב׳) וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וגו׳ דבר אחר וימלוך מלך צדקיהו כך היתה מידות של בנות ירושלים חוזרות ורואות בחורים יושבים בחוץ ומטפחות ומקשורת ברגליהם שכן כתב (ישעי׳ ג׳) ותלכנה נטויות גרון והם מצהלות אחריהם כסוסים מיוזנים שנאמר (ירמי׳ ה) סוסים מיוזנים משכים היו וגו׳ דבר אחר (ירמי׳ לז א׳) וימלוך מלך צדקיהו למה חרב הבית לא בחודש הראשון ולא בחודש השני ולא בשלישי ולא ברביעי אלא בה׳ אלא ביקש להחריבן [ה] בראשון עמדה זכותו של יצחק אמר רבון העולמים זכור לעקידה שנעקדתי לפניך ונתתי טלה אחרת טלה • ביקשה להחריבן [ו] בשני עמדה זכותו של אברהם שנאמר (בראשית יח) ואל הבקר רץ אברהם בקש להחריבו [ז] בשלישי עמדה זכותו של יעקב שנא׳ (בראשי׳ כ״ה) ויגדלו הנערים ביקש להחריבו [ח] ברביעי עמדה זכותו

## הגהות ופירוש

לא שמעו והמתים שמעו • סימן ג׳ [א] ילקוט משלי כ״ג • [ב] יתי׳ תיבה זאת צריך עיון • סימן ד׳ [א] אני השויתי פי׳ השויתי אתכם לשמים שנאמר כאשר וגו׳ וסיפא דקרא כן יעמוד זרעכם ושמכם • [ב] אהן את שבתותי בריתי ס׳ בזה ניכר, ובילקוט ירמי׳ א׳ ובילקוט מיכה א׳ הכי איתא, קדשי בזית שבתותי חללת • [ג] וכן הכתוב אומר ואתה דבר אל בני ישראל נ״ע לישבו • סימן ה׳ [א] ה״נ ביל וע ירמי׳ ל״ז עד שהם צווחים הבריות צווחים ווי • [ב] וסיפא דקרא כי על כל אשר אשלחך תלך ואת כל אשר אצוך תדבר • [ג] והן אומרים כ״ל • [ד] אלא צרה, של יולדת • [ה] בראשון בניסן שהוא מזל טלה, ועיין כל זה לעיל פרשה כ׳ סימן ב׳ ובפירוש שם • [ו] בשני אייר מזל שור • [ז] סיון מזל התאומים

ונהו

זכותו של משה אמר רבון העולמים הקרטן הזה אינו הי אלא מן המים ואני נמלטתי מן המים כיון שבא להתחריבו בחמישי לא היה יכול לפיים שנקרא חמישי אריה שנאמר (ירמי׳ ד׳) עלה ארי׳ מסובכו וגו׳ ויחריב את הבית שנקרא ארי׳ שנאמר (ישעי׳ כ״ט) הוי אריאל אריאל [ט] ויכה את ישראל שנקראו אריאל שנאמר (במדבר כ״ג) וכארי יתנשא · בחודש שנקרא אריאל על שבטלו דבריו של אריאל שנאמר ארי׳ שואג מי לא יירא · ו אמרו המלאכים לפני הקב״ה רבונו של עולם [א] אינה זו ירושלים שנאמר (יחזקאל ה׳) זאת ירושלים בתוך הגוים שמתי׳, אמר להם (שם) ותמר את משפטי לרשעה מכל הגוים, אמרו לו (דברים ט׳) והם עמך ונחלתך אשר הוצאת בכחך הגדול: אמר להם (ירמי׳ י״ח) כי שכחוני, אמרו לו עשה בשביל האבות אמר להם (ירמי׳ ז׳) והאבות מבערים את האש, אמרו לו עשה בשביל הבנים אמר להם (יחזקאל כ׳) וימרו בי הבנים לא אבו לשמע אלי, אמרו לו עשה בשביל שבטו של יהודה · אמר להם (מלכים א׳ י״ד) ויעש יהודה הרע, אמרו לו עשה בשביל הגדולים אמר להם (מיכה ג׳ י״א) ראשיה בשוחד ישפטו, אמרו לו עשה בשביל השבטים אמר להם [ב] וגד וראובן וחצי שבט המנשה בה׳ אלהיכם וגו׳, אמרו לו עשה בשביל שבטו של דן אמר להם (שופטים י״ח) ויקימו להם בני דן את הפסל, אמרו לו עשה בשביל התלמידים אמרו להם (ירמי׳ ב׳ ח׳) ותופשי התורה לא ידעוני, אמרו לו עשה בשביל הנביאים אמר להם (איכה ד׳) מחטאות נביאיה עונות כהניה, אמרו לו עשה בשביל המלכים אמר להם (מלכים ב׳ כ״ג) ואת המרכבות אשר על הגג עליית אחז [ג] אשר עשו, אמרו לו מלאכי השרת עשה בשבילנו אמר להם (ד״ה ב׳ ל״ו) ויהיו מלעיבים במלאכי אלהים, אמרו לו עשה למען שמך שנקרא עליהם · אמר להם (יחזקאל ל״ו) ואת שם קדשי חיללו, אמרו לו אין אתה רוצה להתפיים איקונים של אביהם מהו עושה אצלך (איכה ב׳) השליך משמים ארץ תפארת ישראל · [ד] האמירה הזו שהלבישו אותך מה היא עושה עליך אילולי שהדבר כתוב אי אפשר לאומרו: (שם) עשה ה׳ אשר זמם [ה] בצע אמרתו וגו׳, אמרו לו רבון העולמים אין זו ירושלים שהכתבתה עליה (ישעי׳ מ״ט) הן על כפים חקותיך, אמר להם (יחזקאל כ״א) גם אני אכה כפי אל כפי והנחתי חמתי, כיון שראתה ציון שאינו רוצה להתפיים התחילה ואמרה (ישעי׳ מ״ט) ותאמר ציון עזבני ה׳: וה׳ שכחני יהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו ואלהי אבותינו · שתבנה מקדשך במהרה בימינו ותשוב שכינתך בתוכה ותקבץ גליותי מארבע כנפות הארץ ויבנו ערי יהודה וישבו שם וירשוה בזמן קריב אמן: סליק

# פרשה כח

א (תילים קל״ז) על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו זו היא שנאמרה על ידי ירמיהו הנביא (ירמי׳ יוד י״ט) אהלי שודד וכל מיתריו נתקו כנגד מי אמרו למקרא הזה לא אמרו ירמי׳ אלא כנגד ישראל אע״פ שאמרו כנגד ישראל חזר ואמרו על הקב״ה בשעה שגלו ישראל וחרב בית המקדש ונעקרה סנהדרין היה הקב״ה בוכה עליהם נפש והיה נושא עליהם קינה ומתמיה עליהם אמר עליהם אהלי שודד ונכנסו השונאים ובזזו את מקדשי ואני יושב ומחריש ואין אהל אלא בית המקדש שנא׳ (תילים ע״ח) אהל שכן באדם אלא מה אעשה מדת הדין הוא לפני וכל מיתריו נתקו זה סנהדרין שהיא דומה [א] לאולם כמיתרים לאהל כשם שאהל אינו יכול לעמוד אלא ע״י מיתרים כך אלמלא זקנים שיושבים בסנהדרי גדולה ומתקנים את המועדות ומעברים את השנים ואת החדשים ומתירים את המותר ואוסרים את האיסור ומיישבים את העולם אין העולם מתקיים אפי׳ שעה אחת (ירמי׳ יו״ד) בניי יצאוני ואינם וכי אין ישראל קיימין בעולם והלא אתה מוצא שקיימים ישראל מסוף העולם ועד סופו אלא מהו שאמר בניי יצאוני ואינם שאין עושים בניי את המועדים כתיקנם כשם שנצטוו בסיני כך היתה כנסת ישראל אומרת לאומות העולם בשעה שגלו היו מתמהין כשהיו רואין אותם השחירו פניהם כשולי קדירה ואומרים (איכה ב׳) הזאת העיר שיאמרו כלילת יופי משוש כל הארץ · אלו הן שנאמר בהן (יחזקאל י״ו) ויצא לך שם בגוים ביופייך כי כליל הוא בהדרי וגו׳ באותה שעה צדק עליהם

## הגהות ופירוש

והו ויגדלו הנערים שיעקב בא׳ ומתאומים · [ח] ברביעי תמוז פרטן · [ט] ויכה את ישראל, נ״א, ואפשר שהכוונה שבחודש שבית ויכה את ישראל, שהפך חמתו על עלים ואבנים · סימן ו׳ [א] אינה זו ירושלים ואת ירושלים בתמי׳ שהיתה גדולה וחשובה למה החרבת אותה · [ב] וגד וראובן וחצי שבט המנשה בה׳ אלהיכם וגו׳, כל זה ל״ע · [ג] ליסר עשו וס״ד מלכי יהודה ·
[ד] האמירה, הפורפירה בגדי מלוכה · [ה] בלע אמרתו, במדרש איכה פסוק זה ה״ג שם, בזע פורפירין דילי׳ ·
פרשת כ״ח מעניני תשעה באב פרשת על נהרות · סימן א׳ [א] לאולם, נ״ל לעולם כמ״ש לכאן בהדיא ·

[ב]

עליהם את הדין ואמרו חלילה להקב״ה בלא דין לקיים מה שנא׳ (דברים כ״ט) ואמרו כל הגוים על מה עשה ה׳ ככה לארץ הזאת וגו׳ ואמרו על אשר עזבו ברית ה׳ וגו׳ אמרה להם (שיר א׳) אל תראוני שאני שחרחורת ששזפתני השמש [ב] מה אתם רואים שהשחירו פניי כשולי קדירה · ששזפתני השמש מעשי גרמו לי שהנחתי להקב״ה והלכתי אחר החמה והלבנה ומי גרם לי שעשיתי כל המעשים הללו בני אמי נחרו בי בני אמי נביאי השקר שהיו לי כגון צדקיהו בן כנענא וחביריו הם גרמו לי שאבא ליד הצער הזה שמוני נוטרה כרמים כשנצטויתי מסיני לא נצטויתי [ג] שאשב אלא יום אחד ועכשיו שמוני נוטרה את הכרמים יושבת ומשמרת שני ימים טובים [ד] ואינו יוצא בהם ידי חובתי כרמי שלי לא נטרתי (ירמי׳ י״ד) אין נוטה עוד אהלי מהו וכי אין בית המקדש עתיד ליבנות אלא אין נוטה עוד אהלי מכם ואין מקים יריעותי מכם אלא מקדש ראשון שבנאו בשר ודם נפל ביד שונא אבל מקדש אחרון שהקדוש ברוך הוא בונה אותו שנאמר (תילים קמ״ז) בונה ירושלים ה׳ נדחי ישראל יכנס · ושוב לא יחרב לכך נאמר אהלי שודד וגו׳ · ב ד״א [א] (תילים קל״ז) על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו מה ת״ל שם ישבנו מלמד שלא היתה להם ישיבה משיצאו מא״י עד שהגיעו לפרת לא היה להם מנוח לישב לפיכך נפלו עליהם בעילה [ב] אמרו אלהיהם של אלו רחמן הוא וכיון שמסבירים לו פנים הוא חוזר ומרחם עליהם שמא ישובו ויתחברו כולם ויקראו לאלהיהם ויחזרו ולא הועלנו כלום לפיכך היו דוחקים אותם ומריצים אותם על כרחם שנאמר (איכה ה׳) על צוארינו נרדפנו וגו׳ (איכה ד׳) קלים היו רודפינו וגו׳ מה ראו ישראל לבכות על נהרות בבל א״ר יוחנן הרג בהם פרת בישראל יותר ממה שהרגו בהם נ״נ הרשע כשהיו שרוים בא״י לא היו שותים אלא מי גשמים ומימי נוזלים ומימי מעיינות כיון שגלו לבבל שתו ממי הפרת ומתים מהם הרבה לפיכך היו בוכים על ההרוגים שהרגו בהם אויביהם ועל מיתתם שמתו בדרך ולא הניחו׳ לקוברם ועל ההרוגים שהרגו בהם פרת ולא עוד אלא שהיה נבוכד נצר הרשע יושב בספינה הוא וכל גדוליו וכל שריו ועמהם כל מיני זמר שנאמר (ישעי׳ מ״ג) וכשדים באניות רנתם וכל מלכי יהודה מושלכים בשלשלאות ברזל והולכים ערומים על שפת הנהר נשא נבוכד נצר הרשע את עיניו וראה אותם אמר לעבדיו מפני מה הולכים הללו בלא משאוי [ג] מיד נטלו משאוי והניחו על כתיפם עד שנכפפו קומתם מפני המשאוי · שכך אמרו על עצמם (איכה ה׳) על צוארינו נרדפנו באותה שעה געו כל ישראל בבכייה עד שעלתה בכיתם למרום · אמר ר׳ אחא בר אבא באותה שעה בקש הקב״ה להחזיר את כל העולם כולו לתוהו ובהו אמר הקב״ה כל מה שבראתי לא בראתי אלא בשביל אלו שנא׳ (יחזקאל כא) גם אני אכה כפי אל כפי והנחתי חמתי עולם שבראתי לא בראתי אלא בשתי ידיי שנאמר (ישעי׳ מ״ח) אף ידי יסדה ארץ וימיני וגו׳ אחריבנו · אמר רבי תחליפא בר קרויה באותה שעה נכנסו כל מלאכי השרת ועמדו לפני הקדוש ברוך הוא ואמרו לפניו רבונו של עולם, עולם ומלואו שלך הוא לא דייך שחרבת דירתך של מטה אלא שתחריב בית דירתך של מעלה אמר להם וכי תנחומים אני צריך או בשר ודם אני שאני צריך תנחומים הרי אני מכיר בסוף שנאמר (ישעיה מ״ו) עד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול אני עשיתי ואני אשא (ישעיה כ״ב) על כן אמרתי שעו מני אמרר בבכי אל תאיצו לנחמני אל תוסיפו לא אמר אלא תאיצו אמר להם התנחומין הללו שאתם מנחמים אותי ניאוצים הם לפניי [ד] רדו מלפני ושמו את משאוי מעל בני מיד ירדו, לא מלאכי השרת בלבד אלא אף הקדוש ברוך הוא נשא עמהם אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו (ישעיה מ״ג) למענכם שלחתי בבלה, וכל ישראל באים הגולה וגו׳ יצאו לקראתם בני בארי ובני מדינות אחרות והיה רואים אותם מוטלים בשלשלאות של ברזל היו מתמהין ובוכים עליהם ואומרין (יחזקאל ל״ו) עם ה׳ אלה ומארצו יצאו דבוודאי דאילו הם מה עשו בני בארי באותה שעה הפשיטו את עבדיהם ואת שפחתיהם והקריבום דורון לנבוכד נצר אמר להם על מה אתם עושים אמרו לו אנו אומרים שמא מלך אוהב ערומים אתה אמר להם הואיל ואינו אלא דרך ביזיון לכו והלבישום לישראל מה שכרן של בני בארי נטה עליהם הקדוש ברוך הוא חסד מכל ארץ ישראל ואין לך בארץ ישראל שהיה יפים ביותר אלא בני בארי אמרו כל אדם

## הגהות ופירוש

[ב] מה וכו׳, נ״ל שיר רבה פסוק זה · [ג] שאשב אלא יום אחד, נ״ל שאשמור אלא יו״ט אחד · [ד] ואינו יוצא אנ״ל ואיני יוצא ובשי״ר שם הגירסא סבורה הייתי שאקבל שכר על שניהם ואיני מקבל שכר אלא על אחד וכו׳ ע״ש וכאן ל״ע · סימן ב׳ [א] על נהרות ילקוט תילים שם · [ב] אמרו לקמן פרשה ל״א סימן ה׳ · [ג] באותה שעה הגילו ספרים ונתנו אותם כתנות ומלאום חול מיד נטלו משאוי וכו׳ ילקוט תילים קל״ז · [ד] רדו מלפני, ושמו את המשאוי מעליהם מיד ירדו מלאכי השרת ונטלו המשאוי מעליהם ולא מלאכי השרת וכו׳ ·

אדם שנכנס לשם אינו מבקש לצאת בלא עבירה ג׳ מהו (תלים קל״ז) גם בכינו שהם מבכים עמהם הקדוש ברוך הוא · דרש ר׳ יצחק (סס) על ערבים בתוכה תלינו כינורותינו בא וראה עפרה של ארץ ישראל לתשובה עד שהיו בארץ ישראל היה ירמיה אומר להם עשו תשובה עד שלא יתחתם עליכם גזר דין ולא קיבלו כיון שגלו היו נוהגים קדושה במצות נטלו כינורותיהם ותלו אותה בערבות (סס) כי שם שאלנו שובינו דברי שיר וגו׳ באותה שעה אמרו להם אומות עולם עמדו ושוררו לפני עבודה זרה כדרך שהייתם משוררים בבית המקדש אמרו להם אילו אמרנו שירה במקומינו לא גלינו מארצנו ועכשיו היאך נאמר שירה לפני עבודה זרה היה רבי יצחק בן טבלאי אומר משלו משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שנשא בת מלכים אמר לה עמדי והשקני כוס אחד ולא רצת להשקותו כעס עליה והוציאה מתוך ביתו הלכה ונשאת למוכה שחין אמר לה עמדי והשקני כוס אחד אמרה לו ריקה בת מלכים הייתי ונשאתי למלך ועל שאמר לי השקיני כוס אחד ולא רציתי להשקותו כעס עלי והוציאני מתוך ביתו שאילו השקיתיו הייתי מוסיף על כבודי כבוד והייתי במקומי עכשיו אתה אומר לי עמדי והשקיני אף כך ישראל אומר לאומות העולם אילו אמרנו שירה לפני הקדוש ברוך הוא במקומינו על כל הניסים שעשה לנו ישבנו במקומינו ולא גלינו מארצינו ועכשיו נאמר שירה לפני עבודה זרה מיד עמדו והשליכו מהם תילי תילים של הרוגים ואע״פ שהרגו מהם הרבה היתה להם שמחה שלא אמרו שירה לפני עכו״ם שנא׳ ותוללינו שמחה באותה שעה נשבע הקדוש ברוך הוא לישראל שבועה שלימה כביכול הוצא על עצמו אם לא אעשה שבועתי שנאמר אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני נטל הקב״ה ידו והחזירה לאחוריו בשעה שגלו ישראל כעניין שנאמר (איכה ב׳) השיב אחור ימינו מפני אויב כביכול לא החזירה הקב״ה למקומה וכן אמר להם הקב״ה לישראל אשכח ימיני שהחזרתי לאחוריי אם לא אקים לכם שבועה זו ולא אשכח אתכם בין האומות העולם תדבק לשוני לחיכי אם לא אזכיר את ירושלים אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי שעתיד הקב״ה להחזיר לירושלים כל שמחתה כעניין שנאמר (ישעיה ל״ה) ופדויי ה׳ ישובון ובאו ציון ברינה ושמחת עולם על ראשם כל המתאבל על ירושלים בעולם הזה ישמח עמה לעתיד לבא שנאמר (ישעיה ס״ו י׳) שמחו את ירושלים וגלו בה כל אהביה שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה אמרו משום אביי אין שמחה בא אלא בתשעה באב לפי שקבעו אבל בזמן הזה ועתיד לפני הקב״ה לעשותו יום טוב שנא׳ (ירמיה ל״א י״ג) והפכתי אבלם לששון ונחמתים ושמחתים מיגונם ·

# פרשה כט

א (איכה א׳) בכה תבכה בלילה · ילמדינו רבינו הכהנים מהו שיהא מותר להם לטבול לתרומתם בתשעה באב אמר רבי חנינא סגן הכהנים כדיי בית אלהינו לאבד עליו טבילה אחת אין צריך לומר שאנו צריכים להיות נזכרים חורבן הבית אמר הקב״ה (תלים קל״ז) אם אשכחך תשכח ימיני וכן ירמיהו אומר (איכה ג׳) זכור תזכור ותשוח עלי נפשי כביכול ראה מה כתב בכבודו של הקב״ה (ישעיה כ״ב) ויקרא ה׳ אלהים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד וגו׳ · וכן הוא אומר (סס) על כן אמרתי שעו מני אמרר בבכי כביכול אמר הקב״ה כשם שהוא למטן אף לפני בבכיה למעלן על מה שהגיע כביכול בכייה [לפני על שהנחתי שכינתי שנאמר (תלים קל״ב) זאת מנוחתי עדי עד וגו׳ והיא בוכה על שהנחתי כבוד מנוחתי מתוכה והנחתיה לכך היא בוכה מניין ממה שקראו בעניין (איכה א׳) בכה תבכה בלילה ב׳ כך פתח רבי תנחומא בי ר׳ זה שאמר הכתוב (ירמיה י״ד) כה אמר ה׳ תרדנה עיני דמעה יומם ולילה ולא תדמינה אמר להם הקב״ה בכה תבכה בלילה אתם בוכים בלילה ואני בוכה יומם ולילה למה שאין לפני שינה שנאמר (תלים קכ״א) הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל ואמרת את הדבר הזה (ירמיה י״ד) כה אמר ה׳ תרדנה עיני דמעה יומם ולילה: לא גלה הכתוב אם הנביא אמר תרדנה עיני דמעה אם לאו אלא שמה שהוא אומר יומם ולילה ואי איפשר לבשר ודם לבכות יומם ולילה ואומר (ירמיה ח׳ כ״ג) מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה ואבכה יומם ולילה את חללי בת עמי ש״מ בהקב״ה מדבר שאין לפניו שינה שנאמר הנה לא ינום ולא ישן שומר ישראל · בכה תבכה למה שתי בכיות בכייה על הרוגיה בכייה אף על הרעב שהיה שם שהיו אוכלים בשר בנים ובנות כמה שנאמר (איכה ד׳) ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן היו לברות למו וגו׳ · אמר רבי יוחנן כשם שהיו אוכלים בני ציון בשר בנים ובנות [א] (שנא׳ ויהי

## הגהות ופירוש

פרשה כ״ט מעניני תשעה באב בפרשת איכה ·

סימן ב׳ [א] שנאמר ויהי׳ ב׳ תיבות אלו מקומם בשורה שלאחריה

ויהי) • כך היו נשי שומרון אוכלות בשר בנים ובנות • שנאמר (מלכים ב' ו') ויהי רעב גדול בשומרון והנה צרים עליה וגו' : (שם) ויהי מלך עובר על החומה ואשה צעקה אליו לאמר הושיעה אדוני המלך ויאמר אל יושיעך מאין אושיעך המן הגורן או מן היקב אמר לה האלהים אני אף על פי כן חזר וקיבלה אמר לה מה ליך שנאמר (שם) ויאמר המלך מה לך והאמר האשה הזאת אמרה אלי תנה את בנך ונאכלנו ונבשל את בני ונאכלנו ואומר אליה וגו' מי שהיה שומע סבור שהטמינה אותו חי [ג] לאוכלה לעצמה מנין שנאמר ותאמר אליה תני את בנך ונאכלנו ונשחטהו אין כתב כאן הוי מכלל שהיה שחוט ומבושל ויאמר המלך כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף אם יעמוד ראש אלישע בן שפט וגו' א"ר יוחנן בחורבן ראשון ובחורבן השני אכלו אבות בשר בנים ובנות והוא שירמיה מקונן עליהם (יחזקאל ה') לכן אבות יאכלו בנים בתוכך ובנים יאכלו אבותם וגו' • ג ד"א למה שני פעמים בכיה בכה תבכה בכיה על ירושלים בכיה על נהרות בבל כמ"ש על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו וגו' [א] בכה תבכה בוכה על עצמה ובוכה על שפירש מהם ירמיה למה [ב] שהיה מיקל את העול מעליהם מה היה עושה היה נותן את הקולר על צוארו והיה נבוזראדן מסירו והיה אומר לו חבול אתה בנפשי שלא ישמע המלך ויאמר לי וכי לא פקדתיך עליו שנאמר (ירמיה ל"ט) קחנו ועיניך שים עליו ואל תעש לו וגו' א"ל שלשה דברים אני רואה בך נביא של שקר ורוצח ומבעט ביסורים אמר לו לא על ידיך אמר הקב"ה שהמקום עתיד ליחרב אמר לו על ידי וע"י אחרים והוא מכניס עצמו בקולר והיו השבוים רודפים וכיון שהיו רואים אותו עמהם היו מהלכים מעט מעט והיאך שהיו רודפים מה היו עושים [ג] היו נוטלים אחד מהם והורגים אותו ועושים אותו איברים איברים ומשליכים אותו לפניהם והם רואים ומהלכים שלא בטובתו כשם שהלסטים עושה כשהם רועים את הצאן כמ"ש (איכה ה') על צווארינו נרדפנו לכך הוי בכה תבכה בלילה

ד ואין לי הנייה ממנו לאותו אני מקריב. ומיד היה נוטלו סומקינו דהה"ד (יחזקאל ט"ז) ותקחי את בניך אשר ילדת לי אמר הקב"ה לעכו"ם אתם מקריבים בנים ואינכם יגיעים ובי אתם יגיעים כמה שכתב (ישעיה מ"ג כ"ב) כי יגעת בי ישראל (שם) ובזבחיך לא כבדתני אמר להם הקב"ה שמא הטרחתי עליכם שתהיו מביאים לי שלמים לאו כמ"ש (ויקרא ז') ואם זבח שלמים קרבנו אם מבקש הוא להביא שלמים יביא (ישעיה מ"ג) לא העבדתיך במנחה לא הטרחתי עליכם שתהיו מביאים לי מנחה כמ"ש (ויקרא ב') ונפש כי תקריב קרבן מנחה לה' סולת יהיה קרבנו וגו' (ישעיה מ"ג) לא הוגעתיך בלבונה לא אמרתי לכם שתהיו מביאים קנטירים של לבונה אלא קומץ כמ"ש (ויקרא ב') וקמץ מלא קומצו וגו' (ישעיה מ"ג) לא קנית לי בכסף קנה לא אמרתי לכם שתהיו מביאים קנטרים של קטורת אלא פרס שחרית ופרס ערבית בא וראה פסלו של מיכה היה עומד במערבו ובהמ"ק היה עומד בשילה והיה מקריב לפני צלמו של מיכה קטורת בעתר שנאמר (יחזקאל ח') ועתר ענן הקטרת עולה ובשילה היו מקריבים פרס שחרית ופרס ערבית והיו ב' העשנים מתאבכין ועולין לשמים כמ"ש (ישעיה ט' י"ז) ויתאבכו גאות עשן והקב"ה אומר לאיזה נקבל לזה או לזה אך העבדתני בחטאתיך אמר הקב"ה הייתי קורא (במדבר י"ב) לא כן עבדי משה וכן (תלים ע"ח) ויבחר בדוד עבדו וכן (ישעיה מ"ד) אל תירא עבדי יעקב ובחטאתיכם עשיתם אותי שהייתי קורא לרשע עבדי כמה שכתוב (ירמיה כ"ז) ולקחתי את נ"נ מלך בבל עבדי • ד"א אך העבדתני אמר להם הקב"ה בחטאתיכם עשיתם אותי לגלות בבל כמה שכתוב (ישעיה מ"ג) למענכם שלחתי בבלה • הוגעתני בעונותיך אמר להם הקב"ה עונותיכם עשו אותי להיות עוסק ויושב בבכי ובקינות כמ"ש (איכה א') איכה ישבה בדד •

ה ד"א איכה ישבה בדד בודד כל העולם המיה' עליה (ירמיה ט) על מה אבדה הארץ נצתה כמדבר מבלי יושב ויאמר ה' על עזבם תורתי למלך שהיה אוהב את בנו עשה לו [א] מנייק של זהב ותולה אותו בצוארו לא עשה אלא הכעיסו ונטל אביו ממנו את המוניק ועשה לו כבלי' ונתנם ברגליו של

## הגהות ופירוש

שאחריה אלל שומרון וכאן ל"ע • [ב] לאוכלה לעצמה ה"ג בילקוט מלכים ב' ו' א"ר יוחנן שחוט ומבושל הי' • סימן ג' [א] עיין לעיל פרשה כ"ו סימן ו' • [ב] פתיחה דאיכה רבתי על הנהרים • [ג] מדרש איכה פסוק על צוארינו • סימן ד' [א] ואין לי הניי' ממנו המאמר הזה חסרונו ניכר דהתחלתו וכך צריך להיות ולא אותי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל, הוה כומרא אתא לגבי בר נש אמר לי' כלם פלן מכל בנייא דאית לך ליה את בעי לקרבא חד מינייהו, א"ל וכי ברשותי אינון חד בדהב וחד בכסף חד בעינא חד בבקרותא, א"ל הממון לי דאית לי חד זעיר בבי ספרא ואין לי הניי' ממנו כד אתי לאותו אני מקריב וכו', איכה רבתי פסוק טומאתה בשוליה, וילקוט יחזקאל ט"ז, ובפתיחתא דאיכה רבתי פסוק ולא אתי • [ב] קנטירים, ככרים • סימן ה' [א] מנייק, מין תכשיט • [ב] ה"נ במכילתא ריש פ' בא הוצא

של בנו כך עשה הקב"ה אותיות של תורה כמוניקות ונתנם על צואריהם של ישראל שנאמר (משלי א) כי לוית חן הם לראשיך וענקים לגרגרותיך (שם ד') תתן לראשך לוית חן עטרת תפארת תמגנך לא עשו אלא עזבו את התורה שנאמר עזבו את תורתי וימאסו בה כתב אותיותיהם פורעניות והביאה עליהם (איכה א') איכה ישבה בדד· [ג] דבר אחר איכה ישבה בדד מה ראתה המגילה לכתוב לשמו של ירמיהו אלא ארבעה בנים אחד תבע כבוד האב ולא תבע כבוד הבן ואחד תבע כבוד הבן ולא תבע כבוד האב ושניהם תבעו כבודו של בן וכבודו של אב אליהו תבע כבודו של הקב"ה כשהיה עומד ומקטרג ו [א] לעשרה (בראשית נ') וינחם אותם וידבר על לבם אמרו לו ישראל רבון של עולם בא וראה ליוסף אחר כל הרעות שעשו לו אחיו הוא עומד ומנחם אותם ומדבר על לבם אף אנו יודעים שהחרבנו את ביתך בעוונותינו הרגנו את נביאנו, ועברנו כל המצות שבתורה אלא (שיר ח) מי יתנך כאח לי אף אסף הנביא אמר (תילים פ') רועה ישראל האזינה נוהג כצאן יוסף וגו' אמר להם הקב"ה כיוסף אתם מבקשים [ב] אותם כיוסף אני נעשה לכם מה עשה יוסף לאחיו נחם אותם ודבר על לבם אף אתם (ישעיה מ') נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם דברו על לב ירושלים· ז דבר אחר נחמו נחמו [א] זה שאמר הכתוב (איוב כ"א ל"ד) ואיך תנחמוני הבל ותשובתיכם נשאר מעל ר' אבא בר כהנה ורבותינו שבדרום רבי אבא בר כהנה נשתייר בהם כובים כד"א (ויקרא ה' כ"א) ומעלה מעל בה' ורבותינו שבדרום אומרים לית הורתבתחון ממרקן לית לקדמיתה דמיין לאחרייתה ולא אחרייתה דמיין לקדמיתה ומהו הדבר אלא לפי שהקב"ה משלח את הנביאים לילך לנחם את ציון [א] בא הושע אומר לה עמדי וקבלי כוס תנחומים הקדוש ברוך הוא שלחני אליך לנחמך אמרה לו מה בידיך אומר לה כך אמר לי הקדוש ברוך הוא בטל אותו הכעס מעכשיו (הושע י"ד) אהיה כטל לישראל אמרה לו הושע הרי התנחומים נתונים לך אתמול אמרת (הושע י"ג) ואהי להם כמו שחל כנמר אפגשם כדוב שכול ועכשיו אתה אומר (שם י"ד) אהיה כטל לישראל לאילו נאמין לראשונים או לאחרונים ניחומים של הבל הם (איוב כ"א) ואיך תנחמוני למה שתשובתיכם נשאר מעל, בא יואל ואומר לה עמדי קבלי כוס תנחומים אמרה לו מה בידך ומה בכוסך אמר לה הקדוש ברוך הוא אמר לי כשאגאול עתידים ההרים שיטיפו לכם עסיס (יואל ד') והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס אמרה לו הרי תנחומים נתונים לך אתמול אמרת לי (שם א') הילילו כל שותי יין על עסיס וגו' ועכשיו אתה אומר לי יטפו ההרים עסיס וגו' לאלו נאמין לראשונים או לאחרונים (איוב כ"א) איך תנחמוני הבל למה ותשובותיכם נשאר מעל (שם ט"ו) שמעתי כאלה רבות מנחמי עמל כולכם בא עמוס אמר לה עמדי וקבלי כוס תנחומים ואמרה לו מה בידך ומה בכוסך אמר לה אמר לי הקב"ה שאני שב שבותך ובונה בית המקדש (עמוס ט') ביום ההוא אקים את סוכת דוד הנופלת: א"ל הרי תנחומיך נתונים לך אתמול אמרת (שם ה') נפלה לא

## הגהות ופירוש

מובא ילקוט ירמי' ל"ו שלשה נביאים הם אחד מהם תבע כבוד האב ולא כבוד הבן ואחד מהם תבע כבוד הבן ולא כבוד האב ואחד תבע כבוד האב וכבוד הבן, אחד מהם תבע כבוד האב זה אליהו שנאמר קנא קנאתי לה' צבאות כי עזבו בריתך בני ישראל, מה כתיב שם ואת אלישע בן שפט תמשח לנביא תחתיך כלומר אין לי חפץ בנבואתך, יונה תבע כבוד הבן ולא רצה לילך בשליחותו בנינוה כי הגוים קרובים לעשות תשובה ויהי' קטרוג על ישראל בזה לפיכך אמר הקב"ה וידבר ה' אל יונה שנית, ולא שלישית, ירמי' תבע כבוד הבן וכבוד האב שנא' נחנו פשענו ומרינו אתה לא סלחת לפיכך נכפלה נביאותו שנאמר ועוד נוסף עליהם דברים רבים כהמה, והיינו מה שהוסיף לו אלפ"א ביתו"ת וגם זכור ה' וכו' וכמ"ש מדרש איכה ריש פרשת אני הגבר והן מה שאמר מה ראתה המגילה לכתוב לשמו של ירמי' היינו שהוסיף לו המגילות ובזה נשלם המאמר, ונ"ל שלשה נביאים הם · סימן ו' [א] לעשרה, תיבת לעשרה שייך בתוך המאמר שלקמן וינחם אותם וכמ"ש ב"ר סוף ויחי, שאמר יוסף לאחיו עשרה נירות לא יוכלו לכבות נר אחד, נר אחד יוכל לכבות לעשרה והוא אחד מהנחמות שניחם אותם שם והנה בכאן יעמוד הקורא משתאה מחריש לדעת על אשר העיוות והשבושים אשר נקבצו באן הנה כנחל שוטף, המאמר של סימן ה' חסר, ויתיר, של תיבת לעשרה חסר כל המאמר ונכתב שלא במקומו, והנה ראש הפרשה מתחלת בכה הבכה, וגם המאמר הנ"ל התחיל ד"א איכה ונשלם המאמר בדברי הקינות ובנ"ל ומתיבת וינחם עד סוף הפרשה הכל דברי נחמה ודרש נחמו נחמו, ואיך תנחמוני, ובסוף פרשה זאת מסיים נחמו נחמו, תחלת פרשת נחמו, גם יבין וישכול הקורא וידין משרים לקמן סוף פרשה האחרת המתחלת נחמו נחמו כשיגיע למאמר בסימן ד' אות ב' המתחיל מי יתנך כאח לי עד וידבר על לבו שהמאמר הזה התחלה בלא סוף שלא השלים הנמשל וכן לא יעשה במדרשים כידוע על כן על כל ההערות הללו אתה אמרתי שנפל בכאן עוד טעות גדול ושיבוש נורא שכל הפרשה מן תיבת וינחם אותם עד סוף הפרשה צריך לסרס ולהפוך הגירסא ולהעמידה בסוף פרשה שלהלן אצל סוף חלי המאמר שהערנו עליו ושם מסיים וניחם אותם וידבר על לבם ובכאן יבא הנמשל אמרו לו ישראל רבש"ע בא וראה ליוסף עד אתם נחמו נחמו ועד סוף הפרשה, ויהי' שני הפרשיות על הפרשה שבכאן והפרשה שלהלן לאמיתם בידינו וה' יתברך יאיר עינינו בתורתו אמן · [ב] אותם נ"ל אותי · סימן ז' [א] ילקוט ישעי' מ' כל הענין

לא תוסיף קום ועכשיו כו': לאילו נאמין כתוב עד מנחמי עמל כולכם · [ב] עובדיה נתנבא לאדום וכן יונה [ג] לנינוה בא נחום ואמרה לו מה בידך אמר לה הקב"ה אמר לי אמור לה קרובה היא ישועתך והרי מבשר שלך בא ומקפץ על ההרים (נחום ב') הנה על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום חגי יהודה חגיך שלמי נדריך כי לא יוסיף לעבור בך בליעל כולו נכרת אמרה לו נחום הרי תנחומיך נתונים לך אתמול אמרת (שם א') ממך יוצא חושב על ה' יועץ בליעל ועכשיו אתה אומר לי לא יוסיף לעבור בך בליעל ולאילו נאמין וכו' [ד] בא צפניה אף הוא אמר לה עמדי וקבלי כוס תנחומין אמרה לו מה בכוסך אמר לה (צפניה ג) רני בת ציון כל העניין עד בעת ההיא אביא אתכם ובעת קבצי אתכם וגו': אמרה לו אתמול אמרת לי (שם א') אסוף אאסוף כל מעל פני האדמה ועכשיו אתה מכנס את הגליות בעת ההיא אביא אתכם ובעת קבצי אתכם וגו' אתא חגי ואמר לה עמדי וקבלי כוס תנחומים א"ל מה בכוסך (חגי ב') העוד הזרע במגורה ועד הגפן והתאנה והרמון ועץ הזית לא נשא מן היום הזה אברך אמרה לו חגי אתמול אמרת לי (שם א') ואקרא חורב על הארץ ועל הדגן ועל התירוש ועל היצהר ועכשיו. אתה אומר לי העוד זרע במגורה וגו': לאילו נאמין וכו' אתי זכריה אמר לה עמדי וקבלי כוס תנחומיך אמרה לו מה בידך מה בכוסך אמר לה הקב"ה אמר לי (זכריה א' ט"ו) קצף גדול אני קוצף על הגוים השאננים אמרה לו אתמול אמרת לי (שם א') קצף ה' על אבותיכם קצף ועכשיו [ה] אתה אומר כי תהיו אתם ארץ חפץ כו' באים כולם אצל הקב"ה אומרים לו רבונו של עולם ביקשנו לנחם אותה ולא קבלה אמר להם הקב"ה · בואו עמי אני ואתם נלך אצלה ומנחמים לה · (ישעיה מ') נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם · ח ד"א נחמו נחמו עמי אמר ר' ברכיה הכהן נחמוני נחמוני עמי בנוהג שבעולם כרם אם יהיה לאדם ויבואו ליסטים וקצצו אותה למי מנחמים לכרם או לבעל הכרם וכן לאדם יהי בית ויבואו הליסטים וישרפו אותה למי מנחמים לבית או לבעל הבית, אתם כרם שלי (ישעיה ה) כרם ה' צבאות בית ישראל ובא נבוכד נצר והחריב אותו והגלה אתכם ושרף את ביתי אני הוא צריך להתנחם נחמוני נחמוני עמי · ט כל מה דאמר ירמיה [א] ופרע אתא ישעיהו וריפא ירמיהו פרע ואמר (איכה א') איכה ישבה [ב] בדד בא ישעיה ואמר אני ראיתי הבתולה (ישעיה ס"ב) כי יבעל בחור בתולה ירמיהו הכה ואמר (איכה א) בכה תבכה בא ישעיה [ג] וריפא (ישעיה י"א) ונפוצות יהודה יקבץ ירמיהו הכה ואמר (איכה א') דרכי ציון אבילות בא ישעיה וריפא (ישעיה מ' י"ג) קול קורא במדבר פנו דרך ה' ירמיהו הכה ואמר היו צריה לראש בא ישעיה וריפא (שם ס') והלכו אליך שחוח בני מעניך והשתחוו וגו' ירמיהו הכה ויצא מן בת ציון כל הדרה ומי הדרה זה הקדוש ב"ה שכתב בו (תהלים ק"ד) הוד והדר לבשת בא ישעיה וריפא אנא חמיתי אתי [ד] (ישעיה ס"ג) מי זה בא מאדום ירמיה הכה זכרה ירושלים בא ישעיה וריפא (שם ס"ה) לא תזכרנה הראשונות: ירמיה הכה חטא חטאה ירושלים בא ישעיה וריפא (שם מ"ד) מחיתי כעב פשעיך וגו' ירמיה הכה טומאתה בשוליה בא ישעיה וריפא: אמר רבי יהושע בן חנינה דבר קשה אמר ישעיה (שם ד') אם רחץ ה' את צואת בנות ציון ירמיה הכה ואמר ידו פרש צר וגו' אשר צויתה לא יבואו בקהל לך לפלטין (שלך) של מלך שניתנה לביזה מי שבוזז הכסף יש שבוזז זהב והעבד חוזר ומבקש האוני שלו כך בשחרב בית המקדש מי שהיה בוזז כסף יש מי שהיה בוזז זהב עמון ומואב חוזרים ומבקשים את התורה כדי למחוק מתוכה (דברים כ"ג) לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' כך אמר ירמיהו עמון ומואב לא יבואו בקהל לך אמר ישעיה (ישעיה נ"ב) כי לא יוסיף לבא בך עוד ערל וטמא ירמיהו הכה כל עמה נאנחים מבקשים לחם כגון אבוקה בן גביית כשבאו השונאים להקיף את ירושלים עלה לו אביקה לראש החומה שאין סוף לומר

## הנהות ופירוש

הסמין · [ב] חסר כאן וצ"ל הלך מיכה לנחמה אמר, הקב"ה שלחני לנחמך א"ל מה בידך א"ל מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע אמרה לו אתמול אמרת בפשע יעקב כל זאת ובחטאת בית ישראל ועכשיו אתה אומר לי כן לאיזה נאמין לראשונה או לשני' ילקוט ישעי' · [ג] יונה לנינוה פי' ולא בא כלל בנחמות על ישראל על כן אין לחשוב אותם · [ד] כאן חסר, הלך חבקוק לנחמה אמר לה, הקב"ה שלחני לנחמך אמרה לו מה בידך אמר לה יצאת לישע עמך לישע את משיחך אמרה לו' אתמול אמרת לי שופטי ולא תשמע אזעק חמס ולא תושיע ועכשיו אתה אומר לי כן לאילו נאמין לראשונה או לשני' · [ה] אתה אומר כאן חסר וכך צ"ל אתה אומר כן לאלו נאמין לראשונה או לשני', הלך מלאכי לנחמה אמר לה הקב"ה שלחני לנחמך א"ל מה בידך א"ל ואשרו אתכם כל הגוים כי תהיו לי אתם ארץ חפץ אמרה לו אתמול אמרת לי אין לי חפץ ועכשיו אתה אומר לי וכו' לאיזה נאמין ילקוט ישעי' ס' · סימן ט' [א] ופרע שגילה את המכה כמ"ש ופרע ראש כזה או שהוא מלשון פרעון חוב ופורענות כ"ל · [ב] ישבה בדד וסיפא דקרא היתה כאלמנה, ראיתי הבתולה, צ"ל ראיתיה בתולה · [ג] וריפא, כאן חסר וה"ג וריפא בכה לא תבכה ירמי' הכה גלתה יהודה מעוני, בא ישעי' וריפא ונפוצות יהודה יקבץ

לומר מה היתה גבורתם רצונך לידע מה היה גבורתו של אביקה בן גבייתי כשבאו השונאים להקיף את ירושלים עלה אביקה לראש החומה וכשהיו משלחים את האבן בליסטראה כיון שהאבוקה רואה אותה באה להם אל החומה מיד היה מתמרמר ובעט אותה ברגלו ומחזיר' אותה עליהם מה עשו השונאים היו משלחים אותם לפנים כדי שלא תכה את החומה אלא תגיע לפני החומה אביקה היה סבור שהיית באה בחזקה נתמרמר לצאת לדחותה עליהם ברגלו ונפל בין החומות שהיה שתי חומות לירושלים זו לפנים מזו כיון שראו אנשי ירושלים שנפל אביקה נתפחדו· א"ל אביקה אל תראו כונבא היא לא הוזקתי כלום והם שוחטים לו פר וצולים אותו והוא אוכל ועולה לראש החומה והוא נלחם עמהם כבתחילה· מעשה במרים בתו של נקדימון שהיתה שומרת יבם ובאתה אצל רבי צדוק ופסק לה מכ"ה ליטרות של כסף לקופות בשמים למזונותיה וסאתים יין לתבשילה בכל שבת ושבת אמרה לו כך תפסקו לבנותי' וכשהגיע הרעב נשר שערה מן הרעב וראה אותה רבי צדוק שהייתה מסבבת עם אביה בשוק אמר היא אותה מרים שפסקת לה כך וכך בשבת וקיללה אתכם· אמר רבי צדוק יבא עלי אם לא ראיתיה מלקטת סובין של שעורים מתוך גללי בהמה וקראתי עליה הפסוק הזה (שיר א') אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן: אמר הקב"ה בעולם הזה נתחלפתם מן הרעב ולע"ל יש לכם להתחלף מן השובע רואה אתכם היום ואומר אילו הן רואים אתכם למחר ואומרים אילו הן מניין שכן אמר ישעיה (ישעי' ס"א) חיל גוים תאכלו ובכבודם תתימרו מהו תתימרו חילוף אם המר ימירנו· ירמיהו הכה ואמר לא אליכם כל עוברי דרך אם יש מכאוב כמכאובי בא ישעיה וריפא (ישעיה ל"ה) ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברינה וגו'· ירמיהו אמר ממרום שלח אש בעצמותי בא ישעיה וריפא (שם ל"ב) עד יערה עלינו רוח ממרום· ירמיהו הכה ואמר נשקד עול פשעי וגו' הכשיל כוחי בא ישעיה וריפא (שם מ') וקוי ה' יחליפו כח ירמיהו אמר סלה כל אבירי בא ישעיה וריפא (ירמיה ל' י"ז) כי אעלה ארוכה לך וממכותיך ארפאך נאום ה' ירמיה אמר על אלה [ה] אני בוכיה בא ישעיה ואמר (ישעיה נ"ב) כי עין בעין יראו· ירמיהו הכה ואמר פרשה ציון בידיה אין מנחם לה בא ישעיה וריפא (ישעיה מ') נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם·

חסלת פרשת נחמו·

# פרשה למ"ד

א (ישעי' מ') נחמו נחמו עמי זהו שנא' ברוח הקודש (איכה ב') מה אעידך ומה אדמה לך כנגד מי אמר ירמי' למקרא הזה לא אמרו אלא כנגד ירושלים שהיו כל הנביאים מבקשים זיוג לירושלים ולא מצאו: משל לאדם שמתה לו אשתו ונכנסו חביריו לנחמו אם על אשתו מנחמים לו ואינו מתנחם אומר לו וכי אשתך יפה מאשת פלוני שמתה וקיבל עליה תנחומים אם על בנו כך אמר לו בנך יפה מבנו של פלוני כך אתה בשעה שהקב"ה מביא פורענות על המדינה מזווג בה מדינה אחרת לנחם בה כשהביא הפורענות על נינוה מזווג לה אלכסנדריה שבמצרים שנאמר (נחום ג') והיה כל רואיך וגו' לאלכסנדרי מזווג לה נינוה לנחם שנאמר (יחזקאל ל"א) אמור אל פרעה ובסוף כתיב (שם) ויכרתוהו זרים עריצי וגו' אבל כנסת ישראל לא מצא להזווג עד שיאמרו ישראל (תילים קכ"ג) הנה כעיני עבדים אל יד אדוניהם וכעיני שפחה אל יד גבירתה כן עינינו אל ה' אלהינו עד שיחננו בא הושע וזיווג לה (יואל ב' כ"ג) ובני ציון גילו ושמחו בה' אלהיכם וכתב (ישעי' ס"ה) וגלתי בירושלים וששתי בעמי ולא ישמע בה עוד קול בכי וקול זעקה ב כיון שגלו ישראל מארצם אמר להם הקב"ה במי אתם רוצים באבותיכם הראשונים שאעמיד אותו מקברו וילך בראשיכם: אם באברהם יצחק ויעקב אם במשה ואהרן אעמיד אותו מקברו וילך בראשיכם אם בדוד ושלמה אתם רוצים אעמיד אותו מקברו וילך בראשיכם אמרו לו ישראל רבון של עולם אין אנו רוצים באלו אלא כך שנאמר (ישעי' ס"ג) כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו אתה ה' אבינו גואלינו מעולם שמך אמר להם הקב"ה הואיל וכך אמרתם אני אעלה עמכם בבלה שנאמר (ישעי' מ"ג) למענכם שלחתי בבלה (ירמי' מ"ט ל"ח) ושמתי כסאי בעילם למלך שנשא אשה והייתה אצלו שנים הרבה ולא היה לו בנים ממנה אמר לה בתי לכי הנשאי לאדם אחר שמא יהו לך בנים ממנו אלא כל כלי חמדה שיש לי בתוך ביתי טלי וצאי אמרה לו אם כך הוא אעשה לך סעודה ונאכל ונשתה ואפרוש ממך שלא יהו אומר ראו· אשתו של מלך מתוך שהוא שונא אותה הוציאה מביתו אמר לה הן מיד עשתה סעודה אכל ושתה המלך ונשתכר והיא צותה לעבדיה

בחצי

## הגהות ופירוש

יקנך מורם איכה פסוק לזכרה עניתי· [ד] מי זה בא ובינה דקרא זה סמור בלבושו · [ה] אני בוכי' עיני עיני יורדה מים ·

פרשה למ"ד פרשת נחמו הפטורת ואתחנן ראשונה משבע דנחמתא ·

בחצי הלילה ועמדו והוציאוהו במיטה לבית אביה כיון שניער המלך משנתו אמר באיזה המקום אני מיכב אמרה לו בבית אבי אמר לה ומה טיבי בבית אביך אמרה לו כך אמרת לי כל כלי חמדה שיש לי טלי וצאי אין לי מחמד עיני ומשמח נפשי אלא אתה אף כנסת ישראל בשעה שאמר הקב"ה למי אתם רוצים שאעמיד אותו מקברו וילך אותו בראשיכם לבבל אמרו לו אין אנו רוצים אלא כך שנאמר (ישעי' ס"ג) כי אתה אבינו מיד אמר להם הקב"ה אני אהיה זיווגך ואני אעלה אתכם שנא' (ישעי' מ"ג) למענכם שלחתי בבלה ג ר"א נחמו נחמו למה שני פעמים אלא בשביל (איכה א') בכה תבכה אמר הקב"ה עכשיו מנחם שני פעמים נחמו נחמו עמי דבר אחר אמר הקב"ה לאברהם לך ונחם את ירושלים שמא מקבלת תנחומים ממך הלך אברהם ואמר קבלי ממני תנחומים אמרה לו היאך אקבל ממך תנחומים שעשיתני [א] (בראשית כ"ב) בהר ה' יראה אמר ליצחק לך ונחם [ב] לישראל שמא מקבל תנחומים הלך יצחק ואמרה לו איך אקבל ממך תנחומים שיצא ממך עשו הרשע [ג] ועשאני כשדה שנאמר (בראשית כ"ז) ויצא עשו השדה ובניו שרפוני באש אמר ליעקב לך ונחם לירושלים אמרה לו היאך אקבל ממך תנחומים ששמתני כלא הייתי שנאמר (בראשית כ"ח) [ד] אין זה כי אם בית אלהים אמר למשה לך ונחם כו' אמר לו היאך אקבל ממך תנחומים שכתבת עלי קללות וגזירות קשות (דברים ל"ב) מזי רעב ולחומי רשף וגו' מיד הבו כולם ואמרו להקב"ה לא קבלה ממנו תנחומים שנא' (ישעי' נ"ד י"א) עניה סוערה לא נוחמה: מיד אמר הקב"ה עלי לנחם את ירושלים שכך כתבתי (שמות כ"ב) שלם ישלם המבעיר את הבעירה אני הצתיה באש שנא' (איכה א') ממרום שלח אש אני מנחם אותה שנא' (זכרי' ב') ואני אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב וגו': אמר הקב"ה אני כתבתי בתורה (דברים כ"ג) לא תסגיר עבד אל אדוניו ואני מכרתי ביד אומות העולם שנא' (דברים ל"ב) אם לא כי צורם מכרם וה' הסגירם אני כתבתי (ויקרא י"ט) לא תכלה פאת שדך לקצור ואני כיליתי חמתי שנ' (איכה ד') כלה ה' חמתו ואלמלא בעונות שנחסרים אין כל בריה יכולה להם לישראל. מעשה בגוי אחד שרדף אחר ישראל להורגו ולא הגיעו עד שבא נחש וסיבבו והפילו אמר לו המתן עד שיאמר לך הדבר. אילו לא מסרנו הקב"ה בידכם אין אתם יכולים לנו שנא' אם לא כי צורם מכרם וכשהרגו את בן כוזבה ואכל אספסיינוס אמר להם הביאו לי את גופו ומצאו נחש כרוך על לבו אמר לא אנו הרגנו אותו אלא הקב"ה מסרו בידינו שכן כתב בתורתכם אם לא כי צורם מכרם ד ועתיד הקב"ה לומר לירושלים קבלי ממני תנחומים שנא' (שיר ה') פתחי לי אחותי וגו' אמרה לו איני מקבל ממך תנחומים עד שאני ואתה מדברות תוכחות [א] שנא' (שיר ז') לכה דודי נצא השדה למקום שאין משא ומתן נלינה בכפרים ארצך לאומות העולם שאתה משפיע להם טובות וכופרים בך אמרה לפניו רבון של עולם מפני מה לא עשית לי כיוסף שנא' (שיר ח') מי יתנך כאח לי יוסף גמלו אותו אחיו רעה ובקשו להורגו וכשבאו לידו גמלם טובה והוא בעצמו ניחם אותם שנא' (בראשית נ') וינחם אותם וידבר על לבם [ב] ואף שמעי בן גרא אמר לדוד (שמואל ב' י"ט) הנה באתי היום ראשון לכל בית יוסף אמר לו כלום ציערו אותך כציערוהו אחיו של יוסף וקיבלו הימנו דוד, ואמרה לפניו רבון של עולם כשנתתה תורה לישראל החזרת אותה על כל שבעים אומות ולא קיבלוה עד שקיבלוה ישראל ועכשיו שקבלוה תעשה כך מיד הודה לה הקב"ה ואומר הסתכלתי בכם שנא' (ירמי' ל"א ל"ב) כי אנכי בעלתי בכם אמרה לפניו רבונו של עולם בדין הוא שתאמר ביני לבין עצמך מי מוריע עלי לאומות העולם שעשיתי רצונך יהו מנאצים ומחרפים אותי ומכלימים אותי ואומרים לי אתם מרדתם באלהיכם ואתם מעלתם בו, מיד אמר לה הקדוש ברוך הוא אני מודיע עליך לאומות העולם מעשה צדקותיך שנאמר (ישעי' נ"ז י"ב) אני אגיד צדקתך ואת מעשיך ומודיע הקדוש ברוך הוא צדקתן של ישראל לאומות העולם באותה שעה היה מיכאל וירושלים אומר' (ירמי' כ"ח) [ג] הוציא י"י את ישראל וגו'. סליקי פרשה ל"א

## הגהות ופירוש

סימן ג' [א] נ"ל ששמתני כהר, שנא' בהר ה' יראה ילקוט ישעי' מ'. [ב] לישראל אולי צ"ל לירושלים כמ"ש אצל אברהם ויעקב, [ג] ועשאני כשדה וכו' ובניו שרפוני, לפי מה שדרשו חז"ל הובא ילקוט ישעי' ב' ולקמן פרשה ל"ט סימן ב' ובכמה מקומות, אברהם קראו הר דכתי' ה' יראה, יצחק קראו שדה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה אפשר שצריך להגיהה כך איך אקבל ממך התנחומים שעשיתני כשדה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה ובילקוט ישעי' מ' הגירסא כמו כאן וגם צריך להגיה ויצא ממך עשו ובניו שרפוני. [ד] אין זה פי' כמ"ש בב"ר פרשה ס"ח שהראהו הקב"ה ביהמ"ק בנוי שנאמר מה נורא המקום הזה כו', וחרב שנאמר אין זה, ובנוי לעתיד לבא שנאמר כי אם בית אלהים. סימן ד' [א] לכה דודי עירובין כ"ב. [ב] כאן צ"ל כל המאמר שכתבתי לעיל בפרשה כ"ט סימן ו' אות א' שצריך להפוך ולסרס ע"ש. [ג] הוציא ה' את ישראל, צ"ע שאין לפסוק זה ענין לכאן ונ"ל שהכוונה על פסוק זה הואיל ה' את לקחתינו.

# פרשה לא

א (ישעי׳ מ״ט י״ד) והאמר ציון עזבני י״י וי״י שכחני,
ילמדנו רבינו כיון שיצא ת״ב מהו שיהא מותר בכל כך שנה ר׳ חייא הגדול כיון שיצא ת״ב מותר אדם בכל למה מפני שהוא כמהו של אדם מוטל לפניו והוא אסור לאכול בשר ולשתות יין וכיון שנקבר המת האבל מותר לרם אף זה תשעה באב אבל הוא כיון שיצא האבל מותר אדם בכל אע״פ שמותר לנו אלא לעולם אנו צריכים שתהא אנחתה בלבנו עד שישוב הקב״ה עליה· אמר להם הקב״ה חייכם אני שרפתי אותה שנא׳ (איכה א׳) ממרום שלח אש בעצמותי· אני בונה אותה שנא׳ (ירמי׳ ל״א ד׳) עוד אבנך ונבנית בתולת ישראל אמרה לו ציון הרי כמה שנים אני יושבת כך (תהלים ע״ז) חשבתי ימים מקדם ולא נגאלתי לכך נתייאשתי ואמר שעזבני רבוני ומניין שציון אומרת כך ממה שכתב בעניין (ישעי׳ מ״ט) והאמר ציון עזבני י״י וי״י שכחני ב כך פתח ר׳ תנחומא בר אבא וש״ה (איכה ג׳) מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו הוי משאדם מת מתאונן אדם אלא אמר רבי אחא מה יתאונן על חי העולמים ועל מי יתאונן גבר על חטאיו [ג] משהוא חי יתאונן על הקדוש ברוך הוא וכך הוא אומר (ישעי׳ כ״ו כ׳) לך עמי בא בחדריך וסגור דלתיך בעדך· ואם באו ייסורים עליך לך והתהלך בחדרי לבך ודע שלפי עוונותך באים עליך יסורים ואין חדריך אלא כליות שנאמר (משלי כ׳ כ״ז) נר ה׳ נשמת אדם חופש כל חדרי בטן הוי מה יתאונן מי שהוא חי עומד ומתאונן על הקדוש ברוך הוא: למי שמפקיד אצל חבירו פקדון אמר לו תן לי מה שהפקדתי אצלך פעמים שהוא ממשכנו בחובו והוא אומר לו תן לי מה לי מה שאתה חייב לי ואחר כך אני נותן לך את פקדונך כך הקדוש ברוך הוא אומר לאדם הזה כמה דברים הזהרתי לך בתורה שלא תעשה אותם אתה חייב מיתה· אמרתי לך לא תרצח ואם רצחת (במדבר ל״ה) מות יומת המכה רוצח הוא· ואם נאפת (ויקרא כ׳) מות יומת הנואף והנואפת וכן השבת (שמות ל״א) מחלליה מות יומת אי אפשר לך שלא תעבור על אחת מכל אלה ואם עברת לך על אחת מהם אני צריך ליטול את נפשך מגופך עכשו אמרתי לך בתורה [ג] ואני עושה לך כך אלא אתה פוקד את נפשך שנאמר (איוב י״ב) בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש ואיני כובש פקדונך אלא מחזירה לך בכל בוקר ואחר כך ומפיק הוצאת מילים (איוב ט״ו י״ג) כי תשיב אל אל רוחך ומפיק הוצאת מלים אמר גבר בחטאו ׃ יהי שח מתרונן על הקב״ה (ירמי׳ ד׳ י״ח) דרכך ומעלליך עשו אלה· (משלי י״ט) אולת אדם תסלף דרכו ועל ה׳ יזעף לבו מבקש אתה לידע עד היכן היו בני ירושלים עובדים ע״ז (ירמי׳ ז׳) הבנים מלקטים עצים והאבות מבערים את האש והנשים לשות בצק לעשות כוונים למלכת השמים מהו לעשות כוונים למלכת השמים אלא שהיו עובדים מלכת השמים זו היא [ד] הכוכבים וכיצד עובדים אותה אלא כל מי שהיתה לו בירה טרקלים היה חופר בתוך בירתו [ה] קטה כמין ניכו׳ והיו מכוונים אותה כנגד המזרח שכשתעלה [ו] הכוכבים יעמוד וישתחוה לה: לכך אומר יחזקאל (יחזקאל ח׳) הראי׳ בן אדם מהו הראי׳ שאדם אומר לחבירו ראיתה מה עשה לי פלוני כך אמר לו הקב״ה הראית האמר שהם עובדים אותה במטמוניות לאו אלא לפרסם עצמם כנזיר הזה שמגשרים בשערו ואומר לו למה שערו על זה גדול והם אומרי לו שהוא נזיר כך היו בני ירושלים עובדים לכוכבים בפרסום ולא במטמונים הוא שירמיה אומר (ירמי׳ ז׳) הבנים מלקטים עצים והאבות מבערים האש לעשות כונים למלכת השמים [ז] (אמרה לו ציון לא היה לבנים משל בנים ולא לנשים משל נשים ולא לאבות משל אבות· אמר לה הן והיה לבנים והיה לאבות והיה לנשים) הדא עמרהם אתם וחלפתם מעשה אבותיכם אברהם שאמרתי לו להביא את יצחק בנו ולא עיכב ויצחק היה טען עצים כאדם שטוען את הצלוב שלו ושרה כשבאו המלאכים לבשרה והניחה כל שפחותיה ולשה ועשתה עוגות יצחק בנו של אברהם טוען עצים לבוא להתקריב לפניי ואתם הבנים מלקטים עצים לע״ז אברהם נטל את האש ואת המאכלת ואתם האבות מבערים את האש לע״ז שרה לשה ועשתה עוגות למלאכים ואתם נשים לשות בצק לעשות כוונים מפני מה לא עשיתם כמה שעשו אלא חלפתם מעשיהם· ואחר כלי אתם שעשיתם

## הנהות ופירוש

**פרשה ל״א** פרשת והאמר ציון הפטורת עקב ב׳ משבע דנחמתא · סימן ב׳ [א] מהס לינה רבתי כמוק זה כל הפסוקים · [ב] משבות חי עוד פירוש אחר האמ · [ג] ולאי עושה לך כן בתמי׳ · [ד] הכוכבים, בילקוט ירמי׳ ז׳ הגי׳ הכוכבה וכן נראה הקללר כל הענין בלשון נקבה ויחתה · [ה] קטה כוזין ניכוש ג״ע פי׳ ובילקוט ירמי׳ ז׳ גרס כווי קטנה פי׳ חלון קטנה · [ו] הכוכבים גם הגי׳ המכבא · [ז] כל המאמר המוסגר סי׳ ליתא בילקוט ג׳

שגשיתם ציון מתרעמת ואומרת עזבני י"י ג' ד"א (ישעיה מ"ט) ותאמר ציון עזבני · [א] ארבעה נביאים קראו תגר כנגד מידת הדין דוד וירמיהו ואסף ובניו של קרח דוד צווח (תילים י') למה ה' תעמוד ברחוק תעלים לעתות בצרה: אמר לו הקב"ה לדוד הא דוד [ב] שכן רע אתה [ג] שיבבא מני בישא ולא מני נפקת ואתה עומד ואומר למה ה' תעמוד ברחוק אמר רבי יוחנן שלש שנים ומחצה שהיו השונאים מקיפים את ירושלים היתה השכינה עומדת על הר הזיתים והיתה קוראה בכל יום (מיכה ו' ט') קול ה' לעיר יקרא וגו': וכן (ישעיה נ"ה) דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב: ולא בקשו לעשות תשובה ס[ג] עומד ואומר למה אתה ה' תעמוד ברחוק · ירמי' אף הוא עומד ואומר (איכה ה) למה לנצח תשכחנו תעזבנו לאורך ימים · אמר לו הקדוש ברוך הוא לירמיה ירמיה וכי אני עזבתים תחילה הם עזבו אותי שנא' (ישעיה א') עזבו את ה' נאצו את קדוש ישראל ואתה אומר למה לנצח תשכחנו תעזבנו לאורך ימים · אסף אף הוא אומר (תילים ע"ד) למה אלהים זנחת לנצח יעשן אפך בצאן מרעיתך אמר לו הקב"ה לאסף הא אסף האני זנחתים תחילה הם זנחו אותי שנא' (הושע ח) זנח ישראל טוב הוא הקב"ה שנא' (תילים קמ"ה) טוב ה' לכל וגו' אף בניו של קרח אמרו (שם מ"ד) למה פניך תסתיר אני הסתרתי פני תחילה · הם הסתירו פנים תחילה סגרו דלתות האולם [ד] גם סגרו וכיבו את הנירות ויסבו פניהם ויתנו עורף ואתם אומרי' למה פניך תסתיר וגו' · [ה] ארבעה שאל ירמיה את הקב"ה בשעה שפירש על שתים השיבו ועל שתים לא השיבו ואילו הן מאיסה וגעילה עזיבה ושכיחה לפי שראה גמיה את הדינים המשונים [ו] שם עבור על בני ירושלים, והוא עומד ומתמיה לומר איפשר הקב"ה שב עליהם מיעתה, והוא שאל את הקב"ה ואומר הללו ארבעה דברים וכן הוא אומר בסוף מגילות קינות (איכה ה') למה לנצח תשכחנו, תעזבנו לאורך ימים · אמר ירמיה לפני הקב"ה רבונו של עולם למה לנצח תשכחנו, ארכתא תעזבנו לאורך ימים · (שם) כי אם מאוס מאסתנו קצפת עלינו עד מאד · [ז] למלך שהיה לו מטרונה והיתה חביבה עליו ביותר ועל ידי שמטרונה היתה יודעת שהמלך היה מחבבה יותר מדאי היתה פושעת על כבודו של מלך ומפלגת את גוידותיו · פעם אחת כעס עליה המלך הזר על עבדיו שיבואו ויגררו אותה בשערה שושבינה שהיה שם עומד כיון שראה כן מיד בא אצל המלך התחיל אומר לו מרי המלך אמור לי כה יש ברעתך לשוב עליה או אין ברעתך לשוב עליה: אם יש ברעתך לשוב [ח] שליט הוא אדם באשתו ואם אין ברעתך לשוב עליה היה לך לגרשה שתלך ותנשא לאחר · כך אמר ירמיה לפני הקב"ה רבונו של עולם (ירמי' י"ד) המאוס מאסת את יהודה אלא אם בציון געלה נפשך · אם יש ברעתך לשוב עליה מדוע הכיתנו ואין לנו מרפא. א"ל לך לרבך ולרבו דרבך משה רבם של כל הנביאים [ט] כך אמרתי לא בסוף כל התוכחות (ויקרא כו) ואף גם זאת לא מאסתים ולא געלתים וגו' · לא מאסתים · לא געלתים הרי על שתים השיבו · ועל שתים לא השיבו · כיון שראתה ציון שארבעה דברים שאל ירמיה מן הקב"ה מאיסה וגעילה [יוד] עזיבה ושכיחה התחילת תובעת שתיהם (ישעי' מ"ט) ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני ד ד"א ותאמר ציון בשעה שבא נבוכד נצר ושרף את בית המקדש והגלה את ישראל ושבה אותם לא עשה [א] אסטטיא בכל ארץ ישראל אלא היו רודפים אותם כמה שנאמר (איכה ד') על צוארינו נרדפנו ולמה היו רודפים אותם אלא היו חוששים לנפשם לומר אלהיהם של אומה זו מצפה לה שיעשו תשובה שמא יעשו תשובה עד שהם נתונים בתוך ארצם והוא עושה לנו כדרך שעשה לסנחריב לכך לא עשו אסטטיה בכל ארץ ישראל וכיון שבאו על הנהרות בבל וראו עצמם שהם נתונים בידם על אדמתם · מיד עשה [ב] אסטטי' אילו ואילו נפנו לאכילה ושתייה ואילו נפנו לבכי ולמספד אמר להם נבוכד

נצר

## הגהות ופירוש

סימן ג' [א] ארבעה ילקוט תהלים יו"ד · [ב] שכן רע אתה ולא הם הדפוסים מעלים כן הגירסא בילקוט שם · [ג] ה"ג שיבבא בישא מני מפלתא ולא מני נפקתא פי' שכן רע מונה את הכנסות ואינו מונה את היציאות ולשון הזוהר הוא · *[ג] עומד ואומר למה אתה וכו' כצ"ל ואתה עומד ואומר למה ה' · [ד] גם סגרו ב' תיבות אלו מיותרים ובילקוט לא גרס להו · [ה] סוף איכה רבתי וילקוט ישעי' מ"ט ושם הגירסא בשעה שפירש הימנו · [ו] בגימטר, נ"ל שהעביר · [ז] ילקוט ישעי' מ"ט ילקוט ירמי' י"ד ועיין שמות רבה פרשה ל"א · [ח] שליט הוא בילקוט ירמי' י"ד הג"ה וכי שליט הוא אדם באשתו פי' מאחר שבדעתך לשוב אליה ושהיא אשתך וכי שליט הוא אדם באשתו באופן זה לבזותה לעיני העבדים ולהכותה ובזיון גדול הוא לכבודך מאחר שבסוף תשוב אלי' · [ט] כך אמרתי לא, לו נ"ל · [יו"ד] עזיבה ושכיחה והשיבו הקב"ה על מאיסה וגעילה ולא השיבו על עזיבה ושכיחה התחילה תובעת וכו' כן הג' ילקוט ישעי' מ"ט · סימן ד' [א] אסטטיבא נ"ל ב תמורה כן פירש"י בפ' בראשית רבה פרשה יו"ד, כן מצאתי נכתב בא' פסיקתא דשם ישן מגדול אחד, ועיין לעיל פ' כ"ח ובתורה

נבר מה אתם יושבים ובוכים והוא קורא לשבטו של לוי ואמר להם הכינו עצמיכם עד שאנו אוכלים ושותים אני מבקש שתעמדו ותקישו לפניי בכינורות שלכם כדרך שהייתם מקישים בבית המקדש שלכם לפני אלהיכם מסתכלים אילו באילו ואמרו לא דיינו שהחרבנו בית מקדשו בעונותינו אלא עכשיו אנו עומדים להקיש בכינורותינו לפני הננס הזה מיד עמדו כולהם ונטלו עיצה ותלו כינורותיהם בערבות שהיו שם ושלטו בנפשותם ונתנו אליוני ידיהם לתוך פיהם ומרצצים ומקצצים אותם ודוד מפרשה (תילים קל"ז) על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו על ערבים בתוכה תלינו כינורותינו שתלו שבטו של לוי שם כינורותיהם בערבים על שפת הנהר כי שאלונו שובינו דברי שיר ותוללינו שמחה שירו משיר ציון לא נשיר לא נאמר אלא איך נשיר מראים אותם אצבעותיהם ואומר להם אין אתה יודע שהיו כפותינו חוקים כבהל ונתקטעו אצבעותינו • ראה האיך נשיר אמר להם הקב"ה אתם שלטתם באצבעותיכם וקטעתם אצבעותיכם חייכם מה שלא השבתי לירמיה ולציון אני משיב אתכם על עזיבה ושכיחה שתבעו אותי: שנא' אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני ולא עוד אלא אתם שלטתם באצבעות ידיכם של ימין אף אני אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני [ג] ואם אתם למד מכאן יש לך להתפייס ממקום אחר שאתה מוצא שאחר שבעים שנה נבנה הבית ובשנה שכורש אומר להם שיעלו ויבנו את בית המקדש (עזרא א') מי בכם מכל עמו יהי אלהיו ויעל כתב שעלו הכהנים והלוים וראשי האבות: שנאמר (שם) ויקומו הכהנים והלוים וראשי האבות ואחר כך כתב (עזרא ח') ואקבצם אל הנהר אתבא ואבינה בעם ובכהנים ומבני לוי לא מצאתי שם אלא שלא היו יכולים להקיש בכינורות שהיו אצבעותיהם מקוטעות [ד] והגיי' שחזרו להוכה מן אותם הלוים שגלו מתוכה שכן כתב (עזרא ג' י"ג) ורבים מראשי האבות והלוים אשר ראו הבית הראשון ביסדו וגו': ה ד"א (תילים קל"ז) אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני אמר רבי אלעזר הקפר תורתי בידכם והקץ בידי ושנינו צריכים זה לזה אם אתם צריכים לי להביא את הקץ אף אני צריך לכם שתשמרו את תורתי כדי לקרב [א] בניי ביתו ואת ירושלים וכשם שאי אפשר לי מלהשכיח את הקץ שהיא [ב] תשכח ימיני כך אף אתם אין לכם רשות לישכח את התורה שכתב (דברים ל"ג) מימינו אש דת למו • ד"א אם אשכחך ירושלים כשגלו ישראל אף השכינה גלה עמהם אמרו מלאכי השרת רבונו של עולם כבודך במקומך אל תבזה שכינתך אמר להם הקב"ה לא דבהים של תנאים הם שכך התניתי עם אבותיכם שבזמן שהם בטיבה ואני עמהם [ג] ואם אחרת כבודי עמהם שנאמר (תילים נ"א) עמו אנכי בצרה ודיך • אמר רבי אחו בשם רבי שמעון בן לקיש שהראה הקב"ה את ישראל [ד] מנתכי' לאחורוה, דיין לקורא לסבול את המקרא (איכה ב') השיב אחור ימינו וכל ימים שישראל ממושכנים בעולם הזה אף ימינו של הקב"ה ממשכנת עמהם • אמר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם מה אתה סבור [ה] שאין דוחק לפניך לקרב את הקץ איני דוחק אלא בשביל ימינך עשה עד מתי תהא ימינך ממושכנת (תילים ס') למען יחלצון ידידך הושיעה ימינך ועננו לפיכך כשאמרה ציון עזבני ושכחני אמר לה הקב"ה יכול אף אני לישכח אותך, ימיני ממושכנת בשבילך, ואני שוכח אותך, ואם שוכח אני אותך, ימיני אני שוכח, אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני • ו ד"א אם אשכחך ירושלים • אמר רבי לוי בשם רבי חמא בי רבי חנינא לפי שלעתיד לבא עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות אהלי חופות של כבוד לצדיקים כל אחד ואחד לפי כבודו כמה שישעיה אומר (ישעי' ד') וברא י"י על מכון הר ציון ועל מקראיה ענן יומם ועשן ונגה אש להבה לילה כי על כבוד חופה והכל אומרים מה כל הכבוד הזה קול רינה והם אומרים להם (תילים קי"ח) קול רינה וישועה באהלי צדיקים ימין ה' רוממה ימין ה' עושה חיל לפיכך כשאמרה ציון וה' שכחני אמר לה הקב"ה אני הכתבתי בכבוד שאני עתיד לעשות לצדיקים בגאולתם שהכל עתיד להיות מקלסים אתכם ואומרים קול רינה וישועה ימין ה' רוממה ימין ה' עושה חיל ואת אומרת וי"י שכחני אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני ועל הדעת [א] הראשונה שאמר רבי אבהו בשם רבי שמעון בן לקיש אתה מוצא לפיכך כשגילה הקב"ה לדניאל את הקץ מהו אומר לו בסוף (דניאל י"ב) ואתה לך לקץ ותנוח ותעמוד לגורלך,

## הגהות ופירוש

ובמקרא אינה פסוק על מוריה • [ב] שמטיבה צ"ל כדלעיל, והיבה ואלו השני מיותר • [ג] ואם אתה, צ"ל ואם אין אתה למד • [ד] והגיי' שחזרו, צ"ל ומכין שחזרו ילקוט תילים קל"ז • סימן ה' [א] בניי ביתו, אולי צ"ל בנין ביתי • [ב] שהוא השכח, אולי צ"ל שהיא בימיני • [ג] ואם אחרת, פי' ואם בצרה • [ד] מנהכי' לאחורי' אולי צ"ל מנתקת לאחורי' פי' שהראה הקב"ה לישראל את ימינו שהיא מנותקה ומסובבה לאחור כביכול, דיו לקורא פי' משא גדולה יש על הקורא לסבול מקרא זה וכצ"ל עד שיאמר דיו • [ה] שאין דוחק צ"ל שאני עוזק • סימן ו' [א] בהאמונה, סדרם בשם הקודש

לגולה לקץ הימין, מהו לקץ הימין, [ג] כשתעורר קיצה של ימין אמרו לו ישראל כשתגאול אותנו משיעבוד מלכיות ותושיע את ימינך עלינו לומר שירות והכירות על הפלאים שאתה עושה לנו ועל חשועות שאתה עושה לימינך (תילים צ"ח) מזמור שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו הוי אם אשכחך ירושלים תשכח :

ז דבר אחר ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני• מהו ה' וה' אמרה לו אפילו שתי מדות של רחמים שכתובים בך (שמות ל"ד) [א] ה' ה' אל רחום וחנון עזבו אותי ושכחו אותי עזבני ה' וה' שכחני ר"א ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני עשה אותי הפקר לאומות כלקט שכחה ופאה שהם עשוים הפקר כמה שכתב (ויקרא י"ט) ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדך ולקט קצירך לא תלקט תעזוב אותם • דבר אחר עזבני טענו אותי כמה פורעניות כמה שכתב (שמות כ"ג) עזב תעזוב עמו דבר אחר עזבני ה' [ב] עיזבני כיצד אלא אהה מוצא בשעה שהיו השונאים מקיפים את ירושלים לא היו בנות ישראל מצירות בדבר אלא מצפות ואומרות אימתי תילכד על שם שהיו בעלות נוי והיתה כל אחת מהן אומרת אם תילכד ירושלים אני באה לידי גאולה שאני בעלת נוי דוכס רואה אותי ונוטל אותי והוא שכתוב אומר (ישעיה ה' י"ט) האומרים ימהר יחישה מעשהו למען נראה מהו למען נראה וכן היתה כיון שנכבשה ירושלים היו כל גדולי המלכות נוטלים את הנשים הנאות שבירושלים ומושיבים אותן עמהן בקרון מיד היתה הצרעת זורחת במצחה והוא משליכה מאצלו מניין שכן ישעיה אומר (ישעיה ג') יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטויות גרון ומסקרות עינים הלוך וטפוף תלכנה וברגלים תעכסנה כשהיתה האשה ארוכה היא נוהגת שתי קצרות אחת מיכאן ואחת מיכאן והיא מהלכת באמצע זו היא שכתב הלוך וטפוף תלכנה מהו (שם) ושפח ה' קדקוד בנות ציון א"ר יוסי בר חנינא שהיתה הצרעת זורחת במצחם כמה שכתב בצרעת (ויקרא י"ג) אדם כי יהיה בעור בשרו שאת או ספחת ר' אליעזר אומר מהו וספח ה' שהיו יושבות אצלם והיו רואים [ג] שורות שורות של כנים יורדות משערם לתוך קדקד' והיו משתקצות ומתעזבות בפניהם ומיד היו משליכים ארצה אותה הוא שציון אומרת עזבני ה' עיזבני ה' ואמר רבי חלפו בן זכר' בשם רבי לוי כתב [ד] ושפח וקרינן וספח בשביל ושפח למה נתקלקלו בצרעת בשביל המשפחות שלהם שהם בני זרעו של אברהם יצחק ויעקב שלא יבואו עליהם ויקלקלו המשפחות שלהם (ישעיה ג') וה' פתהן יערה אמר רבי ברכיה הכהן ברבי שעור הנקבים כולן נתפתחו בדם שלהן והיו משתקצות בפניהם ומתעזבות בפניהם ומיד היו משליכים אותם לכך ציון אומרה ותאמר ציון עזבני ה' עיזבני ה'

ח דבר אחר ותאמר ציון עזבני ה' מה כתב למעלה מן הענין (ישעיה מ"ט) רנו שמים וגילי ארץ כי ניחם ה' עמו ועניו ירחם כיון שראתה ציון שמזכיר עמו ועניו ולא הזכיר לא לציון ולא לירושלים התחילה אומרת עזבני ה' וה' שכחני מיד השיב הקב"ה ואמר לה כשם שאי איפשר לאשה לישכח עולה כך איני יכול לישכח • אותכ' (שם) התשכח עולה מרחם בן בטנה אמר' לו רבש"ע היאך איפשר [א] אוסיף, לרעות שעשיתי גרמתי לבית מקדשך שיחרב והרגתי הנביאים אמר רבי ברכיה הכהן ברבי אמר לה הקב"ה ריעותייך אני שוכח וטובותייך [ב] אני אשכח גם אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך גם (שמות ל"ג) אלה אלהיך ישראל שכחתי (שמות כ') אנכי ה' אלהיך לא אשכח

ט ד"א ותאמר ציון עזבני ה' כך פתח רבי תנחומא בר' [א] זש"ה (תילים י') קומה ה' אל נשא ידיך אל תשכח ענוים אמר רבי פנחס הכהן בשם רב הושיעא [ב] חמש מעמדות אמר הקב"ה בספר התילים בספר הראשון (תילים ג') קומה ה' הושיעני אלהי כי הכית את כל אויבי לחי שני רשעים שברת : (תילים ז') קומה ה' באפך הנשא בעברות צררי ועורה אלי משפט צויתה [ג] (תילים ט') קומה ה' אל, נשא ידיך • (תילים י"ן) קומה ה' קדמה פניו הכריעהו למה החשה אלא ארבעה (ארבעה) כנגד ארבע מלכיות שראה דוד אותם ברוח הקודש היאך הם עתידים לשעבד את ישראל והוא מעמיד

## הגהות ופירוש

הקדים על פסוק השיב אחור ימינו • [ב] כשתעורר פי' כשתתעורר• סימן ז' [א] ה' ה' מכאן ראי' לדעת האומרים שה' ה' הם שתי מדות ג' מדות • [ב] עיזבני, פעשה מעשה שאל קי זה יתעזבו מאחרים ואחרים יעזבוה וכמ"ש בסוף הסימן ומתעזבות ומיד היו משליכים אותם, וציין כל זה בויקרא רבה פ' ט"ו • [ג] שורות שורות של כינים דרש וספח לשון מספחת מספחות של כינים וכלקקן באות ד' • [ד] כתיב ושפח בשין וקרינן וספח פי' בשין שמאלית, ודרש בשביל ושיפח להמר המשפחותיהן שלא להתערב בזרע אחר לכיכך נתקלקלו בספח • סימן ח' [א] אוסיף לבוא אליך בהרי עשיתי לך כמה רעות • [ב] אני שוכח נ"ל • סימן ט' [א] זפי"ה ב"ר פ' ע"ה ילקוט תלים ג' • [ב] חמש מעמדות חמש פעמים אמר דוד לפני הקב"ה פיעמוד כמ"א קומה קומה וכל"ל חמש ועמדות אמר לפני הקב"ה • [ג] כן צ"ל קומה ה' אל ישון אתה הימים פי' קומה

טעמיר [ד] את הקודש על אחרת ואחרת קומה ה' קומה ה' ולמה תחשה [ה] אלא רואה את מלכותו של גוג היאך היא באה בחוקה התחיל מעמיר הקב"ה עליה ואומר רבונו של עולם [ו] אינו שלנו אלא להזדווג אל את אפנטיסון לה קומה ה' קדמה פניו הכריעהו • מהו קומה ה' אל נשא ידיך [ז] משל לגיבור שהיה עובר בנהר ובנו עמו היה הגיבור תופס בידו של בנו ומעבירו עמו באה השיבולת לשטוף את הבן אע"פי כן היה אביו תופס בו אלא שהייתה השיבולת עוברת על ראש הבן התחיל הבן צועק מלמטן אבא אילולי שאתה מחזיק בי כבר הייתי שטוף ביד השיבולת ומת אלא מה הנייה שאני עומד ומתבלע במים אלא אם תבקש אתה שאחוה הגבה ידיך ואני אחיה כך היה דוד רואה את המלכיות שנמשלו כמים (ישעיה י"ז) הוי המון עמים רבים כהמות מים יהמיון וגו' (ישעיה ח') ולכן הנה ה' מעלה עליהם את מי הנהר העצומים והרבים את מלך אשור ואת כל כבודו וגו' והיה רואה אותם היאך הם באות ומשעבדות את ישראל התחיל צווח (תהלים ס"ט) טבעתי ביוון מצולה ואין מעמד באתי במעמקי מים ושבולת שטפתני ואילולי שאתה מחזיק בנו שאתה מפיר את עצתם ממנו כבר לא היה לנו עמידה לפניהם אפילו שעה אחת אלא אם אתה מבקש שנחיה הגבה את ידיך ואנו חיים הוא שנאמר קומה ה' אל נשא ידיך אמר הקדוש ברוך הוא אני מגביה (דברים ל"ג) כי אשא אל שמים ידי • ד"א קומה ה' אל נשא ידיך אמרו לו ישראל לפני הקב"ה רבונו של עולם היזכר לאותה שבועה מה שנשבע המלאך (דניאל י"ב) וירם ימינו ושמאלו ונשבע בחי העולם כי למועד מועדים [ח] אמר להם, המלאך לעצמו נשבע שאני ממהר להביא את הקץ לגאול אתכם משעבוד עול מלכות אלא אני נשבעתי (דברים ל"ג) כי אשא אל שמים ידי וכן (ישעיה ל') לכן יחכה ה' לחננכם ואין לכן אלא שבועה שנאמר (שמואל ג') לכן נשבעתי לבית עלי וגו': אמר רב יהושע דסכנים בשם ר' יהושע בן לוי אמר הקב"ה שנים ושלשה פעמים אסרתי עצמי בשבועה שאני מביא את הקץ ומנחם אתכם ואת ציון, ותאמר ציון עזבני ה' אתסתא יו"ד (ישעיה מ"ט) ותאמר ציון עזבני ה' מה כתב למעלה מן הענין מלך המשיח (ישעיה מ"ט) כה אמר ה' בעת רצון עניתיך ואצרך ואתנך: (שם) לאמר לאסורים צאו: (שם) ושמתי כל הרי לדרך (שם) לא ירעבו ולא יצמאו ולא יכם שרב ושמש (שם) הנה אלה למרחוק יבואו (שם) רנו שמים וגילי ארץ כי ניחם ה' עמו ועניו ירחם ואחר כך (שם) ותאמר ציון עזבני ה' למה לא היה צריך לומר כן אלא תחילה פרשה ותאמר ציון ואחר כך פרשת המלך המשיח [א] מהו הדבר הזה כה אמר ה' בעת רצון עניתיך עומר ומסיח במלך המשיח ואומר [ב] ואצרך אלא אמרו רבותינו אין סוף לומר מה ייסורים מתיסר בכל דור ודור לפי עונות הדור אמר הקב"ה באותה השעה אני [ג] בורא אותו חדשה ואינו [ד] מתיירא עוד ואצרך ואתנך [ה] מהו לאמר לאסורים צאו ששלש גליות נעשו עשרת השבטים אחת גלתה לסמבטיון ואחת גלתה לפנים מסמבטיון ואחת גלתה לדפנו של רבלתה ונבלעה שם (הושע ח') נבלע ישראל, לאמר לאסורים צאו לאילו שנתונים בסמבטיון, ולאשר בחשך הגלו לאילו שנתונים לפנים מסמבטיון ואילו שנבלעו ברבלהה הקב"ה עושה להם מחילים מחילים מלמטן הם [ו] מחלדין בהם עד שהם באים תחת הר הזיתים שבירושלים והקב"ה עומד עליו והוא נבקע [ז] להם עולים מתוכו כמו שזכריה אומר (זכריה י"ד) ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים אשר לפני ירושלים מקדם ונבקע הר הזיתים מחציו מזרחה וימה וגו': הדא הוא דכתיב (ישעיה מ"ט) ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה ואני שכולה וגלמודה גולה וסורה ואלה מי גדל הן אני נשארתי לבדי ואלה איפה הם ואילו שלש גליות [ח] אינה באותה לבד אלא כל מקום שיש ישראל מתכנסים ובאו, הנה אלה מרחוק יבואו הנה אלה מצפון ומי אילו שנתונים במקומות הרחוקים באספמיא ואלה מארץ סינים אילו בני יונדב בן רכב ומי שהוא מהלך בדרך רעב וצמא והם אינם כן אלא (ישעיה

## הגהות ופירוש

קומה ה' אל נשא ידיך תלים יו"ד • [ד] את הקודש, פי' הקב"ה ואולי צ"ל את הקב"ה • [ה] ראה של גוג והיא המוסף' ואומר פעם' מחושי קומה ה' קדמה פניו • [ו] אינו שלנו להזדווג אלא וכו' אולי צ"ל אינו שלנו להזדווג לה אלא את אפנטיסון לה וכך פי' אין זה בכחינו להזדווג ולהלחם עמה אלא אתה תעמוד כנגדה • [ז] משל ילקוט תלים יו"ד • [ח] כצ"ל אומר להם הקב"ה לא המלאך נשבע אלא אני בעצמי נשבעתי שאני ממהר להביא את הקץ לגאול אתכם כי אשא אל שמים ידי ולמחר מי אנכי לעולם, וכן וכו' ועיין ילקוט תלים יו"ד • סימן יו"ד [א] ילקוט ישעי' מ"ט • [ב] ולקמן פ"ב בילקוט שם ועד פסוקו שלא עתיד להבראות [בהמ' והלא כבר נבראת] • [ג] בורא אותו חדשה צ"ל בריאה חדשה שם • [ד] ואינו מתיירא צ"ל ואינו מתיירא שם • [ה] מהו לאמר לאסורים, הובא בסוף ספר זרובבל • [ו] מחלדין שם הגירסא הולכין בהם • [ז] להם צ"ל והם, שם • [ח] אינה באותה לבד שם בזרובבל הגירסא אינה לבד ופי' לא אינו הג' גליות לבד יבואו אלא וכו' •

[ט]

(ישעיה מ"ט י') לא ירעבו ולא יצמאו ולא יכם שרב ושמש ולא עוד אלא שהקב"ה [ט] משפיל לפניהם וכן כל מקום עמוק הוא מגביהו לפניהם ועושה אותם לפניהם מישור דכתב (שם) כל הרי לדרך ומסילותי ירומון. וכיון שהכל מתכנסים ובאים הקב"ה אומר לשמים והארץ מה אתם עומדים [י'] כשהיה האבל נתאבלתם עמה כמה שכתב (ישעיה נ') אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם עכשיו שבאה השמחה עמדו ושמחו עמה (ישעיה מ"ט י"ג) רנו שמים וגילי ארץ פצחו הרים רינה למה כי ניחם ה' עמו ועניו כי נחם ה' ציון אין כתיב כאן אלא כיון שראתה ציון שהגליות מתכנסות וכל ישראל והשמים והארץ שמחים להם והיא אינה נזכרת תחילה התחילה אומרת ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני אלא שכח אותי הרי הכל מתכנסים ואני איני נזכרת (התחילה אומרת וה' שכחני ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני) : אמר לה הקדוש ברוך הוא [י"א] יש חופה שאין לה (ישעיה מ"ט) שאי סביב עיניך וראי כולם נקבצו באו לך חי אני נאם ה' כי כולם כעדי תלבשים ותקשרם ככלה : סליק

# פרשה לב

א (ישעיה נ"ד) ענייה סוערה לא נוחמה הנה אנכי מרביץ אמר הכתוב (תהלים ד') בני איש עד מה כבודי לכלימה תאהבון ריק תבקשו כזב סלה ודעו כי הפל' ה' חסיד לו ה' ישמע בקראי אליו : [א] בני איש אילו דואג ואחיתופל [ב] בני איש עד מה כבודי לכלימה עד מתי אתם מדקדקים בכבודי ואין אתם קוראים אותי בשמי אלא אתם אומרים (שמואל א' כ') מדוע לא בא בן ישי (שמואל א' כ"ב) ראיתי את בן ישי (שם) גם לכולכם יתן בן ישי אין לי שם : תאהבון ריק מה אתם מרדפים אחר דברים של ריקנות ואומרים עזבו הקב"ה שכחו אין המלכות חוזרת לו מעתה תבקשו כזב סלה ודעו כי הפלא ה' חסיד לו ה' ישמע בקראי אליו כבר בישרני על ידי נתן הנביא (שמואל ב' י"ב) גם ה' העביר חטאתך לא תמות. דבר אחר בני איש עד מה כבודי לכלימה אילו אומות העולם שנקראו בני איש שהם באים מבני בניו של נח (בראשית ו') איש צדיק תמים היה אמר הקב"ה לאומות העולם רשעים עד מתי כבודי לכלימה זה בית המקדש שנקרא כבוד שנאמר (ירמיה י"ז) כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשינו אמר הקב"ה עד מתי מרדקים בו ומעמידים בו צלמים בעכו"ם תאהבון ריק מה מרדפים אחר דברים של ריקנות ואומרים עזבו הקדוש ברוך הוא שכחו אין שכינה חוזרת שם תבקשו כזב סלה ודעו כי הפל' ה' חסיד לו ה' ישמע בקראי אליו כבר בישרתי אותה על ידי ישעיה הנביא ואמרתי לה (ישעיה נ"ד) ענייה סוערה לא נוחמה הנה אנכי מרביץ בפוך אבניך ויסדתיך בספירים. ב דבר אחר ענייה סוערה ענייה מן דברי תורה סוערה מן המצות ומעשים טובים ענייה מן הצדיקים סוערה מעל אומות העולם שנאמר (תהלים קל"ז) זכור ה' לבני אדום את יום ירושלים וגו' [א] ר' אבא בר כהנא בשם רבי לוי ברבי אחד אמר תברו תברו ואחד אמר פנון פנון למאן דאמר תברו תברו דכתב (ירמיה נ"א נ"ח) חומת בבל הרחבה ערער תתערער ולמאן דאמר פנון פנון דכתב (בראשי' כ"ד) ותער כדה אל השוקת ולמ"ד פגרו עד היסודותיה מטו ולמאן דאמר פנון פנון עד היסודותיה נכבו : [ב] ד"א ענייה סוערה לא נוחמה אמר רבי לוי בכל מקום שהוא אומר אין לה יש לה כתב (ירמיה ל') ציון היא דורש אין לה הוי לה דכתב (ישעי' נ"ט ך') ובא לציון גואל. (בראשית י"א) ותהי שרה עקרה אין לה ולד והוי לה (שם כ"א) ותהר ותלד שרה לאברהם בן וכן [ג] (לפנינה) (שמואל א' א') ויהי לפנינה ילדים ולחנה אין ילדים הוי לה (שמואל א' ב') ותהר ותלד שלשה בנים וכן (ישעיה נ"ד) רני עקרה לא ילדה פצחי רנה וצהלי לא חלה הוי לה שנאמ' (שם מ"ט) ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה [ד] וגו'. ג (ישעיה נ"ד) הנה אנכי מרביץ בפוך אבניך רבי אבא בר כהנא אמר כהדין כחולה שנא' (מלכים ב' ט') ותשם

## הגהות ופירוש

[ט] משפיל לפניהם את ההרים ועושה אותם דרכים לפניהם. [יו"ד] כשהי' האבל ושם בזוהב"ל הגירסא כשהיתה כנסת ישראל אבלים. [יא] יש חופה שאין לה בילקוט ישעי' מ"ט הג' יש כלה בלא חופה.

פרשת ל"ב פרשת עני' סוערה הפטורת ראה ג' משבע דנחמתא. סימן א' [א] בני איש עיין ילקוט תהלים ד' באריכות. [ב] בני איש בני אברהם יצחק ויעקב שאין איש אלא אברהם יצחק ויעקב שנאמר ועתה השב את אשת האיש, מי האיש הלזה, ויעקב איש תם, ילקוט תהלים שם. סימן ב' [א] ילקוט תהלים קל"ז, וכן לקמן ר' אבא בר כהנא, ור' לוי ברבי אחד אמר וכו' ותיבת חברו ותיבת פנוו. כוונה אחת להם וכמ"ש לקמן ועי' בילקוט בהדיא ובאו שניהם לפרש סוף הפסוק של מעלה ערו ערו עד היסוד בה. [ב] ר"א איכה רבתי א' ב"ר ל"ח. [ג] לפנינה, תיבת לפנינה ע"ם כי אינו מדבר כאן כ"א על אודות חנה. [ד] וכן כאן עמ' סוערה לא שמחה ולבסוף נתנחמה שנאמר נחמו נחמו עמי אנכי אנכי

ותשם בפוך עיניה ותיטב את ראשה ויסדתיך בספירים שם סנפירינון [א] מעשה באחד שעלה לרומי למכור סנפירינון והתנה עמו הלוקח ע"מ לבודקו נטלו והניחו על הסדן והית מכה עליו בפטיש והיה הסדן נחלק והפטיש נפצץ והוא לא נחסר (ישעיה נ"ד) ושמרתי כדכד שמשותיך ושעריך לאבני אקדח ר' אבא בר כהנא אמר [ב] כהדין וכדין ר' יהושע בן לוי אמר אבני כודכנא רבי יהושע בן לוי היה עומר עם אליהו בהר הכרמל אמר לו אין אתה מראה לי אילו אבני כדכדנא כיצד הם אמר לו הן והראה לו על ידי נס: מעשה בספינה אחת שפירשה בים הגדול אחזה נחשולה והיתה מיטרפת בים והיה בה נער אחד עברי נגלה עליו אבא אליהו אמר לנער אם את עושה שליחותי אני ממלט לאנייה הזו בזכותך אמר לו הן אמר לו לך והראה לרבי יהושע בן לוי אילו אבני כדכד והוא יושב במדינה הגדולה בלוד ואל תראה אותם שם אלא הוליכהו למערה של לוד ושם הראה לו אותם. הלך הנער ואמר לר' יהושע בן לוי בא אחרי כיון שהוליכו למערה והראה אותם לו מיד הבהיקה כל לוד מאורם אמר רבי יצחק כיון שראה אותם נבהל מפניהם [ג] ונגזו · ד' שמשותיך, שורייך, ושעריך לאבני אקדח וכל גבולך לאבני חפץ [א] כתב למה שעתיד הקב"ה לעשות שער גדול לבית המקדש ושני פשפישין מאבן טובה אחת של מרגליות ור' יוחנן היה יושב ודורש עתיד הקב"ה לעשות שער גדול של בית המקדש ושני פשפישים [ב] מאבן אחת היה שם אדם (יושב ודורש עתיד הקב"ה לעשות שער גדול של בית המקדש ושני פשפישים מאבן טובה אחת של מרגלית) והלא אפילו כביצה אין מוצא עכשיו, הלך ופירש בים הגדול ושקעה ספינה והאיר הקב"ה את עיניו וראה שם מלאכי השרת שהיו יושבים ומסתתים בה [ג] ומפליגים בה אמר להם זו למה אמרו לו לשער הגדול של בית המקדש לשנה אחרת בא ומצא את רבי יוחנן שהיה יושב ודורש שעתיד הקב"ה לעשות שער גדול של בית המקדש ושני פשפישים מאבן טובה של מרגלית אחת אמר לו דרוש ולך נאה לדרוש אמר לו מה ראית שכך אמרת לי אמר לו אילולי שראיתי בעיני לא האמנתיך מה עשה רבי יוחנן תלה עיניו וצפה בו מיד נעשה גל של עצמות: לכך נאמר לאבני חפץ בעולם הזה אדם חייב לחבירו הולכים אצל דיין פעמים שהוא עושה שלום ביניהם ופעמים שאינו עושה שלום ביניהם אבל בימות המשיח אדם חייב לחבירו והוא אומר לו בא ונלך ונדון לפני מלך המשיח כיון שמגיעים לגבול ירושלים מוצאים אותו שהוא מלא אבנים טובות ומרגליות נטל אבן טובה אחת ונותנים לו ואומר לו כלום אני חייב לך יותר מדמים של זו והוא אומר לו [ד] המלך יסלח לך הה"ד (תילים קמ"ז) השם גבולך שלום ארבעה שלומים הן (שם קי"ט) שלום רב לאוהבי תורתיך · (שם ע"ב) יפרח בימיו צדיק ורוב שלום עד בלי ירח (ישעיה נ"ד) וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך · (תילים ל"ז) וענוים ירשו ארץ והתענגו על רוב שלום · וזה (שם קמ"ז) השם גבולך שלום:

חסלת פרשה ·

# פרשה לג

א (ישעיה נ"א י"ב) אנכי אנכי הוא מנחמכם מי את, ילמדינו רבינו המתפלל להיכן הוא צריך לכוין את לבו · [א] כך שנו רבותינו יכוין אדם לבו נגד בית קדשי הקדשים · רבי אליעזר בן יעקב אומר היה מתפלל בח"ל יכוין לבו לא"י · היה מתפלל בארץ ישראל יכוין לבו לירושלים היה מתפלל בירושלים יכוין לבו לבית המקדש היה מתפלל בבית המקדש יכוין לבו לבית קדשי הקדשים · אמר ר' אבין הלוי ברבי (שיר ד') כמגדל דוד צוארך בנוי לתלפיות מהו לתלפיות תל שכל הפניות פונים בו ואחר כל השבח הזה כתב (זכריה י"א) פתח לבנון דלתיך ותאכל אש בארזיך וכן אמרו (איכה א') שלח אש בעצמותי' אמרו לו ישראל רבון העולמים עד אימתי כך, לא הכתבת בתורתך (שמות כ"ב) שלם ישלם המבעיר את הבערה ואתה הוא שהבערת שנאמר (איכה א') ממרום שלח אש בעצמותי ואתה צריך לבנותו ולנחם אותנו ולא על ידי מלאך אלא אתה בכבודך אומר להם הקב"ה חייכם כך אני עושה שנא' (תילים קמ"ז) בונה ירושלים ה'

## הגהות ופירוש

אנכי אנכי מנחמכם · סימן ג' [א] מעשה, איכה רבתי פסוק זכו נזיריה וילקוט ישעי' נ"ד · [ב] כדאיתא ב"ב ע"ה ובילקוט ישעי' נ"ד פליגי בה וכו' חד אמר בוהם וחד אמר ישפה אמר הקב"ה יהי' כדין וכדין · [ג] וגזר בילקוט שם ה"ג הבאיכן לארץ וגנזו · סימן ד' [א] ה"ג בילקוט ר' ירמי' בשם ר' שמואל ב"ר רב יצחק עתיד הקב"ה וכו' · [ב] מאבן טובה אחת של מרגליות הוי המן אם אפיקורס אמר והלא אפילו וכו' ומאמר המוסגר הוא יתיר · [ג] ומפלגין בה, נ"ל ומגלפין בה פי' מחוקקים בה עי' ילקוט שם · [ד] המלך יסלח ה"ג שם בילקוט אף לא כדין, יהי' שרי לך יהא שביק לך ·
פרשה ל"ג פרשת אנכי הפטירת שופטים ד' משבע דנחמתא · סימן א' [א] ברכות דף ל"א ע"א ירושלמי ברכות פרק תפלת השחר הלכה ה' מדרש שיר רבה פסוק כמגדל דוד · סימן ב' [א] הובא ילקוט שם
אי.ב

ה' נדחי ישראל יכנס ואני הוא שמנחם אתכם ומניין מצה שקראו בעניין הנביא (ישעיה נ"א) אנכי אנכי הוא מנחמכם • ב אנכי אנכי הוא מנחמכם כך פתח רבי תנחומא ברבי זהו שאמר רוח הקודש על ידי איוב (איוב כ"ט) ואשברה מתלעות עול ומשיניו אשליך טרף [א] לפי שאתה מוצא את איוב זה אדם גדול ועשיר וכל מי שהוא עשיר [ב] אינו על הדין דליכא האמר שהיה איוב כן לא אלא נתן נפשו על [ג] הדכים ולא עוד אלא שהוא היה שופט והוא היה שוטר שכן אמרה התורה (דברים ט"ז) שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך: [ד] אמר רבי אלעזר אם אין שוטר אין שופט דן את הדין והשוטר מעשה את הדין אמר רבי שבתי צריך הדיין שיהא לפי המקל לפי הרצועה לפי מה שהוא שלא יהא חשוד והמקל והרצועה גדולים והקשרים אמר איוב התורה אימה על הדיין שיהא עושה את הדין והשוטר שיהא מוצא את הגזל אמר איוב אני לא עשיתי כן אלא אני הייתי הדיין ואני הייתי השוטר ואעפ"י שהיה השוטר עומד לפני לא הייתי ממתין לו שהוא יוציא את הגזל אלא כיון שהייתי דן את הדין אני עומד הייתי על הגזלן ומשבר את שיניו להוציא מתוכה את הגזל ואשברה מתלעות עול ומשיניו אשליך טרף (איוב כ"ט) אבחר דרכם ואשב ראש שהיה מושיב [ה] ראש הדיינים והיה אומר לכל אחד ואחד דרכו ויושב בראש כולם כמלך אבחר דרכם ואשכון כמלך בגדוד כאשר אבילים ינחם • ד"א אבחר דרכם ואשב ראש כשהיתה ההלכה והמעשה מכוונים לפני הייתי מוציאה והמעשה שהיה קהה הייתי שואלו ומבחרו אבחר דרכם ואשב ראש מהו ואשכן כמלך בגדוד אלא שהייתי מרשיע לרשע ומחייב לחייב הייתי יושב ואוכלסים עומדים לפני ואילו היה אותו שהיה רשע ומבקש שלא לקיים את הדין מן היראה של אותם שהיו עומדים עלי בגדוד היה מתיירא ומקיים את הדין אשכן כמלך בגדוד ואם היה יצר הרע בא להטעותי שלא לילך ולנחם את האבילים לומר שאני אדם גדול לא הייתי שומע אלא אבילים ינחם למה שהייתי אומר אין אני טוב מבוראי הקדוש ברוך הוא אין ברייה בעולם או מלך חי וקיים כמותו או מלך גדול כיוצא בו והוא בכבודו מנחם את ישראל שנאמר (ישעי' נ"א) אנכי אנכי הוא מנחמכם
ג דבר אחר אנכי אנכי הוא מנחמכם כך פתח רבי תנחומא ברבי זה שנאמרה ברוח הקודש על ידי דוד מלך ישראל (תילים מ"ה) אהבת צדק ותשנא רשע על כן משחך אלהים אלהיך שמן ששון מחבריך: [א] אהבת צדק זה אברהם אבינו שהפסוק הזה נדרש באברהם אבינו ובאהרן ובישעיהו, אהבת צדק היה זה אברהם שבשעה שראה הקב"ה כל אותם הדורות שהיו עכו"ם ואברהם עמד ופירש מהם ולא השוה להם אלא היו כולם עכו"ם ואברהם עמד ונתחכם מאיליו ועבד הקב"ה לכך כתב בו (בראשית י"ד) ויגד לאברהם העברי מהו העברי [ב] שכל העולם כולו לעבר אחד והוא היה לעבר אחד והיה אוהב להקב"ה ועובדו לכך קורא אותו הקב"ה [ג] עברי (ישעי' מ"א) וזרע אברהם אוהבי הקדוש ב"ה, אהבת צדק וצויתה את בניך שיעשו אף הם צדקה (בראשי' י"ח) ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט וגו' ותשנא רשעים על הדורות שלך שהיו עובדי עכו"ם ושנאת הפסדת הרי עשרה צדיקים ראשי דורות היו מלפנים ולא זכה אחד מהם להתעלה בעולם אלא אתה על כן משחך אלהים שמן ששון מחביריך • ר"א אהבת צדק ותשנא רשע זה היה אהרן שתפש את האמת שנאמר (מלאכי ב') תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון וגו' • ותשנא רשע שבשעה שעשו ישראל אותו המעשה לא היה שבט לוי עמהם אלא שנאו הרשע אמר לו הקב"ה ושמא הפסדת על כן משחך אלהים שמן ששון מחביריך • הרי כל ישראל עומדים לפני המשכן וי"א שבטים מקיפים אותו שבטו של לוי משפחת הגרשוני משפחת העמרמי משפחת היצהרי ומשפחת הקהתי ומכל אלו העומדים תייך איני אומר למשה שיבחר לכולם אלא לך ולבניך (ויקרא ח') קח את אהרן ואת בניו אתו [ד] נבא לעניית, אהבת צדק זה ישעיה שבשעה ששמע ישעיה מצעק ואומר (ישעי' ו') את מי אשלח אמרו רבותינו היה הקב"ה כביכול צועק ומיילל בפני עצמו, את מי אשלח מי מקבל עליו מעכשיו לילך בשליחותי ששלחתי את מיכה והכהו (מלכי' א' כ"ב) ויגש צדקיהו בן כנענה ויכה את מיכה שלחתי את זכריהו והרגוהו שלחתי את ירמי' והשליכוהו לבור את מי אשלח מי מקבל עליו לילך התחיל ישעי' משיב ואומר הריני לפניך (ישעי' ו') ואומר הנני שלחני [ה] כיון שראה את מלאכי השרת מקלסים להקדוש

## הגהות ופירוש

איוב כ"ט • [ב] אינו על, אינו נשנית על דין דליס לי"ל, שם • [ג] הדכים, בילקוט שם הבני' הדינים • [ד] אמר ר"א הנחומא בוספים וילקוט שם • [ה] ראש, בילקוט שם ליתא • סימן ג' [א] ויקרא פ' יו"ד כל הענין • [ב] ב"ר פרשה מ"ב • [ג] אולי כצ"ל לכך קורא אותו הקב"ה אוהבי זרע אברהם אוהבי אמר הקב"ה • [ד] נבא לעני', פי' לענין והמוגה נבא

להקדוש ב"ה ולא שיתף קילוסו עמהם התחיל מיצר על הדבר ואומר אוי לי כי נדמתי כי איש וגו', דברים שלא היה אפשר לראות ולהיות ראיתי ולא חתי, ולא היה לי לשתף קילוסי עם קילוסם של מלאכי השרת שאילולי שיתפתי קילוסי עם קילוסם שלהם הייתי חי וקיים לעולם כמותם דהיאך היה לי שדממתי אוי לי כי נדמתי עם שהיא עומד ומשתומם על הדבר הוציא דבר יתר מפיו ואמר, ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב א"ל הקב"ה אמרה, כי איש טמא שפתים אנכי הוהרה לך על שהיתה שליט בעצמך, שמא בבני היתה שליט, שהיתה עומד ואומר עליהם, ובתוך עם טמא שפתים מיד נטל את שלו שנא' (ישעי' ו') ויעף אלי אחד מן השרפים ובידו גחלת אין כתב כאן אלא [ו] רצפה מהו רצפה אמר ר' שמואל בר נחמן רץ פה שאמר דלטורא על בני במלקחים מהו במלקחים להודיעך כחו של צדיק אמר הקב"ה למלאך ליטול גחלת מעל המזבח וליתן על פיו נטל המלאך גחלת במלקחתו מתוך המזבח של מעלה והוא משליך אותה ונטל מלקחת אחרת ונותן את הגחלת בשתיהן והוא הולך ונותן את הגחלת בשפתיו של ישעיה אמר, הנה נגע זה על שפתיך וסר עונך וחטאתך תכופר והרי המלאך של אש הוא וכשנטל הגחלת במלקחת אחת ניכוה עד שנטל מלקחת אחרת, במלקחים לקח מעל המזבח וישעיה לקח הגחלת על פיו ולא הרגיש, ויגע על פיו וכיון שראה ישעיה כן התחיל מצדיק את ישראל ומלמד עליהם סניגורי' מהו אומר בסוף נבואתו (ישעי' נ') ה' אלהים נתן לי לשון למודים [ז] אמר ר' יצחק הכהן בן חמה בשם ר' חלקיהו בשם ר' סימון מהו לשון, לדעת לאות את יעף דבר שהוא פתח לי לשון למודים לדעת לעות מהו אומר בסוף (ישעי' נ') ה' אלהים פתח לי אוזן הוא פתח לי אוזן לשמוע קולו כשאמר (ישעי' ו') את מי אשלח ונתן בי דעת לומר, הנני שלחני, וה' אלהים פתח לי אוזן ואנכי לא מריתי לפיכך ואחור לא נסוגתי לא נעש' אחור [ח] לנבואת אלא לכל הנביאים שכן אתה מוצא את ישעיה שנתנבא נבואות הרבה יותר מכל הנביאים ולא עוד אלא שנתנבא על כל אומות העולם (ישעי' כ"א) משא בערב (ישעי' ט"ו) משא מואב (ישעי' כ"א) משא דומה מי ים לישעיה לבא לכל השבח הזה ולכל הכבוד הזה על שצידק את ישראל ולימד עליהם זכות אמר דוד (תהלים מ"ה) אהבת צדק אהבת לצדק את בריותיך ותשנא רשע שנאתה להרשיעים, על כן משחך אלהים אלהיך שמן ששון מחביריך (ישעי' ס"א) רוח אלהים עלי יען משח ה' אותי · [ט] ונפתח עוד שם בפרשת רוח אלהים עלי יען משח אותי (תהלי' מ"ה) על כן משחך אלהים אלהיך שמן ששון מחביריך שזכה להתנבאות יותר מכל הנביאים ולא עוד אלא שנתנבא נחמות הרבה יותר מכל הנביאים ועוד שהיו נבואותיו נבואות כפולים (ישעיה נ"א) עורי עורי (שם) התעוררי התעוררי (שם ס"א) שוש אשיש (שם מ') נחמו נחמו · (ישעיה נ"א) אנכי אנכי הוא מנחמכם [יוד] פתח בכל אילו הפרשות · ד ד"א אנכי אנכי למה שני פעמים אנכי אנכי אלא לפי שבסיני קבלו שני אנכי (שמות כ) אנכי ה' אלהיך (שם) כי אנכי ה' אלהיך אל קנא לפיכך הקב"ה מנחמכם בשני אנכי אנכי הוא מנחמכם: ד"א אנכי אנכי כך פתח ר' תנחומא ברבי [א] זה שאמר הכתב (ישעי' נ"א) מי את ותראי מאנוש ימות ומבן אדם חציר ינתן מי את למה את מתיירא שמא אין את יודעת מי את אין את בתו של אברהם [ב] בתו של יעקב ובתם של שלשה הררי עולם ואת מתיירא מן ברייה ומן אנוש שהיום הוא חי למחר הוא מת מאנוש ימות אלא אין את יודעת מה עשיתי כל מי שניזדווג לאברהם אמרפל שנזדווג לאברהם התחילה להשליכו לתוך כבשן האש לא הצלתי אותו [ג] והורתי אותו בידו אלא עוד יצחק שנזדווגו לו פלשתים ואבימלך ושלחו אותו ממקומם ויאמר אבימלך אל יצחק לך מעמנו כי עצמת ממנו מאד לא חזר עוד לפניו ויאמרו (בראשית כ"ו) ראה ראינו כי היה ה' עמך אלא יעקב אביכם שנזדווג לו עשו וברח מלפניו לא חוזר ונפל בידו ופינה מלפניו (בראשית ל"ו) וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו, מי את ותיראי ובתו של אותם ומתייראי' שאבותיך כל מי שנזדווג להם נפל לפניהם אף אתכם כל מי שיבא ויזדווג לכם נופל לפניכם: ד"א מאנוש ימות את מתיירא אמר רבי יהודה ברבי שמעון [ד] למי שהיה רואה תולעת והיה

## הגהות ופירוש

נבא לפנינו שהתחלנו בו פסוק אהבת צדק · [ה] כיוון ילקוט ישעי' וי"ו ע"ש · [ו] לעיל פ' י"א סימן ב' · [ז] א"ר יצחק כל המאמר אין לו הבנה ונ"ע · [ח] ונבואות אלא לכל הנביאים הלשון דחוק וחסר ומי יערב לבו להגיה בלי ילוף מקור המאמר · [ט] ונפתח עוד כל הדרשה הזאת שהקדים פותחים אותו ג"כ כפולים לדרוש בפרשת רוח וגו' · [יו"ד] פתח בכל וכו' פי' שבכל אלו הפרשות פתח בלשון כפול · סימן ד' [א] נ"ה ילקוט ישעי' כ"א · [ב] צ"ל בתו של יצחק, בתו של יעקב · [ג] והורתי אותו בידו, שאמרפל הוא נמרד והוא מן המלכים שנפלו בידו של אברהם · [ד] ילקוט ישעיה

היה מתיירא ממנו רואה [ה] בגחלת נקרא גומרת לילו אמרו לו מזו אתה מתיירא בלילה היא גחלת ויוקדת יבא הבוקר ואתה רואה שאינה אלא תולעת כך אמר להם הקב"ה מאנוש אתם מתייראים תולעה הוא (איוב כ"ה) אף כי אנוש רימה ובן אדם תולעה מאנוש אתם מתייראים אמרו לפניו רבונו של עולם והרי שיעבודה של מלכיות קשה היה אמר להם מפני שהעולם הזה לילה היה ושולטים בו יבא בוקר ואתם רואים אותם שאינם אלא תולעה איזו בוקר מה ישעיה אומר (ישעי' כ"א) שומר מה מלילה אתא בוקר וגו' ה ותשכח ה' עושך בצרת המן הכתוב מדבר שנתייראו [א] לאחר שעה ונתייאשו מן הגאולה א"ר שמואל בר נחמן [ב] ראוים היו ישראל שלא ליגאל מצרת המן על שנתייאשו מן הגאולה אילולי שהסכימו לדעת יעקב אביהם יעקב שמע מפי הדבור הנה אנכי עמך ונתיירא מן עשו (בראשית כ"ח) ויירא יעקב מאד ויצר לו · דבר אחר ותשכח ה' עושך נוטה שמים ויוסד ארץ מה הענין זה אצל זה אלא היו ישראל מתפחדים שהיו לקוחים למיתה ולהריגה ונתיאשו מן הגאולה אמר להם שכחתם מה שאמרתי לירמיהו מה שכתבתי (ירמי' ל"א) כה אמר ה' אם ימדו שמים וגו': רואים את השמים במקומו ואת הארץ במקומה ואתם מתייראים, והפחד כל היום [ג] פרוסטומא שלו פרושה מיום ליום ומחודש לחודש והיו מתבהלים בכל יום מפני חמת המציק זה המן, איש צר ואויב המן הרע הזה, ואיה חמת המציק · מהו (ישעי' כ"א) מיהר צועה להפתח אלא מן אדם שהוא ממהר בפסיעתו, בשביל להיפתח, בשביל שלא ימות, וממהר בפסיעתו לכאן ולכאן ורץ לכל מקום, שלא יחסר לחמו, [ד] ואת' מתייראי' הוי, מי את ותיראי · אמר רבי פנחס הכהן בן חמא בשם ר' חלקיה בשם ר' סימון מהו לא ימות לשחת ולא יחסר לחמו, אלא האדם הזה, חסר לחמו מת, כיון שאינו אוכל הוא מת, לא חסר לחמו מת כיון שאוכל ואינו נפנה ומקלקל את המזון הראשון, הוא מת, וסימן בתולה, כיון שנפנה אינו מת, מיהר צועה להפתח לא ימות לשחת · דבר אחר אמר רבי חגי בשם ר' חמא בר אבא אימתי

אינו מת, כשאינו חסר לחמו, אבל אם הי' פתוח וחסר לחמו, הרי הוא מת, ושאינו חולי מעים, מיהר צועה להפתח אינו מת, לא ימות לשחת, אימתי, לא יחסר לחמו, [ה] ומזכיר יציאת מצרים כשם שיציאת מצרים במסורת באותות ובמופתים כך הפרוסה: [ו] אמר רבי יהושע בן לוי תדע לך שכן למדתי מן הלל הגדול שהוא אומר (תילי' קל"ו) לגוזר ים סוף לגזרים ויוצא ישראל מתוכם נותן לחם לכל בשר הקיש הפרוסה לקריעת ים סוף וליציאת מצרים שהיא שקולה כנגד שתיהם, לא יחסר לחמו, ואנכי ה' אלהיך רוגע הים למה סמך יציאת מצרים ללחם אלא שכשם שעשה הקב"ה כמה ניסים לגאול את ישראל ממצרים כה הוא עושה בפרוסה הזו שאדם נותן לתוך פיו [ז] וכשם שביאתו ויציאתו ממצרים, מהר צועה להפתח, אנכי ה' אלהיך, אמר רב שמואל בר נחמן רצונך לידע מה כחה של פרוסה זו שאדם נותן לתוך פיו שהיא קשה יותר מן הגאולה מניין אתה מוצא בשעה שיוסף מקריב את בניו לפני אבא שיברכם תלה את הגאולה במלאך (בראשית מ"ח) המלאך הגואל אותי מכל רע אבל כשבא לפרוסה מה אומר, האלהים הרועה אותי הוי יפה אמר ישעיה, ולא ימות לשחת ולא יחסר לחמו ואנכי ה' אלהיך רוגע הים · ו ר"א אנכי ה' אלהיך זש"ה (תילים ע"א) אשר הראיתני צרות רבות ורעות אתה מוצא מתחילת ברייתו של עולם נולד מלך המשיח שעלה במחשבה עד שלא נברא העולם כן הוא (ישעי' י"א) ויצא חוטר מגזע ישי אינו אומר כן כאן ויצא אלא היך אתה מוצא כתב בבריאת עולם שהוא מזכיר שיעבודם של מלכיות ושל גואל מלך המשיח (בראשית א') בראשית ברא אלהים: (שם) [א] והארץ היתה תהו ובוהו תהו זו מלכות בבל (ירמי' ד') ראיתי את הארץ והנה תהו [ב] ובהו זו מלכות יון שהיו גזירותיה קשות כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלהי ישראל · על פני התהום זו מלכות אדום הרשעה דוד רואה אותם ארבעתם היאך הם באות בכח ומשתעבדות בישראל התחיל תמיה עליהם ואומר (תילים ע"א) אשר [ג] הראיתני צרות רבות ורעות רבים שתי מלכות

מדי

## הגהות ופירוש

ישעי' כ"א · [ה] רואה בגחלת הנ"ב שם בילקוט רואה אותה כגחלת, נקרא גומרת לילו, גומרת הוא גחלת בלשון תרגום, שהתולעת הזאת נראה בלילה מאירה כגחלת אש · סימן ה' [א] לאחר שעה, בילקוט שם הנ"ב לשעה אחת · [ב] ראוים, ב"ר פרשה ע"ו · [ג] בילקוט הגירסא פרוזדוגמא שלו, ופי' כרוז של פסק דין שלו · [ד] ואתם מתיראים ממנו ל"ל · [ה] ומזכיר יציאת מצרים הכוונה מה שכתוב שם ואנכי ה' אלהיך רוגע הים ויהמו גליו שהוא הרמז לקריעת ים סוף והוא ענין אחד עם יציאת מצרים · [ו] עיין ב"ר פר' כ' · [ז] כל המאמר הזה על אלהיך צריך עיון ובילקוט ל"נ לי' · סימן ו' [א] ב"ר פרשה ב' ע"ש השלמת המאמר · [ב] ובוהו הנ"ב ובוהו זו מלכות מדי, שנאמר ובהילו להביא את המן חושך זו יון שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזרותי' שהיתה אומרת כתבו · [ג] אשר הראיתני צרות רבות ורעות וכו' אל"ל

רבות

מרי ומלכות אדום תשוב תחיינו ומתהומות הארץ תשוב תעלינו אמר תחיינו מן הראשונה משיעבודה של מלכות בבל תשוב תחיינו מן השנייה משיעבודה של מדי תעלינו מן השלישית משיעבודה של יון מתהומות הארץ תשוב תעלינו זו אדום הרשעה ומניין אתה אומר שמתחילת ברייתו של עולם היה מלך המשיח (בראשית א') ורוח אלהים מרחפת: מהו ורוח אלהים מרחפת זה מלך המשיח וכן הוא אומר (ישעי' י"א) ונחה עליו רוח ה' ואימתי, מרחפת על פני המים כשתשפכו כמים לבבכם (איכה ב') נכח פני ה', אנכי אנכי הוא מנחמכם · **ז** ד"א אנכי אנכי הוא מנחמכם וש"ה (הושע ו') כי הוא טרף וירפאנו יך ויחבשנו [א] למי שעלה לו מכה וקורע' הרופא כיון שראה [ב] (הרופא שהיה בו מכה) שלא נתרפאה מכתו מיד היה מחזר אצל הרופאים אחרים ולא היה מוציא לו רפואה אמר לו אתה הולך אצל כמה רופאים ולא מצאו להם כדי לרפאותך שאינם יודעים מה היתה המכה ניכרת אלא אם מבקש אתה להתרפאות לך אצל אותו שקורע אותך והוא מרפא אותך כך הנביא אמר כל מה שאתה [ג] מפלי' דעתכם מן הקץ הנחמות רחוקים מכם עשו תשובה והקב"ה גואל אתכם משיעבודם של מלכיות שהוא הוא שהכה והוא הוא שמרפא · לכו ונשובה עד ה' כי הוא טרף וירפאנו יך ויחבישנו אמר הקב"ה אני הוא שהכתי אני הוא שמרפא [ד] לכו נשובה עד ה' אני הוא שהכיתי שנאמר ממרום שלח אש בעצמותי ואני הוא שמרפא אנכי אנכי הוא מנחמכם · **ח** ד"א אנכי אנכי הוא מנחמכם [א] באנכי בראתי את העליונים באנכי בראתי את התחתונים · באנכי בראתי את אדם הראשון · באנכי דברתי עם אברהם · באנכי דברתי עם יצחק (בראשית כ"ו) וירא אליו ה' בלילה ההוא ויאמר אנכי האל אלהי אביך כשניגלה על יעקב לא נגלה עליו באנכי אלא באני שנאמר (בראשית כ"ח) והנה ה' נצב עליו ויאמר אני ה' אלהי אברהם אביך לפיכך נתיירא (בראשית ל"ב) ויירא יעקב מאד ולמה נתיירא אמר על אבותי לא נגלה בלשון הזה באני אלא באנכי תאמר מה עון אידעני שלא הניח עמי בלשון הזה שהיה מסיח עם אבותי כיון שראהו הקדוש ברוך הוא שהיה מצטער על הדבר מיד התחיל מדבר עמו באנכי (שם) והנה אנכי עמך באנכי ירדתי עמו למצרים (בראשית מ"ו) אנכי ארד עמך מצרימה · באנכי העליתי משם ואנכי אעלך גם עלה · באנכי נגליתי על הגואל שנאמר (שמות ג') אנכי אלהי אביך · באנכי בראתי את הדיבור ושמתי בפיו (שמות ד') ואנכי אהיה עם פיך אמר רבי חמא בר חנינא קשה [ב] גליפת שפתים שהוא שקול כנגד ברייתא שבריאת העולם ומלואו כתב בברייתו (בראשית ב') אלה תולדות השמים בהבראם ובגלופת שפתים כתב (ישעיה נ"ז) בורא ניב שפתים אמר ר' שמואל בר נחמן אם מבקש אתה לידע כוחו של דבור מה שברא הקב"ה [ג] כל הזה פעמים שאדם מדבר דבר אחד והוא כופף את לשונו ויש דבר שהוא פשיט בו עד שיניו ובתיבה אחת מצינו [ד] אחד עשר מאגניות משמשים (יחזקאל כ' מ"ד) ובעלילותיכם באנכי נתתי את הדברות (שמות כ') אנכי ה' אלהיך · [ה] באנכי מוליכם למדבר (באנכי אני מנחמכם): (הושע ב') לכן הנה אנכי מפתיה והולכתיה המדבר · באנכי אני בונה ציון · (ישעיה נ"ד י"א) הנה אנכי מרביץ בפוך אבנייך באנכי אני מנחמם, אנכי אנכי הוא מנחמכם **ט** דבר אחר אנכי אנכי הוא מנחמכם כך פתח רבי תנחומא בי רבי וש"ה (איכה ב') מה אעידך ומה אדמה לך אמר להם הקב"ה מה עדיות לא העדתי ביד הנביאים · [א] אמר ר' יעקב דכפר חנין תשעים שנה עשה הקדוש ברוך הוא משלח ומעיד בישראל מניין (מלכים ב' י"ז) ויעד ה' בישראל וביהודה שפירש אותיות ויעד ואתה מוצא תשעים ו' ששה י' עשר ע' שבעים ד' ארבעה הרי תשעים, הרי נמצא צ', שתשעים שנה היה הקב"ה מעיד וכן הקב"ה אומר להם כמה שלוחים שלחתי לכם ולא שמעתם להם שכתב (ירמיה ז' כ"ה) ואשלח אליכם את כל עבדי הנביאים השכם ושלח לאמר שובו נא מדרככם הרעים [ב] כמה נביאים

## הגהות ופירו

רבות שתים רעות כתיב, בבל ומדי יון ואדום תשוב תחיינו ומתהומות הארץ תשוב תעלינו, תשוב מן הראשונה, תחיינו מן השני', ומתהומות הארץ תשוב, מן השלישית, תעלינו מן הרביעית · סימן ז' [א] ילקוט הושע ו' · [ב] הרופא שהיו בו מכה, ד' תיבות אלו בילקוט ל"ג להו וצ"ע · [ג] כצ"ל מפליגים דעתיכם מן הקב"ה ילקוט הושע ו' · [ד] כך צ"ל אני הוא שמרפא שנאמר מחלהי ואני ארפא ילקוט הושע ו' · סימן ח' [א] באנכי בראתי את העליונים ה"ג בילקוט ישעי' כ"א באנכי בראתי את העליונים ואת התחתונים, אנכי ה' עושה כל וגו' באנכי בראתי אדם, אנכי עשיתי ארץ ואדם עלי' בראתי, באנכי דברתי עם אברהם, אנכי מגן לך, באנכי דברתי עם יצחק וכו' · [ב] גליפה שפתים חקיקת שפתים · [ג] כל הזה, בלשון הזה צ"ל · [ד] אחד עשר מאגניות משמשים ובעלילותיכם י"א אותיות יש בתיבה זו · [ה] באנכי, ה"ג באנכי מוליכם למדבר לכן הנה אנכי מפתיה והולכתי' המדבר · סימן ט' [א] אר"י וכו' ילקוט מלכים ב' י"ז · [ב] כמה נביאים חוזה איכה

נביאים היה הקב"ה משלח אצל ישראל בכל יום שיעידו בהם שנאמר ואשלח אליכם כל עבדי הנביאים מיעוט נביאים שנים אחד בבוקר ואחד במנחה · וחבירו אומר נביא אחד היה הקב"ה מחרש להם בכל יום שילך ויעיד בהם והיה אף ירמיה בא עמו שני פעמים בכל יום בין בבקר בין בערב והיה מעיד בישראל עמהם מניין שכן הוא (ירמיה כ"ה) ואדבר אליכם השכם ודבר ולא שמעתם · אמר ר' פנחס הכהן בן ר' חמא ור' חלקיה בשם רבי סימון אומר רבי יעקב דכפר חנניא תשעים שנה עשה הושע לעצמו מעיד בישראל שכן כתב (הושע א') דבר ה' אשר היה אל הושע בן בארי בימי עוזיהו יותם אחז יחזקיהו התחלת דבר ה' בהושע ויאמר ה' אל הושע אלא התחלת מלכותו של עוזיהו ואתה מוצא שעוזיהו מלך חמישים ושתים שנה ויותם שש עשרה שנה ואחז שש עשרה שנה הרי שמונים וארבע שנים [ג] ובשנה לאחזיהו גלו עשרת השבטים [ד] (כמ"ש בארה בנו) אשר הגלה תגלת פלנאסר מלך אשור הוי תשעים שנה היה הקב"ה מעיד בישראל ע"י הושע ולא עשו תשובה כמ"ש (ירמיה ז' כ"ה) ואשלח אליכם כל עבדי נביאים לפיכך היא אומר על ידי ירמיה מה יש לו להעיד בכם שנאמר, מה אעידך הבת ירושלים י'. ד"א מה אעידך מה תכשיטים שלא קישטתי אתכם ואין הלשון הזה אעידך אלא לשון עדי כמ"ש (שמות ל"ג) ועתה הורד עדיך מעליך ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב ואתה מוצא, אמר רבי תנחומא ברבי בשעה שיצאו ישראל ממצרים ובאו למדבר סיני וקבלו את התורה באותה שעה קישטם הקב"ה בשלש עשרה תכשיטים ואלו הן יחזקאל מפרשה כמ"ש (יחזקאל ט"ז) וארחצך במים מן טנופת עכו"ם, ואשטוף דמייך מעליך זה דם המילה ודם הפסח, ואסוכך בשמן זה שמן המשחה [ב] ואלבישך ריקמה אמר רבי יוחנן בשעה שעמדו ישראל לפני הר סיני אמרו (שמות כ"ד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע מיד ירדו ששים ריבוא של מלאכי השרת [ג] וזוניאות בידם ונותנים לכל אחד ואחד מישראל. עטרה ורבי אבא בר כהנא בשם רבי יוחנן אמר מאה ועשרים ריבוא של מלאכי השרת ירדו עם הקב"ה ששים ריבוא קושרים עטרות וששים ריבוא חוגרים אותם בזוניאות ורשב"י אמר זיין היו נותנים להם ושם המפורש חקוק עליו. ור' חנינא בר נתן רצפרין אמר זונאיות היו נותנים להם ור"ש אומר ארגוונים הוי מלבשים אותם ד"א (יחזקאל ט"ז) ואלבישך ריקמה זה מעשה המשכן שהיה מרוקם שכן כתב (שמות ל"ו) ויעש פרוכת תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר מעשה רוקם, ואנעלך תחש אילו עורות המשכן כמה שכתב (שמות כ"ו) ועשית מכסה לאהל עורות אילים מאדמים ומכסה עורות תחשים רבי יהודא אומר טאינון ור' נחמיה אומר חיה טהורה היא וגדולה היא במדבר אמר רבי אלעזר ברבי יוסי ורבי אבהו בשם רבי שמעון בן לקיש שאמרו בשם רבי מאיר לפי שעה נבראת ונגנזה וכן כתב (ד"ס ג' ג' ו') וישלח לו עצי ארזים ברושים אלמוגים ובמקום אחר כתב (ד"ס ג' ט') ויעש המלך את עצי האלמוגים · א"ר אבא אבליגה: א"ר הונא הכהן בן אבון גלומי היו וכיון שהיה מראים אותם לשמיר היו כמוג הזה · ד"א אלמוגים אמר רבי אבא אלמגים אבליג א"ר חוניא הכהן בן אבין בשם ר' יוסף אמר לשעתם נבראו ונגנזו (יחזקאל ט"ז) ואחבשך בשש אילו שמונה בגדי כהונה של כהן גדול שהיה בהם שש כמה שכתב (שמות ל"ט כ"ח) ואת המצנפת שש ואת פארי המגבעות שש, ואכסך משי אמר הקב"ה לישראל עשיתי אתכם [ד] משש בעולם (תילים פ"ב) אני אמרתי אלהים אתם כך דרש רבי איבו, ורבי יהודה בר' סימון אמר אילו ענני כבוד שהיו מקיפים אותם במדבר כמה שכתב (שמות י"ג כ"ב) לא ימיש עמוד ענן יומם, ואעדך עדי שקישט אותם הקב"ה בכל מיני תכשיטים, ואתנה צמידים על ידיך אילו שני לוחות הבריה, ורביד על גרונך זה ספר התורה הזה (יהושע א') לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה, ואתן נזם על אפך (שיר ז') אפך כמגדל הלבנון, ועגולים על אזניך זו סנהדרין ששנו רבותינו סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה [ה] אומר ועגילים על אזניך · אמר רבי ברכיה הכהן ברבי אילו הדברות שהיו הדברות מבקש לצאת והיה הכרוז יוצא לפניך ואומר לפני מחיצות האש סלקו עצמיכם מלפני הדיבור שלא יצא וישרוף אתכם ומיד היו המלאכים

של

## הגהות ופירוש

איכה רבתי פסוק מה אעידך וה"ג שם רבי ור' נתן רבי אומר נביא אחד בבוקר ונביא אחד בין הערבים שנאמר ויעד ה' ביד כל נביאי וכו' ע"ש השלמות המאמר בשינוי גדול וכן בילקוט מלכים ה' כגי' המדרש · [ג] ובשנה לאחזיהו, כצ"ל ובשנה הששית לחזקי' גלו וכו' וכמ"ש בהדי' מלכים ב' י"ח ע"ש · [ד] כמ"ש בארה בנו ג' היבות אלו צ"ע · סימן יו"ד [א] ה"ג הכשיטין עיין תנחומא תרומה וילקוט שם · [ב] ואלבישך רקמה כאן מתחיל הו"ג הכשיטין מדרש איכה שם · [ג] וזוניאות, ע"ש וצ"ל ועטרות בידם ועיין לעיל פרשה יו"ד סימן ו' ופ' כ"א סימן ז', ועיין עוד בזה שיר רבה פסוק כמגדל דוד · [ד] משש בעולם, הכוונה דבר של משש עניין גדול ויקר · [ה] אומר. ועגילים צ"ל הוי אומר ועגילים · סימן י"א [א] מה אעידך

של אש מסלקים עצמן והחיות מסלקין עצמם כדי שלא ישרפו מנשבו של דיבור ומפני שהיה אשו של דיבור קשה מאשם של מלאכים שהמלאכים אינם אלא מאש של תחת כסא הכבוד מן אותו הנהר שראה דניאל (דניאל ז') נהר דינור נגיד ונפיק מן קדמוהי שמשם הם נבראים. אבל אשו של דיבור לא היתה אלא מתוך ימינו של הקדוש ברוך הוא שכן (דברים ל"ג) מימינו אש דת למו נמצא אומר למה היה הכרוז יוצא מפיו של הקדוש ברוך הוא ובא ויושב על אזנו ומתעגל עליה זה היא, ועגילים על אזניך · ועטרת הפארת בראשך זו היא השכינה (מיכה ב') ויעבר מלכם לפניהם וה' בראשם הרי כל התכשיטים הללו היה הקדוש ברוך הוא אמר להם כמה יש עוד תכשיטים לקשט אתכם, מה אעידך · יא ד"א [א] מה אעידך ומה אדמה לך אמר הקדוש ברוך הוא כמה זימונים נזדמנתי אתכם בענן כמה שכתב (שמות כ') ונועדתי שמה לבני ישראל: בים בסיני במדבר במשכן, ומה אדמה לך · כמה דמויות לכם בים נדמיתי לכם כגיבור עושה מלחמות כמו שכתב (שמות ט"ו) ה' איש מלחמה · כן בסיני נדמתי כזקן מלמד תורה כשהיה יוצאה מפי הזקנים במשכן נדמתי לכם כחתן נכנס לחופתו הוי מה אדמה לך · אמר הקדוש ברוך הוא לישראל לא נדמיתי לנביאים דמויות הרבה [ב] כשאמרו לך ומחורי ביך כמו שכתב (הושע י"ב) ואנכי חזון הרביתי וביד הנביאים אדמה · מהו ואנכי חזון הרביתי לא נראיתי לכם חזון חזיונות הרבה לא ראה ישעיה שרפים של שש שש כנפים שנא' (ישעי' ו') שרפים עומדים ממעל לו שש כנפים שש כנפים לאחד ויחזקאל ראה אותם ארבעה כמה שכתב (יחזקאל א') ויהי בשלשים שנה וגו': (שם) ואראה מראות אלהים ומתוכה דמות ארבע חיות וארבע פנים לאחת וארבע כנפים אמר הקדוש ברוך הוא שמא תאמר מה ראה ישעיה לראות שש ויחזקאל ארבעה והוא אומ' לכם משחרב בית המקדש בטלו שהיו מעיפפים אמר הקב"ה הואיל ובטל חורבן של מטן בטל עור של מעלן אמר רבי יעקב דכפר חנין והכל מטך לומר ראה מה כתיב (ישעיה כ"א) על כן מלאו מתני חלחלה · לא נראיתי יושב ובוכה כמה שכתב (ירמיה י"ג) אם לא תשמעוה במסתרים תבכה נפשי מפני גוה ודמוע תדמע ותרד עיני דמעה · לא שלחתי ואמרתי לכם אם אתם מבקשים לעשות תשובה אלא אפי' למעני אעשה כמ"ש (ירמיה י"ג) תנו לה' אלהיכם כבוד בטרם יחשך אמר הקב"ה חזק הייתי כצור ועשיתוני כחיה יושבת על משבר כמ"ש (דברים ל"ב) צור ילדך תשי, ומה אשוה לך אמר להם הקב"ה איזו אומה גידלתי כיוצא כך שאנחם אותך בה אמר רבי אבוה [ג] אין הקדוש ברוך הוא פושט ידו ועושה אותות צרות כמ"ש (איוב ל' כ"ד) אך לא בעי ישלח יד ואם בפידו להם שוע אך לא בעי זו היא צרות ואם הביא עליהם סבר הוא משעשע אותם אלו באלו כמ"ש ואם בפידו להם שוע ורצונך לידע שבשעה שאומות נופלים הקב"ה מנחמם זו בזו [ד] שכן אתה מוצא שבשעה שנפלו המצרים ופרעה היה מתנחמים באשור שכן כתב (יחזקאל ל') בן אדם את זרוע מלך מצרים שברתי (יחזקאל ל"א) אל מי דמית הנה אשור ארז בלבנון, מלך בעולם, [ה] יפה ענף, בין עבותים, וחורש מיצל, זכות עומדות לו, וגבה קומה, [ו] קוזמוקרטור בעולם · ובין עבותים היתה צמרתו, מבין עבותים משעה שנעשה כל העולם קליעה אחת להכעיס הקב"ה הניח עצתם ויצא לו כמה שכתוב (בראשית י"ד) מן הארץ ההיא יצא אשור וגו': א"ר שמעון בן לקיש מן העיצה ההיא יצא אשור, מים גידלוהו שכן כתב (יונה ג') האדם והבהמה והבקר אל ירעו ומים אל ישתו בשביל אותם המים נתגדל בעולם הוי מים גדלוהו על ידי מי נתרומם בעולם על ידי יונה שעלה מן התהום כמה שכתב (יחזקאל ל"א) תהום רוממתהו (יונה ג') ויגע הדבר אל מלך נינוה הוי פרעה והמצריים מתנחמים באשור · וכשנפל אשור הוא מתנחם במצרים שכן כתב (נחום ג') התיטבי מנא אמון · התיטבי מנא זו אלכסנדריס אמון שהיה אומניהו של כל העולם הבריטי' הוה ד"א אמון אומנתם של בניו אמר הקב"ה לישראל בשעה שאומות העולם נופלות אני מנחמם אילו באילו אבל אתם לאיזה אומה השויתי אתכם שאנחם אתכם בה שכתב מה אשוה לך ואנחמך או לאיזה אומה עשיתי ארון כפורת כרובים מזבח שולחן · דבר אחר מה אשוה לך ואנחמך אמר רבי אסא למה גלו עשרת השבטים לרוח אחת ושבט יהודא לרוח אחת אלא כדי שיהו אילו מתנחמים באילו ואילו מתנחמים באילו והקדוש ברוך הוא אומר להם (ישעי' מ') נחמו נחמו עמי

[ז]

## הגהות ופירוש

אעידך בילקוט רבתי פסוק הזה · [ב] כשאמרו לך ומחורי ביך, צ"ל כשאמרו לך חורי ביך והכוונה חוט וסוב · [ג] אין וכו' המאמר צ"ע · [ד] שכן וכו' ילקוט יחזקאל למ"ד · [ה] יפה ענף בין עבותים, כך צ"ל יפה ענף בין אבות, וחורש מיצל, נאה אבות עומדות לו ילקוט שם, פי' שאבותיו הן צדיקים וכתפרש ולה"ל · [ו] קוזמוקרטור מושל בכיפה · [ז] פעמים ספיה

ר"ה

[ז] פעמים היה רבי תנחומא פותחו בנחמו נחמו עמי אן הדעת הזו יב (איכה ב') כי גדול כים שברך: אמר רבי חילפא דרומיה אילו אומר כי גדול כמת שברך לא היה להם לישראל תקומה אלא שאומר כי גדול כים שברך מה הים מצפה לרפואה אף ישראל מצפים כשיבנה בית המקדש והמים יוצאים מתחת בית המקדש כמה שכתב (זכרי' י"ד) והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים חצים אל הים הקדמוני וחצים אל הים האחרון והם נכנסים לאוקיינוס וממתיקים אותו כמה שכתוב (יחזקאל מ"ז) שמה המים האלה וירפאו, ואוקיינוס יוצא לים ומרפא אותו הוי, מי ירפא לך מי שהוא מרפא מכת הים הוא מרפא מכתך [א] דבר אחר (מי ירפא לך) כשאשוה לך כמה שכתב (ויקרא כ"ו) והתהלכתי בתוככם באותה השעה ואנחמה אני בכבודי בא ומנחם אתכם · אנכי אנכי הוא מנחמכם: יג ד"א אנכי אנכי הוא מנחמכם אמר הקב"ה כך היא אומנותי בו בדבר שאני מכה אני מרפא אדם מכה באיזמל ומרפא ברטייה אומנותי אינו כך אלא בדבר שהוא מכה בו בדבר הוא מרפא · שנאמר (ירמי' ל' י"ז) כי אעלה ארוכה לך וממכותייך ארפאך נאם ה' כיצד בא וראה חטאו ישראל בנחלים כמה שנאמר (ישעי' נ"ז) הנחמים באילים תחת עץ רענן שוחטי הילדים בנחלים תחת סעיפי הסלעים לקו בנחל קישון שנא' (מלכים א' י"ח) ויורידם אליהו אל נחל קישון וישחטם ומתנחמים בנחלים שנאמר (יחזקאל מ"ז) ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל: חטאו בנהרים שנאמר (ירמי' ב') ועתה מה לך לדרך מצרים לשתות מי נהר ולקו בנהרים (תילים קל"ז) על נהרות בבל: ומתנחמים בנהרים (ישעי' ס"ו) הנני נוטה אליה כנהר שלום חטאו בהרים שנאמר (הושע ד') על ראשי ההרים יזבחו ולקו בהרים (ירמי' י"ג) ובטרם יתנגפו רגליכם על הרי נשף · ומתרפאים בהרים שנאמר (ישעי' נ"ב) מה נאוו על ההרים רגלי מבשר (יואל ד') והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסים חטאו בארץ (יחזקאל ל"ו י"ז) בן אדם בית ישראל יושבים על אדמתם ויטמאו אותה: ולקו בארץ (ישעי' א') ארצכם שממה · ומתנחמים בארץ (ישעי' ס"ב ד') וארצך תיבעל חטאו בזרע (ישעי' א') זרע מריעים ולקחו בזרע (דברים כ"ח ל"ח) זרע רב תוציא השדה: ומתנחמים בזרע (ישעי' ו' י"ג) זרע קודש מצבתה · חטאו בעץ (ירמי' ב' כ"ז) אומרים לעץ אבי אתה ולקו בעץ (איכה ד') ונערים בעץ כשלו ומתנחמי' (ישעי' ס"ה) כימי העץ ימי עמי, חטאו בענבים (דברים ל"ב) ענבמו ענבי רוש ולקו בענבים (ירמי' ח') אין ענבים בגפן · ומתנחמים בענבים (דברים ל"ב) ודם ענב תשתה חמר חטאו בתאנים (הושע ט') כביכורה בתאנה ולקו בתאנה (ירמי' ח' י"ג) ואין תאנים, ומתנחמים בתאנה (שיר ב' י"ג) התאנה חנטה פגיה · חטאו בנחשים (תילים כ"ח) חמת למו כדמות חמת נחש, לקו בנחשים, (ירמי' ח' י"ז) כי הנני משלח בכם נחשים צפעונים, ומתנחמים בנחשים, (ישעי' י"א) ושעשע יונק על חור פתן: חטאו באריות דכתב (צפני' ג' ג') שריה בקרבה אריות שואגים, ולקו באריות, (ירמי' ד') עלה אריה מסובכו, ומתנחמים באריות, (ישעי' י"א) ואריה כבקר יאכל תבן, חטאו בזאבים דכתב (צפני' ג' ג') כהניה זאבי ערב: ולקחו בזאב (ירמי' ה' ו') זאב ערבות ישדדם ומתנחמין בזאב (ישעי' י"א) זאב וטלה ירעו כאחד חטאו בעגל בחורב ולקו בעגל (הושע י"ד) אפרים עגלה מלומדה אוהבתי לדוש מתנחמו' בעגל (ירמי' מ"ו כ"א) ויצאתם ופשתם כעגלי מרבק · חטאו בבתולה (יואל א') אלי כבתולה חגורת שק על בעל נעוריה ולקו בבתולה (איכה ה') נשים בציון ענו בתולות ומתנחמים בבתולה (ירמי' ל"א) שובי בתולת ישראל שובי עריך אלה: חטאו [א] בכלה (ישעי' מ"ט) התשכח אשה עולה. ולקו בכלה שנאמר (ירמי' ז') והשבתי מערי יהודא קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה: ומתנחמים בכלה (ישעי' ס"ב) ומשוש חתן על כלה חטאו בזקינים שנ' (יחזקאל ח') ושבעים מזקני ישראל ויאזניהו בן שכן ולקו בזקינים (איכה ב') ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון ומתנחמים בזקנים דכתיב (זכרי' ח') עוד ישבו זקנים וזקנות [ב] חטאו בכהנים דכתיב (ישעי' ס"א) ואתם כהני ה' תקראו משרתי אלהינו וגו' חטאו במלכים דכתב (שמואל א' ה') עתה שימה לנו מלך לשפטינו ככל הגוים ולקו במלכים דכתב (הושע י"ג) אתן לך מלך באפי ואקח בעברתי ומתנחמים במלכים (מיכה ב') ויעבר מלכם לפניהם וי"י בראשם חטאו בראש (מיכה ג') ראשיה בשוחד ישפוטו ולקו בראש שנא' (ישעי' א') כל ראש לחלי ומתנחמים בראש דכתיב . . . . . .

## הגהות ופירוש

ר"ת פותח בפסוק זה מה אעידך לפתיחה ודרשה בפרשת נחמו שאין להם נחמה מאומה אחרת רק יאמר מלאכים שבאו בעצמו נחמם באופן ודעת שדרש למעלה · סימן י"ב [א] ד"א מי ירפא לך צ"ל ד"א מה אשוה לך ואנחמך וכדמפרש ואזיל · סימן י"ג ס[א] ומתנחמים כימי וכו' כצ"ל ומתנחמים בעץ, כימי העץ · [א] חטאו בכלה התשכח אשה עולה כצ"ל התשכח בתולה עדי' כלה קישוריה ירמי' ב' ל"ב · [ב] חטאו בכהנים החסרון ניכר ולהשלים החסרון בדומה אפשר לומר כן חטאו בכהנים שנאמר צפני' כהניה חללו קודש חמסו תורה, ולקו בכהנים, ביום ההוא יוציאו את עצמות הכהנים, ומתנחמים בכהנים, ואתם כהני

דכתיב (מיכה ב') וה' בראשם • חטאו במצח (יחזקאל ג') כי כל בית ישראל חזקי מצח ולקו במצח (ד"ה ב' כ"ו) והצרעת זרחה במצחו ומתנחמים במצח דכתיב (שמות כ"ח) והיה על מצח אהרן חטאו בעין דכתיב (ישעי' ג') ומשקרות עינים ולקו בעינים דכתיב (ישעי' כ"ט) ויעצם את עיניכם ומתנחמים בעין דכתיב (ישעי' נ"ב) כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון חטאו באזנים דכתיב (זכרי' ז') כבדו אזן משמוע לקו באזן דכתב (ישעי' מ"ב) החרשים שמעו ומתנחמים באזן דכתיב (ישעי' מ"ט) עוד יאמרו באזניך בני שכוליך חטאו באף דכתב (יחזקאל ח') והנם שולחים את הזמורה אל אפם ולקו באף [ג] (שיר ח') אפך כמגדל הלבנון חטאו בשפתים דכתיב (ישעי' כ"ט) שפתותיהם דברו שקר ולקו בשפתיים (תילים י"ב) יכרת ה' כל שפתי חלקות • ומתנחמים בשפתים (שיר ד') כחוט השני שפתותיך • חטאו בשיניים דכתיב (מיכה ג') הנושכים בשיניהם ולקו בשיניכם (איכה ג') ויגרס בחצץ שיני ומתנחמים בשיניכם (בראשית מ"ט) ולבן שינים מחלב חטאו בפה (תילים ע"ג) שתו בשמים פיהם ולקו בפה (ישעי' ט) ויאכלו את ישראל בכל פה ומתנחמים בפה (שם מ') ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דבר • חטאו בגרון (ישעי' ג') ותלכנה נטויות גרון ולקו בגרון (תילים ה') קבר פתוח גרונם • [ד] מתנחמים בגרון (ישעי' נ"ח) קרא בגרון אל תחשך ומתנחמים בגרון (תילים קמ"ט) רוממות אל בגרונם • חטאו בלב (זכרי' ז') ולבם שמו שמיר ולקו בלב (איכה א') כי רבות אנחותי ולבי דוי ומתנחמים בלב (ישעי' מ') דברו על לב ירושלים חטאו בידים (ישעי' א') ידיכם דמים מלאו ולקו בידים (ישעי' מ') כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה ומתנחמים בידים (ישעי' י"א) יוסף ה' שנית ידו לקנות את שאר עמו חטאו במעים (איוב ט"ו) ובטנם תכין מרמה ולקו במעים (ירמי' ד') מעי מעי אוחילה • ומתנחמים במעים (שיר ז') בטנך ערימות חטים • חטאו ברגל (משלי א') כי רגליהם לרע ירוצו ולקו ברגל (ישעי' א') מכף רגל ועד ראש אין בו מתום • ומתנחמים ברגל (נחום ב') הנה על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום • חטאו בכנפיים (ירמי' ב') גם בכנפיך נמצאו דם נפשות אביונים נקיים • לקו בכנפות הארץ ומתנחמים (ישעי' כ"ד) מכנף הארץ זמירות שמענו חטאו בהוא דכתיב (ירמי' ה') כחשו בה' ויאמרו לא הוא ולקו בהוא (ישעי' ס"ג) והמה מרו ועצבו את רוח קדשו ויהפך להם לאויב והוא נלחם בם ומתנחמים בהוא (ישעי' נ"א) אנכי אנכי הוא מנחמכם • כך דרש רבי תנחומא אמן אמן סלה וכן יהי רצון : סליק

# פרשה לד

א (זכרי' ט') גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלים הנה מלכך יבא לך זו היא שנאמר ברוח הקדש ע"י ישעיה (ישעי' ס"א ט') ונודע בגוים זרעם וצאצאיהם בתוך העמים כנגד מי אמרו ישעיה למקרא הזה [א] לא אמרו אלא כנגד אבילי ציון שהקב"ה עתיד ליתן להם [ב] נצחם על אויביהם שנאמר ונודע בגוים זרעם אל תהי קורא זרעם אלא זרועם ומי עומד להם בזרוע הקב"ה עומד להם בזרוע שנאמר (ישעי' ל"ג) ה' חננו לך קוינו [ג] היה זרועם לבקרים אף ישועתינו אותם ששמשו בימים בכל בוקר ובוקר לבקש רחמים אף ע"פ אילו אבילים שחמדו את הישועה ערב ובקר וצהרים [ד] והיתה צרה גדולה מישראל שמבזין אותם ומלעיגין עליהן כיון שרואים אותן גזירות של שנה האחרת שהמשיח נגלה בהם והן באות זו אחר זו ואין מספיקות מיד מבזין ואומרים בימינו לא היתה כזאת שמא משיח [ה] נגוע ואלו הן גזירות שהן מתוכם מניני' בניסן בערב °[ה] שבת שביעית ויצא

## הגהות ופירוש

כהני ה' תקראו, ועוד רבים כמו אלה • [ג] ולקו באף כאן חסר ולהשלים החסרון בדומה אלו אפשר לומר ולקו באף וחרי אף ה', או באף ובחמה ובקצף גדול ועוד רבים • [ד] מתנחמים בגרון קרא בגרון והוא פלאי כי סיפא דקרא והגד לעמי פשעם, ואפשר שצריך לגרוס פסוק זה אלא לקו בגרון ויביא שני פסוקים בענין לקו כמו שמביא עתה שני הפסוקים בענין מתנחמים אלא שניכר טעותיו •

**פרשה ל"ד** הנה בכאן לע"ע שמנהגינו לקרות בפרשת תלא הפטורה רני עקרה והיא הפטרה ה' מז' דנחמתא וכאן הביא אחת פרשת רני עקרה ב' פרשיות אחרות גילי מאוד זכרי' ט' והבאה אחרי' רני ושמחה זכרי' ב' ז' ובשאר ו' הפטורות מז' דנחמתא הוא כמנהגינו ואולי מנהגים חלוקים הם לפי המדינות והדורות וכמ"ש באבודרהם סדר הפרשיות והפטורות זה לשונו, ראה אנכי, עורי עורי, עד ישועת אלהינו, ויש מפטירים עני' סוערה, הרי בעיקר המנהג הוא הפטורת עורי עורי, ומנהגינו הוא כיש מפטירים שכתב, וכן יתכן בפרשה זאת שמנהגים חלוקים הם לפי המדינות יש מפטירין גילי מאוד, ויש מפטירין רני ושמחי, ומנהגינו רני עקרה • סימן א' [א] ילקוט ישעי' ס"א • [ב] נצחם צ"ל נלחמין שם • [ג] כך הגירסא בילקוט שם הי' זרועם לבקרים, אותם שמשכימים בכל בוקר ובוקר לבקש רחמים על הישועה ונתאבלו על ציון, אף ישועתינו אלו אבלים שחמדו את הישועה וכו' • [ד] והיתה צרה גדולה מישראל, פי' שהיתה לאבלים צרה גדולה מישראל שהיו ישראל מבזים אותם • [ה] נגוע אולי צ"ל נגלה • °[ה] ערב שבת שביעית לפי הענין נראה שהיבא שבת מיוחד • [ו] ההא

עלין

ויצא רוח מערבית וירד שלג מן השמים והלקה את הזרע ואחר כך מהחילים רעות בכל חודש וחודש ונופלים ואחר כך מבינין ואומר בודאי זה מלך המשיח אעפ"כ אין דעתן מיושבת עד שנידונים בשביעית עד שיהיו פניהם כשולי קדירה וכמה נידונים ברעב שאין לבם של ישראל נשבר אלא על ידי רעב ואחר כך עומדים צדיקי הדור ומסלקים תפילתם ומטחים אותם על ידי הארץ ואומרי' לפניו רבונו של עולם לא עשינו יפה כל השנים כצאן תעינו אמר להם הקב"ה מחול לכם ומנשקתו ומניחכם להם כתר מי שיש לו זכות תורה היא עוסדת לו ומי שאין לו זכות תורה [ו] ההא עליו הא למדת שכל המאמין [ז] במשנה הראשונה כופלים לו שכרו כפלי כפולים (ישעי' ס"א ט') כל רואיהם יכירום אילו אבילי ציון שעשה עמם הקדוש ברוך הוא על עולמו מלאכי חבלה ומחבלים והולכים כל הגאולה ואבילי ציון עמהם נכנסים ועמהם יוצאים כאדם שנכנס אצל חבירו ויוצא ואין מזיקים אותו והרואה אותם יושב ואומר לשוא שחקנו לשוא לעגנו על דבריהם אמר רבי בר חנינא [ז] זכות של אילו מצמחת אותם ואנו הרהרנו אחריהם על אותו שעה אמר ישעיה (ישעיה ס"ב) וראו גוים צדקך אילו אומות העולם שהם רואים צדקתם של אבילי ציון (שם) וכל מלכים כבודך [ח] אילו מלכים כבודך [ט] אילו מלכים תושיה שהן רואין בכבודן לכך נאמר (ישעיה ס"א ט') ונודע בגוים זרעם ב דבר אחר גילי מאד בת ציון זה שנקרא מלך שעתיד הוא למלוך על דורות הראשונים ועל דורות האחרונים והקדוש ברוך הוא מכריז להם לכל צדיק דור ודור אמר להם צדיקי עולם אע"פ שדברי תורה [א] צריכים הם עלי [ב] שחיבתם לתורתי ולא [ג] חיבתם למלכותי • [ד] שבועה היא לפני שכל שחיכה למלכותי אני בעצמי מעיד בו לטובה שנאמר (צפניה ג') לכן חכו לי נאם ה' ליום קומי לעד באבילים שנצטערו עמי על ביתי החרב ועל היכלי השמם עכשיו אני מעיד בהם שנאמר (ישעיה נ"ז) את דכא ושפל רוח אל תהי קורא את דכא אלא אתי דכא אילו אבילי ציון שהשפילו את רוחם ושמעו את חרפתם ושתקו ולא החזיקו טובה לעצמם • ד"א ליום קומי לעד ביום קומי להעיד במשיח ששקולה זכותו כנגד [ה] פמליא [ו] וכי כל המידות הללו לפני ולא תחכו לי אומר לפניו רבש"ע לב אבן נתתה לנו והוא התעה אותנו ומה עזא ועזאל שגופן אש כשירדו לארץ חטאו אנו לא כל שכן • אמר להם אבילים [ז] זכותו שהודו בו [ח] ולא חפצם בהם באותה השעה עתידים לבכות כל צדיקי עולם אמרו לפניו רבש"ע הם עלו במחשבה ואנו לא עלינו • באותה שעה אמר להם הקב"ה אל [ט] תכסו קדושיו ואדירי כבר שמעתי את תפילתכם שמא קופחתם שכר תורתכם כל שכן שכריכם כפול (ישעיה ל' י"ט) כי עם בציון ישב בירושלים • חנון שנתן להם שכר התורה • יחנך שאוכלים ימות המשיח כשמעתו ענך לעולם הבא • וכל אותן הטובות שאני עושה לכם בזכות משיח שנעכב כל אותן השנים אמר רבי ינאי אמר רב כל המצפה לישועה הקב"ה מרביצו לגן עדן • שנאמר (יחזקאל ל"ד) אני ארעה צאני ואני ארביצם, צדיק ונושע הוא משיח שמצדקו דינו על ישראל כששחקו עליו כשיושב בבית האסורים והוא נקרא, צדיק למה נקרא נושע אלא שמצדיק עליהם את הדין אמר להם כולכם בני הלא אתם אלא תיושעו כולכם ברחמיו של הקדוש ברוך הוא עני ורוכב על חמור זה משיח ולמה נקרא שמו עני שנתענה כל אותם השנים בבית האסורים ושחקו עליו פושעי ישראל מפני שרוכב על חמור מפני הרשעים אין להם זכות ההולך הלך [י'] ויזכר אבות בזכות של משיח הקב"ה מגין עליכם דרך ישרה וגואל אתכם שנאמר [ירמיה ל"א ט') בבכי יבואו ובתחנונים אובילם אוליכם אל נחלי מים בדרך ישר לא יכשלו בה כי הייתי לישראל לאב ואפרים בכורי הוא מה ת"ל הוא לימות המשיח הוא לעולם הבא • ואין אחר עמו ואין

אחר

## הגהות ופירוש

עליו, נ"ל מה תהא עליו • [ו] במשנה ראשונה, פי' במה שדרש קודם לזה, מענין אבילי ציון • [ז] זכות של אלו מלאכת תורה, פי' זכות של אבילי ציון מלאכת הגאולה ואנו הרהרנו עליהם • [ח] אלו מלכים כבודך ג' תיבות אלו נ"ע • [ט] אלו מלכים תושי' ואפשר לומר שהכוונה על דרך מאן מלכי רבנן, וכמ"ש לי עצה ותושי' והוא שאמר מלכים תושי', יועצי תורה שהם היועצים האמיתים • סימן ב' [א] צריכים הם עלי שאני חפץ שתלמדו והקיימו • [ב' ג'] שחיבתם, שחיבתם נ"ל בעיניהם, ופי' בזאת לא יפה עשיתם שחיבתם לתורתי ולא חיבתם למלכותי • [ד] שבוע ילקוט צפניה ג' ואין לכן אלא שבועה • [ה] כנגד פמלי' שם בילקוט צפני' ג' כנגד פמלי' שלי • [ו] וכי כל המדות הללו לפני הכוונה המדות הידועות י"ג מדות של רחמים • [ז] זכותו, פי' במלך המשיח • [ח] ולא חפצם בהם נ"ע ואפשר שהכוונה על אלו שאמרו לב האבן נתתה לנו וכו' על אלו אמר ולא חפצם בהם ואולם נ"ב של"ל ולא חפצם בו, פי' אלו לא חפצו בו במלך המשיח • [ט] אל תכסו אנ"ל אל תבכו • [יו"ד] ויזכר אבות בזכות וכו' אולי כצ"ל ויזכור זכות אבות וזכות של מלך המשיח הקב"ה מגין עליכם, ומוליכם דרך ישרה וגואל אותם ומביא הפסוק שלקמן כי הייתי לישראל לאב רמז לזכות אבות ואפרים בכורי רמז לזכות המשיח

ובזכות

-אחר (תהלים קל״ב) ואויביו אלביש בושת אלו החלוקים עליו ועליו יציץ נזרו עליו [י״א] ועל הרומים לו ; סליק׳

# פרשה לה

**א** (זכריה ב׳) רני ושמחי בת ציון כי הנני בא ושכנתי בתוכך נאם ה׳ זו היא שנאמר ברוח הקדש ע״י שלמה (שיר ח׳) אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף ואם דלת היא נצור עליה לוח ארז כנגד מי אמר שלמה למקרא הזה לא אמרו אלא כנגד כנסת ישראל שבשעה שנבנה הבית האחרון לא שרתה שכינה שכך אמר הקב״ה אם עולים ישראל [א] כולם תשרה שכינה ואם לאו לא ישתמשו אלא בבת קול שנאמר (עזרא ג׳ י״ב) ורבים מהכהנים והלוים וראשי האבות [ב] א״ר יצחק מפני מה לא שרתה שכינה בבית האחרון שבנו בני הגולה מפני שבנאו כורש) אשר ראו את הבית הראשון ביסדו בוכים בקול [ג] בכבודו הראשון (חגי ב׳) ומה אתם רואים אותו היום ועתה הלא קטן הוא בעיניכם מי בכם הנשאר אשר ראה את הבית הזה מפני מה מחצה בוכים ומחצה שמחים אלא זקנים שראו בכבוד הבית הזה ששרתה בו שכינה וראו הבית האחרון שלא שרתה בו שכינה היו בוכים ; אבל בניהם שלא ראו בכבוד הבית הראשון וראו בבניין של בית האחרון היו שמיחים לכך נאמר ורבים מהכהנים והלוים וראשי האבות • א״ר יצחק מפני מה לא שרתה שכינה בבית האחרון שבנו בני הגולה מפני שבנאו כורש מלך פרס שהוא מזרעו של יפת [ד] לפי שאין שכינה שורה במעשי ידיו של יפת • אבל בית הראשון שבנו בני ישראל בני בניו של שם שנאמר (בראשית ט׳) יפת אלהים ליפת וישכון באהלי שם • עליהם אמר שלמה ומשיב את כנסת ישראל ואומר (משלי ל״א) אשת חיל מי ימצא ורחוק מפנינים מכרה אין הכתוב מדבר אלא כנגד אותה שעה שגלו ישראל מארצם • היו מלאכי השרת אומרין לפני הקב״ה רבונו של עולם כשהיו ישראל שרויים בארצם היו מרובקים בע״ז עכשיו שהגליתה אותם לבין האומות עולם על אחת כמה וכמה • מה השיבן הקב״ה הריני בטוח על בניי שאינם מניחים אותי ומרבקים לע״ז אלא מוסרים עצמם עלי בכל שעה ושעה ולא דיין שהם מוסרין עצמם אלא שהם מקרבים אחרים תחת כנפי רצונכם בואו והסתכלו במצרים עשר מכות בלבד הבאתי עליהם ולא יכלו לעמוד בהם אלא נדעכו והלכו להם שנאמר (ישעיה מ״ג י״ז) דועכו כפשתה כבו ואף מלכות בבל הבאתי עליהם צרות קימעה ולא יכלו לעמוד בהם אלא נטלו והלכו להם מן העולם שנאמר (ישעיה כ״ג י״ג) הן ארץ כשדים זה העם לא היה אשור יסדה לציים הקימו בחוניו עוררו ארמנותיה שמה למפלה : אבל ישראל אע״פ שאני מביא עליהם צרות וייסורים בעולם אינן נדחים מלפני אלא הרי הם קיימים לעולם ולעולמים , גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה אמר להם הקב״ה למלאכי השרת בואו ואודיע לכם צדקתם של בניי שאני טענתים בעולם כמה צרות ויסורים הבאתי עליהם בעולם בכל דור ודור ובכל שעה ולא בעטו בהם שקוראים את עצמן רשעים וקוראן אותי צדיק בפני רשעים והם אומרים בלשון הזה אבל אנחנו חטאנו העוינו הרשענו פשענו מרדנו ומרינו וסרנו ממצותיך וממשפטיך ולא שוה לנו ואתה צדיק על כל הבא עלינו כי אמת עשית ואנחנו הרשענו לפיכך היה שלמה מקלס את כנ״י (משלי ל״א) אשת חיל מי ימצא לכך נאמר (שיר ט׳) [ה] אם חומה **ב** ד״א (זכריה ב׳) רני ושמחי בא וראה את מה כתיב למעלה מן הענין (שם) ואני אהיה לה נאם ה׳ חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה • ואני אלא כך אמר הקב״ה [א] אני וכל פמליא שלי נעשים לה חומה לירושלים לע״ל ואני מצוה לה מלאכים לשומרה שנאמר (ישעיה ס״ב) על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים וכי מאחר שהאש מוקף לה מי יכול להכנס בתוכו אלא לע״ל צדיקים מהלכים באש כאדם שהוא מהלך בחמה ביום הצינה והיא ערבה עליו ואם תמיהה אתה בדבר הזה בא והסתכל בחנניה מישאל ועזריה שבשעה שהטילם נבוכד נצר לתוך הכבשן האש היו מהלכים בה כאדם שהוא מהלך בחמה ביום הצינה והיא עריבה עליו • שנאמר (דניאל ג׳) ענה ואמר הא אנא חזי גוברין ארבעה שריין מהלכין בגו נורא וחבל לא איתי בהון וריוה די רביעאה דמי לבר אלהין קדמאה לא נאמר

## הגהות ופירוש

ובזכות זה כן יובילם ויוליכם ויגאלם וכו׳ • [יא] ועל הרומים לו וי״ו יתירה הא ועליו יציץ נזרו קדים •

**פרשה ל״ה** פרשת רני עי׳ ריש פרשה ל״ד ומש״ש • סימן א׳ עיין סוף השירים רבה פסוק זה • [א] כולם ביחד כחומה • [ב] כל המאמר הזה אין מקומו כאן ומפסיק הפסוק ומקומו למטה ושם הוא נדפס בשלימות • [ג] בכבודו הראשון כאן הובאו הפסוקים מסורסים וכצ״ל מי בכם הנשאר אשר ראה את הבית הזה בכבודו הראשון ומה אתם רואים אותו עתה הלא כמוהו כאין בעיניכם • [ד] לפי בראשית רבה פרשה ל״ו • [ה] אם חומה שיהיו חזקים באמונתם בשמה זו החוקה במעמדה • סימן ב׳ [א] ילקוט זכרי׳ ב׳ •

פרשה ל״ו

נאמר אלא די רביעאה זה גבריאל שהיה מהלך אחריהם כתלמיד לפני הרב ללמדך שהצדיקים גדולים ממלאכי השרת ד"א ורווה די רביעאה כיון שראה נבוכד נצר את גבריאל הכירו ואמר זה שראיתי במלחמתו של סנחריב בשעה ששרפם ר' אליעזר הגדול אומר בשעה שראה נבוכד נצר את גבריאל נזדעזעו כל איבריו ואמר זהו מלאך שראיתי במלחמתם של סנחריב שנדמה כזרבובי' קטנה של אש ושרף את כל מתנתו לכך נאמר חומת אש סביב והלא אין משרויו של הקדוש ברוך הוא אלא במרום שנאמר (תילים קי"ג) על השמים כבודו אלא מהו ולכבוד אהיה בתוכה : אמר רבי יהושע בן לוי להודיע שבחן של ישראל לכל באי עולם שבשבילן הקב"ה מוריד שכינתו משמי מרום ומשרה אותה בארץ לכך נאמר , ואני אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה ג ד"א רני ושמחי א"ר חנינא בר פפא אין הכתוב מדבר אלא כנגד אותה שעה שהקב"ה דן את כל אומות העולם לעתיד לבא באותה השעה מביא הקב"ה את כל הגרים שנתגיירו בעולם הזה ודן את כל האומות בפניהם ואומר להם מפני מה הנחתם אותי ועבדתם את ע"ז שאין בה ממש ואומרי' לפניו רבש"ע אם באנו לפתחך לא קבלתנו אמר להם יבואו הגרים שנתגיירו מכם ויעידו בכם : מיד מביא הקב"ה את כל הגרים שנתגיירו והם דנים אותן ואומרין לפניהם מפני מה הנחתם אותי ועבדתם ע"ז שאין בהם ממש ואומרי' לפניו רבש"ע יתרו לא כומר של ע"ז היה וכיון שבא לפתחו של הקב"ה קיבלו ואנו לאו עובדי ע"ז היינו וכיון שבאנו לפתחו של הקב"ה קיבלנו מיד מתבישים כל הרשעים מתשובת הגרים ונטה דין והולכים מן העולם שנאמר (ירמיה י' ח') ובאחת יבערו ויכסלו מוסר הבלים עץ הוא לכך נאמר רני ושמחי ד ד"א רני ושמחי אימת מתקיים הדבר הזה בשעה שהקב"ה גואל את ישראל קודם שלשה ימים שיבא משיח בא אליהו ועומד על הרי ישראל ובוכה ומספיד עליהם ואומר הרי ארץ ישראל עד מתי אתם עומדים בחורה צייה ושממה וקולו נשמע מסוף העולם ועד סופו ואח"כ אומר להם בא שלום לעולם שנאמר (ישעיה נ"ב ז') הנה על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום כיון ששמעו רשעים הם שמחים כולם ואומרים זה לזה בא שלום לנו · ביום השני בא ועומד על הרי ישראל ואומר טוב באתה לעולם שנא' מבשר טוב · ביום השלישי בא ואומר באתה ישועה לעולם שנא' משמיע ישועה וכיון שהוא רואה את הרשעי' שהם אומרים כך לכך אומר לציון מלך אלהיך ללמדך לציון ולבניה בא ישועה ולא לרשעים באותה השעה מראה הקב"ה את כבודו ומלכותו לכל באי עולם וגואל את ישראל ונגלה בראשם שנאמר (מיכה ב) עלה הפורץ לפניהם פרצו ויעבורו ויצאו בו ויעבר מלכם לפניהם וה' בראשם·

סליק ·

# פרשה לו

א (ישעיה ס) קומי אורי כי בא אורך וכבוד ה' עליך זרח זה שנאמר ברוח הקודש ע"י דוד מלך ישראל (תילים ל"ו) כי עמך מקור חיים באורך נראה אור כנגד מי אומר דוד למקרא הזה לא אמרו אלא כנגד כנסת ישראל אמרו לפני הקב"ה רבש"ע בשביל התורה שנתת לי שנקראת מקור חיים · אני עתידה להתענג באורך לעתיד לבא מהו באורך נראה אור איזה אור שכנסת ישראל מצפה זה אורו של משיח שנאמר (בראשית א') וירא אלהים את האור כי טוב מלמד שצפה הקב"ה [א] במשיח ובמעשיו קודם שנברא העולם וגנזו למשיחו לדורו תחת כסא הכבוד שלו · אמר השטן לפני הקב"ה רבש"ע הראהו לי אמר לו בא וראה אותו וכיון שראה אותו נזדעזע ונפל על פניו ואמר בודאי זהו משיח שהוא עתיד להפיל לי ולכל שרי אומות העולם בגיהנם שנאמר (ישעי' כ"ה ח') בלע המות לנצח ומחה ה' אלהים דמעה מעל כל פנים אמרו לפניו רבש"ע מי הוא זה שאנחנו נופלים בידו מה שמו מה טיבו אמר להם הקב"ה [ב] משיח ושמו אפרים משיח צדקי, מגביה קומתו וקומת דורו ומאיר עיני ישראל ומושיע עמו ואין כל אומה ולשון יכולה לעמוד שנ' (תילים פ"ט) לא ישיא אויב בו ובן עולה לא יעננו · וכל אויביו וצריו מתברחים שנא' (שם) וכתותי מפניו צריו · ואף נהרות פוסקים בימה שנאמר (שם) ושמתי בים ידו ובנהרות ימינו [ג] התחיל הקב"ה מתנה עמו ואומר הללו שגנוזים הם אצלך עונותיהם עתידים להכניסך בעול ברזל ועושים אותך [ד] כעגל הזה שכהו עיניו ומשנקים

## הגהות ופירוש

פרשה לו׳ פרשת קומי אורי הפטורת תבא ו׳ מז׳ דנחמתא · סימן א׳ [א] ה״ג בילקוט ישעי׳ ס׳ צדורו של משיח ובמעשיו קודם שנברא העולם, ונגנז למשיח ולדורו תחת כסא הכבוד שלו, אמר השטן לפני הקב״ה, רבש״ע אור שנגנז תחת כסא הכבוד שלך למי, א״ל למי שהוא עתיד להחזירך ולהכלימך בבושת פנים, אמר השטן לפני הקב״ה רבש״ע הראהו לי וכו׳ · [ב] ה״ג אפרים משיח צדקי שמו, שם · [ג] התחיל היינו כשבגוו וכמ״ש לעיל אות א׳ ·

[ד]

[ה] ומשנקים את רוחך בעול ובעונותיהם של אילו עתיד לשונך לידבק בחיכך רצונך בכך, אמר משיח לפני הקב"ה שמא אותו צער שנים רבות הם אמר לו הקב"ה חייך וחיי ראשי שבוע אחד שגזרתי עליך אם נפשך עציבה אני טורדן מעכשיו אמר לפניו רבון העולמים בגילת נפשי ובשמחת לבי אני מקבל עלי על מנת שלא יאבד א' מישראל [ו] ולא היים בלבד יושיע בימי ולא אילו בלבד אלא אף נפליכם ולא אילו בלבד יושיעו בימי · אלא למי שעלהה על רעתם להבראות ולא נבראו כהם בכך אני רוצה בכך אני מקבל עלי באותו שעה מונה לו הקב"ה ארבע חיות שנושאות את כסאו של הכבוד של משיח באותה השעה אמרו אויביו ושרי המלכיות בואו ונשטין על דורו של משיח שלא יבראו לעולם אמר להם הקב"ה איך אתם מסטינים על הדור ההוא שהוא חמוד ונאה ואני שמח בו ואני חפץ בו · ואני אתמך בו ואני רוצה בו שנ' (ישעי' מ"ב) הן עבדי אתמוך בו והיאך אתם משטינים עליו הריני מאבד את (ישעי' נ' י"א) כולכם קדחי אש מאורי זיקות ונשמה אחת אין מאבד לכך נאמר כי עמך מקור חיים באורך נראה אור ב שבוע שבן דוד בא בה מביאים קורות של ברזל ונותנים לו על צוארו עד שנכפפה קומתו [א] והיה צועק ובוכה ויעולה קולו למרום אמר לפניו רבונו של עולם כמה יהא כחי וכמה יהא רוחי · כמה יהא נשמתי וכמה יהיו איברי לא בשר ודם אני על אותה השעה היה דוד בוכה ואומר (תילים כ"ב) יבש כחרס כחי באותה השעה אמר לו הקב"ה אפרים משיח צדקי כבר קיבלתה עליך מששת ימי בראשית עכשיו יהא צער שלך כצער שלי שמיום שעלה נבוכד נצר הרשע והחריב את ביתי ושרף את היכלי והגלה את בניי לבין האומות העולם חייך וחיי ראשי שלא הכנסתי לכסא שלי ואם אין אתה מאמין ראה טל שעלה על ראשי שנ' (שיר ה') שראשי נמלא טל קווצותי רסיסי לילה באותה השעה אמר לפניו רבש"ע עכשיו נתיישבת דעתי דיו לעבד שיהא כרבו א"ר לוי בשעה שאמר הקב"ה לכנסת ישרא' קומי אורי כי בא אורך אמרה לפניו רבש"ע [ב] עתיד אתה בראשינו באותה השעה הקב"ה אומר לה בתי יפתי את אומרת שנאמר (שיר ב') ענה דודי ואמר לי קומי לך רעייתי יפתי ולכי לך ר"א למה דומה כנסת ישראל בעולם הזה לחיגר שאינו יכול לילך ולבוא ואומות העולם מחרפים אותם ואומרים להם בכל יום אלהיך היכן הוא למה לא יצילך אמרה לו יש לי יום אחד שעתיד מלכי להעלות עלי שהוא מחזיקני ומעמידני על רגלי שנ' (תילים י"ב ו') [ג] משוד עניים מאנקת אביונים עתה אקום יאמר ה' אשית בישע יפיח לו אמר רבי יצחק שנה שמלך המשיח נגלה בו כל מלכי האומות העולם מתגרים זה בזה · מלך פרס מתגרה במלך ערבי' · והולך מלך ערבי' לאדום ליטול עצה מהם והחזיר מלך פרס והחריב את כל העולם כולו וכל אומות העולם מתרעשים ומתבהלים ונופלים על פניהם ויאחוז אותם צירים כצירי יולדה וישראל מתרעשים ומתבהלים ואומר להיכן נלך ולהיכן נבא ואומר להם בני אל תתיראו הגיע ימי גאולתכם ולא כגאולה ראשונה כך גאולה אחרונה כי גאולה ראשונה היה לכם צער ושיעבור מלכיות [ד] אחרים אבל גאולה אחרונה אין לכם צער ושיעבור מלכיות [ה] אחרים שנו רבותינו בשעה שמלך המשיח נגלה בא ועומד על הגג של בית המקדש והיה משמיע להם לישראל ואומר להם ענוים הגיע זמן גאולתכם ואם אין אתם מאמינים ראו באורו שזרח עליכם שנאמר קומי אורי כי בא אורך וכבוד ה' עליך זרח · ועליכם בלבד זרח ולא על אומות העולם שנ' (ישעי' ס' ב') כי הנה החושך יכסה ארץ וערפל לאומים ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה · באותה השעה מבהיק הקב"ה אורו של מלך המשיח ושל ישראל וכל אומות העולם בחושך ואפילה והולכים כולם לאורו של משיח ושל ישראל שנאמר (שם) והלכו גוים לאורך ומלכים לנגה זרחך ובאים ומלחכים עפר מתחת רגליו של מלך המשיח שנאמר [ו] ואיים לפניו יחלו (ישעי' מ"ט כ"ג) ועפר רגליך ילחכו ובאים כולם ונופלים על פניהם לפני משיח ולפני ישראל ואומר להם נהיה לך ולישראל עבדים [ז] וכל א' ואחד מישראל לו שני אלפים ושמונה מאות עבדים שנא'

## הגהות ופירוש

[ד] כצ"ל וכ"ה ילקוט שם · [ה] ומשנקים לשון גדי משנקין בריש פסחים פי', גדי עיף · [ו] ולא היים בלבד יושיעו בימי אלא אף אותן שבגנזים בעפר ולא מהיים בלבד יושיעו בימי אלא אף אותם מתים שיהיו מימות אדם הראשון ועד עכשיו ילקוט שם · סימן ב' [א] וסי' נ"ל ואות · [ב] עתיד אתה וכו' ובילקוט ישעי' ס' פ"ג עמוד אתה בראש ואני אחריך, אמר לה יפה את אומרת שנאמר עתה אקום יאמר ה', והפסוק הזה ענה דודי הדבר מוכרע שאין כאן מקומו אלא לקמן במקום הפסוק משוד עניים עתה אקום יאמר ה' · [ג] משוד עניים וגו', לפי הילקוט הנ"ל שייך הפסוק שהבאתי למעלה ענה ואמר לי קומי לך רעיתי יפתי ולכי לך לכאן כמ"ש שמחזיקני ומעמידני על רגלי, והפסוק הזה עתה אקום שייך למעלה וכמ"ש שם עמוד אתה וכו' · [ד' ה'] אחרים אחרים נ"ל אחרי' אחרי' שם בילקוט · [ו] ואיים לפניו יחלו נ"ע · [ז] וכל אחד, שבת דף ל"ב ב' ·

שנאמר (זכרי׳ ח׳ כ״ג) בימים ההמה אשר יחזיקו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים והחזיקו בכנף יהודי לאמר נלכה עמכם כי שמענו אלהים עמכם:

סליק:

# פרשה לז

א (ישעי׳ ס״א) שוש אשיש בה׳ תגל נפשי באלהי כי הלבישני בגדי ישע מעיל צדקה יעטני כחתן יכהן פאר וככלה תעדה כליה • זהו שנאמרה ברוח הקודש על ידי ירמי׳ (ירמי׳ ל״א י״ג) אז תשמח בתולה במחול ובחורים וזקנים יחדיו והפכתי אבלם לששון ונחמתים ושמחתים מיגונם כנגד מי אמרו ירמיה למקרא הזה לא אמרו אלא כנגד ימות המשיח שעתיד הקב״ה להשפיע טובות גדולות על ישראל שנא׳ (תילי׳ ל״א) מה רב טובך אשר צפנת ליריאיך פעלת לחוסים בך נגד בני אדם [א] מלמד שעתידים אבות העולם לעמוד בניסן ואומרים לו אפרים משיח צדקנו אעפ״י שאנו אבותיך אתה גדול ממנו מפני שסבלת עונות בנינו ועברו עליך מדות קשות שלא עברו על הראשונים ועל האחרונים והיתה שחוק ולעג באומות העולם בשביל ישראל וישבת בחושך ואפילה ועיניך לא ראו אור וצפד עורך על עצמך וגופך יבש היה כעץ ועיניך חכרו מצום וכחך יבש כחרס כל אילו מפני עונות בנינו רצונך יהנו בנינו מטובה זו שהשפיע הקב״ה לישר׳ שמא בשביל צער שנצטערתה עליהם ביותר וחשיך בבית האסורים אין דעתך נוחה מהם אומר להם אבות העולם כל מה שעשיתי לא עשיתי אלא בשבילכם ובשביל בניכם ולכבודכם ולכבוד בניכם שיהנו מטובת זו שהשפיע הקב״ה להם לישראל אמרו לו אבות העולם אפרים משיח צדקינו תנוח דעתך שהנחתה דעת קונך ודעתינו אמר רבי שמעון בן פזי באותה שעה מגביהו הקדוש ברוך הוא למשיח עד שמי השמים ופורש עליו מזיו כבודו מפני העולם בפני הפרסיים הרשעים אומר לו אפרים משיח צדקי הוי דיין על אילו ועשה בהם מה שנפשך חפיצה שאלמלא רחמים שגברו עליך ביותר כבר איבדוך מן העולם ברגע אחד שנא׳ (ירמי׳ ל״א) הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשועים כי מדי דברי בו זכור אזכרנו עוד על כן המו מעי לו רחם ארחמנו נאם ה׳ למה רחם ארחמנו שני פעמים רחמים אלא רחם בשעה שהיה חבוש בבית האסורים שבכל יום ויום היו אומות העולם מחרקין שיניהם ומרמזים בעיניהם ומנענעים בראשיהם ומפטירים בשפתותיהם שנ׳ (תילים כ״ב) כל רואי ילעיגו לי יפטירו בשפה יניעו ראש יבש כחרס כחי ולשוני מודבק מלקוחי ולעפר מות תשפתני • ושואגים עליו כאריות שנאמר (שם) פצו עלי פיהם אריה טורף ושואג כמים נשפכתי והתפרדו כל עצמותי היה לבי כדונג נמס בתוך מעי ונוהמים עליו כאריות ומבקשים לבלעו שנ׳ (איכה ג׳) פצו עלינו פיהם כל אויבינו פחת ופחד היה לנו השאת והשבר • ארחמנו בשעה שהיה יוצא מבית האסורים שלא מלכות אחד ולא ב׳ מלכיות ולא שלשה מלכיות באים עליו אלא מאה וארבעים מלכיות [ב] מקיפות, ואומר לו הקב״ה אפרים משיח צדקי אל תירא מהם כי כל אילו ברוח שפתיך ימותו שנאמר (ישעי׳ י״א) וברוח שפתיו ימית רשע מיד מה הקדוש ברוך הוא עושה לו למשיח שבע חופות של אבנים טובות ומרגליות וכל חופה וחופה מושכים מתוכה ארבע נהרות של יין ושל דבש ושל חלב ושל אפרסמון טהור ומחבקו הקב״ה בפני הצדיקים מכניסו לחופה ורואים אותו כל הצדיקים (ומכניסים לחופה ורואים אותם כל הצדיקים) וחסידים וקדושים וכל גיבורי תורה שבכל דור אמר להם הקב״ה לצדיקים צדיקי עולם עדיין לא נטל אפרים משיח צדקי חצי צערי עדיין יש לי מדה אחרת שאני נותן לו שלא ראתה עין מעולם שנאמר עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו באותה השעה קורא הקדוש ברוך הוא להם לרוח צפונית ולרוח דרומית אומר להם בואו כבדו ורבצו לפני אפרים משיח צדקי בכל מיני בשמים של גן ערן שנאמר (שיר ד׳ י״ו) עורי צפון ובואי תימן הפיחי גני יזלו בשמיו יבא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו לכך נאמר אז תשמח בתולה וגומר • ב ד״א שוש אשיש שוש בימות המשיח אשיש במפלתה של רומי הרשעה תגל נפשי באלהי זו מלחמות גוג ומגוג • דבר אחר שוש אשיש בה׳ שוש להצילכם מדינה של גיהנם אשיש ביצר הרע שנעקר מתוך ישראל ותגל נפשי באלהי כשנמחלים עונותינו • ד״א שוש אשיש בה׳ תגל נפשי באלהי שוש כשנבלע מלאך המות מן קרבם אשיש לימות המשיח • ותגל נפשי באלהי לעולם הבא שאין לו הפסק • כי הלבישני בגדי ישע [א] ז׳ לבושים שלבש הקב״ה מיום שנברא העולם

## הגהות ופירוש

פרשה ל״ז הפטורת שוש אשיש ז׳ מו׳ דנחמתא • סימן א׳ [א] מלמד ילקוט ישעי׳ ס׳• [ב] מקיפות אותו נ״ל • [ג] ומכניסים וכו׳ המאמר הזה מיותר ובילקוט ליתא • סימן ב׳ [א] ז׳ לבושים בילקוט ישעי׳ ס״א ועם

העולם עד שיפרע מארום הרשעה כשברא העולם לבש הוד והדר שנאמר (תילים ק"ד) הוד והדר לבשת כשנגלה לנו על הים לבש גאות שנאמר (תילים צ"ג) ה' מלך גאות לבש וכשנתן את התורה לעמו לבש עוז שנאמר (תילי' כט) ה' עוז לעמו יתן כשנפרע מן הכשדיי' לבש נקמה שנאמר (ישעיה נ"ט) וילבש בגדי נקם כשעתיד למחול עונותיהם של ישראל ילבש לבוש לבן שנאמר (דניאל ז') לבושיה כתלג חיור ובשעה שהמשיח נגלה לובש לבוש צדקה שנאמר (ישעיה נ"ז) וילבש צדקה כשירון וילבש לבוש אדום שנאמר (ישעיה ס"ג) מדוע אדום ללבושיך זו נקמת אדום באותה השעה אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבונו של עולם לבוש נאה שלבשת נאה לך מכל לבושים הראשונים שלבשת שנאמר כחתן יכהן פאר מלמד שמלביש הקב"ה לאפרים משיח צדקנו לבוש שזיוו הולך מסוף העולם ועד סופו וישראל משתמשין לאורו ואומרי' אשרי שעה שבה נברא אשרי הבטן שממנו יצא אשרי הדור שעיניו רואות אותו אשרי עין שחיכתה לו שמפתחת שפתיו ברכה ושלום ושיחתו נחת רוח והירהור לבו בטח ושלאנן אשרי עין שזכה בו שמלל לשונו סליחה ומחילה לישראל תפילתו ריח ניחוח תחינתו טהרה וקדושה אשרי אבותיו שזכו לטוב העולם הגנוזים לנצח ג וככלה תעדה כליה למה נמשלה כנסת ישראל לכלה לומר לך מה כלה זו אינה מתקבלת אלא בתכשיטיה אף כנסת ישראל אינה מכלת סוטניה אלא בזכות ד"א וככלה תעדה כליה מה כלה זו אינה חסרה בפני כל רואים כך כנסת ישראל בשעה שעלתה מבבל במוצאי שביעית היית טעונה חסר מפני בל מלכיות ואם נפשך לומר מה כלה זו כיון שכלו ימי שמחתה חוזרת למלאכתה אף כנסת ישראל [א] ישלח שיעבור אחר גאולתה ה"ל (ישעיה נ"א י"א) ובאו לציון ברינה ושמחת עולם על ראשם : סליק

# פרשה לח

א ילמדנו רבינו אם הייתה קטטה בין אדם לחבירו כיצד מתכפר לו ביום הכיפורים כך שנו רבותינו לשון המשנה [א] עבירות שבין אדם למקום יום הכיפורים מכפר עבירות שבינו לבין חבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חבירו ואם הלך לרצותו ולא קיבל עליו מה יעשה א"ר שמואל בר נחמן יביא עשרה בני אדם ויעמידם שורה ויאמר לפניהם קטטה היתה ביני ובין פלוני וביקשתי ממנו לפייסו ולא רצה לקבל אלא הרי בסרבנו נעניתי לו ומניין שכן הוא אומר (איוב ל"ג) ישר על אנשים וגו' · והקב"ה רואה שמשפיל עצמו ומכפר לעונותיו שכל זמן שאדם בזדונו אין נמחלים לו רצונך לידע בל זמן שהיה איוב עומד בנגד חביריו וחביריו כנגדו היתה מידת הדין מתוחה כך אנו מוצאים שאיוב אמר להם (איוב ל') ועתה שחקו עלי צעירים ממני לימים והם אומרין לו (איוב ט"ו) גם שב גם ישיש בנו כשנרצה להם ובקש רחמים עליהם אותה שעה שב עליו הקב"ה שנאמר (איוב מ"ב) וה' שב את שבות איוב אימתי בהתפללו בעד רעהו וכן הוא אומר (דברים י"ג י"ח) ונתן לך רחמים ורחמך א"ר יוסי בן דורמסקים סימן זה יהא בידך כל זמן שאתה מרחם על חבירך המקום מרחם עליך אברהם מפני מה קנה רחמים על אבימלך ונתפלל בעדו מיד נטל שכרו שנא (בראשית כ') ויתפלל אברהם וירפא אלהים את אבימלך ואת אשתו ומה שכר נוטל שנפקדה אשתו וילדה לו בן שנאמר (בראשית כ"א) וה' פקד את שרה ויעש ה' לשרה כאשר דבר · סליק

# פרשה לט

א ילמדנו רבינו שופר שניקב וסתמו מהו שיהא כשר לתקוע בו כך שנו רבותינו [א] אם מעכב הוא התקיעה פסול ואם לאו כשר מה טעם דכתב (זכריה ט' י"ד) וה' אלהים בשופר יתקע מה שופרו של הקב"ה שלם אף שופר של ר"ה יהא שלם למה שבר"ה הם נגאלים ממלאך המות א"ר עקיבא בעל מום כשר לתקוע בר"ה וביובל שנא' (ויקרא כ"ה ט') והעברת שופר תרועה וגו' בכל ארצכם אבל על הזבחים לאו ולמה

## הנהות ופירוש

פרשה ל"ח סימן א' [א] עבירות, יומא דף פ"ה, נ"ע על הפרשה הקטנה הזאת, אם עדיה לכאן, כי מהתחלתה נראה שהיא שייכת ליום הכיפורים, ומסופה נראה שהיא שייכת לפרשת וה' פקד את שרה, שהוא בר"ה, ולהתיר הספק הזה נראה לי, שכאשר נתבונן סידור כל פרשיות שבספר הקדוש הזה, שברוב הפרשה מתחיל לדרוש באיזה דין שיהי' לו שום שייכות באיזה צד אל ענין הפרשה, ומסיים בענין הפרשה, ואח"כ מתחיל לדרוש מענין הפרשה בדברי הגדה, כך פתח ר' תנחומא, וגם הפרשה הזאת היא להתחלה לפרשה ר"ה שקורין בה, וה' פקד את שרה, והיא פרשה מ"ב, ומה שהתחיל כילד וכו' ביוה"כ, הוא בעבור הסיום שיש לו שייכות לפרשת וה' פקד את שרה, ויהי' לפרשה הנ"ל ב' עניני התחלות, ואח"כ אין מקומה כאן אלא שם, וכבר הראני ה' בעזרתו, בספר הזה כמה פעמים העתקה מאמר ממקום למקום, וחלוקת מאמר ופרשה לשנים, ויהי' גם המאמר הזה כאחד מהם, ואינה פרשה בפני עצמה כלל, כ"א ראשית פרשת וה' פקד את שרה פרשה מ"ב · יו"ד לפסוקים ע"ש · סימן ב' [א] ישלח אולי צ"ל יש לה ·

ג למה ישראל תוקעים בשופר בראש השנה כדי שידין אותם הקב"ה ברחמים ויזכה אותם שנא' (תילים מ"ז) עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר אמר אסף הואיל ובשופר הזה הקב"ה מרחם על ישראל ומזכה בדין הוו זהירים להיות נוטלים שופרות בר"ה ומתריעים לפני הקב"ה והוא מרחם על ידם ומזכה אתכם בדין מנין ממה שקרינן בענין מזמור (תילים פ"א) הרנינו לאלהים עוזינו הריעו לאלהי יעקב · ב כך פתח רבי תנחומא ברבי אבא (במדבר כ"ג כ"א) לא הביט און ביעקב [א] מה ראה בלעם להזכיר ליעקב ולא לאברהם ולא ליצחק אלא ליעקב אלא ראה שעמד מאברהם פסולת ישמעאל ובני קטורה מיצחק פסולת עשו ואלופיו אבל יעקב כולו קודש כמה שכתב (בראשית מ"ט) כל אלה שבטי ישראל שנים עשר וגו' לפיכך לא הזכיר לאחד מן האבות אלא ליעקב הריעו לאלהי יעקב (סלה) ד"א למה ליעקב מכל האבות כך שנו רבותינו במידה שאדם מודד באותה מידה מודדים לו [ב] למלך שהיו לו ג' אוהבים ובקש לבנות פלטין הביא לראשון אמר ראה המקום הזה שאני מבקש לעשות לי פלטין · אמר לו אותו אוהבו זכור הייתי אותו הר מתחילה הביא לשני ואמר לו זכור הייתי אותו שדה מתחילה הניחו המלך הביא אוהבו השלישי ואמר זכור הייתי אותה פלטין מתחילה אמר לו חייך שאני בונה אותה פלטין וקורא אותו לשמך כך אברהם יצחק ויעקב היו אוהביו של הקב"ה אברהם קרא לבית המקדש הר שנאמר (בראשית כ"ב) בהר ה' יראה ויצחק קורא אותה שדה שנאמר (שם כ"ז) ראה ריח בני כריח שדה ויעקב קרא אותו פלטין שנא' (שם כ"ח) מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים אמר לו הקב"ה אתה קורא אותו בית עד שלא נבנה חייך שאני בונה אותו וקורא אותו (ישעיה ב') בית יעקב לכו ונלכה באור ה' וכן (שם) והלכו עמים רבים אל בית אלהי יעקב וגו' ואף ירמיה אומר כן (ירמיה ל' י"ח) הנני שב את שבות אהלי יעקב ואף איוב קשט לדברים ולא הזכיר בתרועה אלא יעקב שנאמר (תילים פ"א) הריעו לאלהי יעקב (שם) תקעו בחודש שופר בכסא ליום חגינו מהו בכסא [ג] בחודש שהוא כיסוי ד"א [ד] בר"ה שיש בו חג הסוכות ד"א מהו תקעו בחודש שופר א"ר ברכיה הכהן בר' כשתיטלו את השופר לתקוע חדשו מעשיכם ועשו תשובה ואפי' יש בידכם כמה עבירות אני מכסה עליהם כמה שנא' (מיכה ז' י"ח) מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע וגו' · (שם) ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו וגו': סליק

# פרשה מ

א (ויקרא כ"ג) דבר אל בני ישראל לאמר בחודש השביעי באחד לחודש ילמדינו רבינו כמה ברכות צריך אדם להתפלל בר"ה למדונו רבותינו [א] ר' יצחק אומר תשע ברכות אדם צריך להתפלל בר"ה ומה טעם מתפללים תשע ולא שבע כשם שמתפללים בשבת אלא ט' נגד ט' הזכרות שכתובים בפרשת חנה ולמדו תפילת ר"ה מפרשת חנה. [ב] א"ר אבא בר כהנא שכתוב בפרשת חנה (שמואל א' ב') ה' ידין כל אפסי ארץ ואימתי הקב"ה דן את העולם ומזכה אותם בר"ה הוא דן את בריותיו ומזכה אותם, הוא חפץ לזכות בריותיו ולא לחייבם שנאמ' (יחזקאל ל"ג י"א) חי אני נאם ה' אם אחפוץ במות הרשע, וכן הוא אמר (ישעיה מ"ב כ"א) ה' חפץ למען צדקו [ג] שהוא להצדיק בריותיו ולמה הוא חפץ להצדיק את בריותיו אלא א"ר יהודה בר נחמן בשם ריש לקיש [ד] אמר הקב"ה בשעה שאני נוצח אני מפסיד ובשעה שאני נצוח אני משתכר נצחתי לדור המבול והפסדתי שאבדתי כל אותן האוכלוסים שנא' (בראשית ז') וימח את כל היקום וכן בדור הפלגה וכן בסדומיים אבל במעשה העגל נצחני משה שנא' (שמות ל"ב) למה ה' יחרה אפך ונשתכרתי כל אותם האכלוסים הוי מוכה אני

## הגהות ופירוש

פרשה לט פרשת ר"ה סימן א' מסכתא ר"ה דף כ"ו · סימן ב' [א] ילקוט תילים פ"א · [ב] ילקוט ישעי' ב' · [ג] בחודש שהוא כיסוי צ"ל שצריך להיות בחג שהוא בחודש שהוא כיסוי וכמ"ש ויקרא רבא פרשה כ"ט אלא איזה חודש שהכסה ויש לו חג וחגו בן יומו אין אתה מוצא אלא בחודש תשרי ע"ש גם תכאן לאו' לפירש"י שפירש בגילה ע"ז איזה חג שהחודש מתכסה בה שהלבנה נכסה בו ואינה נראית כי בכל ימים טובים הלבנה נראית ובר"ה בכיסוי וע"ש בתוס' · [ד] בר"ה אצ"ל בחודש

פרשה מ"ם פרשת ר"ה · סימן א' [א] ר' יצחק וכו' ברכות דף כ"ט ע"א ירושלמי פרק תפילת השחר הלכה ג' · [ב] א"ר אבא בר כהנא וכו', בכאן יש להתבונן, כי בגמרא דלן הגירסא הני ט' דר"ה כנגד מי, אמר ר' יצחק דמן קרטיגנו כנגד ט' אזכרות שאמרה חנה בתפילתה, דאמר מר בר"ה נפקדה שרה רחל וחנה, ובירושלמי הני תשע של ר"ה מנין א"ר אבא דמן קרטוגניא כנגד תשע אזכרות שכתוב בפרשה חנה וכתוב בסופה ה' ידין כל אפסי ארץ, והיינו בר"ה שבו דן הקב"ה כל אפסי ארץ, וכאשר נסתכל בגירסת הספר, הנה בשם האומרה תופס כגמרא דלן שהוא ר' יצחק ובטעם הדבר הזה תופס שיטת הירושלמי שכתוב בסופה ה' ידין כל אפסי ארץ, ובירושלמי שם האומרה והנותן הטעם אחד הוא שהוא ר' אבא קרטוגניא וכאן שם האומר ר' יצחק ונותן הטעם ר' אבא בר כהנא ובגמרא דלן שם האומר ר' יצחק דמן קרטיגנו והוא בוודאי שם אחד עם קרטוגניא · [ג] שהוא להצדיק, צ"ל שהוא חפץ להצדיק · [ד] אמר הקב"ה, עיין לעיל

אני לכל בריותי שלא אפסיד לפיכך בר"ה אני מוכה בריותי כשאני דן אותם הוו זהירים להיות נוטלים שופרות ומתריעים לפני ואני מזכיר להם עקירת יצחק ומזכה אותם בדין מניין מטה שקראו בעניין בחודש השביעי באחד לחודש · ב כך פתח ר' תנחומא בר' אבא (תילים קי"ט) לעולם ה' דברך נצב בשמים לדור ודור אמונתך מהו לעולם ה' אלא [א] אמר לו דוד רבון העולמים לעולם [ב] אין בא עלינו בדין אלא במדת רחמים אילולי כך לא היינו יכולים לעמוד אפי' שעה אחת ולעולם אלהים אין כתב כאן אלא ה' במה אתה דנינו באותה מידה של רחמים כה' שנא' (שמות ל"ד) ה' אל רחום וחנון ולא לנו בלבד אלא אף לאדם הראשון יציר כפיך אילולי ששיתפתה מדת רחמיך בשעה שדנת אותו לא היה עומד שעה א' [ג] וכן התקנתה עמו (שדנת אותו ברחמים וזכית אותו כך אתה הוו' אפילו שעה אחת ועתיד) לדון את בניו ולזכותם כיצד א"ר חנינא כשבקש הקב"ה לבראות את עולמו היה מסתכל במעשה הרשעים ולא היה מבקש לבראות את העולם דור אנוש דור המבול דור הפלגה ומעשה סדומיים · והקדוש ברוך הוא חוזר ומסתכל במעשה הצדיקים באברהם יצחק ויעקב כולהם וחוזר ומסתכל ואומר בשביל רשעים איני בורא את העולם הריני בורא את העולם ומי שהוא חוטא אינו קשה לרדותם בו לפיכך הוא מבקש ליבראות את העולם בדין ולא היה יכול בשביל מעשה הצדיקים ומבקש לבראתו ברחמים ולא היה יכול בעבור מעשה הרשעים [ד] מה עשה שיתף שני' מידת הדין ומדת רחמים וברא את העולם שנ' (בראשית ב') ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים לאדם כשבא לבראותו ונסתכל שהוא חוטא בעץ ואמר אם אני בורא אותו במידת הדין אין לו תקומה ואם לבראותו ברחמים רע הוא מתענג מה עשה שיתף שני המדות מידת הדין ומדת רחמים וברא אותו שנ' (בראשית ב') וייצר ה' אלהים את האדם וכך עשה לו בזמן שחטא דנו בשתי המדות במידת הדין ובמדת רחמים במדת הדין שאמר לו (שם) ביום אכלך ממנו מות תמות וכיון שאכל גזר עליו מיתה ובמידת רחמים כיצד שיתף עם מדת הדין שלא פירש לו אם יום משלו ואם יום של הקב"ה שהוא אלף שנים (תהילים צ') כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול וגו' והוא חיה תשע מאות ושלשים והניח לבניו שבעים שנה שנאמר (שם) ימי שנותינו בהם שבעים שנה וגו' ולא עוד אלא כיון שאכל [ה] היו המלאכים משמיעים קולות לפני הקב"ה שנא' (בראשית ג') וישמעו קול ה' אלהים ומה היו אומרים רבש"ע מת והלך לו אותו שבגן שנא' מתהלך בגן לא כך גזרת עליו כי ביום אכלך ממנו מות תמות אמר להם הקב"ה שמא פירשתי לו אם יום משלי אם יום משלו, יום משלי אני נותן לו, [ו] לרוח היום אני נותן לו תשע מאות ושלשים ומניח לבניו שבעים שנה לפיכך אמר דוד רבון העולמים אילולי שדנת את האדם הראשון ברחמים בשעה שאכל מן האילן לא חיה אפי' שעה אחת וכשם שדנת אותו ברחמים כך התקנת עמו שאתה היום דן את בניו ברחמים (תילים קי"ט) לעולם ה' דברך נצב מהו נצב קיים דברך שהתקנת עם האדם הראשון שכשם שדנת אותו ברחמים כך אתה דן את כל הדורות אחריו לעולם לכך נאמר (שם) לעולם ה' [ז] מהו (שם) לדור ודור אמונתך מהו (שם) למשפטיך עמדו היום, אמר רבי יהושע הכהן ברבי נחמיה בשם רבי הונא בר' יצחק אם אין אתה למד מכאן יש לך מקרא מלא משה אמר להם בתורה (דברים ד') בצר לך ומצאוך את כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד ה' אלהיך ולא ישכח את ברית אבותיך מהיכן (שם) כי שאל נא לימים ראשונים אשר היו לפניך למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ, אמר הקב"ה ומה אדם הראשון שדנתי אותו זכיתי אותו ביום משלי אף אתם כשתהיו באים לדין לפני בראש השנה היו באים בשופרים ואפי' יש לכם כמה קטיגורים אני אזכר עקידתו של יצחק ומזכה אתכם (ויקרא כ"ג) שנאמר דבר אל בני ישראל באחד לחודש וגו' [ח] זכרון תרועה ר' אמי שלח לתלמידו לשמוע את רבי לוי והיה עוסק בפרשה זו

אמר

## הגהות ופירוש

לעיל פ' ע' סימן ג' · סימן ב' [א] ויק"ר ריש פרשה כ"ט ילקוט תילים קי"ט · [ב] אין בא, בילקוט שם בשם הפסיקתא אין אתה בא · [ג] וכן התקנת, וכן הגירסא עמו לדון לבניו ולזכותם, כן הוא בילקוט שם בשם הפסיקתא וכ"ב שם כל דברי המאמר המוסגר · [ד] ב"ר סוף פרשה י"ב ע"ש · [ה] כו' המלאכים בראשית רבה פרשה י"ט ס"ג שם אל הקרי וישמעו אלא וישמיעו וכו' ע"ש · [ו] לרוח היום, הה"ג שם בב"ר י"ט לרוח היום, לריוח היום, הריני מחי' לו את היום, כך אמרתי לו כי ביום אכלך ממנו מות תמות, אין אתם יודעים אם יום משלי ואם יום משלכם, אלא הריני נותן לו יום אחד משלי, שהוא אלף שנים והוא חי ט' מאות ולתיד שנה וכו' · [ז] מהו לדור ודור אמונתך מהו למשפטיך עמדו היום הנה מאמר זה שייך למעלה למאמר אמר הקב"ה ומה אדם הראשון וכו' וזהו לדור ודור אמונתך לומר הבטחה שהבטחת לאדם הראשון אתה שומרה לדור ודור, אימתי בר"ה שהם עומדים למשפטיך ביום זה, וכן הגירסא בילקוט, ומאמר אמר

אמר כתוב אחד אמר זכרון תרועה וכתב אחד אמר (במדבר כ"ט) יום תרועה יהיה לכם אלא ראש השנה שחל להיות בחול תוקעים בכל מקום ואם חל להיות בשבת אין תוקעים אלא ביבנה בלבד ג ד"א בחודש השביעי פתח (תילים ט') והוא ישפוט תבל בצדק ידין לאומים במישרים מהו במישרים אמר ר' אלכסנדרי' דן את האומות במישרים שלהם ברחב ביתרו ברות כיצד אומר לאומות העולם למה לא קירבת אצלי והוא אמר שהייתי רשע מוחלט והייתי מתבייש והוא אומר לו וכי יותר היית מרחב שהיה ביתה בקיר החומה והייתה מקבלת את הליסטים ומזנה מבפנים וכשנתקרבה אצלי לא קיבלתיה והעמדתי ממנה נביאים וצדיקים אלא יתרו כומר היה לע"ז כשבא אצלי לא קיבלתי אותו והעמדתי ממנו נביאים וצדיקים אלא רות המואביה כשבאת אצלי לא קבלתי אותה והעמדתי ממנה מלכים · ד"א אמר רבי לוי דן אותם בישורות דן אותם בלילה אימתי כשהם ישינים מן העבירות שביום הם עוברים עבירות וגוזלים וחומסים לפיכך הוא דנם בלילה בזמן שהם ישינים באותה השעה שהם בטלים מן העבירות כדי שיהא להם תקומה בעולם למה שאין הקב"ה חפץ אפי' באבידתם של רשעים למה שהכל בריותיו ומעשה ידיו איזה יוצר מבקש שישתברו קנקניו לכך הוא דנן בלילה כדי שיעמדו בעולם, ידין לאומים במשרים וכשהוא דן את ישראל הוא דנן ביום שכשהם ישינים הם בטלים מן המצות ניער משנתו מיד הוא משכים לבית הכנסת וקורא קריאת שמע ומתפלל שומע את התורה שומע את הזקן · א"ר פנחס בשם רבי יהודה בן לוי בשם רבי אלכסנדרי למה אין ישראל תוקעים מן התפילה ראשונה אלא בתפילת המוספים כדי שבשעה שהם עומדים בדין יהיו מצויין מליאי מצות הרבה ויזכו בדין ד אמר דוד תפילה לדוד זו תפילה שאתם מתפלל בשעה שהוא נעור מן שנתו [א] ברוך מחיה המתים [ב] (תילים י"ז) שמעה ה' צדק זו קריית שמע הקשיבה רינתי זו תפלה הראשונה האזינה תפילתי זו תפלה השנייה למה בלא שפתי מרמה לא עמדנו לתפילה לא מתוך דבר בטילה ולא מתוך שפתי מרמה אלא מתוך תורה ומצות ומעשים טובים לפיכך מלפניך משפטי יצא ואל תסתכל במעשים רעים אם יש לנו ובמה אתה מסתכל בזכיות ובמעשים טובים שיש לנו שנ' (תילים י"ז) עיניך תחזינה משרים · ד"א עיניך תחזינה אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אתה יושב בדין ודן אותנו וקטיגורים עומדים לפניך וסניגורים לפניך אילו אומרי' זכות ואילו אומרי' קטיגורים · אל תתן עיניך אלא במלמדי סניגורים (תילים י"ז) עיניך תחזינה מישרים אמר להם הקב"ה חייכם וכך אני עושה למה שאני חפץ לזכות אתכם שנ' (ישעי' מ"ב כ"א) ה' חפץ למען צדקו וכך (ישעי' ס"ג) אני מדבר בצדקה אני חפץ שתזכו בדין בא וראה שנים נכנסים לדין זה משתק את בעל דינו ואמר אני אומר ראשון וחבירו אינו מניחו אלא אומר אני אומר ראשון והקב"ה בזמן שאמר לישראל בואו נשפטה יחד אמרו מי ידבר ראשון אמר להם אמרו אתם תחילה (ישעי' מ"ג כ"ו) ספר אתה למען תצדק למה אם נצחתי אתכם בדין אני הוא שמפסיד אם נצחתם אותי אני משתכר נצחתי לדור המבול אני הפסדתי וכן לדור הפלגה וכן לסדומיים ולא אני הפסדתי נצחתי לירמי' לא אני הפסדתי שהחרבתי ביתי והגלתי בני ובמעשה העגל נצחני משה ואני נשכרתי רצוני הוא שתנצחוני הוי ה' חפץ למען צדקו ובשביל שנקראתי אלהים משפט ואלהים אמת כשתהיו עומדים לפני בר"ה היו נוטלים שופרות ותוקעים בהם ואפי' יש לכם כמה קטיגורים הם בטילים מכם בחודש השביעי ה (במדבר כ"ט) יום תרועה יהיה לכם אמר דוד אין גדול מן השופר שהוא מסלק מידת הדין ומקרב מידת רחמים שהקב"ה עולה ויושב על כסאו שלו בדין יהודה בר נחמן בשם ריש לקיש אמר (תילים מ"ז) עלה אלהים בתרועה מיד תקעו בשופר ומידת [א] הדין מתקרבת ה' בקול שופר בחודש השביעי בא' לחודש אמר להם הקב"ה אומות העולם אין להם זכות אבות לתלות בהם כשהם נידונים אבל אתם בזמן שאתם נכנסים לפני בדין אפי' אתם מתחייבים מן הדין אני מסתכל בזכות אבות ומזכה אתכם בדין אמרו לו והרי בר"ה אנו נידונים אמר להם בואו וראו שבו בפסוק הזכרתי את האבות באחד לחודש בזכות אברהם (יחזקאל ל"ג) אחד היה אברהם זכרון תרועה בזכות יצחק למה, כשופר זכר לקרני האיל מקרא קודש בזכות יעקב (ישעי' מ"ח) שמע אלי יעקב וישראל מקוראי וגו' (במדבר כ"ט) ועשיתם עולה לה' ובמקום אחר הוא אומר

## הנחות ופירוש

ר' יהושע הכהן וכו' מקומו קודם היצת מזו · [א] זכרון תרועה ירושלמי ר"ה פרק רביעי · סימן ג' ד"א בחודש ירושלמי פרק קמא דראש השנה ע"ש וילקוט תילים ט' · סימן ד' [א] ברוך מחי', זו היא ברכת אלהי נשמה שנתת בי ומותה המחזיר נשמות לפגרים מתים ודומה לברכת מחי' המתים ויש בכאן ג' רמזים לג' תפילות, א' לברכת אלהי נשמה, ב' שחרית, ג' מוסף · [ב] ילקוט תילים ע' ירושלמי ר"ה פ"ק ד' ע"ש · סימן ח' [א] הדין, צ"ל רחמים ועיין ילקוט תילים מ"ז ויק"ר

אומר (ויקרא כ"ג) והקרבתם עולה לה' וכאן ועשיתם: א"ר יצחק למה ועשיתם אמר הקב"ה לישראל עשו תשובה באילו עשרת הימים בין ר"ה ליום הכיפורים ואני מזכה אתכם ביום הכיפורים בורא אתכם ברייה חדשה כעניין שנא' (בראשית א') ויעש אלהים את הרקיע וגו' וכמה קרבנות נוסף אמר להם עשרה פר אחר איל אחד כבשים בני שנה שבעה ושעיר עזים אחד לחטאת הרי עשרה ולמה עשרה כנגד עשרת ימי תשובה ואם עשיתם תשובה בהם ואתם באים לפני ביום הכפורים [ב] ואפי' יש עונות מן הארץ ועד השמים אני מלבינם כשלג וכך אמר להם הנביא (ישעי' א') רחצו הזכו תשע מידות כתב כאן כנגד תשעה ימים שבין ר"ה ליום הכיפורים שפטו יתום ריבו אלמנה הרי תשע מידות כאן ומה כתב אחריו לכו נא ונוכחה יאמר ה' אם יהיה חטאיכם כשנים כשלג ילבינו ר"א למה עשרה כנגד עשרה מאמרות שבהם נברא העולם שביום הזה כל העולם עומרים בדין לפני הקב"ה והעולם מתחייב כלייה מפני שבריותיו מלוכלכים בעבירות והקב"ה מזכה את עולמו נמצאת אומר כאילו בו ביום נברא העולם ר"א למה עשרה כנגד עשרת הדברות שקבלו בסיני שהם סניגורים של ישראל שלא קיבלו אותה אומות העולם וישראל קיבלו אותם מאהבה התקינו עשרה מלכיות עשרה זכרונות ועשרה שופרות כנגד עשרת ימי תשובה אמר ישעיה (ישעי' ו') ועוד בה עשיריה ושבה והייתה לבער אמר הקב"ה בר"ה אני דן את עולמי וכו ביום הייתי צריך לגמור את הדין ולמה אני תולה עד עשרה ימים כדי שיעשו תשובה עוד ולמה ועוד בה עשיריה כדי שיעשו תשובה ושבה והייתה לבער שאם עשיתם תשובה באילו הימים אפילו יש בכם כמה עונות אני מבערם ומזכה אתכם ואם לא עשיתם בהם תשובה הוו יודעים שדינכם מתפסק ביום הכיפורים ולא עשיתי בכם אלא אתם עשיתם בעצמכם למה שכך התקנתי לכם שתהיו תוקעים בשופר בראש השנה כשתהיו חרדים מתקיעת השופר להתקין עצמיכם לתשובה • אמר הנביא (עמוס ג') אם יתקע שופר בעיר והעם לא יחרדו לפכך (שם) אם יהיה רעה בעיר וה' לא עשה • ו דבר אחר בחודש השביעי מהו בחודש השביעי אמר רבי ברכיה בירחא דשבועתא כיצד בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא לאברהם להקריב לו את בנו שנאמר (בראשית כ"ב) ויאמר [א] קח נא את בנך את יחידך וגו' • אמר לו לאיזה מהם אמר לו את יחידך אמר לו שניהם יחידים יצחק יחיד לי וישמעאל יחיד לה לאמו. אמר לו את יצחק אשר אהבת • אמר לו רבון העולמים וכי יש תחומים במעים לזה אני אוהב ולזה אני אוהב אמר לו את יצחק וכל כך למה כדי לחבבו בפניו אמר לו מה אעשה לו אמר לך אל ארץ המוריה והעלהו לי שם לעולה • מהו ארץ המוריה [ב] חבילה של חכמים כאן, נאמר כל אחד ואחד • [ג] ר' ינאי אומר מהו המוריה מקום שהמורא [ד] והוראה יוצאת לעולם הימנו (תילים ס"ח) נורא אלהים ממקדשך • [ה] ורבינו הגדול אומר ארץ שהוראה יוצאות משם שנאמר (מיכה ד' ב') כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים וגו' • דבר אחר המוריה אמר רבי שמואל הארץ [ו] שמתוכה עתיד הקדוש ברוך הוא להורות על הרשעים שירדו לגיהנם שנא' (תילים מ"ט) כצאן לשאול שתו מות ירעם וצורם לבלות שאול ומהיכן מזבול לו (תילים נ"ס) ירדו שאול חיים דבר אחר ארץ המוריה אמר רבי יהושע בן לוי הארץ שהצדיקים [ז] מורים מתוכה וגוזרים על הקב"ה והוא עושה שנאמר (ד"ה א' כ"א) ויפול דוד והזקינים מכוסים בשקים על פניהם • ד"א ארץ המוריה אמר ר' יהודא בר פנידה מוריה אמר לו להיכן הוא אמר לו לארץ שאני מראה אותך • ד"א מוריה אמר לו רבון העולמים וכי כשר אני להקריבו כהן אני • שם כהן גדול שיבוא ויקבלו ממני אמר לו הקב"ה כשתגיע למקום אני מקדשך ועושה כהן אותך מהו מוריה [ח] האורהו של שם אליפיה כמה ד"א (ויקרא כ"ז) לא יחליפנו ולא ימיר אותו ר"א מהו המוריה א"ר פנחס בארץ [ט] שמרותו של עולם לתוכה שנאמר (מלכים א' ט') והיו עיני ולבי שם כל הימים:

## הגהות ופירוש

ויק"ר פ' כ"ט • [ב] ואפילו, ילקוט ישעי' א' • סימן ו' [א] ב"ר פ' כ"ב וה"ג קח נא את בנך אמר לו לאיזה מהם אמר לו את יחידך אמר לו שניהם יחידים יצחק יחיד לאמו וישמעאל יחיד לאמו, אמר לו אשר אהבת אמר לו רבון כל העולמים וכו' וכאן בשיבוש • [ב] חבילה של חכמים, פירוש הרבה חכמים מפרשים פירושו של תיבת מורי', [ג] ר' ינאי, ב"ר כ"ה וילקוט וירא שם, ירושלמי ברכות פרק תפילת השחר הלכה ה' • [ד] והוראה כ"ג בדברי ר' ינאי • [ה] ור' חייא הגדול כ"ל עי' שם • [ו] שמתוכה ה"ג בבראשית רבה כ"ה וילקוט וירא שמשם הורה כאן לרשעים ומורידם לגיהנם ואולי שכאן צ"ל מה שכתוב בתוה י"א או ירה יורה ואין לו שייכות שם וכאן שפירש תיבת מורי' לשון מורה כאן ועל זה מביא לראי' פסוק או ירה יורה • [ז] שהצדיקים מורים וגוזרים על הקב"ה פי' ע"י תפלה וכמ"ש לקמן פסקא מ"ג סימן ב' כיון שראה הקב"ה שעומד ומתפלל על בית המקדש תיד שלא אגע גם הגבית והראה לו את מקום בית המקדש וכו' וזהו מה שכיוון בכאן •
[ח]

# פסיקתא רבתי

הימים ואף המקום מרות הוא על כל המקומות (ד"ה א' ו"ג) ויעל דוד וכל ישראל [י'] בעלתה · ד"א מהו המוריה א"ר שמעון בן יוחי בארץ שהיתה [י"א] מקושטת כנגד מזבח של מעלן (שמות י"ט) (או ירה יירה) · דבר אחר הארץ שקטורת הסמים קריבים בתוכה (שיר ד ו') אלך לי אל הר המור [י"ב] משום רבותיך דברה מיד (בראשית כ"ב) וישכם אברהם בבוקר ויחבוש את חמורו ויקח את שני נעריו עמו וקוראה ויורד הלך ביום הראשון והלך כל היום כיון שלא ראה כלום חזר לאחוריו עד יום שלישי (שם) וישא אברהם את עיניו וירא את המקום מרחוק ולמה לא ראה ביום הראשון כדי שלא יהו אומות העולם אומרי' בהול היה ולא היה יודע להיכן הולך לפיכך לא ראה לא ביום הראשון ולא ביום השני אלא ביום השלישי ראה מרחוק ענן קשור על הר אחד אמר ליצחק בני רואה אתה מאומה על הר אמר לו רואה אני על ההר ענן אחד קשור עליו ושאל לנערים ואמר להם רואים אתם מאומה אמרו לו לאו אמר להם הואיל וחמורי אינו רואה אותה ואתם אינכם רואים (שם) שבו לכם פה עם החמור ואני והנער נלכה עד פה אין כתב כאן אלא עד כה אמר רבי יהושע בן לוי נלך ונראה מה בסוף הדיבור שאמר לי (בראשית ט"ו) כה יהיה זרעך מהו ונשובה אליכם [י"ג] שלא אמר ונשוב תהילה אתה דורש שלא הודיעם שהוא הולך לקרבן · ד"א ונשובה אליכם (משלי ט"ז) לאדם מערכי לב ומה' מענה לשון שנתבשר שיצחק חוזר לו מיד ויקח אברהם את עצי העולה וישם על יצחק בנו ויקח בידו את האש ואת המאכלת ויאמר יצחק אל אברהם אביו הנה האש והעצים ואיה השה לעולה אמר לו אברהם אלהים יראה לו השה יזמן קרבנו ואם לא שה לעולה בני שה לעולה חי לעולה לשון יוונית אתה הוא הקרבן אעפ"כ וילכו שניהם יחדיו מהו יחדיו שלא היצר במדה שאמר לו אביו אלא כשם שזה היה שמח לקרב כך זה היה שמח ליקרב אברהם שמח לעקוד ויצחק שמח ליעקד אברהם שמח לשחוט ויצחק שמח לישחט עם שיצחק מהלך עם אביו מה עשה השטן בא ועמד לו לימינו של יצחק אמר לא הא עלוב בנה של עלובה כמה העניות נתענית אמך וכמה תפילות עד שלא באתה לדה והזקן הזה נשתטה מזקנותו והולך לשחטך מיד הפך פניו יצחק אל אביו אמר לו אבא ראה מה אמר לי האיש הזה אמר הוא בא ליצר לך הקב"ה יראה לו מיד ויבואו אל המקום אשר אמר לו האלהים ויבן שם אברהם את המזבח ולמה לא בנה יצחק עמו אלא אמר אברהם שלא יפול עליו אבן או צרור ויעשה בו מום ויפסל מן הקרבן בנה את המזבח סידר את העצים ועקד את יצחק על גבו נטל אברהם את המאכלת לשחטו אמר לו יצחק אבא אוסרני בידיי וברגליי שהנפש חצופה היא [י"ד] שלא נרתה המאכלת בא עלי ונקרטע וניפסל מן הקרבן כפתו אביו כיון שבא ליתן את המאכלת על צוארו באו המלאכים והיו בוכים ומצווחים לפני הקדוש ברוך הוא שנא' (ישעיה ל"ג ז') הן אראלים צעקו חוצה ומה היו צועקים (שם) נשמו מסילות היכן הוא מתן שכרן של עוברי דרכים שהיה אברהם מודיען בעולם, שבת עובר בטל מתן שכרם של אורחים שהיו באים מ"מ ולנים אצל אברהם לאכול חנם ולעשות אותך ברכה בעולם אלא, הפר ברית ומפר את הברית שאמרת לאברהם, את בריתי אקים את יצחק הרי המאכלת על צוארו עד אימתי אתה ממתין א"ר ברכיה, צעקו חוצה חיצה כתב אמרי' [ט"ו] חיצה היה בידך (מכושיניה) מיד אמר הקב"ה למיכאל מה אתה עומד אל תניחנו התחיל מיכאל קורא אותו (בראשית כ"ב) ויקרא אליו מלאך ה' מן השמים ויאמר אברהם אברהם ב' פעמים שהיה ממהר לשוחטו והיה צווח בו כאדם הצועק מתוך צרה מה אתה עושה אברהם הופך פניו אצלו אמר לו מה אתה עושה אל תשלח ידך אל הנער אמר לו ואנחנקנו ואמר ואל תעש לו מאומה אמר לו אברהם חוץ מזו ומזו הקב"ה אמר לי לקרב את בני ואתה אומר לא תקרבנו מיד קפץ עליו ויאמר בני, בי נשבעתי נאם ה' כי יען וגו' את בנך את יחידך מהו את יחידך מלמד שאמר אברהם להקב"ה אדם אם מנסה את חבירו אינו יודע מה בלבו אתה יודע מה בלבבות והייתה מנסה אותי לא היה גלוי (רחום) לך שאני שוחטו אמר לו הקב"ה גלוי וצפוי לפני אפי' נפשך אמרתי לך לא הייתה מעכב את

## הגהות ופירוש

[ח] המורתו של שם חליפין כצ"ל · [ט] שמורתו, פי' לשון אדנות · [יוד] בעלתה יתכן לפרש מדכתיב בעלתה קרית יערים, ופי' שקרית יערים הי' בעל ואדון על שאר הערים בעבור ארון אלהים אשר הי' שם וכן הר המוריה נקרא כן בלשון מרות ואדנות בעבור ארון אלהים מקום השכינה · [יא] מקושטת ודרש מורי' לשון מורה באצבע · [יב] משום רבותיך דברה, פי' צ"ע · [יג] נ"ל שלא אמר ואשוב לשון יחיד אלא ונשוב לשון רבים, תחילה אתה דורש, פי' בדרך הפשט ורגיל הוא בלשון הזה במדרש רבה · [יד] שלא מזה, נ"ל שלא נרתה המאכלת באה אלי ונקרטע פי' ויבטל ויגהק עלמו ועיין הגהות פי' וירא · [טו] אמרי סילה היא בידך מכושיניה, ובב"ר פ' נ"ב הגי' סילה הוא בריה למיכס יה בריה פי' שבר שחוץ למנהג הוא לשפוט

הבן

את יחידך (תילים כ"ב) הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי אמר לו אברהם למה עשית לי כך אמר לו הקב"ה שהייתי מבקש ליודעך בעולם שלא על חנם בחרתי בך מכל האומות (בראשית כ"ב) כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה מיד (שם) ויקרא אברהם את שם המקום ההוא ה' יראה אשר יאמר היום בהר ה' יראה א"ר ירמיה אמר לו רבונו של עולם גלוי היה לפניך שהיה לי מה להשיבך כשאמרת לי ליקרב את יצחק אילו השבתי אותך לא היה לך מה להשיבני שהייתי אומר לך אתמול אמרת לי (בראשית כ"א) כי ביצחק יקרא לך זרע ועכשיו אתה אומר לי לשחטו ולא השבתי אותך אלא [עשיתי עצמי כאלם וכחרש (תילים ל"ח י"ד) ואני כחרש לא אשמע וכאלם לא יפתח פיו כשיהיו בניו של יצחק נידונים לפניך ביום זה ואפי' יש להם כמה קטיגורים מקטרגים אותם כשם שדממתי ולא השיבותיך כך אתה לא תשוה להם (בראשית כ"ב) ויקרא אברהם את שם המקום ה' יראה אשר יאמר היום מהו היום כהיום שפני שר"ה היה אמר לו הקב"ה וכך אני עושה אמר לו אברהם השבע לי מיד בי נשבעתי נאם ה' הוי בחודש השביעי א"ר ברכיה בירחא דשביעתא אמר לו אברהם ומה אני הולך בלא קרבן אמר לו הקב"ה שא עיניך וראה את הקרבן שאחריך וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל ויעלהו לעולה תחת בנו אמר רבי פנייה היה אברהם מקרב את אימוריו ואמר הרי אמוריו של יצחק בני כך על כל דבר אמר כך יהא לפניך כמו שיצחק בני קירבתי כעניין שנאמר (וימלוך ארם בנו תחתיו) מהו אחר נאחז בסבך אמר לו הקב"ה ראה מה לפניך, בניך העומדים אחריך כשיהיו מסובכים ונאחזים בעבירות מה הם עושים בקרניו נוטלים את הקרנות האלו ותוקעים בהם ואני נזכר עקידתו של יצחק ומזכה אותם בדין ומה עסקו של שופר כאדם שמכנים בזו ומוציא בזו כך בניך אפי' יש להם כמה קטיגורים אני מכנים בזו ומוציא בזו אמר להם משה כך השופר סניגורת להם היו נוטלים שופרות בראש השנה ותוקעים בה (ויקרא כ"ג) בחודש השביעי באחד לחודש ·

ז דבר אחר בחודש השביעי זה שאמר הכתוב (תילים ס"ב) אך הבל בני אדם כזב בני איש במאזנים לעלות המה מהבל יחד מהו אך הבל המה אלא [א] הבלים והבל כזבים שישראל מכזבים כל ימות השנה באים בחשבון במאזנים לעלות בחודש השביעי שהוא מזל שביעי [ב] במזל מאזניים שביעית בחודש כך דרש רבי בן מריה מהו תשרי, תשרי ותשבוק חובינו · אמר הקדוש ברוך הוא בעולם הזה על ידי שופר הייתי מרחם עליכם ואף לעתיד לבא אני מרחם עליכם על ידי שופר ומקרב גאולתכם מניין ממה שקראו בעניין בנביא (יואל ב' א') תקעו (בחודש) שופר בציון הריעו [ג] וכן (שם) כי בא יום ה' כי קרוב : סליק

# פרשה מא

א (יואל ב') תקעו (בחודש) שופר בציון ילמדנו רבינו [א] ב"ד שלא קידשו החודש [ב] בעינטב בעדים מהו אם נתקדש אמר רבי אבהו בשם ר' חייא הגדול אם קדשו בית דין את החודש שלא בעדים הרי זה מקודש שנא' (ויקרא כ"ג) אשר תקראו אותם בין בעדים בין שלא בעדים בין שלא ראוהו עדים בין שראוהו עדים הרי זה מקודש שנא' אשר תקראו ולמה הי' ב"ד מעברים את החודש בעינטב שהוא בית הוועד של בית דין לפיכך ראש השנה שחל להיות בשבת [ג] אין תוקעים בכל בעינטב במקום שהיו ב"ד יושבים ומעברים את השנים והחדשים אמר הקב"ה ציון היא בית הוועד של כל העולם שנא' (ישעיה ב' מיכה ד') כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים · לפיכך כשאפדה את ציון ואת גולים שנאמר (ישעיה א') ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה הם באים ותוקעים בתוכה · מניין ממה שהשלים בנביא תקעו שופר בציון·

ב כך פתח [א] ר' תנחומא בי ר' אבא (תילים מ"ח) יפה נוף משוש כל הארץ : [ב] (מהו יפה נוף משוש כל הארץ) [ג] מהו יפה נוף קלוניפו · ר"א

יפה

## הגהות ופירוש

בנו, תיבת בני' הוא הנוס של הולה· סימן ז' [א] ויקרא כ"ט וצ"ל כל הבלים וכזבים שישראל כו' · [ב] במזל מאזנים זה תשרי, בחודש השביעי כך דרש · [ג] וכן אנ"ל וגו' כי בא יום ה'.

**פרשה מ"א** פרשת ר"ה סימן א' [א] שלא קידשו את החודש בעינטב בעדים, פי' שקדשו את החודש בעינטב שלא בעדים · [ב] בעינטב הוא עיר הנקרא עין טב כדאיתא בר"ה כ"ה זיל לעין טב וקדשי' לירחא ועיין בתוספות שם שהשיבו על דברי רש"י מהאי פסיקתא וכן בירושלמי תענית פרק שני בסוף, עיין עוד ובריש פרק ד' ע"ש · [ג] אין תוקעין בכל בעינטב, אולי כצ"ל אין תוקעין אלא בעינטב, גם אפשר להגיה כך אלא במקום שהי' ב"ד יושבים וכדאיתא בהדי' בר"ה במעלות שירושלים יתירה על יבנה אבל הראשון נראה עיקר אך דלא נחית הכא לאודות דין זה כאן ועוד דלפי פירוש הב' לא יעלה יפה הסמיכות למעלה ולמטה ועוד מאי בעינטב עינטב מבעי' לי' ולפי פי' הראשון יצא הכל על נכון · סימן ב' [א] פתח, שמות רבה פרשה ל"ו ובסוף איכה רבתי · [ב] כל זה מאהר · [ג] מהו יפה נוף קלוניפו, אולי כצ"ל מהו יפה נוף נאפי שכן בלשון יון קורין לכלה נאפי וכדאיתא שם בבמ"ר ל"ז ע"ש ומזה נשתבשה התיבה קלוניפו ·

[ב]

יפה א"ר חנינא בר פפא [ד] היפה בענופיה כתאינה הזו ששורשה בארץ ומתמרת ועולה וענפיה יוצאה מכל צד והיא נאה לכך הוא קורא את ירושלים יפה נוף שכך היא עתידה להיות מרחבת ועולה (יחזקאל מ"א ז') ורחבה ונסבה למעלה למעלה ד"א יפה נוף א"ר ברכיה היפה בהקפת העומד שלה ור' יצחק אמר היפה שהיא עתידה להניף את אומות העולם • ורבי לוי אמר יפה נוף שהכל מייפים אותה ומשבחים אותה ומניפים לה, צור אמרה (יחזקאל כ"ז) אני כלילת יופי אבל ירושלים הכל אומרים מה נאה ומשובחת (איכה ב') הזאת העיר שיאמרו כלילת יופי משוש לכל הארץ • יפה נוף אמר רבי לוי [ס] יפה שלה בהקפת המזבח • ד"א יפה נוף משוש כל הארץ א"ר יוחנן אף כיפה של חשבונות היה חוץ לירושלים וחשבנותיהם היו יוצאים ועושים חוץ לירושלים תחת אותה הכיפה מחוץ לעיר והיו אוכלים ושותים ושמחים בתוך העיר ד"א יפה נוף משוש כל הארץ • היפה כטל שהוא יוצא מתוכה ומנפף את הרגנים וברכה נותנת ומשמח כל הארץ יפה נוף משוש כל הארץ • רבי יונתן של בירת גברין הלך בתוכה ופרגמטיא בידו והייתה [ו] אפרגים ואף זו היא משוש כל הארץ ולא הספיק לומר עד שמכר כל מה שהיה בידו • (תילים מ"ח) הר ציון ירכתי צפון וכי ציון בצפון היא נתונה והלא אינה אלא בדרום ומהו ירכתי צפון אלא שהיו קרבנותיה קריבים על ירך המזבח צפונה ומהו (שם) קרית מלך רב עירו של מלך הגדול • ד"א יפה נוף משוש כל הארץ אמר ר' לוי השמחה מציון (ישעי' ל"ה י"ל) ובאו ציון ברינה ושמחת עולם על ראשם • הברכה משם (תילים קל"ג) כטל חרמון שיורד על הררי ציון כי שם צוה ה' את הברכה חיים עד העולם • התורה מציון, (מיכה ד') מציון תצא תורה • עזרה של ישראל מציון שנאמר (תילים כ') ישלח עזרך ומציון חייבם מציון (תילים קל"ג) כי שם צוה ה' את הברכה חיים עד העולם • ישועה מציון שנא' (תילים י"ד ז') מי יתן מציון ישועת ישראל ותקיעת שופר שבו מקרב גאולתם של ישראל מציון (יואל ב') תקעו שופר בציון הריעו בהר קדשי כי בא יום ה' כי קרוב. ג ד"א תקעו שופר בציון [א] פתח (תילים ע"ג)

כי הנה רחקיך יאבדו הצמתה כל זונה ממך ואני קרבת אלהים לי טוב שתי בי"י מחסי לספר כל מלאכותיך אמר דוד הואיל מי שהוא רחוק ממך בעולם הזה אבוד בעולם הבא כי הנה רחקיך יאבדו מהו הצמתה כל זונה ממך אמר לו הם הרשעים שמחליטים עצמם בעבירות ומזניחים עצמן הימך אף אתה מה עושה להם מחליטם לגיהנם למה שרחקו וזנחו הימך ואין הלשון הזה הצמתה אלא לשון מוחלט שנאמר (במדבר כ"ה) לצמיתות לקונה אותו לדורותיו א"ר פנחס ורבי חנא לפי שהרשעים אומרין כמה ריבואים גיהנם מחזקת מאתים ריבוא שלש מאות ריבוא כמה רשעים בכל דור • אמר הקב"ה מפילתכם כל שאתם רבים בעולם אף היא תפתה בכל יום ומרחבת ומעמקת (ישעי' ל' ל"ג) כי ערוך מאתמול תפתה העמיק הרחיב הוי (תילים ע"ג) כי הנה רחקיך יאבדו (שם) ואני קרבת אלהים לי טוב מהו ואני לפי ששואלים את בלעם ואת נביאי ישראל, שאלו את בלעם יש להם קץ של ישועה אמר להם הן אמרו לו [ג] ואימתי הוא אמר להם רחוק הוא (במדבר כ"ד) אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב מרחיק את הקץ שאלו לנביאי ישראל אמרו קרוב הוא (דברים ל"ב) כי קרוב יום אידם בא ירמיה ואמר הלילו כי קרוב יום ה' בא מלאכי ואמר קרוב הוא כי הנה היום בא בוער כתנור בא יואל ואומר כמותם (יואל ב') תקעו שופר בציון כי בא יום ה' כי קרוב • אמר דוד (תילים ע"ג) כי הנה רחקיך יאבדו • זה בלעם וחביריו שרחקו את הקץ ואבדו מן העולם [ד] אבל נביאי ישראל שהטבתה להם שקרבו את הקץ היטב לו אף אני שקרבתי את הקץ כמותם ואני שקרבתי לספר כל מלאכותיך [ה] א"ר פנחס בשם רבי אחא אע"פ שגמר הקדוש ברוך הוא את בריאת עולם ושבת מכל מלאכתו כמה שכתב (בראשית ב') ויכל אלהים ביום השביעי וישבות אבל משתי מלאכות לא בטל מתקן את הפורענות לרשעים ומתקן מתן שכר טוב לצדיקים תקעו שופר [ו] בציון ד' וש"ה (תילים י"ד) מי יתן מציון ישועת ישראל יגל יעקב ישמח ישראל לפי שבשעה שעמדו ישראל בסיני ואמר להם משה מבקש הקב"ה ליתן לכם אמרו

## הגהות ופירוש

[ד] היפה בענופי', ולקוע תילים מ"ח • [ה] כל"ל יפה נופות שלה בהקפת מזבח ילקוט תילים מ"ח • [ו] והייתה אפרגים, פי' קשה לאכול וכ"ג בילקוט ולא הי' יכול למכרה אמר זו היא משוש כל הארץ, ולפי זה דבר קשה הוא על ר' יונתן שיאמר כן ואל בסוף שמות רבה ה"ג א"ר וכו' מעשה בפרקמטוטי אחד שהיך וכו' ע"ש ובמדרש איכה ב' • סימן ג' [א] ילקוט תילים ע"ג • [ב] לצמיתות לקונה אותו, ומתרגמינן לחלוטין • [ג] עיין סנה"ד פ' כ"ליך וילקוט תילים ע"ג • [ד] אבל נביאי ישראל הטבה להם שקרבו את הקץ היטב לי אף אני קרבתי את הקץ. [illegible] לספר כל מלאכותיך ילקוט שם • [ה] א"ר פינחס, לעיל פרשה כ"ג סימן ט' • [ו] בציון, וסיפא דקרא כי בא יום ה' כי קרוב וכו' ע"ש לעיל • סימן ד'

אמרו לו רבינו משה (שמות כ"ד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע מיהו מבקשים אנו לשמוע מפיו אמר רב חנן בשם רבי אחא ערב לפני הקדוש ברוך הוא התשובה שהשיבו למשה ומיד נעקר כל יצר הרע שהיה בהם הוא שהקדוש ברוך הוא אומר מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי אינו אומר אלא לבבם יצר הטוב יצר הרע שהיה בהם נעשו שניהם לב אחד של יצר טוב א"ר יוחנן הקב"ה עומד ואומר (דברים ה') מי יתן והיה לבבם זה להם [א] ולא לומר הן של מי לא שלך לעקור יצר הרע מבינותינו שאילו שאלו אותה שעה שלא למות לא היו מתים שאילו שיעקר יצר היה נעקר מהם אלא (דברים כ"ט ג') ולא נתן ה' לכם לב לדעת אתמה לפי שאני אמרתי מי יתן והיה לבבם זה אף אתם סופכם להיות מתאוים ואומרים מי יתן מציון ד"א מי יתן בשני מקומות א"ר הונא לפי ששני פעמים התינוקות אומר בבית הכנסת אחת בבוקר ואחת בערב הושיענו ה' אלהינו הושיעה ה' אלהינו [ב] לפיכך הקב"ה אומר שני פעמים (תלים י"ד) מי יתן מציון ישועת (תלים נ"ג) מי יתן, שיגיע הקץ שאקרב גאולתכם ר' יהודה בי רבי שלום בשם רבי שמעון בן לקיש אומר לאו, אלא שכתוב בשני מקומות בתילים (תלים ק"ו מ"ז) הושיענו ה' אלהינו וקבצנו והצילנו מן הגוים ובדברי הימים נאמר (ד"ה א' י"ו ל"ה) הושיענו אלהי ישענו [ג] לפיכך הקדוש ברוך הוא אומר מי יתן מציון שני פעמים ה ד"א (תלים י"ד) מי יתן יגל יעקב ישמח ישראל לא היה צריך לומר אלא יגל אברהם יצחק ויעקב וישמחו ישראל אלא למה יגל יעקב לפי שיעקב מצטער כשישראל מצטערים וכשהם בצרה לפיכך כשתבוא הגאולה לישראל הוא שמח עמהם יגל יעקב ישמח ישראל אימתי יגל יעקב כשישמח ישראל כשם שדרש ריש לקיש דבר קשה הוא כשישראל חוטאים כאן יעקב לוקה במערת המכפלה, לפיכך כשתבוא הגאולה הוא שמח עמהם יגל יעקב ישמח ישראל אבל ר' אלכסנדרים דריש דעת אחרת למה יגל יעקב אלא אדם אם יש לו בן למול או נוטל אשה מי שמח מי שהוא מזומן לסעודה הקב"ה שהוא עתיד לצדיקים לעתיד לבוא (ישעי' מ"ח) שמע אלי ישראל מקוראי מזומני לפיכך כשתבוא סעודה גאולה הוא שמח שהוא מזומן לסעודה יגל יעקב אימתי כל אילו כשיתקע שופר בציון • שנאמר (יואל ב') תקעו שופר בציון הריעו בהר קדשי כי בא יום ה' כי קרוב כך דריש ר' תנחומא ב"ר: סליק •

# פרשה מב

א ילמדנו רבינו [א] איזה היא ההוניי' שאמרו שלא יונה אדם לחבירו כך שנו רבותינו לא יאמר לו בכמה חפץ זה ואינו רוצה ליקח ואם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים ואם גר הוא לא יאמר לו זכור מעשיך ומעשה אבותיך אמר הקב"ה דייך שוה לי כביכול אני כשבראתי עולמי לא ביקשתי להונות לבריה [ב] ולא פירש מרתי מה האילן שאכל ממנו אדם הראשון [ג] הימנו ומת, [ד] מה היה, ר"מ אומר חיטים היו רבי יוסי אומר תאנה היה ר' יהודה בר' אילעאי אומר ענבים היו ר' אבא דמן עכו אומר [ה] אתרוג היה פרי עץ • ר' עוריה אומר ורבי יהודה בר' סימון אמרו בשם ר' יהושע בן לוי לא גילה אותו [ו] ולא תגלה אותו למה שלא יהו אומר האילן הזה מביא מות לעולם [ז] וכן הוא (ויקרא כ') ואת הבהמה תהרוגו אם האשה חטאה בהמה מה חטאה אלא שלא יהא רואים אותה ואומר זו היא שנסקלה פלונית על ידה ויהיו מונים את האשה • [ח] ומי הוא שיונה את חבירו נענש אתה מוצא שרה הונת עצמה ונטלה שכרה שאמרה (בראשית י"ו) הנה נא עצרני ה' מלדת אמר הקב"ה הונת את עצמך חייך את אומרת עצרני ה' בו בלשון אני פוקדיך מניין ממה שקרינן בעניין (בראשית כ"א) וה' פקד את שרה כאשר אמר ב כך פתח ר' תנחומא זהו שאמר רוח הקודש ע"י דוד מלך ישראל (תלים קי"ט) לעולם ה' דברך נצב בשמים [א] צא וראה

ופתח

## הגהות ופירוש

**סימן ד'** [א] ולא לומר, פי' ולא הי' להם לומר, דברים רבה פרשה ד' ילקוט סוף תבא • [ב] ה"ג בילקוט תלים י"ד הושיענו אלהי ישענו, לפיכך ב' פעמים מי יתן • [ג] לפיכך, ה"ג בילקוט תלים, לפיכך כתוב ב' פעמים מי יתן,

**פרשה מ"ב** פרשת ר"ח • **סימן א'** כבר כתבנו לעיל ריש פרשה ל"ח שהפרשה ל"ח שייך לכאן להתחלה ופתיחתה •

[א] איזה היא תנחומא פרשת וירא • [ב] ולא פרשתי צ"ל, שם, ולא גרסינן אתי • [ג] הימנו לא גרסינן שם שכבר כתוב כאן ממנו • [ד] ב"ר פרשה ט"ו • [ה] אתרוג הי' הה"ד ותרא האשה כי טוב העץ למאכל אמרת לא וראה איזה אילן שעלו נאכל כפרי' ואין אתה מוצא אלא אתרוג כן הוא שם בב"ר ט"ו ואפשר לקיים וליישב הגירסא פרי עץ פי' נאמר כאן ומפרי העץ ואתרוג נקרא פרי עץ הדר מה להלן אתרוג אף כאן אתרוג כן נראה לי לקיים גירסת הספר ודחוק ה.ז • [ו] ה"ג בילקוט שם ולא עתיד לגלותו • [ז] וכן הוא אומר • [ח] ומי שהוא מונה את חבירו נענש צ"ל • [ט] הונת עצמה במה שנהגה שפחתה בחוק אוניה • [יו"ד] בו בלשון, פי' בלשון ה' דן ד' אותיות • **סימן ב'** [א] לא וראה

ופתח

ופתח את הפתח כל מה שיש בו בפרשת בחודש השביעי ואתה משיח עמנו אף שלמה (מלכים א' ח' ט"ו) והדבר בפיך ובידך לאמר אמרת לאבי (ד"ה א' כ"ב ט') הנה בן נולד לך וגו' כי שלמה יהיה שמו ושלום ושקט ארתן על ישראל בימיו לא עשית כן (מלכים א' ד') וישב יהודה וישראל לבטח אמרת לו (ד"ה א' כ"ב) הוא יבנה בית לשמי לא עשירת כן (מלכים א' ו') ויבן שלמה את הבית הוי והדבר בפיך ובידך מלאת אמרת לאברהם (בראשית ט"ו) הבט נא השמימה וספור ארת הכוכבים כה יהיה זרעך ולא עשית כן מה משה אומר להם (דברים א') והנכם היום ככוכבי השמים אמרת לו (בראשית י"ח) שוב אשוב אליך כעת חיה והנה בן לשרה אשתך ולא זה שאמרת אלא ועוד שעשירת (בראשית כ"א) וה' פקד את שרה כאשר אמר [ב] הוי והדבר בפיך ובידך מלאת ג ד"א וה' פקד את שרה א"ר אליעזר כל מקום שנא' וה' הוא ובית דינו שהיו המלאכים אומרי' לו רבונו של עולם ברין שיפקד אברהם שאם אין אתה פוקדו עכשיו תורתך הייתה מזוייפת היאך אלא א"ר יהודה הלוי בשם ר' שלום בן שבעים שנה היה אברהם כשהסיח הקב"ה עמו בין הבתרים וגזר עליו (בראשית ט"ו) ידע תדע כי גר יהי' זרעך [א] מסיחא לך זרע בניך משתעבדים ארבע מאורת שנה וכבר קדמה התורה לבריאת העולם וכתב בה (שמות י"ב) ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה והיום אברהם בן מאה שנה ואם אין אתה פיקדו עצמו אתה מזייף את תורתך שאתה [ב] משהה בקץ [ג] ברין הוי הוא שיפקד וה' פקד · ד"א וה' פקד מה כתב למעלה מן הענין (בראשית י"ט) וה' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש מאת ה' מן השמים חורבנה של סדום, כיון שבאו המלאכים הוציאו לוט וארת שתי בנותיו [ד] היו בנורת לוט סבורות שמא שחרב את העולם כדור המבול והן עומדות ומשקות אביהן וישכבו עמו ומתעברות הימנו כמה שכתב (שם) ותשקין ארת אביהן א"ר אלעזר אע"פ שאין דרך האשה לעבר מן בעילה הראשונה אלא אלו שלטו בעצמם ועיברו מן בעילה ראשונה ולא מתבקשות לזנות את אביהן אלא אמרו לא ברא הקב"ה את האדם אלא על פריה ורביה והרי הוא חרב כדור המבול מהיכן יש לו להתקיים הוי לא מילט אותנו הקב"ה אלא לקיימו ממנו ולא היו יודעים שסדום בלבד חרבה אבל היו יודעים שאמרו המלאכים (שם) כי משחיתים אנחנו את המקום הזה אמר הקב"ה איני מקפח שכר כל ברייה אע"פ שלא חשבו בנות לוט מחשבה יפה אלא אני יודע את הלבבות (ירמיה י"ז) אני ה' חוקר לב ובוחן כליות לפיכך כשהוא בא לרחקם ריחק את עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית אמרו המלאכים רבונו של עולם אילו הולכות ישיבות עם אביהן בעילה אחת ומעמידות ממזרים בעולם והצדיק הזה מצטער כל השנים הללו בדין הוא שיפקד (בראשית כ"א) וה' פקד ד"א וה' פקד מה כתב למעלה חורבנה של סדום [ה] שבזמן שהיתה סדום קיימה היה אברהם דר בארצות הללו והיה מקבל את העוברים ואת השבים וכיון שחרבה היה עומד ונוסע מן הארצות הללו והולך לו לארץ פלשתים כמה שנאמר (בראשית כ') ויסע משם אברהם ארצה הנגב (שם) וישלח אבימלך מלך פלשתים כיון ששלח וחטף את שרה קפץ עליו הקב"ה (שם) ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה אמר ר' יוחנן אחד מן המקומות שטימא הטהור את עצמו כיון שבא ליזקק לה מיד נגלה עליו אמר לו (שם) הנך מת על האשה והיא בעולת בעל מה עשה לו הקב"ה [ו] יבש כל המעיינות שלו ושל ביתו ושל כל המקומות (שם) כי עצור עצר ה' בעד כל רחם שנה ר' אלעזר אחד הגדולים ואחד הקטנים א' האנשים וא' הנשים וא' העבדים סתם הקדוש ברוך הוא את המעיינות שלהם אחד מהם לא הטיל מים ולא נפנה ולא הוציא ליחה מאפיו ולא דמעה מעיניו כולם עצורים ותהומים ומכוסים וכל כך למה על דבר שרי אשת אברם כדי לנקות את שרה היאך אלא אחד מהם עומר עם חבירו בבוקר ואומר לו אין אתה יודע מה היה לי הלילה הזה כך וכך הגיעני ואותו אומר לו אף אני כך והם מסיחין אילו לאילו ואומר [ז] השמים עוד לילה אחר ואני מתים היאך היתה שרה מתנקת שהיו חוזרים ואומרים ומה שהיתה חוץ ממנו כך הגיענו אותו שהיתה ישנה אצלו צריך אתה לישאל מה משפטים

## הגהות ופירוש

ופתח וגו' פי' כי לעיל פרשה מ"ס סימן ב' הביא פסוקים אלו לפתיחה כשם שנהג עם אדם הראשון בדמתים כך נהג עם בניו וכל הדורות, וכן כאן שפקד את שרה בר"ה, יש ג"כ לפתוח בפסוקים אלו · [ב] עיין ב"ר פרשה נ"ג ·
סימן ג' [א] מסיחא לך פי' אומר אני לך · [ב] משהה בקץ, והחשבון של ת"ל שנה התחיל מעת בין הבתרים שהי' אברהם או בן שבעים שנה ומאז ועד שהי' בן מאה הרי השלשים ומעתה יתחיל החשבון של הת' שנה וצריך שיתן לו בן שהרי משנולד יצחק התחילו הת' שנה · [ג] כצ"ל דאי בדין הוא שיפקד · [ד] ב"ר פרשה נ"א · [ה] שבזמן, ב"ר פ' נ"ב עיי"ש ·
[ו] עיין כל הענין ב"ר פ' נ"א · [ז] השמים, לשון שבוע · [ח] ולא הייתי מכיר שהיא אשת איש ולמה אתה הורגני וצ"ל בלא

משפטים נעשו בו הוי כי עצור עצר ה' על דבר שרי • אמר לו הקב"ה הנך מת על האשה אשר לקחת אמר לו אבימלך רבונו של עולם הנסתרות והנגלות לפניך גלוים [ח] ולא הייתי מכיר בה שאתה הורגני : ואבימלך לא קרב אלא הגוי גם צדיק תהרוג • ר"א החילה אתה דורש שהיה הגוי גם צדיק אף על פי שאני גוי אני ירא שמים • דבר אחר הגוי גם צדיק אמר לו אם הורגני אתה אם גוי תהרוג גם צדיק אף דור המבול ודור הפלגה צדיקים היו אם כן דנתה אותם בלא התראה הגוי גם צדיק תהרוג דבר אחר הגוי גם צדיק אמר אם גוי תהרוג גם צדיק תהרוג : אם הורג אתה לאבימלך הרוג אף לאברהם למה אמר רבי ברכיה הכהן ברבי שאלתי אותו מה היא אשתך אמר אחותי היא חזרתי ושאלתי אותה [ט] האשה זאת, אומרת לאו אלא אחותו אני אף על פי כן שאלתי לבני ביתו ואמרו אחותו היא הלא הוא אמר לי אחותי היא והיא גם היא אמרה אחי הוא (כי) בתום לבבי עשיתי זאת ולא היא לעצמה אלא והיא אף בני ביתיהם בתום לבבי ובנקיון כפי עשיתי זאת אמר לו הקב"ה גם אנכי ידעתי כי בתום לבבך עשית זאת [יו"ד] ולא לך לקלס ואחשך גם אנכי אותך מחטוא לי, אמר רבי לוי [יא] לאחד שהיה רכוב על הסוס והינוק מושלך לפניו הסוס רץ בא לרוש הנער תפש אותו האיש [יב] הבלינו' עמד לו הסוס התחילו הכל מקלסים את הסוס אמר לו אותו האיש אילולי אני שתפסתי את הסוס בבלינו' [יג] היה חי כך אמר לו הקדוש ברוך הוא ואחשך גם אנכי אותך מחטוא לי אלא השב אשת האיש כי נביא הוא מיד אבימלך משכים ומחזירה ומכבד את אברהם ומבקש הימנו שיתפלל עליו, [יד] ווהרו והיה אברהם מתפלל וכולם מתרפאים מן עצירתם ולא עוד אלא עיברו כל בני ביתם של אבימלך וילדו זכרים • שנאמר ויתפלל אברהם אל האלהים וירפא אלהים את אבימלך ואת אמהותיו וילדו לאוהבו של מלך שהיה ספינות תפוסה כל זמן אנגרי' שנים הרבה אמרו לו הספינה של אוהבך תפוסה ולא הטריח עליה לפנותה ועכשיו של אחרים הוא פונה ושלו אינה נפנית כדי הוא תיתפנה כך כשנתפלל אברהם על אבימלך ועל אשתו ועמדו וילדו עמדו המלאכים מצווחים ואומרי' רבונו של עולם שרה הייתה עקרה כל השנים הללו ואשתו של אבימלך היתה עקרה ומניין שהיתה עקרה שנא' וירפא אלהים את אבימלך ואת אשתו ואין אדם מרפא אלא דבר שהיא לקויה ועכשיו נתפלל אברהם ונפקדה אשתו של אבימלך ואמהותיו, ואילו נפקדו ושרה היא עקרה, בדין הוא שתתפקד אף היא, הוי יפה דרש רבי אליעזר כל מקום שנאמר וה' הוא ובית דינו ויתפלל אברהם אל האלהים וירפא אלהים את אבימלך ואת אשתו ואמהותיו וילדו מיד וה' פקד את שרה

ד דבר אחר וה' פקד את שרה רבי יהודה אומר [א] פקד את שרה בבנים ויעש ה' לשרה כאש דבר בחלב רבי נחמיה אומר וה' פקד את שרה בבן מהו ויעש ה' לשרה כאשר דבר שהחזירה לנערות, ר"ש בן לקיש אומר (בראשי' כ"א) וה' פקד את שרה בבנים ויעש ה' לשרה כאשר דבר שלא היה לה [ב] מטרין ועשה לה מטרין ד"א וה' פקד את שרה א"ר יהודה בר' סימון בשם ר' חנין בשם ר' שמואל בר' יצחק כל עקרות שהיו בעולם נפקדו עם שרה ועיברו עמה וכשילדה ילדו כולם עמה היא ששרה אומרה צחוק עשה לי אלהים כל השומע יצחק • ראובן שמח ושמעון עסוק בקרדוטו בשרה ומה שמחה יש לו אלא שכל עקרות שהיו בעולם נפקדו עמה היא שכתב וה' פקד את שרה • ולא זו בלבד אלא כשילדה שרה כל סומא שהיה בעולם נפתח °[ב] וכל פסח שוה וכל אילם נפקח וכל שוטה נתרפא למלך שהיה לו אוהב והגיע שמחה המלך מבקש להראות כמה אוהבו מכובד עליו [ג] נתן בריות שיפתח הפילקיות ומהיכן אתה דורש כך דכתב (בראשי' כ"א) ויעש אברהם משתה גדול גזירה שוה כתב הכא משתה גדול וכתב התם (אסתר ב') ויעש המלך משתה גדול מה משתה גדול האמור להלן (שם) והנחה למדינות עשה פיתח הפילקיות [ד] אף כל שוטה וסוטא ואלם שבעולם נתרפאו אמר רבי חנינא בן לוי דבר גדול ומעולה יותר מזה שבאותו היום נולד בו יצחק [ה] הוסיף הקב"ה אור של גלגל החמה ארבעים ושמונה פעמים כנגד מה שיש בו ועל שהיה העולם הזה שלכם ושל אחרים גנזתי אותו כשיבא העולם שלכם אני מחזירו לכם (ישעי' ל' כ"ט) והיה אור

## הגהות ופירוש

בלא הייתי מכיר בה ואתה הורגני • [ט] האשה זאת, פי' אם את אשה לאיש זה • [יו"ד] ולא לך לקלס, פי' אין לקלס להוק על דבר זה • [יא] ואמר ר"ל ב"ר שם ושמ"ר פרשה ד' • [יב] הבלינוס, פי' הרסן • [יג] הי' חי בהמתי' • [יד] ווהרו, פי' וזהר אברהם לאבימלך • סימן ד' [א] ב"ר מ"ו ע"ש ופ' נ"ג • [ב] מטרין בית הרחם • °[ב] פסח שוה, פי' נשמו ונגלו • [ג] נתן בריות, פי' נתן לבריות והגה שיפתחו להם הבית האסורים להוציאם להיות פילקיות הוא בית אסורים • [ד] אף גמן כ"ל • [ה] הוסיף הקב"ה, ב"ר פרשה נ"ג נאמר כאן עשיי', עשה לי, ונאמר להלן ויעש אלהים את שני המאורות

אור הלבנה כאור החמה ואור החמה שבעתים כאור שבעת הימים ואינו זורח אלא לכם (מלאכי ג׳) וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפי׳ ה ד״א וה׳ פקד את שרה זש״ה (יחזקאל ל״ו ל״ו) וידעו הגוים כי אני ה׳ בניתי הנהרסות נטעתי הנשמה כל מה שהיו השילטונים והשלטונית מחסרות את שרה וקוראי׳ אותה עקרה עליהם הוא אומר אני ה׳ בניתי הנהרסות זה אברהם ושרה שהיו הרוסים (בראשית י״ח) ואברהם ושרה זקנים נטעתי הנשמה לאותה שאמרה (שם) אחרי בלותי היתה לי עדנה (יחזקאל לו) אני ה׳ דברתי ועשיתי וה׳ פקד את ש״ה, זה שאמר הכתוב [א] (חבקוק ג׳) כי תאנה לא תפרח ואין יבול בגפנים (הושע ט׳ יו״ד) כביכורה בתאנה בראשיתה זה אברהם ואין יבול בגפנים זה שרה ואברהם ושרה זקנים (חבקוק ג׳) כחש מעשה זית חדל להיות לשרה אורח כנשים (שם) ושדמות לא עשה אוכל אחרי בלותי היתה לי עדנה (שם) [ב] גור ממכלה הלבן מאה שנים יולד (שם) ואין בקר ברפתים ותהי שרה עקרה (שם) ואני בה׳ אעלוזה במה שהבטיחני על ידי המלאכים אבל שרה אשתך ומה שהבטיחני מיד עשה וה׳ פקד את שרה • ו ד״א וה׳ פקד את שרה זש״ה (איוב ה׳ כ׳) הן אל לא ימאס תם ולא יחזיק ביד מריעים זה אבימלך וכל ביתו כי עצור עצר ה׳ בעד כל רחם שעצר הקב״ה עיני כל ביתו ולא הוציא רמעות ואזניהם מלשמוע של כל בני ביתו וצאנו ובקרו ובהמתו יכול בזכות אברהם בלבד ת״ל על דבר שרה אשת אברהם (קהלת ד׳) טובים השנים מן האחד אשר יש להם שכר טוב בעמלם [א] (ד״א וה׳ פקד את שרה) לכך לא יחזיק ביד מריעים אלא מיד וירפא אלהים, וה׳ פקד את שרה • ז ד״א וה׳ פקד שרה שלשה מפתחות לא האמין הקב״ה לבריה לא למלאך לא לשרף לא לגדוד אלא בידו נתונים מפתח של גשמים שנאמר (דברים כ״ח) יפתח ה׳ לך את אוצרו הטוב את השמים לתת את מטר ארצך בעתו ומפתח של תחיית המתים (יחזקאל ל״ז י״ב) הנה אני פותח את קברותיכם ומפתח של רחם וה׳ פקד את שרה וכן הוא אומר (בראשית ל׳) ויזכור אלהים את רחל ויפתח את רחמה • ד״א וה׳ פקד זה שאמר הכתוב (תהלים קכ״ו) הזורעים ברמעה ברינה יקצורו זה אברהם שהיה בוכה ומתחנן לפני הקדוש ברוך הוא (בראשית ט״ו) הן לי לא נתת זרע מיד נתבשר בבניו (שם כ״א) כי ביצחק יקרא לך זרע הוי ברינה יקצורו ח וה׳ פקד הרבה פקידים יש שנתפקד ולא עשה ויש שנתפקד ועשה פקדתי לאדם הראשון ולא עשה (בראשית ב׳) ומעץ הדעת לא תאכל ואכל • (שם ג׳) ותאכל מן העץ אשר צויתיך לא תאכל ממנו פקדתי למלאך המות ועשה גזרתי עליו (שם) כי עפר אתה ואל עפר תשוב וכך היה לו (בראשית ה׳) ויהיו כל ימי אדם אשר חי וימת פקדתי לדורו של אנוש ולא עשה אלא הכעיסוני (שם ד׳ כ״ו) אז הוחל לקרוא בשם ה׳ ופקדתי לאוקיינוס ועשה (עמוס ט׳) הקורא למי הים וישפכם פקדתי לדור המבול ולא עשה אלא אמרו אין אנו צריכים לעבודתו (איוב כ״א י״ד) ויאמרו לאל סור ממנו פקדתי לארובות ולתהום ועשו (בראשית ז׳) נבקעו כל מעינות תהום רבה פקדתי לדור המגדל ולא עשו אלא אמרו (שם י״א) הבה נבנה לנו עיר פקדתי לשונות ועשו (שם) כי שם בלל ה׳ שפת כל הארץ פקדתי לסרומיים ולא עשו אלא עמדו במידתן (בראשית י״ג) ואנשי סדום רעים וחטאים פקדתי לאש וגפרית ועשו (שם י״ט) וה׳ המטיר על סדום ועל עמורה אש וגפרית פקדתי לאברהם ועשה (שם י״ב) וילך אברם כאשר דבר אלהים לפיכך פקדתיו ולבני ביתו ליתן להם מתן שכר וה׳ פקד את שרה ט ד״א וה׳ פקד יש פקידה לברכה (שם ל״ט) ויהי מאז הפקיד אותו ויברך ה׳ את המצרי ויהי ברכת ה׳ וגו׳ יש פקידה של ליקוט עצמות (שם נ׳) פקד יפקוד אלהים אתכם והעליתם את עצמותי ויש פקידה של גאולה (שמות ג׳) פקד פקדתי אתכם ויש פקידה של אמנה (שמות ד׳) ויאמן העם וישמעו כי פקד ה׳ ויש פקידה של רוח (במד כ״ז) יפקוד ה׳ אלהי הרוחות ויש פקידה של מניין (שם א׳ כ״ו) אלה הפקודים אשר פקד ויש פקידה של מלחמה (שמואל א׳ ט״ו) פקדתי את אשר עשה לך עמלק • ויש פקידה של לוחצים (ירמיה ל׳ י״ט) ופקדתי על כל לוחציו יש פקידה של ערלים (ירמיה ט׳) ופקדתי על כל מול בערל יש פקידה של לובשי כלאים (ופקדתי על השרים ועל כל לובשי כלאים) (צפניה א׳) ופקדתי על השרים ועל כל הלובשים מלבוש נכרי ויש פקידה לפרוע מן ע״ז (ירמיה נ״א) ופקדתי על בל בבבל יש פקידה [א] על הרי מוערות וגו׳ (זכריה י׳)

## הגהות ופירוש

המאורות • סימן ה׳ [א] ב״ר פרשה נ״ג וכן צ״ל כי תאנה לא תפרח זה אברהם המ״א כבכורה בתאנה בראשיתה ראיתי אבותיכם, ואין יבול בגפנים זה שרה המ״א אשכול כגפן פוריה • [ב] וכמ״ש שם במורש גזר ממכלה צאן, כמ״א ואמו צאן מרעיתי, ואין בקר ברפתים, המ״א ואפרים עגלה מלומדה אוהבתי לדוש • סימן ו׳ [א] ד״א וה׳ פקד את שרה, מיותר ונמחק לכאן משורה שאחרי׳ • סימן ט׳ [א] על הרי מועדות וגו׳, צ״ע ואולי צ״ל על הרועים והעתודים, שנאמר על הרועים חרה אפי ועל העתודים אפקוד •

י') חרה אפי ועל העתודים יש פקירה של שובע (רות א') כי פקד ה' עמו לתת להם לחם יש פקירה של ישועה (תילים ק"ו) זכרני ה' ברצון עמך ופקדני בישועתך יש פקידה של חיים (איוב י') חיים וחסד עשית עמדי ופקודתך שמרה רוחי ויש פקידה של ארץ (תילים ס"ה) פקדת הארץ ותשוקקה, של מלאכים (ישעיה כ"ד) יפקוד ה' על צבא המרום במרום • יש פקידה של לויתן (ישעיה כ"ז) יפקוד ה' בחרבו הקשה על לויתן נחש בריח • יש פקידה של אומות שנאמר (תילים נ"ט) ואתה ה' צבאות אלהי ישראל הקיצה לפקוד כל הגוים אל תחון כל בוגדי און סלה ויש פקידה של בנים וי"י פקד את שרה כאשר אמר : סליק

# פרשה מג

א (שמואל א' ב') כי פקד ה' את חנה ותהר ותלד שלשה בנים ילמדנו רבינו עד כמה ימים מברכים על החודש [א] למדנו רבותינו א"ר אחא בשם ר' אסי עד שיתמלא פגימתו • והיינו אומר עד ארבעה עשר יום עד שהיא מתחדשת והולכת עד אותה שעה מברכים את החדש אמר הקב"ה הוו זהירים מברכים אותי על כל דבר ואם הייתם זהירים בברכות אף אני בא אצליכם ומברך אתכם שנאמר (שמות כ' כ"א) בכל מקום אשר אזכיר את שמי וגו' ואת מוצא אברהם מה כתיב בו (בראשית כ"ו) עקב אשר שמע אברהם בקולי וברכתיו (בראשית כ"ד) וי"י ברך את אברהם בכל ולא עוד אלא שהיה רואה במזל שאינו מוליד שנאמר (בראשית ט"ו) ואנכי הולך ערירי אמר הקב"ה ויפה אתה מסתכל אלא חייך אברם אינו מוליד ומה אני עושה לך אני מחליף את שמך ואתה מוליד שנא' (בראשית י"ז) ולא יקרא עוד שמך אברם והיה שמך אברהם וכן שרי אינה יולדת שנאמר (בראשית י"א) ותהי שרי עקרה אבל שרה יולדת שנאמר וי"י פקד את שרה ואף חנה על שהייתה תדירה להיות עולה ומתפללה בבית המקדש ומתחננה לפני הקב"ה שמע תפילתה ופקדה מניין ממה שקרינן בענין (שמואל א' ב') כי פקד ה' חנה ב כך פתח ר' תנחומא בר' אבא (תילים קמ"ה) קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת רצון יריאיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם קרוב ה' לכל קוראיו • יכול לכל, ת"ל לכל אשר יקראוהו באמת (תילים ע"ג) אך טוב לישראל אלהים [א] יכול לכל ת"ל לברי לבב (איכה ג') טוב ה' יכול לכל ת"ל לנפש תדרשנו (תילים פ"ד) אשרי אדם עוז לו בך יכול לכל ת"ל מסילות בלבבם (תילים קמ"ה) רצון יריאיו יעשה למה שאין הקב"ה מפיר תפילת' ונתן לו כל מה שמבקשו זה דוד שכתב בו (תילים קי"ט) חבר אני לכל יראוך [ב] בשעה שנצטער על בית המקדש כמ"ש (תילים קל"ב) זכור ה' לדוד את כל ענותו אם אבא באהל ביתי אם אתן שנת לעיני עד אמצא מקום לי"י משכנות לאביר יעקב כיון שראה אותו הקב"ה שעומד ומצטער על בית המקדש מיד שלח אצלו גד הנביא והראה לו את מקום בית המקדש כמה שכתב (שמואל ב' כ"ד) ויבא גד אל דוד ביום ההוא ויאמר לו עלה והקם לה' מזבח בגורן ארונה היבוסי מיד הלך דוד הה"ד (שם) ויעל דוד כדבר גד אשר צוה ה' וגו' : וימצא שם את המזבח שבו הקריב אדם הראשון ובו הקריב נח ובו הקריב אברהם [ג] שמצא אותו התחיל מודד ואמר מכאן ועד כאן העזרה מכאן ועד כאן קדש הקדשים • כמה שכתב (ד"ה א' כ"ב) ויאמר דוד זה הוא בית ה' האלהים ומהיכן [ד] זה מזבח לעול' הוי שאין הקב"ה מיפר רוחם של צדיקים אלא נותן להם כל מה שהם מבקשים לקיים מה שנאמר רצון יריאיו יעשה [ה] מי היה זו חנה שנתפללה לפני הקדוש ברוך הוא ולא הוציאה הקדוש ברוך הוא ריקם מתפילתה אלא שמע הקב"ה את תפילתה ונתן לה כל מה שביקשה הימנו ג (שמואל א') ותדור נדר ותאמר ה' צבאות [א] מהו ה' צבאות אמר רבי יהודה בר' סימון אמרה חנה לפני הקב"ה רבונו של עולם יש צבא למעלה יש צבא למטה הצבא של מעלה אינם אוכלים ולא שותים ולא פרים ורבים ולא מתים אלא חיים לעולם והצבא שלמטה אוכלים ושותים ופרים ורבים ומתים ואיני יודעת מאיזו צבא אני אם משל מעלה או משל מטה • אם מצבא של מעלה אני לא אהיה לא אוכלת ולא שותית [ב] אלא מוליד ולא

הגהות ופירוש

**פרשה מ"ג** הפטורת ר"ח • **סימן א'** [א] למדונו רבותינו ירושלמי ברכות פרק הרואה הלכה ב' וה"ג שם ר' אחא ור' חנינא בשם ר' יוסי עד שתתמלא פגימתה, רבנן דקיסרין אמרין עד ארבעה עשר יום, אמר ר' יוסי בר בון ולית כלום מתמלאת פגימתה אלא עד י"ד יום הא כל י"ד יום צריך לברך וזה מ"ש כאן והיינו אומר עד ארבעה עשר יום פי' כי מה שאמר עד שתתמלא פגימתה ענין אחד הוא עם האומר עד יו"ד יום ועכ"פ צריך כאן תיקון • **סימן ב'** [א] יכול לכל, עיין מדרש איכה פסוק טוב ה' לקוין • [ב] עיין לעיל פרשה מ"ם סימן ו' ומ"ש • [ג] שמצא אותו, פי' כשמצא אותו • [ד] זה מזבח לעולה, ובילקוט שם מבואר שלמדו המזבח בגז"ש דזה זה מהביא ע"ש • [ה] מי היה, נ"ל ד"ס מי היה • **סימן ג'** [א] עיין כל זה ברכות דף ל"ב ע"ב וילקוט שמואל א' • [ב] אלא מוליד, נ"ל ולא מוליד

ולא מתה אלא חיה לעולם כשם שהם חיים לעולם ואם מצבא של מטה אני אהא אוכלת ושותת ומולידה ומתה כשם שהם אוכלים ושותים ופרים ורבים זהו ה' צבאות ד"א ה' צבאות א"ר יהודא ברבי סימון בפעמי רגלים עלתה חנה לב"ה וראתה את כל ישראל שם אמרה לפני הקב"ה רבונו של עולם כל הצבאות האילו יש לך ואין לי אחד בהם אם ראה מוטב ואם לאו תראה שלא בטובתך אמרה לפניו מוטב שתראה [ג] בטובה קודם שתראה שלא בטובה אמרה אם אין אתה פוקדני אני הולכת ועושה עצמי משחרת עם איש אחר ובעלי רואה אותי וחושדני ומוליכני אצל כהן ומשקה אותי מי המרים נמצאת אני טהורה ועליך לפקוד אותי וליתן לי בן שהכתבת בתורה (במדבר ה') ואם לא נטמאה ונקתה ונזרע זרע הוי אם ראה תראה ראה בטובה עד שלא תראה שלא בטובה וזכרתני ולא תשכח את אמתך א"ר שמואל בר נחמן שלשה פעמים כתוב בפסוק זה אמתך אמתך אמתך כנגד שלש מצות ששנו רבותינו שהנשים זקוקים להם בנידה ובחלה ובהדלקת הנר אמרה חנה רבונו ש"ע לא היתה אמתך זהירה בשלשתם מהו וזכרתני בזכרים ולא תשכח את אמתך בנקיבות הה"ד כי פקד ה' את חנה ותהר וגו' ד זה שאמר הכתוב (תלים קי"ג) מושיבי עקרת הבית אם הבנים שמחה אמר הקב"ה הושבתי את שרה עקרה בתוך הבית כמה שנאמר (בראשית י"א) ותהי שרה עקרה כדי לשמח אותה בבנים וכי בנים הרבה היו לה לשרה והלא לא ילדה אלא יצחק בלבד דכתב ותהר ותלד שרה לאברהם בן לזקוניו ומהו אם הבנים שמחה אלא בשעה שילדה שרה את יצחק היו אומות העולם אומרים בנה של שפחה הוא ועושה היא עצמה כאילו היא מניקה אותו באותה השעה °[א] אמר לה שרה מה את עומדת אין השעה הזו של צניעות אלא עמדי והפריע עצמך בשביל קדושת השם עמדה שרה והפריעה עצמה והיו שני דדיה מוריקים חלב כשני זינוקים של מים כמה שכתב (בראשית כ"א) ותאמר מי מלל לאברהם הניקה בנים שרה א"ר פנחס הכהן בן חמא בשם ר' חלקיה [א] קמתו של אברהם הוּבישה ונעשת מלילות מי מילל לאברהם והיו אומות העולם מביאים את בניהם אצל שרה שתניק אותם לקיים מה שנאמר הניקה בנים שרה ויש מהם שהיו מביאים את בניהם באמת שתניק אותם ויש מהם שהיו מביאים את בניהם לבדוק אילו ואילו לא הפסידו · א"ר לוי אילו שבאו באמת נתגיירו זהו שאמר הניקה בנים שרה מהו הניקה בנים שנתבנו בישראל ואילו שבאו לבדוק אותם אמרו רבותינו נתגדלו בעולם הזה פרוקיפאות וכל גרים המתגיירים בעולם וכל יראי שמים שיש בעולם מן אותם שינקו מן חלב של שרה הוי אם הבנים שמחה זו שרה ד"א מושיבי עקרת הבית א"ר ברכיה בשם ר' שמואל בר נחמן זו יוכבד וכי עקרה היתה הרי ילדה אהרן ומרים אלא את מוצא בשעה שגזר פרעה (שמות א') כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו [ב] כיון ששמע עמרם כן הוא ובית דינו באותה שעה גזרו ומנעו ישראל מפריה ורביה והוציאו את נשיהם (את) (מיכה ב') נשי עמי תגרשון מבית תענוגיה לפיכך קורא אותה יוכבד עקרה שנתעקרה מביתה, מרים היתה אותה שעה בת שש שנים ואמרה אבא אבא פרעה היה טוב לישראל יותר ממך למה פרעה גזר בזכרים ואת בזכרים ובנקיבות פרעה גזר ספק נתקיימה גזירתו ספק לא ואתה גזרתה ונתקיימה גזירתך כיון ששמע עמרם את דבריה הביא אותה לפני סנהדרין [ג] ואמרה לפניהם ואמרו לו עמרם אתה אסרתה ואתה צריך להתיר את הדבר אמר להם ומה אתם אומרי' לי נחזיר בחשאי אמרו לו ומי מודיע לכל ישראל א"ר יהודה בר זבידא הושיבם עמרם [ד] בפוריא והיה אהרן מכאן ומרים מכאן טוענים קורקנות ומהלכים לפניה' ורוח הקודש צווחת מושיבי עקרת הבית אם הבנים שמחה ולמה עשה עמרם כן כדי שידעו ישראל ויחזירו את נשיהם וכיון שראו אמרו שירה להקב"ה [ו] ולא אמרו שירה אלא אמרו עכשיו משה הגואל נולד ואנו נגאלנו ממצרים הללו · דבר אחר מושיבי עקרת הבית אמר הקב"ה הושבתי את מרים בת תנחום עקרה בשביל לשמח אותה (בבנים) בבניה לעתיד לבא: אמרו רבותינו [ז] מעשה היה במרים בת תנחום בימי השמד שהיו לה שבעה בנים תפשו את הראשון אמרו לו בא והשתחוה לע"ז אמר להם איני כופר באלהים מיד נטלוהו ונתנוהו בתוך הטיגנו וטיגם אותו וכך תפשו את השני אמרו בא והשתחוה לע"ז אמר להם איני כופר

## הנהות ופירוש

מוליד · [ג] בטובה, פי' באופן שהוא לרצון לפניך ושלא בטובה פי' שלא לרצון לפניך · סימן ד' ס[א] אמר לה, פי' אברהם אמר לה כדאיתא בב"ר פ' נ"ג [א] קמתו של אברהם אבינו פי' קשוי אבר שלו הובישה שנתייבשה מחמת זקנה ואינו פולט עוד זרע ונעשה מלילות כמו תבואה לחה שיש בו שרף כן נעשה לאיזה ס"י שם · [ב] שמ"ר פ' א' · [ג] ואמרה לפניהם מה שאמרה לו לעמרם · [ד] בפתרי' שם הגירסא באפריון פי' חופה · [ה] קרקנות מימי נירות ואבוקות גדולות · [ו] ולא אמרו שירה, פי' לא אמרו שירה, אלא מטעם זה, נגאלנו אז"ל עאלים · [ז] מעשה מדרש איכה פסוק על אלה אני בוכיה, ובניטין

כופר בהקב"ה מיד עשו לו כאשר עשו לראשון כך עשו לשלישי ולרביעי ולכולם נשתייר הקטן שבהם אמרו בא והשתחוה לע"ז ואם לאו אנו עושים לך כמו שעשינו לאחיך אמר להם אלך ואימליך באמי הלך אצל אמו אמר לה מה אומרה אשתחוה לע"ז או לאו אמרה לו אמו הא בני מה אתה מבקש שיהיו כל אחיך נתונים בחיקו של אברהם לעתיד לבא מיד הלך ולא ביקש להשתחות לעבודה זרה מיד נטלוהו ועשו לו כשם שעשו לאחיו ונטלו את מרים אמם והרגו אותה אמר הקב"ה לעתיד לבא אני משמח אותה בבניה (תילים קי"ג) אם הבנים שמחה • דבר אחר מושיבי עקרת הבית זו חנה דכתב (שמואל א' ב') ויהי לפנינה ילדים ולחנה אין ילדים שהיתה לעקרה בתוך הבית כדי לשמח אותה בבנים אם הבנים שמחה (שמואל א' ב') כי פקד ה' חנה ותהר ותלד שלשה בנים ושתי בנות אמרה לו חנה רבונו של עולם מה עלי לעשות לומר לך שירות וזמירות (תילים קי"ג) הללויה • בצאת ישראל ממצרים (שמואל א' ב') ותתפלל חנה ותאמר עלץ לבי בה' רמה קרני בה' ה ד"א כי פקד ה' את חנה וש"ה (משלי כ"ז) מצרף לכסף וכור לזהב ואיש לפי מהללו מהו מצרף לכסף וכור לזהב אלא כשם שהצורף הזה מכנים את הכסף לאש ואת הזהב לכור ואינו משהם ברם כך הקב"ה צורף את הצדיקים [א] מהם כל אחד ואחד [ב] לפי כבודו הוי מצרף לכסף וכור לזהב מהו ואיש לפי מהללו הקדוש ברוך הוא צורף את הצדיק לפי מעלליו וכן אתה מוצא שרה צירפה הקב"ה עשרים וחמש שנים משבאת לארץ ישראל כמה שכתב (בראשית י"ב) ואברהם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן: והיתה אותה שעה בת ששים וחמש שנים שהיה גדול היטנה עשר שנים ונולדה בת תשעים שנה שהיה אברהם בן מאה שנה כשנולד יצחק שנאמר (בראשית י"ז) הלבן מאה שנה יולד ואם שרה הבת תשעים שנה תלד הרי נמצאת למד שצירפה הקב"ה לפי כחה ורבקה אף היא צירפה הקב"ה לפי כחה עשרים שנה מניין שכן כתב (בראשית כ"ה) ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה בת בתואל: וכתב (שם) ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם הרי נמצאת שצירף אותה הקב"ה עשרים שנה: וחנה צירפה אותה הקב"ה [ג] אף לפי כחה וכמה צירף אותה אמרו רבותינו תשע עשרה שנה והיאך אלא עשר שנים ששהתה עמו ולא ילדה ונטל את פנינה וילדה לו עשרה בנים שכן אתה מוצא שאלקנה אומר לחנה הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים אילו בניה של פנינה ואתה נותן [ד] שמונה שנים לעיבורים ושנה אחת לעיבורו של שמואל הרי תשע עשרה שנה ואח"כ פקדה כי פקד ה' חנה. ו א"ר אחא בשם רבי שמעון בן לקיש אמר הקב"ה לישראל [א] בעל פקדונות שכל שאדם מפקיד אצלי אני נותן לו למה הדבר דומה לאחד שהיה בעל הפקדונות והיה הבריות מפקידות אצלו בא אחד והפקיד אצלו [ב] זהב בא אחד והפקיד קוצים באו ליטול אותם הימנו מי שהפקיד אצלו כסף נתן לו כסף מי שהפקיד אצלו קוצים החזיר לו קוצים כך אמר הקב"ה בעל פקדונות אני כל מה שאדם פוקד אצלי אני נותן לו כך אתה מוצא אברהם הפקיד אצל הקב"ה נפשות דכתב (בראשית י"ב) ויקח אברם את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו ואת הנפש אשר עשו בחרן וכי אברהם עשה נפשות א"ר אלעזר בן פדת בשם רבי יוסי בן זימרא [ג] אם יכנסו כל באי עולם לבראות אפי' יתוש אחד אינם יכולים ואתה אומר ואת הנפש אשר עשו בחרן וכי אברהם ברא נפשות או שרה מהו שכתב ואת הנפש אלא שהיה אברהם מגייר אנשים ושרה מגיירת הנשים זהו שכתב (קהלת ח' י"ד) [ד] ובכן ראיתי רשעים קבורים ובאו והיו מביאים את הבריות תחת כנפי השכינה אמר להם הקב"ה חייכם נפשות פקדתם אצלי נפשות אני פורע לכם (בראשית כ"א) וה' פקד את שרה ותהר ותלד שרה לאברהם בן לזקוניו בא עמלק והפקיד אצלי קוצים כמה שכתב (שמות י"ז) ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים וכן (דברים כ"ה) אשר קרך בדרך ויזנב בך כל אמר לו הקב"ה הפקדת אצלי קוצים חייך קוצים אני פורע לך (שמואל א' ט"ו) כה אמר ה' פקדתי אשר עשה עמלק לישראל עתה לך והכיתה את עמלק וחנה פוקדה אצל הקב"ה נפשות כמה שכתב (שמואל א' א') ויהי איש מן הרמתים צופים ושמו אלקנה בן ירוחם בן אליהו בן תחו א"ר יוחנן לשון גימטריקון הוא תחו [ה] הוא אכף א"ת ב"ש ת"א

## הגהות ופירוש

ובניעין • סימן ה' [א] מהם כל אחד ואחד א"ל כל אחד ואחד מהם • [ב] לפי כבודו, פי' לפי מעלתו וחזקו שיודע שיוכל לסבול ולא יותר ואולי צ"ל לפי כוחם וכמ"ש למטה א"ל כל אחת ואחת, לפי כסה, לפי כחה • [ג] אף, הל"ל אף היא • [ד] שמונה שנים לעיבורים, פי' כל עיבור תשעה חדשים ותמי עות זה של לידה ושתשכת מטמלם לעשרה בנים בח' שנים • סימן ו' [א] בעל פקדונות אני צ"ל עיין ב"ר פ' נ"ג • [ב] זהב צ"ל כסף וכדלקמן • [ג] ב"ר פ' ל"ט • [ד] ובכן ראיתי עיין קהלת רבה פסוק זה שמתפרש בגרים • [ה] אסף א"ת ב"ש פי' בא"ב של א"ס ב"ש יהי"ו במקום א' א"ת פי' במקום

ת"א וז"ס ו"ף אמר רבי בשם רבי [ו] ואחר כל השבח הזה כתב בו ולו שתי נשים ולמה נטל שתי נשים בשביל ויהי לפנינה ילדים ולחנה אין ילדים כיון שראתה חנה שלא ילדה אמרה איטר לו שיכנים צרתי לביתי ומתוך זה יראה הקב"ה שהכנסתי צרתי לביתי ויפקוד אותי אמר לה הקב"ה חייך את חנה הפקדת אצלי נפשות אני משלם לידך (שמואל א' ב') כי פקד ה' את חנה, ז ותהר ותלד שלשה בנים ושתי בנות הרי חמשה ואנו מוצאים שאמרה בשירתה שילדה שבעה שנא' שביעים בלחם נשכרו מהו נשכרו נשתכרו ורבעיים [א] חדלו מן רעיבים עד עקרה ילדה שבעה זו חנה ורבת בנים אומללה זו פנינה ואם חמשה ילדה האיך אומרת ילדה שבעה רבי יהודה ורבי נחמיה ורבנין [ב] ר' יהודה אומר חמשה ילדה אלא ששמואל שקול כנגד משה ואהרן שנא' (תילים צ"ט) משה ואהרן בכהניו ושמואל בקראי שמו וגו' רבי נחמיה אומר [ג] חמשה ילדה שראתה שני בניו של שמואל (שמואל א' ח') ויהי שם בנו הבכור יואל ושם משנהו אביה ובני בנים כבנים לכך עד עקרה ילדה שבעה [ד] אלא מה כתב (שמואל א' א') ויהי היום ויזבח אלקנה ונתן לפנינה אשתו ולכל בניה ולבנותיה מנות ולחנה יתן מנה אחת אפי' בסבר פנים יפות ד"א מהו אפי' [ה] כנגד כל הפנים ד"א היפה שבהם ד"א אפי' (פין) נתן לה כפליים למה כי את חנה אהב וה' סגר רחמה והיתה פנינה מכעסת אותה והיתה בוכה ולא אוכלת כמה שכתב וכן יעשה שנה בשנה מדי עלותה בית ה' כן תכעיסנה ותבכה ולא תאכל ויאמר לה אלקנה אישה למה תבכי אמר לה שרה שהיתה עקרה כך היתה יושבת ובוכה כל היום אלא רבקה שהיתה עקרה כך היתה עושה למה ירע לבבך אלא רחל שהיתה עקרה כך היתה יושבת בינה לבין עצמה הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים אילו עשרה ראשי דורות ואילו הן (רות ד') ואלה תולדות פרץ פרץ הוליד את חצרון כולהם עשרה ד"א הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים אילו עשר בנים של פנינה לא עשה אלא כשבא לפקוד את חנה היתה חנה יולדת בן אחד ופנינה קוברת שני בנים ילדה חנה ארבעה ופנינה קוברת שמונה והיתה חנה מעוברת בן חמישי ונתיירא פנינה שלא תקבור שני בניה שנשתיירו לה מה עשתה פנינה הלכה ובקשה מן חנה אמרה לה בבקשה ממך נעניתי לך יודעת אני שחטאתי ליך אלא וותר לי כדי שיחיו ב' בני שנשתיירו לי באותו השעה נתפללה חנה לפני הקב"ה אמרה לפניו וותר לה את שני בניה שיחיו אמר לה הקב"ה חייך שהיו ראוים למות אלא הואיל שנתפללתה עליהם שיחיו לשמך אני קורא אותם לפיכך הוא אומר עד עקרה ילדה שבעה שנתחשבו לה שני בנים של פנינה

ח ד"א כי פקד ה' את חנה מה כתב למעלה מן הענין וכעסתה צרתה גם כעס שהיתה פנינה מכעסת חנה כעס בתוך כעס ומה היתה עושה א"ר נחמן בר אבא היתה פנינה משכמת ואומרת לחנה אין את עומדת ומרחצת פניהם של בנייך כדי שילכו [א] לפני הספר ובשש שעות היתה אומרת לחנה אין את עומדת ומקבלתה את בנייך שבאו מבית הספר זה וכעסתה צרתה גם כעס אמר רבי תנחומא בר אבא היו יושבים לאכול והיה אלקנה נותן לכל אחד ואחד מן בניו חלקו מה היתה פנינה עושה מתכוונת להכעים את חנה היתה אומרת לאלקנה תן לזה בני חלקו ולזה בני לא נתתה חלקו למה בעבור הרעימה לטובה [ב] ד"א בעבור הרעימה אמר להם הקב"ה את מתרעמת אותם עלי חייך שאין רעמים שאין אחריהם מטר ממך אני פוקדה כי פקד ה' את חנה ותהר ותלד שלשה בנים ושתי בנות • סליק

# פרשה מד

א (הושע י"ד) שובה ישראל עד ה' כי כשלת בעונך: ילמדינו מי שהוא חוטא [א] לומר שתתכפר לו ע"י

## הגהות ופירוש

במקום ס' חיים, והוי"ו במקום פ', ופי' • [ו] כל השבח הזה כתוב בו ולו שתי נשים, בילקוט ר"ס שמואל, פתח בשבח וסיים בגנותו, וענין הגהות בכאן לא"נ ואפשר שכוון בזה למה שאמרו בבראשית רבה פרשה כ"ג, כך הי' אנשי דור המבול עושים הי' אחד מהם לוקח לו שתים וכו' ואמר לו רב לרב אסי אל תסב תרתין, גסבית תרתי נסיב הלת פסחים קי"ג • סימן ז' [א] חדלו וכו', פי' חדלו מן הרעב • [ב] ר' יהודה, ילקוט שמואל ולדברי ר' יהודה חמשה בנים ומשה ואהרן הרי שבעה • [ג] הא"ג חמשה ילדה אלא שראתה וכו' • [ד] אלא מה הסבר כאן וכנ"ל ורבנן אמרו ה' ילדה אלא וכו', פי' ומה שאמר שבעה כמ"ש בסוף סימן זה הואיל ונתפללת עליהם שיחי' לשמך אני קורא אותם עד עקרה ילדה שבעה וכו' זה ודברי חכמים אלא שהאריך באמצע כדרך המדרש ועי' בילקוט שמואל ב' כי כן הוא • [ה] כנגד כל הפנים, וכמ"ש לקמן ר"ס פ' מ"ו מובחר ושוה לכל פנים ע"ש ובילקוט גרס כנגד פנינה ובניה כנגד כל הבנים • סימן ח' [א] אכ"ל לבית הספר וכמ"ש לקמן שבאו מבית הספר • [ב] לטובה בילקוט לית גרס תיבת לטובה ועיין ב"ב דף ט"ז שטן ופנינה לשם שמים נתכוונו וזהו שכוון בכאן בתיבת לטובה •

פרשה מ"ד הפטורת שבת תשובה • סימן א' [א] לומר שתתכפר לו ע"י הקב"ה, פי' אם אפשר לומר כן

לו ע"י תשובה כך שנו רבותינו האומר [ג] אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקים על ידיו לעשות תשובה למה שאם אדם עושה תשובה וחוזר בו לעבירותיו אינה תשובה זה ירד אדם לטבול והשרץ בידו אין לו הטהרה מה יעשה ישליך מה שבידו ואח"כ יטבול ויטהר אמר הכתוב (ישעי' נ"ה) יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישוב אל ה' וירחמהו שהקב"ה חפץ בתשובה ואינו חפץ להמית בריה שנ' (יחזקאל ל"ג) אם אחפוץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרכו הרעה וחיה והקב"ה קורא אותם בתשובה כביכול שיחיו וכן הוא אומר לישראל (ירמי' ג') שובו בנים שובבים אמר להם הקב"ה עשו תשובה עד שלא נשיב למידת הדין איני יודע מה לעשות אלא עד שאני עומד במדת רחמים עשו תשובה ואני אקבל אתכם מניין ממה שקראו בנביא עד ה' אלהיך

ב (הושע י"ד) שובה ישראל עד ה' אלהיך כך פתח רבי תנחומא בר אבא (ישעי' נ"ה) כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי אין מידת הקב"ה כמידת בשר ודם מידת בשר ודם מדליק את הנר מתוך הנר שאין יכול להדליק אורה מתוך אפילה הקב"ה יתברך שמו כשברא את עולמו היה הכל חושך תוהו ובוהו והוציא אור מתוך חושך שנאמר (בראשית א') והארץ היתה תוהו ובוהו וחושך על פני תהום מה כתב אחריו (שם) ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור בשר ודם משמוציא [א] איספוסין אינו יכול לחזור בו אבל הקב"ה חוזר בו לאחר אפוספים שנא' (הושע י"ד) תאשם שומרון כי מרתה באלהיה מה כתב אחריו (שם) שובה ישראל אין לך כל נביא שהכה ישראל שלא חזר ונתן להם [ב] איספלנים ורפא אותם כל מכה ומכה שהיתה חוזר ומרפא הושע אומר (הושע א') כי לא אוסיף עוד ארחם את בית ישראל וחזר ואמר ורחמתי את לא רוחמה הוא הפה שאמר כי אתם לא עמי חזר וריפא ואמר (הושע ב') ואמרתי ללא עמי עמי אתם הוא הפה שאומר כי היא לא אשתי חזר וריפא ואמר (שם) תיקראי לי אישי הוא שאמר (שם) ושמתיה כמדבר חזר וריפא (שם) והולכתיה המדבר הוא הפה שאמר (הושע יו"ד) דברו דברים אלות שוא כרות ברית ופרח כראש משפט על תלמי שדי חזר וריפא (הושע י"ד) קחו עמכם דברים הוא הפה שאמר (הושע ד') כפרה סוררה סרר ישראל חזר וריפא ואמר (הושע י"ד) ונשלמה פרים שפתינו הוא הפה שאמר [ג] ושובי אל ה' אלהיכם חזר וריפא ואמר (שם) שובה ישראל עד ה' אלהיך • דבר אחר שובה ישראל אין מדת הקב"ה כמדת בשר ודם מידת בשר ודם כותב [ד] אמלוגין קשה ומחליפן בממון הרבה והקב"ה כותב אמלגין קשה ומחליפו בדבר קל ואיזה דבר קל קחו עמכם דברים מה כתב למעלה מן הפרשה (הושע י"ג) צרור עון אפרים (הושע י"ד) תאשם שומרון כי מרתה באלהיה ואחר כל הדברים האלה אומר לישראל עשו תשובה ואני מחליף את כולן

ג ד"א [א] אומר על הושע ועל אליהו אכזריים היו חס ושלום לא היו אכזריים האכזרי היה [ב] מציל אלא למה הדבר דומה לבן מלכים שרנו המלך ונתחייב שריפה מה עשה [ג] סונקתרו אמר למלך [ד] שבקש בבית האסורים וירעב אותה שורפו והוא חשב לומר עד שתשוב חמתו כך כשראה אליהו את ישראל טועים אחר אחאב אמר אליהו מוטב שלש שנים ברעב ולא יפלו לבאר שחת הוי באהבה עשה להם אליהו כך וכן הושע אמר (הושע ט') תן להם ה' מה תתן תן להם רחם משכיל ושדים צומקים ברחמים אמר כך למה הדבר דומה לאדם שנרון [ה] נכנס שליו לטימון עמר אוהבו וביקש עליו ופייסו אמר המלך ובשבילך יכנסו השדות בלבד לטימיון יהיו הקרקעות במקומם כך הקב"ה דן את ישראל ואמר (הושע ט') כי אם יגדלו את בניהם ושכלתים מאדם אמר הושע בבקשה ממך לא כי אלא (הושע ח') רוח יזרעו וסופתה יקצורו קמה איך משהן מגדלים את בניהן אתה מאבדם קמה אין לו הכתבת בתורה ואל

## הגהות ופירוש

כן ובאיזה אופן יועיל התשובה • [ב] אחטא ואשוב וכו' יומא דף פ"ה • סימן ב' [א] אפופסין פי' פסק דין • [ב] איספלנים, פי' רטיה • [ג] ושובי אל ה' אלהים צ"ע ואולי צ"ל ולא שבו אל ה' אלהיהם הושע ז' שם • [ד] אמלוגין, פסק דין • סימן ג' [א] ילקוט הושע י"ד אומר צ"ל אומרים • [ב] הי' מציל בתמי' שהרי הצילו כמה פעמים בתפלתם ובמעשיהם • [ג] סונקתדרו, פי' האומן שלו • [ד] אמר למלך ה"ג בילקוט שם חבשוהו בבית האסורים וירעב ואח"כ אהה שורפו • [ה] ונכנס כל אשר לו לטמיון ילקוט שם, טמיון הוא אוצר המלך • [ו] קמה אין לו צ"ע כל הענין ויתכן לישב שהושע ביקש קמה אין לו, שלא יהי' להם קמה, פי' שלא יהי' להם תאוה וקושי אבר להשמיש כלל, וכמ"ש חז"ל זבחים קט"ו על פסוק ולא קמה עוד רוח בזיש, ומהיבת קמה דווקא דייק התם בהדיא ולא מהיבת רוח והכי איתא שם מ"ש ההם דכתיב ולא הי' בם עוד רוח ומ"ש הכא דקאמר ולא קמה עוד רוח, ומשני דאפילו אקשויי נמי לא מקשו, ולעיל נמי איתא בפרשה מ"ב סימן ד' קמתו של אברהם אבינו הובישה וניבשה מלילות וע"ש הפירוש וכן הוא בבראשית רבה פרשה נ"ג ע"ש וזה שביקש בקשתו על שהאבדם מגדלו ושעב שלא יהי' להם קישוי אבר כלל ולא יעשו נשותיהם, ועל זה השיב לו שוהו

נגד

(ברכות ג׳) ואל אישך תשוקתך וכן כאן קמה אין
לו אמר לו הושע אם כן בבקשה ממך תן להם רחם
משכיל ולא שדים צומקים שלא דומה צערו של קטן
לצערו של גדול אמר לו הקב״ה וכן גורתי ושכלתי
מארם כשראה הושע שאין הקדוש ברוך הוא שומע
לו בא לו אצל ישראל ואמר להם הרבה בקשתי ולא
נשמע לי לכן אתם בקשו על עצמיכם שאינו מחזיר
אתכם שובה ישראל • ד ד״א שובה ישראל עד ה׳
אלהיך לבן מלך שאמר לו אוהבו אביך עתיד להכותיך
ולתובשך בבית האסורין ולמוסרך ביד העבדים
ולהמיתך ברעב ובאחרונה אתה חוזר ומבקש הימנו
והוא מקבלך אלא אם תשמע לי עשה את האחרונים
ראשונים ולך אצלו ובקש הימנו והוא מקבלך ונשתכרת
המכות כך אמר הושע לישראל הוו יודעים עתיד
להכותכם א״כ (הושע ה׳) עליהם אשפוך כמים
(חמתי) עברתי ומוכר אתכם למלכות שנאמר (הושע
ז׳) יפלו בחרב שריהם מזעם לשונם (הושע ב׳) ולקחתי
דגני בעתו ותירושי במועדו ואחר כך סוף שאתם
באים ומבקשים הימנו הוי שמעו לי וקראו ועשו תשובה
עד שלא תלקו ונשתכרתם המכות שובה ישראל ה ד״א
שובה ישראל כל הנביאים קוראים לישראל לתשובה
אבל לא כהושע ירמיה (ירמיה ד׳) אם תשוב ישראל
נאם ה׳ אלי תשוב וישעיה אמר (ישעיה נ״ה) דרשו
ה׳ בהמצאו ולא מלמדים את ישראל מה לומר אבל
הושע אמר עשו התשובה ומלמדם מה יפייסו על עצמם
שובה ישראל עד ה׳ אלהיך וגו׳ קחו עמכם
דברים ושובו אל ה׳ אמרו אליו כל תשא עון וקח
טוב וגו׳ ד״א שובה ישראל עד, כל הנביאים שהכו
את ישראל הכום בנפילה ירמיה אמר (ירמיה כ״ג)
לכן יהי דרכם להם וגו׳ ידחו ונפלו בה וכן עמוס
אמר (עמוס ה׳) נפלה ולא תוסיף קום בתולת ישראל
אבל הושע לא עשתה אלא מתקל׳ שנאמר (שם) כי
כשלת בעונך ו ד״א תשובה חביבה לפני הקדוש
ברוך הוא שהוא מבטל דבריו בשביל התשובה היאך
כתב בתורה (דברים כ״ד) כי יקח איש אשה ובעלה
והיה אם לא תמצא חן בעיניו וכתב לה ספר כריתות
ושנאה האיש האחרון וכתב לא יוכל בעלה הראשון
אשר שלחה לשוב לקחתה אחרי אשר הוטמאה אבל
הקב״ה אינו כן אע״פ שעזבו אותו ועבדו לאחר (שופטים
ג׳) ויעזבו את ה׳ ולא עבדוהו אמר להם עשו תשובה
ובואו אצלי ואני מקבל אתכם ירמיה מפרש (ירמיה
ג׳) לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו
והיתה לאיש אחר הישוב אליה עוד • הלא חנוף תחנף
הארץ ההיא ואת זנית רעים רבים ושוב אלי נאם
ה׳ בואו ואני מקבל אתכם (הושע י״ד) שובה ישראל
עד ה׳ אלהיך ז ד״א שובה ועד היכן התשובה עושה
כל מה שברא הקב״ה אינו נשבע אלא בקבלת שבים
שכן אמר יחזקאל (יחזקאל ל״ג) חי אני נאם ה׳ אם
אחפוץ במות הרשע אמרו הואיל ונשבע שהוא מקבל
את השבים ברין הוא שנלך אצלו שובה ישראל ד״א
שובה ישראל עד ה׳ אלהיך [א] מ צינו שמא לא היה
אחריו שיחזק אמר הריני שב לבן מלכים שהיה
חולה אמר הרופא אם יאכל מן החפץ הוא מתרפא
היה הבן מתיירא לאוכלו אומר לו אביו הדע שאינו
מזיקך הריני אוכל ממנו כך אמר הקב״ה לישראל
מתביישים אתם התשובה הריני שב ראשון שנ׳ (ירמי׳
ל׳) כה אמר ה׳ הנני שב ומה מי שאין לו חטא
ולא סרחון חס ושלום אמר הנני שב בני אדם על
אחת כמה וכמה צריכים לעשות תשובה ולבא אצל
הקב״ה שובה ישראל עד ה׳ אלהיך ד״א שובה
ישראל אם יעשה תשובה שלימה אף העבירות שעשה
מתחילה אינם מתחשבות לו ואינם ניזכרות לו מניין
וישעיה מפרש (ישעי׳ ס״ה) לא תזכרנה ראשונות ולא
תעלנה על לב ואף מן הקרבנות חביבה הוא התשובה
שמואל הנביא אמר (שמואל א׳ ט״ו) הנה שמע מזבח
טוב להקשב מחלב אילים: ח ד״א שובה ישראל
[ב] אמר להם לרשעים שהם מתים בלא תשובה
שהם מאבדים תקותם מן העולם הבא שמלאכים
מסורים לאדם הזה ובכל יום ויום כותבים את מעשיו
והכל צפוי לפני הקב״ה והכל כתוב וחתום אם צדיק
אדם כותבים צדקתו ואם הרשיע אדם כותבים את
רשעתו לפניך כשבא צדיק המלאכים מקדשים
ומקלסים לפניו (ישעי׳ נ״ז) יבא שלום ינוחו על
משכבותם ואם מת אדם רשע שלא עשה תשובה
הקב״ה אומר לו מפח את נפשך כמה קראתי לך
שתעשה תשובה ולא עשית (איוב י״א) ועיני רשעים
תכלינה ומנוס אבד מנהם ותקותם מפח נפש אמרו
הפקחים הואיל וכך הוא מקוה לשבים אמרו (הושע ו׳)
לכו

## הגהות ופירוש

נגד הטבע שהעמדתי שכבר כתבתי בתורה ואל אישך תשוקתך והוא ימשל בך וא״א לי לקלקל בזה, וכן צ״ל קמה אין לו
אמר לו שהבטחתי בתורה ואל אישך תשוקתך וכאן כתיב קמה אין לו, ילקוט שם, וכאשר ראה שלא נתקבלה תפלתו בזה,
התחיל לבקש תן להם רחם משכיל ושדים צומקים• סימן ז׳ [א] נלענ״ד שמא, אכל״ב, מצינו שמי שלא הי׳ אחריו שיחזק
אמר הריני שב פי׳ שאין ענין התשובה אין בהקב״ה בשרי מקיפו כול התשובה וק״ו למי שהוי בו התשובה כל שכן שצריך
לשוב ומתנוסים ומחל• סימן ח׳ [א] אמר, צ״ל אוי, ועיין הענין לעיל פ׳ ג׳ סימן ב׳• [ב] אולי צ״ל ביתי׳ קרוב
עשה

לט ונשובה אל ה' כי הוא טרף וירפאנו יך ויחבשנו ד"א שובה ישראל השוטים שאומרים שמא נשוב ולא מקבל אתכם הנה נבא לא הקרא שוטים הרבה, הוא אומר (ירמי' ג') י"ד שובו בנים שובבים אין אתם מפסידים אלא מה, ארפא משובותיכם וכן ישעיה מתנבא (ישעי' נ"ז) שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו על איזה רחוק הוא אומר על מי שהרחיק את עצמו אלא קרוב הוא אצל הקב"ה מה רפואה הנה צריך זה רשע [ב] שהיה קרוב ועשה תשובה ונתקרב אצל הקב"ה שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר יוהם הושע הואיל והוא מרפא את השבים שובה ישראל עד ה' אלהיך: מ ד"א שובה ישראל [ג] מביאות את הגאולה מתוך צרה אדם נגאל (דברים ד') בצר לך ומצאוך את כל הדברים האלה ומתוך קץ (שם) באחרית הימים ומתוך תשובה (שם) ושבת עד ה' אלהיך ומתוך רחמים (שם) כי אל רחום ה' אלהיך ובזכות האבות (שם) ולא ישכח את ברית אבותיך והתשובה גורמת לרחמים ולזכות האבות שכן הוא אומר (שם) ושבת עד ה' אלהיך (שם) ושמעת בקולו ושוד (שם) כי אל רחום ה' אלהיך הוי נשיב אצלו שאין לנו כמותו אלהים שהוא מקבל אותנו בשעה שאנו שבים מפשע (הושע י"ד) שובה ישראל עד ה' אלהיך לבן מלך שהיה רחוק מאביו מהלך מאה יום אמרו לו אוהביו חזור אצל אביך אמר להם איני יכול שלח אביו ואמר לו הלך מה שאתה יכול לפי כחך [ג] ואם בא אצלך כשאר הדרך כך אמר להם הקב"ה (זכרי' א') שובו אלי ואשובה אליכם. לבן מלכים שהיה לו [ג] רץ לפני אביו אמר לו בקש מן אביך עד שהוא נתון בפלטין שלו עד שלא ישב בבימה ויפצ עליך מדת הדין. לכן הושע אמר להם לישראל שובה ישראל עד ה' אלהיך עד שנתון במדת רחמים עשו תשובה כי הקב"ה רחום וחנון ורוצה בתשובה עד שלא יפתח לכם מדת הדין בשר ודם כועס על חבירו והוא מוליך לו דורון שיקבלנו ספק מתקבל והקב"ה אינו כן אלא בדברים (הושע י"ד) קחו עמכם דברים ו"א עוד אלא אדם שהוא הולך לכבד את המלך הולך מלא וחוזר ריקם והקב"ה אינו כן אלא הולכים אצלו ריקנים וכשבאי' אצלו מלאי' הם אומרי' לו (שם) כל תשא עון והוא אומר להם וקח טוב לכן הנביא משבחו על רוב רחמיו ואומר לו (מיכה ז') מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע ד"א שובה ישראל עד ה' אלהיך דרש רבינו הקדוש גדול כחו של התשובה שמכון שאדם שהרהר בלבו לעשות התשובה מיד היא עולה לא עד עשרה מילים ולא עשרים ולא עד מאה אלא עד מהלך חמש מאות שנים ולא עד רקיע הראשון אלא עד רקיע השני ולא עד רקיע השני אלא שהיא עומדת לפני כסא הכבוד כן הושע אומר שובה עד ה' אלהיך דבר אחר עד ה' אלהיך אמרו רבותי של עולם [ד] מתוך שאין אנו מן העונות שהם מרובים אמר לו דוד (תהלים ל"ח) כי עונותי עברו ראשי וכן עזרא אמר (עזרא ט') כי עונותינו רבו למעלה ראש ואשמותינו גדלה עד לשמים אמר הקב"ה אל תתיראו מן הדבר הזה אם הם עד הרקיע ואתם עושים התשובה אני סולח ולא עד הראשון ולא עד השני ולא עד הג' אלא אפילו עד השביעי עד כסא הכבוד ואתם עושים תשובה מיד אני מקבל אתכם שובה ישראל עד ה' אלהיך שובה ישראל ואפי' עוונות עד ה' אלהיך. ילמדנו ד"א שובה ישראל עד ה' אמרו לו ישראל רבונו של עולם אם עושים אנו מי מעיד שקבלת אותנו אמר להם הסניגור שלכם זה מיכאל שנאמר (דניאל י"ב) בעת ההיא יעמוד מיכאל אמרו אין אנו מבקשים אלא לך שנ' (תהלים כ"ז) לך אמר לבי בקשו פני ואני מעיד עליכם ויש לך מנין למיזר וכי איזו מדה מרובה מדת הפורענות וזו אומר מדת הטובה בא וראה אין כבודו של הקב"ה להעיד על הדברים הללו ואין בכבודו ומעיד על המנאפים ועל המכשפים שנ' (מלאכי ג') וקרבתי אליכם למשפט והייתי עד ממהר במנאפים ובמכשפים אמר הקב"ה ואף על פי שהוא חוטא אני מעיד, על מי שהוא עושה תשובה על אחת כמה וכמה אמר הושע שובה ישראל עד ה' אלהיך אמרו רבונו של עולם ומה אתה עושה לכל עונותינו אמר להם עשו תשובה והם נבלעים מן העולם שנא' (ירמי' נ') יבוקש עון ישראל ואיננו ואת חטאת יהודה ולא תמצאנה אמרו לו ולהיכן אתה משליכם אמר להם לים שנא' (מיכה ז') ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו ותשליך במצולות ים כל חטאתם. סליק

פרשה מ"ה

## הגהות ופירוש

עשה התשובה ויתקנה. סימן מ' [א] כצ"ל שובה ישראל הושבה דברים מביאות את הגאולה ויתון לזה בא לן ועיין דברים רבה. [ב] ואם בא אצלך כשאר, מכ"ל ותני בא הכל; נכאר הזין. [ג] רץ לפני אביו, כ"ל רץ לפני אביו, נותן נ"ל נהגו, ויחטא, מינוק וירוק. [ד] מכ"ל וירוק אחי לנו והולכים לגוי עון השמטת אבן מהרים, זהו כמו וגו', וכן עזרא וגו' וזה נאמר הגיע.

פרישה מ"ה

# פרשה מה

א (תילים ל"ב) לדוד משכיל אשרי נשוי פשע כסוי חטאה ילמדינו מי שהוא רואה קרי ביום הכיפורים מהו שירחוץ כדרכו ביום הכיפורים כך שנו רבותינו מי שראה קרי ביום הכיפורים [א] רוחץ כדרכו ביום הכיפורים, בלבד שילך וירחץ במקום צנוע שאין לך חברה לפני המקום מן הצניעות (מיכה ו' ח') והצנע לכת עם אלהיך אף על פי [ב] שהתורה לך טהרה ונירה ביום הכיפורים ולמה כן אלא הכל בשביל שהרהך שביום הכיפורים הקדוש ברוך הוא מטהר את ישראל ומכפר על עונותיהם שנאמר (ויקרא ט"ז) כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם ואם תאמר לאומה אחרת לאו אלא לישראל בלבד שכן מיכה הנביא אמר (מיכה ז') מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע לשארית נחלתו לישראל בלבד הוא סולח כיון שראה דוד היאך הקדוש ברוך הוא סולח לעונותיהם של ישראל ומרחם עליהם התחיל מאשרם ומשבחם (תילים ל"ב) אשרי נשוי פשע כסוי חטאה ·

ב לדוד משכיל אשרי נשוי פשע כסוי חטאה זש"ה (תילים פ"ה) נשאת עון עמך אתה [א] מוצא ביום הכיפורים בא שטן לקטרג את ישראל והוא פורט את עונותיהם של ישראל ואמר רבונו של עולם יש באומות העולם מנאפים וכן בישראל יש באומות העולם גנבים וכן בישראל והקב"ה פורט את זכיותיהם של ישראל מהו עושה נוטל קנה של מאזניים את העונות כנגד הזכיות והם נשקלים העונות והזכיות אילו כנגד אילו ושתי הכפות של מאזניים נמצאים מעויינות והשטן הולך להביא עונות וליתן בכף העונות ולהכריע מה הקב"ה עושה עד שהשטן חוזר ומבקש עונות הקב"ה נוטל את העונות מתוך הכף ומטמינם תחת פורפירה שלו והשטן בא ואינו מוצא שם עון שנ' (ירמי' נ' כ') יבוקש עון ישראל ואיננו כיון שהשטן רואה כן אמר לפני הקב"ה רבש"ע נשאת עון עמך אתמהא כיון שראה דוד כך אמר היאך נושא עון ומכסה חטאתם התחיל משבחם אשרי נשוי פשע כסוי חטאה ·

ג ר"א אשרי נשוי פשע אל תהי קורא [א] סמ"ך אלא שי"ן נשוי. א"ר ברכיה הכהן דהוא [ב] אנשי חובינן קדמיי שהוא סולח לעונותינו בכל שנה ושנה שנ' (ויקרא ט"ז) והיתה זאת לחוקת עולם לכפר על בני ישראל וכן הוא אומר אחת בשנה (יכפר עליו לדרותיכם) לכך אשרי נשוי פשע, אשרי אדם לא יחשוב ה' לו עון א"ר שמעון בן לקיש למה הדבר דומה למי ששתתה מים המרים ונמצאת טהורה התחיל אמר לו אחד אשרי אימא שלא צריכה לשתותם כל עיקר כך דוד אמר אשרי נשוי פשע כסוי חטאה אמר לו הקב"ה אשרי אדם לא יחשב לו עון ומי הן אילו שהקדוש ברוך הוא נושא פשעיהם אילו ישראל שהן זכאין ביום הכיפורים ופורטים עונותיהם ופשעיהם והקב"ה נושא אותם עונותיהם אמר הכתוב (משלי כ"ח) מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועוזב ירוחם כיון שישראל פורטים את עונותיהם ומתודים לפני הקב"ה סולח להם ועובר על פשעיהם שנאמר (ויקרא ט"ז) כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם לפני ה' תטהרו כיון שראה הנביא כן התחיל מקלס להקב"ה על כך ואמר (מיכה ז') מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע לשארית נחלתו לא החזיק לעד אפו כי חפץ חסד הוא ·

# פרשה מו

א (שמואל א' א') מנה אחת אפיים מובחר ושוה לכל פנים כר"א [א] (מלכים א' ו' י"ז) הוא ההיכל לפני, יתן ה' את שלהך הישלת דברים כלפי מעלה כר"א (שמואל ב' ו') על השל, ויזכרה ה' בר"ה נפקדה חנה, זה היום תחילת מעשיך זכרון ליום ראשון. זה היום תחילת מעשיך ר"ה בתחילת מעשיך בכ"ה באלול ברא את העולם יום ראשון ליצירה [ב] בראשון עולה למניין כ"ה באלול למניין אלפים שנבראת התורה

## הגהות ופירוש

**פרשה מ"ה** פרשת יוה"כ· **סימן א'** [א] ברכה י"ח שבת קי"א תענית י"ג יומא פ"א · [ב] אע"פ שהתורה לך טהרה ונדה כ"ע ואולי"ל, אע"פ שהותרה לך עברת נדה · **סימן ב'** [א] ילקוט תילים ל"ב · **סימן ג'** [א] סמ"ך אלא שי"ן, פי' שין שמאלית אלא ימנית · [ב] אנשי חבינן קדמי שהוא שוכח עונות ראשונים, ירושלמי סנהדרין ריש פרק יו"ד וסוף פרק א' דשבועות ·

**פרשה מ"ו** ול"ע על פרשה זאת אשר אבין כותלי דבריה ניכר שבענין ר"ה כיא מדברת וא"כ אין מקומה כאן אלא למעלה בין פרשיות של ר"ה ועיקר מקומה בפרשה מ"ג סימן ו' כי שם מקום הדרשה על פסוק זה, ועכ"פ מקומה בין פרשיות של ר"ה ולא בכאן בין פרשיות יום כפורים ככ"ל· **סימן א'** [א] הוא ההיכל לפני, ול"ע מה ראוי הוא לכאן, אך מלאתי בירושלמי פרק תפלת השחר הלכה ה', אמר ר' יהושע בן לוי, הוא ההיכל לפני, לפנים, היכל שכל הפנים פונים לו, וזהו מה שכיון בכאן, מנה אחת אפים ותיבת אפים פי' פנים, והכוונה שוה לכל הפנים, וכמ"ש שם, וכן הוא בשיר רבה פסוק כמגדל דוד · [ב] ראשון ליצירה בראשון בתחילת הבריאה כי כל יום הראשון נקרא ראשון ליצירה

דתורה קודם בריאת עולם ויום ראשון של עולם נבראו המאורות ולא נתלו עד יום ד' [ג] ועכשיו האריכה אורה אותה שלשה ימים שהן ל"ו שעות (בראשית א') ויאמר אלהים יהי מאורות ברקיע השמים למה יהיו להבדיל בין היום ובין הלילה עכשיו נתלו וקודם לכן לא היו לילה שהבדילה ליום אלא שלשה ימים היה אורה ואף ביום השבת שבר"ה [ד] [שני ימים היו חסירים להשלים אלול וביום אלול וביום ששי נשלמו] ולמחר ביום השבת היה ראש השנה באותו היום נמי האריך היום ל"ו שעות שלא היתה מירת הלילה נוהגת שבשעה שחטא אדם נתגרש בו ביום ולמחר בראש השנה צמחה כפרתו שבא שבת ולימד עליו זכות [ה] (משלי י"ד) ברכת ה' היא תעשיר שבת מעשרת שומרידה בהעשר יוסף מוקר שבי לא תוסיף עצב עמה שדינו למיתה היה ואמר השבת לא תוסיף עצב ביומי ואל תמיתהו ברכת ה' זו שכתב (בראשית ב') ויברך אלהים את יום השביעי במה ברכו באורה שהוסיף לו אורה כל לילי שבת ויומן ל"ו שעות כדי שלא לצער אדם הראשון שעדיין לא ראה חשיכה ולילה ועכשיו היתה אורו זו של שבת ור"ה כאורה של יום ראשון של עולם שזו לו' זו לו' שעות והיינו דאמרינן זה היום תחילת מעשיך כלומר שהוא כתחילת מעשיך זכרון ליום ראשון שאורה שלו כאורה של יום ראשון והיינו דכתב (תילי' ע"א) וצדקתך אלהים עד מרום אשר עשית גדולות צדקה עשה אלהים במרום שגידלתה המאורות אשר עשית גדולות מאורות את שני המאורות הגדולים [ו] שעשית צדקה עם אדם הראשון שהרי הוא חטא ואתה הארכת לו אורה כדי שלא יצערהו והיינו דכתב (איוב כ"ה ג') היש מספר לגדודיו ועל מי לא יקום אורהו זה אדם הראשון אע"פ שחטא קם אורה עליו שלשים ושש שעות, כי חוק לישראל באותו היום נותנים לו מזונותיו לאדם, ומשפט לאלהי יעקב באותו היום דן הקב"ה דיניו על בריותיו ולפיכך ניצל אדם הראשון מדין בזכות השבת שפייסה בעבורו ולפיכך אמר אדם הראשון אותו מזמור בלשון שירה (תילים צ"ב) טוב להודות לה' וגו' ובא משה והתילו בראשי

אותיות שמו [ז] (שם) מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לה' וגו' ב ואף בשאילות שנשאלים לפני רבינו הקדוש כתב כך (שמות כ') כי ששת ימים עשה ה' וגו' (בראשית ב') ויכל אלהים ביום השביעי וגו' וכי מלאכה עשה הקב"ה בשבת חס ושלום אלא (שמות כ') וינח ביום השביעי וכתב (בראשית ב') וישבות ביום השביעי וכתב (שם) כי בו שבת מכל מלאכתו וגו' אלא מהו ויכל אתה מוצא כשברא הקדוש ברוך הוא את עולמו היה בורא שלש בריות בכל יום ובערב שבת היה עוסק כל היום באדם שעה ראשונה עלה במחשבה שניה נמלך במלאכי השרת שלישית ביום צבר עפרו ברביעית גיבלו חמישית ריקמו ציירו כמה שאדם חי על ידי עצמו שנאמר (תילים קל"ט) אשר עשיתי בסתם רקמתי בתחתיות ארץ ששית העמידו על רגליו והיה עומד מן הארץ ועד השמים שנאמר (דברים ד') אשר ברא אלהים אדם וגו' שביעית נפח בו נשמה שמינית הכניסו לג"ע תשיעית ציוהו מזה אכול ומזה אל תאכל עשירית חטא אחת עשרה נידון שתים עשרה ניתן [א] פאופרי' ופייסה עליו השבת ופדה אותו מדין ונטל דימוס והתחיל מקלס לשבת שנאמר (תילים צ"ב) מזמור שיר ליום השבת אמרה לו השבת אני ואתה נקלס להקב"ה שכן נתן בו כח שנאמר (שם) טוב להודות לה' וגו' עד שלא באתה השבת כביכול היה המלך יושב ומצטער על עולמו לומר כל מה שבראתי בשביל אדם בראתי עכשיו הוא נוטל אפופסים והוא מבטל כל מלאכה שעשיתי וחוזר העולם לתוהו ובוהו אמר הקב"ה כל מה שבראתי בטל מה הועילה כתב מלאכת יום ראשון יום שני יום שלישי יום רביעי חמישי וששי היכן הוא מעשה מלאכתי עכשיו אדם נוטל אפופסים הרי כל המלאכה בטילה עד שהמלך מיצר על עולמו נכנס השבת ונטל דימוס אמר הקב"ה כל מה שעשיתי השבת שיכללה שנאמר (בראשית ב') ויכל אלהים ביום השביעי ג [א] (משלי ג') ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים כתב כשם שברא הקב"ה ארבע רוחות כך סיבב לכסאו ארבע מלאכים ואילו הן מיכאל גבריאל אוריאל רפאל וכך העמיד ארבע דגלים מיכאל מימינו

[ג]

## הגהות ופירוש

לילה בערך שאר ימי השבוע אלא שיום ראשון זה ראשון לכל ימות עולם וזהו בראשון • [ג] ועכשיו, פי' קודם שנתלו • [ד] המאמר המוסגר אין לו הבנה וצריך תיקון ואפשר נראה הכוונה היוצאת ממנו לבאר איך הי' אז ר"ה בשבת, ואמר שר"ה הי' אז ב' ימים והרוצה אלול שעבר מלא הי' ואח"כ הי' ר"ה יום שלשים שהוא ערב שבת ויום שלשים ואחד שהוא בשבת שהי' יום ראשון הי' כ"ה אלול וצ"ע • [ה] ירושלמי ברכות פרק ב' בסוף וב"ר פ' י"א ולעיל פ' כ"ג סימן ז' • [ו] שעשית הוא פירוש אחר על פסוק זה וכמו ד"א הוא • [ז] ומזמור שיר ליום השבת ר"ת למשה ועיין בראשית רבה פ' כ"ב בסוף ועיין מ"כ שם • סימן ב' [א] האופרים לפי הענין פי' פסק דין ואולי צ"ל אפפוסין כמ"ש לקמן ולעיל ופירושו פסק דין • סימן ג' [א] במדבר רבה פרשה ב' ובמדרש כונן בסוף וצ"ע גדול מה ענין זה לכאן ואפשר מפני שדרש למעלה פסוק אשר עשיה

# פסיקתא רבתי

[ב] נגד ראובן ברגלים וכן הימנה דן צפונה יהודה מזרחה אפרים ימה למה נקרא שמו מיכאל שבשעה שעברו ישראל בים פתח ואמר (שמות ט"ו) מי כמוך באלים ה' וכשסיים התורה אמר (דברים ל"ג) אין כאל ישורון מי כמוך ואין כאל הרי מיכאל [ג] אוריאל משמאל כנגד דן שהוא חושך ולמה נקרא שמו אוריאל בשביל תורה נביאים וכתובים שהקב"ה מכפר עליו [ד] ומאליהן לישראל שנאמר (מיכה ז' ח') כי אשב בחושך ה' אור לי גבריאל כנגד משה ואהרן · ומלכות בית דוד ולמה נקרא שמו גבריאל שביהודה כתב (ד"ה א' ה' ב') יהודה גבר באחיו וכתב (ישעיה ט') ויקרא שמו פלא יועץ אל גבור [ה] רפאל מאחריו ולמה נקרא שמו רפאל כדי לרפאות שברו של ירבעם שיוצא מאפרים שהוא במערב כדכתב (במדבר י"ב) אל נא רפא נא לה · [ו] הה"ד (משלי ג') כונן שמים בתבונה אמר לו הקב"ה למשה משה הנהג את ישראל לפי מעשיהם מזרח שממנו אורה יוצא לעולם יהא שבט לוי הוא כנגד שנאמר (במדבר ג' ל"ח) והחונים לפני המשכן קדמה לפני וגו' ומניין שלוי נקרא אור שנאמר (דברים ל"ג) וללוי אמר תומיך וגו' ועליו שבט יהודה [ז] שהם ראוין שנאמר (במדבר ב') והחונים מזרחה דגל מחנה יהודה לצבאותם ועליו יששכר שהוא בעל תורה ומנין שהתורה נקרא אור שנאמר (משלי ו') כי נר מצוה ותורה אור ועליו זבולן שהוא בעל עושר שנאמר (דברים ל"ג) שמח זבולן בצאתך ויששכר באוהליך דרום שמשם יוצאים גשמי נדבה ברכה וטללי ברכה יהי שרוי ראובן שרוי כנגדו שהוא [ח] בעל התשובה שנאמר (במדבר ב') דגל ראובן תימנה ועליו גד שהוא גיבור שנאמר (בראשית מ"ט) גד גדוד יגודנו ועליו שמעון ראובן בתשובה גד בגבורה ושמעון באמצע [ט] לכפר אמר לו הקב"ה מערב שממנו שלג [י'] וברד והוא השרה כנגדו אפרים ומנשה ובנימן שהם בני יוסף שנתגבר [י"א] עליו יצרו ומנין שקראו שלשתן גבורים שנאמר (תילים פ') לפני אפרים ובנימן ומנשה עוררה את גבורתיך ולכה לישועתה לנו והשכינה במערב שנאמר (דברים ל"ג) ובין כתיפיו שכן אמר לו הקב"ה צפון שממנו חושך יוצא לעולם הסדר כנגדו שבט דן על שם ע"ז שעבדו לפי שחזר ירבעם כל השבטים ולא קבלו אלא שבט דן (במדבר ב') ועליו מטה אשר להאיר על החושך שנא' (דברים ל"ג) ולאשר אמר ברוך מבנים אשר יהי רצוי אחיו וטובל בשמן רגלו כתב (משלי ג') ה' בחכמה יסד ארץ : סליק

# פרשה מז

א (ויקרא ט"ז) וידבר ה' אל משה אחרי מות שני בני אהרן ילמדנו רבינו איזו גדולה מזו התפילה או התשובה [א] יהודה בן רבי חייא אומר ור' יהושע בן לוי אומר התפילה מבטלת חצי הגזירה והתשובה מבטלת כל הגזירה א"ר יהודה בר חייא מניין שהתשובה מבטלת חצי הגזירה שנא' בקין (בראשית ד') נע ונד תהיה בארץ כיון שעשה תשובה (שם) גדול עוני

## הגהות ופירוש

עשית גדולות הבית אגב פסוק זה ה' בחכמה והוא דוחק · [ב] ה"ג נגד ראובן בדגלים הימנה וכן דן לפונה יהודה מזרחה אפרים ימה ובמ"ר שם ל"ג לוי כלל למאמר וכנ"ל וכו', ובמדרש כונן איתא מיכאל במזרח מלפניו כנגד שבט לוי שבשעה שעברו ישראל את הים ענה משה ואמר מי כמוך ואח"כ אין כאל ישורון הרי מיכאל ולפי גרסת המדרש והספר צ"ע מה ענין משה לדגל ראובן ושל מה ענינם שבשביל שאמר משה כן יקרא המלאך ע"ש מאמרו, אך לפי גרסת מדרש כונן אתי שפיר אלא שגם לדבריו צ"ע למה לא הזכיר בכאן יהודה שהוא במזרח וגם במדרש כונן כשהזכיר גבריאל בדרום אמר כנגד ראובן ויהודה דכתיב כי יהודה גבר באחיו וזה המי' גדולה ומי כחכם ומי יודע פשר דבר · [ג] אוריאל משמאל הוא בצפון · [ד] ומאליהם צ"ל ומאיר להם · [ה] ובמ"ר שם ובמשה כתיב ויקרא אל משה וצ"ל פירושו כדאיתא בויק"ר פ' א' על פסוק ויקרא וגו' שזהו גבורתו של משה שהי' גבור מכל ישראל שכולם לא סבלו הדבור והוא סבל · [ו] הה"ד כונן שמים בתבונה כצ"ל וזה התימות המאמר של מעלה שפתח בד' רוחות לכסא וזה שייך לשמים ומאמר שלהלן עד סוף הפרשה הוא פירוש על בחכמה יסד ארץ וכמו שאומר בסוף וגם מדבר ממה שבארץ אלא שהפך הסיעה לפרש מאמר של סוף הפסוק תחלה ואח"כ מאמר של ראש הפסוק וכן לא יעשה ובמדרש במדבר רבה שם וכן במדרש כונן הביא המאורים כסדרן מאמר שכתוב כאן אחרון כתוב שם ראשון וזה כדמות ראי' למה שכתבתי למעלה ענם על שייכות כל המאמר לכאן כי אגב סדרם פסוק ולדקתן אלהים עד מרום אשר עשית גדולות הבית ג"כ פסוק זה לדרשו ולזה הביא תחילה מאמר של כונן שמים שהרי אל מאמר זה כוונתו · [ז] שהם ראוין ה"ג במ"ר שם שהם בעלי מלוכה · [ח] בעל תשובה ותשובה מקה טובה ורחמים של הקב"ה באים על הבריות בשעה שהן עושין תשובה כן הגי' במ"ר שם · [ט] לכפר צ"ל לכפר עליו · [יו"ד] ה"ג במ"ר שם מערב אוצרות שלג ואוצרות ברד וקור וחום וכנגדן אפרים ובנימן ומנשה · [יא] שנתגבר על יצרו כ"ל · [יב] והשכינה במערב בגבול בנימן, שנאמר ובין כתיפיו שכן, בברכת בנימן כתוב · [יג] וטובל בשמן רגלו ועליו נפתלי שהוא מלא ברכה כדי לפרנס כיוה דכתיב נפתלי שבע רצון וכו' לכך נאמר ה' בחכמה יסד ארץ כן הוא שם במ"ר ·

**פרשה מ"ז** פרשת יו"ב · סימן א' [א] יהודה, ויקרא פ' יו"ד ה"ג שם ר' יהודה ור' יהושע בן לוי ר' יהודה אומר תשובה עושה מחצה ותפלה עושה הכל וריב"ל אומר התשובה עושה את הכל והתפלה עושה מחצה ·

עוף מנשוא בטלה ממנו חצי הגזירה שנ' (שם) וישב [ב] בארץ נוד קדמת עדן א"ר יהושע ב"ל התשובה מבטלת כל הגזירה והתפילה חצי הגזירה שכן [ג] אתה מוצא ביכניה מלך יהודה שהקב"ה נשבע (ירמי' כ"ב) אם יהיה כניהו בן יהויקים מלך יהודה א"ר מאיר בימינו נשבע שנ' ימיני כי משם אתקנך ומה גגזר עליו שימות בלא בנים שנ' (ירמי' כ"ב ל') כתבו את האיש הזה ערירי וכיון שעשה תשובה ביטל הקב"ה את הגזירה שנ' (ד"ה א' ג' י"ז) ובני יכניה אסיר וכן הוא אומר (חגי ב' כ"ג) ושמתיך כחותם הרי שהתשובה מבטלת את כל הגזירה ומנין שהתפילה מבטלת חצי הגזרה שכן אתה מוצא באהרן שנ' (דברים ט') ובאהרן התאנף ה' מאד להשמידו א"ר יהושע דסכנין בשם ר"ל אין להשמידו אלא עקירת בנים ובנות שנאמר (עמוס ב') ואשמיד פריו ממעל ושרשיו מתחת לא עשה אלא כיון שנתפלל משה עליו שנא' (דברים ט') ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההיא אמר לו הקב"ה הואיל שנתפללת עליו ביטלת חצי הגזירה ממנו (ויקרא י"ד) ואל אלעזר ואל איתמר הנותרים מלמד שאף הן היו בכלל הגזירה אמר רבי מנא דשאב בשם ר' יהושע ב"ל (משלי כ"ד) הצל לקוחים למות נמצאת אומר שעל ידי התפילה ניצולו אלעזר ואיתמר אמר הקב"ה חייך כך הייתה הגזירה שימותו כל בנים והואיל שנתפלל משה הריני מבטל חצי הגזירה ומבטל שנים ומניח שנים מנין שקרינן בעניין (ויקרא ט"ז) אחרי מות שני בני אהרן ב כך פתח ר' תנחומא בר' חייא (תילים ס"ג) אלהים אתה אשחרך [א] צמאה לך נפשי (שם) כן בקודש חזיתך (שם) כי טוב חסדך מחיים שפתי ישבחונך מהו אלהים אלי אתה [ב] בשעה שגזרו המצרים על ישראל (שמות א') כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו היתה בת ישראל בזמן שהיתה מרגשת קרובה לילד היתה יוצאה לאשפה ויולדת שם מיד היה הקב"ה יורד ומרחיצו ומניקו ומלבישו (יחזקאל ט"ז) וארחצך במים ואשטוף דמיך מעליך ואלבישך רקמה [ג] ואנעלך תחש לפיכך דוד אמר על כנסת ישראל אלהים אתה אשחרך כשעשית את הדין במצרים בים וראינו אותך ואמרנו (שמות ט"ו) זה אלי ואנוהו ושיחרנו אותך ולא נזקתי [ד] משעשית את הדין במצרים חילקת את כבודך והיית נפשינו צמאה לראותך [ה] וכך את כמה לך בשרי והיכן במדבר בארץ ציה ועיף בלי מים כך בקודש חזיתיך כשם שראיתי אותך בים כך ראיתי אותך בסיני ואין קודש אלא סיני שנא' (תילים ס"ח) ה' בם סיני בקודש וכשם שראיתי אותך בים [ו] ולא נזקתי שנא' (שמות כ"ד) ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו [ז] וכן בקודש חזיתיך מהו לראות עוזך וכבודך אמר אהרן ישראל שהיו הדיוטים ראו אותך בים ובסיני ולא הוזקו ואני שהשריתני אצלך במשכן (ויקרא י"ד) ומפתח האהל מועד לא תצאו והזהרת את ישראל והזר הקרב יומת נכנסו בני לראות עוזך וכבודך ומתו אמר הקב"ה למשה אמור לאחיך אהרן חסד גדול עשיתי עמך וכבוד גדול חילקתי לך שנשרפו בניך אני נתתי אותם לפנים מכל המחיצות אפילו משה אחיך, היאך, ישראל מקיפין את הלוים ומשה לוי והלוים יחנו סביב למשכן העדות נמצאת למד אהרן ובניו לפנים ומשה בחוץ וראה מה כתב למעלה מן הפרשה פרשת זבין מצורעים וכל שהוא נכנס לאהל מועד שלא ברשות [ח] נצטרע וכן היתה מבקש שיהיו בניך מצורעים, מן יושבים לפנים מכל המחיצות היתה מבקש שיהיו יושבים לעצמם חוץ לכל המחוצה (ויק' יג) והצרוע אשר בו הנגע בדד ישב כיון ששמע אהרן אמר מודה אני לפניך במה שעשית עמי שטוב היא לי בחסד שעשית עמי שימותו ולא שיהיו חיים מצורעים על כן אני חייב להודות לך ולשבחך (תילים ס"ג) כי טוב חסדך מחיים שפתי ישבחונך והכל ממך להיות אומר שבאהרן הכתוב אומר ראה מה כתב אחריו (שם) כן אברכך בחיי בשמך

## הגהות ופירוש

[ב] פ"ג שם בויק"ר פ' י"ד בארץ נוד קדמת עדן, כע ונד אין כתיב כאן אלא וישב בארץ נוד וכו' תפלה עשתה הכל ומחצה אתה למד מחזקי', חזקי' עיקר מלכותו לא היתה אלא ארבע עשרה שנה וכו' וכיון שהתפלל הוסיפו לו חמש עשרה שנה שנאמר הנני יוסיף על ימיך חמש עשרה שנה ע"ש. [ג] אתה מוצא עיין ג"כ בשיר רבה פסוק שימני כחותם. סימן ב' [א] עיין לעיל פרשה א' סימן ג' ומש"ש. [ב] במ"ר פ' א'. [ג] ואנעלך תחש ומביים שם במדרש שו"ט א' וכשנגלה הקב"ה על הים הכירוהו התינוקות שנאמר זה אלי ואנוהו וכמ"ש למטה. [ד] משעשית את הדין במצרים, חלקת את כבודך, פי' הפלגת כבודך ממנו, ולא נראית לנו, והיתה נפשנו צמאה לראותך, וכן אתה אומר כמה לך בשרי, והיכן במדבר בארץ ציה ועיף בלי מים, והיינו במדבר סיני, וכן עשית לנו, כן בקודש חזיתיך, ומהו כן, כשם שראיתי אותך בים, כן ראיתי אותך בסיני, ואין קודש אלא סיני, שנאמר ה' בם סיני בקודש, וכשם שראיתי אותך בים, ולא נזקתי, כן ראיתי אותך בסיני ולא נזקתי, וכן בקודש חזיתיך שנאמר ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו כצ"ל לפרש המאמר ולהגיהו וכן מבואר בילקוט תהלים ס"ג ע"ש. [ה] אוכ"ל וכן אתה אומר. [ו] ולא נזקתי וכן בקודש חזיתיך שנאמר ואל אצילי בני ישראל כן נראה לי להגיה כי הפסוק הזה כתוב אצל סיני. [ז] וכן בקודש חזיתיך, המאמר הזה מקומו למעלה קודם הינת שנא'

בשמך אשא [ט] כפי אמר הקב"ה למשה הואיל ופגעה באהרן מידת הדין ועוד שהוא מורה לי על החסד שעשיתי עמו, לך נחמו: (ויקרא י"ו) ויאמר ה' אל משה דבר אל אהרן אחיך ואין דבר אלא [יו"ד] תנחומים ג' (שם) וידבר ה' אל משה אחרי מות אשרי אדם שנגעו בו ייסורים וכבש רחמיו ולא קרא תגר אחר מדת הדין אלא כיון שבאו ייסורים על איוב אילו כבש כעסו ולא קרא תגר אחר מידת הדין למידה גולה ומשובחת היה בא• א"ר חנינא בר פפא אילו לא קרא תגר כשם שאומרי' עכשיו בתפילה אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב כך היו אומרים ואלהי איוב שעצה נטל הקב"ה לעיני קדושים של מעלן אמר להן איוב עבדי זה ד' מידות גדולים יש בו (איוב א') איש תם וישר ירא אלהים וסר מרע והגיעו כל אלו הייסורים אם עומד הוא בהם ולא קורא תגר מייחל אני שמי עליו כשם שייחלתי על האבות לא עשה אלא כיון שהגיעו אותו ייסורים התחיל מבעט ואומר (איוב כ"ג) מי יתן ידעתי ואמצאהו מיד אמר לו הקב"ה האיוב החשכתה עיצה שנטלתי למעלן (איוב ל"ח) ויען ה' את איוב ומה אמר לו (שם) מי זה מחשיך עצה במילים כמה החשכתה את העיצה במלים בלי דעת במלים שהוצאת מפיך הייתה אומר אם אתבשנו מה יש לו להושיבני (איוב כ"ג) אדעה מלים יענני ואבינה מה יאמר לי אמר איוב הלכתי לכל מקום לבקש אותו ולא מצאתי אותו הלכתי למזרח ולא מצאתי שנ' (איוב כ"ג) קדם אהלך ואיננו הלכתי למערב לבקשו ולא מצאתיו (שם) ואחור ולא אבין לו הלכתי לצפון לבקשו ולא מצאתיו (שם) שמאל בעשותו ולא אחז הלכתי לדרום לבקשו ולא מצאתיו (שם) יעטף ימין ולא אראה אמר לו הקב"ה מה חוזר ומתייגע הריני נגלה עליך אמר לו מהיכן אני נגלה עליך העליונים והתחתונים אינם מחזיקים כבודו של הקב"ה וצמצם עצמו לתוך הסערה (איוב ל"ח) ויען ה' את איוב מן השערה• ד"א מכל שיער ושער שבראשו היה הקב"ה משיח עצמו עמו. אמר לו הקב"ה למי אתה קורא תגר שהיגיעוך היסורים שמא אתה גדול מן האדם יציר כפים שעל מצוה אחרת שביטל גזרתי עליו מיתה ועל תולדותיו ולא קרא תגר אלא אברהם שניסיתי אותו כמה ניסיונות על שאמר (בראשית ט"ו) במה ארע אמרתי לו (שם) ידע תדע כי גר יהיה זרעך ולא קרא תיגר אלא אתה גדול מיצחק על שאהב את עשו הכהיתי את עיניו (בראשית כ"ז) ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות אלא גדול מן משה שעל ידי שאמר (במדבר כ') שמעו נא המורים גזרתי עליו שלא יכנס לארץ ולא קרא תיגר אלא גדול אתה מן אהרן שלא הילקתי כבוד לבריות בעולם כיוצא בו שהיה לבוש שמנה לבושי קודש ונכנס לבית קדשי הקדשים ומלאכי השרת בורחים מלפניו (ויקרא ט"ו) וכל אדם לא יהיה באהל מועד אילו מלאכי השרת (יחזקאל א') ודמות פניהם פני אדם שהיו חולקים לו כבוד ובורחים מלפניו וכבודי היה מלא הבירה (מלכים א' ח' י"א) ולא יכלו הכהנים לעמוד לשרת כי מלא כבוד ה' ובזמן שהוא נכנס הייתי חולק לו כבוד ומסלק את כבודי בין שני הכרובים הוא שאמר איוב (איוב ל"ט) אם על פיך יגביה נשר [א] א"ר תנחומא על פיך היה הקב"ה מגביה את כבודו בין שני הכרובים בכניסתו של אהרן יגביה נשר זה הקב"ה (דברים ל"ב) כנשר יעיר קנו (איוב ל"ט) וכי ירים קנו סלע ישכון ויתלונן אע"פ שהייתי מרים ראשי כבודי בכניסתו אלא סלע ישכן משהיה יוצא היה חוזר וממלא את הבית ד"א סלע ישכן בבנין הראשון שהיה שם ארון ואפי' בבנין השני שלא היה שם ארון אלא אבן היה שם היה כבודי (שם) על שן הסלע ומצודה ד"א סלע ישכון תשובה למי שאומרים [ב] הן שאמר הקב"ה שם אני בונה ב"ה ובנה אותו וחטאתם והחריבו ועוד אינו נבנה אמור לו סלע שכן אינו אומר כן אלא סלע ישכן לן אינו אומר כן אלא ויתלונן [ג] היכן הוא (אומר) מלין על שן סלע ומצודה ומהו [ד] ומצודה היא, משם חפר אוכל משם תייר לו את השנה אם טובה ואם רעה וכשהיה כהן מתפלל ואומר יהי רצון מלפניך ה' שתהא השנה הזאת כו' ואין חפר אוכל אלא לשון [ה] יליל (דברים א') ויחפרו לנו את הארץ (איוב ל"ט) למרחוק עיניו יביטו שהייתי מגלה מה אני עתיד לעשות [ו] לרחוק ואחר כל הכבוד הזה כשנכנסו בניו להקריב לפני שלא ברשות לא הקפתי להם אלא חנקתי שני אפרוחים שנ' (שם) ואפרוחיו יעלעו דם ואע"פ כן לא סילקו כבודי מהם אלא (שם) ובאשר חללים שם הוא (ויקרא יו"ד) קרבו

שאו

## הגהות ופירוש

שנאמר, וכמ"ש למעלה ועיין ילקוט תילים פ"ג כל זה • [ח] נלפענ"ד וכן אתה מוצא בציוני' ילקוט תילים פ"ג • [ט] וכתיב וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם ילקוט שם • [יו"ד] התנחומים שנאמר דברו על לב ירושלים וקראו וכו' ויקרא רבה פ' כ"א • סימן ג' [א] א"ר תנחומא על פיך ויקרא פ' ד' תנחומא פ' אחרי ילקוט איוב ל"ט • [ב] הן שאמר, אמת שאמר [ג] אבנ"ל היכן הוא מלין • [ד] ומצודה היא, אונ"ל ומצודה היא מצודת ציון • [ה] יליל, אולי צ"ל אללא ויחפרו לנו את הארץ הגהה אונקלוס ויחללו • [ו] לרחוק, ונ"ב הי' יודע מה יהי' בסופה וכו' ע"ש בויקרא רבה פ' ך'.

שאו את אחיכם מאת פני הקודש כאדם שאומר לחבירו הכנסו העבירו את המת מפניו של אבל ויאמר ה׳ אל משה ד׳ ד״א אחרי מות כך פתח רבי תנחומא ברבי אבא (משלי כ״ד) כי בתחבולות תעשה לך מלחמה התחבולות מיתרגם (יונה א׳) ויקרא אליו רב החובל למה הספינה הזו מהלכת בים אם אין לה קברניטים אובדת היא אפי׳ הם המה אוכלוסים אם אין להם מנהיג אינם יכולים לעמוד כי בתחבולות זה משה בדורו יהושע בדורו שמואל בדורו· ד״א כי בתחבולות זה אהרן בדורו אפי׳ כמה צרות באות עליהם הם עושים מלחמתם [א] ואף אהרן כשהיה נכנס לבית קדשי הקדשים אילולי כמה זכיות הרהב שהיו נכנסים עמו ומסייעות אותו לא היה יכול לעמוד שעה אחת, מלאכי השרת שם, ועוד שהיה נכנס ביום הכיפורים והיה השטן בא לקטרג וכיון שהשטן היה רואה אותו היה בורח מלפניו למה שזכות הרבה [ב] היו נכנסות עמו. וזכות האימהות היתה נכנסת עמו וזכות מנשה ואפרים היתה נכנס עמו וזכות השבטים וזכות המילה היתה נכנסת עמו וזכות התורה היתה נכנסת עמו וזכות ישראל היתה נכנסת עמו וזכות אברהם מניין שנ׳ (ויקרא ט״ז) בזאת יבא אהרן אל הקודש בפר בן בקר (בראשית י״ח) ואל הבקר רץ אברהם ויקח בן בקר וגו׳ (ויקרא ט״ז) ואיל לעולה זכות יצחק (בראשית כ״ב) וילך אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעולה תחת בנו ומניין שאף בזכות יעקב שנאמר (ויקרא ט״ז) ומאת עדת בני ישראל יקח שני שעירי עזים אותו שאמרה לו אמו (בראשית כ״ז) וקח לי משם ב׳ גדיי עזים טובים מהו טובים א״ר ברכיה א״ר חלבו [ג] טובים לך טובים לבניך טובים לך שאתה נכנס (טובים לך שאתה נכנס) ומאכיל את אביך ונוטל הימנו את הברכות טובים לבניך שהם מתלכלכין בעונות כל ימות השנה ומביאים שני שעירים בי״ה והם מתקרבים ומתכפר להם ומנין שאף בזכות האימהות שנאמר (ויקרא ט״ז) כתנת בד קודש ילבש ובאבנט בד ובמצנפת בד הרי ארבע בזאת יבא אהרן א״ר ברכיה רמז רמז עושה אלא ארבע מאות ועשר שנים. ז׳ שבעה א׳ אחד ת׳ ארבע מאות יבא אהרן [ד] וארבע מאות ועשר שני אלא אמר לו שמנה עשר כהנים שימשו מפני שהוא בנך ובן בנך הרי הוא כ׳ יבא אהרן ובבנין השני מפני שהיו כהנים [ה] זה על זה שמונים כהנים משמשים בו הוי (משלי י׳) יראת ה׳ תוסיף ימים כהני בנין ראשון ושני רשעים תקצרנה כהני בנין שני ד״א בזאת יבא א״ר יצחק זכות השבטים היתה נכנסת עמו עשר אבנים שהיו ניתנות על לבו של אהרן מה שיהא הקב״ה מסתכל בהם בכניסתו של אהרן הכיפורים ונזכר לזכות השבטים שנאמר (שמות כ״ח) (והאבנים האלה לזכרון) ואין זאת אלא שבטים שנאמר (בראשית מ״ט) כל אלה שבטי ישראל שנים עשר וזאת· ד״א בזאת זכות התורה היתה נכנסת עמו (דברים ד׳) וזאת התורה ד״א בזכות ישראל שנאמר (שיר ז׳) זאת קומתך דמתה לתמר א״ר פנחס אף משה שעלה למרום ושבה את התורה והורידה לא בכוחו אלא בזכות ישראל שנאמר (תהלים ס״ח) עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם בזכות ישראל שנא׳ (יחזקאל ל״ד ל״א) ואתן צאן מרעיתי אדם אתם: דבר אחר בזאת יבא בזכות מנשה ואפרים שהיתה נכנסת עמו אמר ר׳ יאשיה שתי אבני שוהם שהיו ניתנות על כתיפיו של אהרן כנגד מנשה ואפרים ולמה אבני שוהם שגדלו בתוך מצרים ולא למדו ממעשיהם· דבר אחר בזאת יבא אהרן א״ר חנינא בנו של ר׳ ישמעאל זכות המילה היתה נכנסת עמו (בראשית י״ז) זאת בריתי אשר תשמרו וכתיב (מלאכי ב׳ ה׳) בריתי היתה אתו החיים והשלום· סליק

## הגהות ופירוש

סימן ד׳ [א] ואף אהרן ויק״ר פ׳ כ״א וגם הגירסא חבילות חבילות של מלות יש בידו ודרש תחבולות מלשון חבילות· [ב] הי׳ נכנסות עמו זכות אבות וזכות אמהות ע״ש בויק״ר· [ג] ב״ר פ׳ ס״ה· [ד] וארבע מאות ועשר שנים חי׳ אהרן בהמ״ו ואיזה רמז אתה למד מכאן· [ה] מעלים זה על זה פי׳ כל אחד מעלה בדמי׳ ליתן למלך בעבור כהונתו וכמ״ש בהדי׳ בויקרא רבה פ׳ כ״א ע״ש·

---

אברך את ה׳ אשר יעצני לקרבה אל מלאכת הקודש, ואודה לאל גומר עלי לטובה ביום שנכפל בו כי טוב ה״י טבת, לא בצדקתי כ״א ברחמיו, לא בעושר לבבי כ״א בחסדיו, אקרא אל אלהים עליון יחנני ויברכני אותי ואת ביתי, בני ובנותי, יזכנו בחיים טובים ארוכים, חיים של שלום וברכה ופרנסה טובה, ויטע בלבינו אהבתו ויראתו, לעבדו בלבב שלם, ויזכנו בנחמות ציון וירושלים, ונזכה ונחיה ליאות המשיח ולחיי העולם הבא, וזכות רב כהנא יעמוד לי שלא ימוש התורה מפי ומפי זרעי וז״ז כאמור ואני זאת בריתי אותם אמר ה׳ רוחי אשר עליך ודברי אשר שמתי בפיך לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר ה׳ מעתה ועד עולם,

אמן כן יהיה רצון בטובך יה·